Împărtășirea continuă cu Sfintele Taine

dosarul unei controverse
mărturiile Tradiției

DEISIS

Împărtăşirea continuă cu Sfintele Taine

Dosarul unei controverse — mărturiile Tradiţiei

Studiu introductiv şi traducere
diac. Ioan I. Icăă jr

DEISIS
Sibiu
2006

Lector şi coperta: Maria-Cornelia Ică jr

Tehnoredactori şi corectori: Violeta şi Paul Morar

Imagine copertă: Aer brodat, ultimul sfert al secolului XV,
Muzeul Mănăstirii Putna.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
Împărtăşirea continuă cu Sfintele Taine: dosarul unei controverse — mărturiile Tradiţiei / studiu introductiv şi trad.: diac. Ioan I. Ică jr – Sibiu: Deisis, 2006
ISBN (10) 973-7859-15-4; ISBN (13) 978-973-7859-15-0
I. Ică, Ioan I., jr. (pref.; trad.)
265:281.9

© DEISIS

Împărtăşirea continuă pro şi contra — o dispută perenă şi lecţiile ei

Părintelui Elia Citterio
sufletului generos şi minţii iubitoare
în pasiunea comună faţă de Părinţii colivari

O pastorală din 1739 — alerta unui mitropolit

Pe 7 noiembrie 1738 la Bucureşti urca pe scaunul de mitropolit al Ţării Româneşti o figură remarcabilă de ierarh ortodox: mitropolitul Neofit Cretanul. Călugăr grec, el îşi datora ascensiunea bisericească faptului că era pedagogul însărcinat cu educarea copiilor domnului Constantin Mavrocordat. De şase ori domn al Ţării Româneşti şi de trei ori al Moldovei în intervalul 1730–1769, domnitorul fanariot a fost în toate privinţele o personalitate de prim ordin care a jucat un rol benefic în ingrata istorie a românilor munteni din secolul XVIII. Despot luminat, Constantin Mavrocordat a promovat activ, în limitele regimului impus de Stambul, o politică patriotică de modernizare timidă, dar binevenită a Ţării Româneşti (în 1746 a abolit şerbia). Prin măsurile adoptate el a urmărit depăşirea stagnării şi handicapurilor economice, sociale şi culturale legate de supravieţuirea mult prea îndelungată a tipului de societate medieval. În cei 15 ani de păstorire (până la moartea sa pe 16 iunie 1753) mitropolitul Neofit Cretanul[1] a susţinut eficient în plan spiritual reformele demarate de protectorul şi promotorul său, cea

[1] Pentru detalii şi bibliografie, cf. N. TURCU, „Activitatea mitropolitului Neofit I al Ungrovlahiei", *Biserica Ortodoxă Română* 84 (1966), nr. 5–6, p. 533–561, şi pr. prof. M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, 1994², p. 323–328.

mai luminoasă figură din şirul domnilor fanarioţi. Pe lângă faptul că a editat în româneşte aproape toate cărţile bisericeşti, mitropolitul Neofit ne-a lăsat interesantele însemnări a două călătorii pastorale care l-au purtat în vara anilor 1746 şi 1747 prin Ţara Românească proaspăt reîntregită teritorial după efemera ocupaţie austriacă a Olteniei între iulie 1718 – septembrie 1739.

În 1984 istoricul Petre Năsturel publica într-o revistă din Occident după copiile din registrul Mitropoliei Ungrovlahiei de la Arhivele Statului din Bucureşti textul inedit a primelor două scrisori pastorale ale mitropolitului Neofit Cretanul[2]. Prima era o scurtă „enciclică" din 1738–1739 dedicată (plecând de la canonul 63 Trullan) combaterii superstiţiilor populare vii printre români. Pe lângă zelul pastoral, enciclica e valoroasă prin faptul că — la trei decenii de la *Descrierea Moldovei* a principelui Dimitrie Cantemir — mitropolitul Neofit face o sumară descriere etnografică a datinilor practicate de românii munteni: „corăceanii", „călușarii", „brezaia", „devla" şi „păpăruda". Mult mai teologică şi propriu-zis bisericească e însă ampla pastorală adresată de mitropolit monahilor şi preoţilor din Ţara Românească cu prilejul Postului Mare din intervalul 4 martie – 22 aprilie 1738, primele păresimi pe care le patrona în calitate de arhipăstor al românilor dintre Dunăre şi Carpaţi. Conştient de „răspunderea faţă de turma cuvântătoare a pământului acesta", de a o „deştepta din somnul greu şi întunecat al trândăviei păcatelor" şi a o „aduce curată şi sfântă lui Hristos", mitropolitul Neofit trimite clerului său o „părintească învăţătură de obşte"[3] în care reaminteşte tuturor, cu argumente

[2] P. NĂSTUREL, „Le christianisme roumain. Contradictions et faits nouveaux", *Buletinul Bibliotecii Româneşti din Freiburg* X (1984), p. 248–251, 251–259. Un remarcabil tablou al situaţiei românilor din vechiul regim în secolele XVII–XVIII la D. BARBU, *Scrisoare pe nisip. Timpul şi privirea în civilizaţia românească a secolului al XVIII-lea*, Bucureşti, 1996.

[3] Mitropolitul Neofit călca astfel pe urmele predecesorului său, Sfântul Antim Ivireanul (episcop la Râmnic între 1705–1708, iar între 1708–1716 mitropolit al Ungrovlahiei), care pentru disciplinarea şi educarea clerului editase în 1705 la Râmnic o *Învăţătură pe scurt*

biblice şi patristice, cele trei datorii fundamentale ale creştinilor în Postul Mare: „postul" unit cu rugăciune şi milostenie, „spovedania fără ruşine a tuturor păcatelor" către duhovnici unită cu pocăinţa, iar pentru cei găsiţi vrednici prin această cercetare „împărtăşirea cu împăcare, frică şi cutremur". Pledoaria mitropolitului pentru post, spovedanie şi împărtăşanie are însă drept motivaţie nu doar simpla asumare a unor obligaţii pastorale din partea acestuia; ea apare inspirată mai degrabă de un sentiment al urgenţei intervenţiei pastorale în faţa unei situaţii neliniştitoare: declinul îngrijorător al frecventării Tainelor Bisericii de către românii în majoritatea lor strivitoare (95%) analfabeţi şi pauperizaţi din epoca regimului fanariot. Cu referire la o scrisoare anterioară a patriarhului ecumenic Paisie II (1726–1732) către înaintaşul său în scaun, mitropolitul Ştefan al Ungrovlahiei (1732–1738), mitropolitul Neofit evocă în termeni lipsiţi de echivoc nivelul scăzut al practicii sacramentale în rândul credincioşilor români, pe care-i ameninţă cu excomunicarea în caz de neîndreptare a acestei „rătăciri" şi „căderi în pierzanie":

> „Întâi că cei mai mulţi din norod nici ar fi ştiind ce este Sfânta Priciaştenie [Împărtăşanie] ci numai la ziua Sfintelor Paşti ar fi mergând la biserică şi nu doar ca să asculte slujba Sfintei Liturghii şi să se împărtăşească cu Sfintele Taine fiind mai înainte spovediţi şi gătiţi pentru acea Taină Sfântă, ci numai ca să ia pâine şi vin, paximan ce se numeşte de voi Paşti, iar alţii cu ani îndelungaţi nu s-au spovedit, şi alţii iar în toată vremea vieţii lor după cum am înţeles Spovedania şi Sfânta Priciaştenie [Împărtăşanie] ce este nu o ştiu, fără decât aleargă în ziua de Paşti pe la bisericile lor de iau atunci acea pâine şi acel vin nesfinţit sau iau agheasmă numind că este Paşti."

pentru Taina Pocăinţei (25 file), în 1710 tipărea la Târgovişte o *Învăţătură bisericească pentru învăţătura preoţilor* (mic catehism în trei părţi şi paisprezece capitole) (BRV 158) — reeditată de Neofit Cretanul la Bucureşti în 1741 (6 + 34 file [BRV 218]) —, iar în 1714 publicase tot la Târgovişte o serie de *Capete de poruncă la toată ceata bisericească* (17 file [BRV 168]).

Situaţia religioasă a ortodocşilor români din Valahia descrisă mai sus era comună tuturor ortodocşilor din Balcani din secolul XVIII, fiind atât reflexul înapoierii sociale prin persistenţa mentalităţilor medievale, cât şi consecinţa înrobitoarei ocupaţii otomane. În Ţările Române la acestea se adăuga precaritatea unei elite bisericeşti şi culturale autohtone capabile să transforme într-un amplu program pedagogic de catehizare şi culturalizare a maselor proiectul unei culturi religios-ortodoxe şi raţional-umaniste plămădit la sfârşitul secolului XVII de intelectualii ecleziastici şi laici de la curtea lui Constantin Brâncoveanu sau Dimitrie Cantemir în Moldova. După 1714 Ţara Românească şi Moldova devin în schimb refugiul de predilecţie al elitelor ecleziastice greceşti care, beneficiind de imensele resurse oferite de sistemul mănăstirilor „închinate" şi de structurile deja existente ale Academiilor Domneşti de la Bucureşti şi Iaşi[4], au reuşit să dezvolte aici o cultură filologică greacă clasică şi ştiinţific-filozofică de tip umanist şi iluminist de talie europeană, vitală pentru supravieţuirea naţiunii greceşti aservite din Imperiul Otoman.

Poporul grec trecea şi el în secolul XVIII printr-o criză de identitate culturală şi religioasă de proporţii. Gemând deja de peste trei secole sub jugul opresiv al turcocraţiei otomane şi visând la independenţă, la libertatea, progresul şi cultura Europei iluministe, naţiunea greacă din secolul XVIII era profund scindată din punct de vedere spiritual între Orient şi Occident, între tradiţie şi modernitate, între fidelitatea faţă de identitatea religioasă ortodoxă bizantină şi necesitatea vitală a deschiderii faţă de civilizaţia occidentală. Din punct de vedere religios, fidelitatea faţă de Ortodoxie era supusă în permanenţă „ispitelor" venite atât din

[4] Lucrarea clasică e monografia monumentală a ARIADNEI CAMARIANO-CIORAN, *Les Académies Princiers de Bucarest et Jassy et leurs professeurs* (Institute for Balkan Studies 142), Thessaloniki, 1974, 830 p., şi versiunea românească prescurtată: *Academiile Domneşti din Bucureşti şi Iaşi*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1971, 328 p.

partea presiunilor islamului dominant politic, cât şi din partea propagandei protestante şi a misiunilor catolice din Levant. Reacţia faţă de aceste provocări a fost în acelaşi timp una de rezistenţă, de asimilare şi de delimitare în scopul constituirii unei identităţi greceşti şi ortodoxe moderne, capabile să facă faţă cu succes solicitărilor spirituale multiple ale epocii postbizantine[5]. Odată depăşit şocul căderii Constantinopolului, Marea Biserică a Patriarhiei Ecumenice s-a văzut implicată în conflictul confesional care scinda Europa catolică şi protestantă şi confruntată cu noua cultură occidentală modernă. Obligată să redefinească polemic identitatea ortodoxă şi să facă faţă provocării culturale a modernităţii, Patriarhia a favorizat în secolul XVII constituirea unui umanism religios ortodox de tip aristotelic. În secolul XVIII însă continuarea prozelitismului confesiunilor occidentale în Levant şi recrudescenţa polemicilor a condus la adoptarea unei linii conservatoare: în 1727 Patriarhia întrerupe convorbirile teologice de unire cu anglicanii, iar în 1755, sub impactul relansării uniatismului în Siria, proclamă nevaliditatea botezului latin şi necesitatea rebotezării catolicilor convertiţi la Ortodoxie. În acelaşi timp neoaristotelismul intră în criză fiind concurat de noile curente filozofice şi ştiinţifice raţionaliste şi empiriste de tip iluminist.

[5] Tablouri generale ale epocii la S. RUNCIMAN, *The Great Church in Captivity. A Study of the Patriarchate of Constantinople from the Eve of the Turkish Conquest to the Greek War of Independence*, Cambridge, 1968; C. DIMARAS, *Istoria literaturii neogreceşti*, Bucureşti, 1968; B. KNÖS, *L'histoire de la littérature néo-grecque. La période jusqu'en 1821*, Stockholm, 1962; G. P. HENDERSON, *The Revival of Greek Thought 1620–1830*, New York, 1970; G. PODSKALSKY, *Griechische Theologie in der Zeit der Türkenherrschaft (1453–1821)*, München, 1988 (prezentare obiectivă, riguros ştiinţifică, indispensabilă); CH. YANNARAS, *Orthodoxia kai Dysē stē neoterē Hellada*, Atena, 1992 (lectură pasionantă, dar interpretare selectivă şi excesiv subiectivă în evaluări).

La mijlocul secolului XVIII, doi eruditi clerici poligloţi şi enciclopezi, în acelaşi timp tradiţionalişti şi iluminişti — Evghenie Vulgaris (1716–1806) şi Nichifor Theotokis (1731–1800)[6] —, demarau programul ambiţios al unei veritabile Enciclopedii ortodoxe înţelese ca sinteză ideală între antichitate, bizantinism şi iluminism. Trei elemente erau considerate absolut necesare pentru redresarea intelectuală, spirituală şi culturală a naţiunii greceşti: filologia greacă clasică, teologia ortodoxă şi spiritualitatea bizantină, dar şi noile ştiinţe fizico-matematice ale Europei moderne. Simbolul noii sinteze urma să fie noua Academie Athonită (*Athonias*). Înfiinţată în 1749 şi reorganizată în 1753 de către patriarhul ecumenic Chiril V (1748–1751, 1752–1757) într-un impunător local de lângă vechea mănăstire Vatopedi, în care urmau să studieze 170 de studenţi din toată Grecia, şcoala athonită era menită să fie o veritabilă universitate de studii clasice şi moderne, în care să se predea logica, filozofia şi matematica după izvoarele clasice ale disciplinelor umaniste şi cele mai noi achiziţii ale ştiinţelor moderne şi ale filozofiei europene. Perioada de glorie a Academiei Athonite a fost între 1753 şi 1759 sub directoratul lui Vulgaris, care preda aici logica, fizica şi metafizica după Locke, Leibniz şi Wolf, aceasta spre disperarea călugărilor tradiţionalişti care în cele din urmă aveau să incendieze clădirea şcolii devenite un cuib de inovaţii moderniste în însăşi acropola Ortodoxiei: Sfântul Munte. Vulgaris a oferit şcolii athonite o atractivitate incontestabilă: numărul elevilor a sporit rapid de la 20 la 200, între ei numărându-se viitoare figuri celebre în istoria spiritualităţii neogreceşti.

Cu spiritul său deschis şi orientarea sa ştiinţifică moderniluministă, ieromonahul Evghenie Vulgaris luase în 1753 locul primului ei „scholarh": ierodiaconul Neofit Kavsokalivitul (1713–1784)[7]. Profesor de filologie clasică şi canonist, ascet strict de orientare decis tradiţionalist-conservatoare, Neofit se născuse în Peloponez dintr-un tată evreu convertit la creştinism şi o mamă înrudită cu un arhiereu titular grec stabilit în Ţara Românească. Cu sprijinul acestuia, tânărul lor fiu a studiat la Academia patriarhală din Fanar,

[6] Cf. recentele prezentări de sinteză din *La théologie byzantine et sa tradition. II. XIIIe–XIXe siècle*, Turnhout, 2002, p. 721–837: „E. Boulgaris" (D. Stiernon) şi 849–896: „N. Theotokis" (V. Makrides). Originari ambii din insula Corfu (Kerkyra), cu studii de ştiinţe la Padova şi Bologna, devin la întoarcerea în Grecia monahi şi clerici, funcţionând ca profesori în diverse locuri, trec pe la Athos, Constantinopol şi Ţările Române (în 1763 primul, 1764 şi 1775 al doilea), de unde după un stagiu în Germania (între 1763–1769 primul, 1765–1775 al doilea) pentru publicarea de cărţi se stabilesc (în 1771, respectiv 1776) în Rusia, devenind episcopi ai diecezei sudice Cherson. *Evghenie Vulgaris* publică la Leipzig operele Fericitului Teodoret al Cyrului (5 vol., 1783–1773) şi Iosif Vryenios (3 vol., 1768 şi 1784), o logică (1766) şi o matematică (1767), iar la Viena o metafizică (3 vol., 1805) şi o cosmologie (1805). Iar *Nichifor Theotokis*, profesor de matematică, fizică şi geografie la Academia Domnească din Iaşi în 1764 şi 1775 (de unde e alungat pentru caracterul prea modern şi european al învăţământului său), editează la Leipzig opera lui Isaac Sirul (1770) şi catenele patristice la Octatueh (2 vol., 1766 şi 1777) şi o fizică (2 vol., 1766 şi 1777), iar ulterior o matematică (3 vol., Moscova, 1798–1799) şi o geografie (Viena, 1804). Un bun elev şi continuator al lui Theotokis a fost şi *Iosif Moesiodax*. Născut în 1725 la Cernavodă şi decedat în 1800 la Bucureşti, Iosif a publicat la Viena o etică (2 vol., 1761–1762), o pedagogie (1779), o geografie (1781) şi elemente de ştiinţele naturii (1784), lăsând în manuscris o fizică şi o astronomie. După studii în Grecia, dar şi la Padova între 1759–1762, Iosif devenise şi el profesor de ştiinţe, matematică şi filozofie europeană la Academiile Domneşti din Iaşi (1765 şi 1775) şi Bucureşti (din 1781), unde a fost persecutat şi el pentru iluminism. A se vedea excelenta sa replică la criticile adversarilor săi în *Apologia* I, Viena, 1780; trad. rom. O. Căciulă: IOSIF MOESIODAX, *Apologia*, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1977.

[7] Notele cele mai ample despre Neofit Kavsokalivitul la A. CAMARIANO-CIORAN, *Les Académies...* (*supra* n. 4), 1974, p. 413–443; CH. TZOGAS (*infra* n. 18), 1969, p. 16–28 şi ieromonahul TEODORIT AGHIORITUL (*infra* n. 42), 1992, p. 14–15, 22–28 şi (*infra* n. 12), 2002, p. 11–38. Cum a arătat ANGHELOS NIKOLOPOULOS („Ta etē spoudōn ton Neophytou tou Kausokalybitou", în: *Praktika A' Diethnous Synedriou Peloponnēsiakon Spoudōn*, Atena, 1976, p. 377–380), Neofit s-a născut nu în Ahaia, la Patras, cum s-a susţinut fără nicio bază documentară, ci mai degrabă în Lacedemonia, unde a şi revenit un an, în 1743, în timpul studiilor.

la Patmos (între 1739–1744) şi la Ianina (între 1744–1746 cu Vulgaris). De aici la sfârşitul lui 1746 a venit la Athos, unde s-a făcut monah în schitul Kavsokalyvia, situat la extremitatea stâncoasă a peninsulei athonite, predând gramatica elină (greaca veche) pentru tinerii monahi. În decembrie 1749 a devenit primul director al Athoniadei, la a cărei înfiinţare a contribuit esenţial. Temperament ascetic şi extremist, rigorist şi polemic în exces, Neofit era nu doar conservator şi scolastic, dar şi extrem de sever cu elevii, care s-au revoltat împotriva lui, determinând retragerea sa şi înlocuirea lui cu progresistul şi deschisul Vulgaris, chemat în 1753 de la şcoala din Kozani. În timpul celor cinci ani de directorat al lui Vulgaris, Neofit s-a retras la chilia sa din Kavsokalyvia, dar a orchestrat din umbră opoziţia din şcoală împotriva rivalului său. Neînţelegerile şi discuţiile iscate în jurul învăţământului modern al lui Vulgaris şi conflictul său latent cu mediile monahale athonite conservatoare susţinute de ex-patriarhul ecumenic Chiril V, retras la Athos, au dus în iulie 1758 la demisia şi plecarea lui Vulgaris de la Athos. Plecarea sa de la Academia Athonită a reprezentat semnalul unei crize a programului academic al „iluminismului ortodox" promovat de Vulgaris şi adepţii săi.

Programul va fi însă transpus la nivel popular de harismaticul său discipol care a fost Cosma Etolianul (1714–1779). Proaspăt ieromonah, acesta a părăsit şi el Athosul în 1759, străbătând neobosit timp de două decenii nordul Greciei ca predicator popular itinerant, sfârşindu-şi viaţa martirizat de un paşă otoman din Epir pe 24 august 1779. Prin „didahii"[8] de rară forţă şi simplitate, Sfântul Cosma a regenerat credinţa ortodoxă a maselor populare greceşti din Balcani decăzute moral şi expuse islamizării sau catolicizării. Prin înfiinţarea în sate a peste 200 de şcoli populare, Sfântul Cosma a jucat un rol decisiv şi în salvarea limbii greceşti şi a elenismului în Balcani. Apostolatul său jertfelnic, în ace-

[8] Trad. rom. diac. Ioan I. Ică jr în: *Viaţa şi Învăţăturile Cuviosului şi Sfinţitului Mucenic Cosma Etolianul Luminătorul Greciei şi Apostolul săracilor (1714–1779)*, Ed. Deisis, Sibiu, 2001.

laşi timp duhovnicesc şi cultural, închinat exemplar educaţiei şi luminării maselor populare analfabete, aflate în cea mai neagră sărăcie şi ignoranţă, a făcut din Cosma Etolianul adevăratul părinte al Greciei moderne, un simbol al iluminismului ortodox cultural religios în plan popular, un model de vieţuire evanghelică la cumpăna dintre medievalitate şi modernitate.

Un filolog şi canonist uitat — Neofit Kavsokalivitul

În 1759 părăsea însă Athosul nu doar Cosma Etolianul, ci şi Neofit Kavsokalivitul (după ce în toamna lui 1758 revenise pentru trei luni la Athonias ca profesor de gramatică). Timp de trei ani el a funcţionat ca director al şcolii greceşti din insula Chios (de unde a plecat în urma unor conflicte cu profesorii şi episcopul de aici), iar din toamna lui 1763 al celei din Adrianopol. În toamna lui 1767 s-a stabilit la Bucureşti, unde — cu excepţia anilor războiului ruso-austro-turc dintre 1768–1774, când s-a refugiat la Braşov în condiţii dificile împreună cu o parte a boierilor munteni şi fanarioţi — Neofit a funcţionat, până la moartea sa cândva la sfârşitul lui 1784[9], ca „mare profesor" (*megas didaskalos*) de gramatică şi filologie greacă antică la Academia Dom-

[9] Cum reiese din corespondenţa sa inedită păstrată în manuscrisele fondului grec al Bibliotecii Academiei Române, în 1771 Neofit refuza invitaţia lui Vulgaris de a se stabili în Rusia, iar în decembrie 1783 declina din motive de bătrâneţe invitaţia patriarhului ecumenic Gavriil IV de a veni ca profesor la Academia patriarhală din Fanar. Aşa cum a arătat A. Camariano-Cioran, Neofit Kavsokalivitul decedat în 1784 nu putea fi — cum a susţinut la noi N. Iorga sau C. Erbiceanu — acelaşi personaj cu ieromonahul grec Neofit, paroh între 1766–1797 al Companiei greceşti din Sibiu, nici identic cu Neofit, autor al popularei în epocă lucrări polemice *Înfruntarea jidovilor* (Bucureşti, 1803 [BRV 662]; trad. neogreacă Iaşi, 1818 [BRV 1001] şi Constantinopol, 1834). Acest Neofit a fost un rabin căsătorit din Galiţia stabilit la Bucureşti şi convertit la 38 de ani la Ortodoxie şi la monahism de starețul Gheorghe de la Cernica (1781–1806); după convertire a devenit simplu monah la Cernica şi ulterior la Neamţ, unde a murit după 1820. Acest Neofit rabinul convertit mai este autorul unui *Catihisis la botezul jidovului* rămas în manuscris şi editat de D. Furtună: *Două Catehisme ale monahului Neofit*, Bucureşti, 1914.

nească din localul mănăstirii Sfântul Sava. În 1768 a publicat la Bucureşti o monumentală *Gramatică greacă antică* (6 f. + 1298 col. + 15 f. indice in-folio) sub forma unui minuţios comentariu la cartea a IV-a a Gramaticii umanistului grec Teodor Gazis (profesor la Ferrara, † 1450), apariţie salutată elogios şi admirativ de filologii clasici germani, olandezi şi francezi ai timpului (de exemplu, Villoison: „recentium graecorum in graeca grammatica facile princeps"). Manuscrisele din fondul grec al Bibliotecii Academiei Române[10], provenite în mare parte din biblioteca Academiei Domneşti greceşti păstrează şi alte lucrări filologice şi teologice şi scrisori ale lui Neofit Kavsokalivitul rămase în majoritate încă inedite[11]: parafraze neogreceşti comentate

[10] Cf. *Catalogul manuscriptelor greceşti* editat la Bucureşti de C. Litzica în 1909 (nr. 1–830) şi N. Camariano în 1940 (nr. 831–1060).

[11] Afară de Gramatica greacă apărută la Bucureşti în 1768 (BRV 362) — şi într-o versiune rezumată de Atanasie din Paros la Veneţia în 1787 —, Neofit a reuşit să publice în timpul vieţii sale doar o selecţie din Psaltire (în greacă: *Eklogē tou Psalteriou*, Athos, 1759; reed. Bucureşti, 1769, 48 p. [BRV 368] şi Veneţia, 1781; trad. românească: *Alegere din toată Psaltirea*, Sibiu, 1769, 8 f. + 92 p. format mic [BRV 597]), o scurtă viaţă a patriarhului Meletie Pigas († 1601) ca prefaţă la ediţia lucrării acestuia *Orthodoxos didaskalia* apărută la Bucureşti în 1769 (BRV 369) şi o Slujbă a cuvioşilor părinţi Varnava, Sofronie şi Hristofor de la mănăstirea Sumela de lângă Trapezunt, apărută tot în 1769 la Bucureşti (BRV 830) şi reeditată la Leipzig în 1775 cu un cuvânt despre închinarea la sfintele icoane. La acestea se adaugă traducerea neogreacă a Epistolelor lui Synesios — text favorit în epocă pentru aprofundarea filologică a limbii greceşti antice — însoţită de scoliile lui Neofit, care a fost publicată postum de un discipol al acestuia la Viena în 1792, 256 p., şi a fost reeditată la Veneţia în 1812.

Abia în 1975 monahul athonit pe atunci (azi în Paros) Teodorit — cel mai bun cunoscător şi promotor actual al lui Neofit — a editat tratatul lui Neofit despre Împărtăşirea continuă (cf. *infra* n. 42). Un deceniu mai târziu profesorul N. Zacharopoulos din Tesalonic a editat din manuscrise de la mănăstirea athonită Rusikon un număr de 25 de scrisori şi eseuri teologice ale lui Neofit: o corespondenţă personală cu Vulgaris şi câteva eseuri teologice pe tema interpretării troparului Sfintei Paraschiva, a heterodoxiei creştinilor occidentali şi a „luminii sfinte" de la Sfântul Mormânt (al cărei caracter supranatural Neofit îl contestă, ca de altfel şi N. Theotokis într-o epistolă

la primele două cânturi din *Iliada*, la câteva discursuri ale lui Demostene, la tratatul lui Plutarh despre educaţia copiilor, la discursul despre regalitate al lui Synesios din Cyrene şi la epistolele acestuia din urmă. Alte manuscrise greceşti din Biblioteca Academiei Române conţin opera teologico-canonică inedită a lui Neofit Kavsokalivitul. Astfel, manuscrisul grec nr. 988 ne transmite următoarele scrieri:

— *Despre împărtăşirea continuă*, datată Braşov 13 ianuarie 1772, f. 225r–260v (lucrarea apare şi în ms. nr. 192, f. 19–60);

— *Despre Jertfa fără de sânge*, f. 261r–284r, care cuprinde o serie de 7 scrisori pe tema disputată a naturii Trupului euharistic al lui Hristos, schimbate între Neofit de la Braşov, Vulgaris din Rusia şi Theotokis de la Leipzig în intervalul octombrie 1770 – martie 1771;

— *Despre aşa-numiţii francmasoni*, f. 285r–294v; şi

— *Filozoful sau teistul şi creştinul*, f. 295r–296r.

Primele 224 de file ale manuscrisului 988 conţin însă ultima parte a *opus*-ului *magnum* al lui Neofit: *Epitoma dumnezeieştilor canoane*, păstrată în cele 1238 de file in-folio ale manuscrisului grec nr. 222[12]. Manuscrisul-

pe aceeaşi temă): *Hē pneumatikē kinēsē tou IĒ' aiona sto hellenikō choro mesa apo tē cheirographē paradosē (ekdosē anekdotōn lyton cheirographōn)*, Thessaloniki, 1984.

În 1924, profesorul de teologie atenian K. Dyovuniotis („Krisis peri tōn syngrammatōn Makariou tou Aigyptou", *Epetēris Hetaireias Byzantinōn Spoudōn* 1 [1924], p. 86–92) atrăgea atenţia asupra manuscrisului 1267 din Biblioteca Naţională a Atenei: copiat la Bucureşti în 1783, acesta conţine la f. 141–157 o critică filologico-teologică făcută de Neofit *Omiliilor duhovniceşti* atribuite Sfântului Macarie Egipteanul. Identificând cu acuitate critică prezenţa erorilor mesaliene listate de Ioan Damaschinul, Neofit contestă aici *primul* — înaintea savanţilor occidentali care au făcut aceasta abia începând din 1920 — autenticitatea macariană a acestor omilii pe care le atribuie unui mesalian numit „Simeon" şi „nou teolog" care s-a folosit de numele întemeietorului Sketis-ului. Cf. şi J. DARROUZÈS, „Notes sur les homélies du Pseudo-Macaire", *Le Mouseon* 57 (1954), p. 306–308.

[12] O copie incompletă a fost semnalată încă din 1892 şi 1920 în Biblioteca Naţională din Atena (nr. 1457–1458), alta tot incompletă în insula Andros, iar alta la Athos (*Panteleimonos 218*), aceasta din urmă nemaiputând fi regăsită.

mamut, inedit încă, a fost semnalat la noi încă din 1892 de eruditul C. Erbiceanu (1838–1913)[13], care-l descrie sumar şi îl caracterizează adecvat drept „un manuscris de valoare rară şi de o mărime înspăimântătoare" (p. 705); al cărui studiu amănunţit cere „ani grei şi o răbdarea supraumană" (p. 710). „Acest Nomocanon este o lucrare uriaşă, aşa cum n-am mai întâlnit, nici văzut până acum. Tot manuscriptul dovedeşte o vastă erudiţiune din partea autorului, care se probează prin zeci de citaţiuni din Sfânta Scriptură, din Sfinţii Părinţi, din legislaţiunea canonică şi din Basilicale, din scrierile teologice vechi şi noi până la începutul secolului al XVIII-lea. Orice texte aduce, citează autorul pe margine cu cea mai mare minuţiozitate. Dacă tratează o cestiune, apoi cititorul are în rezumat tot ceea ce s-a scris în Biserica Orientală de greci, desfăşoară toate controversele cu celelalte rituri şi le combate cu toate argumentele cunoscute până acum şi-şi dă şi el singur socotinţa sa. [...] Această lucrare colosală este rezultatul multor zeci de ani şi dovedeşte o dedare cu punere neîntreruptă la studiu din partea autorului. Numai coordonarea materialului, fără a considera studiul, înspăimântă pe un cercetător voind a-i aprecia meritul. Neofit Cavsocalivitul era aşadar un muncitor neîntrecut al epocii sale, ca şi Eugeniu Vulgaris, cu care a fost coleg în şcoala de puţină durată din Sfântul Munte Athos" (p. 706–707). Enciclopedia canonică a lui Neofit e o sistematizare originală a materialului canonic bizantin împărţit în: „canoane universale" (*katholikai*), valabile pentru toţi creştinii, şi canoane „speciale": „comune laicilor şi clericilor", „comune clericilor şi monahilor", „comune episcopilor şi

O antologie de texte din *Epitomă* pe teme legate de disputa „colivelor" a publicat recent monahul Teodorit: NEOPHYTOU KAUSOKALYBITOU HIERODIAKONOU *Epitomē hierōn kanonōn. Apanthisma I*, epimeleia Theodorētou hieromonachou hagioreitou, Ekd. Astēr, Atena, 2002. Mulţumesc aici dlui Vasile Neacşu pentru amabilitatea şi promptitudinea cu care mi-a facilitat accesul la această ediţie.

[13] C. ERBICEANU, „Material pentru dreptul bisericesc oriental. Nomocanonul lui Neofit Cavsocalivitul", *Biserica Ortodoxă Română* 16 (1892–1893), p. 705–710.

preoţilor" etc.; apoi „proprii împăraţilor", „proprii laicilor bărbaţi", „proprii femeilor", „proprii catehumenilor" etc. Partea consacrată canoanelor universale se referă la adorarea generală a lui Dumnezeu prin credinţa ortodoxă şi conţine o serie de excursuri sau mici tratate polemice la adresa inovaţiilor catolice şi protestante („lutero-calvine") privitoare la Treime, la predestinaţie şi hirotonii, precum şi demonstrative despre cultul icoanelor, al crucii, al Maicii Domnului; iar partea consacrată canoanelor speciale dezvoltă teme legate de practica sacramentală: despre Botez şi primirea heterodocşilor la Ortodoxie, despre spovedanie, căsătorie, copii, despre post şi pogoăminte, despre război, despre porunci, despre duminică şi praznicele împărăteşti.

Deşi nu este unul autograf, cum credea Ebiceanu, manuscrisul 222 pare totuşi un exemplar de lucru: printre pagini apar sute de foi ca adaosuri şi fâşii de hârtii mai mici cu intercalări şi corecturi. El atestă faptul că *Nomocanonul* era pregătit în vederea publicării[14]. Interesul Patriarhiei Ecumenice pentru editarea enciclopediei canonice a lui Neofit îl aflăm din corespondenţa unui alt erudit grec din epocă, Dorotei Vulismas (1750–1818), studiată în teza sa de doctorat de N. Zacharopulos[15]. De aici aflăm că Vulismas, care s-a aflat între 1782–1783 la Bucureşti, a studiat timp de şase luni manuscrisul şi a încercat, fără succes, să-l convingă pe bătrânul Neofit — care avea să moară în 1784 — să corecteze o serie de puncte discutabile (în dezacord cu tradiţia) pentru a putea fi publicat. O tentativă similară a fost întreprinsă şi în 1793 când mitropolitul Filaret al Ungrovlahiei trimite o copie la Constantinopol şi primeşte de la patriarhul ecumenic o confirmare de primire însoţită de informaţia că manuscrisul studiat de profesorul Dorotei Proios va fi înapoiat în trei luni să fie publicat prin grija domnului[16], fapt care nu s-a concretizat. La acest rezultat

[14] Cf. A. CAMARIANO-CIORAN, 1974, p. 423–424.

[15] N. ZACHAROPOULOS, *Dorotheos Boulēsmas epi te basei tōn anekdotōn autou epistolōn*, Thessaloniki, 1969, p. 96–100.

[16] A. CAMARIANO-CIORAN, 1974, p. 429.

negativ au contribuit însă nu atât dimensiunile colosale ale manuscrisului, cât mai ales, cum se va vedea, conţinutul lui polemic şi judecăţile lui tranşante şi conservatoare cu privire la sensul tradiţiei ortodoxe şi mai cu seamă a stricteţii în practica liturgică şi sacramentală.

Relaxarea şi pervertirea disciplinei canonice şi rituale în Biserica Ortodoxă greacă din Imperiul Otoman pe fondul ignoranţei clerului şi a unui grav deficit în plan formativ devenise un fenomen la fel de îngrijorător ca şi cel al gravei înapoieri culturale şi sociale şi a corupţiei generalizate a moravurilor pentru naţiunea elenă aservită. Dacă monahi şi clerici „progresişti" ca Vulgaris, Theotokis sau Moesiodax şi-au orientat eforturile iluministe în scopul recuperării handicapului cultural şi racordării sistemului cunoaşterii ştiinţifice la nivelul european contemporan, alţi monahi „conservatori", ca Neofit, şi-au dedicat studiile obiectivului restabilirii în Biserică a unei ordini canonice riguroase. Confruntaţi cu o literatură canonică de slabă calitate — de genul *Nomocanonului* din 1561 al lui Manuil Malaxos, devenit „best-seller" în secolele turcocraţiei, şi a celor mai diverse *exomologhitarii* (manuale de spovedanie) în care canoanele erau rezumate cu modificări de sens, atribuiri eronate şi interpretări greşite —, ei s-au văzut puşi în faţa dublei necesităţi: cea a purificării izvoarelor canonice care trebuiau restituite în textul lor original şi traduse exact, şi cea a unei armonizări şi sistematizări coerente, precum şi a unei aplicări a tradiţiei canonice a Bisericii patristice şi bizantine la interpelările şi problemele secolului XVIII. Aşa cum s-a arătat recent[17], primul care a iniţiat acest demers a fost monahul Teoclit Caragea Kavsokalivitul, care la îndemnul „gheron"-lui său, Paisie din Lesbos, a redactat un *Nomocanon* încă inedit în varianta lui integrală finalizat în 1762. Teoclit a fost secondat şi urmat de Neofit Kavsokalivitul cu giganticul său *Nomocanon;* început încă de la Athos şi asamblat în redactarea finală la Bucureşti, acesta avea să rămână la rândul său inedit. Abia în 1787 Agapie Leonardos din Dimitsani a publicat la Veneţia o primă *Culegere a canoanelor;* întregită şi amplu comentată în 1790 de Nicodim Aghioritul, aceasta a stat la baza faimosului *Pidalion* publicat la Veneţia în 1800, devenit de atunci încolo corpusul canonic normativ pentru Biserica Ortodoxă.

[17] TH. YANKOU, „Il Pedalion in rapporto con le antique collezioni canoniche", în: *Nicodemo l'Aghiorita e la Filocalia. Atti del'VIII Convegno ecumenico internazionale di spiritualità ortodossa sezione bizantina, Bose 16–19 settembre 2000*, Bose, 2001, p. 223–241.

Controversa „colivelor" — problematică şi mize

Cu firea lui polemică şi rigorismul său canonic şi liturgic, Neofit Kavsokalivitul a fost la originea celei mai ample şi îndelungate controverse care a agitat Athosul şi Fanarul în toată jumătatea a doua a secolului XVIII şi în primele două decenii ale secolului XIX, ecourile ei ultime stingându-se doar în vâltoarea dramaticelor evenimente ce au însoţit revoluţia de eliberare naţională a Greciei moderne din 1821–1829. Este vorba de faimoasa ceartă în jurul „colivelor" sau „pomenilor" morţilor[18]. În anii 1754–1755 monahii

[18] Unica monografie existentă până azi e teza lui CHARILAOS TZOGAS, *Hē peri mnēmosynōn eris en hagiō Ōrei kata tou IĒ'aiōna* (Aristoteleion Panepistēmion Thessalonikēs, Epistemonikē epēteris tēs theologikēs scholēs, parartēma 3), Thessaloniki, 1969 (de utilizat însă cu prudenţă din pricina judecăţilor de valoare partizane nefavorabile „colivarilor" taxaţi de conservatorism şi fanatism antimodern şi a exaltării „anticolivarilor" lăudaţi pentru progresism). O judecată istorică echilibrată la cercetătorii catolici recenţi: E. MORINI, „Per una lettura ecumenica della storia della Chiesa greca nel periodo della Turcocrazia", *Studi e ricerche sull'Oriente cristiano* 8 (1985), p. 175–212 şi 9 (1986), p. 3–39 şi 91–129, investigaţie rezumată în: „Il movimento dei kollybadhes. Rilettura dei contesti più significativi in ordine alla rinascitá spirituale greco-ortodossa nei secoli XVIII–XIX", în: *Amore del bello. Studi sulla Filocalia.* Atti del Simposio internazionale sulla Filocalia, Roma, novembre 1988, Bose, 1991, p. 137–177; B. PETRÀ, „Il monte Athos e la vita religiosa greca della seconda metà dell'700", *Unitas* (it.) 42 (1987), p. 7–41; şi E. CITTERIO, *Nicodim Aghioritul. Personalitatea — opera — învăţătura ascetică şi mistică* (1987 it.), trad. rom. Maria-Cornelia şi Ioan I. Icâ jr, Ed. Deisis, Sibiu, 2001, p. 49–58 şi passim.

de la schitul athonit Aghia Ana au început, beneficiind de importante donaţii ale creştinilor greci înstăriţi din Levant (mai ales din Smyrna), construcţia unei noi biserici mai mari. Pentru a termina mai repede construcţia, munceau şi în zilele de sâmbătă, zile în care o parte din monahi erau obligaţi să se ducă la târgul săptămânal din centrul peninsulei, Karyes, pentru a-şi vinde produsele şi a cumpăra cele necesare pentru subzistenţă. În aceste condiţii s-au văzut obligaţi să mute pomenirea decedaţilor familiilor donatoare — peste 12.000 de nume! — din ziua rezervată tradiţional parastaselor, sâmbăta, în ziua de duminică. Această adaptare liturgică a fost însă prompt denunţată de ierodiaconul Neofit Kavsokalivitul ca o gravă inovaţie dogmatică şi o încălcare inacceptabilă a tradiţiei ortodoxe. Plângerea morţilor şi comemorarea lor cu colive, simbol al trupului mort, contravin *Constituţiilor Apostolice* (V, 20; VII, 24) şi sunt incompatibile cu caracterul pascal-resurecţional al Duminicii — zi a Învierii şi bucuriei —; ca atare, ele trebuie celebrate doar în ziua de sâmbătă, ziua pogorârii lui Hristos la iad, mutarea lor duminica fiind un păcat de moarte. La care monahii de la Aghia Ana au replicat susţinând că, teologic vorbind, n-ar exista nicio incompatibilitate între pomenirea moţilor şi Învierea lui Hristos care e chezăşia învierii celor adormiţi în credinţă.

Disputele s-au aprins şi s-au transformat în scandal, întrucât cele două tabere au început rapid să se acuze reciproc de „erezie" şi de cădere din har: polemicul Neofit i-a taxat pe adversari drept „defăimători ai învierii", „vorbitori de morţi [*nekrologountes*] în zi de duminică", „idolatri", „lipsiţi de har" etc., iar aceştia l-au acuzat pe Neofit de recădere în iudaism, iar pe adepţii şi ucenicii săi[19] îi numeau în batjocură „sâmbătari" (*sabbatianoi*) sau „colivari" (*kollybistai,*

[19] Dascălii Atanasie din Paros (1721–1813) şi Hristofor din Arta, ieromonahii Agapie Cipriotul, Iacob Peloponezianul, Partenie de la Zografu, Paisie Caligraful şi alţii. „Colivarilor" li s-au alăturat din 1770 şi mitropolitul Macarie Notara al Corintului (1731–1805) şi tânărul monah Nicodim Aghioritul (1749–1809).

kollybades). La instigarea ex-patriarhului ecumenic Chiril V (1748–1757, † 1775), retras la schitul Aghia Ana, proestoştii Marii Lavre, pe al cărei teritoriu şi sub a cărei jurisdicţie se afla schitul Aghia Ana, i-au „afurisit" pe „colivari". Nevoiţi să plece din schit, aceştia s-au stabilit în diverse locuri din Sfântul Munte, nefiind primiţi în comuniune nicăieri. Polemicile şi invectivele între cele două tabere au continuat şi s-au exacerbat chiar. S-a ajuns ulterior până la crimă, atunci când monahi de la Schitul Mare au angajat un pirat (pe căpitanul Marko) care a înecat în mare pe doi „colivari", pe Paisie Caligraful şi pe „gheron"-ul acestuia, Teofan. Aceştia au fost însă canonizaţi ca martiri de „colivari", care au compus imne şi encomii în cinstea lor. În 1759 liderii teologici ai „colivarilor" părăsesc Athosul: Neofit pleacă spre Chios, iar în 1767 se stabileşte în Ţara Românească; discipolul său, intransigentul Atanasie din Paros, pleacă şi el ca profesor în Kerkyra (1760–1767) şi Tesalonic (1767–1770). Revenirea lui în Athos între anii 1771–1776 ca director al Academiei Athonite va reaprinde focul disputelor care erau departe de a se fi stins.

„Cearta colivelor" declanşată de Neofit Kavsokalivitul a fost extrem de diferit evaluată de istorici şi cercetători. A fost ea oare o „mare controversă" pe o temă „puerilă" (L. Petit, 1898)? Să fi fost „colivarii" doar exponenţii anacronici şi fanatici ai unei Ortodoxii ritualiste şi conservatoare, angajaţi într-o bătălie regresivă împotriva progresului şi modernităţii (Ch. Tzogas, 1969)? Nu erau mai degrabă promotorii unei reforme şi înviorări a monahismului athonit (G. Veritis, 1943; Teoclit Dionisiatul, 1959) şi ai unei renaşteri spirituale a poporului grec aservit, prin revenirea la izvoarele autentice ale tradiţiei ortodoxe (C. Papulidis, 1969–1971)?

Tradiţie şi tradiţii

La o privire mai atentă, în spatele a ceea ce putea părea o dispută ritualistă sterilă pe o temă minoră se aflau mize spirituale esenţiale pentru existenţa creştină. Pe de o parte, reafirmarea sensului pascal-eshatologic al Duminicii era

strâns acompaniată la „colivari" de redescoperirea sensului de comuniune euharistică al Liturghiei şi de apologia împărtăşirii continue (frecvente [*synechōs, sychna*] a creştinilor ca realizare concretă a acestor sensuri într-un etos pascal-eshatologic-euharistic[20]. Pe de altă parte, sub aspect metodologic controversele puneau în joc necesitatea restabilirii adevăratului sens al Tradiţiei apostolice şi patristice în faţa practicilor discutabile devenite „tradiţii" în epocă. Cu încrâncenare împinsă până la excese regretabile şi fanatisme ireductibile, cele două tabere îşi disputau două concepţii despre Tradiţie: una „teoretică", alta „pragmatică". Grupul tradiţionalist al „colivarilor" susţinea respectarea strictă a „teoriei" din tipicul scris, din prescripţiile canonice şi cărţile de cult, care prevăd explicit drept zi de comemorare a defuncţilor sâmbăta (nu duminica) şi vorbesc limpede despre o împărtăşire continuă a credincioşilor la fiecare Liturghie duminicală şi de sărbători (nu doar o singură dată sau de câteva ori pe an). „Anticolivarii" pragmatici apărau legitimitatea acomodărilor şi „practicilor" sacramental-liturgice create în timp şi devenite „tradiţii", şi insistau că pomenirile morţilor se pot face în orice zi a săptămânii, inclusiv duminica, iar Împărtăşirea credincioşilor e bine să se facă mai rar şi numai după o îndelungată pregătire ascetică individuală. Ironia situaţiei era faptul că ambele partide se acuzau reciproc de „inovaţie" şi „erezie" şi invocau pentru sine „tradiţia": „colivarii" invocau drept normativă tradiţia „teoretică", ideală, iar „anticolivarii" apărau tradiţia „pragmatică". Aşa se face că, dacă pentru aceştia din urmă inovaţia era tradiţia „teoretică", pentru cei dintâi inovaţia era tradiţia „practică". În timp adaptările liturgice deveniseră tradiţie, Tradiţia ideală „teoretică" fiind uitată şi căzută în desuetudine. Adaptările pragmatice, care constituiau o inovaţie faţă de Tradiţie, deveniseră „tradiţie", iar în lumina lor

[20] Această conexiune a fost recent evidenţiată într-o masivă teză de doctorat de ARHIM. NIKODIMOS SKRETTA, *He theia Euharistia kai ta pronomia tēs Kyriakēs kata tē didaskalia tōn Kollybadōn*, Thessaloniki, 2004, 681 p.

Tradiţia ideală devenea „inovaţie"! Calomniaţi şi discreditaţi drept „răzvrătiţi" şi fanatici de adversarii lor — care, nu trebuie uitat, erau monahi, episcopi şi patriarhi tradiţionalişti şi ei, dar într-un alt sens — „colivarii" vor fi stigmatizaţi drept „conservatori" şi „reacţionari" anacronici şi de inteligenţia greacă de tip iluminist. (Îndeosebi ca urmare a atitudinii antieuropene şi filootomane afirmate cu obstinaţie de Atanasie din Paros la sfârşitul secolului XVIII şi începutul secolului XIX în faţa ororilor revoluţiei franceze, în opoziţie făţişă faţă de europenismul, iluminismul şi republicanismul modern susţinute de filologul clasic şi medicul Adamantios Korais, 1748–1833.)

Recursul la Tradiţie al „colivarilor" nu avea însă drept principal obiectiv conservarea trecutului bizantin şi combaterea iluminismului francez ori grec, ci recuperarea izvoarelor vii, a miezului identităţii spirituale şi ecleziale ortodoxe. Ei se confruntau în primul rând cu ignoranţa tradiţiei autentic ortodoxe degenerate în ritualism şi formalism clerical, polarizate între un obscurantism monahal şi un raţionalism teologic de tip scolastic pe fondul laxismului moral, al analfabetismului religios şi al creşterii indiferentismului în masele populare şi clericale lipsite de orice fel de cateheză şi rupte de sursele vii ale credinţei. În faţa acestor simptome de îngrijorătoare decadenţă religioasă şi afazie teologică, precum şi a limitelor programului „iluminismului ortodox", „colivarii" vor opune un program de „trezie" şi „luminare" ortodoxă prin recuperarea existenţială la nivelul etosului a experienţei liturgico-ascetice-mistice aflate în inima Tradiţiei patristice şi apostolice a Bisericii Ortodoxe. Dacă primii „colivari" — ca Neofit Kavsokalivitul şi Atanasie din Paros — au reprezentat avangarda polemică a acestei mişcări de înviorare religioasă, „colivarii" din a doua generaţie — ca mitropolitul Macarie al Corintului şi Nicodim Aghioritul — vor articula un vast program de recuperare enciclopedică şi ancorare duhovnicească a întregii Tradiţii într-un context inevitabil modern, propunându-şi să cucerească pentru Ortodoxie interioritatea şi subiectivitatea indivizilor.

O dispută euharistică nedeclarată

Declanşată de intransigenţa canonică a lui Neofit Kavsokalivitul, controversa „colivelor" a fost dublată, cum s-a putut vedea deja, de o dispută „euharistică". Tot datorită lui Neofit, aceasta nu s-a limitat însă la o pledoarie în jurul împărtăşirii „dese" ori „rare", cum s-a formulat ulterior. Recent profesorul K. A. Manaphis a publicat o „Epistolă polemică" scrisă de Atanasie din Paros în jurul anilor 1811–1812 — cu câţiva ani deci înainte de moartea sa — în care dascălul din Chios îl demasca pe Neofit de susţinerea încă din anii 1751–1752 şi până la sfârşitul vieţii a unei „cacodoxii [erezii] privitoare la Trupul [euharistic al] Domnului"[21]. Plecând de la două opuscule ale unui oarecare Petru Mansur editate în 1702 de M. Lequien împreună cu operele Sfântului Ioan Damaschinul[22], Neofit a început să susţină următoarea teorie euharistică: după epicleză şi sfinţirea Darurilor la Liturghie, Trupul euharistic al lui Iisus Hristos prezent sfintele altare nu este trupul slăvit, viu, însufleţit şi incoruptibil al Domnului de după Înviere, ci trupul său coruptibil, sensibil şi muritor de la Cina cea de Taină dinainte de jertfă; acesta trece printr-o moarte reală fiind sfărâmat în mod real pe sfântul disc şi zdrobit de dinţii celui ce se cuminecă; îngropat în cel care se împărtăşeşte, învie tainic în cel care se cuminecă şi se amestecă cu sufletul său comunicându-i incoruptibilitatea învierii; primind însă doar o părticică a Pâinii sfinţite cel ce se cuminecă primeşte doar o parte a trupului lui Hristos, de aici necesitatea împărtăşirii continue. Potrivit lui Atanasie, Neofit a susţinut această teorie euharistică încă de pe când era directorul Academiei Athonite, deci încă din 1751–1752. A continuat să o afirme şi după ce

[21] K. A. MANAPHĒ, „Athansiou tou Pariou anekdotos Epistolē antirrhetikē pros tina peri tou Kyriakou Sōmatos kakodoxian", în: *Hagios Athanasios Parios. Praktika epistēmonikou synedriou (Paros 29 sept. – 4 okt. 1998)*, Paros, 2000, p. 202–217 introducere şi 218–244 textul editat.

[22] O Epistolă către Zaharia, episcop al Doarei, şi un Cuvânt incomplet despre preacuratul Trup cu care ne împărtăşim; *PG* 95, 400–404 şi 405–412.

Atanasie a identificat, în jurul anului 1767[23], sursa bizantină târzie a acestei teorii şi a demonstrat caracterul apocrif al opusculelor atribuite lui Petru Mansur. Aşa cum reiese din relatările istoricului bizantin Nichita Choniatis[24], adevăratul autor al acestor texte şi iniţiator al acestei teorii a fost un oarecare Miron Sikyditis sau Mihail Glykas din secolul XII. Secretar al împăratului Manuel I Comnenul, acesta fusese orbit parţial în urma unui proces de necromanţie; căzut în dizgraţie, s-a făcut monah şi teolog, fiind autorul unor răspunsuri la 98 de aporii biblice[25]. Teoria euharistică a coruptibilităţii Trupului euharistic al lui Hristos până inclusiv la împărtăşire, a jertfirii lui pe disc şi a îngropării şi învierii lui în cel ce se cuminecă e expusă aici la cap. 69[26] şi justificată pe larg în cap. 73[27]. Aceste opinii ale lui Mihail Glykas / Miron Sikyditis n-au atras atenţia decât după moartea acestuia. Sub domnia lui Isaac II Anghelos (1185–1195) şi a fratelui său Alexie III (1195–1203) ele vor fi reafirmate — cu acordul explicit al patriarhilor ecumenici Gheorghe II Xiphilinos (1191–1198) şi Ioan X Kamateros (1198–1206) — de către dascălul Ioan Kastamonitis, devenit din 1191 mitropolit al Chalcedonului. Polemicile izbucnite au divizat acut Biserica şi societatea bizantină aflată în criza internă care o va face să sucombe în 1204 în faţa cavalerilor Cruciadei a IV-a[28]. În martie 1200, Sinodul dominat de adepţii inco-

[23] „Semeiōma antirrhētikon pros to logidrion kai tēn epistolēn ta en tō theiō Ioannē tō Damaskēnō epigraphomena, Michaēl de tinos Sikyditou kakopleroma gennēmata einai eikazomena, ex ōn historei Nikētas ho Chōniates peri autou", ed. N. ZACHAROPOULOS, 1974 (*supra* n. 11), p. 71–75.

[24] „De Alexio Isaaci Angeli fratre" III, 3; *PG* 139, 893–898.

[25] Ed. S. EUSTRATIADES: *Michaēl tou Glyka eis tas aporias tēs theias Graphēs kephalaia*, Atena, 2 vol., 1906 şi 1912. Ediţia nu mi-a fost din păcate accesibilă.

[26] Ed. cit. vol. II, p. 133–135; text reprodus în notă şi în *PG* 76, 1073–1076.

[27] *Ibid.*, p. 348–379: Apologie parţială către monahul Ioanichie.

[28] Cf. M. ANGOLD, *Church and Society in Byzantium under the Comneni 1081–1261*, Cambridge, 1995, p. 128–132; şi M. JUGIE, „Controverse sur l'incorruptibilité du corps eucharistique", *Dictionnaire de théologie catholique* X/2 (1929), col. 1339–1343.

ruptibilității l-a cenzurat postum pe Miron Sikyditis interzicând discutarea scrierilor și a ideilor sale sub pedeapsa depunerii pentru clerici și a confiscării averii pentru laici, dar s-a mulțumit să repete două anateme introduse în Sindiconul Ortodoxiei în 1156–1157 împotriva lui Sotirih Panteugenes, potrivit cărora Euharistia nu este o figurare simbolică și realitatea Trupului lui Hristos, ci ea este o recapitulare a întregii Economii a lui Hristos, între care nu există intervale de timp[29]. Sinodul a evitat, așadar, să se pronunțe pe fondul chestiunii și să condamne ca eretică teoria euharistică a lui Sikyditis (căreia patriarhul Ioan X Kamateros îi era favorabil) mulțumindu-se să interzică discutarea ei pentru a nu tulbura spiritele. Împăratul nu s-a implicat nici el. Ioan al Chalcedonului a obiectat din nou, dar n-a fost cenzurat și a rămas în continuare mitropolit. Compromisul era o soluție nesatisfăcătoare, Biserica rămânând în continuare divizată în ajunul catastrofei fatale din 1204. În ciuda sprijinului deschis al patriarhilor Gheorghe II și Ioan X, teza coruptibilității Trupului euharistic al lui Hristos n-a fost acceptată ca învățătură oficială a Bisericii, ba chiar a ajuns să fie privită drept „erezie", întrucât pare la prima vedere a contrazice învățătura clară a majorității Părinților greci ai Bisericii care afirmă natura înviată, și ca atare incoruptibilă, a Trupului euharistic al lui Hristos prezent ca atare în întregime în cea mai mică părticică și caracterul spiritual al jertfei euharistice. Fundamentul ultim al teoriei coruptibilității Trupului euharistic era o concepție riguros realistă și pragmatică despre prezența Trupului și Sângelui lui Hristos în Euharistie: Trupul euharistic al lui Hristos făcut prezent în mod real prin epicleză pe sfântul disc este supus ruperii și suferă astfel o stricăciune obiectivă; ca atare el nu poate fi în acel moment un corp incoruptibil, ci devine

[29] Actul oficial (*semeioma*) inedit e rezumat după *Cod. Sin. gr. 1117*, 351r–v de V. GRUMEL, *Les Regestes des Actes du Patriarcat de Constantinople* III, 1989², nr. 1195 (p. 606–607). Despre controversa euharistică declanșată de Sotirih, a se vedea studiul meu „Sinoadele bizantine din epoca Comnenilor și importanța lor dogmatică", *Revista teologică* II (74) (1992), nr. 1, p. 12–33.

abia în momentul împărtășirii. Pentru a explica aporia Trupului euharistic în același timp înviat și coruptibil altfel decât postulând o prezență reală în Euharistie a Trupului lui Hristos în două forme succesive: inițial coruptibil, apoi incoruptibil, singura soluție teologică de salvare a simultaneității a fost și este cea scolastică a postulării distincției aristotelice între substanță și accidenți și astfel implicit teoria transsubstanțierii: Trupul euharistic al lui Hristos e incoruptibil și înviat în substanța sa, dar coruptibil și degradabil în accidenții vizibili și palpabili sensibil ai Pâinii și Vinului. „Volens-nolens" ortodoxul conservator Atanasie din Paros e nevoit să accepte și să susțină o teologie euharistică de tip tomist, pur scolastică!

Neținând seama de argumentele și explicațiile date de Atanasie, convins de adevărul teoriei lui Sikyditis, Neofit a continuat să o afirme și să strângă argumente biblice și patristice în favoarea ei și după stabilirea sa în Țara Românească, spunând că „toată osteneala lui, care l-a făcut să se ducă până acolo, nu era pentru colivele supuse stricăciunii [coruptibilității], ci ca să învețe și să înțeleagă adevărul acestei mari probleme"[30]. Pe tema aceasta a purtat în contradictoriu o polemică epistolară — inedită, păstrată în ms. gr. *BAR 988*, f. 261r–284r — cu Nichifor Theotokis și Evghenie Vulgaris care l-au contrazis și ei. „Se povestea că Neofit îi scrisese despre această chestiune lui kyr Evghenie care era la Leipzig, iar acela i-a răspuns grav: «Omule, când vei înceta să pui în mișcare asemenea lucruri care nasc tulburări și scandaluri?»"[31]. Deși a părut că s-a lăsat convins, totuși „în cartea sa de drept canonic a lăsat intact acest lucru, drept pentru care, precum și din pricina altor câteva lucruri în dezacord cu Biserica Universală, cartea lui de drept canonic a fost respinsă de Sinod și multele lui osteneli și sudori au rămas zadarnice"[32]. Atanasie combătuse public

[30] Ed. MANAPHĒ, *op. cit.*, p. 223–224.

[31] *Ibid.*, p. 224.

[32] *Ibid.*, p. 225. După care Atanasie continuă: „Spun cu tristețe asta, pentru că Neofit a fost și dascăl și prieten al nostru, dar trebuie preferat adevărul. Căci fie din părere de sine, fie din altă cauză cinstind

teoria coruptibilităţii Trupului euharistic susţinută de „unii dintre noi [«colivari»]", fără să dea însă niciun nume, în voluminosul tău tratat de dogmatică publicat la Leipzig în 1806[33]. Dar întrucât aflase că dascălul Dukas Apostolidis, deşi citise *Epitoma* sa dogmatică, era totuşi convins de tezele lui Neofit, s-a hotărât să reacţioneze drastic, şi în scrisoarea sa din 1811–1812 îl demască explicit pe Neofit ca „eretic", deşi îi fusese „dascăl şi prieten", şi murise de mult (încă din 1784).

Controversa „colivelor" — intervenţiile Fanarului

Reîntors în 1767 ca dascăl la Tesalonic, iar din 1771 până în 1776 revenit la Sfântul Munte ca director al Academiei Athonite, Atanasie din Paros preluase în absenţa lui Neofit conducerea „colivarilor" persecutaţi şi polemicile au reizbucnit cu intensitate. În 1775 în focul disputelor soseşte la Athos tânărul Nicola Kallivurtzis, devenind aici monahul Nicodim Aghioritul (1749–1809), iar în 1776 vine şi mitropolitul Macarie Notara al Corintului (1731–1805), care-l hirotoneşte pe Atanasie din Paros preot. Alertată de virulenţa conflictului, Patriarhia Ecumenică reacţionează[34].

În iulie 1772, patriarhul ecumenic Teodosie II (apr. 1769–nov. 1773) scrie athoniţilor o primă scrisoare patriarhală şi sinodală semnată de 10 mitropoliţi[35] în care, exprimându-şi întristarea „de moarte" pentru dispariţia păcii şi a isihiei dintre monahi, provocată de „sfădirile nepotrivite" şi „pe-

cele ale sale dincolo de cuviinţă, s-a arătat cap tare [*ischyrognōmonōn*] nu numai în aceste chestiuni dogmatice, ci şi în Gramatica lui, pe care a împovărat-o nemăsurat cu paranteze străine şi cu adaosurile lui foarte de prisos, acoperind lucrurile folositoare prin cele nefolositoare".

[33] *Epitomē eite Syllogē tōn theiōn dogmatōn*, Leipzig, 1806, p. 369–373.

[34] Intervenţiile Patriarhiei Ecumenice — scrisori şi tomosuri — în controversa „colivelor" au fost editate de PH. MEYER, *Die Haupturkunden für die Geschichte der Athosklöster*, Leipzig, 1894, p. 229–242 şi M. GEDEON, *Kanonikai diatexeis*, Constantinopol, I, 1888, p. 269–274 şi II, 1889, p. 152–155. Trad. rom. mai jos, p. 313 sq.

[35] PH. MEYER, 1894, p. 229–231.

depsele" pronunţate de unii monahi împotriva altora pe tema pomenirilor şi a împărtăşirii, încearcă un răspuns diplomatic care să satisfacă ambele tabere. Lăudând „obiceiul cel vechi" al pomenirii morţilor sâmbăta şi al împărtăşirii în fiecare duminică, Teodosie II nu-i condamnă pe cei care fac pomenirile duminica şi se împărtăşesc doar după 40 de zile de post aspru şi pocăinţă. Accentuează însă că apropierea „mai deasă sau mai târzie" (*pyknoteron ē bradyteron*) de împărtăşanie nu e determinată de un timp, „dar e neapărat necesară pregătirea prealabilă prin pocăinţă şi mărturisire". Cu acordul patriarhului Ierusalimului, Sofronie V (apr. 1770 – înc. 1775), patriarhul Teodosie II şi Sinodul patriarhal ordonă încetarea oricăror certuri şi polemici şi anulează orice pedepse pronunţate de cele două tabere una împotriva alteia, ameninţându-i pe recalcitranţi cu blesteme şi afurisanii.

Atitudinea conciliantă a lui Teodosie II n-a mulţumit nicio partidă, aşa că în 1773 Patriarhia Ecumenică revine cu alte două scrisori patriarhale şi sinodale către athoniţi, de data asta numai pe tema pomenirilor celor adormiţi. În iulie 1773[36], patriarhul Teodosie II repetă, cu avizul patriarhului Ierusalimului Sofronie V şi a 13 mitropoliţi, hotărârea din iulie 1772 — cei ce săvârşesc pomenirile sâmbăta, potrivit obiceiului vechi, bine fac, iar cei care le săvârşesc duminica, potrivit obiceiului de la oraş, nu sunt opriţi. Athoniţii sunt îndemnaţi din nou la pace. Pedeapsa excluderii pronunţată de lavrioţi împotriva „colivarilor" e anulată, iar duşmanilor acestora li se interzice să-i numească „eretici", „inovatori" sau cu alte apelative ofensatoare pe cei ce „săvârşesc bine pomenirile în zi de sâmbătă", dar nici acestora din urmă nu li se permite „să facă reproşuri celor ce vor să le săvârşească duminica sau în orice altă zi a săptămânii". Discuţiile au continuat însă cu aceeaşi îndârjire, aşa că la doar câteva luni patriarhul Samuil Hangeri (în a doua păstorire între noiembrie 1773 şi decembrie 1774), exasperat de faptul că Muntele Athos ajunsese să fie un „munte sălbatic în loc

[36] PH. MEYER, 1894, p. 231–233.

de un munte sfânt" (*agrion mallon eipein ē hagion*), repetă într-o nouă scrisoare patriarhal-sinodală[37] decizia din iunie 1773 şi fără să ia partea niciunei tabere dă, tot împreună cu Sofronie V al Ierusalimului, o soluţie pragmatică: toţi monahii din schiturile athonite sunt obligaţi să respecte rânduiala pentru pomeniri din mănăstirile mari de care depind. „Colivarii" au interpretat această decizie ca un triumf al cauzei lor.

„Anticolivarii" s-au regrupat însă, şi la sfârşitul lui martie şi începutul lui aprilie 1774 au ţinut la mănăstirea Cutlumuş un mare „sinod" împotriva „colivarilor", la care au participat foştii patriarhi Chiril V al Constantinopolului (1748–1757, † 1775) şi Matei al Alexandriei (1746–1766) împreună cu alţi opt episcopi retraşi la Sfântul Munte şi două sute de egumeni şi monahi.

Refuzând să se prezinte în acest „sinod", „colivarii" au ţinut şi ei un „sinod" monahal în chilia lui Partenie Scurtu, unde Atanasie din Paros a redactat o „mărturisire de credinţă"[38] prin care răspunde pe puncte calomniilor şi acuzelor de „inovatori" formulate împotriva „colivarilor":

1. În ce priveşte împărtăşirea, nu există — aşa cum spune Sfântul Ioan Hrisostom — o determinare temporară (40 de zile, 1 lună, 3 luni sau 6 luni), ci doar una subiectivă: nu timpul e important, ci conştiinţa şi curăţia sufletească; se precizează că, deşi nu practică, nici nu învaţă împărtăşirea zilnică, totuşi „colivarii" nu-l judecă pe cel care face asta după cuvenita cercetare de sine, dar îi anatemizează pe cei ce susţin că pentru împărtăşire „nu este necesară pregătirea şi o curăţie puternică prin pocăinţă".

2. În ce priveşte pomenirea morţilor, se susţine că trebuie plecat de la sensurile simbolice contrare ale sâmbetei şi duminicii şi de la incompatibilitatea între moarte şi Înviere, plâns şi bucurie, afirmată de *Constituţiile Apostolice* (V, 20; VII, 24), precum şi de la simbolistica pe care o are

[37] PH. MEYER, 1894, p. 234–236.

[38] Ed. monahul TEODORIT: *Athanasiou tou Pariou Dēlosis tēs en Hagiō Ōrei tarachōn alētheias*, Atena, 1988, p. 115–124.

coliva — icoană a trupului mort semănat în pământ — ireconciliabilă cu sensul Învierii; aceasta e baza prevederilor tipiconale din cărţile de cult şi de tipic care rezervă pomenirilor numai zilele de sâmbătă, niciodată duminica; nu e vorba deci de o inovaţie ulterioară, ci de o predanie apostolică. Ceea ce nu înseamnă că aceia care fac pomenirile duminica sunt idolatri şi au pierdut harul nemaiavând preoţie şi Taine, cei care susţin aceasta fiind anatemizaţi.

3. În conformitate cu *Actele* Sinodului VII Ecumenic (787), se reafirmă apoi faptul că icoanele sunt, ca şi crucea, sfinte şi venerabile prin însăşi întipărirea lor, şi ca atare n-au nevoie să fie sfinţite prin rugăciuni speciale şi ungere cu mir — rit recent (de origine latină) introdus în *Molitfelnicele* greceşti moderne, dar care nu apare însă în manuscrisele greceşti vechi.

4. Ultimul punct al mărturisirii răspunde altor calomnii circulate pe seama „colivarilor" de adversarii lor, care insinuau că aceştia ar susţine că excluderea din biserică („afurisania") n-ar avea temei, că agheasma mare şi mică ar fi identice şi anafura ar fi pâine simplă. Mărturisirea „colivarilor" afirmă fără echivoc legitimitatea practicii excluderii din biserică, efect al puterii preoţiei şi instrument de luptă împotriva ereticilor; face o distincţie clară între agheasma mare anuală, care are puterea apei botezului, şi cea mică, lunară, care-şi are originea în minunea Izvorului tămăduirii; şi echivalează cu gustarea din agheasmă şi gustarea din anafură, pâine deosebită de Darurile euharistice, dar care se împărtăşeşte de harul peceţii şi crucii imprimate pe ea la proscomidie.

Atât „colivarii", cât şi „anticolivarii" au trimis la Patriarhia Ecumenică documentele adunărilor lor athonite. Reprezentantul „anticolivarilor", învăţatul Visarion din Rapsani († cca 1800), elev al lui Vulgaris, profesor la Constantinopol şi monah la Nea Skiti, a reuşit să-l manevreze pe noul patriarh Sofronie II (dec. 1774 – oct. 1780) şi pe sinodali împotriva „colivarilor". Şi astfel acelaşi Sofronie — care în calitate de patriarh al Ierusalimului (apr. 1770 – înc. 1775) semnase anterior deciziile favorabile „colivarilor" din 1772

şi 1773 — a întrunit în iulie 1776 în Fanar un sinod în care liderii „colivarilor" au fost denunţaţi în termeni extrem de duri: şarlatani, corupător, impioşi, simulatori ai evlaviei, vase putrede ale Satanei, disprețuitori, minţi luciferice, cacodocşi, apostaţi, răzvrătiţi, hulitori. Şi astfel Atanasie din Paros, Iacob Peloponezianul, Agapie Cipriotul şi Hristofor din Arta sunt condamnaţi la depunere din preoţie, excludere din monahism şi la reducere la starea de simpli laici şi la îndepărtare din Biserică, iar toţi prezumtivii lor adepţi şi cititorii sunt anatemizaţi[39]. Degradat la treapta de simplu laic, Atanasie din Paros a părăsit în 1776 Athosul devenind pentru zece ani director al liceului grecesc (*Hellenomouseion*) din Tesalonic[40]. În 1781 însă, în urma unei retractări şi cereri de iertare, dascălul Atanasie obţine de la patriarhul Gavriil IV (oct. 1780 – iun. 1785) o scrisoare de disculpare şi reintegrare în preoţie[41]. Actul califica acum drept „calomnii evidente şi departe de adevăr" acuzele formulate împotriva sa în iulie 1776 şi recunoştea implicit eroarea juridică a condamnării „colivarilor".

Manualul *anonim din 1777 — operă a lui Neofit Kavsokalivitul*

În momentul cel mai critic al controverselor, la doar câteva luni după caterisirea principalilor lideri „colivari" de către sinodul Patriarhiei Ecumenice, în 1777 apărea în neogreacă la Veneţia o cărticică de 177 pagini format mic (15×20 cm) cu titlul: *Manualul unui anonim dovedind faptul că creştinii sunt obligaţi să se împărtăşească mai frecvent cu dumnezeieştile Taine, dat acum pentru întâia oară la tipar pe cheltuiala preacinstitului şi de Hristos iubitorului domn Dimitrie, închinător din Dristra* [azi Silistra], *Veneţia, 1777, la Nicolae Glykis din Ioannina*[42]. Volumaşul a avut pe cât se pare un tiraj restrâns şi o circulaţie limitată (de exemplu, niciun exemplar nu se găseşte în nicio bibliotecă publică din Grecia, doar trei sau patru aflându-se în bibliotecile din Sfântul Munte şi la Veneţia), ceea ce explică faptul că, în ciuda caracterului său polemic, n-a avut niciun ecou şi nicio reacţie din partea oficialităţilor bisericeşti din Fanar. Savanţii au oscilat până nu de mult în ce priveşte stabilirea paternităţii lucrării între Neofit Kavsokalivitul şi mitropolitul Macarie Notara al Corintului[43] (căruia i-o atribuie în biografia acestuia Atanasie din Paros). Primul care a reatribuit-o lui Neofit, pe baza referirilor din finalul textului la prezenţa autorului în „Corona oraş al Transilvaniei" şi „Braşov", a fost monahul Teoclit Dionisiatul[44]. Dar cel care a stabilit definitiv că „Manualul" anonim editat la Veneţia în 1777 e o traducere neogreacă fidelă a lucrării *Despre Împărtăşirea continuă* datată 13 ianuarie 1772, Braşov, şi păstrată în originalul scris în greaca veche în manuscrisul grec *BAR 988*, f. 225v–261r[45] între alte scrieri ale lui Neofit Kavsokalivitul, a fost monahul athonit Teodorit de la schitul Aghia Ana (azi ieromonah într-o sihăstrie din insula Paros).

[39] PH. MEYER, 1894, p. 236–241. Condamnarea e semnată de 2 patriarhi şi 16 mitropoliţi.

[40] În 1786 va pleca în insula Chios, unde va preda până în 1811, murind la adânci bătrâneţi în 1813. În tot acest răstimp a polemizat intens cu catolicismul, cu voltairismul francez şi cu iluminismul grec reprezentat de A. Korais.

[41] Ed. PH. MEYER, 1894, p. 241–242.

[42] *Encheiridion anōnymou tinos apodeiktikon peri tou hoti chrēstousin hoi Christianoi sychnoteron na metalambanōsi ta theia mystēria, nyn prōton typosis ekdothen dapanē tou timiōtatou kai philochristou kyriou Dēmētriou, proskynetou tou ek Drystras, Enetiēsin, 1777, para Nikolaō Glykei tō ex Iōanninōn*. Textul a fost reeditat de monahul Teodorit: NEOPHYTOU HIERODIAKONOU KAUSOKALYBITOU *Peri tēs synechous Metalēpseos*, Ekd. Tēnos, Atena, 1975, reed. 1992, p. 117–216, diviziunea în capitole aparţine editorului grec; trad. rom. mai jos, p. 103–177.

[43] În 1853 filologul K. Sathas o atribuia, cu dubii însă, lui Neofit, dar în 1872 G. Zavira o atribuia lui Macarie. În 1916 M. GHEDEON (*infra* n. 54, p. 46) o atribuia corect lui Neofit, atribuire respinsă însă de L. PETIT în 1927 (*Dictionnaire de Théologie Catholique* IX, 2, col. 1451) care s-a pronunţat în favoarea lui Macarie, fiind urmat în unanimitate de toţi specialiştii occidentali şi greci până în 1970 (inclusiv CH. TZOGAS în 1969, *op. cit. supra*, p. 125).

[44] THEOKLĒTOU MONACHOU DIONYSIATOU, *Hagios Nikodemos ho Hagioreites*, Atena, 1959, p. 110.

[45] O copie incompletă şi în manuscrisul grec *BAR 192*, f. 19r–60v.

Aceasta a dezgropat — iar în 1975 a reeditat acest text — ca urmare a unei polemici pe tema „desei împărtăşiri" declanşate în 1969–1970 între o parte din monahii de la Aghia Ana, adepţi ai împărtăşirii frecvente, şi autorităţile de la Marea Lavră şi din Iera Kinotita care i-au denunţat într-un raport şi o scrisoare deschisă provocând îndepărtarea acestora în 1971 din Athos[46].

În originalul elin „Manualul" în greaca populară despre deasa Împărtăşire al lui Neofit Kavsokalivitul editat anonim în 1777 poartă un titlu mai extins care evidenţiază caracterul său polemic. Pe 13 ianuarie 1772 ierodiaconul Neofit Peloponezianul cel „dintre evrei" punea în Braşov punctul final al unui tratat dedicat unui anume „Kyr Ioan Choniatis", lucrare prin care urmărea să arate nu doar că „credincioşii trebuie să se cuminece încontinuu cu dumnezeieştile Taine", ci şi să-i combată pe „cei care din pretinsă evlavie întorc spatele la dumnezeiasca Liturghie Împărtăşirii din Taine". Structura lucrării reflectă bine acest dublu obiectiv demonstrativ-polemic (apodictic-dialectic): după un prolog şi o scurtă introducere pozitivă, scrierea se prezintă sub forma unui dialog în care autorul răspunde unui număr de 36 de obiecţii ridicate de un preopinent fictiv cu rang de cleric. Cuvântul-înainte e fără echivoc în acest sens: deşi conştient de faptul că nu oricine are dreptul de a învăţa pe alţii în Biserică, totuşi pentru a evita ca tăcerea să nu devină complicitate, oricine are datoria de a demasca abaterile şi abuzurile şi de a lupta pentru adevăr până la moarte. În cazul de faţă e vorba de a demasca scripturistic, patristic şi canonic „inovaţia pierzătoare" de suflete care a introdus

[46] Etapele conflictului şi apologia grupului de la Aghia Ana la THEODORĒTOU MONACHOU HAGIOREITOU, *He eucharistiakē symmetochē en Hagiō Orei. Phaeinon apologēma epi tēs en Athō antilogias peri „kanonikēs" proseleuseōs tōn pistōn en tē theia Koinonia (hypo to phōs tōn hierōn kanonōn kai tēs synolou hieras paradosēos)*, Hagion Oros – Athena, 1972, p. 52–82 conflictul, şi p. 83–268 apologia; cartea e dedicată de Teodorit memoriei lui Neofit Kavsokalivitul cu prilejul împlinirii a 200 de ani de la redactarea lucrării sale *Despre Împărtăşirea continuă*.

în Biserică legiferarea unor soroace anume (*kairoi*) pentru apropierea de împărtăşirea cu Sfintele Taine — doar de două sau trei ori pe an — şi de a scoate la lumină motivaţia absurdă care-i face pe creştini să întoarcă spatele din evlavie, chipurile, Mesei Pâinii Vieţii care li se întinde la fiecare Liturghie. Or lucrurile stau exact invers: toţi credincioşii care se adună în biserică la fiecare Liturghie solemnă — duminica şi în sărbători, nu în fiecare zi — trebuie să se împărtăşească. Această regulă se poate deduce din însăşi celebrarea Liturghiei (care-i cheamă pe toţi să se apropie cu frică şi cu dragoste), din conţinutul canoanelor 8–9 apostolic şi 2 Antiohia, care îi pedepseşte pe cei ce nu se împărtăşesc fără motiv întemeiat, precum şi din cel al canoanelor 3, 13 şi 16 ale lui Timotei al Alexandriei († 385), ca şi din cuvintele Sfântului Ioan Hrisostom († 406) în *Omilia a 3-a la Efeseni*, care califică drept insolenţă şi nerușinare simpla asistenţă la Liturghie. Pretextul invocat — împărtăşirea e doar pentru cei desăvârşiţi, desăvârşire care nu poate fi atinsă decât arareori de cei încurcaţi în lucrurile vieţii — trădează nu evlavie, ci indolenţă (*rhathymia*) şi indiferenţă, lipsă de frică de Dumnezeu şi refuzul lucrării poruncilor Lui şi a chemării la Masa Lui. Este vorba de o pseudo-evlavie, de o „evlavie lipsită de evlavie" (*aneulabēs eulabeia*). Indolenţa şi refuzul apropierii nu trebuie combătute însă cu insolenţa apropierii fără pregătire şi fără punerea la încercare de sine (*dokimazein*), pe care o cere Apostolul Pavel (*1 Co* 11, 28). Scopul adevărat al acestei puneri la încercare de sine (ob. 1) nu este de a ne autorespinge şi ţine la distanţă (*apodokimazein*), ci de a ne face încercaţi şi vrednici. În orice caz, nu credinciosul decide întemeiat asupra neapropierii sale de Taine, care nu stă la latitudinea voinţei lui: singurele motive întemeiate de neapropiere sunt fie lipsa permisiunii din partea duhovnicului, fie o lipsă de pregătire impusă de o situaţie de necesitate, ambele situaţii fiind fără voinţa lui. Împărtăşirea nu are apoi drept criteriu desăvârşirea sau nedesăvârşirea — în sensul că desăvârşiţii s-ar putea împărtăşi oricând, iar cei nedesăvârşiţi maximum de două-trei ori pe an (ob. 2) —, întrucât ea este în primul rând

leac pentru cei bolnavi şi merinde de drum; ca atare, ea este necesară mai mult pentru cei nedesăvârşiţi! Criteriul împărtăşirii este curăţia sau necurăţia conştiinţei. Ca atare, împărtăşirea nu este imposibilă pentru cei nedesăvârşiţi (ob. 3); dovada practică sunt preoţii, care, deşi sunt departe de a fi desăvârşiţi, ba chiar din contră, nu încetează să liturghisească şi să se împărtăşească încontinuu. Invocarea necesităţii unui post de 40 de zile înainte de împărtăşire (ob. 4) a dus la practica împărtăşirii anuale a credincioşilor: o singură dată pe an, în Săptămâna Mare. Iar de aici s-a ajuns la obiceiul „ţăranilor daci [români]" de a se împărtăşi o dată pe an dintr-o pâine obişnuită muiată în vin numită „paşte". Desigur, Împărtăşania nu e nici „ciorbă" zilnică (ob. 5), dar nu timpul, ci curăţia conştiinţei contează, şi ea vine din disponibilitatea de a răspunde — în trei moduri diferite: din frică, interes sau iubire, ca robi, slugi tocmite cu plată sau fii — poruncilor şi chemării lui Hristos. La Liturghie sunt chemaţi să se apropie „ori de câte ori" vor (cf. *1 Co* 11, 26) şi cei desăvârşiţi hrăniţi cu mâncare solidă, cât şi cei nedesăvârşiţi hrăniţi doar cu lapte, şi singura piedică în calea apropierii de Domnul e indolenţa: ea este cea care ne face nevrednici şi vinovaţi. Născocind mereu pretexte, indolenţa mistuie ca o cangrenă trupul Bisericii. Simpla cerere de iertare a datoriilor prin rugăciune (ob. 6) nu e suficientă, nici simpla asistenţă la Liturghie (ob. 7), fiindcă de Mântuitorul trebuie să ne atingem ca femeia cu scurgere de sânge (*Mt* 9, 20 par.). Refuzul de a ne atinge de El din evlavie (ob. 8) e refuzul lui Petru de a se lăsa spălat pe picioare de Hristos (*In* 13, 8); nu e refuzul centurionului roman (*Mt* 8, 8) (ob. 9), care a făcut asta pentru că era păgân, ci cel vinovat al gadarenilor (*Mt* 8, 34), ori Iisus trebuie primit cum a făcut Zaheu (*Lc* 19, 9) şi Marta şi Maria (*In* 11). Oprirea Mariei Magdalena de a se atinge de trupul Domnului înviat (*In* 20, 17) (ob. 10) era pentru că nu primise pe Duhul Sfânt; asemenea lui Toma (*In* 20, 27), noi toţi trebuie nu doar să ne atingem de coasta Lui, ci şi să bem din Sângele ţâşnit din ea. Şi nu e suficient să facem aceasta doar de două-trei ori pe an (ob. 11), şi aceasta din trei mo-

tive: pentru că, după ce se naşte duhovniceşte, omul are nevoie zilnic de hrană spirituală, Pâinea cea spre fiinţă (*Mt* 6, 11), şi de iertarea păcatelor care vin din împărtăşirea din Jertfa euharistică perpetuă a Domnului. Continuitatea Jertfei euharistice implică în mod logic şi continuitatea împărtăşirii din ea şi din roadele ei. Nu pustnicii şi Maria Egipteanca dau Bisericii regula, ci chinoviţii asemenea avvei Apollo, care se cuminecau zilnic. Faptul că Biserica nu pedepseşte abţinerea nejustificată (ob. 12) nu e un argument, fiindcă nu e pedeapsă mai mare decât privarea voluntară de Viaţă (cf. *In* 3, 36). Canoanele 9 apostolic şi 2 Antiohia nu trebuie luate în interpretarea atenuată a lui Valsamon, care le acomodează la obiceiul deja dominant al împărtăşirii rare şi al substituirii ei prin anafură (ob. 12–14), ci potrivit interpretării literale a lui Zonara, care consună cu tradiţia apostolică. De altfel practica actuală a împărtăşirii de două-trei ori pe an nu poate fi invocată drept normativă (ob. 15), întrucât niciun obicei nu poate prevala în faţa canoanelor explicite ale Bisericii. Demascarea practicilor abuzive din Biserică a fost practicată în toate timpurile, şi ea nu este o contestare a Bisericii universale. Simplilor credincioşi păstoriţi le este interzis să-şi judece păstorii (ob. 16) numai în ce priveşte viaţa lor, nu în ce priveşte ceea ce spun şi fac, lucruri care trebuie să fie verificate dacă sunt în conformitate cu Scriptura şi canoanele Bisericii. Iar practica de acum a Bisericii invocată drept argument (ob. 17) arată că sub nicio formă credincioşii vrednici (nici chiar muribunzii) nu sunt împărtăşiţi mai devreme de 40 de zile, care e ritmul de împărtăşire chiar şi pentru pustnici, în timp ce monahii din chinovii se cuminecă doar de patru ori pe an; Neofit a văzut nu numai laici respinşi, ci şi faptul că preotului din Braşov care-l împărtăşea de două ori pe săptămână i s-a reproşat acest lucru. Acuzaţia că practica Împărtăşirii frecvente duce la schismă (ob. 18) e incorectă, întrucât e vorba nu de încălcarea, ci doar de reamintirea canoanelor; de ea se scandalizează (ob. 19) numai cei care fie din răutate (clericii), fie din lipsă de experienţă (laicii) se încăpăţânează să ţină la regula fără temei canonic a împărtăşirii de două-

trei ori pe an. Nici insultarea autorului — care ar fi un nimeni în Biserică (ob. 20) — nu e un argument, nici invocarea unanimităţii (*1 Co* 1, 10) (ob. 21), fiindcă dezacordul e permis când e vorba de respectarea adevărului din vechime. Nu e nevoie să fi profet (ob. 22) pentru a reaminti întâistătătorilor (preoţilor şi episcopilor) datoria pe care o au. Şi nu trebuie pretextat faptul că ar fi vorba de un lucru mărunt şi, chipurile, nesancţionat (ob. 23–24). Toţi credincioşii aduc prin preot („Ţie Îţi aducem...") Jertfa euharistică în care Sângele lui Hristos se varsă pentru toţi: a nu-L bea înseamnă că Hristos moare degeaba, Jertfa euharistică e adusă degeaba dacă nu se împărtăşeşte din ea nimeni dintre credincioşi, împărtăşirea doar a preotului neschimbând situaţia. Îndemnurile Părinţilor au pentru ortodocşi valoarea de porunci care trebuie urmate, nu de simple sfaturi. Invocarea ca pretext de eschivare a unor texte evanghelice scoase din context (ob. 24 final – 28) sau a penitenţilor din Biserica veche care asistau doar la Liturghie fără să se împărtăşească (ob. 29) maschează prost adevărata motivaţie a abţinerii de la împărtăşirea frecventă: indolenţa, lenea şi dispreţul faţă de Taine drapat în faldurile unei evlavii mincinoase. Deşi e mai aproape de adevăr, apelul la neputinţele sufleteşti ale majorităţii credincioşilor aflaţi în biserici (ob. 30–31) e doar pe jumătate adevărat, fiindcă bolnavii nu fug de leacuri, ci aleargă la medic. Singurele referinţe de autoritate citate în sprijinul regulii împărtăşirii de trei ori pe an — *Tomosul Unirii* (din 920) (ob. 32) şi *Mărturisirea Ortodoxă* a lui Petru Movilă (1642) (ob. 33) — pot fi uşor demontate drept răstălmăciri: primul îi are în vedere doar pe cei căsătoriţi a treia oară, iar cea de-a doua vorbeşte de împărtăşirea o dată sau de trei ori pe an ca de un minimum, dar aminteşte şi de împărtăşirea lunară şi nu o interzice pe cea săptămânală. La obiecţia clericului preopinent că, dacă s-ar aplica întocmai canoanele apostolice şi toţi cei ce nu s-ar împărtăşi ar fi scoşi afară din biserică, acest fapt i-ar arunca pe credincioşi în disperare, Neofit replică arătând că problema e veche şi nu trebuie pretextată lipsa de evlavie a generaţiilor mai noi. Rolul clericilor este tocmai acela de a-i face evlavioşi pe fiii Israelului duhovnicesc (*Lv* 15, 31) care e Biserica, desfiinţând regula împărtăşirii la soroace fixe (40 de zile) şi a substituirii anafurei în locul Euharistiei. Exclamaţia preotului la Liturghie: „Sfintele sfinţilor!" invocată ca pretext în sprijinul regulii împărtăşirii rare (ob. 35) se cere şi ea interpretată corect: nu numai credincioşii, ci şi preotul care strigă trebuie să fie sfânt; în faţa realităţii trebuie depăşită ipocrizia dublului standard şi atunci fie să nu se împărtăşească nici preotul, fie să-i împărtăşească pe cei care, deşi încă nedesăvârşiţi, s-au curăţit prin pocăinţă. Creştinii sunt numiţi aici „sfinţi" nu într-un sens etic-ascetic subiectiv deplin, fiindcă nu sunt desăvârşiţi, ci într-unul sacramental, obiectiv, în virtutea sfinţeniei harului pe care l-au primit la Botez şi a credinţei ortodoxe sfinte pe care o mărturisesc. De altfel sfinţenia şi desăvârşirea creştină autentică este întotdeauna împletită cu conştiinţa profundei păcătoşenii personale şi a unei smerenii depline, departe de orice fariseism ipocrit (cf. *Lc* 18). În ce priveşte pedeapsa îndepărtării temporare din biserică (*aphorismos*) (ob. 36), ea este bună doar pentru indivizi — şi atunci are un sens ziditor —, nu pentru comunităţi întregi, pe care le-ar distruge. Dacă cei slabi trebuie suportaţi şi cei care nu ascultă de cuvânt trebuie câştigaţi prin exemplul vieţii noastre, în schimb împotriva prejudecăţilor şi pretinsei evlavii născute din indolenţă trebuie protestat public fără menajamente.

Conlucrarea Macarie-Nicodim

Publicat în 1777 într-un moment dificil pentru „colivari", caterisiţi doar cu câteva luni înainte, „manualul" militant al polemicului Neofit[47] ar fi putut avea, chiar şi editat ano-

[47] Neofit a reluat sintetic argumentele discuţiei despre Împărtăşirea continuă şi în monumentala sa *Epitomă a canoanelor*. Textele respective au fost recent editate de monahul Teodorit, *supra* n. 12, 2002, p. 71–88 comentarii la canoanele 101 şi 58 Trullan, 8–9 apostolic şi 2 Antiohia; şi p. 126–137: lista a 21 de argumente în favoarea împărtăşirii continue; cf. şi p. 198–204 pledoaria pentru rostirea cu glas tare (nu „în taină") a rugăciunilor Liturghiei.

nim, efectul detonator al unei bombe într-o atmosferă încărcată cu vapori inflamabili. Fapt curios însă, volumaşul a scăpat vigilenţei ierarhiei din Fanar. Tot acum însă

„în anul 1777 — cum scrie în 1811–1813 ieromonahul Eftimie, biograful Sfântului Nicodim Aghioritul — a venit [în Athos] Preasfinţitul Macarie al Corintului şi, după închinarea la sfintele mănăstiri, a venit la Karyes şi fost primit oaspete la chilia Aghios Antonios de un compatriot al său, bătrânul David. Şi aflându-se ei acolo, l-a strigat şi pe Nicodim şi l-a îndemnat să revizuiască «Filocalia» şi în acest fel binecuvântatul a început — dar ce a început? Sunt nedumerit, şi nu ştiu ce să spun. Lupte duhovniceşti? Sau osteneli covârşitoare ale minţii şi trupului său? Dar nu numai acestea pe care le-am spus, ci şi altele, unde n-ajunge mintea mea să gândească. A început, spun, de la «Filocalie» şi aici vedem preafrumosul său prolog şi vieţile pe scurt pline de miere ale dumnezeieştilor Părinţi. În chip asemănător a îndreptat şi «Evergetinos»-ul şi l-a împodobit cu un preafrumos prolog. A îndreptat şi lărgit şi mica lucrare cu totul de aur «despre dumnezeiasca şi sfânta necontenită Împărtăşanie»"[48].

După ce „colivarii" reactivi şi polemici din prima generaţie părăsiseră Athosul din pricina scandalurilor şi tulburărilor în 1759 (Neofit Kavsokalivitul), respectiv în 1776 (Atanasie din Paros), locul lor a fost luat de „colivarii" din a doua generaţie reprezentaţi de Macarie al Corintului şi Nicodim Aghioritul. Temperamente monahale, firi ascetice şi contemplative, aceştia au dat reacţiei tradiţionaliste turnura unui proiect pozitiv. Născut în 1731, Macarie îşi încheia brusc episcopatul început în 1765 refugiindu-se din faţa represaliilor otomane care au înăbuşit revolta grecilor din Peloponez, ca urmare a victoriei flotei ruse asupra celei turce în Marea Egee de la Ceşme în 1770. Până la stabilirea sa definitivă în 1790 alături de Atanasie din Paros în insula Chios, unde va muri în 1807, mitropolitul rămas fără turmă

[48] E. CITTERIO, 2001 (*supra* n. 18), p. 343.

a rătăcit ca simplu monah prin insulele arhipelagului grecesc din Egeea. Tot în urma tulburărilor din 1770, părăseşte şcoala din Smyrna şi revine în Naxos ca secretar al mitropolitului insulei şi mai tânărul Nicola Kalivurtzis din Naxos. Aici întâlneşte trei monahi „colivari" fugiţi din Athos: Grigorie, Nifon şi Arsenie, iar pe insula vecină Hydra îl descoperă pe mitropolitul Macarie. Întâlnirile au avut un impact decisiv asupra tânărului Nicola. În 1775, în vârstă de 26 de ani, vine la Athos şi e tuns ca monah primind numele Nicodim. Erau anii cei mai furtunoşi ai disputei dinainte de condamnarea „colivarilor" în iulie 1776. Tulburat, Nicodim încearcă să plece în Moldova atras de faima stareţului Paisie Velicikovski, stabilit aici după 17 ani petrecuţi la Athos între 1746–1763; împiedicat însă de o furtună, revine în Sfântul Munte, unde — cu excepţia unei şederi de un an în 1782 pe insula Skyropoula, alături de „gheron"-ul său Arsenie — va trăi în diverse schituri până la moartea sa în 1809.

Cu fenomenala sa memorie şi capacitate de muncă intelectuală, Nicodim va devora ca genial autodidact vastele biblioteci din Sfântul Munte. Împreună cu mitropolitul Macarie, aflat pentru scurte şederi în Athos în 1777 şi 1784, Nicodim a demarat un amplu program de editare a izvoarelor tradiţiei ortodoxe bizantine reuşind să publice atât în timpul vieţii, cât şi după moarte o adevărată „Enciclopedie a Ortodoxiei", o vastă bibliotecă de texte patristice şi moderne în originale bizantine sau în traducere neogreacă.

Trilogia anilor 1777–1783

Aşa cum arată biograful său Eftimie, primele concretizări ale acestui ambiţios program au luat contur încă din 1777–1778. Mitropolitul Macarie a adus probabil cu el în Sfântul Munte, sau a găsit în bibliotecile de aici, două voluminoase manuscrise şi o broşură foarte recent tipărită şi i-a încredinţat tânărului Nicodim revizuirea textului pentru tipar şi redactarea prologurilor în vederea editării. Cele două manuscrise constituiau două vaste antologii-enciclo-

pedii de texte patristice şi bizantine: una — *Filocalia* — era o amplă antologie de scrieri mistice din secolele IV–XV tratând practica rugăciunii isihaste, iar cealaltă — aşa-numitul *Evergetinos* — era o antologie (*synagogē*) pe teme ascetice extrase din scrierile patristice de egumenul Pavel († 1054) al mănăstirii Născătoarei de Dumnezeu Binefăcătoarea (Theotokos Evergetis) de lângă Constantinopol. Tânărul Nicodim a îngrijit textul în greaca veche al acestor imense antologii şi a redactat prologurile şi notiţele introductive la autorii scrierilor din *Filocalie*. Pe lângă aceste două veritabile enciclopedii duhovniceşti de mistică şi ascetică ale spiritualităţii răsăritene bizantine, mitropolitul Macarie a adus cu el la Athos şi un exemplar al proaspăt apărutului „Manual" anonim neogrec despre Împărtăşirea frecventă, o „mică lucrarea cu totul de aur" (*panchrysion ponēmation*) pe care, aşa cum scrie Eftimie biograful, la îndemnul şi cu conlucrarea lui Macarie, „a îndreptat-o şi a lărgit-o" (*ediōrthōse kai eplatyne*). Odată terminată revizuirea şi pregătirea pentru tipar, mitropolitul Macarie s-a ocupat de identificarea unor surse de finanţare printre negustorii bogaţi din Smyrna, şi astfel cele trei lucrări văd lumina tiparului la Veneţia în 1782 şi 1783[49], alcătuind o veritabilă

[49] 1) *Philokalia tōn hierōn nēptikōn syneranistheisa para tōn hagiōn kai theophorōn Paterōn hēmōn en hē dia tēs kata tēn praxin kai theōrian ēthikēs philosophias ho nous kathairetai, phōtizetai kai teleioutai (Filocalia sfinţilor neptici [trezvitori] adunată de la sfinţii şi de-Dumnezeu-purtătorii Părinţi, în care mintea e curăţită, luminată şi desăvârşită potrivit filozofiei morale prin făptuire şi contemplare. Îndreptată cu cea mai mare grijă şi dată la tipar acum pentru prima oară pe cheltuiala preacinstitului şi preaevlaviosului domn Ioan Mavrocordat spre folosul obştesc al ortodocşilor)*. Ediţii: Veneţia, 1782, XVI + 1207 (XVI + 1–550, 551–1207) p. in 4°; Atena, 1893², 2 vol.; Atena, 1957–1963³, 5 vol. (retipărite 1974–1976).

2) *Synagōgē tōn theophthongōn rhēmatōn kai didaskaliōn tōn theophorōn Paterōn apo pasēs Graphēs theopneustou, synathroistheisa kai oikeiōs kai prosphorōs ektetheisa eis ōpheleian tōn entynchanontōn, para Paulou tou hosiōtatou monachou kai ktētoros Monēs tēs Hyperagias Theotokou tēs Euergetidos (Adunare de ziceri de-Dumnezeu-grăitoare şi învăţături ale de-Dumnezeu-purtătorilor şi Sfinţilor Părinţi strânsă cu cuviinţă de orice scriptură insuflată*

trilogie a vieţii duhovniceşti ortodoxe: ascetică — mistică — euharistică.

Carte anonimă despre Împărtăşirea continuă din 1783

Dacă *Filocalia* şi *Evergetinos*-ul erau simple ediţări ale unor texte în greaca veche şi se adresau ca atare cu precădere monahilor, în schimb *Cartea folositoare de suflet despre Împărtăşirea continuă*, editată anonim şi scrisă în neogreacă, viza prin însuşi acest fapt un public mai larg. Dimensiunile cărţii sunt iarăşi importante: publicată în acelaşi format mic (12×15 cm) ca şi *Manualul* anonim din 1777, *Cartea folositoare de suflet* apărută în 1783 avea un număr de 343 de pagini faţă de cele 177 ale *Manualului*. Şi acest simplu fapt ca şi sumarul diferit arată limpede că nu era vorba de o simplă adaptare, prelucrare şi amplificare a lucrării anterioare a lui Neofit[50], ci de două lucrări clar dis-

de Pavel monahul ctitorul mănăstirii maicii lui Dumnezeu Binefăcătoarea [Evergetis din Constantinopol] *şi numită şi Evergetinos, care a fost luată din biblioteca sfintei Mănăstiri Împărăteşti şi Patriarhale din Sfântul Munte numită Cutlumuş. Acum tipărită pentru prima dată cu cheltuiala preagenerosului şi preanobilului domn Ioannis Kanna spre folosul cititorilor)*. Ediţii: Veneţia, 1783, XXXVI + 1098 p. in 4°; Constantinopol, 1861; Atena, 1900 (3 vol.), 1901 (3 vol.), 1957–1958 (2 vol.), 1983–1985 (4 vol., text original + versiune neogreacă).

3) *Biblion psychōphelestaton peri tēs synechous Metalēpseōs tōn achrantōn tou Christou Mystēriōn nyn to proton typothen eis koinēn opheleian tōn Orthodoxōn Christianōn (Carte foarte folositoare de suflet despre Împărtăşirea continuă cu preacuratele lui Hristos Taine, tipărită acum pentru întâia oară spre folosul de obşte al creştinilor ortodocşi)*. Ediţii: Veneţia, 1783, XXV + 343 p. in 8°; Atena, 1887, 1895, 1922, 1931, 1971; Volos, 1971.

[50] Cum pretind eronat în foaia de titlu şi în însemnarea de la p. 117–118, editorii traducerii parţiale a lucrării lui Nicodim realizate de evlaviosul părinte Petroniu Tănase, stareţul schitului românesc Prodromu de la Sfântul Munte: NEOFIT KAVSOKALIVITUL / SFÂNTUL NICODIM AGHIORITUL, *Carte folositoare de suflet despre deasa Împărtăşire cu preacuratele lui Hristos Taine*, Ed. Orthodoxos Kypsele, Tesalonic — Grecia, 1992; reed.: SFÂNTUL NICODIM AGHIORITUL / NEOFIT KAVSOKALIVITUL, *Deasa Împărtăşire cu preacuratele lui Hristos Taine* (Izvoare duhovniceşti IX), Arhiepiscopia Ortodoxă Alba Iulia. Ambele ediţii stau din păcate sub semnul improvizaţiei şi al amatorismului.

tincte. Şi nu doar prin dimensiunile diferite, ci şi prin diferenţa netă de stil şi tonalitate. Dacă *Manualul* era o lucrare polemică redactată în stil dialectic sub forma unui dialog în contradictoriu, *Cartea folositoare* e o scriere deliberat irenică în care domină spiritul pozitiv şi argumentaţia patristică, iar materialul mult mai amplu utilizat este dispus după un plan sistematic, clar şi conceput şi riguros — aproape scolastic — articulat: două prologuri şi un epilog încadrează trei părţi principale: prima e un comentariu al Rugăciunii Domnului („Tatăl nostru"), a doua e o demonstraţie a necesităţii, utilităţii şi riscurilor abandonării practicii împărtăşirii frecvente, iar cea de-a treia (singura în care se vede limpede prelucrarea textului lui Neofit) e răspunsul la 13 obiecţii ale adversarilor cuminecării frecvente.

În cuvântul către cititori Nicodim schiţează o comparaţie între atitudinea creştinilor faţă de Euharistie şi cea a evreilor în pustie faţă de mana care le cădea din cer de la Dumnezeu: în timp ce 40 de ani evreii au mâncat zi de zi din această mană, deşi ea era doar o umbră şi prefigurare a Euharistiei viitoare, creştinii de acum, care au prin Euharistie însăşi realitatea prezenţei lui Dumnezeu, se împărtăşesc doar o dată sau de două-trei ori pe an, deşi cei din vechime se împărtăşeau de trei-patru ori pe săptămână sau chiar zilnic. Cauza adevărată a acestei atitudini inacceptabile nu este evlavia, ci nepăsarea şi răul obicei al creştinilor care, asemenea evreilor în pustie, nostalgici după cărnurile Egiptului, preferă lui Hristos şi virtuţilor plăcerile trecătoare ale lumii. Văzând această nepăsare generalizată faţă de Sfintele lui Hristos Taine, „un creştin iubitor de Hristos" — Neofit Kavsokalivitul — a alcătuit cu zel inimos o cărticică prin care cheamă la restaurarea „obiceiului plin de har al vechilor creştini" şi demonstrează necesitatea pentru mântuire care obligă pe toţi creştinii care nu sunt supuşi unor pedepse şi canoane de la duhovnicii lor să se împărtăşească frecvent (*sychna*).

În stilul propriu lui Nicodim Aghioritul, cel de-al doilea cuvânt-înainte (prolog) situează tema lucrării în orizontul antropologiei şi ecleziologiei patristice. Omul creat dintr-un

suflet material alcătuit din patru elemente şi înzestrat cu cinci simţuri, şi dintr-un suflet nemuritor tripartit după chipul Treimii, a fost creat şi pus în rai pentru a deveni asemenea lui Dumnezeu şi dumnezeu prin har mâncând la vremea potrivită din Pomul Vieţii. Călcând însă porunca, a fost izgonit din rai, dar n-a fost abandonat de Dumnezeu Care, prin întruparea, patima şi învierea Sa, i-a dat din nou comoara harului şi leacuri de tămăduire prin cele Şapte Taine ale Bisericii şi mai ales prin Euharistie. Întrucât lucrurile privitoare la celebrarea liturgică a Euharistiei şi sensurile simbolice ale actelor ei, precum şi la efectele Tainei pentru vii şi pentru adormiţi, au fost tratate pe larg de mulţi dascăli ai Bisericii (începând cu Dionisie Areopagitul şi sfârşind cu Nicolae Cabasila), autorul îşi propune să dezvolte doar tema folosirii de Euharistie prin împărtăşire de către credincioşii vii, demonstrând scripturistic şi patristic necesitatea şi utilitatea Împărtăşirii frecvente (*sychnē metalēpsis*) şi vătămarea şi pierzania sufletească care vin din Împărtăşirea leneşă şi zăbavnică (*argē kai scholia*), şi soluţionând obiecţiile adepţilor împărtăşirii rare, de două-trei ori pe an.

Principalul argument în favoarea unei împărtăşiri continue (*synechōs*) îl oferă rugăciunea „Tatăl nostru" prin poziţia ei în cadrul Liturghiei între sfinţirea Darurilor şi împărtăşirea de Ele. De aceea Nicodim consacră prima parte a *Cărţii despre Împărtăşirea continuă* unui comentariu teologico-duhovnicesc al Rugăciunii Domneşti, în care rezumă faimoasa tâlcuire anterioare a Sfântului Maxim Mărturisitorul († 662) pentru care „Tatăl nostru" e un rezumat al întregului creştinism: revelaţie trinitară a paternităţii divine şi a înfierii noastre, a egalităţii noastre cu îngerii în Împărăţia lui Dumnezeu, a desfătării de Viaţa veşnică, a restaurării unităţii naturii umane fragmentate de păcat, precum şi a biruinţei asupra legii dezintegratoare a păcatului şi a desfiinţării tiraniei diavolului. Aşa cum sintetizează Nicodim în epilogul acestei prime părţi, prin prologul ei teologic „Tatăl nostru" e un rezumat al credinţei, prin cererile sale e o epitomă a vieţii practice a creştinului, iar prin ecfonisul

trinitar e o concentrare a vieții contemplative și eshatologice în vederea lui Dumnezeu. Dezvoltările cele mai importante sunt evident cele consacrate temei „Pâinii spre ființă". Această expresie biblică poate fi înțeleasă ca referindu-se fie la pâinea obișnuită, hrana necesară a trupului, fie la hrana sufletească; iar Pâinea pentru suflet este la rândul ei fie Cuvântul lui Dumnezeu (cf. *Mt* 4, 4), fie Trupul și Sângele euharistic al lui Hristos (cf. *In* 6, 55): primul e raza, iar al doilea sunt însuși Soarele dumnezeiesc. Ambele, dar mai ales Euharistia, sunt pâine spre ființă, adevărata hrană „de toate zilele" a sufletului și a trupului de care avem nevoie „astăzi". Împărtășirea continuă/frecventă (*synechēs/sychnē*) cu Sfintele Taine nu e, așadar, decât consecința logică a celei de-a patra cereri a Rugăciunii Domnului. Dar ea cere o pregătire prealabilă și o viață duhovnicească autentică sau măcar o conștiință curată printr-o mărturisire adevărată pentru a fi de folos sufletului. Așa cum sugerează a cincea cerere din „Tatăl nostru", împăcarea cu Dumnezeu și aproapele prin iertarea păcatelor e absolut necesară, dar petele păcatelor spălate prin mărturisire sunt uscate/vindecate abia prin împărtășire, cele două netrebuind să fie disociate.

Partea centrală a cărții e o demonstrație meticuloasă, pe baza unor extinse „dosare" de citate patristice, a necesității și utilității Împărtășirii frecvente. Necesitatea indispensabilă a acesteia o dovedesc pe rând: poruncile explicite și inevitabile ale lui Hristos Însuși („Mâncați", „Beți", „Luați"); apoi Faptele și Canoanele Apostolilor; apoi înseși actele și rugăciunile Liturghiei în interpretarea Părinților Bisericii citați abundent, care arată că scopul Liturghiei este cuminecarea; precum și însăși Împărtășania care, ca Viață și element constitutiv al sufletului — așa cum este hrana pentru trup —, atrage spre ea pe fiecare creștin, fiindcă dacă n-avem încontinuu poftă de această hrană veșnică, murim sufletește. Utilitatea împărtășirii frecvente este evidentă atât înainte, cât și în timpul împărtășirii, precum și după ea: *înainte* prin pregătirea pe care o cere prin mărturisire, înfrânare și străpungerea inimii; *în timpul* ei prin faptul că ni se dă spre iertarea păcatelor mici și vindecarea/uscarea

celor spălate prin mărturisire și, făcându-ne concorporali și consangvini cu Hristos, ne pregătește pentru viața veșnică, pentru învierea sufletului prin virtuți și pentru învierea trupului în slava și vederea lui Dumnezeu; iar *după* prin faptul că încălzește în creștinii adevărați iubirea de Hristos mergând până la martiriu, îi face să-și dubleze eforturile ascetice, atenția și rugăciunea pentru a-L putea primi în scurt timp din nou pe Hristos, Mirele iubit al sufletului lor. Întârzierea și amânarea împărtășirii — care vin de fapt din relaxare, lene, nepăsare și refuzul pregătirii adecvate — expun sufletele la grave vătămări venite atât din partea atacurilor demonilor, cât și din pricina privării lor de har și de bunurile cerești. Așa cum ne hrănim zilnic, așa trebuie să ne învingem indolența și comoditatea și să ne pregătim și, aprinși de înflăcărarea râvnei, să ne împărtășim frecvent, dacă nu în fiecare zi, măcar în fiecare duminică și sărbătoare. Hristos ni Se dă la fiecare Liturghie, iar creștinii rămân nepăsători față de primirea Lui cuviincioasă, și aleargă în schimb cu multe cheltuieli și primejdii în pelerinaje după icoane, moaște sau la Ierusalim. Chiar dacă preoții ne împiedică, nu trebuie să abandonăm, ci să-i rugăm stăruitor cerându-le permisiunea până ce ne-o vor da.

Ultima parte a *Cărții folositoare* are drept temă răspunsul dat celor mai frecvente 13 obiecții aduse în epocă împotriva adepților împărtășirii frecvente, și ea e de fapt un rezumat și o sistematizare a discuției similare care face substanța *Manualului* lui Neofit. Împărtășirea frecventă nu e un privilegiu al preoților (1); acesta se referă doar la săvârșirea Liturghiei, al cărei scop e sfințirea Darurilor și împărtășirea lor credincioșilor. Preoții care refuză să-i împărtășească pe cei ce vin cu evlavie sunt ipocriți și mincinoși: întâi îi cheamă, apoi îi alungă. Invocarea autorității Sfântului Ioan Hrisostom în sprijinul împărtășirii doar la 40 de zile (2) e abuzivă, citatul fiind scos din context, care respinge explicit orice soroace, cerând doar curăția conștiinței. Motivarea împărtășirii rare ca din mai multă evlavie (pentru evitarea banalizării) (3) pune în joc o pseudo-evlavie izvorâtă din nepăsare și sancționată de canonistul Zonara.

Invocarea cazului Mariei Egipteanca şi al pustnicilor (4) nu e justificată, fiindcă nu pustnicii fac regula în Biserică şi ei înşişi sunt vinovaţi dacă au posibilitatea de a se împărtăşi şi nu o fac. Exigenţa sfinţeniei şi a desăvârşirii personale pentru împărtăşirea frecventă (5) e un maximalism excesiv lipsit de simţul nuanţei şi al diversităţii stărilor şi treptelor pe care se află oamenii, şi care ignoră faptul că Euharistia e o hrană de drum a sufletului pe calea desăvârşirii. Mâncarea cu măsură a Mierii duhovniceşti (*Pr* 25, 16) (6) exclude doar ghiftuiala, nu continuitatea Împărtăşirii: de patru ori pe săptămână după Sfântul Vasile cel Mare († 379) ori măcar duminica după Sfântul Grigorie Palama († 1359). Departe de a fi o erezie (7), împărtăşirea frecventă, zilnică sau săptămânală, e atestată în vechiul monahism (avva Apollo) şi presupusă de canoanele lui Timotei al Alexandriei. Patimile şi păcatele uşoare nu opresc împărtăşirea frecventă (8) care, făcută cu străpungere şi frică, le iartă şi le vindecă. Recomandarea ca puţinii care s-ar împărtăşi frecvent să se abţină pentru a nu-i scandaliza pe cei mulţi care nu se împărtăşesc (9) e un sofism, fiindcă scandalul e al celor care nu se împărtăşesc şi calcă astfel poruncile lui Dumnezeu. Originea regulii împărtăşirii doar de trei ori pe an în *Tomosul Unirii* din 920 (10) e o prescripţie dată doar pentru cei căsătoriţi a treia oară extrapolată inacceptabil la toţi creştinii. Chiar dacă împărtăşirea frecventă nu e o dogmă de credinţă (11), ea este o poruncă şi voinţă a lui Hristos Care nu a exclus de la împărtăşirea cu Trupul Său nici pe Iuda, ci îi primeşte pe toţi, atât pe cei vrednici, cât şi pe cei nevrednici. Invocarea ascultării necondiţionate de ierarhie şi a necriticării regulilor stabilite de aceasta (12) e un abuz: ierarhia nu este deasupra Evangheliei şi canoanelor, ci sub ele şi ascultarea de preoţi şi duhovnici nu trebuie să fie oarbă, ci, în cazul în care aceştia împiedică un lucru poruncit de Dumnezeu şi spun ceva absurd, trebuie rugaţi să înceteze, fiindcă pacea nu poate fi invocată împotriva adevărului. Împărtăşirea de două-trei ori pe an e un lucru bun (13), dar nu suficient: cine e vrednic de două-trei ori pe an trebuie să se facă vrednic să răspundă chemării Dom-

nului şi să se împărtăşească mai frecvent, evident cu pregătire, învingând ispita nepăsării şi a indolenţei (*ameleia kai rhathymia*) prin care diavolul încearcă să ne ţină la distanţă de Masa Domnului ca să murim de foame duhovnicească. Să ne trezim din indolenţă şi nesimţire şi să ieşim din nominalismul liturgic prin care nu facem altceva decât să ne lipsim de harul ceresc!

Critici, condamnare şi disculpare

Deşi scrisă pe un ton moderat şi paşnic, *Cartea folositoare de suflet* a provocat discuţii aprinse la Athos. Într-un studiu publicat în 1883 la Constantinopol Manuil Ghedeon[51] scria că văzuse la mănăstirea Xiropotamu un manuscris care în finalul său cuprindea o serie de scrisori polemice schimbate cu acel prilej de personaje importante în epocă, între care dascălii Atanasie din Paros şi Serghie Makraios (1734/1740–1819)[52]. Din aceste corespondenţe reiese cu claritate faptul că volumaşul anonim îngrijit de Nicodim suscitase luări de poziţii pro şi contra şi vii dispute. Astfel, în 8 decembrie 1783 Atanasie din Paros îi scrie lui Panayotis Palama împotriva dascălului Balanos care condamnase cărticica. Aceeaşi reacţie negativă şi de vehementă condamnare transpare şi dintr-o amplă epistolă a dascălului Serghie Makraios către duhovnicul şi dascălul athonit Chiril din Agrapha, datată octombrie 1785. Din această scrisoare se poate bănui că acelaşi Serghie a fost implicat activ în condamnarea în termeni drastici a *Cărţii despre Împărtăşirea continuă* de Sinodul patriarhal prezidat de patriarhul ecumenic Gavriil IV (oct. 1780 – iun. 1785) în scrisoarea sa patriarhală şi sinodală către athoniţi din aprilie 1785[53].

---

[51] M. GEDEON, „Heterodidaskaliai en tē Ekklesia Konstantinoupoleos meta tēn halosin", *Ekklesiastikē Alētheia* 3 (1882–1883), p. 671–673.

[52] Elev al lui Vulgaris la Academia Athonită, iar apoi profesor până la moarte la Şcoala Patriarhală din Fanar. Lui S. Makraios i se datorează şi o cronică bisericească a anilor 1750–1800, ed. C. N. Sathas, *Mesaiōnikē Bibliothēkē* III, p. 203–419; trad. rom. C. Erbiceanu: SERGIU MACREA, *Amintiri asupra istoriei bisericeşti de la 1750–1800*, Bucureşti, 1901 (extras din revista *Biserica Ortodoxă Română*).

[53] Ed. M. GEDEON, *Kanonikai diataxeis* I, 1888, p. 269–272.

Semnată de patru patriarhi — trei ai Constantinopolului: Gavriil IV în funcţie şi foştii patriarhi Ioanichie (1761) şi Teodosie II (1769–1776), şi patriarhul în funcţie al Ierusalimului, Avramie (1775–1782) — şi nouă mitropoliţi, scrisoarea sinodal-patriarhală aminteşte de raportul oficial trimis Patriarhiei de Comunitatea athonită cu privire la certurile şi dezbinările create în Sfântul Munte în jurul cărticelei anonime despre Împărtăşirea continuă: unii o primeau susţinând trecerea la Împărtăşirea frecventă, alţii o respingeau invocând necesitatea unei pregătiri prealabile îndelungate cu mărturisire, înfrânare şi penitenţă. Raportul întocmit din însărcinarea Sinodului pe marginea volumaşului a tras concluzia că e „plină de răstălmăciri şi raţionamente false" şi contravine „bunei ordini şi bunului obicei dintru început al Bisericii". Deşi numai sinoadele au dreptul de a discuta şi decide despre dogme şi Taine, autorul care, de teama pedepsei şi pentru a-i amăgi pe cei simpli s-a ascuns sub anonimat, a îndrăznit să trateze „plin de trufie şi fără ruşine" despre lucruri mai presus de el. Prin însuşi acest fapt cartea lui trebuie respinsă ca producătoare de scandal. În sine „cuminecarea mai continuă [*synechesteron*]" este „un lucru folositor" dar „numai dacă se face cu vrednicie [*axiōs*]", pentru că, aşa cum spune Ioan Hrisostom, nu timpul contează aici, ci conştiinţa curată, care trebuie spusă la încercare. Pentru a pune capăt certurilor, Sinodul hotărăşte ca toţi cei care deţin cartea să o arunce şi nimeni să nu o mai citească întrucât e „greşită şi contrară legii" (*hōs eptaiomenon kai paranomon*), şi interzice sub blestem oricui să mai vorbească sau scrie despre astfel de lucruri.

Că discuţiile au continuat totuşi arată scrisoarea inedită menţionată deja din octombrie 1785 a dascălului Serghie Makraios către dascălul Chiril, duhovnic din Sfântul Munte[54]. Serghie îl acuză pe Chiril că, lăsându-se furat de cărticica

[54] Rezumată de M. GEDEON în „Epi dyo heterodidaskaliōn", *Ekklesiastikē Alētheia* 36 (1916), p. 40–46. Ar fi de dorit ca toată corespondenţa din manuscrisul de la Xiropotamu să fie identificată şi publicată.

„sfăditoare şi pricină de scandal" despre împărtăşirea continuă, pune la îndoială legitimitatea condamnării ei sinodale, pe care o atribuie calomniilor. După ce a produs vâlvă în Constantinopol, cărticica a fost dată spre cercetare şi raport lui Serghie, pe baza căruia ar fi fost condamnată ca „ascunzând sub aparenţe plăgi pline de puroi şi pierdere de vreme". Motivele invocate pentru respingere nu sunt însă afirmaţii explicite ale cărţii, ci o serie de posibile consecinţe la care s-ar putea ajunge prin practica împărtăşirii frecvente: banalizarea Euharistiei înţelese ca „pâine obişnuită"; punerea între paranteze a condiţiilor stricte de punere la încercare a curăţiei conştiinţei în apropierea de Sfintele Taine, stabilite de Sfinţii Părinţi; estomparea distincţiei dintre clerici şi laici; şi, mai ales, confuzia deliberată dintre „încontinuu" şi „frecvent" (*synechōs/sychna*) sau, mai bine zis, nedeterminarea lor. Putând însemna şi în fiecare ceas şi în fiecare zi şi în fiecare lună sau an, ele, alături de exegezele forţate şi răstălmăcirile textelor patristice şi canonice, sugerează ideea dezastruoasă şi inacceptabilă a unei împărtăşiri continue sau frecvente fără nicio pregătire. Tocmai aceasta l-ar fi făcut pe autor să se ascundă sub anonimat, şi din principiu toate cărţile tipărite anonim trebuie condamnate întrucât vehiculează idei subversive. Critica lui Serghie Makraios n-a rămas fără replică, lui răspunzându-i atât Atanasie din Paros (cu o apologie şi ea inedită a *Cărţii folositoare*), cât şi fostul mitropolit Damaschin al Tesalonicului, retras la Athos ca monahul Daniil. M. Ghedeon publică scrisoarea acestuia din urmă[55] care-l acuză pe Serghie Makraios de ieşire polemică „nefilozofică" şi-l asigură că-şi va pierde consideraţia monahilor şi că se va putea aştepta chiar la atacuri.

Rezistenţa „colivarilor" a avut până la urmă efect. Peste câţiva ani, în jurul lui 1790, patriarhul ecumenic Neofit VII (în prima lui păstorire, mai 1789 – martie 1794) îi scrie fostului mitropolit Macarie al Corintului o scrisoare[56] în

[55] *Ekklesiastikē Alētheia* 3 (1882–1883), p. 672.

[56] Ed. M. GEDEON, *Kanonikai diataxeis* I, 1888, p. 273–274.

care-l anunţă că lucrarea sa *Despre Împărtăşirea continuă* a fost reanalizată în sinod cu grijă şi s-a constatat că e atât „legală din punct de vedere bisericesc" (*nomimon ekklesiastikōs*), cât şi „folositoare pentru suflet şi mântuitoare" (*psychōpheles kai sōterion*). Ca atare poate fi cumpărată şi citită neîmpiedicat, întrucât condamnarea ei fiind abrogată asupra ei nu mai trebuie să planeze nicio bănuială ori suspiciune.

Ultima fază a controverselor, 1800–1819

Prin această disculpare din 1790–1791 a cărţii despre Împărtăşirea continuă, simetrică disculpării din 1781 a lui Atanasie din Paros, disputele păreau să fi luat sfârşit. Ele aveau să reînceapă însă la începutul secolului XIX[57]. În 1790, Nicodim Aghioritul împreună cu ieromonahul Agapie Leonardos au reuşit să finalizeze manuscrisul monumentalului *Pidalion* — culegere tradusă şi comentată a canoanelor Sinoadelor Ecumenice şi locale şi ale Sfinţilor Părinţi —, pe care Agapie l-a dus la Constantinopol pentru a obţine aprobarea Patriarhiei Ecumenice. Aici acesta s-a izbit de opoziţia mitropolitului Gherasim al Derkăi, care a ajuns şi patriarh între 1794–1797, şi care nu agrea ideea traducerii canoanelor în greaca populară. S-a cerut un raport învăţatului Dorotei Vulismas, care în 1791 a aprobat lucrarea cu doar câteva amendamente. Manuscrisul a fost retrimis la Athos pentru revizia finală, după care a fost trimis să fie tipărit la Leipzig, supravegherea tiparului fiind încredinţată lui Teodorit din Ioannina[58]. Învăţat autodidact, prim istoric al Athosului, monah la Aghia Ana şi în alte câteva locuri din Athos, acesta avea să fie numit între 1802–1814 egumen al mănăstirii Esfigmenu pe care a restaurat-o, după care s-a retras murind în 1823. La Leipzig, Teodorit a publicat în 1800 anonim un controversat *Comentariu la Apocalipsă*, iar înainte de a preda tipografiei *Pidalionul* a introdus în note 18 adaosuri în care modifica în sens „anti-

[57] Cf. Ch. Tzogas, 1969, p. 168–173.
[58] *Ibid.*, p. 52–60.

colivar" interpretarea propusă de Nicodim canoanelor respective. În urma protestelor acestuia din urmă, într-o scrisoare din august 1802 fostul patriarh Neofit VII — retras la Athos după a doua şi ultima sa păstorire (dec. 1798–iun. 1801) — a indicat paginile cu pasajele interpolate cerând acoperirea lor. Pasajele erau incriminate pentru că susţineau că Hristos a înviat sâmbăta, care are aceleaşi prerogative ca şi duminica, deci că duminica se pot face foarte bine pomeniri ale defuncţilor[59]. Gestul lui Teodorit, sancţionat de fostul patriarh Neofit VII, a condus la o reaprindere a controversei „colivelor". Faptul că el fusese promovat exact în acel timp de patriarhul Calinic V (iun. 1801 – sept. 1806) în funcţia de egumen al mănăstirii athonite Esfigmenu dovedeşte aprobarea tacită de către Fanar a poziţiei sale „anticolivare". Fapt confirmat de suspendarea în septembrie 1803 de către Calinic V a „colivarului" athonit Ierotei din funcţia de duhovnic.

În 1804 are loc scandalul interceptării şi falsificării de către monahii de la Aghia Ana a unei scrisori a lui Nicodim către „un personaj sfânt" din Constantinopol, scrisoare difuzată apoi în tot Athosul de un diacon de la Esfigmenu (al cărei egumen era Teodorit). Incidentul e relatat şi explicat în termeni aluzivi însă de Nicodim în apologia sa ulterioară sub forma unei „Mărturisiri de credinţă": prin scrisoarea în cauză Nicodim voia să împiedice pe cineva să editeze o lucrare în care acesta îi acuza pe „colivari" de repunerea în circulaţie a teoriei coruptibilităţii Trupului euharistic al lui Hristos şi neprezenţei sale în întregime în toate părţile Pâinii sfinţite, teorie formulată, cum s-a putut vedea mai sus, în secolul XII de Sikyditis şi relansată de Neofit Kavsokalivitul. Cel mai probabil Nicodim trebuie să fi auzit de critica tacită la adresa lui Neofit şi a altor „colivari" — „a unora dintre fraţii noştri care au căzut în această rătăcire" — întreprinsă de Atanasie din Paros în *Epitoma dogmelor* pe care o pregătea pentru tipar în acei ani, şi care a şi apărut la Leipzig în 1806. Dorind să oprească publicarea

[59] Cf. Theokletos, 1959, p. 266–267.

acestei critici care putea să-i discrediteze definitiv pe „colivari", Nicodim atingea în scrisoarea sa şi „tema/ipoteza tainică" (*mystike hypothesis*) a teoriei euharistice a lui Neofit Sikyditis, pe care ar fi vrut să o ţină în secret[60]. Interceptând această scrisoare, monahii de la Aghia Ana sau Esfigmenu au intercalat în ea un scurt adaos, prin care Nicodim şi-ar fi declarat acordul faţă de această teorie, după care au copiat şi difuzat scrisoarea astfel falsificată în tot Athosul ca să-l compromită ca „eretic" şi „cacodox". În urma scandalului creat, Nicodim a făcut apel la autoritatea supremă a republicii monahale athonite, Iera Kinotita, care într-o scrisoare din 13 iulie 1807 acceptă recursul, condamnă violarea corespondenţei şi falsificarea ei calomniatoare şi proclamă ortodoxia ireproşabilă a lui Nicodim, ameninţând cu exilul pe cei care ar îndrăzni să o conteste.

Nicodim nu s-a mulţumit însă cu această disculpare oficială din partea Athosului ci, împotriva falsificărilor gândirii sale în adaosurile de la *Pidalion*, precum şi a calomniilor şi acuzelor de erezie, a reacţionat compunând în 1807 o *Mărturisire de credinţă sau apologie preadreaptă*, ultima sa lucrare, care va apărea postum la Veneţia în 1819[61]. Pro-

[60] CH. TZOGAS (*op. cit.*, p. 59) crede că acest secret ar fi episodul menţionat într-un memoriu anticolivar inedit al unui oarecare monah Grigorie trimis din Bucureşti mitropolitului Ioan Lindos retras la mănăstirea athonită Iviron, în care se menţionează scandalul provocat de Neofit Kavsokalivitul în România prin faptul că l-ar fi obligat pe preotul cu care slujea să-i cedeze pentru împărtăşire întreg Agneţul.

[61] *Homologia pisteōs ētoi apologia dikaiotatē kata tōn, hosoi amathōs kai kakoboulōs etolmēsan parexēgein kai diaballein Paradoseis tinas tes hagias Ekklesias kai alla tina tōn peri pisteōs hygiē kai orthodoxa phronēmata tou aiodismou didaskalou Nikodemou tou Hagioreitou* (*Mărturisire de credinţă sau apărare preadreaptă împotriva celor care din neştiinţă sau răutate şi-au îngăduit să răstălmăcească şi învinuiască buna credinţă şi dreapta gândire a fericitului dascăl Nicodim Aghioritul faţă de predaniile Sfintei Biserici şi în alte privinţe. Tipărită acum pentru întâia oară cu concursul şi pe cheltuiala domnului Grigorios Poriotis spre folosul obştesc al plinătăţii creştinilor*). Ediţii: Veneţia, 1819, 95 p. in 8°; reeditare în: P. PASCHOS, *En askesei kai martyriō. Anekdota Philokalika kai*

testând împotriva invidiei (*phtonoi*) care îi calomniază pe monahii evlavioşi şi ortodocşi drept „neevlavioşi/impioşi" şi „cacodocşi", stigmatizându-i ca „eretici" ori „francmasoni" sau ironizându-i drept „colivari", Nicodim face apologia lor sub forma unei mărturisiri de credinţă. O primă parte generală reiterează rezumativ adeziunea la Simbolul de credinţă niceo-constantinopolitan, la toate dogmele Sinoadelor, la cele Şapte Taine, la toate predaniile apostolice şi bisericeşti, la toate sfintele canoane şi la toate câte le primeşte şi mărturiseşte Biserica Răsăriteană. Partea specială discută pe larg şase puncte controversate: 1. despre colive ca simbol al trupului descompus, nu al învierii; 2. despre pomenirile celor adormiţi cu o serie de argumente că, riguros vorbind, trebuie făcute doar sâmbăta, iar acceptarea săvârşirii lor şi duminica e un act de condescendenţă şi economie bisericească; 3. despre 12 prerogative ale duminicii ca zi eshatologică a veacului viitor; 4–5. răspund la două teze contestate din *Războiul nevăzut:* că Iisus a practicat meseria de dulgher şi despre istoria magilor şi minunile săvârşite în Persia în ziua Naşterii Domnului; şi, în fine, 5. despre Taina dumnezeieştii Euharistii, în care se apără împotriva calomniei că ar susţine teoria coruptibilităţii Trupului euharistic în urma scandalului scrisorii interceptate şi falsificate şi citează *in extenso* scrisoarea de disculpare a Kinotiei din 13 iulie 1807[62]. Finalul face un apel la „anticolivari" să înceteze a mai face pomenirile celor adormiţi duminica în duh triumfalist şi anume pentru a-i umili pe „colivari", şi a înlocui ura şi pizma prin iubire, fără de care chiar şi martiriul e inutil.

Kollybadika Keimena gia ton Monachismo, tous Neomartyres kai tēn Paradosē tōn hagiōn Nikodēmou Hagioreitou kai Athanasiou Pariou, Atena, 1996, p. 105–181.

[62] Ed. Veneţia, 1819, p. 86–89. La p. 46–47, Nicodim citează un fragment dintr-o scrisoare anterioară a Kinotiei care pe 19 mai 1807 denunţa calomniile unui diacon de la Esfigmenu împotriva duhovnicului Ierotei şi a „colivarilor" luând apărarea acestora şi protestând contra stigmatizării lor cu apelativele ofensatoare de „colivari", „francmasoni" sau „eretici".

Odată cu intervenţia şi luarea de poziţie clară din partea autorităţii supreme a Sfântului Munte, care lua fără echivoc partea „colivarilor", se părea că aceştia câştigau în sfârşit biruinţa în îndelungata controversă. N-a fost să fie aşa însă. În luna august a aceluiaşi an, 1807, patriarhul ecumenic Grigorie V (în a doua sa păstorire, iun. 1806 – sept. 1808) semna, alături de 18 mitropoliţi ai Marii Bisericii, nu o simplă scrisoare către athoniţi ca până acum, ci un Tomos[63] adresat tuturor episcopilor, clericilor, monahilor şi credincioşilor, document oficial care-şi propunea explicit să dezrădăcineze şi ultima „rămăşiţă" persistentă la Sfântul Munte din vechile polemici şi „rezistenţe" care tulburau de „destui ani" pacea Athosului cu „discuţii nepotrivite" pe cele două teme controversate: pomenirea celor adormiţi în toate zilele săptămânii „după vechea predanie a Bisericii" sau numai sâmbăta, şi împărtăşirea euharistică „încontinuu chiar şi fără mărturisire" sau numai „cu pregătire şi fără osândă". Tomosul tranşează cele două chestiuni într-un sens clar „anticolivar". În ce priveşte împărtăşirea, accentul e pus nu pe cuminecarea continuă (*synechōs*), ci pe cea cu vrednicie şi fără osândă (*axiōs kai akatakritōs*), cu alte cuvinte printr-o riguroasă punere la încercare (*dokimē*) a fiecărui credincios nu însă prin ei înşişi, ci prin părinţi duhovnici atestaţi, care să-i spovedească temeinic, pentru că numai aşa împărtăşirea e o tămăduire eficientă a sufletului şi a trupului. Iar pomenirile celor adormiţi trebuie să se facă în toate zilele săptămânii fără nicio distincţie, inclusiv duminica. Oricine ar încerca să conteste în public sau în privat aceste decizii solemne e ameninţat cu pedepsele maxime mergând până la excluderea definitivă din Biserică.

Deşi părea definitiv, nici Tomosul din 1807 n-a reuşit să pună capăt polemicilor de la Athos care au mai continuat un deceniu. Acelaşi patriarh Grigorie V[64] a revenit cu un

[63] Ed. M. GEDEON, *Kanonikai diataxeis* II, 1889, p. 122–126.

[64] În a treia şi ultima sa păstorire, dec. 1818 – 10 apr. 1821, dată la care patriarhul a murit ca martir spânzurat de uşa bisericii sale în noaptea de Paşti de turcii înfuriaţi de izbucnirea pe 25 martie 1821 la Patras a revoluţiei greceşti de eliberare naţională.

alt decret patriarhal sub forma unei scrisori către athoniţi semnată alături de alţi 15 mitropoliţi şi făcută publică în august 1819. Tonul este însă altul decât în Tomosul din 1807, decretul sancţionând de data asta excesele „anticolivarilor". Preambulul, care constată reaprinderea disputelor, vorbeşte atât de noi „polemici despre colive", dar şi de trufia celor care fixează ca dogmă imuabilă împărtăşirea doar la 40 de zile şi condamnă orice altă împărtăşire înainte sau după acest termen. Foarte interesat este faptul că, după o jumătate de secol de controverse, decretul din 1819 revine la atitudinea conciliantă şi de echilibru a primei scrisori sinodale şi patriarhale pe această temă: cea a patriarhului Teodosie II din iulie 1772. Ca şi acesta, şi decretul din 1819 susţine că „vechiul obicei al Bisericii" e să se facă pomeniri cu colive ale celor adormiţi în zi de sâmbătă, dar aceasta nu înseamnă că pomenirile şi colivele aduse duminica sau în oricare altă zi a săptămânii ar fi oprite sau condamnabile. În ce priveşte Împărtăşirea, în principiu ortodocşii evlavioşi (*eusebeis*) au datoria (*chreos*) de a veni şi a se împărtăşi la fiecare Sfântă Liturghie fiind invitaţi expres la aceasta de preot („Cu frică de Dumnezeu... să vă apropiaţi!"). Nestatornicia în bine a omului obişnuit îl face însă incapabil (*anikanos*) de o împărtăşire zilnică (*kath'hemeran*); de aceea Biserica a stabilit că pentru apropierea de cuminecătură e nevoie de permisiunea duhovnicului dată după mărturisire, şi canon cu pocăinţă şi lacrimi. Fapt însă foarte important, pentru apropierea de Sfintele Taine nu e fixat niciun fel de canon sau termen; cine vrea se poate împărtăşi chiar şi toată săptămâna, dacă are permisiunea duhovnicului. În final sunt ameninţaţi cu pedepse bisericeşti atât cei care ar mai susţine că pomenirile celor adormiţi trebuie să se facă doar sâmbăta, cât şi cei care le săvârşesc din spirit de contradicţie doar duminica, precum şi cei care spun că împărtăşirea credincioşilor nu poate avea loc decât o dată la 40 de zile.

În august 1819, când acest ultim decret patriarhal sinodal dădea în sfârşit cuvântul înţelepciunii şi făcea dreptate pledoariei „colivarilor" moderaţi, Sfântul Nicodim Aghioritul

era trecut deja de zece ani la cele veşnice. Fire delicată şi temperament retras şi melancolic, Nicodim murise pe 14 iulie 1809 la doar 60 de ani, devastat interior de calomnii şi de Tomosul din 1807 şi epuizat de eforturile unei munci intelectuale supraomeneşti de peste trei decenii. În ultimii ani de viaţă mai reuşise să pună la punct traducerea şi adaptarea neogreacă a două masive comentarii liturgice bizantine — ele vor apărea postum —: la antifoanele celor opt glasuri (*Nea Klimax*, 1844) şi la canoanele imnografice ale praznicelor împărăteşti (*Heortodromion*, 1854, 3 volume). Într-o notă din această ultimă lucrare, Sfântul Nicodim se justifică în faţa unui alt tip de reproşuri şi insinuări. Acuzat mai ales de rigorism liturgic şi canonic „filocolivar", pledoaria sa în favoarea împărtăşirii frecvente era interpretată acum drept introducerea în spiritualitatea ortodoxă a unei „inovaţii" catolice. Comentând încetarea de unii ortodocşi a îngenuncherii la vecernia din seara Cincizecimii şi a Împărtăşirii continue, Sfântul Nicodim spune:

„Deşi e evanghelică, apostolică şi patristică, îngenunchera aceasta a fost încetată în chip greşit şi necanonic de Biserica noastră; asemenea şi continuitatea dumnezeieştii împărtăşiri [*he synecheia tēs theias metalēpseos*], deşi e canonică, apostolică şi patristică, a fost în chip rău, contrar legii şi vătămător încetată de noi. Poate că acest lucru s-a întâmplat pentru că după schismă ai noştri, purtaţi de un zel iraţional şi inconştient împotriva latinilor, au respins în chip rău şi lipsit de discernământ şi practicile ţinute de aceia în chip frumos şi canonic. Ideile cacodoxe şi obiceiurile contrare legii ale latinilor şi celorlalţi eretici trebuie să le urâm şi să le întoarcem spatele; dar dacă la ei se găseşte ceva ţinut în mod corect şi confirmat de canoanele Sfintelor Sinoade nu trebuie să urâm acest lucru, nici să-i întoarcem spatele, ca să nu ne arătăm urând şi întorcând spatele în ascuns canoanelor înseşi. Rău şi fără minte fac, aşadar, unii care vor să-i împiedice pe cei ce vor să se cuminece încontinuu [*synechōs*]. Căci găsind nota pe care o am [în *Pidalion*] la canonul 90 IV

Ecumenic [Trullan] şi citind-o cu minte oarbă, spun că aici e încetată de Biserică îngenuncherea şi continuitatea comunicării, astfel că nu se cade să se cuminece cineva încontinuu. O, lipsa de minte a celor ce spuneţi acestea; s-ar fi cuvenit să gândiţi că acolo se spune că s-au încetat acestea de Biserică, dar de către cine? De unii dintre ai noştri purtaţi de un zel aprins împotriva obiceiurilor Bisericii apusene; ceea ce înseamnă că au fost încetate în chip rău şi necanonic, cu un zel lipsit de raţiune şi de discernământ. De aceea încetaţi a mai grăi asemenea vorbe lipsite de înţelegere!"[65].

Acuzele de influenţă romano-catolică asupra lui Nicodim Aghioritul şi Neofit Kavsokalivitul în ce priveşte tema împărtăşirii frecvente au fost reluate în prima jumătate a secolului XX de savanţi ca Iezechiel Thessaliotidos sau Evghenios Kourilas[66] şi reafirmate ca ipoteză de maximă probabilitate în 1969 de Ch. Tzogas:

„Tema împărtăşirii frecvente are un interes deosebit mai ales în relaţie cu concepţiile Bisericii Romano-Catolice, care a început să discute această temă în principal începând de la Conciliul Tridentin (1545–1563) până în secolul XIX. În acest interval s-au pus în circulaţie multe cărţi privitoare la această temă. La această mişcare a Bisericii au reacţionat în principal jansenistii care se prezentau ca o mişcare spirituală luptând pentru păstrarea tradiţiei. Tema împărtăşirii frecvente a ajuns în secolul XVIII şi în Biserica Ortodoxă şi a fost adoptată de partida colivarilor. Atât autorul primei cărţi despre împărtăşirea continuă (1777), cât şi al celei de-a doua (1783) le-au scris probabil pe baza unor surse occidentale şi a practicii Bisericii Occidentale. Preoţii apuseni celebrează obligatoriu mesa în fiecare zi şi se împărtăşesc încontinuu. Dar preoţii apuseni sunt şi celibi. Nicodim a văzut în insule nume-

[65] *Heortodromion*, Thessaloniki, 1987, vol. III, p. 222, nota 77.
[66] *Gregorios ho Palamas* 28 (1946), p. 56 (I. Thessaliotidos) şi *Theologia* 16 (1938), p. 351 (E. Kourilas).

roşi monahi şi preoţi occidentali împărtăşindu-se zilnic şi a accentuat că era necesar ca şi monahii răsăriteni să facă la fel. Acelaşi lucru l-a observat în Patras, unde erau numeroşi preoţi latini. Obiceiul acesta al cuminecării frecvente nu e desigur romano-catolic; el se întâlneşte în Biserica primară şi e în acord cu învăţătura patristică ortodoxă. Totuşi reînvierea lui la colivari provine mai degrabă dintr-o influenţă directă din parte romano-catolicilor. Ambele cărţi de mai sus sunt un ecou al vederilor despre împărtăşire, mai întâi, ale teologului spaniol din secolul XVII Miguel Molinos (I. Thessaliotidos) şi, în al doilea rând, ale dascălului latin Toma din Kempen, autor al *Imitaţiei lui Hristos* tradusă şi editată şi în greacă (E. Kourilas). Cele spuse în această lucrare despre împărtăşirea frecventă, scrie E. Kourilas, au aprins un zel excesiv la mulţi, astfel încât şi Nicodim Aghioritul a scris o lucrare proprie despre tema aceasta şi a aprins acelaşi zel care a dus la formarea de partide şi facţiuni"[67].

Aceste afirmaţii ipotetice, contrazise de analiza comparativă a surselor[68], impun însă şi un comentariu asupra apariţiei

[67] CH. TZOGAS, *supra* n. 18, 1969, p. 129.

[68] Cum scria monahul Teodorit: „Judecăţile nefavorabile şi nedrepte ale cercetătorilor de mai sus [Thessaliotidos, Kourilas, Tzogas] ne-au silit să căutăm lucrarea lui Molinos *Breve trattato della cotidiana comunione*, traducere italiană a unui original spaniol (apărut în 1675) publicată la Veneţia în 1685, lucrare de doar 48 de pagini format mic (10×10 cm). În urma unei cercetări ştiinţifice am constatat cu satisfacţie că nu există nici urmă de identitate între aceasta şi scrierile lui Neofit şi Nicodim! Din contră, în paginile primei domină autorii şi Părinţii apuseni, fără nicio referire la sfintele canoane care fundamentează învăţătura despre împărtăşirea continuă a Bisericii. Doar o pagină şi jumătate cuprind opiniile a trei Părinţi răsăriteni, singuri citaţi în lucrarea lui Molinos! În urma celor de mai sus e demn de nedumerire şi întristare cum savanţi şi clerici ortodocşi ajung atât de uşor la concluzii care atacă nemijlocit nu numai viaţa liturgică a Răsăritului şi mişcarea zisă a colivarilor, dar şi pe sfinţii şi marii bărbaţi care au stat cu fidelitate în serviciul renaşterii liturgice a sfântului Athos, departe de orice model occidental şi formulă pietistă" (*supra* n. 42), 1992, p. 24–25, nota 21.

şi controverselor practicii împărtăşirii frecvente, chiar cotidiane, în tradiţia creştinismului latin[69].

Excurs despre împărtăşire în tradiţia latină

Ca observaţie generală trebuie reţinut faptul că în epoca apostolică şi în primele secole creştine avem de-a face în Biserica minoritară a începuturilor cu o spiritualitate euharistic-ascetic-martirică extrem de incandescentă şi exigentă. Toţi cei botezaţi participau şi se împărtăşeau la Liturghia duminicală, care şi-a păstrat mult timp unicitatea şi prestigiul pascal-eshatologic. Euharistia li se trimitea şi celor absenţi. Mai mult, creştinii luau şi acasă Euharistia pentru a se împărtăşi fie în caz de necesitate (arestare, persecuţie, călătorii, boală), fie din motive de evlavie: Liturghia comunitară era duminicală, dar împărtăşirea particulară era frecventă. Începând din secolul III Liturghiile încep să se înmulţească ajungându-se — şi pentru a contracara sacrificiile păgâne — la a fi celebrate de trei-patru ori pe săptămână şi ulterior zilnic, ceea ce însemna evident şi împărtăşiri frecvente ale întregii comunităţi adunate la celebrarea Liturghiilor. Modificări importante au survenit în secolul IV odată cu oficializarea creştinismului în noua eră constantinopolitană şi apariţia marilor comunităţi constituite în majoritate din păgâni integraţi în Biserică după o sumară catehează şi a căror viaţă spirituală era relaxată şi deficitară. Doar monahii, care apar acum, continuă creştinismul integral al epocii apostolice, atât în practicile lui liturgice — Liturghii comunitare doar sâmbăta şi duminica —, cât şi în etosul lui ascetic şi martiric — cu împărtăşiri private zilnice[70]. Majoritatea creştinilor ducând o viaţă departe de exigenţele spirituale apostolice, viaţa liturgică a parohiilor urbane începe de acum înainte să fie dominată de fenomenul invers proporţional al înmulţirii Liturghiilor şi răririi împărtăşirilor: Liturghii zilnice şi împărtăşiri ocazionale, doar la marile sărbători sau chiar o singură dată pe an, la Paşti, practică împotriva căreia protestează viu Sfinţii

[69] Cf. prezentările de sinteză din articolele „Communion fréquente" din *Dictionnaire de Théologie Catholique* III/2 (1923), col. 515–552 (E. DUBLANCHY) şi *Dictionnaire de Spiritualité* II (1953), col. 1234–1292 (J. DUHR).

[70] Cf. *Historia monachorum in Aegypto; PL* 21, 419.

Ambrozie († 397)[71] şi Ioan Hrisostom († 407). Slăbirea entuziasmului duhovnicesc şi a râvnei pentru cele sfinte a dus pe acest fond la o împărtăşire rară şi cu dezinvoltură a majorităţii credincioşilor, împotriva căreia Biserica a reacţionat impunând exigenţe ascetice stricte pentru cuminecare, care a ajuns să fie de regulă amânată pentru sfârşitul celor trei-patru mari posturi de peste an. Diversitatea ritmului împărtăşirilor era deja considerabilă la sfârşitul secolului IV şi începutul secolului V, cum se poate vedea din corespondenţele Sfântului Vasile cel Mare († 379) şi Fericiţilor Augustin († 430) şi Ieronim († 420). Astfel, Sfântul Vasile cel Mare spune că e bine pentru creştinii râvnitori să se cuminece zilnic, dar în comunităţile sale regula practicată era cea a împărtăşirii de patru ori pe săptămână[72]. Fericitul Ieronim menţionează obiceiul împărtăşirii zilnice al creştinilor din Roma, pe care nici nu-l mustră, nici nu-l aprobă; fiecare să facă după cum crede[73]. De aceeaşi părere e şi Fericitul Augustin: fiecare să facă aşa cum crede şi să urmeze practica Bisericii sale locale, întrucât diversitatea e ireductibilă: unii se cuminecă zilnic (*quotidie*), alţii numai în anumite zile (*certis diebus*), fie sâmbăta şi duminica, fie numai duminica[74].

Declinul împărtăşirii euharistice, evident la sfârşitul Antichităţii, s-a menţinut şi accentuat pe tot parcursul Evului Mediu atât în Răsărit, cât şi în Apus. În ciuda eforturilor conciliilor occidentale în secolele VI–IX de a impune laicilor măcar cuminecarea de trei ori pe an, de marile sărbători, practica devenită comună a fost cea a împărtăşirii anuale, de Paşti. Chiar şi aceasta se menţinea cu anevoie, aşa că în 1215 Conciliul Lateran IV îi ameninţa cu excomunicarea şi neînmormântarea pe creştinii care nu se spovedesc şi cuminecă cel puţin o dată pe an (canonul 21). Împărtăşirea zilnică era considerată un privilegiu şi o obligaţie al clericilor. Divorţul în Liturghie între Jertfă şi Taină, între sacrificiul euharistic şi împărtăşirea din el a credincioşilor şi monahilor

[71] *De sacramentis* V, 4, 25; *PL* 16, 452. Ambrozie îi mustră pe milanezi că nu se împărtăşesc decât o dată pe an, ca grecii.

[72] *Ep. 93 ad Caesariam; PG* 32, 484.

[73] *Ep. 48, 15 ad Pammachium; PL* 22, 506: „Scio Romae hanc esse consuetudinem, ut fideles semper Christi corpus accipiunt, quod nec reprehendo nec probo; ununsquisque enim in suo senso abundet", cf. *Ep.* 71, 6; col. 672: „quotidie".

[74] *Ep. 54, 2 ad Januarium; PL* 36, 200.

neclerici era complet. Clericii erau obligaţi să celebreze zilnic mesa ca jertfă de ispăşire şi mijlocire pentru cei absenţi, nu ca act sacramental pentru participanţi. Pe cât de dese erau Liturghiile, pe atât de rare deveniseră împărtăşirile[75]. Accentul pus pe curăţie a dus inevitabil la rărirea împărtăşirilor şi la o nouă spiritualitate euharistică centrată pe penitenţă şi pe o devoţiune faţă de prezenţa reală a lui Hristos în Euharistie care a început să fie adorată vizual, expusă unei veneraţii a privirii, unei atitudini contemplative, nu unui consum sacramental, Liturghia însăşi pierzându-şi caracterul de comuniune în favoarea celui de alegorie rituală a vieţii lui Iisus Hristos. Explicaţia oferită acestei derive euharistice este aceea că, în condiţiile dramatice de declin social şi supravieţuire, de insecuritate şi dezordine interioară, de indisciplină şi violenţă impuse în Evul Mediu de prăbuşirea Imperiului Roman şi de invaziile barbare, germanice sau islamice, Biserica latină a fost confruntată cu prioritatea educării creştine a noilor popoare încreştinate; de aceea între frecvenţă şi respect s-a optat pentru respect şi amânare accentuându-se pregătirea spirituală şi sfinţenia necesară primirii Sfintelor Taine[76]. Ceea ce explică raritatea împărtăşirilor. În secolul XIII marii teologi scolastici ca Toma d'Aquino († 1274) consideră că împărtăşirea frecventă are sens numai dacă sporeşte în cel ce se cuminecă iubirea fără a micşora frica şi respectul, în caz contrar e mai bine să ne abţinem pentru

[75] Fenomenul poate fi constatat şi în monahismul răsăritean studiindu-se aşa-numitele *typika* sau Reguli păstrate ale ctitorilor diverselor mănăstiri bizantine, cf. S. SALAVILLE, „Messe et Communion d'après les Typika monastiques byzantines du XIe au XIVe siècle", *Orientalia Christiana Periodica* 13 (1947), p. 282–298. Dacă Sfântul Teodor Studitul († 826) le cerea monahilor săi spovedanie zilnică şi împărtăşire zilnică (*Epitimiile* 2, 6 şi 31; *PG* 99, 1749 şi 1753; cf. şi 1711), iar Pavel Everghetinul († 1054) stabileşte Liturghiile zilnice, dar două-trei împărtăşiri pe săptămână pentru monahii care ştiu să lupte cu gândurile, altfel doar o dată, frecvenţa depinzând strict de avizul egumenului, în schimb la mănăstirea Machaira (în 1210), deşi Liturghia era zilnică, împărtăşirea numai cu avizul egumenului era săptămânală pentru monahii îmbunătăţiţi, iar pentru cei încă pătimaşi o dată pe lună sau chiar la două luni, iar pentru cei de la mănăstirea Menekeion (secolul XIV), deşi Liturghia se săvârşea de patru ori pe săptămână, împărtăşirea cu avizul duhovnicului era duminicală pentru monahii înaintaţi, iar pentru restul doar de trei-patru ori pe an sau chiar mai rar.

[76] J. DUHR, *art. cit.*, col. 1255 şi 1259.

a cultiva respectul şi stârni devoţiunea. Practica reflectă teoria: benedictinii se împărtăşesc o dată pe lună, cisterienii de şapte ori pe an (iar novicii doar de trei ori pe an), camaldolezii de patru ori, regele Ludovic cel Sfânt († 1270) de şase ori pe an, cumineCarea săptămânală sau zilnică fiind acordate foarte rar chiar şi marilor sfinte catolice şi doar ca favoruri excepţionale. Situaţia începe să se schimbe odată cu secolul XIII când în mediile monahale din Belgia se înfiripă o mişcare euharistică şi o nouă orientare, deschizând lent calea spre o împărtăşire mai frecventă, chiar zilnică. Se cere absenţa doar a păcatelor de moarte, păcatele uşoare fiind şterse de Euharistie. În acest mediu apare cartea a IV-a din faimoasa *Imitatio Christi* a lui Toma din Kempen († 1472), un veritabil imn al Euharistiei ca prelungire a Întrupării lui Hristos, complementară Cuvântului Scripturii, hrană a sufletului şi remediu al păcatelor, şi o pledoarie în favoarea unei împărtăşiri frecvente pe un fond de intensă devoţiune subiectivă. O mişcare analogă, mai largă şi mai populară, a avut loc în secolele XIV–XV şi în Cehia, când canonicul Matias de Janov († 1394), profesor la Universitatea din Praga, scrie cele mai complete şi sistematice două tratate în favoarea cuminecării zilnice: toţi creştinii de toate stările care se căiesc au dreptul de a se cumineca zilnic, Euharistia fiind un remediu esenţial de combatere a păcatului şi de sădire a sfinţeniei. Husiţii vor revendica şi ei cuminecarea zilnică şi sub ambele specii. În faţa acestor presiuni, confruntată cu impactul mişcărilor reformatorice şi protestante cu accentul lor pe conştiinţa individuală şi primatul Scripturii, Biserica Catolică va accepta tot mai mult utilitatea împărtăşirii frecvente, ai cărei apostoli principali au fost în Italia şi Spania teatinii Sfântului Gaetano († 1539) şi iezuiţii Sfântului Ignaţiu de Loyola († 1556), precum şi arhiepiscopul Milanului Sfântul Carlo Borromeo († 1584), care vor exercita un adevărat apostolat euharistic. Prin împărtăşire frecventă iezuiţii înţelegeau cuminecarea săptămânală (la opt zile) şi se opuneau împărtăşirii zilnice pe care o socoteau primejdioasă pentru că duce la neglijarea pregătirii adecvate. În sesiunea a 13-a (1 octombrie 1551), decretul despre Sfânta Euharistie, capitolul 8, al Conciliului de la Trento, îndemna oficial pe toţi credincioşii să aibă o asemenea credinţă şi devoţiune încât să poată primi cât mai des (*frequenter suscipere*) Euharistia[77]; iar Catehismul roman

[77] DENZINGER – SCHÖNMETZER, *Enchiridion Symbolorum, definitionum, declarationum de rebus fidei et morum* (ed. 36), 1649; cf. şi

din 1566 (Partea III, cap. 4, § 63) le cere preoţilor să-i îndemne pe credincioşi să ducă o astfel de viaţă încât să fie gata ca, aşa cum îşi hrănesc zilnic trupul, aşa să primească chiar zilnic (*etiam quotidie*) Sfintele Taine, „hrana sufletului". Îndemn întărit prin decretul din 24 ianuarie 1587 către episcopul din Brescia; acesta ceruse autorizaţia să-i împărtăşească pe credincioşii laici, absorbiţi în treburile lumeşti şi nepregătiţi, doar de trei ori pe săptămână (duminica, miercurea şi vinerea) şi de sărbători. I se răspunde că această regulă contravine dorinţei Conciliului tridentin ca toţi credincioşii să se împărtăşească zilnic (afară de zilele de ciclu pentru femei); aceştia nu trebuie respinşi prin nicio altă regulă, ci doar pregătiţi prin predici şi cateheze să se cuminece cu vrednicie.

Pe acest fundal trebuie înţelese controversele care au avut loc în Biserica Romano-Catolică din secolele XVII–XVIII pe tema frecventei împărtăşiri euharistice, al căror efort a fost acela de a realiza un echilibru între iubire şi respect, depăşind poziţiile extreme ale laxismului (iubire fără respect) şi rigorismului (respect fără iubire)[78]. Laxismul a fost dezavuat prin condamnarea de către Roma în 1682 şi 1687 a erorilor despre contemplare şi meditaţie ale aşa-numitului „quietism" mistic reprezentat de învăţătura preotului spaniol Miguel Molinos (1628–1696)[79]. Duhovnic de succes la Roma începând din 1663, Molinos a publicat aici în 1675 în spaniolă două cărţi faimoase: un tratat de îndrumare spirituală, *Guía espiritual* (*Călăuza duhovnicească*), 32 + 240 p. (16°), şi o mică broşură în favoarea împărtăşirii zilnice, *Breve tratado de la comunión cotidiana*, 10 + 57 p. (24°). Ele au atras atenţia iezuiţilor (P. Segneri), care vor determina arestarea lui Molinos de Inchiziţie în 1685; în urma unui proces, în 1687 sunt

1647: se precizează însă limpede şi că este absolut necesară „probarea" şi că „nimeni nu trebuie să se apropie de Sfânta Euharistie fără mărturisire sacramentală prealabilă" (*absque praemissa sacramentali confessione ad sacram Eucharistiam accedue debeat*).

[78] J. DUHR, *art. cit.*, col. 1273.

[79] DENZINGER – SCHÖNMETZER, 2181–2192, 2201–2269.

Quietismul a avut şi o versiune franceză, fiind promovat aici începând din 1676 de doamna de Guyon (1648–1716), al cărei discipol şi apologet a devenit faimosul scriitor şi episcop Fénélon (1651–1715), iar adversar nu mai puţin celebru episcopul Bossuet (1627–1704). În 1699 papa Inocenţiu XII a condamnat 23 de teze „quietiste" despre „iubirea pură" din cartea lui Fénélon *Explicarea maximelor sfinţilor* (1697). DENZINGER – SCHÖNMETZER, 2351–2374.

condamnate 68 de erori quietiste, iar Molinos, deşi abjură, moare în 1696 în închisoare. Quietismul era o concepţie mistică despre unirea omului cu Dumnezeu susţinută încă din secolul XIII de begharzi şi eckhartieni, iar în secolul XVI–XVII de alumbrados spanioli, şi condamnată de Biserica Catolică în 1311, 1329, 1525 şi 1623. El accentua necesitatea unei liniştiri (*quietas*), odihne sau pasivităţi/anihilări totale a sufletului pentru ca Dumnezeu să poată lucra în el. Acest abandon total vine dincolo de orice asceză, rugăciune, meditaţie şi contemplare intelectuală; depăşind orice fel de mediere intelectuală, morală şi instituţional-eclezială, unirea cu Dumnezeu are loc într-o aneantizare de sine a sufletului care se uneşte cu Dumnezeu printr-o contemplare mentală pasivă invadată de prezenţa divină. Molinos exaltă şi el abandonul total al sufletului lui Dumnezeu şi duhovnicului şi al contemplării deasupra meditaţiei prin care sufletul umblă încontinuu în prezenţa lui Dumnezeu printr-un sentiment al unei pure prezenţe simple lipsite de orice idei, obiecte şi reflecţii. Sufletele care au atins această stare nu mai au nevoie de o pregătire pentru împărtăşire, toată viaţa lor fiind o astfel de pregătire[80]. *Scurtul tratat despre cuminecarea zilnică* necondamnat e de fapt o antologie de texte din autori spirituali şi teologi latini menite 1. să demonstreze faptul că niciun preot nu trebuie să-l ţină departe de Împărtăşanie pe credinciosul care o doreşte, dacă acesta n-are pe conştiinţă păcate de moarte, duhovnicul neavând voie nici să-l împiedice, nici să-l amâne, dacă ştie că sufletul e pregătit; 2. să răspundă la obiecţii; şi 3. să arate marile binefaceri de care e lipsit credinciosul oprit fără motiv de la cuminecare: privarea de har, curăţirea de păcatele uşoare şi obiceiurile rele, uşurarea chinurilor purgatoriului şi întărirea credinţei, nădejdii şi iubirii. Epilogul avertizează cititorul că lucrarea nu vrea sub nicio formă să promoveze o împărtăşire deasă fără sfatul duhovnicilor — e mai bine să ascultăm de aceştia decât să ne împărtăşim zilnic fără avizul lor —, ci doar să-i facă pe duhovnici să audă că n-au motive să împiedice de la cuminecare sufletele care li se abandonează cu deplină încredere.

Nu doar quietismul mistic suspect, ci însuşi rigorismul moderat al iezuiţilor şi implicit Conciliul tridentin au fost însă taxate drept „laxisme" inacceptabile de către adepţii rigorismului extrem care au fost jansenişti francezi din secolele XVII–XVIII. Aceştia erau discipolii episcopului belgian Jansen de Ypres (1585–1638) care,

[80] Teza 32 condamnată în 1687. DENZINGER – SCHÖNMETZER, 2232.

în faţa teologiei umanist-tomiste „optimiste" a iezuiţilor, afirmase în lucrarea sa *Augustinus* (publicată în 1641) teologia „pesimistă" a predestinaţiei şi harului eficace de inspiraţie augustiniană: omul natural, iremediabil păcătos şi căzut, e prizonierul graţiei divine. Augustinismul lui Jansen atacat de iezuiţi a fost apărat de teologii rigorişti grupaţi în jurul mănăstiri de maici de la Port-Royal şi care s-au aflat în centrul a două virulente controverse: Antoine Arnauld (1612–1694) şi Pasquier Quesnel (1634–1719). După ce în 1653 condamnase 5 teze din *Augustinus*, în 1690 Roma a condamnat 31 de teze janseniste, iar în 1713 a anatemizat 101 de teze ale lui Quesnel[81], după ce în 1710 mănăstirea Port-Royal a fost demolată. Agitaţiile au continuat încă două decenii pentru că jansenismul combinase augustinismul nu doar cu rigorismul moral, dar şi cu contestarea autorităţii faţise a monarhiei absolutiste a lui Ludovic XIV şi chiar a celei papale militând pentru drepturile religioase ale conştiinţei şi cele bisericeşti ale episcopatului francez (galicanism). Încă înainte de a lua apărarea lui *Augustinus*, Arnauld intrase în dispută cu iezuiţii pe teme morale — austeritatea şi radicalismul creştin jansenist vor fi apărate împotriva laxismului în 1656–1657 şi de matematicianul şi filozoful Blaise Pascal (1623–1662) — şi spirituale legate de disciplina sacramentală. La origine s-a aflat rivalitatea a două aristocrate franceze: marchiza de Sablé, care susţinea împărtăşirea lunară, şi prinţesa de Guéméne educată la Port-Royal şi uimită de această familiaritate. În 1643 Antoine Arnauld publică un amplu tratat *De la fréquente Communion*, care s-a bucurat de patru ediţii în primele şase luni. Dacă iezuiţii susţineau împărtăşirea frecventă săptămânală şi lunară şi un rigorism ascetic moderat, Arnauld (care ca preot catolic se împărtăşea zilnic) taxa această poziţie drept „laxistă" şi cerea pentru împărtăşire împlinirea unor exigenţe extrem de severe: o penitenţă lungă pentru fiecare păcat de moarte comis — Arnauld cerea reintroducerea disciplinei penitenţiale din Biserica veche — excluderea oricărui păcat conştient, chiar şi uşor, şi o viaţă spirituală intensă şi aproape de perfecţiune prin eforturi ascetice severe şi o strictă îndrumare prin spovedanii neîncetate din partea duhovnicului. Efectul lucrării lui Arnauld a fost devastator în Franţa, unde a impus la nivelul mentalităţii catolice comune „dogma împărtăşirii rare". Sfântul Vincent de Paul (1581–1660) a considerat-o o „carte nefastă", iezuiţii au replicat,

[81] DENZINGER – SCHÖNMETZER, 2001–2007, 2301–2332, 2400–2502.

dar Roma a evitat să se pronunţe oficial. Abia în februarie 1679 un decret special reedita prevederile decretului anterior din 1587 încurajând cuminecarea frecventă şi zilnică, dar condamnându-i pe (laxiştii) cei care susţin că împărtăşirea zilnică ar fi „de drept divin"[82]. Iar între cele 31 de teze janseniste condamnate în 1690 se numărau şi două propoziţii din tratatul lui Arnauld (22. „Trebuie socotiţi sacrilegi cei care pretind un drept la împărtăşire înainte de a fi făcut o penitenţă demnă de fărădelegile lor"; 23. „În chip asemănător trebuie opriţi de la Sfânta Împărtăşanie cei a căror iubire de Dumnezeu nu e foarte curată şi lipsită de orice alt amestec"). La jansenişti respectul faţă de Euharistie devenise o adevărată fobie. În replică, Fénélon a scris şi el o *Lettre sur la Communion fréquente* în care arăta că faţă de Împărtăşanie „adevăratul respect e primirea ei frecventă" în stare de har şi cu intenţie curată. În 1745 iezuitul Jean Pichon a publicat o carte intitulată *L'esprit de Jésus-Christ et de L'Église sur la Communion fréquente*, o severă critică a lui Arnauld şi o pledoarie imprudentă în favoarea „desei împărtăşiri" cu argumente discutabile: nu numai că deasa împărtăşire ar putea fi o penitenţă dată de duhovnic în scaunul spovedaniei, dar şi că, întrucât Euharistia e un remediu necesar pentru a nu mai păcătui, împărtăşania e poruncă dumnezeiască a cărei încălcare e un păcat grav. Taxată drept „laxism" chiar şi de antijansenişti, cartea lui Pichon a fost pusă de Roma la index în 1748. De atunci şi până în 1905[83] Biserica Romano-Catolică şi-a însuşit poziţia rigorismului moderat formulată de marele ei moralist din secolul XVIII — contemporanul „colivarilor" — care a fost Alfonso di Liguori (1691–1787). Potrivit acestuia, pentru toţi cei care nu comit păcate de moarte cuminecarea frecventă înseamnă împărtăşire săptămânală; pentru împărtăşirea şi în timpul săptămânii se cere depăşirea obiceiurilor rele şi a păcatelor uşoare şi un progres evident în virtuţi; împărtăşirea zilnică aparţine celor foarte puţin („paucissimis convenit") care atestă voinţa şi semnele evidente ale desăvârşirii.

[82] DENZINGER – SCHÖNMETZER, 2090–2095.

[83] Începând cu congresele euharistice organizate din 1888 şi decretul din 20 decembrie 1905 al lui Pius IX, Biserica Romano-Catolică a încurajat din nouă împărtăşirea zilnică a credincioşilor, iar după Conciliul Vatican II a eliminat şi legătura tradiţional creştină a Împărtăşirii cu Spovedania şi cu orice fel de pregătire ascetică, fenomen care a dus la abandonul Mărturisirii şi la adoptarea Împărtăşirii colective ca act pur social şi emoţional detaşat de rigoarea etică şi de un conţinut duhovnicesc ferm şi bine conturat.

Acest sumar tablou întregeşte nu doar încadrarea istorică a controverselor „colivare", dar permite şi câteva clarificări importante. Dacă a susţine o influenţă directă a disputelor, practicilor şi textelor euharistice romano-catolice asupra lui Neofit şi Nicodim e o afirmaţie lipsită de acoperire şi nedemostrabilă, nu se poate contesta similitudinea preocupărilor şi pledoariei acestora cu preocupări şi intervenţii analoge din catolicism. E vorba însă doar de o comunitate de climat spiritual şi cultural general: în fond, plecând de la tradiţii liturgice, canonice şi teologice diferite, ambele Biserici, apuseană şi răsăriteană, făceau în epocă eforturi similare de a-şi adapta practicile şi mesajul unei societăţi moderne care valoriza subiectivitatea şi participarea personală.

Epilog grec

Decretul patriarhal din august 1819 a pus capăt, aşadar, îndelungatei controverse a „colivelor" la Sfântul Munte Athos. Pe 25 martie 1821 la Patras în Peloponez mitropolitul Gherman dădea semnalul începutului revoluţiei de eliberare naţională împotriva Imperiului Otoman, care după opt ani de război atroce s-a încheiat cu crearea Greciei moderne. Conflictul a fost unul teribil şi a cerut sacrificii umane importante, Biserica Ortodoxă plătind şi ea un tribut greu: au pierit 6000 de preoţi şi mulţi episcopi în frunte cu patriarhul ecumenic Grigorie V spânzurat de turci în noapte de Paşti, pe 11 aprilie 1821. 2000 din cei 6000 de monahi athoniţi au părăsit muntele şi au participat la conflict. După 1829, noul stat modern grec — orientat în spiritul lui A. Korais (1748–1833) spre valorile elenismului clasic antic precreştin şi cele iluministe ale civilizaţiei occidentale şi ostil Bisericii Ortodoxe şi tradiţiei bizantine şi constantinopolitane (fanariote) — a aplicat lovituri dure Bisericii din Grecia: în 1833 a desfiinţat 412 mănăstiri urmărind lichidarea monahismului tradiţional, şi a demarat procesul de rupere a ierarhiei greceşti de Patriarhia Ecumenică, care în 1850 a fost nevoită să recunoască autocefalia Bisericii din Grecia şi aservirea ei statului. O severă criză de identitate a

marcat aşadar Ortodoxia greacă în cursul secolelor XIX–XX pe măsură ce cultura greacă intra într-un accelerat proces de occidentalizare şi laicizare pe fondul a numeroase convulsii sociale şi a repetate crize economice, militare şi politice. Pe acest fundal viaţa religioasă ortodoxă a avut evident de suferit. Monahii „colivari" au continuat să iradieze prin ucenici mai ales în insulele greceşti. În noul context al civilizaţiei urbane, în condiţiile sclerozei instituţiei Bisericii aservite statului şi a teologiei universitare raţionaliste de tip scolastic, apar în a doua jumătate a secolului XIX şi în prima jumătate a secolului XX mişcări şi organizaţii laice de reformă a vieţii creştine şi religioase. Pe făgaşul deschis de reformatorul şi predicatorul laic neobosit, care a fost Apostolos Makrakis (1831–1905) — care recomanda împărtăşirea frecventă —, s-a înscris activitatea ucenicului acestuia, arhimandritul Evsevios Mathopoulos (1849–1929), fondatorul în 1907 al frăţiei misionare „Zoi". Sub conducerea acestuia şi a urmaşilor săi, Serafim Papakostas (între 1929–1954) şi Elia Mastroyanopoulos (între 1954–1967), organizaţia „Zoi" a desfăşurat o imensă activitate catehetică şi comunitară de reviriment în spirit pietist al vieţii religios-morale şi liturgice. „Zoi" a favorizat practica unei împărtăşiri frecvente în contrast cu conservatorismul rigid al clerului şi monahismului care s-a fixat pe regula împărtăşirii laicilor cel mult o dată la 40 de zile.

Uitată peste un secol, *Cartea folositoare de suflet despre Împărtăşirea continuă* e redescoperită şi reeditată de două ori la sfârşitul secolului XIX (1887, 1895) şi de alte două ori la mijlocul secolului XX (1961, 1971), dar mesajul ei, ca şi cel al mărturiei „colivarilor", continuă să rămână controversat sau răstălmăcit atunci când părea sau pare receptat.

Sensul pledoariei euharistice a „colivarilor"

Sensul general al pledoariei Părinţilor „colivari" a rămas însă şi rămâne neobservat. Ei n-au fost o simplă reacţie conservatoare antioccidentală şi antimodernă, opusă progresismului şi liberalismului social şi religios al occidentaliştilor, un protest disperat şi anacronic, un fenomen zelotist

extremist, precursor al fenomenului ultraconservator al zelotiştilor vechi-calendarişti din secolul XX şi al altor fanatisme ortodoxe reacţionare (Tzogas, 1969). Scopul activităţii lor a fost cel al unei înnoiri/reforme prin fidelitate strictă faţă de izvoarele Tradiţiei apostolice şi patristice în toate dimensiunile ei — sacramental-liturgică şi etică, ascetică *şi* mistică, filocalică *şi* canonică, martirică *şi* misionară — şi o pledoarie radicală pentru restaurarea experienţei duhovniceşti ortodoxe integrale în viaţa Bisericii şi a tuturor creştinilor, fără deosebire: Ortodoxie deplină şi pentru toţi. Într-o epocă de uitare şi ignoranţă, de defăimare şi indiferentism, ei au denunţat de fapt, în disputa aparent „puerilă" în jurul „colivelor" sâmbăta *sau* duminica, distorsiunea etosului liturgic şi duhovnicesc al experienţei ortodoxe originare, pledând pentru restaurarea etosului pascal şi euharistic al duminicii şi Liturghiei duminicale şi al Bisericii vechi (Skrettas, 2004).

În spatele insistenţelor lor stă o teologie liturgică autentică a vieţii creştine: cele cinci zile ale săptămânii sunt simbol al muncii şi al vieţii „practice", al pocăinţei, ascezei, despătimirii, al motivării virtuţilor; sâmbăta, ziua odihnei, e ziua „colivelor", a pomenirii celor adormiţi şi a solidarităţii cu cei trecuţi dincolo; iar duminica, ziua Domnului, e zi eshatologică cu caracter pascal, resurecţional şi liturgic: e ziua comuniunii depline şi îndumnezeitoare cu Dumnezeu în Împărăţia Sa sub forma Împărtăşirii euharistice de Trupul şi Sângele Domnului mort şi înviat pentru noi. De aceea şi practica cea mai potrivită în acest sens a împărtăşirii continue sau frecvente e calea de mijloc a împărtăşirii duminicale, care evită extremele periculoase duhovniceşte atât ale împărtăşirii anuale ori de patru ori pe an după marile posturi bisericeşti, cât şi ale celei zilnice. Prima practică — tipic răsăriteană — pune accentul pe pregătirea ascetică prealabilă prin Spovedanie şi post, rigorismul ascetic ducând la o asceză fără Euharistie şi o supralicitare a valorii substitutive a anafurei, al căror exces duce paradoxal la indiferenţă şi indolenţă faţă de Euharistie şi supralicitarea eforturilor ascetice personale. Cea de-a doua — tipic occi-

dentală şi adoptată de teologii ortodocşi din diasporă[84] — insistă pe Euharistie fără asceză, minimalizând importanţa pregătirii ascetice, a Spovedaniei şi a postului, şi bagatelizând anafura, duce la banalizare şi formalism, la magism euharistic, al căror exces se manifestă în laxism ascetic şi insolenţă faţă de sacralitatea Euharistiei. Aici împărtăşirea e detaşată inacceptabil de efortul ascetic şi filocalic, de post şi rugăciune. Cele două excese simetrice ale Împărtăşirii rare şi dese, individuale şi colective, se alimentează, justifică şi susţin reciproc, şi ambele invocă abuziv în sprijinul lor afirmaţii şi poziţii ale părinţilor „colivari", fără a sesiza nici natura exactă a pledoariei lor, nici echilibrul menţinut cu grijă între asceză şi Liturghie, între Spovedanie şi Împărtăşire, între care aceştia refuză să opteze unilateral.

Un post-scriptum al controversei „colivare" poate fi considerat episodul polemicii athonite din 1969–1971[85]. În 1969 Marea Lavră a avertizat câţiva monahi de la schiturile Sfântul Vasile şi Sfânta Ana că practicând Împărtăşirea la fiecare Liturghie relansează ideile reformiste ale lui A. Makrakis. Monahii acuzaţi au răspuns în noiembrie 1969 printr-un raport către Iera Kinotita în care denunţau starea de fapt inacceptabilă pentru ei: Liturghiile se săvârşesc doar cu simpla asistenţă şi luarea de anafură la sfârşit; ziua fixată pentru împărtăşire e sâmbăta, nu duminica, întrucât un post prealabil de trei zile fără untdelemn e o condiţie obligatorie pentru împărtăşire. Marea Lavră a constituit o comisie alcătuită din monahii Teoclit de la Dionisiu şi Eftimie de la Caracalu care în ianuarie a prezentat un raport critic de 14 pagini cu privire la „heterodidascaliile" monahilor. Deşi aceştia au prezentat o „apologie", au fost declaraţi indezirabili, iar în 1971 au fost scoşi afară din Sfântul Munte. În 1972 monahul Teodorit, unul din cei alungaţi, a publicat o amplă apologie prin care argumenta canonic şi patristic următoarele 14 teze „colivare":

[84] A. Schmemann; dar şi teologi biblicişti greci, ca P. Vassiliadis. A se vedea mai jos n. 100 şi 103.

[85] Cf. TEODORIT, 1972, *supra* n. 46.

1–2. Toţi cei care asistă la orice Liturghie şi nu se împărtăşesc fără a avea canon de la duhovnic sunt supuşi pedepsei îndepărtării/afurisaniei în conformitate cu canoanele apostolice.

3. Pentru cei care nu se împărtăşesc abţinându-se voluntar jertfa euharistică se aduce în zadar.

4. Regulile de împărtăşire din Mărturisirile de credinţă din secolul XVII nu pot prevala în faţa canoanelor apostolice care-şi menţin intactă întreaga forţă.

5. Îndemnurile din *Despre Împărtăşirea continuă* a lui Neofit şi Nicodim nu sunt simple exerciţii retorice cu valoare facultativă, ci interpretare normativă a Tradiţiei apostolice a Bisericii.

6. Ajunarea fără untdelemn înainte de Împărtăşire e o practică recomandabilă.

7. Postul de trei zile fără untdelemn înainte de Împărtăşire nu e o învăţătură a Bisericii, ci o răstălmăcire a ei.

8. Pentru Împărtăşirea frecventă, de trei-patru ori pe săptămână sau zilnică, e suficientă ţinerea afară de posturile consacrate a înfrânării continue prin „monofagie" şi abţinerea de la untdelemn la masa din seara dinainte de împărtăşire.

9. Acuza de relansare a ideilor lui Makrakis e o calomnie de neiertat.

10. Scandalizarea din ignoranţă sau obicei prost a credincioşilor în faţa celor ce practică împărtăşirea frecventă nu este pentru aceştia un motiv suficient de a se lăsa timoraţi şi descurajaţi şi a renunţa la ea.

11. Combaterea împărtăşirii continue are drept ultimă cauză ignoranţa şi împătimirea oamenilor şi meşteşugirile diavolului.

12. Niciun obicei local sau general nu poate fi vreodată deasupra Evangheliei şi canoanelor Bisericii.

13. Împărtăşirea continuă nu este un privilegiu al celor desăvârşiţi, ci este îngăduită şi impusă de Biserică tuturor celor curăţiţi prin mărturisire şi care n-au epitimii canonice.

14. Enciclicele patriarhale din 1809 şi 1819 proclamă explicit „datoria" celor evlavioşi de a se cumineca la fiecare Liturghie.

Recomandarea „gheron"-ului Filotei Zervakos

Această poziţie de echilibru se reflectă în scrisoarea recent publicată[86] către un fiu duhovnicesc pe tema Împărtăşirii a faimosului „gheron" Filotei Zervakos (1884–1980), ultimul „colivar", ucenic al Sfântului Nectarie din Eghina şi egumen timp de o jumătate de secol al mănăstirii Longobardas din insula Paros. În scrisoarea sa, părintele Filotei rezumă conţinutul unei epistole pe aceeaşi temă adresate în secolul XIV de patriarhul ecumenic Filotei II Kokkinos (1354–1355, 1364–1376) monahilor sinaiţi împărţiţi în două tabere: una susţinea obligativitatea desei împărtăşiri fără post, iar alţii cereau un post de cel puţin trei zile şi o împărtăşire doar o dată la 40 de zile. Patriarhul critica ambele partide cu următoarele argumente:

„Dacă vreţi să vă împărtăşiţi des, ca Sfinţii Apostoli şi primii creştini, trebuie să se cerceteze fiecare pe sine şi să vă gândiţi bine dacă sunteţi şi voi ca Sfinţii Apostoli, dacă sunteţi la măsura virtuţilor Sfinţilor Apostoli şi a primilor creştini. Aceia aveau dragoste din tot sufletul şi din toată inima faţă de Dumnezeu, în vreme ce voi aveţi multă dragoste fată de voi înşivă şi foarte puţină faţă de Dumnezeu. Aceia aveau o aşa de mare iubire întreolaltă, încât erau bucuroşi să se jertfească unul pentru altul. Voi însă vă certaţi şi îi pizmuiţi pe fraţii voştri, fiindcă nu îmbrăţişează părerea voastră. Aceia, primii creştini, aveau toate în comun, banii, averile, mijloacele de subzistenţă şi nici unul nu zicea: acesta este al meu, acesta este al tău. Voi, deşi sunteţi monahi, nu aplicaţi aceasta. Preotul, puţin înainte de a chema la Sfânta Împărtăşanie, zice cu voce tare: «Sfintele Sfinţilor», voind parcă să ne

[86] *Orthodoxos Philotheos Martyria* (Thessaloniki), nr. 40–42, ianuarie–septembrie 1991, p. 139–143. Trad. pr. prof. Ioan I. Ică sn.

avertizeze şi să ne spună: Judecaţi şi gândiţi-vă bine, dacă sunteţi sfinţi, atunci să vă apropiaţi, fiindcă Cele Sfinte se dau numai sfinţilor. Şi noi zicem smeriţi: nu suntem sfinţi, unul e Sfânt, Domnul nostru Iisus Hristos, Cel fără de păcat. Trebuie, aşadar, să fim atenţi, dacă vrem să ne împărtăşim şi noi mai des, să fim sfinţi. Apoi, preotul, chemându-ne la masa duhovnicească, ne spune: «Cu frică de Dumnezeu, cu credinţă şi cu dragoste să vă apropiaţi». Şi aici trebuie să ne cercetăm fiecare pe noi înşine: Dacă avem într-adevăr frică de Dumnezeu, credinţă fierbinte şi dragoste curată din tot sufletul şi din toată inima, atunci să ne apropiem; dacă nu, să ne reţinem un timp, şi după ce ne-am ostenit şi nevoit cu ajutorul lui Dumnezeu, pe care trebuie să-l cerem totdeauna, să fim şi noi sfinţi, să fim ca Sfinţii Apostoli şi creştinii primelor veacuri, atunci să ne apropiem des. Întrucât nu suntem imitatori ai virtuţilor lor, să fim atenţi, ca nu cumva apropiindu-ne cu nevrednicie, în loo de folos să ne producem pagubă, fiindcă Sfânta Împărtăşanie e foc care-i arde pe cei nevrednici. Faptul că în canoanele Sfinţilor Apostoli nu se pomeneşte de post e de asemenea adevărat. Dar la început, când Sfinţii Apostoli săvârşeau Sfânta Taină, erau puţini la număr. Iar Taina dumnezeieştii Euharistii o săvârşeau în case şi după mâncare. Când însă numărul creştinilor a crescut şi s-au zidit biserici, atunci Sfânta Taină se săvârşea în sfintele biserici şi se săvârşea dimineaţa, iar cei care voiau să se apropie de Sfânta Taină se înfrânau de cu seară. Iar Sfinţii Apostoli încontinuu au postit. Mâncarea lor era atât de modestă şi mâncau atât de puţin, cât să trăiască. Iar mărturisirea se făcea public, în biserică. Când însă la început au fost creştini care se ruşinau şi ezitau să se mărturisească în public, atunci Sfinţii Părinţi au stabilit ca mărturisirea să nu se mai facă public, ci în particular, înaintea arhiereului sau preotului ca părinte duhovnic. Şi fiindcă mulţi creştini, când voiau să se apropie de Sfânta Taină dimineaţa, mâncau de cu seară pe săturate, fără deosebire, atunci s-a stabilit că cei ce vor să se apropie de Sfânta

Taină trebuie să postească. Aceasta n-o menţionează sfintele canoane, dar o menţionează Sfânta Tradiţie. Nu s-a apreciat numărul zilelor de post, s-a lăsat aceasta la latitudinea duhovnicilor, care celor sănătoşi le prescriau mai mult post, iar celor slăbiţi mai puţin. Cei care sunt sănătoşi şi pot să postească nu numai o zi, două sau trei, ci întreaga săptămână, bine fac.

Aceasta le-a scris patriarhul celor dintâi. Iar celorlalţi le scrie următoarele:

Monahii care cercetează Scripturile şi se ocupă cu studiul trebuie să cunoască sfintele canoane şi Sfintele Tradiţii. Nici Biserica, nici sfintele canoane, nici Tradiţia nu menţionează că creştinii trebuie să se împărtăşească la fiecare 40 de zile şi că nu se cuvine să se împărtăşească cineva la mai puţin de 40 de zile. Sfânta Biserică şi toţi Părinţii stabilesc canoane mari pentru ucigaşi, desfrânate, adulteri, hoţi, calomniatori şi ceilalţi păcătoşi, cărora canoanele le interziceau uneori să se împărtăşească; celorlalţi creştini nu le-a precizat zile, luni sau perioade. S-a precizat însă ca toţi să se cerceteze pe sine şi dacă sunt vrednici să se apropie. S-a precizat de asemenea că trebuie să fie sfinţi, fiindcă Cele Sfinte se dau sfinţilor şi de ele ne apropiem cu frică de Dumnezeu, cu credinţă şi cu dragoste. Bine faceţi dacă cereţi sfatul meu practic, dar mai bine veţi face dacă vă veţi smeri şi veţi asculta şi păzi cele ce vă voi sfătui.

Întâi, vă sfătuiesc să încetaţi discuţiile care provoacă certuri şi dispute. Fiecare din voi să fie atent să-şi vadă propriile păcate şi nu pe ale fratelui său.

Al doilea, ori de câte ori vi se întâmplă vreo iritare sau ceartă între voi, înainte de a apune soarele să vă conciliaţi şi împăcaţi.

Al treilea, să aveţi smerenie şi ascultare desăvârşită de întâi-stătătorul vostru, ca şi de duhovnicul vostru, căruia să-i mărturisiţi sincer toate păcatele voastre şi să soluţionaţi deosebirile dintre voi nu voi singuri, cu pizmă, mândrie şi iuţime, ci cu dragoste şi iubire de fraţi, cerând

în toate sfatul şi părerea egumenului şi duhovnicului vostru, şi ceea ce vă va spune să primiţi ca de la Dumnezeu şi să vă liniştiţi.

În ce priveşte Sfânta Împărtăşanie stabilim următoarele:

1. Câţi au dragoste din tot sufletul şi din toată inima faţă de Dumnezeu şi câţi îl iubesc pe aproapele lor ca pe ei înşişi, au smerenie, ascultare, tăierea voii, blândeţe, nemâniere, înfrânare, răbdare, tăcere, aceştia pot să se împărtăşească o dată pe săptămână şi de două ori când se întâmplă o sărbătoare în mijlocul acestei săptămâni.

2. Când nu au virtuţile de mai sus şi se mâhnesc din cauza aceasta şi se silesc să le dobândească şi se roagă şi doresc sincer şi cer Sfânta Împărtăşanie ca pe un medicament ajutător, şi evită pe cât le stă în putinţă orice păcat, li se permite şi lor să se împărtăşească o dată pe săptămână.

3. Câţi au aşa-zise păcate care se iartă, adică puţină mândrie, se înfurie pentru moment când le spune cineva ceva, spun vreo minciună, glumesc, râd, bârfesc, mănâncă mai mult decât e de trebuinţă, fac ascultare, dar fără tragere de inimă, şi au şi alte mici păcate de moarte, pe care se silesc să le taie şi să le tempereze, dar nu cu osteneală şi râvnă cum se cuvine, dar totuşi le cunosc, se căiesc şi le mărturisesc, acestora li se permite să se împărtăşească la 15 zile.

4. Acei care sunt mândri, nesupuşi, mânioşi, certăreţi, mincinoşi, dacă se mărturisesc şi arată o pocăinţă şi schimbare adevărată şi iau hotărâre că vor înceta să păcătuiască, să se împărtăşească la două luni.

5. Dacă după un an încetează sau se înfrânează, împuţinând păcatele, să se împărtăşească la 40 de zile, şi când se îndreaptă complet, să se împărtăşească ca şi cei de mai sus, la 15 zile şi o dată pe săptămână.

O astfel de dispoziţie către monahii de la noi a dat-o Cuviosul Arsenie (1800–1866), care s-a nevoit aici acum 100 de ani, duhovnic sfânt care a primit har de la Dumnezeu să săvârşească minuni în timpul vieţii lui şi după moarte. Un astfel de discernământ al acestor vrednici de

pomenire părinţi trebuie să-l urmeze şi părinţii duhovnici actuali, ca să-i canonisească pe cei care se mărturisesc la ei. În acord cu îndrumările de mai sus să ne apropiem toţi credincioşii, laici şi clerici, de Taina dumnezeieştii şi Sfintei Împărtăşanii, pregătindu-ne şi curăţindu-ne prin pocăinţă, post, rugăciune, cu frică de Dumnezeu şi cu credinţă şi cu dragoste, ca împărtăşindu-ne cu vrednice să ne unim cu Mântuitorul Hristos şi să ne învrednicim a deveni împreună-moştenitori ai Împărăţiei Lui cereşti."

Ecouri şi luări de poziţii în Ortodoxia românească

În teologia ortodoxă românească problema desei împărtăşiri a făcut în mai multe rânduri obiectul reflecţiei unor ilustre figuri de teologi şi duhovnici. Fapt semnificativ poate, dacă cealaltă *Carte folositoare de suflet* a Sfântului Nicodim, cea despre Spovedanie, a fost tradusă şi publicată în limba română la Bucureşti în 1799[87], la doar cinci ani de la prima ei editare în neogreacă, nici *Cartea folositoare de suflet despre Împărtăşirea continuă* a Sfântului Nicodim, ca de altfel nici *Manualul* anonim al lui Neofit Kavsokalivitul n-au găsit receptare şi traducători între dascălii paisieni Gherontie, Grigorie sau Isaac, deşi aceştia îl cunoşteau personal pe Nicodim şi aveau cu el corespondenţă şi chiar dispute teologice[88]. Problema crizei împărtăşirii euharistice,

[87] *Cartea folositoare de suflet* despre Spovedanie tradusă de dascălii paisieni Gherontie şi Grigorie (viitorul mitropolit Grigorie Dascălul) a fost reeditată în 1819 la Iaşi şi în 1827 la Bucureşti. În 1826 apăreau la mănăstirea Neamţ, în traducere, şi *Cartea de suflet preafolositoare ce se numeşte nevăzut război*, precum şi *Cartea sfătuitoare pentru păzirea celor cinci simţuri, a nălucirii şi a inimii*, iar în 1827 *Apantisma* (antologie de rugăciuni).

[88] Cf. V. PELIN, „L'opera di Nicodemo l'Aghiorita in Romania", în: *Nicodemo l'Aghorita e la Filocalia* (*supra* n. 17), p. 243–250. Cercetătoarea din Chişinău menţionează un opuscul slavon scris de arhimandritul slav Ioan (egumen al Neamţului între 1808–1812) care, fără să dea alte amănunte, face referire la discuţii teologice la Neamţ şi Secu între anii 1805–1808 între dascălii paisieni menţionaţi mai sus şi între Isaac Dascălul şi Nicodim Aghioritul.

Pe lângă traducerile scrierilor nicodimiene citate în nota anterioară, bibliotecile de la Neamţ şi cea a Academiei Române mai păstrează

sesizată acut în 1739 de mitropolitul Neofit Cretanul, nu pare să-i fi preocupat în special pe paisienii români şi pe urmaşii lor în cursul secolului XIX. Singura recomandare în acest sens datează de la sfârşitul secolului XVIII şi vine din partea sfântului stareţ Gheorghe de la Cernica (1730–1806). Originar din Sălişte a Sibiului, acesta trecuse de tânăr munţii intrând în serviciul unui ierarh grec cu care a plecat apoi la Sfântul Munte. Tuns în monahism şi hirotonit ierodiacon la Vatopedi, exact în timpul profesoratului lui Vulgaris la Academia Athonită din apropiere, Gheorghe a fost astfel martor al controverselor care au precedat plecarea acestuia de la Athos şi au însoţit începutul certei „colivelor". În acest context tânărul ierodiacon devine ucenicul lui Paisie Velicikovski la schitul Sfântul Ilie, unde e hirotonit ieromonah. În 1763 se stabileşte cu întreaga obşte paisiană la Dragomirna, împreună cu care trece în 1775 la Secu, iar în 1779 la Neamţ, unde avea importanta funcţie de econom. În 1781 vrea să revină la Athos, dar în drum e oprit de mitropolitul Grigorie II al Ungrovlahiei care-i încredinţează refacerea mănăstirii abandonate Cernica, iar din 1794 şi conducerea mănăstirii Căldăruşani, pe care le-a condus până la moarte. În 1785 îmbolnăvindu-se grav redactează un amplu Testament duhovnicesc (*Diată*), cel mai important document al spiritualităţii monahale paisiene româneşti[89]. Faţă de obştea internaţională supradimensionată (600–700 de monahi) de la Neamţ, stareţul Gheorghe introduce la Cernica o serie de restricţii: numărul maxim al monahilor să fie 103; să nu se primească monahi străini decât foarte puţini şi nu în funcţii de conducere; şi să nu se

traducerile româneşti manuscrise ale *Filocaliei*, *Everghetinos*-ului (de ieromonahul Clement), integralei operelor Sfântului Simeon Noul Teolog (de Isaac Dascălul, 1802–1803), a cărţii *Neon eklogion* (arhim. Nicodim Greceanovici) şi *Pidalion*-ului (acesta din urmă va fi publicat la Neamţ în 1844).

[89] *Viaţa* şi *Diata* stareţului Gheorghe în volumul: *Vieţile, povăţuirile şi testamentele sfinţilor stareţi Gheorghe şi Calinic de la Cernica*, Ed. Deisis, Sibiu, 1999: *Viaţa* de Protasie ieromonahul, cca 1807–1810 (p. 45–56); *Viaţa* de Casian monahul, 1870 (p. 57–113); şi *Diata*, 1785 (p. 67–105).

treacă la „lucrarea minții", practica isihasmului, înainte de câștigarea virtuților și a nepătimirii și numai după ce au trecut greutățile materiale legate de reconstrucția mănăstirii și după ce s-au procurat „cărți spre ajutor la meșteșugul ei". În schimb, monahii cernicani sunt îndemnați să se țină de tipicul slujbelor bisericești (103 de privegheri pe an) și de pravila individuală din chilii, canonul de rugăciuni, metanii și rostirea neîncetată a „stihului cel legiuit călugărului", adică rugăciunea lui Iisus, pe care „toți de obște trebuie să-l aveți întru pomenire". Crucea vieții monahale este dată de încrucișarea a patru principii cardinale — 1. „toate cu blagoslovenie", 2. „toate cu spovedanie", 3. „dreaptă socoteală" și 4. „smerită înțelepciune" — în al cărei centru stă Împărtășirea de 12 ori pe an recomandată, cu o aluzie la controversele athonite, astfel:

„Și prin harul celui din mijlocul crucii, vi se afierosește această duhovnicească deprindere care bine ar fi și să o cinstiți cu multă evlavie, și spre care părinteşte vă îndrum: ca să nu vă treacă nici o lună, nefiind împărtășiți cu dumnezeieștile Taine, ci toți de obște să vă cuminecați de 12 ori pe an, afară de alte neocolite pricini. Pentru că, deși se află în Scripturi pe alocuri mari sloboziri și pe alocuri strașnice înfrânări, unii adică mai adeseori pricestuindu-se [împărtășindu-se], iar alții și foarte târziu cu anii, însă eu vă sfătuiesc, iubiții mei fii, să nu vă abateți alegând din cele peste măsura voastră, nici a vă pune soarta cu cei de-a pururea vrednici Împărtășirii sau și prea întârzierii, ci, precum și de multe ori v-am zis, păziți calea de mijloc împlinind după puterea voastră pregătirile cuviincioase, și, măcar trei zile pe rând postindu-vă, să vă lipiți a lua prin cucernicie curățitoarele Taine de la sfințitul preot, care neoprit strigă grăind: «Cu frica lui Dumnezeu, cu credință, și cu dragoste să vă apropiați!»"[90].

[90] *Ibid.*, p. 83–84. Poziția stareţului Gheorghe poate fi un posibil ecou al celei exprimate în foarte populara carte *Mântuirea păcătoșilor* ([*Hamartōlōn sōtēria*] Veneția, 1641, 1644, 1773, 1805, 1893) prelucrată de monahul cretan Agapios Landos (1600–1870 după un

Împărtășirea frecventă a devenit subiect de dezbatere în teologia românească abia la mijlocul secolului XX, iar prilejul a fost oferit de introducerea în anii 1949–1955 (sub influența unui preot basarabean care invoca exemplul Sfântului Ioan din Kronștadt, † 1908) a spovedaniei colective și împărtășirii zilnice în practica sacramentală a mănăstirii Vladimirești (Tecuci) — înființată în 1938 de maica Veronica (Vasilica Barbu, 1920–2005) —, ani în care duhovnic al mănăstirii a fost părintele Ioan Silviu Iovan (n. 1922)[91]. Devenind un fel de „Lourdes românesc în coasta URSS", Vladimireștii vor fi prima mănăstire desființată de regimul comunist în ianuarie 1956, cele 300 de maici de aici și 50 de monahi de la Sihastru fiind risipiți sau întemnițați în temutele închisori comuniste. Particularitățile harismatice — visele și vedeniile maicii Veronica — și canonice — mănăstire de fecioare, spovedanii și împărtășiri colective — de la Vladimireşti au atras atenția autorităților ierarhice ale Bisericii Ortodoxe Române, și au stârnit reacțiile unor faimoși profesori de teologie (P. Vintilescu, D. Stăniloae) și duhovnici

original catolic latin (cf. I. HAUSHERR, *OCA* 183, 1969, p. 168–179): „La Sfântul Munte monahii simpli [neclerici] când vor să se cuminece au obligația de a posti de luni până sâmbătă de la vin, untdelemn și celelalte și mănâncă numai o dată pe zi uscat, adică pâine și apă cu legume negătite, iar ca pregătire beau agheasmă mare spre curățire prealabilă și așa se cuminecă sâmbătă rugându-se înainte toată noaptea. Aceeași rânduială trebuie să o păziți și mirenii. Dar monahii se cuminecă de zece ori pe an, iar voi vă împărtășiți doar de două ori și tot nu vă învredniciți și faceți puțină înfrânare."

[91] Ioan Silviu Iovan absolvise teologia cu o teză de licență remarcabilă intitulată: *Sfânta Împărtășanie, calea desăvârșirii creștine* (recent publicată, însă fără precizarea editurii și anului, cu un cuvânt-înainte al Î.P.S. Andrei al Alba Iuliei și o recomandare elogioasă a pr. prof. Ilie Molodvan [cf. și *www.geocities.com/oficiali*]), în care trata sistematic atât aspectul obiectiv al Euharistiei — centru al cultului creștin —, cât și pe cel subiectiv al rolului Euharistiei în viața ascetică și mistică a sfinților și în procesul desăvârșirii, într-un susținut efort de a corela viața mistică individual-monahală și cea sacramental-liturgică în lumina Sfintei Euharistii — Taină a supremei uniri cu Hristos în viața mistică. Actualmente părintele Ioan e duhovnic la mănăstirea Recea de lângă Tg. Mureș.

moldoveni (ieromonah Cleopa Ilie). Între anii 1953–1963 aceştia au luat atitudine critică împotriva fenomenului Vladimireşti, considerat o abatere inacceptabilă de la teologia şi disciplina canonică şi liturgică a Bisericii Ortodoxe[92]. Denunţând caracterul mecanic şi formalist al spovedaniilor şi împărtăşirilor colective şi zilnice, s-a subliniat faptul că, dacă „împărtăşirea duminicală reprezenta regula comună şi oficială a vieţii creştine din epoca primară" — şi ea a continuat să fie privită „ca o datorie a fiecărui creştin" chiar şi în secolul XIV (*Decalogul* Sfântului Grigorie Palama) —, pentru majoritatea credincioşilor aceasta a continuat să rămână un ideal. În ce priveşte „împărtăşirea zilnică, Răsăritul nici nu o recomandă, nici nu o interzice formal, ci păstrează faţă de ea o anume rezervă"[93]. Pentru prima dată în teologia românească sunt citate documente oficiale ale disputei „colivelor": mărturisirile de credinţă ale „colivarilor" şi câteva scrisori patriarhale din intervalul 1772–1819[94].

[92] A se vedea în numărul 5–6 pe 1953 al revistei *Studii teologice* documentarele ieromonahului pe atunci CLEOPA ILIE (1912–1998), „Viaţa religioasă din unele mănăstiri ale Bisericii Ortodoxe. Constatările şi îndemnurile unui smerit monah şi iscusit duhovnic" (p. 429–443) şi al ierodiaconului IOASAF POPA, „Pentru o mai bună orientare a unor mănăstiri de călugăriţe" (p. 407–428) şi mai ales remarcabilul studiu al eminentului liturgist de la Facultatea de Teologie din Bucureşti, pr. prof. PETRE VINTILESCU (1887–1974), „Sfânta Împărtăşire în spiritualitatea creştină. Deasă ori rară împărtăşire?" (p. 382–406). Asemenea şi studiile pr. prof. DUMITRU STĂNILOAE (1903–1993), „Mărturisirea păcatelor în trecutul Bisericii", *Biserica Ortodoxă Română* 73 (1955), nr. 3–4, p. 218–250 şi al mitrop. TIT SIMEDREA (1886–1971), „Însemnări despre împărtăşanie şi duhovnic", *Mitropolia Olteniei* 7 (1955), p. 399–409. O critică populară sub formă de dialog a fenomenului Vladimireşti a finalizat în martie 1962 arhimandritul CLEOPA ILIE în cartea care a putut apărea la Bucureşti abia în 1993 sub titlul *Despre vise şi vedenii;* ultimele două din cele şapte convorbiri tratează în detaliu — rezumând studiul clasic pe această temă al pr. prof. P. Vintilescu — „despre Sfânta Liturghie şi Sfânta Împărtăşanie" şi „Despre împărtăşirea cu vrednicie şi nevrednicie".

[93] P. VINTILESCU, *op. cit.*, p. 386, 395, 391.

[94] *Ibid.*, p. 392, 398, 400. După o traducere manuscrisă inedită a lucrării lui P. Uspenski *Istoria Afona* realizată de pr. prof. Dumitru Stăniloae.

Se evidenţiază faptul că, spre deosebire de catolicism, în Ortodoxie împărtăşirea n-a devenit niciodată un simplu exerciţiu de pietate individuală ori colectivă, şi a fost legată nu de timpuri, ci de curăţirea conştiinţei prin spovedanie. Regulile existente atestă un spirit de libertate şi adaptare la starea individuală, şi un refuz al legalismului şi colectivismului[95]. Frecvenţa împărtăşirii e dată de temeinicia pregătirii constatate de duhovnic, care rămâne o condiţie indispensabilă chiar şi pentru cei fără păcate grele în interesul susţinerii progresului lor duhovnicesc[96].

După decembrie 1989, tema „deasă sau rară împărtăşire?" a fost reluată, în contextul necesităţii înviorării vieţii religios-spirituale ortodoxe la ieşirea din comunism, de către Preasfinţitul Serafim Joantă[97] într-un articol din *Telegraful român* nr. 33–36/1991[98]. Practica actuală a împărtăşirii rare e apreciată drept o falsificare a religiozităţii creştine autentice, o metamorfoză a etosului euharistic al Bisericii într-un „pietism dezîncarnat şi un individualism ucigător".

[95] „Treptele pietăţii religioase nu se pot urca de toţi în aceeaşi cadenţă." Dar, în acelaşi timp, recomandabil ar fi ca „oricând să se poată găsi grupuri mai mari sau mai mici de credincioşi care să vină în fiecare duminică sau sărbătoare" (P. VINTILESCU, *op. cit.*, p. 396, 397). În faţa exceselor părintele Cleopa reafirma însă rigoarea disciplinei monahale tradiţionale — o dată pe săptămână, duminica, se împărtăşesc monahii îmbunătăţiţi; o dată pe lună monahii ostenitori; iar mirenii râvnitori măcar o dată la 40 de zile — şi citează pe bătrânul Ioanichie Moroi: „Că mai mult trebuie noi a ne curăţi şi pregăti şi a dori în tot ceasul Sfintele Taine, iar pentru smerenie mai rar a ne atinge de ele. Aceasta pentru a nu slăbi în evlavia către cele sfinte şi prin deasa obişnuinţă de a ne împărtăşi să le luăm fără frică şi umilinţă."

[96] *Ibid.*, p. 402.

[97] Născut 1948; studii doctorale la „Saint-Serge", Paris, episcop-vicar la Sibiu în 1990; din 1993 mitropolit al Europei Centrale.

[98] Reluat ca prefaţă la publicarea în 1992 la Tesalonic a ultimelor două părţi ale *Cărţii folositoare de suflet despre Împărtăşirea continuă* a Sfântului Nicodim Aghioritul, în traducerea evlaviosului părinte Petroniu Tănase (n. 1915), starețul schitului românesc athonit Prodromu; *supra* n. 50, p. 9–24.

Pe urmele părintelui A. Schmemann, originea acestei crize e identificată în „privatizarea" pietistă de tip monahal a actului împărtăşirii şi pierderea sensului comunitar al Liturghiei şi cuminecării şi degradarea Euharistiei la rang de simplă Taină, vehicul de comunicare a harului. Soluţia preconizată e, la fel ca la părintele Schmemann, întoarcerea la etosul euharistic-comunitar al Bisericii apostolice. Dilema nu ar fi, aşadar, împărtăşire deasă sau rară (o falsă dilemă), ci privată sau corporată, gest de pietate individuală, de recompensare a „vredniciei" eforturilor personale cu „premiul" euharistic, sau act ecleziologic de constituire şi manifestare a Bisericii ca Trup al lui Hristos. O Liturghie la care nimeni nu se împărtăşeşte e un nonsens, un refuz al chemării lui Hristos, o absenţă a dorinţei apropierii de El şi a pregătirii neîncetate pentru întâlnirea cu El. Pentru cei în păcate de moarte, împărtăşirea deasă sau rară nu are niciun sens, ei neputându-se apropia niciodată de Sfintele Taine; ele se referă la cei care nu trăiesc în păcate de moarte, frecventează regulat biserica şi se silesc să ducă o viaţă creştină cât mai autentică. Abţinerea *lor* de la împărtăşire e de neînţeles şi *lor* le adresează Sfântul Nicodim îndemnul de a se cumineca încontinuu. Ei trebuie educaţi şi conştientizaţi să-L dorească mereu pe Hristos, să le fie foame de El, să nu mai poată trăi fără El şi fără întâlnirea regulată cu El. Pentru *aceştia* împărtăşirea frecventă nu e o banalizare şi o rutină, ci duce la o creştere a râvnei şi a calităţii vieţii creştine; aşa cum cine se roagă mai des se roagă tot mai fierbinte şi mai bine, tot aşa cine se împărtăşeşte mai des în chip conştient şi responsabil sporeşte în viaţa în Hristos. Nu e vorba de o insistenţă retorică, ci de o pledoarie pastorală sub semnul urgenţei, dată fiind „situaţia deosebit de gravă existentă în Biserica noastră în privinţa împărtăşirii credincioşilor".

Tot constatarea crizei actuale din Biserica Ortodoxă Română în epoca postcomunistă l-a determinat în 1993 pe curajosul arhimandrit Mina Dobzeu (n. 1921) să adreseze ierarhilor români un patetic manifest „pentru o Biserică

dinamică"[99]. În centrul ei se află aceeaşi pledoarie pentru reactivarea Sfintei Liturghii printr-o revenire, începând cu grupuri de credincioşi catehizaţi şi evlavioşi, la etosul euharistic al Bisericii primare: „Sfânta Liturghie trebuie să redevină lucrătoare în sfinţirea vieţii noastre printr-o împărtăşire duminicală". Mijloc de însănătoşire şi creştere duhovnicească a indivizilor şi societăţii, Euharistia nu poate fi rezervată doar sfinţilor; din „castelul de fildeş" ea trebuie „coborâtă din nou pe pământ". Biserica trebuie să dea credincioşilor din Pomul Vieţii Care e Hristos nu numai „frunzele" cuvintelor Scripturii, ci şi „rodul" lui euharistic. Pentru că doar „dăruind(u-ne) vom dobândi".

Criza liturgică şi spirituală în Biserica Ortodoxă actuală este însă o problemă atât practică, cât şi teoretică. În spatele diverselor soluţii practice preconizate — împărtăşire rară/deasă, individuală/comunitară — stau concepţii teologice diferite despre Liturghie şi spiritualitatea ortodoxă. Ele sunt ilustrate elocvent de diferenţa de accent şi sensibilitate dintre cele două comentarii liturgice publicate în anii '80 de preoţii profesori Alexander Schmemann (1921–1983) şi Dumitru Stăniloae (1903–1993)[100]. Liturgistul rus pleacă de la premisa unei opoziţii principiale între spiritualitatea euharistică originară de tip comunitar-ecleziologic şi eshatologic, pe de o parte, şi spiritualitatea monahală ulterioară, individuală, penitenţială şi terapeutică, pe de altă parte, şi militează pentru restaurarea celei dintâi împotriva celei din urmă. Dogmatistul român postulează însă, din contră, convergenţa şi unitatea de principiu în Ortodoxie a acestor aspecte într-o Liturghie spirituală şi o spiritualitate liturgică.

Pe aceeaşi linie de adâncire a acestei viziuni integratoare, de mediere între polarizări teoretice şi practice păgubitoare, se înscrie remarcabila schiţă de teologie liturgică integrală

---

[99] În volumul: Arhim. MINA DOBZEU, *Trei strigări împotriva lui Antihrist*, Ed. Anastasia, Bucureşti, 1999, p. 135–139.

[100] A. SCHMEMANN, *Euharistia Taina Împărăţiei* (1984); trad. rom. Ed. Anastasia, f. a.; DUMITRU STĂNILOAE, *Spiritualitate şi comuniune în Liturghia ortodoxă*, Craiova, 1986.

publicată în 1993[101] de dogmatistul din Sibiu, pr. prof. Ioan Ică sn. Depăşirea clivajelor dintre aspectele obiectiv-subiectiv, sacramental-ascetic, comunitar-individual, se face aici din perspectiva unei viziuni a diverselor moduri de prezenţă/împărtăşire a lui Hristos în Liturghie: în locaşul bisericii şi în icoane, în cuvânt, Scriptură, rugăciuni şi cântări, şi euharistic-sacramental, care însă devin eficiente numai pe fondul unui susţinut efort ascetic şi filocalic de purificare şi pregătire duhovnicească neîncetată. Nici rara, nici deasa împărtăşire nu sunt metode cu eficienţă magică, iar invocarea pledoariei „colivarilor" pentru împărtăşirea continuă în contextul actual nu este lipsită de echivocuri în absenţa unei restituiri complete a textelor şi a unei prezentări istorico-critice avizate, atente la contexte şi nuanţe. Împărtăşirea „sacramental"-euharistică de Hristos nu trebuie izolată de împărtăşirea „mentală", „duhovnicească" prin rugăciune şi meditaţie (de care Sfântul Nicodim vorbeşte în *Războiul nevăzut*[102]) fiindcă ambele pregătesc împărtăşirea eshatologică mai adevărată de Hristos în viaţa viitoare. Practic, pentru soluţionarea crizei liturgice actuale se preconizează aici o susţinută catehizare liturgică de către preoţi, rostirea cu voce tare a rugăciunilor Liturghiei, promovarea participării active şi conştiente a credincioşilor la Liturghie: daruri, cântări, împărtăşire euharistică cu pregătirea cuvenită, dar nu fără împărtăşirea duhovnicească prin virtuţi şi rugăciune prin care sporim cu toţii în comuniunea cu Hristos şi întreolaltă.

Caracterul problematic al recursului actual la metoda „desei împărtăşiri" vine, aşadar, din presiunea exercitată de adepţii ei de a se renunţa la elemente tradiţionale esenţiale, cum sunt pregătirea ascetică prealabilă prin post şi mai ales la legătura dintre Împărtăşire şi Spovedanie. Contestate vocal de teologi şi preoţi din diasporă (şi de adepţi ai lor din ţările tradiţional ortodoxe), aceste elemente sunt reafirmate viguros de reprezentanţi contemporani iluştri şi autorizaţi ai teologiei şi spiritualităţii ortodoxe tradiţionale[103]. În acest context — care arată că dezbaterea pro şi contra Împărtăşirii dese sau rare este de fapt una privitoare la împărtăşire cu sau fără pregătire — rememorarea sensului exact al disputei din secolul XVIII–XIX în jurul împărtăşirii continue poate facilita în chip util înţelegerea exactă a mizelor controverselor contemporane.

[101] Pr. prof. IOAN I. ICĂ SN, „Modurile prezenţei personale a lui Iisus Hristos şi a împărtăşirii de El în Sfânta Liturghie şi spiritualitatea ortodoxă", în: *Spiritualitate şi Comuniune. Prinos de cinstire pr. prof. acad. Dumitru Stăniloae*, Sibiu, 1993, p. 335–357.

[102] În litera ei însă, distincţia între împărtăşirea sacramentală şi spirituală este însă de origine clar occidentală. Ea apare prima dată la Augustin, apoi la alţi autori duhovniceşti latini, la Toma d'Aquino (*S. Theologiae* III q. 80 a1) şi Toma din Kempen (*Imitatio Christi* IV, 6 şi 10) şi a fost inclusă în decretul din 1551 despre Sfânta Euharistie al Conciliului de la Trento (ses. 13, cap. 8) care vorbeşte de trei împărtăşiri: „sacramentaliter tantum", „spiritualiter tantum", „sacramentaliter et spiritualiter" (DENZINGER – SCHÖNMETZER, 1648). Cf. art. „Communion spirituelle", *Dictionnaire de Spiritualité* II (1953), col. 1294–1300 (L. DE BAZELAIRE). Sfântul Nicodim a găsit-o în lucrarea teatinului Lorenzo Scupoli (1530–1610), *Il combatimento spirituale* (1589–1599), a cărei traducere neogreacă realizată spre 1750 la Patmos a prelucrat-o în cartea sa *Aoratos polemos*, Veneţia, 1797. Detalii despre sensul prelucrărilor Sfântului Nicodim din literatura duhovnicească hispano-italiană barocă, a se vedea E. CITTERIO, 2001, p. 311–336.

[103] A se vedea, de ex., reacţia promptă, precisă şi binevenită a pr. prof. Nicolae Necula, liturgist la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Bucureşti, în articolele sale din *Vestitorul Ortodoxiei* (adunate în volumul P. C. Sale: N. NECULA, *Tradiţie şi înnoire în slujirea liturgică*, vol. II, Galaţi, 2001, p. 261–303) împotriva tezelor reformiste susţinute la cel de-al IV-lea Congres al Facultăţilor de Teologie Ortodoxă de la Bucureşti (12–17 august 1996) de biblicistul grec din Tesalonic Petros Vassiliadis, care a pledat pentru renunţarea la iconostas şi pentru trecerea la împărtăşirea colectivă fără pregătirea ascetică (monahală) şi sufletească (spovedanie) prealabilă (textul intervenţiei: P. VASSILIADIS, „The Eucharistic Perspective on the Church's Mission", *Epistemonikē Epetērida Theologikēs Scholēs Panepistēmiou Thessalonikēs* 7 [1997], p. 21–44). De asemenea şi replica proptă dată unei propuneri similare din partea părintelui arhimandrit ROMAN BRAGA (în articolul „Cerberii Sfântului Potir", *Solia*, iulie 2002) de către părintele GHEORGHE CALCIU (în articolul „Cerberii Sfântului Potir sau paznicii Împărtăşaniei?", *www*).

În urmă cu 225 de ani, ierodiaconul Neofit Kavsokalivitul refugiat la Braşov încheia redactarea primului *Manual de Împărtăşire continuă*. Demersul său care îşi propunea restabilirea sensului apostolic şi patristic al practicii liturgice ortodoxe s-a izbit de răstălmăciri şi a stârnit polemici. A relansat o controversă ce părea rezolvată. Dar contextul deplin al pledoariei monahilor „colivari" reprimaţi n-a fost şi nu este încă pe deplin sesizat până astăzi. În ultimă instanţă, ei nu voiau decât să restaureze etosul creştinismului apostolic şi al Bisericii vechi — etos pascal, în acelaşi timp euharistic *şi* ascetic *şi* martiric. Toată pledoaria lor poate fi sintetizată în cuvintele lui Ghenadie din Marsilia, care în jurul anului 470 scria:

„Luarea zilnică a împărtăşirii euharistice nici nu o laud, nici nu o mustru. Îndemn însă la cuminecare în toate duminicile, dacă mintea e lipsită de înclinarea spre păcat"[104]

sau în cele ale *Didahiei celor Doisprezece Apostoli* (cap. 14, 1), document paleocreştin de la sfârşitul secolului I, unde se afirmă limpede:

„Adunându-vă în ziua Domnului, frângeţi Pâinea şi mulţumiţi [aduceţi Euharistia], mărturisindu-vă însă înainte greşelile, ca Jertfa să fie curată"[105]

dar şi în cele ale Sfântului Ambrozie al Milanului († 397):

„Aşa să-ţi fie viaţa, încât să meriţi să o primeşti [Împărtăşania] în fiecare zi"[106].

diac. Ioan I. Ică jr

---

[104] „Quotidie Eucharistiae communionem percipere nec laudo nec vitupero. Omnibus tamen dominicis diebus communicandum suadeo et hortor, si tamen mens sine affectu peccandi sit"; *De ecclesiasticis dogmatibus* 53; *PL* 42, 993.

[105] Kata hēmeran de Kyriou synachthentes klasate arton kai eucharistēsate, proexomologēsamenoi ta paraptōmata hēmon, hōpos kathara hē thysia ē.

[106] „Sic vive ut quotidie merearis accipere"; *De Sacramentis* V, 4, 25; *PL* 16, 452.

I. Prolog românesc: alerta unui păstor

Pastorala
mitropolitului Neofit Cretanul
(1738–1753)
(Postul Mare 1739)[1]

Tuturor locuitorilor ce vă aflaţi într-această creştinească ţară, preacuvioşilor egumeni de la toate sfintele mănăstiri, cuvioşilor ieromonahi şi duhovnici, cucernicilor preoţi ce vă aflaţi prin târguri şi pe la sate, tuturor de obşte de la Domnul Atotţiitorul şi Mântuitorul nostru Iisus Hristos poftim milă şi pace, iar de la smerenia noastră vă trimitem molitvă şi blagoslovenie [rugăciune şi binecuvântare].

Prin această a noastră smerită carte tuturor dăm în ştire că de vreme ce din bunăvoinţa lui Dumnezeu Tatăl şi a Cuvântului Său, Domnul nostru Iisus Hristos, prin Duhul Sfânt Cel purcezător de la Însuşi Tatăl, ne-am aşezat în preasfântul acesta scaun al Ungrovlahiei, cu voia şi cu blagoslovenia preasfinţitului şi a toată lumea patriarh Kyriu Kyr Neofit [VI, 1734–1740] şi cu îndemnarea şi cu voinţa prealuminatului şi preaînălţatului domnului nostru Io Constandin Nicolae [Mavrocordat] voievod [1735–1741, 1744–1748, 1756–1758, 1761–1763] şi cu alegerea sfatului a toată cinstita boierime şi a tot clerul bisericesc punându-ne lucrător viei sale aceştia (ce este sădită de acel Păstor Mare) ce este Sfânta Biserică, ca să purtăm pentru

[1] Editată după copia din registrul Mitropoliei Ungrovlahiei (Arhivele Statului din Bucureşti, ms. 133, f. 104r–108v) de PETRE NĂSTUREL, „Le christianisme roumain à l'époque des invasions barbares. Contradictions et faits nouveaux", *Buletinul Bibliotecii Româneşti din Freiburg* IX (1984), p. 251–259.

dânsa osteneala şi greutatea zilei şi a zădufului dintre care pururea izvorăşte vinul veseliei spre saţul sufletelor noastre. La care ca la o corabie ce se îndreptează şi se păzeşte de Hristos nevăzut de toate valurile vânturilor celor potrivnice din miezul nopţii, căzând soarta pe noi din alegerea dumnezeiască a fi noi cârmaci şi îndreptător acestei corăbii a Lui ce este Sfânta Biserică a pământului acestuia, pururea avem purtare de grijă şi în toată vremea priveghere pentru treburile şi îndreptările Sfintei Sale Biserici cu luare-aminte şi cu cercetare fără de preget spre podoaba şi luminarea şi întemeierea lor şi pentru dânsele neîncetat cugetăm, unde Fiul lui Dumnezeu, Mielul cel fără de prihană Se aduce jertfă nevinovată şi fără de sânge lui Dumnezeu Tatăl pentru greşelile noastre, aşijderea întru acest chip avem ochii minţii noastre pururea ridicaţi spre folosul cel de obşte sufletesc al oilor celor cuvântătoare ale acestei turme ce ni s-a încredinţat de la Dumnezeu, ca să le aducem pe toate spre păşune sufletească şi hrană vie, ducându-le înaintea lui Hristos curate, sfinte şi nerătăcite. Pe care ca cu o gură apostolească şi ca cu o trâmbiţă cu glas răsunător în tot chipul nevoim ca să le deşteptăm din somnul cel greu întunecat al trândăvirii păcatelor la privirea luminii celei neapuse şi la călătoria vieţii veşnice din călătoria lumii acesteia, care nu este alt[ceva a]far[ă] decât o ducere de obşte către moarte. Şi de vreme ce sunteţi, iubiţilor fii, vânaţi de năvodul apostolesc şi scoşi din luciul mării celei împâclite a necunoştinţei de Dumnezeu la lumina cunoştinţei adevărului (preţuiţi şi răscumpăraţi cu preascump sângele lui Hristos şi adunaţi în această turmă sfântă peste care sunteţi puşi păstori), ne nevoim cu multă dorire ca să vă aducem la privirea luminii măririi Sale celei preaînalte şi să vă îndulciţi de hrana vieţii celei veşnice cu care pururea vă hrăneşte precum pelicanul pe puii săi, având braţul său pururea deschis, spre primirea tuturor celor ce se vor apropia cu credinţă dreaptă. Cărora vă dăm părintească învăţătură tuturor de obşte.

Întâi că, de vreme ce preabunul, îndurătorul şi multmilostivul Dumnezeul nostru, Care nu voieşte moartea

păcătosului (după cum este scris) prin Iezechiel prorocul (33, 11): „Zi-le lor: viu sunt Eu, zice Adonai Domnul, nu vreau moartea păcătosului, ci ca să se întoarcă cel necurat din calea lui şi să trăiască" (Căruia I se cuvine de la toată făptura închinăciune, cinste şi mărire ca unui Făcător a toate), ne-a învrednicit de am ajuns acum la închinăciunea alergării şi curgerii dumnezeieştilor zile ale acestui sfânt post, drept aceea se cade fiecărui creştin (mai vârtos în aceste sfinte zile curăţitoare) a-şi curăţi fiecare rugina păcatelor sale, având viaţă cu dragoste pururea şi cu plăcere dumnezeiască a fi în credinţă dreaptă fără de făţăr[nic]ie, în dragoste frăţească unul către altul, a ierta unul altuia greşelile, a petrece în curăţenie şi în milostenie şi după putinţă în rugăciuni neîncetat şi în post, prin care toţi cei mai dinainte plăcuţi lui Dumnezeu s-au învrednicit darului Său aşteptând cu bună nădejde făgăduinţa bunătăţilor celor veşnice, care li s-au gătit spre bucurie nesăvârşită, precum Moise mai înainte de Lege a postit în mulţe 40 de zile şi 40 de nopţi, nici că a mâncat, nici a băut şi s-a învrednicit a fi vorbitor cu Dumnezeu dându-i legea scrisă pe două table cu degetul Său (*Ieşirea* 24). Ilie prorocul, când fuge de Izabela împărăteasa, a mers în ţăria sa 40 de zile şi 40 de nopţi, nici nu a mâncat, nici nu a băut, până la muntele lui Dumnezeu Horeb unde a grăit cu Dumnezeu (*3 Regi* 19), Daniel prorocul, când se ruga lui Dumnezeu ca să ştie tainele de cele ce era să fie, trei săptămâni pâine şi carne n-a mâncat şi vin nu a băut (*Daniel* 10). Corneliu sutaşul 4 zile a postit şi auzind Dumnezeu rugăciunea şi milostenia lui o primi (*Faptele Apostolilor* 12). Ana prorociţa, fata lui Fanuel, era văduvă de 84 de ani şi nu ieşea din biserică cu post şi cu rugăciunea, ziua şi noaptea slujind (*Luca* 2, 36). Pavel Apostolul singur de sine grăieşte: „Fost-am adică în foame şi în sete şi în post mult" (*2 Corinteni* 11, 23). Aşijderea şi alţi sfinţi mulţi, fiecare după puterea şi vrednicia sa, au slujit Domnului Dumnezeu cu post şi cu rugăciune. Aşa şi acum Biserica lui Dumnezeu învaţă pe fiecare să postească după putere, de vreme ce şi Hristos Domnul nostru chiar a plinit postul (*Matei* 4, 2), că a postit 40 de zile şi a zis:

„Cum vedeţi că fac Eu, aşa şi voi" [*In* 13, 15] şi pentru aceea ne învaţă zicând: „Păziţi-vă ca să nu se îngreuneze inimile voastre cu preamâncare şi cu băutura şi cu grijile lumii" [*Lc* 21, 34]. Postul, după cum zice Sfântul Ioan Zlatoust [Gură de Aur] la Cuvântul 28 list. 103, „pe draci îi goneşte şi mâniile lui Dumnezeu potoleşte şi nebunia patimilor o risipeşte şi pe noi iarăşi la volnicie ne întoarce şi multă linişte în gândurile noastre face". Postul îl numeşte iarăşi acel Ioan Zlatoust, mai jos, „muma sănătăţii" şi precum când este văzduhul împâclit nu putem să vedem lumina soarelui, aşa şi când se îngreunează trupul nostru cu preamâncarea şi băutura nu putem vedea învăţăturile Domnului ca să le plinim, căci cât slăbeşte omul nostru cel din afară, grăieşte Apostolul Pavel, atâta cel înăuntru se înnoieşte [*2 Co* 4, 16], cum am zice cât de mult şi slăbeşte trupul nostru de post, atâta se întăreşte sufletul, şi se ridică către Dumnezeu cugetul şi mânia Lui potoleşte.

Drept aceea, pravoslavnici creştini, se cade, din tot sufletul nostru, să postim zilele posturilor cele date nouă de la Biserica lui Dumnezeu, cu suflete curate şi cu inimă smerită, ca prin acestea să robim şi să omorâm trupurile noastre Domnului.

A doua învăţătură, că după porunca ce vi s-a dat întâi pentru sfântul post, datorie este pentru fiecare creştin cu multă cucernicie şi dragoste fără de stidire [ruşine] a-şi spovedi toate păcatele şi ascunsurile inimii sale înaintea duhovnicului său, că de vreme ce întemeierea şi începutul vieţii celei dumnezeieşti plăcută lui Dumnezeu este spovedania, pocăinţa cea adevărată, către care fiecare creştin se cade a se apropia şi a o primi cu multă evlavie, că unde este pocăinţa cu adevărat acolo este iertarea păcatelor, unde este iertarea păcatelor este darul lui Dumnezeu, unde este darul lui Dumnezeu acolo Hristos, unde este Hristos acolo dreptatea, unde este dreptatea acolo Duhul Sfânt, unde este Duhul Sfânt, acolo Treimea cea preasfântă, unde este Treimea cea preasfântă acolo viaţa veşnică. Drept aceea unde este pocăinţa cea adevărată acolo fericirea cea nesăvârşită, unde nu este pocăinţa cea adevărată acolo [nu e] nici iertare

de păcate, nici darul lui Dumnezeu, nici Hristos, nici dreptatea, nici Duhul Cel Preasfânt, nici Treimea Cea începătoare de viaţă, nici viaţa veşnică.

Cuvine-se, dar, pravoslavnicul creştin a nu se depărta de la pocăinţă, care este de mare folos sufletului său, că grăieşte Isaia: „Păcatele voastre au pus deosebire între Dumnezeu şi între voi" (59, 2), David prorocul şi împăratul (*Psalmul* 50) rugându-se lui Dumnezeu grăieşte: „Nu mă lepăda pe mine de la faţa Ta şi Duhul Tău Cel Sfânt nu-L lua de la mine" [*Ps* 50, 12]. Pentru aceea păcatul depărtează pe om de la Dumnezeu şi Duhul Sfânt din lăcaşul inimii iese precum albinele de foc, pentru aceea un iad stricăcios este păcatul care depărtează de la Dumnezeu pe tot cel care le face neavând pocăinţă, de care dator este tot creştinul a se feri ca de limba şarpelui şi a veni la pocăinţă prin tot, prin curăţenie şi prin împărtăşirea sfintelor dumnezeieştilor şi înfricoşatelor Taine, însă spovedania foarte o iubeşte Domnul Dumnezeu, fără de care nu este cu putinţă a se mântui nimeni, măcar câte bunătăţi ar avea, care este una din cele Şapte Taine ale Bisericii aşezate de Domnul Hristos pentru întoarcerea oamenilor (către darul lui Dumnezeu) celor ce au căzut în păcat după Sfântul Botez.

Aşadar, cu cuviinţă este a năzui adesea la această curăţenie sufletească, că zice Isus Sirah: „Nu te ruşina a-ţi mărturisi păcatele tale" (4, 29) iar toţi cei ce veneau către Ioan a se boteza îşi mărturiseau păcate lor (*Matei* 23, 5). Şi să nu socotiţi că le mărturisiţi preotului, măcar că este şi înaintea preoţilor, ci să ştiţi că singur înaintea lui Dumnezeu le mărturisiţi.

Aşijderea şi vouă preoţilor, celor ce veţi fi duhovnici, vă poruncim că măcar că veţi fi având cărţi de spovedanie de la alţi răposaţi fraţi arhierei, dar fără de carte de spovedanie de la smerenia noastră să nu fiţi volnici să spoviediţi. Ci venind acum fiecare aici şi, dându-vi-se de la noi cărţi de spovedanie, să faceţi sârguială în tot chipul cu toată nevoinţa ca toţi poporanii voştri adesea să se curăţească cu Taina Spovedaniei, iar mai vârtos în acest sfânt Post Mare. Pentru că cel ce va fi cu nepurtare de grijă de aceasta şi se

va învechi norodul lui Dumnezeu în păcatele lor, lăsându-i a se strica în rănile cele sufleteşti, nu numai singur greşeşte de moarte, ci mânia lui Dumnezeu şi asupra sa şi asupra lor aduce. Ci dar, ca să scape fiecare din această stricăciune şi vătămare sufletească, adesea să înveţe pentru aceasta pe oameni în biserică ca toţi smerindu-se înaintea lui Dumnezeu să-şi curăţească păcatele sale, şi nu numai stăpânii casei şi femeile lor, ci şi feciorii şi toţi cei ce vor fi locuind în casa fiecăruia, şi măcar şi ţigan să fie, şi aceia să se spovedească şi să-şi facă canonul după cum îi va da duhovnicul lui. Şi care vor fi vrednici să se cuminece. Şi să nu îndrăznească a împărtăşi pe cineva cu Sfintele Taine până ce nu va aduce răvaş fiecare de la duhovnicul lui cum că este vrednic acelei împărtăşiri sfinte.

Aşijderea facem în ştire şi vouă protopopilor şi vouă preoţilor de prin judeţe şi tuturor poporanilor voştri, că am citit noi cartea preasfinţitului şi a toată lumea patriarh Kyriu Kyr Paisie [II, 1726–1732] care v-a scris când a fost aici în pământul acesta, şi a răposatului întru Hristos fratele nostru Kyr Ştefan mitropolitul Ungrovlahiei [1732–1738] care a fost trimisă prin toate judeţele la leat 7243 [= 1735] martie 10 pentru nişte lucruri şi obiceiuri vechi foarte necuvioase şi netrebnice ce aţi fost avut aici în ţara aceasta. Întâi că cei mai mulţi din norod nici ar fi ştiind ce este Sfânta Priciaştenie [Împărtăşanie] ci numai la ziua Sfintelor Paşti ar fi mergând la biserică şi nu doar ca să asculte slujba Sfintei Liturghii şi să se împărtăşească cu Sfintele Taine fiind mai înainte spovedit şi gătit pentru acea Taină Sfântă, ci numai ca să ia pâine şi vin, paximan ce se numeşte de voi Paşti, iar alţii cu ani îndelungaţi nu s-au spovedit, şi alţii iar în toată vremea vieţii lor, după cum am înţeles, Spovedania şi Sfânta Priciaştenie [Împărtăşanie] ce este nu o ştiu, fără decât aleargă în ziua de Paşti pe la bisericile lor de iau atunci acea pâine şi acel vin nesfinţit sau iau agheasmă numind că este Paşti, pentru care înţelegere de acest fel de lucru ce le-aţi fost făcut voi multă mâhnire ne-a pricinuită nouă.

Ci iată că şi noi de iznoavă vă poruncim vouă preoţilor, că de vom mai afla de acum înainte cum că tot nu s-au mai dezrădăcinat de la mijloc rătăcirea aceasta şi căderea în pierzare, să ştiţi că pe voi preoţi în a cărui enorie vom afla cum că tot se ţine această rătăcire, vă vom lipsi de tot darul preoţiei ca pe nişte neascultători şi nesupuşi învăţăturii noastre. Iar pe mirenii aceia ce se vor ţine tot de acele obiceiuri rele şi nu se vor părăsi (ca să meargă fiecare la duhovnicul său să se spovedească, să-şi ia canon după cum îl va canonisi şi să se împărtăşească cu Sfintele Taine), pe unii ca aceia să ştie cu adevărat că-i vom afurisi, că pentru nişte rătăciri şi lucruri netrebnice ca acestea vin atâtea bătăi şi nevoi şi moarte grabnică în toată vremea în pământul acesta. Iar de ar fi ascultători poruncilor şi învăţăturilor dumnezeieşti şi de ar avea frica sa pururea în inimile lor, ferindu-se de tot lucrul rău stricăcios de suflet, toate neputinţele şi certările ce ne vin de la Dumnezeu s-ar ridica deasupra noastră şi am fi în linişte pururea.

Aşijderea vă facem în ştire molitvelor voastre, preacuviosilor egumeni de la orice sfinte mănăstiri mari şi mici, şi vouă cucernicilor protopopi şi preoţilor de prin judeţe, că după cum veţi fi înţeles cum că aici la Bucureşti cercetând noi pe la toate sfintele biserici ca să vedem şi să cercăm pe preoţi, care cum fac slujba bisericii şi care cum chivernisesc lucrurile cele dinăuntru ale bisericii, şi cercetând şi pentru odoarele şi vasele cele ce sunt de treaba bisericii spre slujba lui Dumnezeu, pe lângă altele câte trebuie bisericii, artoforul, care este de mare treabă a fi pe prestol în sfântul altar, am văzut mai la toate bisericile lipsind, în care trebuie a se pune înlăuntrul lui Sfintele Taine cu mare cumpătare a fi peste tot anul, pentru care am dat poruncă întâi aici ca să se facă la toate bisericile artofoare, la care şi molitva voastră fără de niciun preget veniţi aici şi să vedeţi forma lui şi fiecare să vă faceţi pe la mănăstiri şi pe la biserici şi vi se va da învăţătură de la noi cum trebuie a se cinsti şi a se păstra artoforul în biserică.

A treia învăţătură vă dăm, ca după postul şi spovedania pentru care v-am adus aici la mijloc oarece învăţătură, care

creştin va fi vrednic împărtăşirii sfintelor şi dumnezeieştilor Taine după mărturisirea la duhovnicul său, acelui creştin se cade întâi a fi împăcat cu cei ce va fi învrăjbit şi aşa să se apropie cu frică şi cu cutremur de aceste înfricoşate Taine, că nu înger, nici proroc, ci singur Domnul nostru Iisus Hristos chiar mărturiseşte grăind aşa: „Pâinea pe care Eu o dau vouă trupul Meu este, pe care l-am dat pentru viaţa lumii" (*Ioan* 6, 23). Şi iar: „De nu veţi mânca trupul Fiului Omului şi de nu veţi bea sângele Lui, viaţă nu veţi avea întru voi" (*Ioan* 6, 53) şi iar: „Cel ce mănâncă trupul Meu şi bea sângele Meu are viaţă veşnică şi Eu îl voi învia pe el la ziua cea de apoi, ca cel ce mănâncă trupul Meu şi bea sângele Meu întru Mine petrece şi Eu întru dânsul" (*Ioan* 6, 54–56). Şi iar, cei ce se vor apropia de acele Taine cu nevrednicie şi fără de credinţă dreaptă, aceştia osândă şi muncă veşnică iau, cum după aceasta Pavel Apostolul grăieşte (*1 Corinteni* 11, 56) că cel ce va mânca pâinea aceasta sau va bea paharul Domnului cu nevrednicie, vinovat va fi trupului şi sângelui Domnului şi osândă lui mănâncă şi bea, pentru că nu masă de obşte, nici altă cină, ci Taină cu totul preasfântă se pune nouă înainte spre primirea Trupului şi Sângelui lui Hristos. Ozia împăratul a îndrăznit fără de chibzuială a se apropia către altar şi a cădi şi degrabă a căzut asupra lui stricăciune în fruntea lui (*2 Paralipomena* 26). Pentru aceea dar, să se socotească omul pe sine întâi şi aşa din pâine să mănânce şi din pahar să bea, cum am zice să se socotească pe sine omul cu ce credinţă şi cu ce cugetare se apropie şi cum sunt lucrurile, ca să fie fiecare întâi cu adevăr pocăit de toate răutăţile lui şi să fie plâns pentru păcatul lui, în post şi rugăciune şi în milostenie şi în dragoste către fratele şi vecinul său şi aşa să se împărtăşească cu trupul şi cu sângele lui Hristos. Iar după aceea să nu se mai întoarcă la păcatul lui, găsind de la sine pe Cel ce s-a împărtăşit cu dânsul pe Hristos Mântuitorul tuturor, ca nu cumva în loc de viaţă moarte să afle, în loc de îndreptare judecată să ia.

Deci, precum aţi auzit că s-a zis mai sus cum că zice Domnul nostru Iisus Hristos: „Cel ce mănâncă Trupul şi

bea Sângele Meu petrece întru Mine şi Eu întru el" (*Ioan* 6, 56), socotiţi pravoslavnicilor creştini la cât de mare dar dumnezeiesc vă învredniciţi când pe Domnului nostru Iisus Hristos Îl aveţi în voi, căci atunci şi pază mare de la Dânsul aveţi şi ajutor şi folosinţă spre toate lucrurile şi sporire. Iar când nu veţi primi cu frică şi cu dragoste şi cu curăţenie şi cu pocăinţă de păcate, atunci în loc de folosinţă şi cu ajutor şi bunătate şi spăşenie, porniţi cu totul mult mai vârtos mânia Lui asupra voastră.

Ci doar, precum vă dăm învăţătură pentru folosul vostru al tuturor de obşte, aşa cu tot dinadinsul să urmaţi.

Aceasta şi darul Domnului nostru Iisus Hristos rugăm pururea să fie cu voi cu toţi. Amin.

II. Împărtăşirea continuă — pro şi contra — documentele unei dispute

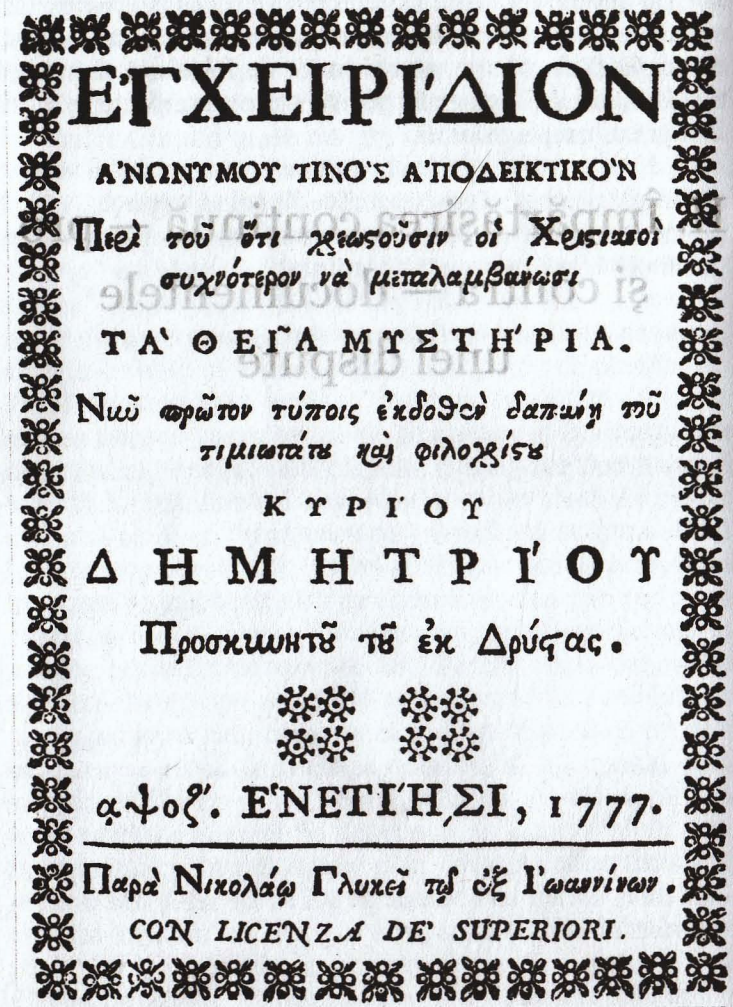
ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΝ

ΑΝΩΝΥΜΟΥ ΤΙΝΟΣ ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΟΝ

Περὶ τοῦ ὅτι χρεωστοῦσιν οἱ Χριστιανοὶ συχνότερον νὰ μεταλαμβάνωσι

ΤΑ ΘΕΙΑ ΜΥΣΤΗΡΙΑ.

Νεωστὶ τυπωθὲν δαπάνῃ τοῦ τιμιωτάτου καὶ φιλοχρίστου

ΚΥΡΙΟΥ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Προσκυνητοῦ τοῦ ἐκ Δρύστρας.

αφοζ'. ΕΝΕΤΙΗΣΙ, 1777.

Παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων.

CON LICENZA DE' SUPERIORI.

Neofit Kavsokalivitul

Despre faptul că credincioşii trebuie să se cuminece încontinuu [*synechōs*] cu dumnezeieştile Taine şi împotriva celor care din pretinsă evlavie întorc spatele împărtăşirii Tainelor la dumnezeiasca Liturghie [Sinaxă][1]

(1772/1777)

Cuvânt-înainte către cititori

Biserica credincioşilor, iubite cititorule, e casă a Dumnezeului Celui Viu [*1 Tim* 3, 15; *1 Co* 3, 16; 6, 16] zidită pe temelia Apostolilor şi a Prorocilor [*Ef* 2, 20], temelie şi piatră din capul unghiului a ei fiind Iisus Hristos [*1 Co* 3, 11; 10, 4; *Mt* 17, 18; *1 Ptr* 2, 6], Care e şi Zidarul ei [*Mt* 17, 18; *FA* 15, 16; *Pr* 9, 9]. Colaboratori ai zidirii ei Acesta îi are în primul rând şi îndeobşte pe cei pe care i-a aşezat în Biserică apostoli, proroci, evanghelişti, păstori şi învăţători [*1 Co* 3, 19; 12, 28; *Ef* 4, 11; *FA* 10, 28; *In* 21, 16; *1 Ptr* 5, 1], apoi şi pe fiecare credincios în parte [*1 Tes* 5, 11. 14; *Col* 3, 16; *Mt* 17, 15; *Ga* 6, 1; *1 Ptr* 3, 15; *Rm* 15, 14; *Evr* 5, 12; *1 Co* 14, 35; 12, 25]; şi dând unuia o harismă, altuia altă

[1] Traducere după ediţia monahului Teodorit: *Neophytou hierodiakonou Kausokalybitou Peri tēs synechous metalēpseos*, Ed. Tenos, Atena, 1975 (ed. II, 1992), p. 13–117 (originalul în greaca veche editat după ms. grec *BAR 998*, f. 225r–261v) şi p. 119–123 (traducerea neogreacă după ediţia anonimă: *Encheiridion anonymoū tinos apodeiktikon peri toū hoti chreostoūn hoi Christianoi sychnoteron na metalambanōsi ta theia Mysteria*, Veneţia, 1777). Originalul este un text compact, diviziunea în capitole fiind introdusă de monahul Teodorit. Identificarea citatelor patristice indicate în parte între paranteze în metafraza neogreacă aparţine traducătorului român.

harismă după măsura credinţei [*1 Co* 12, 18; *Ef* 4, 7; *Rm* 12, 6; *1 Ptr* 4, 10], unuia cinci talanţi, altuia doi, altuia unul, îi porunceşte fiecăruia după puterea lui [*Mt* 25, 25] să nu primească harul în zadar [*2 Co* 6, 1], nici să-l îngroape, ci fiecare în starea în care a fost chemat [*1 Co* 14, 10] să negustătorească argintul Domnului dându-l zarafilor nefalsificat şi nefraudat [*2 Co* 2, 17; 4, 2] şi pur şi simplu aşa cum i-a fost predat [*1 Co* 12, 3; 13, 3; *Lc* 1, 2; *Col* 2, 6; *Ga* 1, 8; *1 Ptr* 4, 11].

Prin urmare şi eu, fiind un mădular al trupului Bisericii lui Hristos, chiar dacă foarte mic [*1 Co* 12, 27], sunt nevoit să nu aduc spre zidirea aproapelui nimic al meu — căci ce are cineva dintre noi şi să nu-l fi primit [*1 Co* 4, 7]? —, ci doar o aducere-aminte a celor pe care Biserica lui Hristos primindu-le de la Însuşi Domnul, de la vestitorii de Dumnezeu Apostoli şi de la purtătorii de Duh Părinţi, le-a lăsat moştenire foarte mântuitoare copiilor ei. Dar prejudecata iraţională a multora nu numai că a trecut cu vederea acest lucru — căci atunci lucrul cumplit ar fi fost mai mic —, dar a inovat în chip foarte pierzător depăşind hotarele veşnice pe care le-a aşezat corul sau mai bine zis Dumnezeul părinţilor noştri [*Pr* 22, 28; 23, 10].

Căci indolenţa [*rhathymia*] celor mulţi refuzând, ca să nu spun potrivit sfintelor canoane [2 Antiohia], întorcând spatele mesei duhovniceşti a Pâinii Cereşti [*In* 7, 51], pe care Biserica lui Hristos o pune credincioşilor la fiecare Liturghie solemnă [*megalōnymon synaxin*] şi chemându-i cu vestire înaltă zice: „Veniţi, mâncaţi Pâinea Mea şi beţi Vinul Meu pe care vi l-am amestecat vouă" [*Pr* 9, 1. 17], această indolenţă deci nu s-a oprit la refuz [*1 Co* 1, 25], ci legiuind anumite timpuri prielnice [soroace], pe care e stăpân fiecare credincios în parte, a dat regula care spunea că credincioşii sunt vrednici de dumnezeieştile Taine de două sau de trei ori pe an, fără să dovedească însă aceasta plecând de la Evanghelie sau de la canoanele ori scrierile Apostolilor şi ale Părinţilor, ci mai degrabă grăind cum ar spune Scriptura Sfântă [*Is* 8, 19; *Ir* 14, 14; *Iz* 13, 13] cele din inima ei în chip contrar Evangheliei, canoanelor Apostolilor, Sinoadelor şi Părinţilor.

Prin urmare, respingând această legiuire introdusă recent în Biserica lui Hristos de prejudecata iraţională a împărtăşirii de două sau cel mult de trei ori pe an drept o inovaţie pierzătoare, străină de Biserica lui Hristos, această scurtă lucrare pe care o aveţi în mâini surpă cu arme puternice prin Dumnezeu toată înălţarea copilărească şi întăritura [cf. *2 Co* 10, 4] nisipoasă a inovaţiei, demascând-o scripturistic şi canonic.

Drept pentru care, învăţând din acest cuvânt că faptul de a învăţa în Biserică nu aparţine fiecăruia [*1 Co* 12, 29; *Lc* 3, 1], dar a învăţa fiecare în parte şi în case [*1 Tes* 5, 11] şi a demasca cele oprite care se fac în chip arătat [*Mt* 18, 15; *Lv* 19, 17], precum şi a lupta până la moarte pentru adevăr [*Sir* 4, 28; *Ioil* 3, 11] aparţine oricui poate face acest lucru, iar a trece sub tăcere unele ca acestea înseamnă a fi complice la ele [*Ps* 49, 21] şi a trăda adevărul, de aceea, zic, nu te uita la autorul acestui cuvânt cine anume şi cum anume este, ci, învăţând mai degrabă că cele spuse sunt sincere şi încercate ca aurul în foc [cf. *Pr* 27, 21], alege partea bună a cuvintelor, pe cele care să te apropie cumva de Dumnezeu îmbrăţişându-le ca pe unele ce sunt dumnezeieşti, iar celor ce te depărtează de Dumnezeu din pricina unei pretinse evlavii întoarce-le spatele ca unora ce sunt pierzătoare.

1. Evlavia lipsită de evlavie

Aşadar, faptul că, nu spun în fiecare zi, dar la fiecare Liturghie obştească solemnă credincioşii care se adună la ea (afară de aceia dintre aceştia aflaţi sub epitimie potrivit canoanelor) trebuie să se împărtăşească cu dumnezeieştile Taine, acest fapt zic îl arată sau mai degrabă îl stabileşte drept regulă [canon] mai întâi (pentru ca acest cuvânt să plece la drum cu bună rânduială) însăşi celebrarea Jertfei fără de sânge, care mai întâi face rugăciuni anume pentru acest lucru, după care frânge dumnezeiescul Trup al Domnului şi varsă Sângele Lui nu pur şi simplu, ci spre mâncare şi spre băutură, iar mai pe urmă cheamă cu vestire înaltă nu pe unii da, iar pe alţii nu, ci pe toţi credincioşii, afară de cei opriţi, precum s-a spus, zicând: „Veniţi, mâncaţi trupul

Meu şi beţi sângele Meu, pe care l-am amestecat pentru voi!" şi fiecare vine în bună rânduială în cinul său, potrivit *Constituţiilor Apostolice*[2] şi a *Liturghiei lui Marcu* care zice: „Iar după ce s-au împărtăşit toţi" etc. În al doilea rând, stabilesc aceasta *canoanele apostolice 8* şi *9* şi *canonul 2 de la Antiohia*[3] întărite de Sinoadele VI şi VII Ecumenice, care pedepsesc pe cei ce la Liturghie întorc spatele împărtăşirii cu Sfintele Taine fără un motiv bine întemeiat.

În al treilea rând, stabileşte aceasta Timotei al Alexandriei, ale cărui canoane le-au pecetluit Sinoadele Ecumenice VI [canonul 2] şi VII [canonul 1], şi care cere [în canonul 3] ca demonizatul să nu se împărtăşească în fiecare zi (ca oamenii cu mintea întreagă), ci la anumite soroace, iar [în canonul 13] cei căsătoriţi să se înfrâneze unii de la alţii sâmbăta şi duminica, întrucât în aceste zile se face Liturghie, dar nu pur şi simplu pentru aceasta (căci dacă aşa ar suna canonul, atunci nu s-ar mai împreuna niciodată, dat fiind că Ofranda liturgică se celebrează pretutindeni nu numai sâmbăta şi duminica, ci în fiecare zi), ci pentru că adunându-se la aceste [Liturghii] ei trebuie să se împărtăşească cu Sfintele Taine; căci iubirea de adevăr a sfintelor canoane n-a vrut să aibă drept obstacol nimic absurd. A adăugat şi sâmbăta întrucât şi ea face parte din zilele mari, pentru că în ea Ziditorul a toate S-a odihnit de toate lucrurile Lui [*Fc* 2, 3], drept pentru care în ea nu se ţine nici post, afară de una singură [Sâmbăta Mare], în care Ziditorul a fost sub pământ cu trupul, dar canoanele au oprit nelucrarea în această mare zi ca să nu iudaizăm. Acelaşi Timotei [în canonul 16], neoprindu-l de la cuminecare, dacă vrea aceasta, pe cel ce a înghiţit apă fără voie spă-

[2] „Iar după acestea să se facă Jertfa, tot poporul stând în picioare şi rugându-se liniştit; iar când aceasta s-a adus, fiecare cin [*taxis*] să se împărtăşească din Trupul Domnului şi Scumpul Sânge în ordine cu sfială şi evlavie ca unii care se apropie de trupul Împăratului, iar femeile să se apropie cu capul acoperit, cum este potrivit cinului femeilor. Să se păzească însă uşile, să nu intre vreun necredincios sau neiniţiat [nebotezat]"; *Constituţiile Apostolice* II, 57.

[3] Cf. mai jos, p. 383 sq.

lându-şi gura ori trupul, ca să nu fie oprit de la cuminecare când păţeşte încontinuu aceasta de la ispititorul [diavol], este evident că stabileşte drept regulă canonică împărtăşirea continuă sau, mai bine zis, lămureşte ceea ce era stabilit drept regulă canonică înaintea lui. (În treacăt, vezi că prin aceasta el îl mustră chiar şi pe Balsamon, care din raţiuni pe care în lucrarea de faţă le dovedim lipsite de raţiune, opreşte de la cuminecare pe mirean şi de la liturghie pe preot în ziua în care fac baie.)

În al patrulea rând, stabileşte drept regulă acest lucru dumnezeiescul Hrisostom în multe din cuvintele sale, dar mai cu seamă în *Omilia 3 la Epistola către Efeseni*, în care le cere credincioşilor să se adune la Liturghie vrednici de apropierea de Sfintele Taine, iar cel ce nu se împărtăşeşte să iasă ca un neruşinat şi insolent [*itamōs*] împreună cu catehumenii[4].

Acestea sunt, ca să vorbesc scurt, cele spuse de sfintele canoane şi de Sfinţii Părinţi. Dar, cum ar spune dumnezeiescul Hrisostom, indolenţa celor mulţi, având nu puţini avocaţi şi copărtaşi dintre cei ce par a fi ceva ţesându-şi spre a-şi acoperi ruşinea pânza de păianjen a multor altor argumente convingătoare, decide în mod iraţional împotriva sfintelor canoane (dacă cele spuse fără demonstraţie sunt evident ale unuia care ia decizii), punând înainte, pe de o parte, obiceiul care, zic ei, domneşte pretutindeni iar, pe de altă parte, pe unii săditori necunoscuţi şi anonimi ai acestui obicei numindu-i în sus şi în jos „părinţi"; iar, lucru încă şi mai rău, distorsionând, precum se va arăta, înseşi Sfintele Canoane şi pe Sfinţii Părinţi, pe de o parte prin hrănitorii ei, iar pe de altă parte prin interpreţii care sunt prizonierii aceloraşi prejudecăţi cu ei, şi cerându-ne să ascultăm mai mult de ei şi de obiceiul lor decât de cele ce le stabileşte drept regulă canonică Biserica universală şi apostolică a lui Hristos, ca unele care ar fi, chipurile, cu neputinţă. Înainte de toate şi în toate, purtând masca unei evlavii lipsite de evlavie ei spun: „Bun şi preadumnezeiesc lucru

[4] Ioan Hrisostom, *Omilia 3 la Efeseni; PG* 62, 29.

este, spun ei, a ne cumineca cu dumnezeieştile Taine la fiecare Liturghie, dar pentru cei ce umblă în viaţă pe calea de vârf, nu de mijloc, simplu spus pentru cei desăvârşiţi; cei încurcaţi în lucrurile vieţii, spun ei, nu au vină dacă întorc spatele şi refuză împărtăşirea Sfintelor Taine, pentru care pot pune înainte potrivit canonului 8 apostolic drept motiv bine întemeiat aşa-numita de ei evlavie". Fiindcă aşa cer cei indolenţi să se interpreteze canonul acesta apostolic sau, mai degrabă, aşa îl interpretează ei zicând că nu există alt motiv bine întemeiat care, zic ei, s-ar arăta evident de la sine decât evlavia (căci a refuza împărtăşirea, zic ei, e şi pentru un orb dovada a nimic altceva decât a unei evlavii) şi nu se ruşinează să-l spună celor ce-i întreabă; căci care este ruşinea la cele bine întemeiate şi mai cu seamă la evlavie? Unul dintre aceşti evlavioşi, întrebat fiind din ce cauză întoarce spatele la Liturghie sau, ca să vorbesc mai eufemistic, refuză împărtăşirea Sfintelor Taine, n-a roşit să-şi explice evlavia cu aceste cuvinte: „Cercetându-mă pe mine însumi potrivit poruncii Apostolului [*1 Co* 11, 28], nu m-am aflat vrednic, întrucât mă mustră conştiinţa".

Acestea sunt deci, ca să vorbesc scurt, cele ale indolenţilor. Noi însă, replicând unora ca acestea, trebuie să vedem mai întâi ce este evlavia şi smulgând aşa unul câte unul acoperămintele indolenţei, să descoperim hidoşenia ei.

Evlavia deci nu este nimic altceva (ca să nu decidem şi noi fără dovezi în felul celor indolenţi, ci să oferim potrivit Marelui Vasile[5] dovezile din dumnezeieştile Scripturi) decât frică de Dumnezeu, şi iată dovezile: *Isaia* 57, 11; *Ieremia* 5, 22. 25; *Maleahi* 3, 16; *1 Regi* 18, 29; *2 Regi* 2, 5; *Înţelepciunea lui Isus, fiul lui Sirah* 3, 29–31; iar propriu celui ce se teme de Domnul e să păzească poruncile Lui în toate zilele lui, şi iată şi dovezile acestui lucru: *Deuteronomul* 5, 29; 6, 24; 8, 6; 10, 12–13; 17, 19; 28, 58; 31, 12; *1 Regi* 14, 24; *4 Regi* 17, 36–37; *2 Paralipomena* 6, 31; *Psalmi* 111, 1; 118, 63. 119; 33, 11; 19, 9. 12; *Proverbele lui Solomon* 3, 7; 14, 2. 16; 24, 21; *Ecclesiastul* 12, 13; *Maleahi*

[5] VASILE CEL MARE, *Regula mare* 47; *PG* 31, 1036.

2, 5–6; *Isaia* 26, 18; *Faptele Apostolilor* 10, 35. Iar o poruncă a lui Dumnezeu e să ne curăţim conştiinţa (căci zice: „Să ne curăţim de toată întinăciunea trupului şi a duhului săvârşind sfinţenie întru frica lui Dumnezeu", sfinţenie „fără de care nimeni nu va vedea pe Dumnezeu" [*2 Co* 7, 1; *Evr* 12, 14] şi: „Fericiţi cei curaţi cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu" [*Mt* 5, 8]; iar, potrivit dumnezeiescului Hrisostom, fericirile sunt şi porunci,) şi mâncând Pâinea frântă şi Paharul binecuvântării să vestim neîncetat moartea Domnului [*1 Co* 11, 26], potrivit dumnezeiescului Hrisostom când explică versetul „Aceasta să faceţi întru pomenirea Mea" [*1 Co* 11, 25]. Dar a refuza din pricina mustrării conştiinţei împărtăşirea dumnezeieştilor Taine e o dovadă limpede a încălcării sau nelucrării poruncilor. Prin urmare, nu e ceva propriu nici celor ce se tem de Dumnezeu, nici evlaviei, ci netemerii şi lipsei de evlavie, ceea ce trebuia arătat. Căci unde se desfiinţează cele următoare [evlaviei, adică frica şi lucrarea poruncilor], acolo se desfiinţează în chip necesar şi cele premergătoare [acestora, adică evlavia]. Căci dacă faptul de a nu te împărtăşi ţine de evlavie, urmează atunci că faptul de a te împărtăşi ţine de lipsa de evlavie, întrucât e cu neputinţă ca cele opuse prin natură să aibă în comun aceeaşi definiţie; iar atunci sfintele canoane şi sfinţii părinţi, care îndeamnă şi cheamă pe credincioşii adunaţi la împărtăşirea Sfintelor Taine, vor fi — vai! — învăţători ai lipsei de evlavie! Dar Biserica lui Hristos, care îi cheamă pe credincioşi să se desfăteze de Masa cea cerească pe care le-a pregătit-o anume pentru aceasta, nu e o învăţătoare a lipsei de evlavie, ci mai degrabă a evlaviei, făcându-i evlavioşi pe fiii lui Israel după cum este scris [*Lv* 15, 31]. Prin urmare, faptul de a refuza cândva chemarea ţine limpede de o lipsă de evlavie, ceea ce potrivit dumnezeiescului Hrisostom e acelaşi lucru cu insolenţa şi nerușinarea. Fiindcă şi Petru, căpetenia Apostolilor, a refuzat spălarea lui de Domnul, arătând respect şi evlavie (cum spune Marele Vasile[6]), dar aude de la El: „Dacă nu te voi spăla,

[6] VASILE CEL MARE, *Regulile mari*, prolog; *PG* 31, 893, cf. şi 993.

nu vei avea parte de Mine" [*In* 13, 8], acest cuvânt arătând că faptul de a ne împotrivi lui Hristos atunci când porunceşte ceva are osânda lipsei de evlavie, ca şi Moise care neascultând s-a primejduit [*Iş* 13, 14]. Dar argumentul nu vrea să spună că evlavioşii aceştia care refuză chipurile din evlavie împărtăşirea trebuie să se apropie nepregătiţi atunci când sunt chemaţi, ci să ştie că evlavia pe care spun ei că o au este de fapt lipsă de evlavie, fiind, potrivit lui Chiril al Alexandriei, mai degrabă o evlavie păgubitoare. Căci acesta zice:

„Să ştie cei botezaţi şi care au gustat harul dumnezeiesc că umblând arareori şi cu anevoie la biserică, stând departe timp îndelungat de binecuvântarea care vine prin Hristos şi care-şi plăsmuiesc o evlavie păgubitoare din pricină că nu vor să se împărtăşească tainic cu El, să ştie deci unii ca aceştia că se scot pe ei înşişi din viaţa veşnică refuzând să fie făcuţi vii; şi, deşi refuzul acesta li se pare a fi un rod al evlaviei, el li se preface în laţ şi poticneală. Căci ei trebuie mai degrabă să se grăbească să-şi folosească puterea şi râvna care este în ei, ca să se arate vehementi spre curăţirea de păcat şi să încerce să ducă o viaţă cât mai decentă, şi aşa să alerge cu multă îndrăznire spre împărtăşirea vieţii"[7].

„Dacă suntem iubitori ai vieţii veşnice, dacă făgăduim să avem în noi înşine pe Dătătorul Vieţii, atunci să nu refuzăm ca unii din cei nepăsători să fim binecuvântaţi cu binecuvântarea Euharistiei, pentru ca diavolul cel adânc priceput în vicleşuguri să nu ne întindă prin aceasta un laţ şi o cursă. Da, dar, zice el, întrucât stă scris: «Cel ce mănâncă şi bea cu nevrednicie din pâine şi din pahar, osândă îşi mănâncă şi bea» [*1 Co* 11, 28], punând la încercare cele ale mele nu mă văd fiind vrednic. Dar când vei fi atunci vrednic? (Să audă şi de la noi cel ce spune acestea.) Când te vei înfăţişa lui Hristos? Căci dacă te vei teme mereu de alunecări, dar nu vei înceta nicicând să aluneci, căci «cine îşi va înţelege greşelile sale?» potrivit Sfântului Psalmist [*Ps* 18, 13], te vei

[7] CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Ioan* III, 6 la versetul „Cine vine la Mine nu va flămânzi"; *PG* 73, 521.

afla veşnic cu totul lipsit de părtăşia sfinţirii mântuitoare. Gândeşte-te, aşadar, că e mai cucernic lucru a duce o viaţă legiuită şi a te împărtăşi aşa de binecuvântare[a Euharistiei], crezând că acest lucru depărtează nu numai moartea, dar şi bolile din noi; căci Hristos adoarme în noi legea sălbatică a trupului din mădularele noastre şi aprinde evlavia faţă de Dumnezeu şi omoară patimile nesocotindu-ne greşelile în care suntem, ci mai degrabă vindecându-ne ca pe nişte bolnavi; căci leagă ce e zdrobit şi ridică ce e căzut şi-Şi pune ca un bun Păstor sufletul Său pentru oile Lui"[8].

2. Adevăratul sens al cuvântului Apostolului: „Să se pună la încercare pe sine însuşi şi aşa să mănânce din această Pâine şi să bea din acest Pahar" [*1 Co* 11, 28]

Să vedem, dacă vrei, şi cuvintele evlaviei lor lipsite de evlavie.

Obiecţie [1]: Punându-mă la încercare pe mine însumi potrivit poruncii Apostolului nu m-am aflat vrednic, întrucât conştiinţa mă mustră; căci nu mă împărtăşesc din pricina neputinţei sufletului şi a dreptei mustrări a conştiinţei.

Răspuns [1]: Spunând Apostolul: „Să se pună la încercare omul pe sine însuşi", n-a spus acest lucru la modul disjunctiv: „Şi aşa să mănânce sau nu din această Pâine", ca atunci „punerea la încercare" să stabilească una din două: că unul trebuie să mănânce, iar altul nu trebuie să mănânce, sau, simplu spus, că unul e vrednic iar altul nevrednic [să mănânce], ci l-a spus pentru unul singur, numai pentru cel ce trebuie să mănânce, şi numai pentru cel vrednic a adăugat: „Să se pună la încercare omul pe sine însuşi şi aşa să mănânce din această Pâine" etc., ca şi cum ar fi spus: „Să se facă omul pe sine însuşi pus la încercare, capabil, vrednic, şi aşa să mănânce etc.". Căci spunând în continuare: „Cel ce mănâncă cu nevrednicie etc.", opune celui nevrednic pe cel ce se pune la încercare pe sine însuşi zicând: „Să se pună la încercare însă omul pe sine însuşi" etc. Şi ca să

[8] CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Ioan* IV, 2 la versetul „Cine mănâncă trupul Meu"; *PG* 73, 584–585.

vorbesc scurt, dacă faptul de a mânca în osândă e opus celui de a mânca fără osândă, iar potrivit Apostolului mănâncă în osândă cel nevrednic, iar fără osândă cel ce se cercetează pe sine însuşi, urmează că şi cel ce se cercetează pe sine însuşi e opus de Apostol celui nevrednic; aşa precum şi ceea ce este pus la încercare e opus la ceea ce nu e pus la încercare potrivit cu: „Iar pe cei ce îi veţi pune la încercare pe aceia îi voi trimite prin scrisori să ducă darul vostru la Ierusalim" [*1 Co* 16, 3] şi: „Precum am fost pus la încercare de Dumnezeu să mi se încredinţeze Evanghelia [*1 Tes* 2, 4]. Tot aşa se ia şi aici verbul „a pune la încercare" [*to dokimazein*], căruia i se opune „a fi respins, lepădat după punere la încercare" [*to apodokimazein*], cum se spune despre Esau că „vrând mai apoi să moştenească binecuvântarea a fost respins după ce-a fost pus la încercare" [*Evr* 12, 17]; despre cei ce au adorat creatura în locul Creatorului se spune: „şi precum n-au pus la încercare faptul de-a avea în cunoştinţă pe Dumnezeu" [*Rm* 1, 28], iar la Ieremia se spune: „Argint lepădat după ce a fost pus la încercare numiţi-vă pe voi înşivă" [*Ir* 6, 30]. Deci relaţia pe care o are argintul respins după ce a fost pus la încercare cu argintul pus la încercare în foc de şapte ori [cf. *Ps* 11, 7], o are şi cel ce nu se pune la încercare pe sine însuşi cu cel ce se pune la încercare pe sine însuşi. Dar ce nevoie e să venim de departe, când îl pot pune înainte pe însuşi marele Apostol care se explică pe sine însuşi în cele ce urmează? Căci adăugând după „să se pună la încercare etc." „căci dacă ne-am judeca pe noi înşine n-am mai fi judecaţi (de Domnul), iar fiind judecaţi de Domnul suntem pedepsiţi" [*1 Co* 11, 32], este evident că „să se pună la încercare fiecare pe sine însuşi" s-a luat în locul lui „să se judece fiecare pe sine însuşi". Dar „a judeca" îndreaptă egalitatea şi, simplu spus, face dreptate; căci zice [Scriptura]: „Judecaţi pe orfan şi pe sărac [*Ps* 81, 3], faceţi dreptate celui smerit şi sărac [*Is* 1, 17]". Prin urmare, potrivit dumnezeiescului Hrisostom, „să se pună la încercare pe sine însuşi" s-a luat în locul lui „să se îndrepte" şi se ia simplu în locul lui „să se îndrepteze". Dar cineva se îndreptează pe sine însuşi nu numai în

credinţa lucrătoare prin iubire [cf. *Ga* 5, 6], ci şi prin pocăinţă şi mărturisire; căci zice [Scriptura]: „Spune tu primul păcatele tale, ca să te îndreptezi" [*Is* 43, 26] şi: „Drept e cel ce se învinuieşte pe sine însuşi la primele sale cuvinte" [*Pr* 18, 17]; astfel încât a se pune la încercare pe sine însuşi nu înseamnă nimic altceva decât a se face încercat, primit, vrednic, cum a tâlcuit undeva dumnezeiescul Hrisostom[9] pe „să se pună la încercare pe sine însuşi" prin „să se îndrepte", precum şi Chiril al Alexandriei care-l tâlcuieşte prin „să se facă încercat şi luminat"[10].

Deci dacă acestea stau aşa, cum şi stau de altfel, urmează că pricina lor întemeiată, cum zic ei, le-a rămas ascunsă fiind plină de contradicţia care se numeşte contradictorie, numai că ei nu zic înseşi aceste cuvinte: „Deşi m-am făcut pe mine însumi încercat, primit, vrednic, potrivit Apostolului, şi mi-am îndreptat, cum spune Hrisostom, greşelile şi m-am curăţit conştiinţa (căci acest lucru vrea să-l spună, precum s-a arătat, faptul de a se pune la încercare pe sine însuşi), nu m-am aflat vrednic, având conştiinţa mustrându-mă!"

Prin urmare, despre evlavia lipsită de evlavie şi contradictorie a acestor evlavioşi sunt de ajuns, socot, cele spuse, întrucât cuvântul a arătat că faptul de a refuza împărtăşirea Tainelor din cauza unei pretinse evlavii e de fapt un acoperământ al indolenţei. Iar faptul că pricina întemeiată adăugată de ei canonului Apostolului nu vrea să arate nici mustrarea conştiinţei ar fi evident de aici. Deoarece pricina/cauza întemeiată, oricare ar fi ea, nu este pedepsită de acest canon, dar mustrarea conştiinţei, atunci când se arată, îl supune epitimiei pe cel ce nu are haină de nuntă [*Mt* 22, 11], neajutându-i cu nimic mărturisirea pe care a făcut-o nu el însuşi primul, ci fiind întrebat sau, mai bine zis, mustrat mai înainte, ca David [*2 Rg* 12]. Căci atunci când vine după mustrare, mărturisirea nu este proprie celui ce se

[9] Neidentificat.

[10] CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la profetul Maleahi*, cap. 3; *PG* 72, 336.

căieşte potrivit dumnezeiescului Hrisostom[11]. Prin urmare, pricina întemeiată nu este mustrarea conştiinţei care are drept motiv refuzul [împărtăşirii], dar nu este întemeiată întrucât este voluntară, ci e, socot, o situaţie de necesitate care împiedică pregătirea pentru împărtăşire prin post, rugăciune şi înfrânare sau, mai bine, epitimia dată celor de faţă pentru cele pe care le-au vădit, şi cărora nu le este îngăduit să se apropie, chiar dacă ar vrea, înainte de a se împlini timpul stării împreună cu ceilalţi fără a se împărtăşi rânduit lor de canoane. Deci mai degrabă aceştia au pricina întemeiată a stării împreună cu ceilalţi fără a se împărtăşi, ca unii împiedicaţi, cum s-a spus, să se apropie nu de bunăvoie, ci de către canoane. Căci nimeni din cei ce stau departe din voie liberă de Cel ce spune: „Oare Eu sunt Dumnezeu de aproape, iar de departe nu mai sunt Dumnezeu?" [*Ir* 23, 23] nu are temei; pentru că zice [Scriptura]: „Apropiaţi-vă de Dumnezeu, şi El Se va apropia de voi" [*Iac* 4, 8] şi iarăşi: „Apropie-te de Dumnezeu întotdeauna" [*Os* 12, 7], iar pe cei ce nu se apropie prorocul Sofonie [3, 1–3] îi căinează.

3. Desăvârşiţi şi nedesăvârşiţi în apropierea de Sfintele Taine

Obiecţie [2]: Dar acest lucru este pentru cei desăvârşiţi; pentru cei nedesăvârşiţi e de ajuns să se apropie de două sau cel mult de trei ori pe an.

Răspuns [2]: Dar care e şi de unde vine dovada acestei noi legiuiri, dat fiind că nici vreunul din sfintele canoane, nici dintre părinţi, nici preotul, fie în rugăciunile, fie în ecfonisele sale, nu stabileşte aceasta? Căci nici însuşi dumnezeiescul Hrisostom, care învaţă cele mai multe şi în multe rânduri despre împărtăşirea Tainelor, nu introduce o deosebire între desăvârşit şi nedesăvârşit, ci numai între cel cu conştiinţa curată sau în curs de curăţire şi cel care nu o are astfel, cerând ca primul să se apropie ori de câte ori vrea,

[11] Ioan Hrisostom, *Cuvântul 6 împotriva iudeilor; PG* 48, 931.

chiar şi în fiecare zi, iar celălalt nici măcar o dată pe an[12]. Căci, potrivit Marelui Vasile, nu se cade să grăim de la noi înşine şi din burtă, ci fie să ne întărim cuvântul potrivit sfatului Scripturii, fie să tăcem. Oare Domnul n-a murit pentru toţi, ci numai pentru cei desăvârşiţi? Oare nu pentru toţi a gustat moarte [*1 Co* 15, 3]? Oare nu cumva Viţelul cel îngrăşat se junghie pentru unii mai mult, iar pentru alţii mai puţin? Oare numai celor desăvârşiţi le porunceşte Domnul să vestească neîncetat moartea Lui [*1 Co* 11, 26]? Oare Tatăl ceresc junghie în fiecare zi Viţelul cel îngrăşat numai fiului său mai mare şi nu mai degrabă fiului mai mic care se întoarce la El [*Lc* 15, 23–24]? Cui anume îi făgăduieşte dumnezeiescul Hrisostom uşurinţa lucrurilor de fiecare zi prin buna cuminecătură atunci când îi cheamă pe cei care mai întâi s-au adunat la biserică şi s-au împărtăşit cu Tainele să se întoarcă astfel spre lucrurile lor ca plecând de aici lucrurile mâinilor lor să se îndrepteze (ca să vestesc din memorie înţelesul cuvintelor acestui Părinte)?, oare numai celor desăvârşiţi sau pur şi simplu tuturor celor care potrivit lui David ies în fiecare zi odată cu răsăritul soarelui „la lucrul lor şi la lucrarea lor până seara" [*Pr* 103, 24]? Iar neîncetarea lucrării de fiecare zi nu aduce cu sine în chip limpede şi neîncetarea a ceea ce uşurează această lucrare [împărtăşirea]? Cine are nevoie de medic? Oare nu cei ce suferă rău? Oare nu mai degrabă celor nedesăvârşiţi şi care sunt mâncaţi de multe ori, ca să nu spun neîncetat, înăuntrul lor ca de un şarpe de irascibilitatea care locuieşte în ei, nu acestora deci le porunceşte undeva dumnezeiescul Hrisostom să bea ca antidot spre uciderea şarpelui ascuns înăuntrul lor Sângele de viaţă făcător al Domnului? Iar dacă, potrivit Sfântului Chiril al Alexandriei — ca să citez şi aici pe cât îmi e cu putinţă înţelesul vorbelor acestor Părinţi, căci cuvintele însele nu le-am reţinut pe de rost — celor desăvârşiţi împărtăşirea dumnezeieştilor Taine le „pune urcuşuri în inimă" [cf. *Ps* 83, 6] şi-i duce din slavă în slavă şi din putere în putere, iar celor nedesăvârşiţi şi

[12] Ioan Hrisostom, *Omilia 14 la Evrei; PG* 63, 132.

împătimiţi ca mine le dă o slăbire şi o uşurare a tiraniei patimilor care-i bântuie, deci dacă aşa stau lucrurile, cum nu va fi împărtăşirea neîncetată a Tainelor necesară mai degrabă pentru cei nedesăvârşiţi decât pentru cei desăvârşiţi, ca şi aceştia [cei nedesăvârşiţi] să ajungă la statura de bărbat desăvârşit, la măsura vârstei plinătăţii lui Hristos [*Ef* 4, 13] şi să nu fie, cum spune cuvântul proorocului, luaţi din pântece şi purtaţi în braţe până la bătrâneţe [*Is* 46, 3–4]? Căci, spune acelaşi, nu se cade să se arate pururea prunci cei care beau cuvântul învăţăturii [catehezei], ci mai degrabă să crească la statura de bărbat desăvârşit, la măsura vârstei plinătăţii lui Hristos, ca să poată cunoaşte şi cuvântul exact şi cercetat cu privire la El. Iar dacă e bine pentru cei nedesăvârşiţi să se împărtăşească o dată pe an, cum nu va fi bine să se împărtăşească şi de multe ori? Iar dacă acest lucru din urmă nu e bine, nu va fi bine nici cel dintâi, căci zice dumnezeiescul Hrisostom: „binele să se facă mereu, iar răul niciodată”[13]. Iar dacă împărtăşirea continuă, ca una care aprinde răceala sufletului şi înnoieşte trezvia, păzeşte şi de faptul de a cădea în aceleaşi păcate, cum zice undeva şi anonimul care învaţă pe cel ce se pocăieşte[14], cum nu va fi ea mai necesară celor nedesăvârşiţi? Punând acest lucru ca o parte a satisfacerii, acesta [anonimul] spune că ţine de un sfat cuminte ca, dacă n-a fost canonisit cineva de duhovnic la aceasta, fiecare să se facă el însuşi medicul său folosindu-se de această doctorie cât mai continuu cu putinţă.

Obiecţie [3]: Dar împărtăşirea neîncetată e cu neputinţă pentru cei nedesăvârşiţi.

Răspuns [3]: Dacă această neputinţă ţine de fire, atunci ea nu va fi cu neputinţă mai mult pentru cei nedesăvârşiţi

[13] Ioan Hrisostom, *Omilii la 1 Corinteni; PG* 61, 103.

[14] *Metanoon didaskomenos*, Veneţia, 1742, cap. 13. E vorba de editarea anonimă a traducerii neogreceşti realizată de Manuel Romanitis a două volumaşe — *Il penitente istruito* (1669) şi *Il confessore istruito* (1672) — aparţinând autorului duhovnicesc catolic italian care a fost iezuitul Paolo Segneri (1624–1696). Părţi din aceste tratate duhovniceşti vor fi preluate de Sfântul Nicodim Aghioritul în *Exomologhitarion*-ul său, Veneţia, 1794.

decât pentru cei ce spun că e cu putinţă pentru cei desăvârşiţi, căci cele ce ţin de fire sunt comune tuturor. Dar potrivit purtătorilor de Dumnezeu Părinţi şi Dascălilor ecumenici, Dumnezeu nu porunceşte nimic cu neputinţă, pe de o parte împărţind fiecăruia talanţii după puterea lui, iar pe de altă parte nelăsând să fim ispitiţi peste puterile noastre; căci faptul de a spune că poruncile Duhului sunt cu neputinţă ţine de necredinţă. Prin urmare, ceea ce este cu putinţă pentru cei desăvârşiţi nu este voit de unii din pricina indolenţei lor, iar de cei mai mulţi din pricina indolenţei întâi-stătătorilor lor. Iar o dovadă limpede că este cu putinţă şi pentru cei nedesăvârşiţi sunt preoţii care pătimesc lucruri asemănătoare şi au în comun aceeaşi fire cu toţi, şi dintre care cei mai mulţi, deşi sunt dintre cei nedesăvârşiţi şi hrăniţi cu lapte, nu încetează să aducă neîncetat Ofranda euharistică şi să se cuminece cu Ea. Astfel încât, dacă nedesăvârşirea opreşte prin fire, atunci ar trebui oprit mai degrabă [preotul] cel care aduce Ofranda euharistică decât numai cel ce se împărtăşeşte din ea, cu atât mai mult cu cât faptul de a aduce Ofranda euharistică e mai mare decât numai a te împărtăşi din Ea.

Obiecţie [4]: Dar cum sau unde e cu putinţă pentru cei nedesăvârşiţi ca înainte de fiecare Liturghie solemnă să se cureţe cu o curăţire atât de mare şi de aşa fel, cât şi în ce fel au rânduit, potrivit dumnezeiescului Hrisostom, Părinţii când, convenind în vechime pentru acest lucru, au fixat patruzeci de zile de post pentru cei care se apropie de Taine în chip simplu şi cum se nimereşte, deci fără pregătire?

Răspuns [4]: Vezi însă ce decurge de aici pentru cei nedesăvârşiţi? Fiind astfel acel lucru necanonic rânduit, şi anume de a se împărtăşi de trei ori pe an, se reduce la a se împărtăşi o singură dată: numai în săptămâna mântuitoarelor Patimi. (Căci las deoparte acum faptul că postul de patruzeci de zile pare a fi fost fixat nu de Apostoli, ci de Părinţii de după ei; afară dacă nu cumva aici prin Părinţi ar trebui să-i înţelegem pe înşişi Apostolii sau că postul de patruzeci de zile fixat de Apostoli, şi care se săvârşea alt-

cândva, a fost legat de săptămâna mântuitoarelor Patimi de Părinţii care s-au adunat prima dată în Niceea.)

Obiecţie [5]: Da, e destul pentru cei nedesăvârşiţi şi o singură dată pe an, căci este mult pentru ei de două sau de trei ori, cum legiuieşte un anume Ioan din Kitros[15]. Căci nu cumva (ca să spun cu cuvintele lor îndrăzneala celor indolenţi) Împărtăşania e ciorbă sau ceva din cele cu care ne hrănim în fiecare zi?

Răspuns [5]: O, la ce lipsă de evlavie sau, mai bine zis, la ce îndrăzneală i-a târât indolenţa pe mulţi! Căci, frumosule, cuvântul nostru nu este despre cei care socotesc fără evlavie, ca să nu spun fără credinţă, Împărtăşania „ciorbă", şi pe care, pe cât se pare, tu îi primeşti să se apropie o dată pe an, dar dreapta raţiune nu-i primeşte nici măcar o singură dată. Iar dacă lucrul primit multe ori este pentru ei ciorbă, ciorbă va fi şi dacă va fi luat o singură dată, fiindcă nu-şi preschimbă firea prin întrebuinţarea lui. De aceea ar fi mai potrivit pentru ei să se împărtăşească din ceea ce ţăranii daci [români] se împărtăşesc o dată pe an numind acel lucru „paşte"; căci tăind în ziua Paştelui pe o tăviţă pâine obişnuită muiată în vin, se împărtăşesc din acel lucru în chip de cuminecătură numindu-l „paşte". Deci din acest „paşte" trebuie să se împărtăşească ei mai degrabă decât din ceea ce ei numesc „ciorbă", întrucât din ceea ce numesc ei „ciorbă" se gustă de multe ori, dar din ceea ce numeşte „paşte" se gustă doar o dată pe an, cum vor aceştia.

Acestea deci fie spuse spre ruşinarea celor ce îndrăznesc să numească „ciorbă" [Tainele] cele ce sunt atotcinstite sau mai bine zis preacinstite şi atotlăudate. Dar, precum s-a zis, cuvântul nostru nu se referă la unii ca aceştia, ci la cei care cred şi mărturisesc Sfânta Împărtăşanie drept ceea ce este, dar din pricina unei pretinse nedesăvârşiri sunt constrânşi să se cuminece cu aceste Taine doar o singură dată pe an, adică în Săptămâna mântuitoarelor Patimi, ca unii

[15] Episcop în Kitros, sufragan al mitropolitului Tesalonicului, în a doua jumătate a secolului XIII şi începutul secolului XIV, autor al unor răspunsuri la întrebări canonice.

care nu pot chipurile să se curăţească şi în alt timp în felul în care au rânduit Sfinţii Părinţi să se curăţească în Postul Mare cel de patruzeci de zile.

Prin urmare, dumnezeieştii Părinţi au fixat postul de patruzeci de zile drept curăţire nu numai pentru cei nedesăvârşiţi, ci pur şi simplu pentru toţi, după cum spune dumnezeiescul Hrisostom: „Căci adunându-se au fixat patruzeci de zile... ca toţi curăţindu-ne în aceste zile în chip riguros... să ne apropiem astfel după puterea noastră cu conştiinţă curată"[16]. Aşadar, atunci fie şi cei desăvârşiţi să se împărtăşească din aceste Taine o singură dată pe an, în aceeaşi Săptămână a mântuitoarelor Patimi şi ei, şi atunci în zadar se mai săvârşeşte în alt timp Jertfa zilnică, întrucât nimeni nu trebuie sau nu îi este îngăduit să se împărtăşească din ea; fie atunci (întrucât, potrivit dumnezeiescului Hrisostom în acelaşi cuvânt, zicând „«ori de câte ori» l-a făcut pe fiecare stăpân peste această apropiere"[17] eliberându-l de orice păzire a unor zile, astfel încât, spune părintele, nimic nu-l împiedică pe cel care nu a postit, dar are conştiinţa curată, să se apropie de trei ori pe săptămână, ba chiar şi de patru ori, şi chiar şi azi şi mâine şi, simplu spus, ori de câte ori am voi să ne apropiem cu conştiinţa curată) şi pe noi, cei nedesăvârşiţi, nimic nu ne împiedică să ne apropiem, dacă avem conştiinţa curată, nu o singură dată sau de trei ori pe an, ci ori de câte ori am vrea, întrucât pentru cei nevinovaţi canonic curăţirea conştiinţei n-are nevoie de mult timp, ci, iarăşi potrivit aceluiaşi dumnezeiesc Hrisostom, are loc şi în cinci zile, ba chiar într-o singură zi şi oră, chiar şi într-o clipită, ca una care stă nu în fire, care e neschimbabilă, ci în voinţa liberă care e schimbătoare. Fiindcă este evident că, vorbind despre această curăţire a conştiinţei în puţin timp sau chiar fără timp, acesta nu vorbea îndeosebi celor desăvârşiţi, cum ar putea spune cineva, ci cu toată acea mulţime de mii de bărbaţi a ascultătorilor lui, punând înainte întoarcerea fără timp nu

[16] Ioan Hrisostom, *Cuvântul 3 împotriva iudeilor; PG* 48, 867.
[17] *Ibid.*, col. 866.

numai a lui Petru în numele celor desăvârşiţi, dar şi a tâlharului, a desfrânatelor şi vameşilor în numele celor nedesăvârşiţi, chiar dacă acum cuvântul nostru nu este despre desfrânate şi vameşi, nici despre tăgăduitorii lui Hristos, care sunt scoşi afară cu mustrare din Biserică, ci şi, cum ar spune chiar şi cei potrivnici, despre cei lipsiţi de desăvârşire fie din pricina unei gândiri prunceşti, fie din pricina indolenţei. Care, chiar dacă ar fi tocmiţi din ceasul al unsprezecelea [*Mt* 20, 6], cum spun unii, fiind rânduiţi împreună cu aceia, deci chemaţi prin credinţă în via Domnului, care e atelierul poruncilor evanghelice, n-ar trebui să se lenevească astfel, ci mai degrabă să-şi încordeze râvna, ca să ia şi ei ca aceia din urmă dinarul după dreptate, iar nu cum li se pare celor leneşi pe gratis (căci zice celor de pe urmă: „Duceţi-vă şi voi în vie şi veţi lua ce va fi drept" [*Mt* 20, 7]; prin urmare şi pentru cei din urmă dinarul va fi plată dreaptă). Acum însă şi ei sunt chemaţi nu din ceasul al unsprezecelea, ci din cel dintâi (căci cuvântul nostru nu este despre cei altoiţi la diferite vârste din măslini sălbatici în măslini buni [cf. *Rm* 11, 24], ci despre cei din via cu mlădiţe bune şi purtătoare de rod [*In* 15, 5], unde le-a sădit dreapta Domnului [*Ps* 79, 16] mutându-i din Egipt), lucru adeverit în aceea că şi ei spun lui Dumnezeu împreună cu David: „Spre Tine am fost aruncat din pântecele maicii mele; din pântecele maicii mele Dumnezeu eşti Tu" [*Ps* 21, 11].

Dar nici pentru că unii din ei n-au primit zece sau cinci talanţi, ci doar un singur talant sau o singură mină [*Mt* 25, 15 ş. u.; *Lc* 19, 13 ş. u.], fiind picior sau mână, iar nu cap sau unul din organele de simţ din cap, nici de aceea nu trebuie să fie deficitari în desăvârşire după puterea sau măsura lor, fie, cum cer unii, să se lenevească în lucrarea poruncilor (căci cum ar putea atunci dubla ceea ce au de pus în lucrare prin poruncile evanghelice?) ca pe lângă celelalte să urmărească mai puţin decât cei care au primit zece talanţi pacea şi sfinţirea fără de care nimeni nu va vedea pe Dumnezeu [*Evr* 12, 14]. Fiindcă împărţirea talanţilor (ca astfel cuvântul să răspundă în treacăt celor care cer de la cel întrucâtva nedesăvârşit să nu mai fie obligat nici la lucrarea tuturor

poruncilor evanghelice, nici la apropierea de Taine la Liturghie, ci să stea acolo neîmpărtăşit şi să fie miluiţi şi ei ca şi cei care au venit în ceasul al unsprezecelea) şi diviziunile harismelor şi slujirilor nu sunt aceleaşi nici asemănătoare pentru toţi, întrucât mădularele trupului Bisericii n-au acelaşi rang şi aceeaşi cinste, ci potrivit deosebirii lor şi chemării cu care a fost chemat fiecare, unuia i se dă una, altuia alta, şi aceeaşi harismă se dă fiecăruia spre folos după măsura darului lui Hristos împărţit tuturor pe măsura credinţei [*Rm* 12, 4–6]; şi nu vorbesc aici de credinţa care e una concentrată în Simbolul [credinţei] şi desfăşurată la Părinţii canonici şi în „Panoplia dogmatică"[18], ci de cea care cere fără deosebire înţelepciune sau altceva din darurile care se pogoară de sus de la Părintele luminilor, ca să ia; care caută fără şovăire ca să afle şi bate din tot sufletul ca să i se deschidă şi, simplu spus, la cea care se adaugă drept premiu al virtuţii — potrivit cuvântului: „Adaugă-ne credinţă" [*Lc* 17, 5] — celor care poartă nu moartă credinţa dogmatică, ci pot să o arate vie, adică o pun în lucrare prin iubire [*Ga* 5, 6]. Căci faptul de a nu îngropa cuvântul poruncilor aruncat ca o sămânţă în fire şi a nu lăsa sămânţa semănătorului fie să cadă pe lângă drum şi să fie înghiţită şi răpită de păsările cerului, fie să fie arsă de soare pe piatră, fie să se înăbuşe între spini, ci de a o primi în pământ bun şi a o cultiva, a o creşte şi a o aduce la desăvârşire prin toate cele rânduite, fiecare după puterea lui, unul treizeci, altul şaizeci, iar altul o sută [*Mt* 13], e comun tuturor celor zidiţi în Hristos spre faptele bune, pentru care ne-a pregătit Dumnezeu ca să umblăm în cale şi să ne sârguim să facem sigură chemarea şi alegerea noastră [*2 Ptr* 1, 10]; „căci ceea ce vă spun vouă le spun tuturor" [*Mc* 13, 3]. Dar ce spune tuturor? „Iar când faceţi toate cele poruncite, atunci spuneţi: slugi netrebnice suntem, pentru că am făcut ce trebuia să facem" [*Lc* 17, 10]. Toţi trebuie să facem toate. Căci cum-

[18] Tratat dogmatico-polemic scris în jurul anului 1100 de monahul Eftimie Zygabenos, consilier teologic al împăratului bizantin Alexie I Comnenul; *PG* 130, 19–1362.

plită este, zice Marele Vasile[19], înălţarea de a şedea ca judecători ai Dătătorului legii şi dintre legile Lui pe unele să le primim, iar pe altele să le respingem, şi cele mai multe din cuvintele pe care le-a grăit să le numim îndemnuri şi sfaturi care depind în întregime de noi, iar nu porunci. Fiindcă întrucât e una, realizarea iubirii, spune Marele Vasile[20], conţine toate poruncile, dacă toată legea şi prorocii atârnă de iubirea de Dumnezeu şi de aproapele [*Mt* 24, 40]. Iar învăţarea acestei realizări nu vine, spune, de undeva din afară, ci odată cu alcătuirea vieţii omului în noi a fost pusă o raţiune seminală, care are din interior imboldurile împroprierii iubirii, [sămânţă] pe care luând-o legea, adică şcoala poruncilor lui Dumnezeu, o cultivă cu grijă, o creşte cu ştiinţă şi o duce cu harul lui Dumnezeu la desăvârşire. Aşadar întrucât pentru toate poruncile care ne-au fost date de Dumnezeu am luat mai înainte de la El în chip de seminţe şi puterile lor, ca nici să nu ne fie greu ca şi cum ni s-ar cere ceva nou şi străin, nici să nu ne înălţăm ca şi cum am aduce noi mai mult decât ni s-a dat — dacă de la El ne vine faptul de a putea aşa şi acela de a voi şi de a lucra pentru bunăvoirea Lui [*Flp* 2, 13] —, de aici urmează că la cele ale căror seminţe Domnul ni le-a dat anticipat, la acelea ne cere şi roadele. Şi întrucât tot după acela[21] şi după Grigorie Teologul[22], trei sunt diferitele dispoziţii ale celor ce se mântuiesc faţă de necesitatea indispensabilă a ascultării adunate din Sfânta Evanghelie: una de rob a celor ce se abat de la rău de frică de a fi jupuiţi şi, simplu zis, de frică de pedepse; alta de angajat cu plată a celor ce urmăresc câştigurile care vin din plată şi care împlinesc cele poruncite din pricina folosului lor; şi a treia în ordine, dar prima în demnitate, e cea de fiu al celor care le fac pe acestea de dragul binelui şi din iubire faţă de Dătătorul legii, bucurându-se că s-au învrednicit să fie robii unui Dumnezeu atât de slăvit şi

[19] VASILE CEL MARE, *Regulile mari*, prolog; *PG* 31, 900.
[20] VASILE CEL MARE, *Regula mare* 2; *PG* 31, 908.
[21] VASILE CEL MARE, *Regulile mari*, prolog; *PG* 31, 896.
[22] GRIGORIE DIN NAZIANZ, *Prima cuvântare de înfierare împotriva lui Iulian Apostatul; PG* 35, 584.

de bun; de aceea deci nici celor ce se tem de pedeapsa trecerii cu vederea şi a nepăsării nu le este propriu faptul de a face unele din cele poruncite, dar pe altele nu, nici celor tocmiţi cu plată nu le este propriu faptul de a nu împlini toate cele convenite — căci cine va da plata pagubei celor care prin lipsa unui lucru din cele necesare lasă proprietarului nefolositoare via lui? —, nici celor care şi-au propus să bineplacă tatălui ca şi fiul cel mai mare acela [*Lc* 15, 31] nu le este propriu să aleagă să-l bucure în cele mai mari, dar să-l întristeze în cele mai mici, căci zice: „Nu întristaţi Duhul lui Dumnezeu, întru Care aţi fost pecetluiţi în ziua izbăvirii" [*Ef* 4, 30].

Şi să nu-mi pui înainte faptul că Rahav desfrânata [*Ios* 2 şi 6] sau altul din afara Legii s-a mântuit numai printr-o singură realizare, căci întrucât spune celor din legea ei nu cele din afara Legii, ci cele mai mari decât însăşi Legea — căci zice: „Aţi auzit că s-a zis celor din vechime că..., Eu însă vă spun vouă că aici e mai mult decât Iona şi Solomon şi mai mare decât templul" [*Mt* 5, 21; 12, 41–42. 6] — legea evanghelică cere nu dreptatea lui Rahav; căci ce are în comun cea înnegrită cu cea care şi-a dezbrăcat haina neagră, şi-a spălat picioarele şi urcă precum zorile mai albă decât zăpada, frumoasă ca luna, aleasă ca soarele [*Cânt* 1, 5; 5, 3; 6, 10]?, ce are în comun o desfrânată cu fecioara curată care a fost unită cu un singur bărbat, Hristos [*2 Co* 11, 2]?, prozelita [păgână] cu fiica [iudee]?, sclava cu regina care stă de-a dreapta împăratului în haină curată şi înveşmântată în haine multicolore [*Ps* 44, 10]? Prin urmare, de la cei ce aleg să intre în Împărăţia lui Dumnezeu cere mai mult decât dreptatea lui Rahav, dar şi a cărturarilor şi fariseilor, îndemnându-i să devină imitatori nu ai lui Rahav, nici ai cărturarilor şi fariseilor, ci aici ai lui Pavel, acolo ai lui Hristos, căci zice: „Învăţaţi de la mine că sunt blând şi smerit cu inima etc." [*Mt* 13, 15]; iar Apostolul: „Aceasta să gândiţi în voi: ceea ce e şi în Hristos Iisus" [*Flp* 2, 5] şi iarăşi: „Aşadar, pentru că Hristos a pătimit cu trupul, pentru voi, aşa şi voi înarmaţi-vă cu gândul acesta... căci spre aceasta aţi fost chemaţi, pentru că şi Hristos a pătimit pen-

tru voi, lăsându-vă pilda să-I urmaţi păşind pe urmele Lui" [*1 Ptr* 4, 1; 2, 21]; şi iarăşi: „Să ieşim deci şi noi la El afară din tabără purtând ocara Lui" [*Evr* 13, 13] — căci îl las deoparte pe Pavel care spune: „Faceţi-vă imitatorii mei, precum şi eu al lui Hristos" [*1 Co* 11, 1] — şi nicăieri în acestea nu se vede vreo diferenţă între desăvârşiţi şi nedesăvârşiţi, ci ne cere tuturor ca, privind la Începătorul şi Desăvârşitorul credinţei Iisus, să alergăm spre lupta care ne este pusă înainte [*Evr* 12, 1–2] şi, gândindu-ne la Cel care a răbdat de la păcătoşi o atât de mare contradicţie faţă de El, să nu obosim sufleteşte, ci luptându-ne cu păcatul să rezistăm până la sânge [*Evr* 12, 4], căci vinul nou nu se pune în burdufuri vechi, ci în burdufuri noi [*Mt* 9, 17], întrucât „de este cineva în Hristos, e o creaţie nouă" [*2 Co* 5, 17].

Şi să nu-mi pui înainte şi aici ceea ce s-a zis către omul Legii: „Dacă vrei să fii desăvârşit" [*Mt* 19, 21], ci vezi că celor ce s-au îngropat împreună cu El prin botez în moarte le porunceşte: „Fiţi desăvârşiţi" [*1 Co* 14, 20], nedându-le nicio alegere celor ce la Botez au făgăduit o dată pentru totdeauna să-I urmeze, căci zice: „Nu sunteţi ai voştri, căci aţi fost cumpăraţi cu preţ" [*1 Co* 6, 20]. Iar în *Epistola către Evrei* Apostolul introduce o diferenţă între desăvârşiţi şi nedesăvârşiţi fie în ce priveşte făptuirea, al cărei argument elementar este ca, pocăindu-ne de faptele cele moarte, să ne botezăm prin credinţa în Hristos, şi al cărei aspect capital este să umblăm în faptele bune pentru care am fost creaţi; fie în ce priveşte contemplarea sau cunoaşterea prin auzire a dogmelor privitoare la Hristos, al cărei aspect elementar priveşte lucrurile umile ale umanităţii Lui, de care e plină epistola, şi al cărei aspect capital, şi care ţine de desăvârşire, sunt cele cuvenite lui Dumnezeu despre care vorbeşte prologul epistolei. Dar şi aşa, cerându-le să se poarte spre oricare desăvârşire ai vrea să spui, spune că sfârşitul spinilor şi ciulinilor, pe care pământul îngrăşat de ploaia care vine asupra lui le aduce în locul unei plante bune, e în foc [*Evr* 6, 8]. Căci din faptul că pământul verde al sufletului fiecăruia e lipsit până acum de rodirea cuvenită, nu urmează de aici că îi este îngăduit să dea spini, sau întrucât din pricina

prunciei copiii care mănâncă lapte nu lucrează cele bune, nu urmează de aici că le este îngăduit să facă rele. Iar potrivit lui Grigorie al Nyssei[23] multele sălaşuri de la Tatăl [*In* 14, 2] arată feluritele şi diferitele afecţiuni ale alegerii libere faţă de bine ale celor ce uită cele din urmă şi tind spre cele dinainte [*Flp* 3, 14], unii mai mult, alţii mai puţin, iar alţii foarte mult, fiecare tinzând spre cele dinainte după puterea lui şi chemarea la care a fost chemat, ca să-şi primească plata sa după osteneala lui; căci zice: „M-am ostenit mai mult decât toţi" [*1 Co* 15, 10]. Nimeni însă din cei ce au pus mâna pe plug şi s-au întors înapoi [*Lc* 9, 62] sau din cei care au îngropat talantul [*Mt* 25, 18] — fie raţiunea seminală a poruncilor pusă în fire, fie harisma împărţită lui după măsura credinţei lui — nu va intra acolo ca acea slugă vicleană şi leneşă.

Dar şi Marele Vasile care spune[24] că pentru cei încă începători în credinţă e mai folositoare învăţătura elementară prin frică potrivit celui ce a spus: „Începutul înţelepciunii e frica de Domnul" [*Ps* 110, 1; *Pr* 1, 7], iar cei care au trecut de pruncia în Hristos şi nu mai au nevoie de lapte, ci pot să desăvârşească omul dinăuntru cu hrana tare a dogmelor au nevoie de poruncile mai capitale, în care se realizează întreg adevărul iubirii în Hristos, nici el nu spune că unii trebuie să facă toate poruncile, iar alţii, începătorii, nu. Căci cum ar putea spune asta cel care arată că şi dispoziţia de rob a celor ce se tem trebuie să asculte în mod indispensabil de toate cele poruncite de Domnul atât pentru ca să nu fie jupuiţi, cât şi din pricina raţiunii seminale a poruncilor pe care Creatorul firii a pus-o, cum s-a zis, în firea celor vii? Fiindcă şi plecând de la Scripturi s-a dovedit mai sus că propriu celui ce se teme de Dumnezeu e să păzească toate poruncile lui, dar aceasta vrea să arate că pentru realizarea poruncilor e mai de folos pentru cei încă începători în credinţă cuvântul care învaţă despre frică decât cel care

[23] GRIGORIE AL NYSSEI, *Cuvântul 15 la Cântarea Cântărilor; PG* 44, 1109.

[24] VASILE CEL MARE, *Regula mare* 4; *PG* 31, 920.

învaţă despre iubire. Căci cei ce n-au ajuns încă la dispoziţia de fii, ci sunt încă în cea de robi, obişnuiesc să făptuiască mai degrabă din frică decât din iubire poruncile pe care fiii le realizează din iubirea care scoate afară frica [*1 In* 4, 18] începătoare, astfel încât şi cei nedesăvârşiţi în iubire trebuie să realizeze din frică nu mai puţin cele pe care cei desăvârşiţi le realizează dintr-o dispoziţie de fii.

Noii legiuitori îngăduie doar celor desăvârşiţi apropierea continuă spunând că numai aceştia sunt cei chemaţi la fiecare Liturghie să vină la împărtăşirea Tainelor; dar cuvântul de faţă arată în treacăt că şi cei nedesăvârşiţi sunt chemaţi împreună cu cei desăvârşiţi. Căci dacă frica e a celor neîntemeiaţi încă în iubire, iubirea care scoate afară frica e a celor desăvârşiţi, iar înţelepciunea cheamă cu vestire înaltă să ne apropiem cu frică de Dumnezeu, cu credinţă şi cu iubire, de aici urmează că îi cheamă pe amândoi în acelaşi timp. Astfel încât piedica în calea apropierii nu e nedesăvârşirea în cunoaştere sau iubire — fiindcă atunci celor nedesăvârşiţi nu li s-ar îngădui să se apropie nici măcar o singură dată, întrucât nu se apropie în desăvârşirea cunoaşterii sau iubirii —, ci indolenţa, de care obişnuiesc să boleasă nu atât cei nedesăvârşiţi, cât aceia dintre cei desăvârşiţi care nu iau aminte foarte tare la ei înşişi. Lucru pe care-l arată Apostolul zicând undeva: „Celui ce i se pare că stă, să vadă să nu cadă" [*1 Co* 10, 12], iar altundeva: „Fraţilor, chiar de ar cădea un om în vreo greşeală, voi cei duhovniceşti îndreptaţi-l pe unul ca acesta cu duhul blândeţii, luând seama la tine însuţi să nu cazi şi tu în ispită" [*Ga* 6, 1].

Prin urmare, aşa cum desăvârşirea nu e de niciun folos desăvârşitului care se apropie cu indolenţă, tot aşa, din contră, nedesăvârşirea nu vatămă sau nu împiedică cu nimic pe cel nedesăvârşit care se apropie cu râvnă [înflăcărare]. Fiindcă scriind nu unor desăvârşiţi, ci unora nedesăvârşiţi şi hrăniţi cu lapte a spus Apostolul: „Ori de câte ori veţi mânca din această pâine" etc. [*1 Co* 11, 26 ş. u.], şi: „Căci eu, fraţilor, n-am putut să vă vorbesc ca unor oameni duhovniceşti, ci ca unora trupeşti, ca unor prunci în Hristos. Cu

lapte v-am hrănit, nu cu hrană tare, căci încă nu puteaţi mânca, şi nici acum nu puteţi încă. Fiindcă sunteţi tot trupeşti. Câtă vreme între voi este zel, ceartă şi dezbinări, nu sunteţi oare trupeşti şi umblaţi după om?" [*1 Co* 3, 1].

Vezi? Auzi? Înţelegi cui anume îi scrie Apostolul „ori de câte ori"? Dar potrivit dumnezeiescului Hrisostom faptul că a spus „ori de câte ori" înseamnă că-l face stăpân pe apropiere pe cel ce vrea aceasta. Să se ruşineze aşadar măcar acum de cuvintele Apostolului noii legiuitori care împotriva aceluia îi trimit la apropierea de trei ori pe an pe cei pe care Apostolul i-a făcut stăpâni asupra apropierii, astfel încât dacă-şi curăţă conştiinţa prin pocăinţă şi mărturisire şi, simplu spus, se pun la încercare pe ei înşişi, să se apropie ori de câte ori vor. Fiindcă nici hrănirea cu lapte, nici nedesăvârşirea, ci, precum s-a zis, singură indolenţa ne face nevrednici şi vinovaţi, pe unii cu cincizeci de dinari, pe alţii cu cinci sute, iar pe unii cu zece mii de talanţi [cf. *Lc* 41–42; *Mt* 18, 24].

Obiecţie [6]: Dar datornicilor care nu au cu ce să dea înapoi datoria, Domnul Cel mult îndurat şi milostiv ştie să le ierte şi cele zece mii de talanţi şi cei cinci sute de dinari şi, simplu spus, toată datoria, numai să-L roage pe El Care face milă la mii şi zeci de mii.

Răspuns [6]: Deci ce îi împiedică şi pe aceştia, care sunt ca şi mine datornici pentru greşelile lor de fiecare zi, să cadă nu zic în fiecare zi, dar la fiecare Liturghie solemnă şi să-L roage pe Cel ce este gata să-l ierte de şaptezeci de ori câte şapte pe zi [*Mt* 18, 22] pe cel ce de tot atâtea ori pe zi păcătuieşte şi se căieşte? Oare nu indolenţa? *Indolenţa* [*rhathymia*], spune dumnezeiescul Hrisostom, *numai indolenţa ne face nevrednici*. Aceasta, care mistuie ca o cangrenă corpul Bisericii noastre din cap până în picioare, nu încetează să născocească pretexte. După care, stând de faţă sau adunându-ne cu indolenţă [la dumnezeiasca Liturghie], cerem să ne învrednicim de milă de la Cel care prin fire nu dă mila Sa fără judecată? Căci zice: „Voi pune judecată spre nădejde, iar mila mea în talgerele cumpenei" [*Is* 28, 17], iar David cântă şi el mila Domnului ca una nu lipsită de jude-

cată: „Milă şi judecată voi cânta ţie, Doamne" [*Ps* 101, 1]; căci, potrivit Marelui Vasile, aşa cum nu judecă fără milă, tot aşa nu are nici milă fără judecată.

4. Adevărata evlavie

Obiecţie [7]: Dar cei ce stau de faţă fără să se împărtăşească nu încetează în fiecare zi să cadă la pământ şi să ceară milă.

Răspuns [7]: Dar dintre cei ce cad la pământ şi cer milă fără să se apropie, dacă e unul care strânge de gât pe cel ce este acolo împreună cu el pentru cele ce îi datorează [*Mt* 18, 28] sau dacă nu-l iartă din inimă [*Mt* 18, 35] sau dacă îngroapă talantul [*Mt* 25, 18] şi, simplu spus, Îl cinsteşte în zadar pe Dumnezeu, cu buzele cinstindu-L [*Mt* 15, 8], dar cu inima şi faptele lui slujind mamonei, unul ca acesta să nu se alăture cu minte bolnavă celor ce vin în ceasul al unsprezecelea [*Mt* 20, 6], întrucât nu are aceeaşi purtare cu niciunul din aceştia, nici să nu nădăjduiască că va primi şi el ca aceia dinarul milei [*Mt* 20, 9] care se dă cu dreptate şi nu fără judecată. Dar câţi care, ca şi mine, sunt datornici, dar iartă celui rob împreună cu ei datoria de o sută de dinari [*Mt* 18, 28] şi cu inima cred spre dreptate, iar cu gura mărturisesc spre mântuire [*Rm* 10, 10] şi ca şi văduva aceea îl supără pe judecătorul cu lăudată lipsă de sfială, să-i apere de pârâşul lor [*Lc* 18, 3] şi, pe scurt, care arată aici smerenia vameşului [*Lc* 18, 13], aici întoarcerea fiului risipitor [*Lc* 15, 18], făcând mărturisirea amândurora, de ce să nu vină şi să se apropie de Cel care-i cheamă şi le spune: „Apropie-te de Dumnezeu pururea" [*Os* 12, 7] şi să nu se atingă de poala hainei Lui [*Mt* 9, 20] sau mai degrabă de El Însuşi, ca să ni se oprească şi nouă curgerea sângelui şi să ne apere de pârâşul nostru, care umblă ca un leu care mugeşte căutând pe cineva să mănânce [*1 Ptr* 5, 8]?

Obiecţie [8]: Din evlavie, spun ei.

Răspuns [8]: Dar această evlavie, cea a lui Petru, care-l refuză pe Cel care cheamă [*In* 13, 8], s-a arătat a fi extrem de lipsită de evlavie, întrucât ne separă de Hristos şi aduce

osânda ultimă. Fiindcă spune: „Vedeţi să nu-L refuzaţi pe Cel care vă vorbeşte" [*Evr* 12, 25]; căci dacă refuzându-L [evreii] n-au putut fugi de Cel ce era pe pământ, cu atât mai mult noi, care întoarcem spatele Celui ce vine din cer.

Obiecţie [9]: Dar noi, spun ei, care Îl refuzăm pe Domnul nu ca Petru, nici ca evreii nerecunoscători în pustie, ci ca sutaşul acela, ne lăudăm mai ales cu cele pe care I le spunem cu evlavie: „Doamne, nu sunt vrednic să intri sub acoperişul sufletului meu" [cf. *Mt* 8, 8].

Răspuns [9]: Dar sutaşul acela nu era vrednic să primească pe Domnul întrucât nu era israelit, ci păgân, şi vrând să arate credinţa pe care o avea Domnul i-a zis spre încercare: „Venind îl voi vindeca" [*Mt* 8, 7], dar ducându-se la casa lui nu cred că ar fi intrat în ea nici chiar dacă ar fi fost silit cu forţa, cum nu pare să fi intrat nici în casa slujitorului regesc, deşi fusese rugat de el [*In* 4, 47–53], căci spune: „N-am fost trimis decât la oile pierdute ale casei lui Israel" [*Mt* 15, 24]. Dar pe noi, israeliţii cei noi, care eram nevrednici, Domnul ne-a făcut vrednici, iertându-ne toate greşelile şi sfinţindu-ne şi îndreptându-ne prin credinţa în sângele Lui [*Rm* 5, 9] şi binecuvântându-ne cu toată binecuvântarea duhovnicească [*Ef* 1, 3] şi dându-ne Duhul înfierii Care strigă: „Avva! Părinte!" [*Rm* 8, 15]. Noi nu suntem vrednici de la noi înşine, dar vrednicia noastră, spune Apostolul, vine de la Dumnezeu [*2 Co* 3, 5] Care ne-a iertat şi ne iartă, cum s-a zis, orice datorie numai să cădem şi să-L rugăm; „Căci Domnul e credincios în toate cuvintele Lui" [*Ps* 144, 13], afară numai dacă nu este cineva din cei care, precum s-a zis, nu poate să se alăture celor ce vin în ceasul al unsprezecelea. Deci dacă spunem noi cuvintele sutaşului vom fi lăudaţi ca unii care cunoaştem zecile de mii de talanţi sau numărul dinarilor pe care-i datorăm — „căci Eu sunt Cel ce şterge păcatele tale şi nu-mi voi aduce aminte de ele" [*Is* 43, 25–26], dar tu să-ţi aduci aminte, nu ca să deznădăjduieşti de tine însuţi, spune undeva Ioan cel cu limba de aur, ci ca ştiind de ce fel de şi de cât de mare datorie te-am eliberat, să mulţumeşti Celui ce te-a iertat, sau, cum spune Grigorie, să fugi de cele vechi

când îţi aduci aminte de ele —, dar dacă-L refuzăm şi noi ca şi acela pe Domnul, vom fi osândiţi ca nişte nerecunoscători, făcându-L prin refuzul nostru să-şi aducă aminte de păcatele noastre pe Cel care uitase de ele şi făcându-L să ţină minte răul pe Cel care ne-a dăruit cu iubire de oameni uitarea datoriei. Căci nici dumnezeiescul Hrisostom spunând că e nevrednic n-a refuzat [preoţia], nici dumnezeiescul Apostol spunând că e nevrednic să se numească apostol [*1 Co* 15, 9] n-a refuzat cele ale apostoliei, ci a spus: „Vai mie, dacă nu voi binevesti" [*1 Co* 9, 16].

Aşadar, fiind chemaţi, trebuie să spunem cu recunoştinţă cuvintele sutaşului [*Mt* 8, 8], dar să nu facem nici cele ale lui Petru — ca nu cumva aşa cum acela a auzit: „De nu te voi spăla, nu vei avea parte cu Mine" [*In* 13, 8], aşa şi noi să auzim: „Dacă nu veţi mânca trupul Fiului Omului şi nu veţi bea sângele Lui, nu veţi avea viaţă în voi" [*In* 6, 53] —, nici cele ale gadarenilor sau gherghesenilor [*Mt* 8, 34; *Lc* 8, 37] — ca să nu plece de la noi Cel ce a zis: „Iată Eu sunt cu voi în toate zilele" [*Mt* 28, 20], ci să fie cu noi prin Duhul pe Care ni l-a dat ca să rămână cu noi în veac [*In* 14, 16] şi, simplu spus, prin Taine, nici să spună: „De câte ori n-am vrut să-i adun pe copiii tăi..., iată că va fi lăsată pustie casa" sufletului tău [*Mt* 23, 37] —, ci, dacă e cineva desăvârşit, cei desăvârşiţi să facă cele ale surorilor Maria şi Marta [*In* 11], iar noi cei nedesăvârşiţi şi care ne hrănim cu lapte, ba datorăm şi zeci de mii de talanţi, să facem cele ale lui Zaheu care, deşi era mai marele vameşilor — iar ce e mai rău decât un vameş, spune dumnezeiescul Hrisostom[25] —, coborându-se din sicomor îndată ce a fost chemat, L-a primit cu bucurie pe Iisus în casa lui şi a auzit: „Astăzi s-a făcut mântuire casei acesteia, pentru că şi acesta este fiu al lui Avraam" [*Lc* 19, 9].

Obiecţie [10]: Dar cum e îngăduit, spun ei, şi nu mai degrabă îndrăzneţ să ne atingem, asemenea femeii cu curgere de sânge [*Mt* 9, 20], de Cel de Care nu i s-a îngăduit să se atingă nici măcar [Mariei Magdalena] care era mult deasupra femeii cu curgere de sânge, căci zice: „Marie, nu te atinge de Mine!" [*In* 20, 17].

Răspuns [10]: Nu te uita însă la cele pe care le spune Mariei, ci la cele pe care ţi le spune ţie, fiindcă altfel nu vei avea niciodată parte împreună cu Domnul. Căci, mai întâi, aceea n-a fost chemată atunci, ca şi tine acum, să se atingă de El, iar în al doilea rând — ca să citez din memorie cuvintele dumnezeiescului Chiril al Alexandriei[26], aceea a încercat să se atingă de Domnul, Care abia înviase, ca şi mai înainte, nu ca şi tine după dăruirea Duhului, ci înainte de aceasta şi fără să fie încă părtaşă a Duhului, drept pentru care şi aude ca una care n-a primit făgăduinţa: „Nu te atinge de Mine ca şi mai înainte, căci încă nu M-am suit la Tatăl Meu [*In* 20, 17], ca să vă trimit potrivit făgăduinţei [*In* 14, 16] pe Mângâietorul". Pe noi însă, care ne-am născut deja din Duhul şi ne-am făcut copii ai lui Dumnezeu şi ne-am îmbrăcat în Hristos prin Botez, Domnul ne cheamă nu numai ca pe Toma, căruia prin suflarea anterioară a Duhului împreună cu ceilalţi Apostoli i s-a dat să se atingă de coasta Sa [*In* 20, 27], ci potrivit dumnezeiescului Hrisostom ni s-a dat şi să ne lipim buzele de ea şi să bem din sângele curs din ea[27].

5. De ce este necesară apropierea continuă?

Obiecţie [11]: Dar am băut, spun ei, de multe ori de la naşterea mea, şi beau în fiecare an de două sau cel mult de trei ori. Nu e destul aceasta? Ce nevoie mă împinge spre o împărtăşire continuă şi neîncetată?

Răspuns [11]: Întrucât potrivit Apostolului omul e dublu, are negreşit dublă şi viaţa şi hrana care oferă şi susţine această viaţă dublă: trupească şi duhovnicească. Dacă e necesară continuitatea hranei trupeşti, necesară e şi continuitatea celei duhovniceşti; şi cu atât mai mult e necesară aceasta decât aceea, cu cât om în sens propriu e mai mult omul dinăuntru decât cel văzut în afară, potrivit Marelui

[25] IOAN HRISOSTOM, *Cuvântul 2 despre pocăinţă; PG* 49, 290.

[26] CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Ioan* XII; *PG* 74, 693–695.

[27] IOAN HRISOSTOM, *Omilia 85 la Ioan; PG* 59, 463.

Vasile care spune: „Căci noi suntem sufletul şi mintea, dar trupul e al nostru, nu noi"[28]. Drept pentru care, aşa cum acela, care îşi primeşte o dată existenţa prin naştere din voinţa unui bărbat şi a cărnii, se hrăneşte în chip necesar în fiecare zi păstrându-se în viaţă prin hrana trupească neîncetată, tot aşa Părintele [Vasile] cere[29] ca şi cel care a fost născut din nou o dată pentru totdeauna prin Botez să fie hrănit — căci viaţa duhovnicească se aseamănă celei trupeşti — cu orice cuvânt al lui Dumnezeu, iar mai apoi prin împărtăşirea dumnezeieştilor Taine, ca să ajungă la măsura vârstei plinătăţii lui Hristos [*Ef* 4, 13]. Căci, spune Chiril al Alexandriei[30], trebuia ca nu numai sufletul să fie recreat prin Duhul Sfânt la o viaţă nouă, ci şi acest trup gros şi pământesc trebuia sfinţit şi chemat la nestricăciune printr-o împărtăşire mai groasă şi înrudită cu el. De aceea şi evreii care au fost botezaţi în prefigurare prin trecerea prin Marea Roşie, mâncau în fiecare zi din mana cerească dată lor în fiecare zi, şi care prefigura Pâinea cea Cerească. Dar aşa cum, dacă nu se hrăneşte în fiecare zi, cel născut din trup nu numai nu ajunge bărbat, dar nici nu trăieşte, sau abia supravieţuieşte, tot aşa nici cel născut din Duhul nu trăieşte, dacă nu se hrăneşte cu hrana duhovnicească asemănătoare. Căci aşa cum începătorilor neamului omenesc Dumnezeu le-a spus: „În ziua în care veţi mânca din pomul oprit cu moarte veţi muri" [*Fc* 2, 17], tot aşa ne spune şi nouă din contră: „În ziua în care nu veţi mânca din Pomul Vieţii, cu moarte veţi muri. Căci dacă nu veţi mânca trupul Fiului Omului şi nu veţi bea sângele Lui, nu veţi avea viaţă în voi. Cine mănâncă trupul Meu şi bea sângele Meu rămâne în Mine şi Eu rămân în el [*In* 6, 53. 56]. Faptul că „cine mănâncă" e spus la prezent, nu la trecut, arată caracterul neîncetat [al acţiunii], ca şi cuvântul: „Aceasta să faceţi întru pomenirea Mea" [*Lc* 22, 19].

[28] Vasile cel Mare, citat neidentificat ca atare.

[29] VASILE CEL MARE, *Cuvântul I la Botez*, cap. 3; *PG* 31, 1573.

[30] CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Ioan* IV, cap. 2; *PG* 73, 580.

Acesta e primul motiv. Al doilea e acesta: dacă n-am avea nevoie în fiecare zi de iertarea pentru păcatele pe care le facem în fiecare zi, n-ar fi nevoie nici de o împărtăşire neîncetată. Dar potrivit Scripturii nimeni nu e curat de întinăciune, chiar dacă viaţa lui pe pământ ar fi o singură zi [*Iov* 14, 4–5] — nu însă atât viaţa [*zoe*], cât, potrivit filozofului martir Iustin, conduita [*politeia*] lui în societate împreună cu oamenii, fiindcă aşa interpretează el viaţa [*bios*] sau conduita în societate [*politeia*] prin care, spune el, se disting pruncii şi copiii care n-au încă o viaţă sau conduită în societate —; prin urmare, aşa cum în fiecare zi avem nevoie de iertarea păcatelor, tot aşa avem nevoie şi de împărtăşirea Tainelor, căci zice [preotul]: „Luaţi, mâncaţi! Acesta este trupul Meu care se frânge pentru voi spre iertarea păcatelor"; asemenea şi la paharul binecuvântării: „Beţi dintru acesta toţi. Acesta este sângele Meu care se varsă pentru voi spre iertarea păcatelor". Căci nu sunt primiţi în partea aceasta cei care acordă iertarea păcatelor nu prin mâncarea Trupului, ci numai prin frângerea Lui, nici numai prin vărsarea Sângelui, nu prin băutura Lui. Fiindcă pe aceştia îi mustră Marele Vasile care spune că iertarea păcatelor e în Sângele lui Hristos, precum stă scris, dar şi dumnezeiescul Apostol [Pavel] care vesteşte de mii de ori că iertarea păcatelor, sfinţirea şi îndreptarea sunt în Sângele lui Hristos, dar în modul cel mai limpede, în cele ce le spune împreună cu Ioan care s-a rezemat de pieptul lui Hristos: „Sângele lui Iisus Hristos ne curăţă pe noi şi conştiinţa noastră de orice păcat şi de faptele moarte" [*1 In* 1, 7; *Evr* 9, 14; cf. *1 Ptr* 1, 19, *Ap* 1, 5] nu numai vărsându-se, cum spun unii, ci băut şi stropind inimile noastre potrivit Apostolului [*Evr* 10, 22]; căci n-a spus simplu „curăţiţi", ci „curăţindu-ne prin stropire inimile de orice conştiinţă rea" în sângele lui Hristos, cum a spus mai sus, arătând că ne curăţim nu pur şi simplu, ci stropindu-ne inimile cu acesta. Fiindcă este limpede că sângele vărsat s-a vărsat şi pentru cei care L-au răstignit şi împuns cu suliţa, dar că ei n-au câştigat nimic pentru ei din acea vărsare, întrucât n-au băut din sângele vărsat; precum şi sângele prefigurator al Jertfelor Legii

poporul care slujea umbrei şi prefigurării nu-l vărsa pur şi simplu, dar întrucât a-l bea era interzis, se curăţea prin stropirea cu el cu curăţirea Legii şi ungând cu el stâlpii uşilor caselor a scăpat de îngerul exterminator [*Iş* 12, 21–23. 29]. Căci dacă pocăinţa de fiecare zi era de ajuns pentru curăţirea păcatelor, degeaba a mai murit Hristos; dacă era de ajuns vărsarea sângelui Său, atunci degeaba mai e băut, întrucât e cu putinţă a face pomenirea Domnului numai frângând pâinea şi binecuvântând paharul fără mâncare şi băutură.

Dar, vei spune, prin mâncare şi băutură ne cere Apostolul să vestim moartea Domnului [*1 Co* 11, 26]. Bine. Dar Domnul a murit ca să-Şi dea Trupul şi Sângele spre mâncare şi băutură nu aşa pur şi simplu, ci spre iertarea păcatelor prin care moartea împărăţeşte în noi şi, drept urmare, şi spre viaţa veşnică şi spre îndumnezeirea prin har. Căci dacă păcatul zămisleşte moarte şi legătura păcatului este tot moartea, iar Pâinea cea Vie care coboară din cer mâncată fiind dă viaţă lumii — „căci dacă nu veţi mânca trupul Fiului Omului şi nu veţi bea sângele Lui, nu veţi avea viaţă în voi" [*In* 6, 53], iar viaţă numeşte aici pe cea care desfiinţează moartea pe care o naşte păcatul —, de aici urmează că ea dă viaţă lumii desfiinţând păcatul aducător de moarte. Astfel că atunci când e desfiinţat păcatul purtător de moarte, e desfiinţată împreună cu el şi moartea născută din păcat, căci spre iertarea păcatelor a ieşit din coasta împunsă a Domnului nu numai sânge, ci şi apa Botezului. Deci aşa cum apa vărsată nu-i curăţă pur şi simplu pe oricine de întinăciunea păcatului, nici chiar pe catehumeni, deşi, potrivit Sinodului Trullan, şi ei sunt credincioşi şi creştini, chiar dacă s-ar topi de lacrimi căindu-se, dacă nu se cufundă şi se spală în ea, tot aşa nici sângele vărsat pur şi simplu nu-i curăţă pe credincioşi, dacă nu beau din el. Dar ce vor spune la cele ale dumnezeieştilor Iacob şi Hrisostom care spun în sfintele lor Liturghii îndată după sfinţirea dumnezeieştilor daruri aşa: „Ca să fie celor ce se împărtăşesc spre spălarea sufletului, spre iertarea păcatelor" etc., şi la faptul că înainte de Rugăciunea Domnului dumnezeiescul Hrisostom se roagă aşa: „Şi ne învredniceşte să ne

împărtăşim de cereştile şi înfricoşătoarele Taine ale acestei sfinte şi duhovniceşti mese, cu conştiinţă curată spre lăsarea păcatelor, spre iertarea greşelilor"? Oare nu aceleaşi lucruri le spune şi Marele Vasile în Liturghia lui: „Şi ne învredniceşte fără de osândă să ne împărtăşim cu aceste preacurate şi de viaţă făcătoare Taine spre iertarea păcatelor"? Oare nu strigă acelaşi lucru şi rugăciunile obşteşti ale lui Vasile şi Hrisostom dinainte de Sfânta Împărtăşanie? Căci las deoparte aici liturghiile Apostolilor Marcu şi Petru care se roagă şi ele pentru aceleaşi lucruri. Eu însă găsesc şi în Rugăciunea Domnului iertarea păcatelor dată după dăruirea Pâinii cereşti, căci zice: „Pâinea noastră cea spre fiinţă dă-ne-o nouă astăzi şi ne lasă nouă datoriile noastre" [*Mt* 6, 11]. Iar potrivit sfinţilor şi purtătorilor de Dumnezeu Părinţi — pe care i-am citat pe fiecare cu numele într-o lucrare separată[31] —, Pâinea cea spre fiinţă e Pâinea cea Vie Care se coboară din cer şi dă viaţă lumii [*In* 6, 51]. Căci potrivit lui Chiril al Alexandriei[32] Pâinea Vieţii mâncată şi băutura dumnezeiască curăţă păcatele. Dar şi Apostolul vrea să spună acelaşi lucru când spune în *Epistola către Evrei* că preoţii aduc daruri şi jertfe pentru păcatele lor şi pentru cele neştiute ale poporului [*Evr* 9, 7]. Şi trec aici sub tăcere cărbunele luat de Isaia de la jertfelnic şi care, atins de buzele lui, a şters fărădelegile lui şi a curăţit păcatele lui [*Is* 6, 6–7]. Pentru aceia, spune Apostolul, acestea au fost prefigurări, dar s-au scris pentru noi [*1 Co* 10, 6]. Spre iertarea păcatelor, spun, mâncăm trupul frânt al Domnului şi bem sângele Lui vărsat, acestora premergându-le în chip necesar căinţa care, potrivit Apostolului, pune la încercare pe cel ce vrea să mănânce din Pâine şi să bea din Potir [*1 Co* 11, 28], cultivă pământul inimii lui spre primirea seminţei cereşti şi premerge adevăratei curăţiri, de care împodobită fiind, pocăinţa se numeşte şi ea curăţire, dar nu în sens propriu, ci paronimic. Întrucât potrivit ini-

[31] Aluzie la monumentala *Epitomă a canoanelor* rămasă încă inedită.

[32] CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Isaia* V, *PG* 70, 1416.

ţiatorului în cele sfinte Dionisie — ca să pomenesc după putinţă şi cele ale lui — jertfa fără de sânge desăvârşeşte orice altă celebrare tainică [sacramentală], fără care fiecare din cele săvârşite prin ea e în sine nedesăvârşită[33]; drept pentru care, deşi fiecare din celelalte este o cuminecare, aceasta este cuminecarea prin excelenţă întrucât le desăvârşeşte, cum s-a spus, pe celelalte. De aceea şi curăţirea prin pocăinţă se numeşte curăţire nu prin ea însăşi, ci pentru că e împodobită cu adevărata curăţire întrucât e desăvârşită de aceea. Căci aşa cum spicul grâului are nevoie mai înainte de cultivarea pământului care primeşte grăuntele, dar în sine acesta este prin fire rodirea grăuntelui aruncat, fără de care nu se face nimic, tot aşa şi curăţirea păcatelor e în sine prin fire roada grăuntelui ceresc — căci Hristos Iisus este dreptatea, sfinţirea şi răscumpărarea noastră —, dar totuşi ea are nevoie mai înainte de pământul sufletului care să primească acest grăunte ceresc, fie de grâu, fie de muştar, şi de cultivarea lui prin fapte bune sau prin pocăinţă, fără de care nu are loc.

Al treilea motiv, după acestea, că este necesar să vestim în fiecare zi moartea Domnului [*1 Co* 11, 26] îl arată, pe de o parte, dumnezeiescul Hrisostom, care se roagă în Liturghia lui ca Dumnezeu să ne dea să-I slujim în toate zilele vieţii noastre, aducând cereri şi rugăciuni şi — în altă rugăciune — jertfe fără de sânge — iar în sine şi în sens primordial slujire cultică adusă sfântului Dumnezeu e în chip recunoscut Jertfa fără de sânge, a cărei neîncetare o prefigurau cele douăsprezece seminţii ale evreilor care, potrivit Apostolului [*FA* 26, 7], nu încetau slujind ziua şi noaptea aducând jertfe de animale — şi de aici arată şi celor ce nu se împărtăşesc continuitatea jertfei; iar, pe de altă parte, îl arată şi sfintele canoane care stabilesc că în Sfântul şi Marele Post să se aducă [Jertfe fără de sânge] sâmbăta şi duminica, iar în celelalte cinci zile ale săptămânii să se pună înainte Daruri mai înainte sfinţite, ca şi în celălalt timp

[33] DIONISIE AREOPAGITUL, *Despre ierarhia bisericească* III; *PG* 3, 424.

să vestim şi în ele printr-o Jertfă fără de sânge moartea Domnului. Dar potrivit lui Teodoret [al Cyrului][34] şi faptul că preotul Legii vechi stropea cu degetul de şapte ori cu sângele jertfei înaintea jertfelnicului [*Lv* 4, 17; 8, 11] arată că în zilele săptămânii trebuie să se aducă în acelaşi număr curăţirea greşelilor făcute în ele. Acelaşi lucru vrea să-l arate şi Apostolul în *Epistola către Evrei* când îi prezintă pe preoţi ca aşezaţi anume pentru acest lucru; căci, spunând că orice arhiereu e pus ca să aducă daruri şi jertfe [*Evr* 5, 1], dar Arhiereul nostru Care a ajuns mai înalt decât cerurile, n-avea nevoie să aducă în fiecare zi jertfe mai întâi pentru păcatele lui, apoi pentru cele ale poporului [*Evr* 7, 26–27], şi, mai jos că „orice preot stă liturghisind în fiecare zi" [*Evr* 10, 11], nu învaţă foarte limpede nimic altceva decât neîncetarea Jertfei fără de sânge, dacă jertfa şi arderile de tot continue şi, simplu spus, toate cele ale Legii s-au întâmplat ca prefigurări pentru aceia, dar au fost scrise pentru noi [*1 Co* 10, 11]. Dar întrucât şi Domnul spune: „Cel ce mănâncă trupul Meu şi bea sângele Meu rămâne în Mine şi Eu în el" [*In* 6, 56], e evident că rămâne cu noi şi în noi prin împărtăşirea Tainelor. Acelaşi însă a zis: „Iată Eu sunt cu voi în toate zilele" [*Mt* 28, 20], prin urmare Domnul ne cere să vestim moartea Lui în toate zilele, până ce va veni, potrivit Apostolului [*1 Co* 11, 26]. Iar în cartea *Faptelor Apostolilor* se povesteşte că pe atunci credincioşii frângeau în case în fiecare zi pâinea [*FA* 2, 46], Pâinea Euharistiei, potrivit dumnezeiescului Hrisostom; dar şi Chiril al Alexandriei[35] îi prezintă pe întâi-stătătorii sfintelor Biserici liturghisind lui Dumnezeu în toată vremea şi în tot timpul, spunând astfel că Jertfa fără de sânge e perpetuă şi irevocabilă.

Şi să nu-mi pui înainte Mariile Egiptence şi pe unii colibari şi stâlpnici, fiindcă nu stâlpnicii şi colibarii, nici Mariile Egiptencele ne dau canoane Bisericii lui Hristos, ci mai degrabă se află sub canoanele ei. De altfel ce au în

[34] TEODORET AL CYRULUI, *La Evrei; PG* 82, 781.

[35] CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Avacum* 3, 6; *PG* 71, 916.

comun în această parte orăşenii şi cetăţenii lumii cu cetăţenii pustiului care trăiesc pe munţi şi care nu pot face cele ale Bisericii nu din intenţia lor proprie, ci pentru că au ales pentru Dumnezeu însingurarea în locuri inaccesibile? Nu te uita deci la monahii pustnici, ci la cei trei mii de monahi chinoviţi din jurul avvei Apollo care nu se atingeau de hrana trupească dacă nu se împărtăşeau înainte cu Tainele[36]. Deci dacă e necesar să vestim moartea Domnului încontinuu, şi moartea Domnului o vestim ori de câte ori mâncăm Pâinea pe care o frângem şi bem Paharul binecuvântării potrivit Apostolului [*1 Co* 11, 26; 10, 16], de aici urmează că e necesară şi continuitatea împărtăşirii, lucru evident şi din Rugăciunea Domnului, cu care ne rugăm în fiecare zi. Pentru că şi despre Pâinea cea spre fiinţă [*Mt* 6, 11], pe care o cerem în ea în fiecare zi, corul Sfinţilor Părinţi spune, cum s-a zis mai sus, că e Pâinea cea Vie Care S-a pogorât din cer şi dă viaţă lumii [*In* 6, 51]. De aceea, pare că împotriva oricărei raţiuni s-a stabilit ca în miercurea şi vinerea Săptămânii brânzei să nu se aducă nici ofranda Euharistiei şi să nu se celebreze nici Liturghia Darurilor mai înainte sfinţite; dar aici trebuie dată puţină atenţie tipicului care stabileşte şi ca Liturghia darurilor mai înainte sfinţite să nu se facă în cele cinci zile ale săptămânii potrivit sfintelor canoane, cum s-a spus, ci numai miercurea şi vinerea.

6. Consecinţele duhovniceşti ale abţinerii nejustificate

Obiecţie [12]: Că Jertfa fără de sânge şi împărtăşirea sunt neîncetate şi continue s-a arătat destul; dar că sunt un lucru necesar nu s-a arătat încă lămurit, întrucât nu are lipit de el vreo pedeapsă sau vreo ameninţare.

Răspuns [12]: Dar are legat cu el pedeapsa; căci ce pedeapsă mai mare e decât să nu ai viaţă în tine însuţi? Decât faptul de a nu rămânea în Hristos şi a nu-L avea pe Hristos rămânând în tine? Ce pedeapsă e mai mare decât acest blestem? Căci dacă este blestemat tot cel ce face lucrul lui

[36] *Lavsaikon* 52; *PG* 34, 1147.

Dumnezeu cu negrijă [*Ir* 31, 10], cu cât nu va fi mai blestemat cel care din pricina nepăsării nici măcar nu-l face în ziua în care nu face nimic? Căci, potrivit epistolei canonice [55] a Marelui Vasile către preotul Grigorie, preotul va trebui să dea socoteală şi despre nelucrarea lui[37]. Şi, pe scurt, ce pedeapsă mai mare este decât mânia lui Dumnezeu? „Căci cel ce nu crede în Fiul Omului nu va vedea viaţa, ci mânia lui Dumnezeu rămâne peste el" [*In* 3, 36]. Dar despre pedeapsă se va vorbi mai pe larg în continuare, acum însă întorcându-ne să cercetăm şi celelalte [argumente] ale indolenţilor.

Obiecţie [13]: Canonul [9] apostolic, spun ei, nu-i pedepseşte şi pe cei ce nu se împărtăşesc, ci numai pe cei care nu rămân până la sfârşitul rugăciunii preotului şi la luarea anafurei, cum sunt de părere şi Balsamon şi exegetul anonim. Şi trebuie să ascultăm mai ales de ei, întrucât consună şi cu obiceiul Bisericii, decât de unul sau altul.

Răspuns [13]: Aici mi-a venit să suspin din adâncul inimii şi să strig cuvintele Apostolilor [cf. *FA* 4, 19]: Judecă dacă e drept înaintea lui Dumnezeu să ascultăm mai mult decât de sfintele canoane de Balsamon, de un exeget anonim şi de un altul, care nu sunt normă canonică! Sau nu apare limpede în faţa adevărului însuşi că afirmaţiile canonului [9] apostolic sunt distorsionate? Nu cumva e pe limba corbilor sau în siriacă, ca să avem nevoie de exegeza unui alt Psonthomphanech [*Fc* 41, 45]? Oare nu pedepseşte el în mod simplu, limpede şi fără nicio acoperire sau duplicitate pe cei ce nu rămân la împărtăşirea Tainelor? N-a interpretat oare canonul 2 al Sinodului de la Antiohia faptul de a nu rămâne la împărtăşirea Tainelor drept întoarcerea spatelui sau refuz al împărtăşirii Tainelor? Oare dumnezeiescul Hrisostom, care spune că tot cel ce nu se împărtăşeşte e neruşinat şi insolent, n-a lămurit foarte limpede şi în chip bogat sensul acestor canoane apostolice şi sinodale? Ce lege este deci pentru mine interpretarea distorsionată a interpreţilor necanonici potrivit prejudecăţii lor, ca să nu

[37] VASILE CEL MARE, *Epistola* 55; *PG* 32, 404.

spun potrivit indolenţei lor? Când sfintele canoane vorbesc expres nu de sfârşitul rugăciunii liturghisitorului, nici de anafură, ci de împărtăşirea Tainelor, cum aş putea primi o expresie străină pe care n-o cunosc, şi nu voi fugi mai degrabă de ea, socotind că e un lucru de care să fug şi să mă scârbesc faptul de a îndemna să se facă ceva contrar poruncii, ca să nu spun de însuşi cel care îndeamnă a face aşa, potrivit Marelui Vasile[38]. Căci potrivit sfinţilor luminători ai Bisericii lui Hristos faptul de a reteza sau deforma cele spuse de Scriptură e propriu ereticilor; dar, precum se arată, se găsesc îndrăznind aceasta aici, nu ştiu cum, şi interpreţii lui Balsamon. Bravo ţie, strălucite Zonara, care eşti lăudat de însuşi Balsamon, că n-ai întunecat nicidecum limpezimea luminoasă a poruncii sfintelor canoane prin atingerile interpretărilor tale, nici n-ai amestecat cu apă vinul duhovnicesc care veseleşte inima omului [*Ps* 103, 16]!

Obiecţie [14]: Dar cele ale lui Balsamon, spun ei, consună şi cu obiceiul Bisericii, şi de aceea trebuie ascultat mai mult decât Zonara sau altul.

Răspuns [14]: Cuvântul dreptei cinstiri [a lui Dumnezeu] şi învăţătura [Simbolul] credinţei ştie şi mărturiseşte a fi una singură sfânta Biserică a lui Hristos, cea universală şi apostolică, cea întemeiată şi zidită pe propovăduirea Apostolilor şi Prorocilor şi a celor Şapte Sfinte Sinoade Ecumenice şi închegată în chip armonios într-un Templu Sfânt, într-un locaş al lui Dumnezeu în Duh. Prin urmare, cele ale lui Balsamon nu sunt canonizate de niciunul din Sinoadele Ecumenice fie din cele Şapte, fie din cele de după ele — căci care din Sinoade ar fi prefăcut împărtăşirea Tainelor în ultima rugăciune şi anafură? —, ci, aşa cum a arătat cuvântul, sunt în dezacord cu cele pe care le-a hotărât şi hotărăşte Biserica lui Hristos una, sfântă, universală şi apostolică; prin urmare, nu sunt ale Bisericii universale — să nu fie! —, ci sunt bolile tale şi ale aceluia.

[38] VASILE CEL MARE, *Regulile mici* 303 şi 114; şi întrebarea 12 a *Cuvântului 2 despre Botez; PG* 31, 1297. 1160. 1621–1624.

7. Niciun obicei nu prevalează în faţa sfintelor canoane ale Bisericii

Obiecţie [15]: Dar Biserica lui Hristos, spun ei, nu e ceva spiritual şi separat, ci este un lucru sensibil şi existent în mod real subzistând şi fiind văzută în patriarhi, mitropoliţi, arhiepiscopi, episcopi, clerici, laici şi monahi, cu toţii. Or în mitropolii, arhiepiscopii, episcopii, parohii, mănăstiri şi sihăstrii se gândeşte şi se practică împărtăşirea de trei ori pe an. Prin urmare, cei ce se iau de împărtăşirea de trei ori pe an şi, simplu spus, de păzirea zilelor [de pregătire pentru împărtăşire] aceştia se iau în ascuns de însăşi această Biserică universală, acuzând-o de lipsa legii şi lipsa ordinii, lucru extrem de absurd.

Răspuns [15]: Văzută e Biserica universală a lui Hristos, dar în cele ce le gândeşte, spune şi face ea are negreşit adunându-se şi şezând împreună cu ea şi pe cea nevăzută prin cele pe care ea le-a canonisit sinodal pe când era văzută, şi fără de ea nu poate să fie. Căci din pricina [Bisericii] celei acum nevăzute este şi Biserica sfântă, universală şi apostolică văzută acum care se aliniază, spun, în chip necesar celor pe care şi aceea le-a canonisit sinodal să se gândească, să se spună şi să se facă pe când era văzută, şi fără de ele nu poate să fie. Fiindcă Biserica lui Hristos e obligată să păzească neschimbat toate sfintele canoane ale Părinţilor anteriori fără vreun adaos ori suprimare, în conformitate cu canoanele 1, 3, 5 şi 11 ale Sinodului VII [Ecumenic], cu canoanele 2, 8, 13, 14, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 39, 44, 45, 65, 81, 84, 87 şi 90 ale Sinodului VI [Trullan], cu canoanele 1, 5, 8, 19, 22 şi 28 ale Sinodului IV şi cu canonul 2 al Sinodului II. Drept pentru care şi sinoadele ulterioare citeau mai înainte în sinod definiţia credinţei şi actele şi canoanele sinoadelor anterioare, după care adoptau apoi dispoziţiile lor sau mai bine zis la fel cu acelea — a se vedea canoanele 1, 2 şi 3 ale sinodului VI, canoanele 4, 13 şi 16 ale Sinodului IV, canoanele 1 şi 5 ale Sinodului III şi canoanele 1 şi 4 ale Sinodului VII —, fiindcă ele spun să nu mutăm hotarele veşnice pe care le-au pus părinţii noştri

[*Pr* 22, 28], ci, învăţaţi fiind de Apostolul, să ţinem predaniile pe care le-am primit [*2 Tes* 2, 15] şi, vorbind de o Biserică văzută şi nevăzută, să nu divizăm în două Biserica lui Hristos una şi indivizibilă. Fiindcă una e Biserica universală a lui Hristos în cer şi pe pământ potrivit actelor Primului [cap. 30], întrucât are una şi aceeaşi credinţă şi Unul şi Acelaşi Cap, pe Hristos, al Cărui unic corp fiind amândouă sunt mădulare inseparabile unul altuia, legate una de alta sau, mai bine zis, împletite şi unite una cu alta prin Unul şi Acelaşi Cap al lor, Hristos, şi prin acelaşi gând, deosebindu-se între ele prin aceea că una triumfă veselindu-se, iar cealaltă potrivit Apostolului se luptă suspinând pentru premiul chemării de sus [*2 Co* 5, 2; *Flp* 3, 14]; una se grăbeşte, alta a ajuns, chiar dacă nu i s-a dat încă premiul; una e păstorită nemijlocit de Însuşi Hristos, iar alta în chip mijlocit prin arhipăstori [episcopi]. Deci dacă poate cineva să arate că Biserica lui Hristos una, sfântă, universală şi apostolică, cea văzută atunci şi acum, canonizează sau poate canoniza pentru noi în sinod altceva decât a canonizat de la propovăduirea Evangheliei până la Sinodul VII şi după el până la noi, să arate şi vom tăcea; dar dacă nu poate — căci nu este propriu Bisericii lui Hristos una, sfântă, universală şi apostolică să ne vestească mai apoi altă Evanghelie [*Ga* 1, 8] decât ne-a vestit mai întâi, cu alte cuvinte să dărâme ceea ce a zidit — să înceteze să ne pună înainte mitropolii, arhiepiscopii, episcopii, parohii, mănăstiri şi sihăstrii. Căci crezând noi în Biserica lui Hristos una, sfântă, universală şi apostolică, întrucât, potrivit lui Grigorie Teologul şi dumnezeiescului Hrisostom, faptul de „a crede în" ceva se referă numai la Dumnezeire[39], este evident că nu credem în patriarhi, mitropoliţi, arhiepiscopi, episcopi, parohieni, laici, monahi pustnici şi chinoviţi, fiindcă aceasta ar fi antropolatrie [adorare a omului], ci în ceea ce patriarhi, mitropoliţi, arhiepiscopi, episcopi, împăraţi şi, ca la Sinodul VII, şi monahi pustnici şi chinoviţi, nu fiecare în parte, ci adunându-se în sinod în chip

[39] GRIGORIE DIN NAZIANZ, *Cuvântarea V teologică* 6; *PG* 36, 140.

văzut în numele Domnului au canonizat sau adunându-se canonizează să gândim, să spunem şi să facem, mărturisind şi primind cele ce au fost spuse şi sunt spuse de la Dumnezeu prin bărbaţii purtători de Duh sau de Dumnezeu, adică prin profeţi, apostoli şi sinoadele ecumenice ca pe cuvintele lui Dumnezeu Însuşi; „căci luând voi de la noi cuvântul ascultării de Dumnezeu, zice Apostolul, nu l-aţi primit ca pe un cuvânt al oamenilor, ci ca pe un cuvânt al lui Dumnezeu" [*1 Tes* 2, 13], cum şi este cu adevărat. Şi, cum s-a spus, crezând noi în cuvintele dumnezeieşti ale Bisericii văzute a lui Hristos de atunci şi de acum, credem cu credinţă neîmpărţită în Însuşi Domnul Care ne-a grăit şi ne grăieşte cuvintele Lui prin Biserica Lui una, sfântă, universală şi apostolică văzută atunci şi acum, dacă, aşa cum s-a spus mai sus, faptul de „a crede în" se referă numai la Dumnezeire.

Unde şi când deci Biserica văzută a lui Hristos, patriarhi, mitropoliţi, arhiepiscopi, episcopi, parohieni, monahi pustnici şi chinoviţi — căci pe împăraţi îi las acum deoparte — au canonizat, adunându-se la un loc în sinod, despre împărtăşirea Tainelor să o facem de trei ori pe an şi, simplu zis, să păzim anumite zile, pentru ca lucrul care se face acum la noi în parte de fiecare din cei ce fac parte din Biserica universală să fie practica Bisericii lui Hristos una, sfântă, universală şi apostolică? Căci tot ce se face oricum şi de oricine şi nu e canonizat de un Sinod Ecumenic e un lucru parţial pentru mine şi pentru adevăr. Dacă şi adversarii noştri admit că Biserica universală a lui Hristos se vede subzistând nu în mod împărţit, ci în toţi deodată, întrucât cea care se vede în mod împărţit şi nu deodată împreună cu toţi e parţială, nu universală. Fiindcă atunci şi simonia şi hirotoniile care se fac prin intervenţii, nerespectându-se vârsta şi în absolut [fără parohie sau eparhie], strămutările episcopilor dintr-o episcopie în alta, vânzările şi revânzările episcopiilor ca pe o moştenire părintească sau privată, promovările pe bani în funcţii şi oficii bisericeşti şi primirile pe bani în mănăstiri, camăta practicată de clerici şi de monahi şi care e interzisă şi laicilor, încetarea

sau nesăvârşirea Liturghiei Darurilor mai înainte sfinţite lunea, marţea şi joia din Postul Mare, îngenuncherea obişnuită de Cincizecime făcută dimineaţa — care, pe de o parte, desfiinţează respectarea praznicului Învierii, căci ezit să spun că desfiinţează însăşi realizarea Celui ce sculat a înviat din morţi, iar, pe de altă parte, minte în ce priveşte timpul, numind în rugăciune dimineaţa „seară", amiaza „noapte care vine" şi, simplu spus, lumina întuneric, ca să vorbesc ca Isaia [5, 20] —, neîngenuncherea pur şi simplu şi acoperirea capului de către monahi şi clerici la rugăciuni, lucru de ruşine potrivit Apostolului [*1 Co* 11, 11], părul lung al acestora, şi simplu spus al bărbaţilor, care e lucru de necinste potrivit Apostolului [*1 Co* 11, 14]; toate acestea şi cele asemănătoare urmează că trebuie să spunem că sunt ale Bisericii universale a lui Hristos, întrucât şi ele se practică peste tot — ca să nu spun în fiecare loc, unii practicându-le iar alţii consimţind cu cei care le practică? Dar dacă acestea nu sunt, cum nici nu sunt, ale Bisericii universale, întrucât n-au fost canonizate nicăieri de ea într-o adunare ecumenică, atunci nici criticarea/demascarea [*elenchos*] acestora nu este o critică a Bisericii universale, cum ne învinuiesc unii de aceasta. Fiindcă atunci trebuie să spunem că e o critică/demascare şi o tulburare a Bisericii universale şi scrisoarea aceea enciclică [din 787] a patriarhului Tarasie al Constantinopolului[40] şi toate câte hotărăsc sfintele canoane despre cele spuse mai sus, dacă dintre cei ce le ştiu se scandalizează chiar şi cei aleşi văzându-le că sunt nesocotite chiar de cei care ar trebui să le pună în lucrare. Astfel încât unii spuneau cu glas mare în însuşi palatul imperial în prezenţa împăratului, a senatului din jurul lui şi a celor mai de vază oameni ai Bisericii, astfel: „O, pământule şi cerule! O, legi ale lui Hristos, aşezăminte şi hotare ale părinţilor, legiuitori şi învăţători după Hristos! O! Cum Biserica a fost foarte bine întocmită de voi, şi cum întâi-stătătorii ei de acum o distrug! Legile lui Dumnezeu sunt disprețuite, hotarele părinţilor sunt trecute, cele dum-

[40] *PG* 98, 1441–1452.

nezeieşti se vând, păcatul se sileşte să împărăţească din nou, şi se cuvine oare să cedăm sau să tăcem în acestea? Şi ce iad va striga aceasta?"[41]; căci sar aici bucuros cele ce urmează din pricina vorbelor grele, ca să nu spun a blasfemiei lor aparente. Iar alţii se vatămă chiar în ce priveşte lucrurile esenţiale, socotind din pricina neştiinţei/ignoranţei lor că cei care trebuie depuşi pentru fărădelegile pe care le-au făcut, sunt încă de pe acum depuşi şi nelucrători; fiindcă nu în toţi este cunoaşterea potrivit Apostolului [*1 Co* 8, 7].

8. Drepturile turmei conduse la critică

Obiecţie [16]: Dar, spune el, celor stăpâniţi/conduşi le este interzis să păstorească păstorii şi să judece judecătorii, „căci vă este de ajuns să fiţi păstoriţi bine" [zice Grigorie Teologul, în cuvântul la spurcatul Iulian Apostatul[42]].

Răspuns [16]: Acestea s-au spus despre cele ce le face păstorul în particular şi de către el însuşi, nu şi despre cele pe care le învaţă public şi în biserici; simplu spus, e interzisă judecarea doar a vieţii, nu şi a cuvântului păstorului. Căci faptul că a spus cu restricţie „căci vă este de ajuns să fiţi păstoriţi bine" arată că în cele în care cineva nu este păstorit bine, sau nu e învăţat cele ale scaunului de stăpân al acestuia, în aceasta poate, dacă nu să-l judece, atunci să critice pe cel care-l învaţă. Căci dacă nu, unde mai stau în picioare cuvintele Apostolului: „Vedeţi să nu vă amăgească cineva" etc. [*Col* 2, 8]; şi: „Nu vă lăsaţi duşi de învăţături străine de multe feluri" [*Evr* 13, 9] şi, simplu spus: „Toate puneţi-le la încercare, ţineţi ce este bun" [*1 Tes* 5, 21]. Iar Marele Vasile care spune: „Dacă vă spun ceva al meu să nu primiţi, dar dacă e al Domnului, să primiţi"[43] îi face în chip foarte limpede pe cei păstoriţi judecători ai celor ce păstorii îi învaţă fiecare în parte, cerând că acela dintre cei stăpâ-

[41] IOSIF BRYENNIOS, *Cuvântul III la Vinerea Mare*, ed. E. Vulgaris: *Ioseph monachou tou Bryenniou Ta eurethenta*, vol. 1–2, Leipzig, 1768; vol. 3, Leipzig, 1784.

[42] GRIGORIE TEOLOGUL, *PG* 35, 1053.

[43] Vasile cel Mare, citat neidentificat ca atare.

niţi care are un cuvânt tare potrivit sfatului Scripturilor să contrazică pe faţă cele stabilite de învăţător[44]. Dar nu numai aceasta, ci întrucât dumnezeiescul Hrisostom porunceşte celor stăpâniţi să lupte nu numai pentru credinţă, ci şi pentru hirotonii, este evident că înarmează şi pe cel stăpânit împotriva celor spuse şi făcute contrar canoanelor. Căci în ce altceva ar fi luptător potrivit Scripturii cel blând, dacă tace şi la cele spuse sau făcute în public în contra canoanelor? Căci şi potrivit lui Chiril al Alexandriei[45], dacă unii dintre cei rânduiţi dascăli şi învăţători ar încerca să ne tragă spre cele ce nu se cuvin, noi trebuie pur şi simplu să ne opunem şi să nu urmăm fără socotinţă celor ce li se pare lor, ci să punem la încercare fiecare din cele ce ni le spun să le facem, şi aşa să mergem spre ceea ce obişnuieşte să ne fie de cel mai mare folos. Dar faptul de a-i îndepărta pentru mult timp pe cei păstoriţi de comuniunea cu Binele, adică de Dumnezeu, şi a nu-i lăsa să se apropie pe cei ce vor să se alipească de Dumnezeu, ci a-i respinge prin faptul că învaţă legiuind şi făcând că aceştia trebuie să se împărtăşească doar de trei ori pe an, cum nu este propriu în chip vădit celui care nu păstoreşte bine şi nu învaţă cele ale scaunului său de stăpân?

Obiecţie [17]: Dar Biserica — spune potrivnicul răspunzând a doua oară — pe cei vrednici îi primeşte la fiecare Liturghie, căci despre aceasta e tot cuvântul, iar pe cei nevrednici, pe cei care cum ar spune dumnezeiescul Hrisostom stau cu insolenţă, nu-i depărtează/afurisește [*aphorizei*].

Răspuns [17]: Vezi însă cum vei împăca acum cuvintele tale între ele şi cu practica Bisericii văzute din vremea noastră, pentru că ai trecut de la desăvârşiţi la cei nevrednici. Iar că nu oricine este vrednic face deja parte dintre cei desăvârşiţi, sunt martori cei asemenea vameşului şi fiului risipitor, cărora, deşi au ajuns vrednici prin pocăinţă, le lipsesc multe până la desăvârşirea în virtute. Spui însă

44 VASILE CEL MARE, *Regula mare* 47 şi *Regula mică* 114; *PG* 31, 1036 şi 1160.

45 CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Isaia* I, 3; *PG* 70, 109.

că pe cei vrednici îi primeşte Biserica. De care Biserică vorbeşti? Căci din cei vrednici, care potrivit Apostolului s-au pus la încercare pe ei înşişi, Biserica văzută de acum — dacă n-ai uitat ce ai spus — patriarhiile, mitropoliile, arhiepiscopiile, parohiile şi mănăstirile, pe cel pe care l-au primit astăzi, să zicem în ziua Învierii, nu-l mai primesc chiar dacă vine la fel nu zic în ziua următoare, dar — aşa cum i-am văzut şi i-am auzit eu însumi pe cei care din această pricină au fost supuşi de întâi-stătător [preot] celor mai înfricoşătoare blesteme — nici chiar în săptămâna următoare, decât după perioada rânduită, pe unii la patru luni, pe alţii la patruzeci de zile, monahii pustnici, pentru că cei mai mulţi dintre monahii chinoviţi nu respectă nici măcar regula de trei sau de patru ori pe an. Arată-ne, deci, să vedem biserica la care cei vrednici se apropie la fiecare Liturghie solemnă!

Dar poate îmi vei replica: Arată-mi tu înainte pe cei vrednici, după care îţi voi arăta şi eu ceea ce ai cerut. Bine ai judecat. Hai să-ţi răspund. Cei care vin la capătul perioadei pe care ai hotărât-o, cum spui că sunt atunci când se apropie? Oare nu sunt dintre cei vrednici? Căci chiar dacă nimeni nu e vrednic din cei pe care tu însuţi i-ai primit ca puşi la încercare, n-ai putea spune însă că fac parte dintre cei nevrednici — fiindcă atunci ai da cele sfinte câinilor sau ai arunca mărgăritarele înaintea porcilor [*Mt* 7, 6] —, iar dintre aceştia care sunt acum pentru tine puşi la încercare sau ca tine însuţi, cei care ar voi să se apropie în ziua sau în săptămâna următoare — căci nu vorbesc despre cei ce nu vor, deşi şi ei trebuie făcuţi să vrea —, ai putea să ne arăţi biserica care să-i primească şi nu mai degrabă să-i respingă? Căci eu ştiu nu puţine persoane căsătorite şi necăsătorite care la îndemnul nostru, sau mai bine zis al sfintelor canoane, s-au pus la încercare pentru aceasta mai cu seamă în Sfântul şi Marele Post al Paştilor, şi care n-au fost mai puţin împiedicate fie de întâi-stătătorul Bisericii, fie de predicatorii rânduiţi de cei robi împreună cu ei la împărţirea grâului Cuvântului, şi care din această pricină ne-au făcut şi nouă cele mai grozave lucruri. Şi nu numai asta, ci din pricina noastră unii din cei indolenţi i-au repro-

şat preotului din Corona Transilvaniei [Braşov][46], în care locuim acum, că ne primeşte la Sfintele Taine în fiecare săptămână o dată şi de două ori, iar uneori şi de mai multe ori. Răspunzându-le însă, acela a zis: „Nu pot să-i resping din chemaţi de mine spre a mânca din Viţelul cel îngrăşat [*Lc* 15, 23] care tocmai pentru aceasta S-a jertfit pentru ei, dacă n-am nimic ce să spun împotriva lor pe faţă şi dovedit", arătându-le şi canonul [131] de la Cartagina care spune ca nimeni să nu fie mustrat, deci despărţit/afurisit fără dovadă sau altfel cel care mustră să fie supus aceleiaşi pedepse, şi aşa le-a închis gura, fiindcă n-au avut nimic ce să-i mai răspundă. Cine se poate pune la încercare pe sine aşa cum fac cei care pleacă din această viaţă cu pocăinţă sinceră şi lacrimi fierbinţi? Dar aceia nici pe acesta nu-l socotesc vrednic dacă nu se împlinesc patruzeci de zile de când s-a împărtăşit, deşi potrivit sfintelor canoane cel trimis în acea călătorie lungă şi fără întoarcere are nevoie de acea foarte necesară merinde!

9. Despre scandal şi schismă

Obiecţie [18]: Dar, spun ei, faptul de a încerca cineva să-i convingă pe unii de asemenea lucruri e propriu celui care se rupe în schismă şi pe sine însuşi şi Biserica.

Răspuns [18]: Potrivit Marelui Vasile ruperea în schismă e a celor care se deosebesc nu în ce priveşte credinţa în Dumnezeu — fiindcă acest lucru e propriu ereticilor —, ci într-una din chestiunile bisericeşti sau din cele ce sunt în puterea noastră, cum e, de pildă, căsătoria sau mâncărurile[47]. Dar cele rânduite de canoane sau sinoade, fie poruncite,

[46] Aşa cum a stabilit ATH. E. KARATHANASES, *Ho Hellenismos tēs Transylvanias. Hē pneumatikē, ethnikē kai ekklēsiastikē zoē tōn dyo Hellenikōn emporikōn kompanion tou Sibiou kai Brasovou XVIII–XIX aionon*, Thessaloniki, 2003, p. 222–223, parohii bisericii Companiei greceşti din Braşov erau ieromonahi athoniţi trimişi de la Xiropotamu; conform listei lor de la p. 222–223, între 1764–1782 paroh grec în Braşov era ieromonahul Hristofor.

[47] VASILE CEL MARE, *Epistola* 188; *PG* 32, 665.

fie interzise, nu fac parte nici din cele ce sunt în puterea noastră, nici din chestiunile discutate, ci din cele indispensabile şi recunoscute fără nicio îndoială. Prin urmare, reamintirea canoanelor nu introduce nici o deosebire, nici o schismă. Căci schisma este, ca să spunem explicit, rânduiala proprie [*idiorrhythmia*] în duh de sfadă nu cu privire la credinţa în Dumnezeu, ci cu privire la cele bisericeşti. Iar rânduială de sine numesc tot ce este sau se face contrar canoanelor şi e apărat atât de mult cu cuvântul sau cu lucrul, încât unul ca acesta fie, atunci când rămân în unitatea Bisericii universale, e pentru unii credincioşi o piatră de poticneală spre scandal care răceşte iubirea lor, iar pe alţii îi zideşte în aceeaşi răutate şi rânduială de sine, ca cei din jurul acelui Eustatie [al Sebastei, † 377] condamnat la Gangra [în 341], fie rupe împreună cu următorii lui unitatea Bisericii universale şi îşi împlântă un altar propriu, ca cei ai lui Novat [† 257] şi Donat [† 410] şi relele partide ale celorlalţi cu rânduială de sine. Unde sunt aşadar aici semnele distincte ale schismei, când nu poţi vedea, dovedi sau acuza la noi nimic din mai sus-zisa rânduială de sine? Nici ceva din cele interzise de canoane, nici împlântarea unui altar propriu sau zidirea vreunei răutăţi, dacă nu cumva numeşti răutate paza sau aducerea-aminte a sfintelor canoane; sau dacă nu cumva, pe cât se pare, vei numi schismatic şi pe dumnezeiescul Hrisostom care, tulburându-se pentru lucrurile pe care le susţinem şi noi, s-a aprins de mânie spunând, ca să folosesc chiar expresiile lui: „degeaba e jertfa de fiecare zi", „degeaba stăm în jurul jertfelnicului, dacă nu se împărtăşeşte nimeni" şi, iarăşi: „tot cel ce nu se împărtăşeşte stă cu neruşinare şi insolenţă"[48].

Obiecţie [19]: Dar cuvintele acestui dumnezeiesc Părinte, spun ei, n-au fost pietre de poticneală spre scandal pentru cineva cum sunt cele ale tale, care pot să scandalizeze chiar şi pe cei aleşi.

Răspuns [19]: Şi cine oare sunt cei ce se scandalizează pentru cele ale poruncii decât cei care apără şi legiuiesc

[48] IOAN HRISOSTOM, *Omilia 3 la Efeseni; PG* 62, 29.

fără niciun folos — căci mi-e greu să spun şi spre pierzania celor ce se depărtează de Dumnezeu — împărtăşirea de trei ori pe an? Dar şi scandalizarea — ca să recapitulăm pe scurt cuvântul despre el din cele ale Marelui Vasile[49] — nu este interzisă nu pur şi simplu, ci doar pentru două lucruri: pentru cele contrare poruncii şi pentru cele ce stau în puterea noastră, nu pentru cele făcute sau spuse potrivit poruncii, în care, spune acest Părinte, se face arătată doar răutatea celor scandalizaţi. Fiindcă atunci va fi acuzată de tine drept piatră de poticneală însăşi Piatra aleasă şi cinstită din capul unghiului [*Ef* 2, 20] pusă pe temeliile Sionului, Care pentru cei ce nu cred e o piatră de poticneală şi cădere [*Mt* 21, 42–44] şi o sabie care rupe pe cei dintr-o casă unii de alţii [*Mt* 10, 34], semn de contradicţii [*Lc* 2, 34] şi judecată, ca cei ce văd să ajungă orbi [*In* 9, 39]. Căci mi se pare că trebuie să las aici deoparte pietrele sfinte care se rostogolesc pe pământul Domnului [sfinţii apostoli], care fiind bună-mireasmă a lui Hristos pentru cei ce se mântuiesc şi cei ce pier, nu erau pentru toţi mireasmă a vieţii spre viaţă, ci pentru cei mai mulţi mireasmă a morţii spre moarte [*2 Co* 2, 15–16]. Aşadar, întrucât potrivit Marelui Vasile poticneala/scandalul se întâmplă pentru cele contrare poruncii din pricina răutăţii şi lipsei de experienţă a celui ce se poticneşte/scandalizează, nu a celor ce se lasă poticniţi/scandalizaţi, iar pentru cele spuse şi făcute conform poruncii, din contră, se întâmplă din pricina răutăţii şi a lipsei de experienţă a celor ce se lasă poticniţi/scandalizaţi, nu a celui ce se poticneşte/scandalizează, urmează că sunt nevinovaţi de acuza de poticneală/scandal cei despre care se spune că produc poticneală/scandal, aducând aminte de poruncă, întrucât în cele ce sunt potrivit poruncii, Marele Vasile îl învinuieşte în mod evident nu pe cel ce pare că produce poticneală/scandal prin aceasta, ci pe cei ce se poticnesc/scandalizează din pricina neştiinţei sau lipsei lor de experienţă. Dar cine anume sunt cei care se poticnesc/scandalizează în cele spuse sau făcute conform poruncii din pricina lipsei de experienţă şi cine din pricina răutăţii proprii, refuzăm să o spunem noi, întrucât e un lucru cunoscut [din lipsă de experienţă cea mai mare parte a laicilor, din răutate clericii care apără şi legiuiesc împărtăşirea de trei ori pe an — adaos al versiunii neogreceşti].

[49] VASILE CEL MARE, *Regula mică* 64; *PG* 31, 1125–1128.

Obiecţie [20]: Dar cum şi unde, spun ei, îi vine să cerceteze unele ca acestea unuia care şade undeva într-un ungher şi care, prin cele ce le închipuie mintea lui, îi duce pe mulţi şi-i tulbură pe cei cu mintea uşoară?

Răspuns [20]: Propriu celor ce nu ştiu ce să răspundă e faptul de a se întoarce spre defăimări; dar cei cărora li s-a poruncit ca, oriunde ar şedea, să fie gata să dea cuvânt de răspuns oricui ne-ar întreba despre cele ale noastre [cf. *1 Ptr* 3, 15], nu le pasă decât puţin sau deloc de insulte. Căci dacă n-ai fi acuzat ca noi, cei care şedeam undeva într-un ungher [al Bisericii — adaos al versiunii neogreceşti], de către cei ai noştri, ci tu cel ce eşti pus peste sfeşnicul învăţăturii şi de pe un munte înalt binevesteşti Sionului [cf. *Is* 40, 9] ai fi supărat de unul care observă cele ale noastre, fiind acuzat de încălcarea pe faţă a unor canoane bisericeşti, ce altceva ai fi putut spune celor ce încearcă să atribuie încălcarea lor înseşi Bisericii universale decât că acestea nu sunt ale Bisericii universale, întrucât, cum s-a spus mai sus, n-au fost niciodată definite într-un sinod ecumenic? Căci mult mai bine ar fi să ne înstrăinăm de ea decât să încercăm să familiarizăm în ea, chipurile fără păcat, cele care în chip vădit nu converg cu cuvintele ei sau sunt pe faţă reproşabile. Căci dacă am presupune că unele ca acestea ar fi ale Bisericii universale, cum se va arăta atunci că aceasta are în această parte practica ei convergentă cu cuvintele ei, şi nu s-a arătat mai degrabă una spunând şi alta făcând? Cum, zic, împărtăşirea de trei ori pe an şi, simplu spus, păzirea unor zile ar fi ale Bisericii universale, ele care sunt desfiinţate de cele pe care le-au canonisit adunându-se împreună în chip văzut apostoli, patriarhi, mitropoliţi, arhiepiscopi, episcopi, împăraţi, pustnici şi chinoviţi, şi nu sunt susţinute de nimic din cele ce plinătatea credincioşilor noştri a hotărât adunându-se din toată lumea cu privire la acestea?

10. Participarea la aducerea jertfei a celor prezenţi la dumnezeiasca Liturghie

Obiecţie [21]: Dar dacă întregul, spun ei, e alcătuit şi constituit din toate părţile lui şi părţile întregului sunt anterioare genezei lui, de aici urmează că atunci cele spuse şi făcute la fel şi într-un glas de fiecare din adunările bisericeşti de la noi sunt în chip recunoscut ale Bisericii universale, în cazul în care nu se deosebesc cu nimic nici împreună, nici separat, nici în parte, ci fiecare spune şi face acelaşi lucru; căci zice Apostolul: „Vă rog, fraţilor... să vorbiţi toţi acelaşi lucru" [*1 Co* 1, 10].

Răspuns [21]: Te văd că încerci în orice fel să arăţi că e păcătoasă nepăcătoşenia Bisericii lui Hristos ambiţionând în duh de sfadă să-i atribui ei cele care nu sunt ale ei. Dar dacă păzirea zilelor privitoare la împărtăşire practicată în patriarhii, mitropolii, arhiepiscopii, parohii şi mănăstiri este a Bisericii universale, atunci ale cărei Biserici sunt canoanele care o desfiinţează? Căci doar una din aceste două practici ar putea fi a Bisericii una a lui Hristos. Vezi unde te duce cuvântul tău? Potrivit Apostolului, Biserica este casă a Dumnezeului Celui Viu [*1 Tim* 3, 15], dar Dumnezeu nu este un Dumnezeu al morţilor, ci al viilor, potrivit cuvântului Domnului [*Mt* 22, 32; *Lc* 22, 38] şi credinţei noastre. Dar, spun ei, toţi sunt vii pentru El, şi, spun eu, chiar şi cei care au adormit în Hristos — căci faptul că „toţi sunt vii pentru El" [*Lc* 22, 38] nu s-a spus despre cei ce vieţuiesc în acest trup mai mult decât despre cei adormiţi în Domnul —, de aici urmează că, întrucât Biserica universală a lui Hristos e alcătuită din toţi cei vii pentru Dumnezeu, ceea ce nu e spus într-un glas de toţi cei vii pentru Dumnezeu nu este al Bisericii universale. Căci dintre cei vii pentru Dumnezeu unii susţin împărtăşirea de trei ori pe an şi, simplu spus, păzirea zilelor, iar alţii nu; dar atunci când există un dezacord în ceva, toţi cei vii pentru Dumnezeu cer să domine votul majorităţii[50]. Dar întâi-stătătorii Bisericii lui Hristos

[50] Canonul 6 al Sinodului I Ecumenic.

dinaintea noastră au fost mai mulţi decât cei de acum, prin urmare votul pe această temă al celor dinaintea noastră e mai puternic şi mai respectabil, în cazul în care potrivit Marelui Vasile[51], tot ce se distinge prin vechime e respectabil. Căci mi se pare că trebuie să las deoparte faptul că celor de după nu le este îngăduit să fie cu nimic în dezacord faţă de cei dinainte, decât pe motivul folosirii uneori a unei economii spre zidire, iar nu spre surpare! Prin urmare, fie cei ce apără aceasta să arate ce lucru se rânduieşte sau zideşte prin economie în Biserică prin împărtăşirea de trei ori pe ani, fie să-şi însuşească, pe de o parte, faptul că, potrivit dumnezeiescului Hrisostom, Jertfa [euharistică] nu se face pentru cei ce nu vin să se împărtăşească, iar, pe de altă parte, că a-i îndepărta pe credincioşi pentru mai mult timp de comuniunea Binelui, adică de la Dumnezeu, e şi ea una din bolile Bisericii pe care dumnezeiescul Hrisostom cere să fie tăiate din Biserică, sau mai bine zis pe care s-a sârguit el însuşi să o taie de multe ori prin multele sale cuvinte; căci potrivit Marelui Vasile[52] nu se cade ca, dacă cei mari dinaintea noastră au uitat acestea, să imităm şi noi greşeala lor.

Obiecţie [22]: Dar, spun ei, nu este lucrul meu, nici al tău sau al unuia dintre cei simpli să stârpească acest lucru, ci faptul de a dezrădăcina şi a surpa, ca şi de a zidi şi a sădi sunt lucruri ale unui alt Ieremia.

Răspuns [22]: Ne-ai eliberat de multe lucruri, omule, mărturisind, nu ştiu cum şi fără voie, că trebuie smulse cele ce sunt cu adevărat vrednice de a fi smulse. Căci îţi aduci aminte că tu ai zis că aceste lucruri, care şi după tine trebuie stârpite, sunt ale Bisericii universale, dar de dragul tău eu sar peste el de bunăvoie. Aşadar, de ce nu te-ai lupta mai bine, după cum îţi revine, să smulgi, să dezrădăcinezi şi să tai din rădăcină, din casa sau turma al cărei întâi-stătător eşti, aceste buruieni care trebuie şi după tine smulse, „ca nu cumva odrăslind o rădăcină a amărelii să vă

[51] VASILE CEL MARE, *Cuvântul despre post; PG* 31, 165.
[52] VASILE CEL MARE, *Epistola* 188; *PG* 32, 665.

tulbure şi prin ea mulţi să se molipsească", potrivit Apostolului [*Evr* 12, 15], îndepărtându-i de Dumnezeu şi umblând în voile inimilor lor, decât din contră să le faci să-şi înfigă adânc rădăcinile şi să ajungă pomi săpându-le şi gunoindu-le?

Obiecţie [23]: Pentru că trecerea cu vederea a acestui lucru e mică, întrucât cei ce încalcă acest lucru nu sunt pedepsiţi nici de Sinodul din Trullo, nici de Domnul, nici de însuşi Hrisostom care pentru asta şi-a deşertat tolba retorică.

Răspuns [23]: Dar chiar şi dacă ar fi un lucru mic, nici aşa n-ar trebui lăsat, ci ar trebui smuls pe cât ne stă în putinţă, ca nu cumva lucrul mic trecut cu vederea să ajungă mare, cum a şi ajuns. Dar vai de cuvântul care face mici aceste lucruri incomparabil foarte mari! Vai de tăierea şi deformarea celor croite drept! Vai, suflete — ca să vorbesc în cuvintele lui Mihea [7, 1] — „că am ajuns ca după culesul fructelor de vară, ca după culesul viilor! Nu se mai află niciun strugure de mâncare, nicio smochină timpurie de mâncare". Ce spui? E oare puţin lucru pentru tine faptul de a nu vesti neîncetat moartea Domnului [*1 Co* 11, 26]? Ca invitatul să refuze marele ospăţ al marelui Dumnezeu şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos [*Lc* 14, 16]? Căci după calitatea sau demnitatea lucrului trecut cu vederea se judecă şi păcatul, mic sau mare. E puţin lucru pentru tine faptul de a-L insulta prin neîmpărtăşire pe Cel ce pentru tine a jertfit Viţelul cel îngrăşat [*Lc* 15, 23]? Faptul de a alege nu viaţa în duh, ci în trup? Faptul că cel ce se îndepărtează de Dumnezeu piere? Faptul că cel ce stă departe de cuminecarea lui Hristos ajunge prada lupului spiritual care umblă mugind ca un leu căutând pe cine să mănânce [*1 Ptr* 5, 8]? Faptul de a nu rămâne neîncetat în Hristos, ci de a vărsa sângele Lui asemenea celor ce L-au răstignit, şi astfel lucrul să apară drept o junghiere, iar nu o jertfă? Căci şi aceia împungeau, dar nu ca să bea, ci ca să verse, spune dumnezeiescul Hrisostom.

Iar că toţi cei care stau în jurul slujitorului celor sfinte aduc jertfa prin el este evident din cele ce le glăsuieşte la

plural acesta cuprinzându-i şi pe aceia: căci aici spune: „Ale Tale dintru ale Tale Ţie Îţi aducem" etc. şi: „să stăm bine... sfânta jertfă [ofrandă] să o aducem", încă şi atunci când se roagă ca Dumnezeu să ne dea „să-I slujim cu cuviosie în toate zilele vieţii *noastre*", „aducând — în altă rugăciune — rugăciuni, cereri şi jertfe fără de sânge"; iar acolo rugându-se pentru cei ce săvârşesc sfânta Liturghie, în acord cu Marele Vasile care se roagă şi el: „Adu-Ţi aminte, Doamne, de ce Ţi-au adus acestea şi de cei pentru care, prin care şi pentru care au adus acestea". Dar sfânta Liturghie o săvârşesc însă nu cutare sau cutare, cum cred mulţi, ci toată Biserica adunată care prin ierarh prohiriseşte pe preot să aducă pentru ea neîncetat daruri şi jertfe lui Dumnezeu. Aşadar, aşa cum atunci când preotul glăsuieşte: „Pentru sfântă casa aceasta şi pentru cei ce cu credinţă, cu evlavie şi cu frică de Dumnezeu intră într-însa, Domnului să ne rugăm", nu sunt unii cei care intră şi alţii cei cărora li se porunceşte să se roage pentru cei ce intră, ci toţi cei ce intră sunt îndemnaţi să se roage unii pentru alţii, căci se zice: „Pe noi înşine şi unii pe alţii şi toată viaţa noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm" şi „rugaţi-vă unii pentru alţii ca să vă vindecaţi" [*Iac* 5, 16], pentru că cei ce se roagă pentru cei ce intră fac şi ei parte din cei ce intră, tot aşa nu sunt unii care săvârşesc sfânta Liturghie şi alţii care se roagă pentru ei, ci toţi cei ce intră atât săvârşesc prin preot lucrarea sfântă, cât şi se roagă unii pentru alţii. Aşadar, potrivit dumnezeiescului Hrisostom, varsă sângele jertfei pe care, cum s-a arătat, o aduce şi el nu numai cel ce îl bea cu nevrednicie, ci, nu mai puţin, şi cel care nu-l bea deloc; de ce îl mai aduce împreună ofrandă dacă nu vrea să-l bea? Sau de ce nu se împărtăşeşte din cele pe care le-a adus împreună ofrandă şi el? Pe scurt: puţin lucru e pentru tine faptul că Hristos moare degeaba pentru tine? Să stai de faţă la Liturghie şi să-L refuzi pe Cel care-ţi grăieşte din cer, să întorci spatele Celui ce te cheamă şi să primeşti în deşert harul, lucru interzis de Apostol [*2 Co* 6, 1]; lucru la care „când cuget, spune Marele Vasile vestindu-şi suferinţa sa, cad într-o frică şi o ieşire din mine însumi înfricoşă-

toare, ca nu cumva din nebăgarea de seamă a minţii sau îndeletnicindu-mă cu lucruri deşarte să cad din iubirea lui Dumnezeu şi să mă fac ocară pentru Hristos"[53].

11. Cum şi de către cine se vesteşte moartea Domnului şi că îndemnurile Sfinţilor Părinţi adresate credincioşilor nu se deosebesc cu nimic de poruncile corespunzătoare ale Bisericii

Obiecţie [24]: Dar de ce înalţi şi măreşti atât de mult, spun ei, cele trecute cu vederea ca nepedepsite din pricina micimii lor, cum s-a zis?

Răspuns [24]: Pe cât se pare vorbim unor urechi care nu aud! Ce spui şi aici? Sunt oare nepedepsiţi pentru tine cei care încalcă sfintele canoane şi poruncile/rânduielile evanghelice? cei ce nu fac ceea ce sunt datori să facă? Al cui este canonul care cere ca toţi credincioşii adunaţi în biserică în toată Săptămâna Luminată să se desfăteze cu voioşie de dumnezeieştile Taine? Nu [canonul 66] al Sinodului din Trullo? Iar Sinodul din Trullo, care în canonul său 2 pecetluieşte împreună cu toate celelalte şi canoanele apostolice, nu-l îndepărtează/afurisește şi el, prin acestea şi prin canonul 2 al Sinodului de la Antiohia, pe cel ce nu rămâne la Liturghie şi pentru împărtăşirea Tainelor, ci refuză Împărtăşirea? Nu se spune oare la sfârşitul aceluiaşi canon [2 Trullan] că „dacă ar fi prins cineva inovând sau încercând să răstoarne vreun canon din cele zise — pe care le-a pecetluit —, să fie vinovat şi cum spune acel canon să-şi primească pedeapsa şi prin el să se vindece de cele ce le-a greşit"? Pecetluind în canonul 1 ca predate de Dumnezeu şi scrierile dumnezeiescului Hrisostom, care ca un luminător în lume are cuvântul vieţii, acelaşi Sinod [Trullan] nu se irită şi el împreună cu acesta în cea de-a 3-a lui *Omilie la Efeseni* împotriva celor ce stau la Liturghie cu neruşinare şi insolenţă? Nu strigă oare şi el cele ale aceluia împreună cu acela şi după acela: „Tot cel ce nu se împărtăşeşte stă cu

[53] VASILE CEL MARE, *Regula mare* 2; *PG* 31, 916.

neruşinare şi insolenţă"[54]? Dar Sinodul VII? Oare spunând în canonul său 1 şi 11 că toţi sunt datori să păzească sfintele canoane, nu pedepseşte şi el la fel cu cele dinaintea lui pe aceia, pe unii îndepărtându-i/afurisindu-i, iar pe alţi depunându-i/caterisindu-i? Cum spui deci că sunt trecuţi cu vederea nepedepsiţi de către Sinodul VI [Trullan] cei care, cum se arată, sunt pedepsiţi nu numai de acesta, dar şi de Sinodul VII? Oare nu vei spune şi că cel ce a făcut adulter în inima sa cu femeia la care s-a uitat [*Mt* 5, 28] nu e pedepsit de Domnul întrucât Evanghelia nu-i alătură şi pedeapsa, ignorând, pe cât se pare, că potrivit Marelui Vasile[55], cel ce încalcă şi o singură poruncă e supus cu necesitate inevitabilă unui verdict general, chiar dacă nu există ameninţarea unei pedepse pentru fiecare păcat în parte? Căci Domnul Iisus declară răspicat: „Cine Mă nesocoteşte pe Mine şi nu primeşte cuvintele Mele, are judecător care să-l judece: cuvântul pe care l-am spus, acela îl va judeca în ziua de apoi" [*In* 12, 48], iar Ioan Botezătorul, şi nimeni nu e mai mare decât el, dă şi el mărturie în mod nedefinit şi spune: „Cine nu ascultă de Fiul nu va vedea viaţa, ci mânia lui Dumnezeu va rămâne peste el" [*In* 3, 36]. Căci, spune el, de Dumnezeu insuflata Scriptură, ca şi Vechiul Testament, obişnuieşte să generalizeze blestemul ei împotriva tuturor celor asupra cărora n-a adus un blestem în particular, blestem general care e obârşia celei mai cumplite pedepse şi care zice: „Blestemat cel ce nu rămâne în toate cele scrise în cartea Legii acesteia" [*Dt* 29, 26], şi altundeva: „Blestemat tot cel ce face lucrul Domnului cu negrijă" [*Ir* 48, 10]. Iar dacă e blestemat cel ce face cu negrijă, oare de ce va fi vrednic atunci cel ce nu face nimic? Prin urmare, şi cei ce refuză la Liturghie să vestească moartea Domnului potrivit poruncii Lui [*1 Co* 11, 26], chiar dacă din pricina indolenţei canoniştilor scapă de judecata de acum a canoanelor, în Ziua de Apoi îi va judeca, dacă îi va găsi neîndreptaţi, cu-

[54] IOAN HRISOSTOM, *Omilia 3 la Efeseni; PG* 62, 29.

[55] VASILE CEL MARE, *Cuvântul 2 despre Botez*, întrebarea 5; *PG* 31, 1593.

vântul pe care l-a grăit atât El Însuşi, cât şi ceea ce a spus prin Pavel şi prin Părinţii canoanelor. Dar cei ce se silesc să răstălmăcească după prejudecata lor acest cuvânt rostit, n-au cruţat de răstălmăcire nici cuvintele lui Gură de Aur. Căci, deşi acela numeşte în chip vădit insolenţă neruşinată nu starea [la Liturghie] fără evlavie, cum interpretează ei, ci starea [la Liturghie] fără împărtăşire, pentru că spune: „Tot cel ce nu se împărtăşeşte stă cu neruşinare şi insolenţă", aceia trecând de bunăvoie, ca să nu spun cu răutate, peste „tot cel ce nu se împărtăşeşte", spun că unii din cei ce nu se împărtăşeau stăteau cu insolenţă, iar nu cu cuvenita sfială şi evlavie, şi pe aceştia îi acuză, nu pe cei ce nu se împărtăşesc. Şi deşi pe cel ce stă fără să se împărtăşească acela îl judecă vrednic să se roage [afară din biserică] împreună cu cei ce fac penitenţă ca un insultător al celor dumnezeieşti, lucru care se deosebeşte cu puţin sau cu nimic de îndepărtarea/afurisirea ca nevrednic de auzirea şi vederea [Tainelor] potrivit canoanelor apostolice şi sinodale, aceia spun că cele spuse nu sunt îndepărtare/afurisire, ci îndemn, nedându-şi seama că şi îndemnurile fac parte din cele ce îndreaptă spre porunca Domnului, şi fie coincid cu ea, fie contribuie la ea. Căci zice: „Vă îndemnăm nu ca să nu veniţi [la Liturghie], ci să vă faceţi vrednici de prezenţă şi de venire"[56], întrucât acest cuvânt arată că prezenţa şi venirea se introduc sau se suprimă una pe alta, afară de cei care, cum s-a zis, stau afară în penitenţă sau pedeapsă, iar potrivit Marelui Vasile[57], cele ce duc la porunca Domnului trebuie primite ca voinţe ale lui Dumnezeu. Dar dacă cei care încalcă voile lui Dumnezeu trebuie pedepsiţi, atunci nici cei ce încalcă îndemnul dumnezeiescului Părinte [Hrisostom] nu trebuie să rămână nepedepsiţi. Şi iarăşi, deşi acela zice: „Degeaba e jertfa zilnică, degeaba stăm în jurul jertfelnicului dacă nu se împărtăşeşte nimeni"[58], ei spun că şi dacă nu se împărtăşeşte nimeni, dar [preotul] cel care

[56] *Ibid.*; *PG* 62, 30.
[57] VASILE CEL MARE, *Regula mică* 114; *PG* 31, 1160.
[58] *PG* 62, 29.

aduce jertfa se împărtăşeşte în chip necesar, jertfa nu e degeaba, întrucât e săvârşită şi pentru mulţi alţii, în aceasta şi numai în aceasta fiind de acord fără voie cu dumnezeiescul Părinte, căci nici acesta nu spune că „degeaba e jertfa zilnică" pentru [preotul] cel care o aduce sau pentru cei adormiţi, pentru cei ce se ostenesc, pentru cei ce călătoresc pe ape şi pe uscat, pentru cei robiţi şi pentru cei care din binecuvântate pricini nu sunt de faţă, pentru buna întocmire a văzduhurilor sau pentru îmbelşugarea roadelor pământului, ci este degeaba pentru cei ce stau de faţă fără să se împărtăşească; din pricina cărora mă tem, pe cât socot, ca ea să nu fie degeaba chiar şi pentru bună întocmirea văzduhurilor şi pentru îmbelşugarea roadelor pământului, în cazul în care afară de [preotul] cel care o aduce toţi ceilalţi pentru care suflă văzduhurile şi rodeşte pământul, sunt dintre cei ce nu se împărtăşesc. După care, spunând că aceste cuvinte ale dumnezeiescului Hrisostom sunt toate o chemare, nu o constrângere forţată, ca un sfat şi un îndemn, nu o poruncă, nu-şi dau seama că şi rânduielile evanghelice şi canonice ale Bisericii cer toate doar câte sunt în puterea noastră şi că în multele sale cuvinte şi dumnezeiescul Părinte [Hrisostom] numeşte îndemnuri şi sfaturi şi rânduielile evanghelice şi apostolice care, întrucât nu desfiinţează libertatea, sunt negreşit sfaturi şi îndemnuri, căci zice: „Dacă veţi voi şi Mă veţi asculta" etc., iar întrucât îl fac vinovat pe cel ce nu vrea să le asculte sunt porunci constrângătoare, căci zice: „De nu veţi voi şi nu Mă veţi asculta, sabia vă va mânca" [*Is* 1, 20]. Dar şi faptul de a ne împăca cu Dumnezeu prin pacea şi prin sfinţirea care vine din amândouă părţile [şi a sufletului şi a trupului] şi, simplu spus, prin poruncile evanghelice este o chemare, întrucât la aceasta ne cheamă nu numai Apostolul în toate epistolele lui, ci şi Însuşi Hristos, căci zice Apostolul: „Suntem soli în numele lui Hristos, ca şi cum Dumnezeu v-ar chema prin noi. În numele lui Hristos vă rugăm: împăcaţi-vă cu Dumnezeu!" [*2 Co* 5, 20]. La fel şi Ioan Botezătorul, şi nimeni nu este mai mare decât el, nu constrângea mulţimile care-l întrebau, ci le chema şi îndemna să

facă ce trebuie făcut, căci zice [Evanghelia]: „Şi îndemnând multe altele, vestea poporului vestea cea bună" [*Lc* 3, 18]. Ce deci? Şi acestea vei spune că nu sunt porunci, ci îndemnuri şi lucruri care stau în puterea noastră [a le face sau nu]? Căci este evident că separi îndemnurile de porunci. Dar nu-ţi îngăduie acest lucru nici „securea care stă la rădăcina pomului şi care taie şi aruncă în foc tot pomul care nu face roadă bună" [*Lc* 3, 9], cum ne îndeamnă să facem acelaşi Ioan spunând: „Faceţi roade vrednice de pocăinţă" [*Lc* 3, 8], nici lopata din mâna Domnului care curăţă aria [*Lc* 3, 17], nici toiagul lui Pavel cu care-i ameninţa pe corinteni [*1 Co* 4, 21]. La toate acestea cineva ar putea replica că aceştia care sunt tocmiţi din ceasul întâi în via Domnului, şi care chiar dacă sunt chemaţi în fiecare ceas, adică la fiecare Liturghie, nu vin din pricina leneviei care vine din indolenţă, dacă însă arată într-o singură venire a lor aceeaşi râvnă cu cei din ceasul al unsprezecelea, primesc aceeaşi plată cu aceştia, întrucât tuturor li se dă acelaşi dinar [cf. *Mt* 20, 1–10]. Dar cuvântul nostru nu este despre dinarul pe care-l luau atunci aceştia — dacă ar putea numi cineva „dinar" nu atât cel dat seara celor ce au lucrat în vie neîncetat din clipa în care au fost tocmiţi până la apusul vieţii, cât arvuna lui: împărtăşirea de el prin simboluri sensibile —, ci despre lenevia nescuzabilă de care sunt acuzaţi în Liturghiile în care nu iau darul; căci dacă Cel ce le dă de lucru le va spune: „Pentru ce staţi aici şi nu veniţi să vă dau şi vouă dinarul?", atunci mustraţi de conştiinţa lor vor spune şi ei negreşit că din pricina leneviei. Şi dacă acela îi va întreba iarăşi: „Şi de ce aţi stat toată ziua fără să lucraţi?", neputând să răspundă: „Pentru că nu ne-a tocmit nimeni", nu numai că nu vor primi milă, ci vor fi pedepsiţi pentru lenevie şi dispreţ, întrucât au stat cu insolenţă fără să ia darul.

Obiecţie [25]: Dar dinarul dat lor odată le dă şi amnistia leneviei şi a dispreţului lor iniţial.

Răspuns [25]: Le dă, însă după ce au primit plata, sau, mai bine zis, după ce au luat darul, aceştia, întorcându-se la Liturghiile următoare iarăşi la vărsătura [*2 Ptr* 2, 22]

dinainte a leneviei şi întoarcerii spatelui, desfiinţează ceea ce au zidit şi pierd amnistia leneviei a celor dinainte. Căci zice cineva: „Unul zidind şi unul surpând ce folos mai mare am avut decât osteneala? Botezându-se cineva şi spălându-se de moarte, şi iarăşi atingându-se de ea, ce folos va mai avea de la baia lui? Tot aşa şi la omul care posteşte de la păcatele lui şi iarăşi vine şi face aceleaşi lucruri, cine va auzi rugăciunea lui?"

Obiecţie [26]: Apoi, spun ei, n-ai citit: „Oare cine cade nu se ridică?", sau „Cel ce a întors spatele nu se va întoarce?" nici: „De câte ori vei cădea, scoală-te şi mântuieşte-te!"?

Răspuns [26]: Faptul că „de câte ori vei cădea, scoală-te şi te vei mântui", ceea ce se deosebeşte întrucâtva de „oare cine cade nu se ridică?", nu l-am citit însă până azi cu aceste cuvinte nicăieri în Scriptură.

Obiecţie [27]: Dar, spun ei, faptul că: „De-ţi va greşi fratele tău de şaptezeci de ori câte şapte pe zi" etc. [*Mt* 18, 22] ce altceva vrea să spună decât că „de câte ori vei cădea, scoală-te şi mântuieşte-te"? Căci faptul că „cine cade oare nu se ridică?" e spus la prezent arată că nu e vorba de o singură cădere, ci de mai multe căderi.

Răspuns [27]: Dar cuvântul de faţă nu respinge scularea lui ori de câte ori cade, ci rugăciunea lui când zace în căderea indolenţei; căci zice: „dacă vine şi face iarăşi aceleaşi lucruri, cine va auzi rugăciunea lui?". Oare nu auzim aceleaşi lucruri prin gura lui Isaia? „Căci atunci când vă veţi întinde mâinile spre Mine, îmi voi întoarce ochii de la voi, şi dacă veţi înmulţi cererea voastră, nu vă voi auzi, căci mâinile voastre sunt pline de sânge" [1, 15], şi altundeva: „Cel fără de lege care Îmi junghie un bou ca unul care omoară un câine; cel ce aduce prinos de făină ca sânge de porc; cel ce aduce tămâie spre pomenire ca un hulitor" [66, 3]. Iar potrivit Marelui Vasile[59] nu este bineplăcut, nici bineprimit lui Dumnezeu ca acela care slujeşte păcatului să facă îndreptare potrivit dreptarului evlaviei sfinţilor — iar

[59] VASILE CEL MARE, *Cuvântul 2 despre Botez*, întrebarea 7; *PG* 31, 1597.

îndreptare e şi porunca rugăciunii —, ci acela trebuie să se abată de la rău şi abia atunci să facă binele. De aceea altundeva acelaşi spune: „Dacă eşti judecat de conştiinţă ca un dispreţuitor, nu îndrăzni să stai înaintea lui Dumnezeu, ca să nu ţi se facă rugăciunea păcat"[60]. Dar cum nu este un dispreţ vădit faptul de a fi cu putinţă ca măcar o dată în fiecare săptămână să fim prezenţi şi să ne adunăm la biserică puşi la încercare sau punându-ne la încercare în conştiinţă prin pocăinţă şi mărturisire şi vrednici de apropierea [de Sfintele Taine], iar noi să stăm de faţă cu indolenţă în mustrarea de bunăvoie a conştiinţei, ca să nu spun în chip insolent şi neruşinat?

Obiecţie [28]: Dar, spun ei, chiar şi faptul că cineva care zace în căderea indolenţei se roagă e o dispoziţie preliminară sau preludiu al ridicării din cădere.

Răspuns [28]: Negreşit nu, fiindcă aceştia se roagă din obişnuinţă şi, cum stă scris, cei ce cinstesc pe Dumnezeu cu buzele, cu inima lor sunt departe de Dumnezeu [*Is* 29, 13] şi cei cu mâinile întinse [*Is* 1, 15]. Iar cel ce se roagă ca fariseul, acela mai degrabă cade decât se ridică prin aceea că-i osândeşte pe cei ce se roagă ca vameşul [*Lc* 11, 8]. Căci parabola evanghelică [*Lc* 11, 5–8] îl prezintă drept prieten al celui ce-i dă pe cel care ia de la cel care zace în pat împreună cu copiii, cât îi trebuie în miez de noapte, mai degrabă din îndrăzneală decât din prietenie. Iar dacă am admite că e primită şi rugăciunea celor care-L cinstesc pe Dumnezeu doar cu buzele şi a celor care se roagă numai din obişnuinţă, atunci cei ce nu vin [la Împărtăşanie] e mai bine să se roage şi să facă această rugăciune în particular şi acasă, decât la Liturghie care cere şi venirea [la Împărtăşanie].

12. *Tomosul Unirii* şi *Mărturisirea Ortodoxă*

Obiecţie [29]: Cum deci spun ei, în vechime aceia dintre penitenţi care stăteau împreună cu credincioşii se rugau împreună cu ei fără să se împărtăşească?

[60] VASILE CEL MARE, *Constituţii ascetice* I; *PG* 31, 1333.

Răspuns [29]: Dar tu nu eşti aşa, nici dintre cei care nu se împărtăşesc pentru că dintr-un motiv evident au primit o pedeapsă canonică, ci, cum spui, eşti dintre cei care nu se împărtăşesc pe motiv de evlavie. Iar dacă eşti dintre penitenţii care stau împreună cu credincioşii, nu-mi pretexta evlavia — căci, cum s-a arătat, neîmpărtăşirea nu ţine de evlavie —, ci mărturiseşte fără ruşine pedeapsa ca şi aceia, şi atunci vei avea poate un motiv întemeiat să stai împreună cu ei fără să te împărtăşeşti. Spun poate, întrucât dacă n-ai străbătut mai întâi celelalte locuri ale penitenţei ca şi cei ce stăteau împreună cu credincioşii [adică ale celor ce plâng, ale celor ce stau în genunchi şi ale celor ce ascultă numai], ar fi mai drept să te rogi împreună cu catehumenii decât să stai împreună cu credincioşii. Acum însă tu nu eşti aşa; căci cum ai putea fi aşa tu, care te-ai putea împărtăşi ori de câte ori ai vrea, lucru interzis celui ce putea doar să sta împreună cu credincioşii?

Obiecţie [30]: Dar, spun ei, şi cel ce a ajuns neputincios din pricina păcatului şi nu mai poate să se roage fără împrăştiere, dacă stăruie şi stă înaintea lui Dumnezeu şi se sileşte şi se adună pe sine însuşi pe cât îi e cu putinţă, şi acela e iertat de Dumnezeu potrivit Marelui Vasile[61].

Răspuns [30]: Dar acesta nu este dintre cei ce zac în cădere, ci dintre cei care s-au ridicat acum din căderea indolenţei asemenea celor ce şi-au revenit dintr-o febră, şi luptându-se cu prejudecăţile — dacă, aşa cum spune [Marele Vasile] se adună pe sine însuşi forţându-se, căci Împărăţia cerurilor e a celor ce se forţează [*Mt* 11, 12] —, strigă spre Judecătorul ca văduva aceea: „Apără-mă de pârâşul meu!" [*Lc* 18, 3].

Obiecţie [31]: Dar, zic ei, aşa sunt, ca să nu spun suntem, cei mai mulţi din cei ce ne adunăm în biserici.

Răspuns [31]: Dar atunci de ce să nu ne rugăm judecătorului ca să facă repede apărarea noastră, cum a făgăduit? De ce nu alergăm la medic cei care avem nevoie de el? Ştiu că vei spune iarăşi că din motiv de evlavie. Dar evlavia

[61] VASILE CEL MARE, *Constituţii ascetice; PG* 31, 1333.

aceasta care refuză leacurile alinătoare şi înzdrăvenitoare date de medic celui acum bolnav şi care împlineşte spre bine trebuinţa fiecăruia, această evlavie face cele din urmă ale lui mai rele decât cele dintâi [*Mt* 12, 45], cum le-a şi făcut, făcându-l pradă lupului spiritual, „căci, iată, zice, cei ce se îndepărtează de Tine vor pieri" [*Ps* 72, 27].

Obiecţie [32]: Dar, zic ei, ce am putea spune faţă de cele din Ceaslov[ul grec] care spune: „De trei ori pe an se va învrednici cineva de dumnezeieştile Taine" etc.

Răspuns [32]: Ceea ce a hotărât [în anul 920] aşa-numitul *Tomos al Unirii* pe vremea împăraţilor porfirogeneţi Roman [920–944] şi Constantin [VII, 913–959], nu s-a hotărât aşa în chip simplu şi nedefinit, ci doar cu privire la cei care, fiind fără copii, se căsătoresc a treia oară pentru a face copii, şi nu cu privire la toţi aceştia, ci numai cu privire la cei de peste patruzeci de ani, hotărând ca aceştia, după ce nu se vor cumineca trei ani, tot restul vieţii lor să nu se învrednicească de dumnezeieştile Taine ca şi ceilalţi credincioşi, ori de câte ori ar voi, ci doar de trei ori pe an — deşi, după pedeapsa neîmpărtăşirii trei ani de zile, Marele Vasile îi restabileşte [în cinul creştinesc obişnuit] şi pe aceştia —; acest lucru, aşadar, a fost hotărât prin economie numai cu privire la cei căsătoriţi a treia oară de către *Tomosul* sinodal al *Unirii*, ca să adune iarăşi la un loc părţile distanţate [prin schismă] ale Bisericii, întrucât unii aveau comuniune cu cei căsătoriţi atunci a treia oară, alţii nu, ascultând de Grigorie Teologul şi Vasile cel Mare care numesc căsătoria a treia fărădelege. De aceea un flecar, pe cât socot, a predat acest lucru în Ceaslov[ul grec] formulându-l aşa simplu, generic şi nedefinit, probabil ca unul care era vizat de zisul Tomos sinodal. Căci unde a canonisit Biserica universală a lui Hristos această de trei ori blestemată regulă a împărtăşirii de trei ori pe an? Şi o numesc bine de trei ori blestemată şi urâtă lui Dumnezeu, întrucât îi îndepărtează de Dumnezeu pe credincioşi ducându-i în pierzanie prin aceea că-i lasă să umble în voile inimilor lor, precum stă scris [*Rm* 1, 24]. Sau, mai bine zis, cum nu o desfiinţează, aşa cum am spus de multe ori, şi prin canoanele [8 şi 9] apostolice şi

prin canonul 2 al Sinodului de la Antiohia şi prin însăşi chemarea la Jertfa fără de sânge adusă neîncetat, precum şi prin luminătorii Bisericii [Sfinţii Părinţi] primiţi în canonul 1 al Sinodului VI şi al Sinodului VII şi prin canonul 67 al Sinodului Trullan? Iar cele ce nu sunt ale Bisericii universale nu le recunoaşte nici Biserica în parte, care trebuie să se alinieze în chip necesar canonului Bisericii universale.

Obiecţie [33]: Dar *Mărturisirea Ortodoxă* a ruşilor [a lui Petru Movilă, 1642] întărită de cei patru patriarhi [răsăriteni] cere [în partea I la întrebarea 90] ca spovedindu-se unii să se împărtăşească o dată pe an, alţii de trei ori, iar alţii de douăsprezece ori pe an.

Răspuns [33]: Dar pentru cine citeşte întocmai nici aceasta n-a hotărât apropierea [de Sfintele Taine] la soroace şi perioade definite, ci mai degrabă după evlavie şi râvnă; căci întrucât spune că aceia care se împărtăşesc de douăsprezece ori pe an, adică o dată pe lună, sunt mai evlavioşi decât cei care se împărtăşesc de patru ori, este evident că acestora mai evlavioşi nu le interzice nici apropierea o dată pe săptămână, în acord comun cu dumnezeiescul Hrisostom care spune: „Pe care din cei ce se apropie îi vom lăuda? Pe cei ce vin o dată? Pe cei ce vin de multe ori? Pe cei ce vin de puţine ori? Nici pe cei ce vin o dată, nici pe cei ce vin de multe ori, nici pe cei ce vin de puţine ori, ci pe cei care vin cu o viaţă şi o conştiinţă curată sau curăţită; cei care sunt aşa să se apropie pururea, cei care nu sunt aşa, nici măcar o singură dată"[62]. Iar că zisa *Mărturisire Ortodoxă* hotărăşte nu soroace definite, ci mai degrabă apropierea continuă, este evident din cele ce le spune în aceeaşi parte I la întrebarea 107: „Cel care vine încontinuu la această Jertfă şi se cuminecă din Taina aceasta, se izbăveşte din orice ispită şi primejdie, întrucât cel rău nu îndrăzneşte să-l atace pe cel care-L are în sine însuşi pe Hristos". Încă mai limpede decât aici se arată la întrebarea 18 din partea II, unde se spune că Pâinea cea spre fiinţă [*Mt* 6, 11], pe care o cerem cu toţii în Rugăciunea Domnului să ni se dea în

[62] IOAN HRISOSTOM, *Omilia 14 la Evrei; PG* 63, 132.

fiecare zi, se identifică mai întâi cu toate cuvintele care ies din gura lui Dumnezeu [*Mt* 4, 4], iar în al doilea rând cu cuminecătura Trupului şi Sângelui lui Hristos. Deci dacă în însăşi *Mărturisirea Ortodoxă* „pâinea cea spre fiinţă" e „Pâinea cea Vie care Se coboară din cer şi dă viaţă lumii" [*In* 6, 51], iar evanghelistul Luca a interpretat pe: „dă-ne-o nouă astăzi" [*Mt* 6, 11] ca „dă-ne-o nouă în fiecare zi" [*Lc* 11, 3] — căci fiecare zi prezentă se numeşte „astăzi", cum spune şi Apostolul: „Îndemnaţi-vă pe voi înşivă în fiecare zi câtă vreme se zice: «astăzi»" [*Evr* 3, 13], astfel încât cel ce se roagă pentru această „pâine spre fiinţă" nu este neverosimil să spună în aceeaşi zi înainte de dare sau împărtăşire „dă-ne-o nouă astăzi", iar după împărtăşire „dă-ne-o nouă în fiecare zi", întrucât ambele expresii sunt evanghelice —, de aici urmează că nici *Mărturisirea Ortodoxă* nu interzice împărtăşirea continuă celor ce se pun la încercare pe ei înşişi în mod continuu. Căci cuvântul Domnului este: „Oricine cere ia, cel ce caută află şi celui ce bate i se va deschide" [*Mt* 7, 8], iar Domnul e credincios în toate cuvintele Lui [*Ps* 144, 13]. Deci dacă Domnul dă celui ce cere nu fără să se pună la încercare, ci celui care se pune pe sine însuşi la încercare, şi deschide celui ce bate cu credinţă, cine va împiedica dăruirea şi nu va închide uşa? Şi, ca să vorbesc ca Apostolul: „Dumnezeu e Cel ce îndreptează; cine va face acuză împotriva aleşilor lui Dumnezeu?" [*Rm* 8, 33–34].

13. Cine este cel cu adevărat sfânt

Obiecţie [34]: Ce deci?, spun ei. Îi vom scoate afară din Biserică pe toţi, întrucât la noi nimeni nu se împărtăşeşte la fiecare Liturghie solemnă şi le vom face astfel urâtă adunarea în biserici pentru Liturghie, ca deznădăjduind ei de vindecare să se facă pentru totdeauna robi ai bolii? Porunceşti tu aceasta ca să vindecăm răul cu rău, mai degrabă decât cu binele?

Răspuns [34]: I-ai chemat tu şi n-au venit? Le-ai citit rânduielile Bisericii despre Euharistie o dată, de două ori şi de trei ori, şi n-au ascultat? Le-ai explicat din ce pricină se jertfeşte Viţelul cel îngrăşat [*Lc* 15, 23] şi din ce cauză vin

ei la nunţi [*Mt* 22, 3–4] şi la ospăţul cel mare [*Lc* 14, 16], şi nu au fost cu luare-aminte? Nu eşti tu cel care cu o mână îi atragi, iar cu cealaltă, sau mai bine zis cu amândouă, îi respingi? Nu eşti tu oare cel care celor pe care cu glas mare îi chemi să se apropie le legiferezi prin viu grai şi prin Ceaslov acea regulă urâtă lui Dumnezeu de a se împărtăşi de două sau cel mult de trei ori pe an? Cum deci să fie respinşi din Biserică cei care nu din cauza lor înşişi, ci din cauza ta stau de faţă în chip neruşinat şi insolent? Desfiinţează-mi acea de trei ori blestemată regulă a împărtăşirii de trei ori pe an, şi fă şi tu ca şi Apostolul pe fiecare credincios stăpân al apropierii, ca, dacă are conştiinţa curăţită prin pocăinţă şi mărturisire, să se apropie ori de câte ori vrea de Sfintele Taine, luând de deasupra lor poverile păzirii nenorocite [a unor zile şi soroace] pe care tu însuţi nu vrei să le mişti nici măcar cu degetul [cf. *Mt* 23, 4], şi vei avea venind la fiecare Liturghie solemnă, dacă nu pe toţi, atunci nu puţini. Iar în ce priveşte faptul de a nu tăia din rădăcină, ci de a lăsa să-şi înfigă rădăcini adânci cele care chiar şi după tine trebuie smulse, tu însuţi ar trebui să fii scos afară mai degrabă decât aceia, întrucât prin aceea că-i opreşti afară pe cei pe care-i chemi înăuntru te contrazici pe tine însuţi; căci zice [prorocul]: „Pentru că tu ai dat deoparte cunoaşterea, şi Eu te voi da deoparte din preoţia Mea" [*Os* 4, 6]. Căci nu trebuie acuzată, cum li se pare celor din jurul lui Balsamon [† cca 1190], răceala în credinţă şi evlavie a generaţiei noastre, fiindcă şi generaţiile vechi, cei de pe vremea dumnezeiescului Hrisostom [† 407], care a fost înainte de Sinodul III Ecumenic [431], nu se arătau mai puţin reci şi zăbavnici în ce priveşte apropierea, păzind şi aceia zile şi soroace, dar nimeni dintre luminătorii Bisericii nu le-a legiuit acea regulă a împărtăşirii de trei ori pe an, nici nu le-a hotărât soroace ale apropierii, nici nu le-a rânduit anafura în locul darului supraceresc al Împărtăşaniei, ci mai degrabă cu totul dimpotrivă, sârguindu-se să-i facă evlavioşi, precum le era şi datoria, pe fiii lui Israel [*Lv* 15, 31], smulgeau în tot felul păzirile lor nelăsându-se nicidecum duşi de prejudecăţile lor. Dar acum se întâmplă ceea ce

spune proverbul: „S-a pus carul înaintea boilor", astfel încât suntem în primejdie să se spună şi despre noi: „De la sfinţii mei aţi început, de la bărbaţii bătrâni care sunt înăuntrul casei" [*Iz* 9, 6].

Obiecţie [35]: Dar, spun ei, nu-i opresc pe cei pe care-i chem, căci îi opresc pe cei nevrednici şi spurcaţi, şi-i chem pe cei sfinţi, cum şi am strigat de altfel: „Sfintele sfinţilor!"

Răspuns [35]: Dar şi pe cei pe care-i numeşti „sfinţi" i-ai oprit mai înainte prin aceea că ai legiuit simplu acea de trei ori blestemată regulă a împărtăşirii de trei ori pe an tuturor laicilor, şi aşa îţi voi spune cuvintele lui Chiril al Alexandriei că strigând „Sfintele sfinţilor!" liturghisitorii dumnezeieştilor Taine îi opresc de la Sfânta Masă pe catehumeni şi cei nesfinţiţi încă în Duhul, nu pe cei ce au avut parte în Botez de Duhul Sfânt[63]. Dar să vedem acum, dacă vrei, care sunt semnele distinctive ale sfinţilor. Simplu spus ele sunt faptul de a avea credinţă lucrătoare prin iubire [*Ga* 5, 6]. Luate în parte ele sunt: să facem toate cele poruncite, şi chiar dacă conştiinţa nu ne spune nimic, nici aşa să nu ne îndreptăţim prin aceasta sau să gândim despre noi dincolo de ceea ce se cuvine a gândi, ci să fim săraci cu duhul şi smeriţi cu inima, să plângem cu cei ce plâng şi să ne bucurăm cu cei ce se bucură, să fim blânzi, să flămânzim şi să însetăm după dreptate şi, fiind prigoniţi, ocărâţi sau suferind orice altceva din pricina ei să răbdăm până la sfârşit, să fim milostivi cu voioşie şi îndurare, să dăm şi fără nădejdea de a primi înapoi, să ne curăţim cu inima, ca să nu fim mustraţi pentru călcarea poruncii lui Dumnezeu fie prin trecere cu vederea, fie prin nepăsare, nici să ne ştim vinovaţi cu ceva potrivit Apostolului [*1 Co* 4, 4]; să fim făcători de pace, să nu ne jurăm defel, nici să nu ne minţim unii pe alţii, să dăm cezarului ce e al cezarului şi lui Dumnezeu ce e al lui Dumnezeu supunându-ne înaltelor stăpâniri ca unora rânduite de Dumnezeu, să ne susţinem unii pe alţii purtându-ne unii altora poverile, să-i suportăm pe cei slabi în credinţă şi în cunoaştere spre zidire

[63] CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Ioan* XII; *PG* 74, 696.

neplăcându-ne nouă înşine, ci mai degrabă acelora, încât să ne punem chiar şi sufletul pentru ei, să nu judecăm, nici să fim poticneală aproapelui prin cele ce sunt în puterea noastră, să nu fim părtaşi la faptele neroditoare ale întunericului tăcând mai degrabă decât mustrând, după exemplul pe care l-a dat Domnul, să nu răsplătim răul cu rău, ci mai degrabă să ne lăsăm neîndreptăţiţi şi lipsiţi, să nu ne lăsăm biruiţi de rău, ci să biruim răul cu binele, astfel încât şi celui ce ne pălmuieşte să-i întoarcem şi celălalt obraz şi celui ce se judecă cu noi pentru haina noastră să-i lăsăm cămaşa, să lăsăm din inimă datoriile datornicilor noştri, să nu apună soarele peste enervarea noastră, să-i iubim pe vrăjmaşii noştri şi pe cei ce ne ocărăsc şi prigonesc, astfel încât nu numai să le dăm o bucată de pâine când sunt flămânzi, să-i adăpăm pe cei însetaţi şi să-i binecuvântăm pe cei ce ne defaimă, dar şi să ne rugăm pentru ei, să prisosească dreptatea noastră mai mult decât cea a cărturarilor şi fariseilor, să nu ne facem faptele pentru a fi văzuţi de oameni, să ne petrecem cu frică şi cutremur timpul locuirii noastre ca nişte străini în lume, ca şi pe cei ce nu cred în cuvinte să-i câştigăm fără cuvânt văzând ei purtarea noastră curată în frică şi faptele noastre bune şi, simplu spus, aşa să lumineze lumina noastră înaintea oamenilor ca văzând ei faptele noastre cele bune să preamărească pe Tatăl nostru Cel din ceruri, mulţumindu-ne cu hrana şi acoperământul pe care le avem, să nu voim să ne îmbogăţim decât ca Avraam şi Iov [pentru a da ospitalitate], când suntem în lupte să răbdăm toate şi grija de trup să nu o prefacem în pofte, ci omorând mădularele noastre pământeşti să ne curăţim de toată întinăciunea trupului şi a duhului, săvârşind sfinţenie întru frica lui Dumnezeu, să nu umblăm după trup, ci în Duhul lui Dumnezeu omorând faptele trupului, adică cugetul cărnii şi să trăim şi să ne purtăm gândind la cele de sus, să umblăm şi să intrăm pe calea şi pe uşa cea strâmtă şi cu necazuri, să ne tăgăduim pe noi înşine şi luându-ne crucea aşa să urmăm lui Hristos atât cei căsătoriţi, cât şi cei necăsătoriţi, potrivit făgăduinţelor de la Botez, astfel încât şi cei ce au femei să fie ca şi cum n-ar avea, şi

cei ce se folosesc de lumea aceasta ca şi cum nu s-ar folosi de ea, aprinşi cu duhul să ne bucurăm pururea în Domnul prin nădejde, mâhnindu-ne pentru păcatele aproapelui să plângem împreună cu el ca şi cum, pentru lacrimile vărsate pentru fratele nostru, ne-am învrednici de bucuria Domnului mulţumind în toate, rugându-ne neîncetat şi având pururea pe Domnul în faţa noastră, ca nu cumva clătinându-se să cadă cei cărora li se pare că stau; să uităm cele din urma noastră şi să tindem spre cele dinainte şi aşa să alergăm spre cununa chemării de sus, ca să o şi luăm încingându-ne mijlocul cu adevărul, îmbrăcându-ne cu platoşa dreptăţii, având picioarele încălţate gata spre evanghelia păcii, luând scutul credinţei, coiful mântuirii şi sabia Duhului, care e cuvântul lui Dumnezeu, şi, simplu spus, îmbrăcându-ne în toate armele lui Dumnezeu, ca alergând să ne împotrivim şi să ne luptăm tare nu împotriva sângelui şi a cărnii, ci împotriva celor ce ne pun pietrele de poticneală, împotriva stăpâniilor, a puterilor, a stăpânitorilor lumii întunericului acestui veac, împotriva duhurilor răutăţii din văzduhuri, şi să stingem cu scutul credinţei toate meşteşugurile şi săgeţile aprinse ale răului diavol şi să surpăm întăriturile gândurilor şi orice meterez înălţat împotriva cunoaşterii lui Dumnezeu. Pe scurt, sfinţi sunt cei ce s-au dezbrăcat de omul cel vechi stricat prin poftele înşelăciunii împreună cu faptele şi cu poftele lui şi s-au îmbrăcat în omul cel nou care se zideşte potrivit lui Dumnezeu în dreptate şi cuviosia adevărului cel ce se înnoieşte spre cunoaşterea chipului Celui ce l-a zidit, cei care au ajuns la statura de bărbat desăvârşit, la măsura vârstei plinătăţii lui Hristos, care au ajuns conform chipului Fiului lui Dumnezeu, care au mărturisit împreună cu duhul lor că sunt copii ai lui Dumnezeu pe Însuşi Duhul în Care strigăm: „Avva, Părinte!" [*Rm* 8, 15], care pot spune împreună cu Pavel „pentru mine lumea a fost răstignită şi eu pentru lume [*Ga* 6, 14]; m-am răstignit împreună cu Hristos, şi nu eu mai trăiesc, ci Hristos trăieşte în mine, iar ceea ce trăiesc acum în trup trăiesc în credinţa în Fiul lui Dumnezeu Care M-a iubit şi S-a dat pe Sine Însuşi pentru mine [*Ga* 2, 20]"; şi, ca să spun totul,

sfinţi sunt cei care, câştigându-şi chipul şi asemănarea după care l-a făcut Dumnezeu pe om [*Fc* 1, 26], atunci când, potrivit Marelui Vasile, a făcut fiecare din inimile noastre simple, neprefăcute, lipsite de răutate şi, simplu spus, cu totul curate. Şi ce e mai presus decât asemănarea cu Dumnezeu? Aşa sunt sfinţii.

Deci tu, care strigi cu glas mare „Sfintele sfinţilor!" — ca să înceapă cuvântul mai întâi de la tine —, eşti oare aşa? Nu-l auzi pe dumnezeiescul Hrisostom care vorbeşte simplu despre toţi cei ce strigă „Sfintele sfinţilor", că şi noi care stăm în jurul jertfelnicului suntem împletiţi cu păcate, ca unii legaţi cu oase, tendoane, carne şi sânge? Nu-l auzi pe Apostolul care spune că şi preoţii au neputinţe şi jertfesc mai întâi pentru ei înşişi şi apoi pentru păcatele cele din neştiinţă ale poporului [*Evr* 9, 7]? Nu-ţi strigă drept răspuns cei numiţi de tine sfinţi: „Unul sfânt, Unul Domn Iisus Hristos" etc. Nu ale tale sunt aceste cuvinte: „Nimeni din cei legaţi cu pofte şi cu plăceri trupeşti nu este vrednic să se roage" etc. [Rugăciunea Heruvicului]? Căci potrivit lui Grigorie al Nyssei, chiar dacă prin rangul vieţii te deosebeşti de cei mulţi, dar prin fire nu te deosebeşti cu nimic de ei; iar dacă împărtăşeşti cu ei aceeaşi fire, n-ai putea să nu fi părtaş şi al greşelii. Martor e viţelul pe care Moise a rânduit să fie jertfit pentru preot atunci când acesta a greşit [*Lv* 4, 3] şi avea nevoie de mai multe curăţiri; căci dacă jertfa pentru păcat era pentru fiecare din ceilalţi un ied dintre capre sau o oaie dintre oi [*Lv* 4, 28. 32], iar pentru preot un viţel dintre boi, iar un viţel era şi pentru toată adunarea lui Israel [*Lv* 4, 14], de aici se vede că greşeala preotului era echivalentă cu greşeala întregii adunări a lui Israel! Prin urmare, fie nu trebuie să te împărtăşeşti nici tu însuţi, fie trebuie să-i împărtăşeşti pe aceia dintre sfinţii care pătimesc lucruri asemănătoare şi care s-au curăţit prin pocăinţă. Căci însăşi credinţa în sine îl sfinţeşte pe credincios potrivit dumnezeiescului Hrisostom[64]; martor e şi Apostolul care în toate epistolele lui îi numeşte „sfinţi" pe

[64] Ioan Hrisostom, *Omilia 10 la Evrei; PG* 63, 87.

toţi câţi i-au făcut părtaşi ai chemării cereşti [*Evr* 3, 1]; cu femei şi cu copii, întrucât în botezul în Hristos s-au îmbrăcat în Sfântul sfinţilor, a căror bogăţie a sfinţeniei potrivit credinţei îi sfinţeşte şi pe copiii lor încă nebotezaţi. Şi oricine are credinţă dreaptă unită cu o viaţă dreaptă, chiar dacă nu face semne, chiar dacă nu scoate demoni, e sfânt potrivit dumnezeiescului Hrisostom[65]. Ştim că Sfântul sfinţilor îi cheamă la preasfânta Cumineca̧tură pe cei sfinţi nu numai prin credinţă, ci şi prin viaţă; dar ştim, sau, mai bine zis, ştim şi aceasta: că nu-i va respinge nici pe cei îndreptaţi prin pocăinţă, ci mai degrabă alergând cade pe gâtul celor ce se întorc la El, îi sărută şi jertfind pentru ei Viţelul cel îngrăşat îi cheamă — lucru uimitor — pe aceştia mai mult decât pe aceia şi se bucură de aceştia mai mult decât de aceia [cf. *Lc* 15, 20–32]. Iar la ospăţul cel mare îi cheamă să şadă nu numai pe cei bogaţi şi teferi, ci şi pe săraci, orbi, ciungi şi ologi, necerându-le nimic altceva decât o haină de nuntă [cf. *Mt* 22, 1–13], pe care le-o dăruie El Însuşi, fără argint şi preţ, celor ce n-au argint pentru ea, numai să meargă să o cumpere. Dar şi Apostolul n-a vrut să înfăţişeze ca sfântă Biserica corintenilor, pe care a unit-o ca pe o fecioară curată, neavând pată sau zbârcitură sau ceva asemănător, ci întreagă sfântă, cu un singur bărbat, Hristos [*2 Co* 11, 2; *Ef* 5, 27], fără corinteanul acela [incestuos] care l-a întristat potrivit lui Dumnezeu [*2 Co* 7]; ca să fie curaţi şi sfinţi nu numai cei ce stau sau, mai bine zis, cărora li se pare că stau potrivit Apostolului [*1 Co* 10, 12] neavând nimic pe conştiinţă, dacă există undeva vreunul ca acesta, ci şi pe cei ce se scoală din cădere şi se pun la încercare pe ei înşişi potrivit Apostolului [*1 Co* 11, 28] prin pocăinţe de care au nu mai puţin nevoie şi cei cărora li se pare că stau. Căci potrivit lui Grigorie luminătorul Nyssei[66], faptul de a vărsa o lacrimă echivalează cu baia [Botezului] şi un suspin cu durere întoarce înapoi harul care ne-a părăsit pentru puţin timp; martor e Petru care îndurerându-se cu amar pentru căderea tăgăduirii a fost curăţit şi Apostolul nu a fost slobozit să se întoarcă înapoi la [numele] Simon, ci a rămas Petru [*In* 21]; şi trec sub tăcere pe vameşi şi pe fiii risipitori, dintre care primii doar suspinând şi lovindu-se în piept au coborât îndreptaţi de la templu [cf. *Lc* 18], iar ceilalţi doar pentru că întorcându-se şi-au mărturisit nevrednicia au primit înapoi haina dintâi şi au fost restabiliţi în starea de la început [cf. *Lc* 15]. Aşadar, noii legiuitori care inovează în această privinţă canonul 2 al Sinodului Trullan şi canoanele 1 şi 11 ale Sinodului VII prin care Biserica lui Hristos interzice cu totul inovarea canoanelor apostolice şi sinodale, şi sub masca evlaviei îi fac neevlavioşi pe fiii lui Israel [cf. *Lv* 15, 31], aceştia, zic, care asemenea fiului mai mare, care era pururea cu tatăl n-a trecut cu vederea nicicând o poruncă a Lui, pe toţi cei pe gâtul cărora cade Tatăl şi-i sfinţeşte cu sărutarea Lui sfântă, îi resping în chip fariseic spre acea de trei ori blestemată regulă a împărtăşirii de trei ori pe an, nu ştiu pe care alţii îi vor mai avea să-i numească ori să-i arate sfinţi, cărora să le strige „Sfintele sfinţilor" şi pe care să-i cheme la el, întrucât nici de partea noilor legiuitori nu mai rămâne niciun sfânt afară de cel care strigă aceasta şi care se umple, cum spuneam, de privirea de sus şi rostirea de lucruri mari proprii fariseilor. Sau faptul de a fi tu însuţi supus unor patimi asemănătoare cu sfinţii care îţi sau de jur-împrejur, de a-i îndemna pe aceia la împărtăşirea de trei ori pe an şi a-ţi striga numai ţie însuţi la fiecare liturghie „Sfintele sfinţilor" nu este propriu celui ce gândeşte lucruri mai presus decât cele care trebuie să le gândească şi care spune de fapt doar: „Nu sunt ca şi ceilalţi oameni sau ca vameşul acesta" [*Lc* 18, 11]? Şi atunci pe cine îi mai chemi? Nu cumva cele ale noastre, adică ale Bisericii noastre, sunt o scenă? Vezi, fariseule, care legiferezi împărtăşirea de trei ori sau cel mult de patru ori pe an, ca nu cumva poporul acesta al tău, care gândeşte asemenea vameşului, să nu coboare de la templu mai îndreptat [*Lc* 18, 14] decât tine, întrucât stă cu insolenţă mai mult din pricina legii tale de trei ori blestemate decât din pricina lui însuşi!

[65] IOAN HRISOSTOM, *Omilia 14 la 1 Timotei; PG* 62, 575.
[66] Referinţă neidentificată.

14. Că Biserica nu-i îndepărtează/afurisește pe cei ce calcă poruncile ei

Obiecție [36]: De ce atunci, spun ei, dumnezeiescul Hrisostom n-a îndepărtat/afurisit pe nimeni din cei ce stăteau cu insolență nu din pricina lui — căci în multe omilii se arată învinuindu-i de nepăzirea zilelor —, ci din pricina lor înșiși?

Răspuns [36]: Motivul evident e: din condescendență, pentru că el a arătat condescendență o dată, de două ori, de multe ori, ba chiar întotdeauna. Căci deși prin sfintele canoane Stăpânul ne poruncește nu numai să îndepărtăm/afurisim, dar și să retezăm sufletul sterp ca pe un smochin neroditor, totuși lucrătorul viei ca îngrijitor al plantelor trebuie să ceară cruțarea și amânarea, dându-i bune nădejdi prin îngrijirea lui. De aceea, el se arată săpându-le prin mustrări, încălzindu-le ca și cu un îngrășământ prin îndemnuri, adăpându-le prin curgerea învățăturilor și împrejmuindu-le prin poruncile profilactice ca și cu un zid. Căci judecătorului îi este propriu să judece, iar mijlocitorului să ceară întârziere și amânare. Dar motivul principal e că dacă ar fi vrut să îndepărteze/afurisească întrucât nu se împărtășește nimeni, atunci ar fi îndepărtat/afurisit întreaga Biserică! Dar asta ar fi fost propriu celui ce se folosește de puterea lui nu spre zidire, ci mai degrabă spre surpare, care păstorește cu iritare turma lui Hristos care i-a fost dată și se face stăpân pe credința lor, lucru interzis de Apostolul [*2 Co* 1, 24]. Căci chiar dacă din zidire face parte și pedepsirea neascultării, dacă însă acest lucru se face fără cruțare și fără măsură și, simplu spus, în general, iar nu în parte, el surpă mai mult decât zidește; căci dacă cineva pedepsește acea parte, face mai bun și întregul, întrucât acea parte se rușinează de cei mulți, iar întregul se teme din pricina părții. Prin urmare, fie îndreaptă însăși partea pedepsită, fie, dacă aceea bolește nevindecată, zidește Biserica făcând-o mai sigură și mai încercată prin pedepsirea acelei părți, fiecare din cei sănătoși temându-se să nu pățească același lucru. Dar dacă pedepsește toată Biserica, întrucât nu mai are pe nimeni care să se rușineze prin

aceasta, o împinge să se depărteze ea însăși fără nicio rușinare. De aceea și Apostolul îndepărtând/afurisind pe desfrânatul din Corint l-a predat satanei [*1 Co* 5, 5], iar la alții care păcătuiseră mai înainte în chip asemănător a scuturat nuiaua [*1 Co* 4, 21], dar Biserica galatenilor, care căzuse toată din har și ajunsese ca avortată, o naște din nou purtând-o în pântec și spunând: „Copilașii mei, pentru care sufăr iarăși durerile nașterii, până ce Hristos va lua chip/formă în voi" [*Ga* 4, 19]. Asemenea și Petru, corifeul Apostolilor, pe Anania și Safira, care furaseră din prețul țarinei pe care o dăruiseră, i-a omorât cu sabia Duhului [*FA* 5, 1–11], dar acele multe mii de iudei care crezuseră în Hristos, dar erau apărători zeloși ai Legii pe care Acesta o desființase, le-a suportat și s-a prefăcut că iudaizează împreună cu ele [*Ga* 2, 11–13]. Dar și Legea [lui Moise] pe acela care avea pe o parte a pielii lui culoarea leprei îl îndepărta ca pe unul necurat, dar pe cel a cărui lepră îi acoperea toată pielea din cap până în picioare, pe acesta care era în întregime alb și lepros nu-l îndepărta, spunând că e curat [*Lv* 13, 7–14]; întrucât cel lepros în parte e dovedit necurat de comparația cu restul curat din el, adică de carnea vie pe care o are, dar cel lepros în întregime e numit curat nu întrucât n-ar putea să se cureție și el ca leprosul în parte și să se arate din necurat curat — întrucât carnea vie care se vede în el arată că și aceasta se va curăți cândva —, ci întrucât nu poate fi dovedit necurat pentru că se poate curăți, ci din pricina vădirii cărnii vii din el, de aceea în care zi s-ar arăta în el — adică în leprosul în întregime — o culoare vie, va fi întinat; vădit fiind atunci lepros, adică necurat, de pielea vie care se vede în el și-l întinează, spune că pielea sănătoasă îl va vădi că e întinat sau necurat, cum despre preot spune de multe ori în același capitol că-l va întina cel pe care-l curăță? —, ci fiindcă îl declară că e întinat.

Aplică-mi aceste prefigurări la realități: căci dacă o parte a corpului Bisericii ajunge leproasă prin neascultare, ea este îndepărtată/afurisită ca una vădită drept necurată, adică neascultătoare, de restul corpului care rămâne sănătos în ascultare; dar dacă însăși Biserica nu ascultă, ea nu este

îndepărtată/afurisită, nu pentru că ar fi curată, întrucât este neascultătoare, ci întrucât ca şi leprosul în întregime nu poate fi văditǎ ca bolind de neascultare prin comparaţie cu partea care rămâne sănătoasă a celor de acelaşi cin — căci zice: „nu este nimeni care să se împărtăşească" —, iar în ziua în care se vede şi în ea piele vie, adică în care cineva se împărtăşeşte cu Tainele, pielea vie o întinează, adică o vădeşte întinată întrucât nu se împărtăşeşte. Dat fiind că cel în întregime lepros vrea să prefigureze mai degrabă o adunare a credincioşilor ajunsă leproasă prin neascultare decât o adunare păgână care, întrucât rămâne păgână, nu se poate vedea nicicând în ea piele vie, dar dacă e altoită din măslinul sălbatic pe măslinul bun [*Rm* 11, 24], atunci culoarea sufletului din ea se vede mai întâi în întregime vie mai degrabă decât doar în partea vie, întrucât s-a îmbrăcat în Hristos prin botezul în El, Cel mai frumos la vedere decât fiii oamenilor [*Ps* 44, 2]. Căci întrucât potrivit Apostolului Legea vorbeşte celor din Lege [*Rm* 3, 19], este evident că nu-i prefigurează şi pe cei din afara harului şi că-i însemnează drept într-un fel oarecare leproşi pe cei din har. Aşadar, cele privitoare la cel lepros în întregime n-ar putea fi luate, cred, de comentatori în mod simplu, ci în multe feluri şi în sensul de mai sus. Dar când se vedea în el piele vie şi începând de atunci leprosul în întregime era îndepărtat ca un lepros, deci necurat; iar Biserica care se îndepărtează pe ea însăşi de comuniunea Binelui şi de venirea la biserică, adică de la rugăciunile în care se vede şi în ea o piele vie, fiind îndepărtată de întâistătătorul ei, nu va zăbovi să se rupă şi să-şi împlânte un altar propriu. Iar faptul de a te face cauză a unei schisme, adică de a rupe Biserica, e mai rău decât a cădea în erezie, spune undeva acelaşi Părinte, dacă ereticul se pierde pe sine însuşi, dar schismaticul pierde însăşi Biserica.

De aceea potrivit Apostolului trebuie să-i suportăm pe cei slabi [*1 Tes* 5, 1], aşa cum, pe cât socot, şi Aaron i-a suportat în pustie pe evreii care şi-au făcut viţelul de aur ca să nu se întoarcă în Egipt [*Iş* 32], dacă facerea viţelului se deosebeşte puţin sau deloc de faptul de a sta departe mult

timp de comuniunea Binelui şi de a umbla în voile inimilor noastre. Scuturându-ne, aşadar, de cei care-şi fac un viţel de aur din voile proprii ale inimii lor şi după ce şed mănâncă şi beau, trebuie să ne petrecem în frică, potrivit poruncii, timpul locuirii noastre ca nişte străini în lume [*1 Ptr* 1, 17] lucrând cu frică şi cutremur mântuirea noastră [*Flp* 2, 12], ca prin viaţa noastră curată în frică să-i câştigăm fără cuvânt pe cei ce nu ascultă de cuvânt, iar pe cei ce se împotrivesc să-i luăm în râs. Pe aceştia nu trebuie să-i suportăm tăcând, cum s-a zis, la prejudecata lor învârtoşată şi convenind cu ei dintr-un motiv de pretinsă condescendenţă, ci protestând spre ruşinarea lor ziua şi noaptea potrivit Marelui Vasile, în particular, dacă nu se poate în public, împotriva stării lor în pretinsă evlavie, dar insolente, neruşinate şi insultătoare, potrivit dumnezeiescului Hrisostom, ca atunci cuvântul Celui ce va veni să ne ceară cuvânt de socoteală să nu fie către cel pe care l-a dat drept străjer casei lui Israel [*Iz* 3, 17], nici către cel ce poate, potrivit poruncii Apostolului, să zidească în particular pe aproapele [*1 Tes* 5, 11], şi, simplu spus, nu către cel ce a primit de la Domnul argintul ca să neguţătorească cu el [cf. *Lc* 19, 13], ci către zarafi, potrivit cuvântului Domnului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos [*Mt* 25, 27], Căruia I se cuvine toată slava, cinstea şi închinăciunea, împreună cu Cel fără de început al Său Părinte şi cu Preasfântul şi bunul şi de viaţă făcătorul din Duh acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

Ai luat de la noi ce ai cerut, domnule Ioannis Choniatis, şi, dacă e demn de consideraţie, slavă lui Dumnezeu Care dă cuvânt întru deschiderea inimii noastre [*Ef* 6, 19], iar dacă e deficitar şi poate neizbutit pe undeva, să-l completeze şi îndrepteze purtarea ta de grijă dând iertare slăbiciunii noastre, căci nu ignorăm şovăiala şi nesiguranţa gândirii muritorilor.

13 ianuarie 1772[67], în Corona [Braşovul] Transilvaniei

Neofit ierodiaconul peloponezianul cel dintre evrei

[67] În textul original în greaca veche data este redată în stil arhaizant: „1772, ziua a 3-a a decadei de mijloc a lunii gamelion".

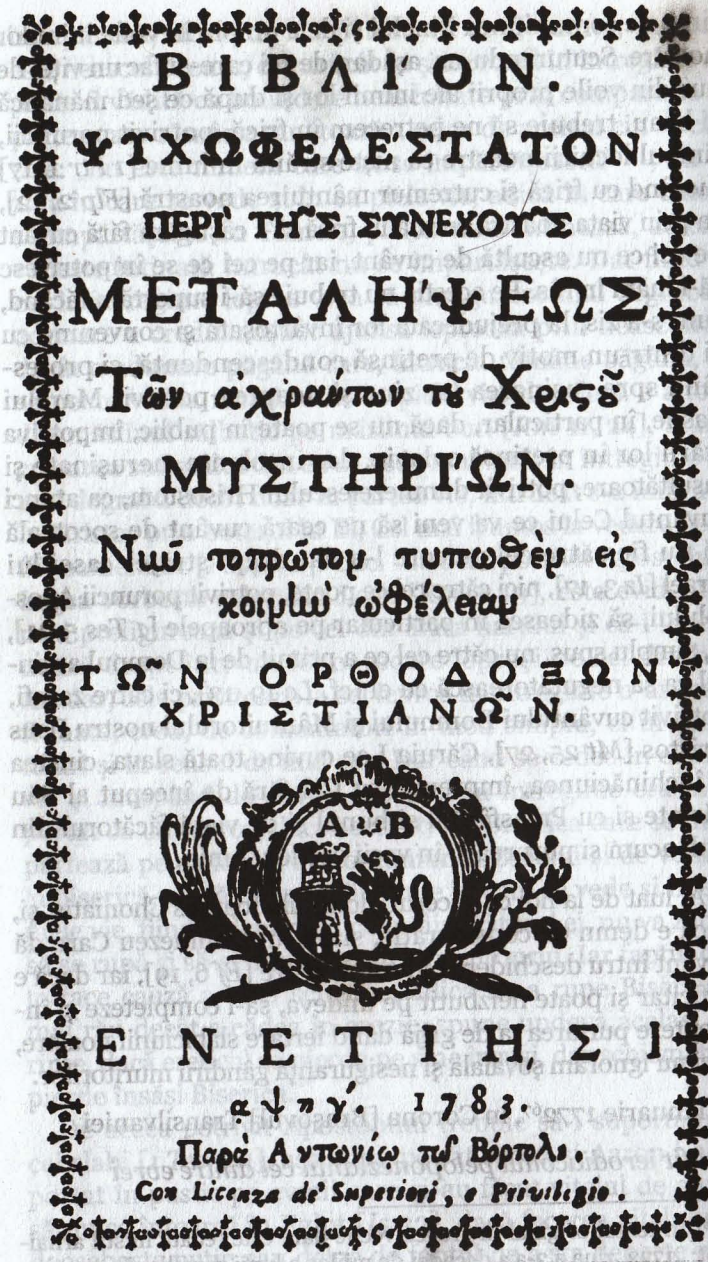
ΒΙΒΛΙΟΝ.

ΨΥΧΩΦΕΛΕΣΤΑΤΟΝ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΥΝΕΧΟΥΣ

ΜΕΤΑΛΗΨΕΩΣ

Τῶν ἀχράντων τοῦ Χριστοῦ

ΜΥΣΤΗΡΙΩΝ.

Νῦν πρῶτον τυπωθὲν εἰς

κοινὴν ὠφέλειαν

ΤΩΝ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ.

ΕΝΕΤΙΗΣΙ

αψπγ. 1783.

Παρὰ Ἀντωνίῳ τοῦ Βόρτολι.

Con Licenza de' Superiori, e Privilegio.

Sfântul Nicodim Aghioritul
Carte foarte folositoare de suflet despre Împărtăşirea continuă cu preacuratele lui Hristos Taine[1]
(1777/1783)

[Cuvânt către cititori]

Tuturor cititorilor salutare!

Dreptate a avut, da, şi acel vechi popor al lui Israel să se laude că s-a învrednicit să fie hrănit cu cea preadulce mană, pe care i-o ploua cu uimitoare facere de minuni cerul (*Iş* 16); dreptate a avut să se mândrească pentru că a fost adăpat cu acea apă de nectar pe care a ţâşnit-o în chip supranatural stânca despicată (*Iş* 17). Dar cu şi mai multă dreptate s-ar cuveni să se laude poporul ortodox al harului celui nou, pentru că s-a învrednicit să aibă drept hrană a lui preacuratul Trup al Dumnezeului-om Iisus. Cu şi mai prisoselnică dreptate s-ar cădea să se mândrească, pentru că are drept băutură a lui preasfântul şi de viaţă făcătorul Sânge al Unului Dumnezeu.

Şi ce era mana aceea în comparaţie cu acest preasfânt Trup? Sau apa aceea faţă de acest Sânge care curge Viaţă? Acelea erau o umbră, acestea sunt adevărul; acelea erau o prefigurare nedesluşită, acestea sunt realitatea; acelea erau icoane simbolice, acestea sunt prototipurile celor reprezen-

[1] Traducere după: *Biblion psychophelestaton peri tēs synechous Metalēpseos tōn achrantōn tou Christou mysteriōn*, ed. IV, S. Schinas, Volos, 1971 (ed. I, Veneţia, 1783; ed. II şi III, Atena, 1887 şi 1895).

tate în icoane. Cu un cuvânt, câţi mâncau şi beau din acelea mureau după acestea; dar cine mănâncă şi bea cu vrednicie din acestea devine nestricăcios, e îndumnezeit, nu moare, ci este viu în veac: „Părinţii voştri au mâncat mana în pustie şi au murit. De va mânca cineva din această Pâine, va fi viu în veac" (*In* 6, 49. 51).

Acesta e adevărul. Nicio comparaţie nu au acelea vechi cu acestea noi. Dar întrucât prefigurările şi realităţile prefigurate au între ele această asemănare excepţională, aşa cum Dumnezeu a dat atunci mana israeliţilor ca să o mănânce în mod continuu [*synechōs*], şi apă ca să bea, tot aşa şi acum a dat Trupul şi Sângele Său creştinilor să se împărtăşească din Ele în mod continuu [*synechōs*].

Cu toate acestea, la acelea, care sunt atât de mici, văd o mare întrebuinţare din partea evreilor; iar la acestea, care sunt atât de mari, descopăr o întrebuinţare mult mai mică din partea creştinilor. După ce au fost eliberaţi din captivitatea Egiptului şi au trecut Marea Roşie, evreii au început să mănânce mana şi să bea apa; şi le-au urmat atât de continuu [*synechōs*], încât în tot acel interval de patruzeci de ani pe care l-au petrecut în pustiu, n-a trecut aproape nicio zi fără să se desfăteze din ele, până au trecut în hotarele Ierusalimului. Creştinii din vremea noastră, din contră, după ce au fost eliberaţi din captivitatea amarului Egipt, care e păcatul, şi a Faraonului spiritual, care e diavolul, şi au străbătut marea spirituală, care e Sfântul Botez, arată o atât de puţină întrebuinţare a preacuratului Trup şi Sânge al Domnului, încât unul fiind legat de un rău obicei, altul de o nepăsare, altul prefăcându-se cu o evlavie închipuită, născocind unul acest pretext, iar altul acel pretext, afară de puţini aproape toţi se împărtăşesc fie o dată, fie de două ori, fie de trei ori pe an, fără să aibă vreo piedică la dumnezeiasca Împărtăşire nici de la Dumnezeu, pentru că El îi cheamă, nici de la părintele lor duhovnicesc, pentru că n-au făcut păcat care să-i împiedice.

Mare lucru! Şi atunci când compar darurile Duhului pe care le dădeau evreilor mana şi apa, cu darurile harului câte le dau creştinilor Trupul şi Sângele Domnului, le

găsesc tot atât de slabe ca şi umbra faţă de realităţile însele; iar atunci când compar întrebuinţarea continuă a acelor pe care o aveau evreii cu întrebuinţarea puţină a acestora pe care o au creştinii de azi, o găsesc tot atât de vie cât sunt realităţile însele faţă de umbra lor.

Şi faţă de asemenea neasemănări n-aş putea spune altceva decât că se cuvine să se facă una din două: fie ca atunci creştinii să dobândească faţă de realităţile însele continuitatea [*synecheian*] evreilor faţă de prefigurările acestora, iar evreii să dobândească zăbava [*bradyteta*] creştinilor faţă de prefigurări, fie în cele din urmă creştinii să aibă prefigurările iar evreii realităţile, ca întrebuinţarea să aibă o analogie cu cele întrebuinţate. Aceste lucruri absurde le naşte nepăsarea şi obiceiul cel rău care stăpânesc la creştinii de acum.

Vechii creştini însă nu făceau aşa. Aceia imitau întradevăr în ce priveşte Tainele continuitatea [*synecheian*] pe care o aveau evreii în ce priveşte mana, pentru că după ce se botezau toţi cu un glas se împărtăşeau încontinuu [*synechōs*] şi cu râvnă cât timp se aflau în pustia acestei vieţi, uneori de trei sau de patru ori pe săptămână potrivit Marelui Vasile, alteori în fiecare zi potrivit Hrisostomului. Şi încetau numai când intrau în hotarele Ierusalimului, adică atunci când după moarte urcau în patria obştească, Ierusalimul ceresc, ca să se cuminece în chip nemijlocit şi mai apăsat cu Pâinea pământului aceluia.

Noi, creştinii de acum, mi se pare că i-am imitat nu pe evreii recunoscători, ci pe aceia nerecunoscători, care din nebunia gurii lor au lăsat mana cerească şi pofteau cărnurile şi celelalte mâncăruri ale Egiptului; tot aşa şi noi, preferând mai bine plăcerile lumii şi celelalte pofte ale trupului, suntem nepăsători sau, mai bine zis, dispreţuim hrana duhovnicească, cerească a Sfintei Împărtăşiri. Şi din pricina dispreţului acesta pe care-l facem, a lipsit de la noi sfinţenia, virtutea s-a împuţinat, răutatea a sporit. De aceea ne-a urgisit Dumnezeu şi ne pedepseşte cu diferite nenorociri, cum sunt cutremure, neputinţe, boli şi cu alte zeci de mii de lucruri rele, cum i-a pedepsit atunci şi pe evrei când cu

şerpi, când cu moarte, când cu holeră şi alte diferite lovituri din pricina dispreţului pe care l-au arătat faţă de mană.

De aceea şi un creştin iubitor de Hristos[2], văzând această mare nepăsare, sau mai bine zis dispreţ pe care-l au creştinii de acum faţă de dumnezeieştile Taine, precum şi marele folos de care se lipsesc, a fost pus în mişcare de un zel inimos al unei iubiri de fraţi creştineşti şi cu multă sudoare s-a ostenit şi a compus cărticica de faţă care, venind acum pentru întâia oară în văzul lumii prin tipar pe cheltuiala unor iubitori de evlavie creştini, se sârguieşte să cheme înapoi obiceiul plin de har al vechilor creştini şi vine să dovedească cu mărturii scripturistice, apostolice şi patristice că e necesar şi iubitor de mântuire ca orice creştin ortodox să se împărtăşească frecvent [*sychna*], dacă nu are piedică.

Primiţi-o deci cu bucurie, cititorilor iubitori de Hristos, şi desfătându-vă încontinuu cu citirea ei, vă rog cu afecţiuni frăţeşti până în măruntaie, să aprindeţi flacăra zelului în inima voastră şi să imitaţi modelul şi obiceiul acelor sfinţi creştini din vechime, strămoşii noştri, şi pregătindu-vă cu cuvenita pregătire, împărtăşiţi-vă încontinuu [*synechōs*] cu Sfintele Taine ale preadulcelui nostru Iisus Hristos, ca prin harul sfintei împărtăşiri să primiţi tărie să vă abţineţi de la tot răul şi să lucraţi tot binele, să vă sfinţiţi prin împărtăşirea celor sfinte, să deveniţi nestricăcioşi prin cuminecarea cu cele nestricăcioase, să vă îndumnezeiţi prin desfătarea de cele lucrate de Dumnezeu; pe scurt, ca să străbateţi şi aici prin făcătoarele de viaţă Taine o viaţă paşnică, făcătoare de bucurie, însoţită de toate cele bune, iar acolo să vă învredniciţi de acea viaţă nesfârşită şi dumnezeiască a veacului viitor.

Iar primind toate aceste lucruri bune, nu zăboviţi rugând pe iubitorul de suflete Dumnezeu şi pentru mântuirea şi ispăşirea păcatelor mele, ale celui ce m-am ostenit, şi a celor ce au cheltuit. Fiţi fericiţi în amândouă, păziţi de mâna tare a Domnului.

[2] Neofit Kavsokalivitul, iar nu mitropolitul Macarie Notara al Corintului, cum credeau editorii greci K. Dukakis şi Sotiris Schinas.

Post-scriptumul îngrijitorului ediţiei a III-a (1895)

Cele de mai sus le-a scris în urmă cu o sută de ani şi mai bine, în prima ediţie, tipăritorul (şi sub acest nume se ascunde poate tot fericitul Nicodim), pe acestea le repet şi strig acum şi eu creştinilor din veacul de acum, întrucât din nefericire acea stare nu s-a schimbat. Îmi doresc însă lucruri mai bune cu prilejul acestei retipăriri a acestei preadumnezeieşti cărţi, despre care pot spune, cum spuneam şi în anunţul meu, că am avut o revelaţie cu adevărat foarte importantă în anul 1886, când am vizitat sfintele mănăstiri ale Sfântului Munte. Întâlnind într-o zi negreşit printr-o purtare de grijă dumnezeiască un preaevlavios duhovnic, am găsit la el cartea aceasta excepţional de folositoare care, fiind tipărită mai întâi la Veneţia la Antonios Vortoli, nu mai fusese retipărită şi, fiind astfel epuizată, a rămas din nefericire o înţelepciune ascunsă şi o comoară nearătată, fără niciun folos. Iar prin harul dumnezeiesc preaevlaviosul duhovnic mi-a cedat încă de la prima cerere cu râvnă această carte dumnezeiască spre retipărire, şi aşa în 1887 a apărut a doua ediţie. Întrucât s-a epuizat şi aceasta şi peste tot se cere această foarte importantă carte, am hotărât să trec şi la prezenta a treia ediţie, plecând mai ales de la următoarea întâmplare:

Într-o duminică se săvârşea o priveghere într-o bisericuţă de aici închinată prorocului Elisei. Aflându-mă şi eu la priveghere, la sfârşitul dumnezeieştii Liturghii auzind preotul spunând cu glas mare: „Cu frică de Dumnezeu, cu credinţă şi cu dragoste să vă apropiaţi!", m-am apropiat să mă împărtăşesc cu preacuratele Taine, fiind desigur pregătit. Dar parohul, văzându-mă apropiindu-mă, s-a pregătit să-mi întoarcă spatele, când luând-o înainte îi spun: „Stăpâne, mi-aţi poruncit să mă apropii şi, iată, vin; de ce fugiţi acum?" Zice preotul: „Ce ţi-am poruncit?" „Să mă apropii să mă împărtăşesc", i-am răspuns. El însă îmi zice: „Ai postit trei zile de la untdelemn?" Atunci pierzându-mi răbdarea i-am răspuns şi eu cu tulburare sufletească: „Nu mă întrebi, stăpâne, dacă m-am mărturisit, nu mă întrebi dacă am furat, dacă am făcut adulter, dacă am omorât, dacă am hulit, dacă am jurat strâmb, dacă am defăimat, dacă am călcat poruncile lui Dumnezeu în general, ci-mi spui dacă am mâncat untdelemn? Tu n-ai mâncat untdelemn sâmbătă sau duminică?" „Eu, îmi spune atunci, sunt preot şi nu

tu mă cercetezi pe mine; iar pe tine nu te împărtăşesc!" Iată la ce pierzanie sufletească îi duce pe creştinii de azi ignoranţa şi lipsa de învăţătură a clerului. Acestea m-au îndemnat să retipăresc cartea de faţă.

Această nepreţuită carte poartă simplu titlul „Carte foarte folositoare de suflet despre împărtăşirea continuă cu preacuratele lui Hristos Taine". Mai potrivit ar fi fost titlul: „Mană cerească a creştinului", nu numai pentru că despre aceasta face tot cuvântul, ci şi pentru că fiecare propoziţie a ei coboară ca o mană cerească asupra noului Israel. Într-o limbă simplă cu nu puţin har tratează despre cele mai de preţ teme pentru creştini: pune înainte drept pregătire o tâlcuire amplă şi demnă de admiraţie a Rugăciunii Domnului; după care intră în temă şi susţine prin mărturii scripturistice şi patristice împărtăşirea continuă drept extrem de folositoare şi recomandabilă şi la sfârşit adaugă soluţionarea a treisprezece obiecţii. Chiar dacă numele autorului nu stă scris, cartea a ieşit de sub un condei pus în mişcare de Dumnezeu, cel al sfântului, înţeleptului şi multilateralului dascăl Macarie Notara, arhiepiscopul Corintului (cum se arată în viaţa lui, p. 186 a cărţii noastre *Smaragdos*). Traducerea din greaca veche în limba simplă e opera neobositului Nicodim Aghioritul, cum rezultă şi din catalogul scrierilor lui din *Synaxaristis;* faima lui e mare în Biserică, iar cunoaşterea Scripturilor în cartea de faţă uimeşte pe cititor.

Cu nădejdea că cei ce vor cumpăra această cerească carte se vor ruga şi pentru mine, închinăm această reeditare plinătăţii care poartă numele lui Hristos a Bisericii lui Hristos Ortodoxe Răsăritene.

Atena, 1 aprilie 1895

monahul Konstantinos Dukakis
închinător din Kalamata Peloponezului

Prolog

Dumnezeu, pentru că e prin fire bun, din multa Sa bunătate a vrut să facă toate făpturile văzute şi nevăzute (*Fc* 1) din nimic, pentru ca ele să se desfăteze de bunătatea Lui, să se bucure de cele care au fost întărite prin Fiul şi Cuvântul Lui şi au fost desăvârşite prin Duhul Lui. După care din

lumea văzută şi nevăzută l-a zidit pe om după chipul şi asemănarea Lui (*Fc* 1, 26), şi trupul l-a plăsmuit cu mâinile Sale din cele patru stihii, adică din pământ, apă, aer şi foc, iar sufletul raţional l-a creat prin suflarea Lui. „După chipul [lui Dumnezeu]" înseamnă că aşa cum Dumnezeu este Minte/Inteligenţă şi stăpâneşte toate şi poate să facă ce vrea, tot aşa şi sufletul este înzestrat cu minte/inteligenţă şi stăpâneşte toate făpturile văzute şi e liber să facă ce vrea. Iar „după asemănarea [lui Dumnezeu]" înseamnă că aşa cum Dumnezeu are prin fire toate virtuţile, tot aşa şi omul care dobândeşte virtuţile prin participare, devine asemenea cu Dumnezeu prin alegere [voinţă] liberă.

Şi Dumnezeu a pus în om zece simţiri: cinci sufleteşti şi cinci trupeşti. Simţirile trupului sunt: vederea, auzul, mirosul, gustul şi pipăitul; iar cele ale sufletului sunt: mintea/inteligenţa, gândirea, opinia, imaginaţia şi sensibilitatea. Sufletul are şi el trei părţi: raţională, irascibilă şi poftitoare. Iar mintea/inteligenţa a fost pusă în suflet de Dumnezeu ca un ochi şi un împărat, încercuită de cele patru virtuţi generale: chibzuinţa, curajul, cumpătarea şi dreptatea, ca prin ele să cârmuiască omul întreg. Iar aceste patru virtuţi generale se nasc din cele trei părţi ale sufletului: din partea raţională se naşte chibzuinţa şi dreptatea, din partea irascibilă curajul, iar din partea poftitoare cumpătarea. Alcătuit din patru părţi, adică patru elemente, trupul apare ca un al doilea cosmos material, iar sufletul are, cum spuneam, trei părţi şi însemnează prin ele Sfânta Treime. Prin partea raţională gândeşte cele bune câte le datorează, cu partea irascibilă se mânie împotriva demonilor şi patimilor şi li se împotriveşte, iar cu partea poftitoare iubeşte pe Dumnezeu Care e lucrul vrednic de iubit cu adevărat, în chip asemănător iubeşte şi virtutea şi pe omul creat după chipul lui Dumnezeu.

Iar după ce Dumnezeu l-a plăsmuit pe om şi l-a împodobit cu atâtea daruri, a sădit şi raiul în Eden spre răsărit şi l-a pus acolo ca să-l muncească şi să-l păzească (*Fc* 2, 15), dându-i şi poruncă pe care, dacă ar fi păzit-o, ar fi ajuns nemuritor şi dumnezeu prin har mâncând din Pomul Vieţii

(fiindcă trei feluri de pomi erau în rai: unii ca Adam să trăiască pur şi simplu, alţii ca să trăiască bine, iar alţii ca să trăiască bine şi veşnic). Dar — o nenorocire! — nefericitul om fiind amăgit de diavol, n-a ascultat de porunca dumnezeiască şi de aceea a fost surghiunit din acea fericită viaţă.

Dumnezeu însă, fiind Iubitor de oameni, n-a lepădat sfatul pe care l-a hotărât mai dinainte [predestinat] pentru om (cf. *Rm* 8, 29), ci a aşteptat până ce s-a născut un vas ales şi vrednic să slujească unui sfat atât de înalt şi mare. Deci după ce s-a născut cea hotărâtă mai înainte de veci [predestinată] şi aleasă din toate generaţiile, Pururea-fecioara şi Născătoarea de Dumnezeu Maria, Făcătorul a toate S-a îndrăgostit şi a iubit frumuseţea fecioriei ei, a plecat cerurile şi S-a coborât ca o ploaie liniştită în pântecul ei pururea-feciorelnic. Şi rămânând Dumnezeu neschimbabil, S-a întrupat şi S-a făcut om desăvârşit cu bunăvoirea Tatălui şi conlucrarea Duhului Sfânt. Şi aşa Fiul şi Cuvântul lui Dumnezeu, Domnul nostru şi dulcele Iisus Hristos, Se face Mijlocitor între Dumnezeu şi om, ca să arate oamenilor pe Tatăl pe Care nu-L cunoşteau, şi să-i aducă lui Dumnezeu şi Tatăl prin Duhul Sfânt pe oameni şi să-i facă prieteni cu El, omorând prin Patimile Lui duşmănia care era între ei. Şi prin învăţăturile Lui cereşti şi prin faptele Lui, pe scurt prin toată Economia Sa înfricoşătoare în trup, ne-a dăruit atâtea haruri înalte şi mari şi ne-a dat atâtea bunătăţi cereşti şi mai presus de fire, încât e cu neputinţă ca o minte sau limbă de om să le înfăţişeze una câte una.

Pe lângă celelalte pe care ni le-a lăsat în viaţa de faţă ca pe o moştenire părintească şi o comoară cu neputinţă de cheltuit sunt şi şapte sfinte şi auguste Taine ale Bisericii: Botezul, Mirul, Cuminecătura, Preoţia, Nunta, Pocăinţa şi Maslul, ca să ne folosim de ele ca de tot atâtea mijloace duhovniceşti necesare pentru tămăduirea şi mântuirea sufletului nostru. Iar dintre acestea şapte, cele mai necesare şi mai de mântuire sufletului sunt Sfântul Botez şi Sfânta Cuminecare a Trupului şi Sângelui Domnului nostru Iisus Hristos, precum au scris despre acestea Sfântul Dionisie Areopagitul şi alţi mulţi dascăli dumnezeieşti.

Noi însă în cărticica de faţă n-avem de gând să vorbim despre celelalte cinci Taine, ci numai despre Taina dumnezeieştii Cuminecări. Şi, iarăşi, nu în general despre toate condiţiile acestei Taine, ci numai despre o singură parte. N-avem să cercetăm aici actul şi celebrarea văzută a Tainei, în ce mod se face ea în chip practic (pe care dumnezeiescul Dionisie le numeşte icoane simbolice), nici contemplarea cu mintea a fiecărui act sfânt, dar nici mijlocirea pe care o oferă Taina aceasta atât pentru cei vii, cât şi pentru cei morţi, ci numai şi numai folosirea acestei Taine şi Împărtăşirea de care au parte numai credincioşii vii. Şi, ca să o spunem foarte limpede, avem să dovedim din mărturii scripturistice şi patristice că este necesar ca toţi creştinii ortodocşi credincioşi vii care nu au canon de la duhovnicul lor să se împărtăşească frecvent [*sychna*] cu Trupul şi Sângele Domnului nostru, şi că Împărtăşirea frecventă [*he sychnē metalepsis*] aduce mare folos sufletelor şi trupurilor lor, iar cea indolentă şi zăbavnică aduce, dimpotrivă, mare vătămare şi pierdere. Şi, pe lângă acestea, vom dezlega obiecţiile pe care le aduc la aceasta potrivnicii.

Dar pentru că şi cei ce se împărtăşesc trebuie să fie pregătiţi prin zdrobire, mărturisire şi satisfacere şi prin alte rugăciuni şi citiri de străpungere[a inimii; *katanyktikas*], văzând noi că sfânta rugăciune pe care ne-a predat-o Domnul nostru, adică „Tatăl nostru", cuprinde atâtea cuvinte şi înţelesuri de străpungere a inimii şi potrivite pentru cei ce vor să se împărtăşească, am socotit nimerit să punem înainte în cartea de faţă tâlcuirea ei, ca, pe lângă celelalte pregătiri, să fie şi ea ca o pregătire foarte armonioasă potrivită pentru cei ce vor să se cuminece; facem aceasta din multe alte pricini, dar mai cu seamă din acestea trei: mai întâi, pentru că prin ea aceştia cer de la Dumnezeu şi Tatăl să le dea Pâinea cea spre fiinţă care e Trupul Domnului. În al doilea rând, fiindcă prin ea aceştia lasă toate datoriile şi greşelile fratelui lor, curăţind inima lor de ţinerea minte a răului, ceea ce e o pregătire pentru împărtăşire potrivit cuvântului Domnului care zice: „De-ţi vei aduce darul tău la jertfelnic şi acolo îţi aduci aminte că fratele tău are ceva

împotriva ta, lasă darul tău acolo, înaintea altarului, şi mergi întâi şi împacă-te cu fratele tău şi apoi, venind, adu darul tău" (*Mt* 5, 23–24). În al treilea şi ultimul rând, rugăciunea aceasta e potrivită celor ce vor să se cuminece mai cu seamă din pricina momentului în care se obişnuieşte să fie spusă la Liturghie; fiindcă după retragerea catehumenilor, când rămân numai credincioşii, şi după transsubstanţierea [*metoousiosin*] Tainelor, Biserica strigă cu glas de tunet chemând credincioşii pregătiţi să se împărtăşească „cu frică şi cutremur...". Zicând cu alte cuvinte: Pregătiţi-vă, pregătiţi-vă, fraţilor, să primiţi pâinea cea spre fiinţă, adică Trupul şi Sângele Fiului Său pe care vrea să vi-l dea astăzi Tatăl Cel Ceresc!

Prin urmare, vom împărţi cărticica de faţă în trei părţi: în prima vom trata despre această Rugăciune a Domnului şi pregătitoare, în cea de-a doua despre Împărtăşirea continuă, iar în a treia vom dezlega obiecţiile potrivnicilor.

Partea I

Despre Rugăciunea Domnului

Introducere

Potrivit Sfântului Maxim Mărturisitorul[3], Rugăciunea Domnului (*Mt* 6, 9–13) cuprinde, fraţii mei, şapte cereri înalte [sublime]: teologia, înfierea, egalitatea cu îngerii, desfătarea de viaţa veşnică, restaurarea firii omeneşti, desfiinţarea legii păcatului şi suprimarea tiraniei diavolului.

Teologia şi înfierea o cuprinde începutul rugăciunii: „Tatăl nostru", fiindcă el ne învaţă în acelaşi timp că Dumnezeu este după fire Tată al Fiului şi Purcezător al Duhului Sfânt, iar după creaţie şi har e Tatăl nostru şi noi suntem fiii lui.

Egalitatea cu îngerii o cuprind cuvintele: „Facă-se voia Ta precum în cer aşa şi pe pământ", prin care cerem să fim

[3] MAXIM MĂRTURISITORUL, *Tâlcuire la „Tatăl nostru"; PG* 90, 871–910; trad. rom. pr. prof. Dumitru Stăniloae, *FR* II, Sibiu, 1947, p. 253–285; aici col. 876 sq; trad. rom. p. 256 sq.

uniţi cu îngerii şi, aşa cum e făcută voia lui Dumnezeu în cer de către îngeri, aşa se cade să fie făcută şi de noi cei pământeşti.

Desfătarea de viaţa veşnică o cuprinde cuvântul: „Pâinea noastră cea spre fiinţă dă-ne-o nouă astăzi".

Restaurarea şi unirea firii noastre o arată cuvântul: „Şi ne iartă nouă greşelile noastre precum şi noi iertăm greşiţilor noştri", fiindcă atunci când iertăm pe vrăjmaşii noştri, suntem uniţi şi nu mai suntem separaţi printr-o deosebire de voinţă individuală [*gnomes*] şi alegere liberă.

Îndepărtarea păcatului de la noi o arată cuvântul: „Şi nu ne duce pe noi în ispită", prin care arătăm că nu intrăm în ispita care vine de la legea păcatului.

Iar desfiinţarea tiraniei diavolului o însemnează cuvântul: „Ci ne izbăveşte de cel rău".

Această învăţătură a Domnului se numeşte „rugăciune" fiindcă ea cuprinde câte se cade să ceară oamenii de la Dumnezeu şi câte se cuvine să dea Dumnezeu oamenilor. Rugăciunea se împarte însă în trei: 1. în slavă şi laudă adusă lui Dumnezeu; 2. în mulţumire adusă lui Dumnezeu pentru binefacerile pe care ni le-a făcut şi ni le va face; şi 3. în cerere de iertare a păcatelor noastre şi ale celorlalţi fraţi ai noştri, precum şi în alte diferite cereri. Rugăciunea Domnului se împarte, precum am spus mai înainte, în şapte. De ce în şapte? Fiindcă în acest veac de acum simbolizat de numărul şapte îi este îngăduit omului să ceară şi să primească de la Dumnezeu, dar în veacul al optulea, adică în veacul viitor, nu mai putem face aceasta, fiindcă atunci nu mai e vremea lucrului (*In* 9, 4), ci a răsplătirii celor făcute (*Lc* 14, 14).

1. Tatăl nostru, Care eşti în ceruri

Mare este cu adevărat, fraţilor, îndurarea milostivă [până în măruntaie] a Domnului şi netâlcuită e iubirea de oameni pe care a arătat-o şi o arată faţă de noi cei nemulţumitori şi nerecunoscători faţă de Binefăcătorul nostru. Pentru că, din pricina infinităţii bunătăţii Sale, nu numai că ne-a ridicat pe noi cei căzuţi în păcat, dar ne-a predat şi legi ale rugăciunii noastre, legi care ne duc la Dumnezeu şi sunt de

folos neamului omenesc, pentru ca să nu mai cădem iarăşi din nebunie în aceleaşi păcate. De aceea, cum se cuvine, îndată de la începutul rugăciunii El urcă mintea noastră spre rezumatul cel mai înalt al teologiei arătând pe Cel ce este după fire Tatăl său Creator a toată făptura văzută şi nevăzută, şi înfierea de care ne-am învrednicit noi, creştinii, care-L chemăm Tată al nostru după har.

Fiindcă întrupându-Se, Domnul nostru Iisus Hristos a dat tuturor celor ce au crezut în El puterea de a se face copii şi fii ai lui Dumnezeu prin Sfântul Botez, cum spune Ioan Teologul: „Iar celor ce cred în Numele Lui le-a dat puterea de a se face copii ai lui Dumnezeu" (*In* 1, 12); iar Apostolul Pavel scrie aşa: „Căci toţi sunteţi fii ai lui Dumnezeu prin credinţa în Hristos Iisus" (*Ga* 3, 26); şi iarăşi: „Iar pentru că sunteţi fii, Dumnezeu a trimis în inimile voastre pe Duhul Fiului Său, Care strigă: Avva! Părinte!" (*Ga* 4, 6).

De aceea, Domnul ne vesteşte cum anume să ne rugăm Tatălui nostru după har ca să fim păziţi întotdeauna de harul înfierii până la sfârşit, şi anume ca să fim copii ai lui Dumnezeu nu numai după naşterea din nou şi Botez, ci şi după lucrare şi făptuire. Fiindcă tot cel ce nu face fapte duhovniceşti vrednice de naşterea din nou de sus, ci satanice, unul ca acesta nu este vrednic să numească Tată al său pe Dumnezeu, ci pe diavolul, potrivit cuvântului Domnului: „Voi sunteţi din tatăl vostru, diavolul, şi vreţi să faceţi poftele tatălui vostru" (*In* 8, 44).

Ne porunceşte să-L numim „Tată", pe de-o parte, ca să ne încredinţeze că prin naşterea din nou a dumnezeiescului Botez ne-am născut după adevăr copii ai lui Dumnezeu, iar, pe de altă parte, pentru că se cade să păzim şi însuşirile, adică virtuţile Tatălui nostru, ruşinându-ne oarecum de rudenia pe care o avem cu El, cum spune El Însuşi: „Fiţi milostivi, precum Tatăl vostru milostiv este" (*Lc* 6, 36); şi Apostolul Petru: „Încingându-vă mijloacele gândului vostru şi, fiind treji, nădăjduiţi desăvârşit în harul care vi se va da vouă întru descoperirea lui Iisus Hristos; ca fii ai ascultării, nu vă potriviţi poftelor voastre dinainte, din vremea neştiinţei voastre, ci după Sfântul care v-a chemat pe voi, fiţi

voi înşivă sfinţi în toată purtarea vieţii voastre, căci scris este: «Fiţi sfinţi, pentru că Eu sfânt sunt!» (*Lv* 20, 7). Şi dacă Îl chemaţi Tată pe Cel ce judecă fără să Se uite la faţa cuiva după lucrul fiecăruia, petreceţi întru frică zilele vremii în care sunteţi vremelnic străini pe pământ" (*1 Ptr* 1, 13–17). Iar Marele Vasile zice că: „Propriu celui născut din Duhul e să se facă, potrivit măsurii date, ceea ce este Cel din care s-a născut, precum stă scris:«Ceea ce este născut din trup trup este, şi ceea ce e născut din Duh duh este» (*In* 3, 6)"[4]. În al treilea rând, Îl numim „Tată" fiindcă după ce am crezut în Fiul Unul-Născut al lui Dumnezeu, ne-am făcut prieteni cu Dumnezeu, Tatăl nostru ceresc, noi care mai înainte eram vrăjmaşi ai Lui (*Rm* 5, 10) şi copii ai mâniei (*Ef* 2, 3).

Iar zicând „Tatăl nostru", a arătat că toţi aceia câţi am fost născuţi din nou prin Sfântul Botez suntem fraţi buni şi copii ai unui singur Tată, Dumnezeu, şi ai unei singure mame, Biserica sfântă, apostolică şi universală a Răsăritului. De aceea se cade să ne iubim unii pe alţii, precum ne porunceşte Domnul, Care zicând: „Aceasta e porunca Mea: Să vă iubiţi unii pe alţii!" (*In* 15, 12. 17). După existenţă, adică după creaţie şi plăsmuire, Dumnezeu este şi se numeşte Tată al tuturor oamenilor, atât al celor credincioşi, cât şi al celor necredincioşi; prin urmare, avem obligaţia de a-i iubi pe toţi oamenii, fiindcă toţi au fost cinstiţi şi plăsmuiţi de mâinile lui Dumnezeu, şi să urâm numai răutatea şi necredinţa, iar nu făptura lui Dumnezeu. Dar după existenţa bună, adică după recreare şi replăsmuire, se cade să ne iubim încă şi mai mult unii pe alţii noi, creştinii ortodocşi, fiindcă suntem de două ori uniţi întreolaltă, atât prin fire, cât şi prin har.

Toţi oamenii se împart însă în trei: în robi adevăraţi, în robi falşi şi în robi răi, vrăjmaşi şi potrivnici lui Dumnezeu. Robi adevăraţi sunt cei ce cred drept şi fac, cu frică şi cu bucurie, voia lui Dumnezeu, robi falşi sunt cei ce cred în Hristos şi au primit Sfântul Botez, dar nu fac poruncile Lui; iar ceilalţi, deşi sunt şi ei robi ca făpturi ale lui Dumnezeu,

[4] VASILE CEL MARE, *Regulile morale*, epilog; *PG* 31, 869.

măcar că sunt răi, vrăjmaşi şi potrivnici lui Dumnezeu, sunt foarte neputincioşi şi nu pot face nimic. Aceştia sunt cei care au crezut în Hristos, dar mai apoi au căzut în diferite erezii; iar împreună cu ei se numără şi ceilalţi, necredincioşii şi necinstitorii de Dumnezeu.

Noi însă, cei ce ne-am învrednicit să ne facem robi şi fii ai lui Dumnezeu după har prin naşterea din nou a Sfântului Botez, să nu ne facem iarăşi robi vrăjmaşului nostru diavolul căzând cu voia în voile lui rele, ca să nu ne facem asemenea celor despre care Apostolul scrie că „erau prinşi în cursele lui (ale diavolului) spre a face voia lui" (*2 Tim* 2, 26).

Ci pentru că Tatăl nostru este în ceruri, se cade ca şi noi să privim cu mintea noastră spre cer, acolo unde este patria noastră, Ierusalimul de sus, şi nu jos pe pământ, ca porcii, ci spre preadulcele nostru Mântuitor şi Stăpân şi spre cereştile frumuseţi ale raiului. Nu numai în vremea rugăciunii, ci şi în toată vremea şi în tot locul se cade să avem mintea noastră spre cer, ca să nu se risipească aici, jos, în lucrurile stricăcioase şi vremelnice.

Şi dacă ne vom forţa în fiecare zi, cum zice Domnul că „Împărăţia cerurilor se ia cu forţa, şi cei ce se forţează o răpesc pe ea" (*Mt* 11, 12), cu ajutorul lui Dumnezeu chipul lui Dumnezeu [din noi] va fi păzit în noi teafăr şi curat, şi aşa puţin câte puţin vom urca, pe cât e cu putinţă, de la chipul lui Dumnezeu la asemănarea cu Dumnezeu, fiind sfinţiţi de Dumnezeu şi sfinţind şi noi dumnezeiescul Său Nume pe pământ şi zicând împreună cu rugăciunea Domnului:

2. Sfinţească-se Numele Tău!

Oare nu cumva nu este sfânt Numele lui Dumnezeu şi de aceea se cade să ne rugăm ca el să se sfinţească? Şi cum se potriveşte aceasta? Nu este oare El izvorul sfinţeniei? Nu se sfinţesc de către El toate cele din cer şi cele de pe pământ? Şi atunci cum ne porunceşte acum să sfinţim Numele Lui?

Numele lui Dumnezeu e în sine însuşi sfânt şi preasfânt şi izvor de sfinţenie şi, de-abia ce este numit, sfinţeşte toate

lucrurile pentru care este numit, şi nu primeşte nicio creştere sau micşorare a sfinţeniei lui. Dar Dumnezeu vrea şi iubeşte ca Numele Său să fie slăvit şi de toate făpturile Lui, precum zice Proorocul şi Psalmistul David: „Binecuvântaţi pe Domnul toate lucrurile lui!" (*Ps* 102, 22). Şi aceasta o cere nu atât pentru El Însuşi, cât pentru ca acestea să fie sfinţite şi slăvite de El. De aceea se cade ca orice facem, toate să fie spre slava lui Dumnezeu, potrivit Apostolului care zice: „Deci fie că mâncaţi, fie că beţi, fie faceţi orice altceva, toate faceţi-le spre slava lui Dumnezeu!" (*1 Co* 10, 31), ca să fie slăvit Numele lui Dumnezeu şi de noi.

El este însă sfinţit atunci când facem fapte bune şi sfinte, precum sfântă e şi credinţa noastră. Şi atunci văzând oamenii conduita noastră bună, credincioşii vor slăvi pe Dumnezeu Care ne dă înţelepciune şi putere să lucrăm binele, iar necredincioşii vor veni la cunoaşterea adevărului, văzând că faptele noastre întăresc credinţa noastră, precum ne porunceşte Domnul zicând: „Aşa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca să vadă faptele voastre cele bune şi să slăvească pe Tatăl vostru Cel din ceruri" (*Mt* 5, 16). Aşa cum, din contră, din pricina noastră este El blasfemiat între păgâni, potrivit Apostolului: „Din pricina voastră Numele lui Dumnezeu este blasfemiat între păgâni precum este scris" (*Rm* 2, 24; *Is* 52, 5); lucru care are mare osândă şi o primejdie cumplită, fiindcă oamenii, şi mai ales necredincioşii, cred că aşa ne porunceşte să facem Dumnezeu. De aceea, ca să nu-I facem lui Dumnezeu ocară şi necinste, iar nouă osândă veşnică, se cade să ne îngrijim ca, împreună cu dreapta-credinţă, buna-cinstire să avem şi o viaţă şi o conduită virtuoase.

Iar o viaţă virtuoasă înseamnă să săvârşim poruncile lui Hristos, precum spune El Însuşi: „Dacă Mă iubiţi, veţi păzi poruncile Mele" (*In* 14, 15); înseamnă ca iubirea pe care o avem faţă de El să se arate din păzirea poruncilor Lui şi credinţa să se întărească. Fiindcă zice dumnezeiescul Hrisostom: „Dacă nimeni nu poate să spună că Iisus este Domn decât în Duhul Sfânt (*1 Co* 12, 3), cu atât mai mult nu va putea ţine credinţa sigură şi înrădăcinată decât în Duhul

Sfânt; dar cum vom putea să atragem ajutorul Duhului şi să-L convingem să rămână la noi? Prin fapte bune şi o vieţuire aleasă. Căci aşa cum candela ţine lumina prin untdelemn şi, dacă acesta se mistuie, se stinge şi aceea, tot aşa şi atunci când în noi sunt fapte bune şi milostenie multă, harul Duhului se revarsă din suflet, flacăra lui se menţine ca de la un untdelemn; dar dacă acesta din urmă nu este, ea se duce şi pleacă... Să ţinem focul Duhului printr-o iubire de oameni îmbelşugată şi o milostenie intensă, ca să nu naufragiem în credinţă; căci credinţa are nevoie de ajutor şi de rămânerea Duhului, ca să rămână neclintită, iar ajutorul Duhului obişnuieşte să rămână în noi printr-o viaţă curată şi o conduită aleasă. Astfel încât, dacă vom voi să avem credinţă înrădăcinată, trebuie să avem şi o conduită curată care convinge Duhul să rămână şi să menţină puterea ei; căci nu se poate, nu, ca acela care are o viaţă necurată să nu se clatine în credinţă. Şi ca să învăţaţi că acest lucru e adevărat şi că faptele rele vatămă tăria credinţei, ascultă ce spune Pavel lui Timotei scriind: «Luptă lupta cea bună având credinţă şi conştiinţă bună (iar conştiinţa bună vine dintr-o viaţă bună şi din fapte bune), pe care unii lepădându-le, au naufragiat în credinţă» (*1 Tim* 1, 18–19), şi, iarăşi, altundeva: «Rădăcina tuturor relelor e iubirea de arginţi, pe care unii poftind-o s-au depărtat de credinţă» (*1 Tim* 6, 10). Ai văzut că şi aceia au naufragiat şi aceştia s-au depărtat din această pricină, fiindcă unii au lepădat conştiinţa bună, iar alţii au îmbrăţişat iubirea de arginţi? Lucruri la care chibzuind întocmai, să ne îngrijim de o conduită aleasă, ca să avem o dublă plată: pe una, pregătită de premierea faptelor, iar, pe alta, de tăria în credinţă; căci ceea ce este hrana pentru trup, aceasta este conduita pentru credinţă. Şi aşa cum firea trupului nostru nu s-ar putea întări fără hrană, tot aşa nici credinţa nu s-ar putea întări fără fapte bune, «căci credinţa fără fapte este moartă» (*Iac* 2, 26)"[5]. Pentru că mulţi se bucurau de credinţă şi erau creştini, dar fiindcă n-au avut fapte bune potrivite credinţei, au căzut din mântuire. Noi să ne îngrijim însă de amândouă: şi de credinţă şi de faptele bune, ca să putem spune fără teamă şi celelalte cuvinte ale rugăciunii:

[5] IOAN HRISOSTOM, *La: Având acelaşi Duh*, om. 1; *PG* 51, 276–281.

3. Vină Împărăţia Ta!

Pentru că firea omenească s-a făcut roabă de bunăvoie omorâtorului de oameni diavol, de aceea Domnul ne porunceşte să chemăm pe Dumnezeu şi Tatăl nostru să ne elibereze de amara tiranie a diavolului. Iar în alt chip aceasta nu se face decât dacă vine Împărăţia lui Dumnezeu la noi, adică Duhul Sfânt, ca să izgonească de la noi pe vrăjmaşul tiran şi să se înstăpânească la noi. Căci dacă este un lucru potrivit ca cei desăvârşiţi să ceară Împărăţia lui Dumnezeu şi Tatăl, fiindcă au ajuns la desăvârşirea vârstei duhovniceşti, câţi însă, ca mine, avem împunsătura conştiinţei n-am putea nici măcar să ne deschidem gura să cerem unele ca acestea, ci se cade să chemăm pe Dumnezeu să trimită pe Duhul Sfânt să ne lumineze şi împuternicească spre voia Lui cea sfântă şi spre faptele pocăinţei, fiindcă spune cinstitul Înainte-mergător [şi Botezător Ioan]: „Pocăiţi-vă" ca nişte păcătoşi, „căci s-a apropiat Împărăţia cerurilor!" (*Mt* 3, 2). Ca şi cum ne-ar spune: Oameni buni, pocăiţi-vă pentru relele pe care le faceţi, şi pregătiţi-vă să primiţi Împărăţia cerurilor, adică pe Însuşi Fiul Unul-Născut şi Cuvântul lui Dumnezeu, Care vine să stăpânească şi să mântuiască lumea întreagă!

De aceea se cade să spunem după dumnezeiescul Maxim[6]: „Să vină Duhul Tău Cel Sfânt să ne curăţească cu totul, sufleteşte şi trupeşte", ca să ne facem sălaşuri vrednice să primim întreaga Sfântă Treime, ca Dumnezeu să împărăţească pe mai departe în noi, adică în inimile noastre, precum este scris: „Împărăţia lui Dumnezeu este înăuntrul nostru" (*Lc* 17, 21), şi altundeva: „Eu şi Tatăl Meu vom veni şi ne vom face sălaş la el" (*In* 14, 23), adică la cel ce iubeşte poruncile Mele. Şi să nu mai sălăşluiască şi să împărăţească

[6] MAXIM MĂRTURISITORUL, *Tâlcuire la „Tatăl nostru"*; *PG* 90, 844; trad. rom. p. 262.

în noi păcatul, precum zice Apostolul: „Deci să nu mai împărăţească păcatul în trupul vostru mort, ca să ascultaţi de el în poftele lui" (*Rm* 6, 12). Şi aşa, făcuţi puternici de venirea Duhului Sfânt, să facem voia lui Dumnezeu şi Tatăl nostru ceresc şi să spunem fără ruşine în rugăciune:

4. Facă-se voia Ta precum în cer aşa şi pe pământ!

Alt lucru mai fericit şi mai paşnic nu este nici în cer, nici pe pământ decât să facă cineva voia lui Dumnezeu. Lucifer era în cer, dar nevoind să facă voia lui Dumnezeu, a fost prăvălit în iad. Adam a fost în rai, cinstit ca împărat de toată creaţia, dar fiindcă n-a păzit porunca dumnezeiască, a căzut într-o nenorocire extremă. Aşadar, tot cel ce nu vrea să facă voia lui Dumnezeu e în general mândru. De aceea pe drept cuvânt îi blestemă prorocul David pe unii ca aceştia spunând: „Certat-ai pe cei mândri; blestemaţi sunt cei ce se abat de la poruncile Tale" şi: „Cei mândri au făcut fărădelegi foarte" (*Ps* 118, 21. 51). Prin aceasta prorocul arată că pricina fărădelegii este mândria şi, iarăşi, pricina mândriei e fărădelegea. De aceea, e cu neputinţă să găsească cineva vreun om smerit între cei fărădelege şi, iarăşi, e cu neputinţă să se găsească un om care să păzească legea între cei mândri, fiindcă mândria e începutul şi sfârşitul oricărei răutăţi.

Voia lui Dumnezeu e să ne eliberăm de cele rele şi să facem cele bune, precum spune acelaşi proroc: „Abate-te de la rău şi fă binele!" (*Ps* 33, 13). Iar bune sunt cele de care dau mărturie Sfânta Scriptură şi Sfinţii Bisericii în parte, iar nu câte le spune fără minte fiecare, lucruri care de multe ori sunt vătămătoare şi duc pe om spre pierzanie.

Dacă însă vom umbla după obiceiul lumii şi în acord cu poftele fiecăruia, noi, creştinii, nu ne vom deosebi de oamenii aceia care erau pe vremea anarhiei, cum stă scris în cartea Judecătorilor: „Fiecare făcea ce era drept în ochii lui, pentru că nu era împărat în zilele acelea (*Jd* 21, 25).

De aceea şi când evreii au vrut să-L omoare pe Domnul din invidia lor, Pilat a vrut să-L elibereze, fiindcă nu găsea în el nicio vină de moarte. Dar aceia au răspuns şi i-au zis:

„Noi avem lege, şi după legea noastră trebuie să moară, pentru că s-a făcut pe Sine Fiu al lui Dumnezeu" (*In* 19, 7). Zicând acestea minţeau, fiindcă unde se găseşte în Lege că trebuie să moară cine vrea să se numească pe sine însuşi Fiu al lui Dumnezeu, când dumnezeiasca Scriptură îi numeşte pe oameni dumnezei şi fii ai lui Dumnezeu? „Eu am zis: dumnezei sunteţi toţi şi fii ai Celui Preaînalt" (*Ps* 81, 6). Deci minţeau atunci când ziceau „avem Lege", fiindcă nu există o astfel de lege.

Vezi, iubitule, că au făcut drept lege invidia şi răutatea lor? Iar despre unii ca aceştia Înţelepciunea lui Solomon spune: „Puterea noastră să fie lege şi să vânăm pe cel drept" (*Sol* 2, 11–12). Şi chiar dacă Legea şi Prorocii au scris că Hristos va veni să Se întrupeze şi să moară pentru viaţa şi mântuirea lumii, dar nu după intenţia acelor nelegiuiţi.

Prin urmare, ca să nu păţim şi noi ceva asemănător, să fim cu luare-aminte la poruncile Domnului nostru şi să nu umblăm în afara celor scrise. „Şi poruncile Lui nu sunt grele", precum zice Evanghelistul Ioan (*1 In* 5, 3). Dar pentru că Domnul a făcut pe pământ fără ştirbire voia Tatălui, de aceea se cade să-L chemăm să ne dea şi nouă putere şi să ne lumineze, ca să facem şi noi sfânta Lui voie, aşa cum o fac Sfinţii Îngeri în cer; căci „fără El nu putem face nimic" (*In* 15, 5). Aşa cum îngerii se supun fără contradicţie tuturor poruncilor dumnezeieşti, aşa se cade ca toţi oamenii să ne supunem voii dumnezeieşti care se cuprinde în dumnezeieştile Scripturi, ca să fie pace pe pământ între oameni, aşa cum este în cer între îngeri (cf. *Lc* 2, 14), şi ca să-I putem spune cu îndrăzneală:

5. Pâinea noastră cea spre fiinţă dă-ne-o nouă astăzi!

În trei feluri se numeşte pâinea „spre fiinţă". Şi pentru ca să ştim când ne rugăm ce fel de pâine să cerem de la Dumnezeu şi Tatăl, să vedem deosebirea fiecăreia. Mai întâi, „pâine spre fiinţă [*arton epiousion*]" se numeşte această pâine obişnuită, hrana trupească, care se amestecă în fiinţa trupului nostru ca trupul să crească şi să aibă putere, ca să nu moară. De aceea, nu se cade să cerem mâncărurile care

sunt spre desfătarea şi dulceaţa trupului, despre care Apostolul Iacob zice: „Cereţi, şi nu primiţi, pentru că cereţi rău, ca să cheltuiţi în plăcerile voastre" (*Iac* 4, 3); şi iarăşi: „V-aţi desfătat pe pământ şi v-aţi dezmierdat, hrăniţi-vă inimile voastre în ziua junghierii" (5, 5). Dar şi Domnul spune: „Luaţi aminte la voi înşivă, să nu se îngreuneze inimile voastre de mâncare şi băutură şi de grijile vieţii, şi pe neaşteptate să vină peste voi ziua aceea" (*Lc* 21, 34). De aceea, se cuvine să cerem numai hrana necesară, fiindcă Domul, având îngăduinţă faţă de neputinţa noastră, ne porunceşte să căutăm numai pâinea cea spre fiinţă, şi nu cele prisositoare; căci atunci n-ar fi trebuit să spună: dă-ne-o nouă astăzi, fiindcă „astăzi", explică dumnezeiescul Hrisostom, înseamnă întotdeauna. De aceea locul e forţat.

Dumnezeiescul Maxim numeşte trupul prieten al sufletului[7]; suflet pe care grăitorul în pilde [Solomon] îl povăţuieşte să nu se îngrijească de trup cu amândouă picioarele, adică să nu aibă multă grijă de el, ci numai cu un picior (cf. *Pr* 25, 17), şi aceasta, iarăşi, de puţine ori, ca să nu se întâmple să se ghiftuiască şi să se scoale asupra sufletului şi să facă aceleaşi rele pe care ni le fac demonii, vrăjmaşii noştri.

Să ascultăm şi pe Apostolul care spune: „Având hrană şi îmbrăcăminte, să ne mulţumim cu acestea; căci cei ce vor să se îmbogăţească, aceia cad în ispită şi în cursă şi în multe pofte nebuneşti şi vătămătoare, care-i cufundă pe oameni în ruină şi pierzanie" (*1 Tim* 6, 8–9)[8].

Dar ar putea spune cineva că, întrucât Domnul ne porunceşte să cerem hrana necesară de la Dumnezeu, pot să şed fără grijă şi trândav aşteptând de la Dumnezeu să-mi dea să mănânc. Unuia ca acesta îi răspundem că una este grija şi îngrijorarea şi alta munca sau lucrul. Grija este o împrăştiere şi o tulburare a minţii pentru multe (*Lc* 2, 41),

[7] MAXIM MĂRTURISITORUL, *Quaestiones et dubia* 82 şi 143.

[8] Aceasta nu înseamnă că toată viaţa trebuie să aibă cineva aceeaşi haină şi acoperământ, ci când se strică cel folosit, să-şi facă altele [n. ed. grec S. Schinas].

dar munca înseamnă ca cineva să lucreze, adică să semene, sau să practice un meşteşug. Dar omul nu trebuie să-şi facă griji şi să-şi ocupe mintea, ci trebuie să-şi aibă întreaga nădejde şi grijă numai spre Dumnezeu, potrivit proorocului David care spune: „Aruncă spre Domnul grija ta, şi El te va hrăni" (*Ps* 44, 23). Iar dacă-şi va pune cineva nădejdea în lucrul mâinilor lui, în ostenelile lui sau în oameni, să-l audă pe proorocul Moise care spune în Lege: „Tot ce umblă pe mâini e necurat, şi tot ce are picioare multe e necurat, şi tot ce umblă pentru totdeauna pe patru picioare e necurat" (*Lv* 11, 23. 27); cu alte cuvinte, cine nădăjduieşte în mâinile lui e necurat, cine are multe griji e şi el necurat, iar cine umblă pentru totdeauna pe patru picioare şi acela e necurat. Potrivit Sfântului Nil, umblă pe mâinile lui cel care-şi are toată nădejdea în mâini, adică în lucrurile mâinilor lui şi în meşteşugul lui; umblă pe patru picioare oricine îşi pune nădejdea în lucrurile simţite şi-şi are mintea ţintuită de grija lor; iar cel ce are multe picioare e cel ce e ţinut din toate părţile de cele trupeşti şi tot cel ce le îmbrăţişează cu cele două mâini ale lui şi cu toată puterea lui: „Pe mâini umblă cel ce se sprijină pe mâini şi-şi are toată nădejdea în ele. Pe patru picioare umblă cel ce se încrede în lucrurile simţite şi-şi târăşte partea conducătoare [a sufletului, mintea] în îndeletnicirea necontenită cu ele. Iar pe mulţime de picioare umblă cel ţinut cu totul de cele trupeşti"[9]. Iar proorocul Ieremia blestemă un asemenea om, zicând: „Blestemat fie omul care-şi pune nădejdea în om, se sprijină pe un trup omenesc, şi a cărui inimă se depărtează de Domnul. Şi binecuvântat fie omul care se încrede în Domnul şi nădejdea lui va fi Domnul" (*Ir* 17, 5. 7).

Oameni buni, de ce ne tulburăm în deşert? Drumul vieţii noastre e scurt, precum spune proorocul David lui Dumnezeu: „Iată, cu palma ai măsurat zilele mele şi viaţa mea e ca nimic înaintea Ta. Toate sunt deşertăciuni; tot omul viu. Ca o umbră trece omul, şi în deşert se tulbură. Strânge comori, şi nu ştie pentru cine le adună" (*Ps* 38, 6–7).

[9] NIL ASCETUL, *Cuvânt ascetic* 14; *PG* 79, 736.

Vino-ţi în minţi, omule, şi nu mai alerga ca un nebun toată ziua în multe griji şi, iarăşi, nu şedea noaptea socotindu-ţi dobânzile şi profiturile, şi aşa aproape întreaga viaţă îţi va trece în socotelile Mamonei, adică ale bogăţiei nedrepte, şi nici măcar un ceas nu vei găsi îngăduinţă să te gândeşti la păcatele tale şi să plângi. Nu-L auzi pe Domnul Care zice: „Nimeni nu poate sluji la doi stăpâni" şi: „Nu puteţi sluji şi lui Dumnezeu şi lui Mamona" (*Mt* 6, 24). Iar despre sămânţa care a căzut între spini, nu auzi că spune că s-a înăbuşit şi n-a mai adus niciun rod (*Mt* 13, 7. 22)? Şi anume Cuvântul lui Dumnezeu a căzut între grijile şi îngrijorările bogăţiei şi n-a mai adus niciun rod de mântuire. Nu vezi pe cutare sau cutare bogat, care au făcut şi ei asemenea câte le faci şi tu, până ce şi-a adunat bogăţie multă, după care Dumnezeu a suflat-o din mâinile lor şi au pierdut-o, iar împreună cu ea şi-au pierdut şi mintea lor, şi acum umblă ieşiţi din minţi ca nişte demonizaţi? Şi pe drept cuvânt păţesc aceasta, fiindcă au avut bogăţia drept dumnezeu şi şi-au avut mintea ţintuită de ea. Prin urmare, când dumnezeul lor a fugit, a luat cu el şi mintea lor. Ascultă, omule, pe Domnul Care spune: „Nu vă adunaţi comori pe pământ, unde molia şi neghina le mănâncă, şi unde hoţii le sapă şi fură" (*Mt* 6, 19). Iar aceasta se cade să o faci, ca să nu auzi de la Domnul acel glas vrednic de milă pe care l-a spus bogatului: „Nebunule, în noaptea asta îţi voi cere sufletul, iar cele pe care le-ai pregătit ale cui vor fi?" (*Lc* 12, 6). Să venim la Dumnezeu şi Tatăl şi să ne aruncăm spre El toată grija vieţii noastre, şi El Se va îngriji de noi, cum spune corifeul Apostolului Petru; şi să ne apropiem de El, cum ne strigă şi Prorocul zicând: „Apropiaţi-vă de El şi vă veţi lumina, şi feţele voastre nu se vor ruşina" (*Ps* 33, 6), pentru că am rămâne, chipurile, lipsiţi de ajutor. Iată cu ajutorul lui Dumnezeu cele pe care le-am spus despre primul fel al pâinii celei „spre fiinţă".

În al doilea rând, „pâine spre fiinţă" e cuvântul lui Dumnezeu, precum spune dumnezeiasca Scriptură: „Nu numai cu pâine va trăi omul, ci cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu" (*Dt* 8, 3; *Mt* 4, 4). Iar cuvânt al lui Dumnezeu e dumnezeiasca Scriptură, Veche şi Nouă. Din această Scriptură au scos ca dintr-un izvor toţi Sfinţii Bisericii şi Dascăli ai Bisericii noastre, care ne adapă cu apele preacurate ale de Dumnezeu insuflatei lor învăţături, ale căror învăţături şi scrieri se cade să le primim ca pe o pâine spre fiinţă, ca să nu moară sufletul nostru de foamea cuvântului vieţii, înainte să moară trupul, cum a păţit-o Adam fiindcă a călcat porunca dumnezeiască.

Câţi însă nu numai că nu vor să asculte ei înşişi cuvântul lui Dumnezeu, dar îi împiedică şi pe alţii, fie prin cuvinte, fie prin răul lor exemplu; asemenea şi câţi nu numai că nu conlucrează la facerea de şcoli şi la alte lucruri asemănătoare prin care să progreseze copiii creştinilor, ci îi împiedică pe cei ce vor să ajute la aceasta; dar şi acei preoţi care sunt nepăsători şi nu-i învaţă pe enoriaşii lor cele trebuincioase spre mântuire; şi, pe lângă aceştia, acei arhierei care nu numai că nu învaţă turma lor poruncile lui Dumnezeu şi celelalte lucruri necesare spre mântuire, dar prin viaţa lor rea se fac poticneli şi pricini de pierzanie pentru creştinii mai simpli, toţi aceştia vor moşteni „vai"-urile adresate fariseilor şi cărturarilor, fiindcă închid Împărăţia lui Dumnezeu înaintea oamenilor, şi nici ei nu intră în ea, nici pe cei ce caută să intre nu-i lasă (*Mt* 23, 13–14; *Lc* 12, 42–47). De aceea, ca nişte economi răi vor fi lipsiţi de conducerea poporului. Se cade dar ca şi învăţătorii care îi învaţă pe copiii creştinilor să-i înveţe mai mult în buna purtare. Căci ce folos e dacă învaţă cineva gramatica şi celelalte învăţături filozofice, după care ajunge stricat? Ce folos i-ar putea ele aduce? Sau ce progres ar putea face unul ca acesta, fie în cele duhovniceşti, fie în cele civile? Cu siguranţă nici unul.

De aceea, ca să nu ne spună şi nouă Dumnezeu aceleaşi cuvinte pe care le-a spus evreilor prin gura proorocului Amos: „Iată, vin zile, şi voi trimite foame pe pământ, nu foame de pâine, nici sete de apă, ci foame să asculte cuvântul lui Dumnezeu" (*Am* 8, 11), lucru pe care aceia l-au păţit până la urmă din pricina alegerii lor libere nepocăite; ca să nu ne spună deci şi nouă asemenea cuvinte şi să ni se întâmple şi nouă un asemenea necaz plin de cea mai mare nefericire,

să ne deşteptăm toţi din greul somn al nepăsării şi să ne hrănim, pe cât se poate, cu cuvântul şi învăţătura lui Dumnezeu, ca să nu moară sufletul nostru de moartea cea mai amară şi veşnică. Acesta e cel de-al doilea fel de pâine spre fiinţă, care e cu atât mai necesar decât primul, pe cât mai necesară decât viaţa trupului e viaţa sufletului.

În al treilea rând, „pâine spre fiinţă" e Trupul şi Sângele Domnului, care se deosebeşte tot atât de mult de cuvântul lui Dumnezeu, pe cât se deosebeşte soarele de raza lui. În dumnezeiasca Împărtăşire întreg Dumnezeu-omul intră, se amestecă şi se frământă cu omul întreg, luminează, străluceşte şi sfinţeşte ca un Soare toate puterile şi simţirile sufleteşti şi trupeşti ale omului şi le preschimbă din stricăciune în nestricăciune. De aceea, în sens principal şi prin excelenţă se numeşte „Pâine spre fiinţă" cuminecarea dumnezeiască cu preacuratul Trup şi Sânge al Domnului nostru Iisus Hristos, fiindcă ea păstrează şi menţine fiinţa sufletului şi-i dă putere să facă poruncile Stăpânului şi orice altă virtute. Aceasta e adevărata hrană a sufletului şi a trupului, precum spune Domnul: „Trupul Meu e adevărata hrană şi Sângele Meu e adevărată băutură" (*In* 6, 55).

Iar dacă se îndoieşte cineva că „pâine spre fiinţă" se numeşte Trupul Domnului, să audă ce spun despre acesta Sfinţii Dascăli ai Bisericii noastre. Dumnezeiescul luminător Grigorie al Nyssei spune: „De îşi vine cineva în sine însuşi ca fiul risipitor; de doreşte cineva hrana părintească; de aleargă cineva înapoi spre masa bogată, în care e multă pâine spre fiinţă, care îi hrăneşte pe cei tocmiţi la lucru de Domnul, iar aceştia sunt cei ce lucrează via Domnului întru nădejdea făgăduinţei"[10] ca să ia drept răsplată a lor Împărăţia cerurilor.

Sfântul Isidor Pelusiotul spune: „Rugăciunea pe care a învăţat-o Domnul n-are nimic pământesc, ci toate ale ei sunt cereşti şi privesc folosul sufletului, chiar şi ceea ce pare a fi un lucru mic şi simţit; şi unor bărbaţi înţelepţi li s-a părut că ea s-a spus mai cu seamă despre cuvântul dumnezeiesc care hrăneşte sufletul netrupesc şi se amestecă şi întră oarecum în fiinţa lui; de aceea se numeşte pâine spre fiinţă, întrucât numele fiinţă se potriveşte mai degrabă sufletului decât trupului"[11].

Dumnezeiescul Chiril al Ierusalimului spune: „Pâinea comună nu este spre fiinţă, dar această pâine sfântă e spre fiinţă în loc de a spune că alcătuieşte fiinţa sufletului; această pâine se dă în toată alcătuirea ta spre folosul trupului şi al sufletului"[12].

Dumnezeiescul Maxim spune: „Purtându-ne potrivit rugăciunii vom primi ca pe o pâine spre fiinţă şi vie spre întoarcerea sufletelor noastre şi paza bunei deprinderi a lucrurilor bune dăruite pe Cel ce spune: «Eu sunt Pâinea Care S-a pogorât din cer şi dă viaţă lumii» (*In* 6, 51) făcându-se în chip proporţional toate nouă, celor ce ne hrănim din ea prin virtute şi înţelepciune"[13].

Ioan Damaschinul spune: „Această Pâine e pârga Pâinii viitoare Care e spre fiinţă; căci expresia «spre fiinţă» o arată fie pe cea viitoare, adică a veacului viitor, fie pe cea luată spre păstrarea fiinţei noastre; fie într-un caz, fie în altul, e vorba evident de Trupul Domnului"[14].

Pe lângă aceştia şi sfinţitul Teofilact [al Ohridei] zice: „Trupul lui Hristos e pâinea cea spre fiinţă din care ne rugăm să ne împărtăşim fără osândă"[15].

Iar fiindcă Părinţii spun că „pâine spre fiinţă" se numeşte Trupul Domnului ei nu desfiinţează pâinea obişnuită care se dă spre menţinerea trupului nostru, fiindcă şi aceasta este un dar al lui Dumnezeu şi nicio mâncare nu e disprețuită şi respinsă, potrivit Apostolului, dacă se ia şi se mănâncă cu mulţumire adusă lui Dumnezeu (*1 Tim* 4, 4). Dar

[10] GRIGORIE AL NYSSEI, *Cuvânt la hirotonia sa; PG* 46, 548.

[11] ISIDOR PELUSIOTUL, *Epistole* II, 281; *PG* 78, 712.

[12] CHIRIL AL IERUSALIMULUI, *Cateheza mistagogică* 5, 15; *PG* 33, 1120.

[13] MAXIM MĂRTURISITORUL, *Tâlcuire la „Tatăl nostru"; PG* 90, 896–897.

[14] IOAN DAMASCHINUL, *Expunerea exactă a credinţei ortodoxe* [*Dogmatica* IV, 14]; *PG*94, 1152.

[15] TEOFILACT AL OHRIDEI, *Tâlcuire la Matei 6; PG* 123, 205.

fiindcă această pâine obişnuită se numeşte în sens impropriu, nu principal, „spre fiinţă", întrucât ea dă putere doar trupului, nu şi sufletului, iar în sens principal şi general se numeşte „pâine spre fiinţă" Trupul Domnului şi Cuvântul lui Dumnezeu, fiindcă ele dau putere şi sufletului şi trupului, cum s-a întâmplat în diferite timpuri cu mulţi, ca de pildă cu prorocul Moise care a postit 40 de zile şi 40 de nopţi fără să mănânce hrană trupească, asemenea şi prorocului Ilie care a postit 40 de zile; iar în harul nou foarte mulţi sfinţi au trăit de multe ori multe zile numai cu Cuvântul lui Dumnezeu şi Sfânta Cuminecătură; de aceea noi, câţi ne-am învrednicit să primim naşterea din nou duhovnicească prin dumnezeiescul Botez, e necesar să mâncăm încontinuu cu dragoste fierbinte şi inimă zdrobită această hrană duhovnicească, ca să ducem o viaţă duhovnicească şi să ne păzim nevătămaţi de otrava şarpelui spiritual, diavolul. Fiindcă şi Adam, dacă ar fi mâncat din această hrană, n-ar fi murit cu dubla moarte a sufletului şi a trupului (*Dt* 4, 24).

Dar această pâine duhovnicească trebuie să o mâncăm nu fără o pregătire, fiindcă Dumnezeul nostru se numeşte foc mistuitor (*Evr* 12, 29). Iar pe cei ce mănâncă Trupul Domnului şi beau preacuratul Său Sânge cu conştiinţă curată şi mărturisire adevărată, îi curăţeşte, străluceşte şi sfinţeşte; dar vai de cei care se cuminecă cu nevrednicie, nemărturisiţi, pentru că sfânta Cuminecătură arde şi distruge sufletele şi trupurile lor, cum a păţit cel care a intrat la nuntă fără să aibă haină de nuntă, după cum spune Evanghelia (*Mt* 22, 11–12), adică fără fapte şi roade vrednice de pocăinţă.

Şi, iarăşi, câţi ascultă cântece satanice, vorbiri nebuneşti, flecăreli şi alte lucruri de râs asemănătoare, nu sunt vrednici să audă cuvântul lui Dumnezeu. Cum şi câţi trăiesc în păcate nu pot nici ei să se împărtăşească şi desfăteze de viaţa nemuritoare care se dă prin dumnezeiasca Cuminecătură, fiindcă puterile lor sufleteşti sunt omorâte de acul păcatului. Fiindcă aşa cum mădularele omului primesc viaţa de la suflet, în măsura în care ele pot primi puterea vieţii,

dar dacă un mădular putrezeşte sau se usucă, atunci nu mai primeşte viaţa, fiindcă puterea de viaţă nu mai trece în mădularele moarte, aşa şi sufletul e viu întrucât primeşte puterea de viaţă de la Dumnezeu, dar dacă păcătuieşte şi nu se mai face receptiv la puterea vieţii, atunci nenorocitul suflet moare cu moartea sufletească, iar după o vreme moare şi trupul, şi omul nenorocit piere întreg în osânda veşnică.

Am vorbit, aşadar, şi despre al treilea şi ultimul fel de „pâine spre fiinţă", care e tot atât de necesară şi folositoare pentru noi, pe cât de necesar şi folositor este pentru noi şi Sfântul Botez. Se cade de aceea să alergăm frecvent [*sychna*] la dumnezeieştile Taine să ne împărtăşim din această Pâine spre fiinţă pe care o cerem de la Dumnezeu şi Tatăl nostru cu frică şi dragoste până când Aceasta e cerută „astăzi".

Iar „astăzi" înseamnă trei lucruri. Mai întâi, înseamnă în fiecare zi; în al doilea rând, întreaga viaţă a fiecărui om; iar în al treilea rând, întreg acest veac de acum caracterizat de numărul şapte. În veacul viitor nu mai e „azi" şi „mâine", ci întreg veacul acela va fi o singură zi veşnică. Prin urmare, ştiind Domnul că în iad nu mai e pocăinţă şi că e cu neputinţă să nu greşim ca oameni după Botez, de aceea ne învaţă să spunem către Dumnezeu şi Tatăl nostru:

6. Şi ne lasă nouă datoriile noastre [*ta opheilēmata*], precum şi noi lăsăm datornicilor [*opheiletais*] noştri!

Fiindcă mai sus s-a referit la Sfânta Pâine a Sfintei Cuminecături, ca să nu îndrăznească fiecare să se împărtăşească pur şi simplu şi la întâmplare, fără pregătire, de aceea ne spune acum că trebuie mai întâi să ne împăcăm cu Dumnezeu şi cu fraţii noştri, şi abia atunci să venim la dumnezeieştile Taine, cum spune în altă parte: „Deci dacă aduci darul tău la jertfelnic, şi acolo îţi aduci aminte că fratele tău are ceva împotriva ta, lasă acolo darul tău înaintea jertfelnicului şi du-te mai întâi de te împacă cu fratele tău, şi apoi venind adu darul tău" (*Mt* 5, 23).

Pe lângă acestea, cu aceste cuvinte ale rugăciunii Domnul face alte trei lucruri. Mai întâi, îi îndeamnă pe cei virtuoşi să se smerească, cum spune în altă parte: „Aşa şi voi, când

faceţi toate cele poruncite vouă, spuneţi: slugi netrebnice suntem, am făcut ce trebuia să facem" (*Lc* 17, 10). În al doilea rând, îi sfătuieşte pe cei ce păcătuiesc după Botez să nu cadă în deznădejde. Şi, în al treilea rând, arată prin aceasta că vrea şi iubeşte să avem milă şi îndurare unii faţă de alţii, fiindcă nimic altceva nu-l face pe om asemenea lui Dumnezeu ca îndurarea milostivă [până în măruntaie].

De aceea, aşa cum vrem să fie faţă de noi Dumnezeu, la fel trebuie să ne purtăm şi noi faţă de fraţii noştri. Şi să nu spună cineva despre cutare că mi-a greşit mult şi nu pot să-l iert. Căci dacă ne gândim că toate cele în care cădem în fiecare zi, ceas şi clipă faţă de Dumnezeu şi El ne iartă, ele sunt atât de multe şi incomparabil mai mari decât greşelile fraţilor noştri, încât dreptatea lui Dumnezeu a vrut să le asemene cu zece mii de talanţi, iar pe cele ale fraţilor noştri cu o sută de dinari (*Mt* 18, 24. 28), care sunt nimic faţă de ale noastre. Astfel încât, dacă îi iertăm pe fraţii noştri în lucrurile puţine şi mici în care cad faţă de noi, nu numai din buze cum obişnuiesc cei mulţi, dar din toată inima noastră, cu siguranţă şi Dumnezeu ne va ierta lucrurile mari şi nenumărate în care cădem faţă de El. Iar dacă nu iertăm greşelile fraţilor noştri, nu vom avea niciun folos din celelalte virtuţi câte socotim că le facem. Şi ce spun că nu vom avea niciun folos din virtuţile noastre? Nici măcar păcatele noastre nu putem să facem să ne fie iertate, precum hotărăşte Domnul zicând: „Dacă nu veţi ierta oamenilor greşelile lor, nici Tatăl Cel Ceresc nu vă va ierta greşelile voastre" (*Mt* 6, 14–15); şi iarăşi: „Slugă vicleană, toată datoria aceea ţi-am iertat-o fiindcă m-ai rugat. Nu se cădea oare ca şi tu să ai milă de cel împreună slugă cu tine, precum şi eu am avut milă de tine? Şi mâniindu-se stăpânul lui, l-a dat pe mâna chinuitorilor până ce-i va plăti toată datoria. Tot aşa şi Tatăl Meu Cel Ceresc vă va face vouă, dacă nu veţi ierta fiecare fratelui său greşelile lui din inimile voastre" (*Mt* 18, 32–35).

Mulţi spun că păcatele se iartă prin Sfânta Cuminecătură, alţii însă împotrivindu-se spun că nu aşa se iartă ele, ci numai prin mărturisire. Noi însă spunem că pentru iertarea păcatelor e necesară şi pregătirea prin mărturisire şi satisfacere, precum şi întrebuinţarea Sfintei Împărtăşanii sau a Sfintei Cuminecături, fiindcă n-am putea să atribuim totul nici uneia, nici alteia. Dar, aşa cum după ce o pată murdară e spălată, e nevoie şi de căldura soarelui ca să se uşte de apă şi umezeală, căci dacă rămâne udă putrezeşte şi omul nu poate să o mai poarte; sau aşa cum o rană, după ce e curăţită de puroi şi sunt tăiate părţile putrezite, nu poate să dispară fără alifie, în acelaşi chip nici păcatul, după ce e spălat şi curăţit prin mărturisire iar putreziciunea lui e tăiată prin satisfacere, ca să se uşte desăvârşit şi să se vindece are nevoie ca de o alifie de dumnezeiasca Împărtăşanie; fiindcă altfel iarăşi vine la starea dintâi, şi cele de pe urmă ale omului se fac mai rele decât cele dintâi, cum spune Domnul (*Mt* 12, 45).

De aceea e necesar să ne curăţim mai înainte pe noi înşine de orice întinăciune prin mărturisire şi, mai cu seamă, de ţinerea de minte a răului, şi atunci să ne apropiem de dumnezeieştile Taine. Fiindcă, aşa cum iubirea e plinirea şi desăvârşirea întregii legi, tot aşa şi ţinerea de minte a răului şi ura sunt desfiinţarea şi suprimarea întregii legi şi a toată virtutea. Vrând să arate răutatea ţinerii de minte a răului, înţeleptul grăitor în proverbe spune: „Căile celor ce ţin minte răul sunt spre moarte" (*Pr* 12, 28); şi iarăşi: „Cine ţine minte răul e un nelegiuit" (21, 24). Această amară drojdie a ţinerii de minte a răului a avut-o şi nefericitul Iuda şi de aceea, când a luat pâinea, atunci în acela a intrat Satana (*In* 13, 27). Să ne temem, fraţilor, de osânda şi pedeapsa ţinerii de minte a răului şi să iertăm pe fraţii noştri, dacă ne greşesc, nu numai atunci când vrem să ne cuminecăm, ci întotdeauna, cum ne porunceşte Apostolul zicând: „Soarele să nu apună peste furia voastră"; şi iarăşi: „Nu daţi loc diavolului" (*Ef* 4, 26–27), ca să putem spune cu îndrăzneală lui Dumnezeu şi celelalte cuvinte ale rugăciunii:

7. Şi nu ne duce pe noi în ispită/încercare [*peirasmon*]

Domnul ne îndeamnă aici să-L chemăm pe Dumnezeu şi Tatăl nostru să nu ne ducă în ispită. Iar Prorocul Isaia spune

ca în numele lui Dumnezeu aşa: „Eu Cel ce am alcătuit lumina şi am făcut întunericul, Cel ce fac pacea şi zidesc cele rele" (*Is* 46, 7). Şi Prorocul Amos spune în chip asemănător: „Va fi oare răutate în cetate, pe care să n-o fi făcut Dumnezeu?" (*Am* 3, 6).

Din aceste cuvinte mulţi dintre cei neînvăţaţi şi neîntăriţi cad în diferite gânduri cu privire la Dumnezeu. Cum că Dumnezeu ne-ar arunca, chipurile, în ispită/încercare. De aceea Apostolul Iacob ne dezleagă nedumerirea zicând: „Nimeni să nu zică, atunci când e ispitit/încercat, că este ispitit de la Dumnezeu, căci Dumnezeu nu este ispitit de rele şi El Însuşi nu ispiteşte pe nimeni; ci fiecare este ispitit atunci când e tras şi momit de însăşi fapta sa" (*Iac* 1, 13–14), deci fiecare e ispitit plecând de la voinţa lui.

Ispitele/încercările se fac oamenilor în două moduri. Unul prin plăcere, şi de aceea el se face cu voia noastră şi conlucrarea demonilor, iar altul prin întristare şi chin, şi de aceea ni se pare amar, fiindcă se face fără voia noastră şi cu conlucrarea diavolului.

Aceste două moduri de ispite/încercări le-au urmat cu fapta evreii. Şi fiindcă ei alegeau cu voia lor ispita/încercarea prin plăcere şi de aceea prefăceau în rău bogăţia, slava şi libertatea şi cădeau în idolatrie, drept pentru care Dumnezeu a lăsat să vină peste ei toate cele contrare, şi anume sărăcia, necinstea, robia şi celelalte. Şi prin aceste rele îi înfricoşează să se întoarcă spre pocăinţă.

Diferitele feluri de pedepse ale lui Dumnezeu prorocii le numesc rele şi răutate, cum spuneam mai sus, fiindcă lucrurile care aduc chin şi necazuri oamenii obişnuiesc să le numească rele, deşi în realitate nu sunt aşa, ci doar apar aşa presupunerii oamenilor; fiindcă ele au loc nu după voinţa iniţială a lui Dumnezeu, ci după voinţa lui ulterioară, spre cuminţirea şi binele oamenilor.

Domnul însă legând primul mod, cel prin plăcere, de cel de-al doilea, cel aspru şi întristător, numeşte cele două ispite/încercări cu un singur nume, fiindcă prin ele se experimentează şi se pune la încercare alegerea liberă a oamenilor. Dar ca să înţelegem mai bine aceasta, trebuie să ştim că

lucrurile se împart în trei: în bune, în rele şi intermediare. Bune sunt cumineţenia, milostenia, dreptatea şi cele asemenea, care nu pot niciodată să devină rele. Rele sunt desfrânarea, neomenia, nedreptatea, şi cele asemănătoare, care nu pot niciodată să devină bune. Iar intermediare sunt bogăţia şi sărăcia, sănătatea şi boala, viaţa şi moartea, slava şi necinstea, plăcerea şi durerea, libertatea şi robia, şi cele asemenea, care uneori se numesc bune, alteori rele, după cum le mânuieşte alegerea liberă a omului.

Aşadar, oamenii împart cele intermediare în două, şi pe unele le numesc bune, fiindcă le iubesc, ca, de exemplu, bogăţia, slava, plăcerea şi celelalte, iar altele le numesc rele, pentru că nu le iubesc, cum sunt sărăcia, durerea, necinstea şi cele asemenea. De aceea, dacă iubim să nu vină peste noi cele socotite rele, să nu facem cele cu adevărat rele, cum ne sfătuieşte prorocul: „Nu lăsa să se clatine piciorul tău, şi nu va dormita Cel ce te păzeşte" (*Ps* 120, 3); adică: Omule!, nu umbla în niciun rău şi niciun păcat, şi cu siguranţă îngerul care te păzeşte nu te va lăsa să păţeşti niciun rău. Zice şi Isaia: „Dacă vreţi şi Mă veţi asculta, veţi mânca bunătăţile pământului; dar dacă nu veţi vrea şi nu Mă veţi asculta, atunci sabia vă va mânca" (*Is* 1, 19–20); şi să auzim iarăşi ce ne spune acelaşi proroc: „Voi umblaţi în lumina focului vostru şi în flacăra pe care aţi aprins-o" (*Is* 40, 11), adică în focul relelor şi în flacăra pe care aţi aprins-o cu păcatele voastre.

Diavolul ne războieşte mai întâi cu ispita/încercarea plăcerii, fiindcă ştie că uşor îndrăznim spre ea; şi, dacă află voia noastră supusă voii lui, ne îndepărtează de harul lui Dumnezeu care ne păzeşte; iar atunci caută îngăduinţă de la Dumnezeu să trezească împotriva noastră ispita/încercarea amară, adică necazurile şi nenorocirile, ca să ne distrugă cu totul din multa ură pe care o are faţă de noi şi ne face ca prin multele nenorociri să cădem în deznădejde. Dar dacă n-a aflat voia noastră urmând voii lui, ca să facem ispita/încercarea prin plăcere, iarăşi o trezeşte pe cea de-a doua, ca prin necazuri să ne silească poate să facem răul lui scop.

De aceea ne îndeamnă Apostolul Petru zicând: „Fiţi treji, privegheaţi, că pârâşul vostru, diavolul, umblă mergând ca un leu căutând să mănânce pe cineva" (*1 Ptr* 5, 8). Dumnezeu permite acest lucru fie prin îngăduinţă spre încercare, ca la dreptul Iov şi ceilalţi sfinţi, cum spune aceasta Domnul ucenicilor Săi: „Simone, Simone! Iată, Satana v-a cerut să vă cearnă ca pe grâu" (*Lc* 22, 31); fie prin retragerea lui Dumnezeu ca la David, din pricina păcatului pe care l-a făcut, şi la Apostolul Petru din pricina înălţării lui; fie prin părăsirea lui Dumnezeu, ca la Iuda şi la iudei. Încercările venite asupra sfinţilor prin îngăduinţa lui Dumnezeu vin din invidia diavolului, ca sfinţii să se arate drepţi şi desăvârşiţi, strălucind mai mult ca unii care au biruit pe potrivnicul. Cele prin retragere se fac spre împiedicarea şi tăierea păcatului care s-a făcut, se face sau se va face. Iar cele prin părăsirea lui Dumnezeu au drept pricină viaţa păcătoasă a omului şi reaua lui voinţă, şi se fac spre pierzania lui desăvârşită.

Prin urmare, nu numai că nu trebuie să alergăm de la noi înşine spre ispitele/încercările prin plăcere şi păcat, ca leac al şarpelui celui rău, ci, dacă ele vin fără voia noastră, să nu le primim în chip desăvârşit. Iar în ispitele/încercările trupeşti să nu ne aruncăm la risc cu trufie şi aroganţă, ci să-L chemăm pe Dumnezeu să facă, dacă e voia Lui, ca ele să nu vină asupra noastră şi să bine plăcem Lui fără ispite/încercări. Dar dacă vin, să le primim cu toată mulţumirea şi bucuria, ca pe nişte mari daruri, şi să-L rugăm numai să ne dea putere să biruim până la sfârşit pe ispititorul/cel ce pune la încercare, fiindcă acest lucru îl artă „Şi nu ne duce pe noi în ispită/încercare", adică să nu ne lase să cădem biruiţi în gâtlejul şarpelui spiritual, diavolul. Precum spune în altă parte Domnul: „Privegheaţi şi vă rugaţi, ca să nu intraţi în ispită/încercare", adică să nu fiţi biruiţi de ispită/încercare, „fiindcă duhul este râvnitor, dar trupul e neputincios" (*Mt* 26, 41).

Nimeni însă auzind că trebuie să fugim de ispite/încercări „să nu pretexteze pretexte întru păcate" (*Ps* 140, 4) şi să pună înainte faptul că e slab şi altele asemănătoare,

atunci când vin ispitele. Fiindcă la vreme de nevoie, dacă ne temem de ispită/încercare şi nu ne împotrivim ei, tăgăduim adevărul. De exemplu: dacă vine vremea să fie forţat cineva pentru credinţă, fie să tăgăduiască adevărul, fie să lase dreptatea, fie orice altă poruncă a lui Hristos; dacă, zic, cedează din pricina fricii de ispita/încercarea trupească şi nu se împotriveşte cu vitejie, unul ca acesta să ştie că n-are parte cu Hristos şi în zadar se numeşte creştin, dacă nu se pocăieşte cu lacrimi amare. Fiindcă nu i-a imitat pe creştinii adevăraţi, adică pe martiri, care au pătimit pentru credinţă; pe dumnezeiescul Hrisostom care a pătimit pentru dreptate; pe cuviosul Zotic, care a suferit pentru milostivire, şi pe mulţi alţii, pe care nu e vremea să-i menţionăm aici, care au răbdat tot felul de pătimiri şi încercări pentru legea şi poruncile lui Hristos, pe care se cade să le păzim şi noi, ca să ne eliberăm potrivit rugăciunii nu numai de ispitele/încercările păcatului, dar şi de cel rău.

8. Şi ne izbăveşte de cel rău!

Rău prin excelenţă, fraţilor, este însuşi diavolul, fiindcă el este cauza şi născătorul oricărui păcat şi făcătorul oricărei ispite/încercări; de lucrările şi uneltirile lui suntem învăţaţi să-L chemăm să ne elibereze pe Dumnezeu, crezând că nu vrea să ne lase să fim ispitiţi/încercaţi peste puterea noastră, precum zice Apostolul: „Dar împreună cu ispita/încercarea va face şi ieşirea din ea ca să putem îndura" (*1 Co* 10, 13). Dar e nevoie să nu fim nepăsători în a striga către El cu smerenie:

9. Că a Ta este Împărăţia şi puterea şi slava în veci. Amin

Cunoscând Domnul că firea omenească este întotdeauna puţin credincioasă, de aceea ne îndeamnă zicând: „Fiindcă aveţi un asemenea Dumnezeu şi Tată puternic şi preaslăvit, nu vă îndoiţi de orice veţi cere de la El, numai nu fiţi cu nepăsare în a-L deranja mereu cum îl deranja văduva aceea pe judecătorul nedreptăţii (*Lc* 18, 5), zicând către El: Doamne, izbăveşte-ne de pârâşul nostru, fiindcă a Ta este Împă-

răţia căreia nu-i urmează alta, a Ta e puterea nebiruită şi slava cea necuprinsă. Şi ca un Împărat puternic porunceşti şi pedepseşti pe vrăjmaşii noştri, iar ca un Dumnezeu preaslăvit îi slăveşti şi măreşti pe cei ce Te slăvesc, iar ca un Părinte iubitor de oameni şi afectuos, iubeşti şi îndrăgeşti pe cei ce s-au învrednicit prin Sfântul Botez să se facă fii ai Tăi şi Te iubesc din toată inima, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

Epilog la Rugăciunea Domnului

Rugăciunea Domnului se împarte, pe de o parte, în nouă părţi, după cele nouă cete ale cereştilor îngeri, fiindcă întreagă această rugăciune urcă pe om la lucrarea şi vrednicia îngerilor; iar, pe de altă parte, în trei: în introducere sau prolog, şapte cereri şi epilog, fiindcă trei persoane e Dumnezeu: Tată, Fiu şi Duh Sfânt, fiindcă trei sunt cetele dreptilor potrivit parabolei semănătorului şi, unii aduc rod însutit, alţii de şaizeci de ori, iar alţii de treizeci de ori mai mult (*Mt* 13); fiindcă trei sunt după Părinţi contemplaţiile: contemplaţia creaturilor sensibile, contemplaţia celor inteligibile şi contemplarea Sfintei Treimi; fiindcă trei sunt felurile de pomi care erau în rai: unul pentru ca Adam să trăiască simplu, altul ca el să trăiască fericit, iar altul ca el să trăiască fericit şi veşnic; şi pentru alte multe lucruri duhovniceşti însemnate cu numărul trei.

Vezi, dar, iubitule, înţelepciunea minunată a lui Dumnezeu Care, fiindcă ştia că trei lucruri mântuiesc pe om: credinţa, făptuirea şi vederea [*pistis — praxis — theoria*] — întrucât mai întâi cineva crede din auzite, în al doilea rând lucrează poruncile prin făptuire, iar în al treilea rând se învredniceşte să se unească cu Dumnezeu în simţirea minţii şi certitudine prin vedere, adică primeşte prin credinţa văzătoare cele pe care le-a crezut prin credinţa din auzire —, fiindcă ştia, zic, aceasta, Domnul a alcătuit cu minunată înţelepciune această rugăciune domnească: prologul l-a început de la rezumatul teologiei şi l-a întemeiat pe credinţă; după care a adăugat cererile ce se referă la lucrarea şi făptuirea poruncilor, iar epilogul l-a pecetluit iarăşi cu rezu-

matul teologiei şi credinţei, fiindcă El este Alfa şi Omega, Începutul şi Sfârşitul credincioşilor ce se mântuiesc.

Iar Domnul a cuprins această învăţătură în rugăciune, nu în altă virtute, mai întâi pentru că acest lucru îl cerea ceasul şi prilejul, fiindcă Apostolii L-au rugat să-i înveţe cum să se roage (*Lc* 11, 1); în al doilea rând, fiindcă toată virtutea se realizează prin rugăciune, şi, dacă va căuta cineva bine, şi iubirea, care e rezumatul tuturor virtuţilor, o va găsi unită întotdeauna cu rugăciunea: rugăciunea începe şi se desăvârşeşte prin iubire şi, iarăşi, iubirea primeşte putere şi se desăvârşeşte prin rugăciune.

De ajuns sunt câte am scris despre rugăciunea Domnului ca o pregătire; acum însă, cu ajutorul lui Dumnezeu, e vremea să vorbim şi despre cuminecarea continuă, precum am făgăduit în prologul cărţii.

Partea a II-a

1. Că e necesar ca credincioşii ortodocşi să e împărtăşească frecvent [*sychna*] cu dumnezeiescul Trup şi Sânge al Domnului

Credincioşilor ortodocşi le este rânduit să se împărtăşească frecvent [*sychna*] mai întâi de către poruncile stăpâneşti ale Domnului nostru Iisus Hristos; în al doilea rând de faptele şi canoanele Sfinţilor Apostoli şi ale Sfintelor Sinoade şi mărturiile dumnezeieştilor Părinţi în parte; în al treilea rând, de înseşi cuvintele, ordinea şi actele sacre ale Sfintei Liturghii; iar în al patrulea şi ultimul rând, de către însăşi Sfânta Împărtăşire în sine.

A. Înainte de a preda Taina cuminecării, Domnul nostru Iisus Hristos a zis: „Iar pâinea pe care Eu o voi da e Trupul Meu, pe care-L voi da pentru viaţa lumii" (*In* 6, 51), ceea ce înseamnă că pentru credincioşi dumnezeiasca Împărtăşire e un element constitutiv necesar al vieţii duhovniceşti şi potrivit lui Hristos; dar întrucât această viaţă duhovnicească şi potrivit lui Hristos nu trebuie să se stingă şi să se

întrerupă, cum spune Apostolul: „Duhul să nu-L stingeţi!" (*1 Tes* 5, 19), ci se cade să fie frecventă şi neîntreruptă, pentru ca cei vii să nu mai vieţuiască pentru ei înşişi, ci, potrivit aceluiaşi Apostol, pentru Cel care a murit şi înviat pentru ei; sau, pentru ca credincioşii vii să nu mai vieţuiască o viaţă proprie şi trupească, ci viaţa lui Hristos Care a murit şi înviat pentru ei, cu necesitate se cere să fie perpetuu şi elementul ei constitutiv: dumnezeiasca Împărtăşire.

Într-o altă parte, Domnul porunceşte iarăşi: „Amin, amin, zic vouă: dacă nu veţi mânca Trupul Fiului Omului şi nu veţi bea Sângele Lui, nu veţi avea viaţă întru voi" (*In* 6, 53). Din aceste cuvinte devine limpede că dumnezeiasca Împărtăşire e la fel de necesară creştinului ca şi Sfântul Botez. Fiindcă aceeaşi dublă hotărâre pe care a spus-o despre Botez, a spus-o şi despre dumnezeiasca Împărtăşire. Despre Botez a spus: „Amin, amin, zic ţie: de nu se va naşte cineva din apă şi din Duh nu va putea intra în Împărăţia cerurilor" (*In* 3, 5). Iar despre dumnezeiasca Împărtăşire spune în chip asemănător: „Amin, amin, zic vouă: de nu veţi mânca Trupul Fiului Omului şi nu veţi bea Sângele Lui, nu veţi avea viaţă întru voi" (*In* 6, 51). Prin urmare, aşa cum fără Botez e cu neputinţă să vieţuiască cineva o viaţă duhovnicească şi să se mântuiască, tot aşa e cu neputinţă să fie cineva viu fără dumnezeiasca Împărtăşire. Dar pentru că între acestea două există deosebirea că Botezul se face o singură dată, iar dumnezeiasca Împărtăşire se săvârşeşte încontinuu [*synechōs*] şi în fiecare zi, de aici urmează concluzia că două sunt condiţiile indispensabile ale dumnezeieştii Împărtăşiri: una că trebuie să se lucreze pur şi simplu, iar alta că trebuie să se lucreze încontinuu [*synechōs*].

Iarăşi, atunci când Domnul a predat această Taină ucenicilor Lui, n-a spus sub formă de sfat: Cine vrea să mănânce Trupul Meu şi cine vrea să bea Sângele Meu, cum a spus: „Cine vrea să vină după Mine" (*Mt* 16, 24) şi: „Dacă vrei să fii desăvârşit" (*Mt* 19, 21), ci a rostit sub formă de poruncă: „Luaţi, mâncaţi, acesta este Trupul Meu" şi „Beţi dintru acesta toţi, acesta este Sângele Meu" (*Mt* 26, 26–27); cu alte cuvinte: În mod inevitabil trebuie să mâncaţi Trupul

Meu şi să beţi Sângele Meu. Şi iarăşi zice: „Aceasta să faceţi întru pomenirea Mea" (*Lc* 22, 19), adică: Această taină v-o predau să o săvârşiţi nu o dată, sau de două şi de trei ori, ci în fiecare zi (cum explică dumnezeiescul Hrisostom) spre aducere-aminte de Patimile Mele, de moartea şi întreaga Mea Economie.

Iată că înseşi cuvintele Domnului recomandă limpede cele două elemente indispensabile ale Împărtăşirii: una prin porunca indispensabilă pe care o conţin, iar alta prin continuitatea pe care o arată mai cu seamă acel „faceţi", care înseamnă mai lămurit că ni se porunceşte insistent nu doar să ne împărtăşim, ci să ne împărtăşim încontinuu [*synechōs*]; astfel încât fiecare vede acum că nu este îngăduit ortodoxului, de orice stare şi oricine ar fi el, să încalce acestea, ci mai degrabă e supus obligaţiei şi necesităţii de a le păzi în mod indispensabil, de a le primi ca pe nişte porunci şi aşezăminte ale Stăpânului.

B. Iar dumnezeieştii Apostoli, urmând acestui îndemn cu valoare de poruncă al Domnului, la începutul propovăduirii, se adunau cu primul prilej împreună cu toţi credincioşii într-un loc ascuns de frica iudeilor, îi învăţau pe creştini, se rugau şi, săvârşind Taina, se împărtăşeau ei şi toţi cei adunaţi, cum dă mărturie Sfântul Luca în *Faptele Apostolilor*, unde spune că trei mii de oameni au crezut în Hristos în ziua Cincizecimii şi s-au botezat, erau împreună cu Apostolii ca să asculte învăţătura lor ca să se folosească, ca să se roage şi să se cuminece cu preacuratele Taine, ca să se sfinţească şi întărească mai bine în credinţa în Hristos: „Şi stăruiau în învăţătura Apostolilor, în comuniune şi în frângerea pâinii şi în rugăciune" (*FA* 2, 42).

Şi ca să se păzească această predanie necesară a Domnului şi între creştinii de după aceea şi să nu se uite odată cu trecerea vremii, ceea ce Apostolii au făcut atunci au scris în canoanele lor 8 şi 9, poruncind cu dispoziţie exactă şi sub pedeapsa îndepărtării/afurisirii să nu rămână cineva neîmpărtăşit cu dumnezeieştile Taine atunci când se face Sfânta Liturghie: „Dacă atunci când se face aducerea [ofranda

darurilor euharistice] cineva nu se împărtăşeşte, să spună cauza; şi dacă e întemeiată, să primească iertare, dar dacă nu o spune, să fie îndepărtat/afurisit" [canonul 8 apostolic]. Iar în canonul 9 spun: „Toţi credincioşii care intră şi ascultă Scripturile, dar nu rămân la rugăciune şi sfânta Împărtăşire, să se îndepărtaţi/afurisiţi ca unii care fac neorânduială în Biserică". Explicând acest canon, Balsamon spune: „Hotărârea acestui canon e foarte aspră, căci îndepărtează/afurisește pe cei ce vin la biserică, dar nu rămân până la sfârşit nici nu se împărtăşesc. Dar şi alte canoane hotărăsc în chip asemănător ca toţi să fie gata şi vrednici de Împărtăşire"[16].

Iar Sinodul de la Antiohia [341], urmând Sfinţilor Apostoli, mai întâi întăreşte canonul lor de mai sus, după care adaugă: „Toţi cei care intră în biserica lui Dumnezeu şi ascultă Sfintele Scripturi dar nu iau parte în comun la rugăciune împreună cu poporul sau întorc spatele împărtăşirii din Euharistie printr-o neorânduială, aceştia se fac excluşi din Biserică până ce mărturisindu-se, arătând roade de pocăinţă şi cerând-o, vor putea primi iertare" (canonul 2 Antiohia).

Vedeţi, aşadar, fraţilor, că toţi creştinii sunt supuşi îndepărtării/afurisirii şi se cade să se împărtăşească frecvent! Şi că sunt siliţi să facă aceasta la fiecare Liturghie, ca să nu fie îndepărtaţi/afurisiţi de Sfinţii Apostoli şi de Sfântul Sinod!

C. Dar dacă vom privi cu atenţie la dumnezeiasca şi sfânta Liturghie, vedem că de la început şi până la sfârşit ea are în întregime drept scop şi referinţă cuminecarea credincioşilor creştini adunaţi; fiindcă arată aceasta rugăciunile pe care le citeşte preotul în taină şi ecfonisurile rostite cu glas tare şi, simplu spus, toate cuvintele, actele şi rânduielile sacre care se fac în ea.

În rugăciunea numită a credincioşilor stă scris: „Şi le dă lor [credincioşilor] să slujească Ţie totdeauna cu frică şi cu dragoste, şi în chip nevinovat şi fără de osândă să se împărtăşească cu Sfintele Tale Taine". În rugăciunea care urmează sfinţirii Tainelor stă scris: „Ca să fie celor ce se împărtăşesc spre trezia sufletului, spre iertarea păcatelor". Iar în rugăciunea dinainte de Împărtăşire se spune: „Şi ne învredniceşte prin mâna Ta cea puternică să ni se dea nouă Preacuratul Tău Trup şi Scumpul Tău Sânge, şi prin noi la tot poporul Tău".

Iar la ecfonisuri, atunci când preotul strigă în numele Domnului poporului: „Luaţi, mâncaţi, acesta este Trupul Meu" şi „Beţi dintru acesta toţi, acesta este Sângele Meu"; iar când, ţinând în mâinile lui Sfântul Potir cu Trupul şi Sângele de viaţă făcător, iese prin uşile împărăteşti şi le arată poporului, îl cheamă la dumnezeiasca Împărtăşire strigând cu glas mare: „Cu frică de Dumnezeu, cu credinţă şi cu dragoste să vă apropiaţi!"

Iar după Împărtăşire preotul şi poporul mulţumesc lui Dumnezeu pentru acest mare har de care s-au învrednicit; poporul mulţumeşte zicând: „Să se umple gurile noastre de lauda Ta, Doamne, că ne-ai învrednicit pe noi a ne împărtăşi cu sfintele, preacuratele şi de viaţă făcătoarele Tale Taine"; iar preotul zicând: „Drepţi primind dumnezeieştile, sfintele, preacuratele şi de viaţă făcătoarele lui Hristos Taine cu vrednicie să mulţumim Domnului".

Dar, dacă se gândeşte bine cineva, chiar şi Imnul Heruvic cântat de popor e o pregătire pentru Împărtăşire, căci spune următoarele: Noi toţi, care închipuim în chip tainic pe heruvimii cei cu mulţi ochi şi cântăm cântarea întreit-sfântă făcătoarei de viaţă Treimi, să lepădăm din mintea noastră toată grija lumii acesteia, fiindcă vrem să primim în sufletul nostru şi să ne împărtăşim cu Împăratul a toate înconjurat de jur-împrejur în chip nevăzut de cetele îngerilor.

Acelaşi lucru îl înseamnă şi rugăciunea Domnului [Tatăl nostru] rostită după transsubstanţierea Tainelor, fiindcă prin ea creştinii cer de la Dumnezeu şi Tatăl să le dea Pâinea cea spre fiinţă, care e în principal Sfânta Împărtăşanie, precum am spus în prima parte a cărţii.

Şi înseşi numele liturghiei care se numeşte îndeosebi Cuminecare/Comuniune şi Adunare [*koinonia kai synaxis*]

[16] A se vedea mai jos, p. 345.

constrâng oarecum la Împărtăşirea frecventă [*sychnēn*], întrucât Cuminecare/Comuniune şi Adunare înseamnă că prin Împărtăşirea Trupului şi Sângelui lui Hristos toţi credincioşii se adună, se cuminecă/intră în comuniune şi unesc cu Hristos, şi devin un trup şi un duh cu El.

Prin urmare, plecând de la toate aceste sfinte rânduieli ale dumnezeieştii Liturghii vă întreb, fraţilor, să-mi spuneţi cu frică de Dumnezeu şi cu conştiinţa sufletului vostru: nu este oare evident că noi, creştinii, care mergem la Liturghie, suntem obligaţi să ne împărtăşim frecvent [*sychna*]? N-avem oare datoria să facem aceasta atât ca să se arate că ea este o cuminecare/comuniune, o adunare şi o cină, cât şi ca să nu ne arătăm călcători ai lucrurilor pe care le credem şi mărturisim? Iar dacă nu ne împărtăşim, cum mărturisim, mă tem ca nu cumva să ne aflăm călcători ai acelora. Dar şi preotul care ne cheamă, precum şi celelalte cuvinte, acte şi rânduieli sacre ce se fac la Liturghie, nu ştiu dacă-şi mai au rânduiala adevărată şi locul cuvenit. Fiindcă toţi refuzăm [să ne apropiem] şi nu se mai găseşte niciun creştin care să împlinească şi să asculte această chemare a preotului sau, mai bine zis, a lui Dumnezeu, ci el se întoarce cu Sfintele înapoi în altar nelucrător, fără ca cineva să-l asculte şi să se apropie să se împărtăşească.

De aceea şi dumnezeiescul Hrisostom [† 407], urmând sfintelor canoane ale Sfinţilor Apostoli şi Sfântului Sinod de care am vorbit mai sus şi gândindu-se mai ales la faptul că toate actele sacre ale dumnezeieştii Liturghii trimit spre împărtăşirea credincioşilor, îi judecă nevrednici şi de intrarea în biserică pe cei câţi vin la Liturghie şi nu se cuminecă. El spune: „Îi văd pe mulţi împărtăşindu-se cu Trupul lui Hristos pur şi simplu şi cum se nimereşte, şi mai degrabă din obişnuinţă şi lege, decât cu gândul şi cu mintea. Dacă, zic ei, vine vremea Păresimilor, oricine ar fi se împărtăşeşte cu Tainele, dacă vine ziua Arătării lui Dumnezeu fac la fel, deşi nu e vreme potrivită pentru aceasta. Fiindcă nu Arătarea, nici Păresimile îi fac vrednici să se apropie, ci sinceritatea şi curăţia sufletului; cu aceasta, apropie-te mereu, fără aceasta, niciodată, căci spune: «Ori de câte ori faceţi

aceasta, moartea Domnului vestiţi» (*1 Co* 11, 26), adică faceţi amintire de facerea Mea de bine mântuitoare pentru voi. Gândeşte-te cu câtă frică se împărtăşeau aceia [evreii] din jertfa cea veche; căci ce nu făceau? Se curăţau mereu; tu însă când e apropii de jertfa de care tremură îngerii, hotărăşti lucrul la anume perioade de timp? Cum te vei înfăţişa la tribunalul lui Hristos îndrăznind să iei Trupul Său cu mâini şi buze întinate? Văd o mare neregulă [anomalie] a lucrului, căci în alte dăţi, chiar dacă de multe ori sunteţi curaţi, nu vă apropiaţi, dar la Paşti, chiar dacă e un lucru îndrăzneţ pentru voi, vă apropiaţi — o, obişnuinţă!, o, prezumţie! În zadar se face jertfa în fiecare zi, în zadar stăm în preajma jertfelnicului; nimeni nu se împărtăşeşte. Acestea vi le spun nu ca să vă împărtăşiţi pur şi simplu, ci ca să vă faceţi vrednici. Nu eşti vrednic de jertfă, nici de Împărtăşire? Dar atunci nu eşti vrednic nici de rugăciune. Auzi diaconul care stă şi zice: Cât sunteţi în penitenţă rugaţi-vă! Toţi câţi nu se împărtăşesc sunt în penitenţă, ce mai stai? Dacă eşti dintre cei ce sunt în penitenţă, nu trebuie să te împărtăşeşti, căci cine nu se împărtăşeşte e dintre cei ce sunt în penitenţă. Pentru ce spune: Apropiaţi-vă cei ce nu puteţi, să vă rugaţi!, iar tu stai cu insolenţă? Iar dacă nu eşti dintre aceştia, ci din cei ce pot să se împărtăşească, cum de nu te îngrijeşti să faci aşa? Oare acest lucru nu e nimic pe pământ? Observă, rogu-te! Este o masă împărătească, îngeri slujesc acestei mese, e de faţă Însuşi Împăratul, şi tu stai gură-cască? Ai haine murdare şi nu-ţi pasă? Sunt curate? Aşează-te atunci şi împărtăşeşte-te! Hristos vine în fiecare zi să-i vadă pe cei ce stau la masă, vorbeşte cu toţi şi vorbeşte şi acum în conştiinţa fiecăruia şi spune: Prieteni, cum staţi aici neavând haină de nuntă (*Mt* 22, 12)? N-a spus: De ce te-ai aşezat?, ci înainte de chemare şi intrare spune că acesta e nevrednic, fiindcă n-a zis: De ce te-ai aşezat?, ci: De ce ai intrat? Acestea ni le spune şi acum nouă tuturor celor se stăm cu neruşinare şi insolenţă. Căci oricine nu se împărtăşeşte cu Tanele stă cu neruşinare şi insolenţă. De aceea cei dintâi sunt scoşi afară [din biserică de diaconi] cei aflaţi în păcate. Căci aşa cum la masa stăpânului nu

trebuie să stea de faţă slugile care au greşit, ci ele stau departe, tot aşa şi aici, când se aduce jertfa şi se taie Mielul şi Oaia Stăpânului, când auzi: Să ne rugăm toţi împreună!, când vezi că se deschid uşile sanctuarului; socoteşte că atunci se deschide cerul de sus şi se coboară îngerii. Deci aşa cum nu trebuie să nu fie de faţă aici nimeni din cei neiniţiaţi [nebotezaţi], tot aşa nici aici nu trebuie să fie de faţă nimeni din cei iniţiaţi [botezaţi] şi întinaţi. Spune-mi: dacă cineva, chemat fiind la masă, şi-ar spăla mâinile şi s-ar aşeza, şi ar fi gata pentru masă, dar mai apoi n-ar gusta din ea, nu insultă oare pe cel ce l-a chemat? N-ar fi mai bine ca unul ca acesta nici să nu vină? Aşa şi tu ai venit, ai cântat împreună cu toţi, ai mărturisit că eşti dintre cei vrednici care n-au fost îndepărtaţi împreună cu cei nevrednici; atunci cum ai rămas şi nu te împărtăşeşti din cele de pe masă? Spui: Sunt nevrednic. Dar atunci eşti nevrednic şi de comuniunea în rugăciuni, fiindcă Duhul coboară de sus nu numai asupra celor puse înainte, ci şi prin cântările acelea. Nu vezi slugile noastre cum spală cu buretele masa şi curăţă casa şi aşa pun tacâmurile? Aceasta se face prin rugăciuni; prin strigătul diaconului spălăm ca şi cu un burete biserica, ca toate să fie puse înainte într-o biserică curată, ca să nu fie în ea nicio întinăciune, nicio pată. Nevrednici sunt ochii de aceste privelişti, nevrednice şi urechile de aceste auziri. «Căci dacă se va atinge o fiară sălbatică de munte» [Sinai], zice Scriptura, «să fie omorâtă cu pietre» (*Iş* 19, 13); tot aşa nici ei nu erau vrednici nici de apropiere, deşi după acestea s-au apropiat şi au văzut unde a stat Dumnezeu. Dacă nu poţi să vii şi să vezi după acestea, du-te, căci nu-ţi este îngăduit mai mult decât catehumenului; fiindcă nu este acelaşi lucru ca cel ce greşeşte să dispreţuiască şi să se facă nevrednic de acest lucru înainte sau după ce a fost iniţiat în Taine. Aş putea spune lucruri şi mai multe şi mai înfricoşătoare, dar ca să nu îngreunez gândul vostru, sunt de ajuns şi acestea. Căci cei ce nu se înţelepţesc din acestea, nu se înţelepţesc nici din mai multe. Deci ca să nu aveţi mai mare osândă, vă rog nu să nu veniţi, ci să vă faceţi vrednici de venire şi apropiere. Spuneţi-mi, dacă un împărat ar po-

runci şi ar spune: «Dacă face cineva cutare, acela să nu se apropie de masa mea!», oare pentru aceasta n-aţi fi făcut toate? Ne-a chemat la ceruri, la masa Împăratului celui mare şi minunat, şi noi şovăim să mergem şi nu ne grăbim, nici nu alergăm la acest lucru? Care oare ne va fi atunci nădejdea de mântuire? Nu putem acuza neputinţa, nu putem acuza firea, numai nepăsarea ne face nevrednici"[17].

Auzi, fratele meu, ce spune acest mare dascăl al Bisericii că nu sunt vrednici să meargă la Liturghie câţi nu sunt gata să se împărtăşească fără să aibă împiedicare.

Dar ce vei răspunde? Întrucât lucrurile stau aşa, nu mai merg deloc la Liturghie.

Nu, frate, nu; nu-ţi este îngăduit să faci aceasta, fiindcă vei fi îndepărtat/afurisit, precum defineşte Sfântul Sinod Ecumenic V–VI [Trullan, 690–691] spunând: „Dacă petrece cineva într-un oraş şi nu ar merge la biserică trei săptămâni consecutiv, dacă e cleric, să fie depus/caterisit, iar dacă e laic, să fie îndepărtat de la cuminecare [să fie excomunicat]" [canonul 80 Trullan]. Acelaşi lucru îl defineşte şi sfântul Sinod local de la Sardica [343] în canonul 11.

Prin urmare, vei fi supus pedepsei îndepărtării/afurisirii, iubitule, dacă nu vei face amândouă lucrurile: adică dacă nu vei merge la Liturghie şi dacă nu vei fi gata pe cât poţi să te împărtăşeşti, în cazul în care nu ai împiedicare; şi nu poţi să încalci nici un lucru, nici altul.

Fiindcă atunci când faci aşa, păzeşti toate actele sacre ale dumnezeieştii Liturghii, precum am spus mai înainte, şi nu încalci rânduiala pe care Biserica a primit-o de la Domnul, de la Apostoli, de la sinoade şi de la sfinţi în parte. Iar rânduiala e aceasta: ca Pâinea să se frângă la fiecare Liturghie şi toţi credincioşii care n-au piedici să meargă să se împărtăşească.

Pentru că, aşa cum spune Simeon al Tesalonicului [† 1429]: „Dumnezeiasca Liturghie e o celebrare rituală pentru a fi jertfit Însuşi Preacuratul Trup şi Sânge al lui Hristos şi a fi

[17] IOAN HRISOSTOM, *Omilia 3 la Efeseni; PG* 62, 28–30.

dat spre cuminecare tuturor credincioşilor, şi în ea însăşi este numai pentru cuminecare"[18].

Sfinţitul Nicolae Cabasila [† cca 1390], episcopul Dyrachionului [sic!], scrie: „Lucrul sfintei celebrări a Sfintelor Taine este prefacerea dumnezeieştilor daruri în dumnezeiescul Trup şi Sânge, iar sfârşitul/scopul ei e sfinţirea credincioşilor prin ele"[19].

Înţeleptul Iov, de care dă mărturie Sfinţitul Fotie [† 895] în „Biblioteca" lui, spune în Cuvântul său despre Taine aşa: „Toată [celebrarea sacră] e gândită împreună cu Împărtăşirea Sfintelor, dacă sfârşitul, scopul şi lucrul ei este Împărtăşirea cu sfintele, de viaţă făcătoarele şi înfricoşătoarele Taine"[20].

În cuvântul său despre Taine, mitropolitul Gavriil al Filadelfiei [† 1616][21] spune că dumnezeiasca Liturghie se face din trei pricini. Mai întâi, spre slava şi lauda lui Dumnezeu Mântuitorul nostru şi spre pomenirea morţii şi Învierii Lui, precum a spus El Însuşi: „Aceasta să faceţi întru pomenirea Mea" (*Lc* 22, 19). În al doilea rând, pentru odihna şi sfinţirea sufletelor creştinilor ortodocşi adormiţi întru dreapta credinţă. Iar în al treilea rând, pentru cei vii. Astfel încât, atunci când dumnezeiasca Liturghie se săvârşeşte spre slavă şi laudă, şi spre pomenirea morţii şi Învierii Domnului nostru, fraţii noştri adormiţi întru credinţă primesc de la Dumnezeu odihnă şi sfinţenie, pe cât e cu putinţă. Dar credincioşii vii, care nu se împărtăşesc la Liturghie cu dum-

[18] SIMEON AL TESALONICULUI, *Dialog*, cap. 78; *PG* 155, 252.

[19] NICOLAE CABASILA, *Tâlcuirea dumnezeieştii Liturghii*, cap. 1; *PG* 150, 368–369.

[20] FOTIE, *Biblioteca* 222 (*PG* 103). Pasaj neidentificat ca atare.

[21] Gavriil Seviros (1540–1616), mitropolit grec în Veneţia, autor printre altele al unui *Syntagmation peri tōn hagiōn kai hierōn mysteriōn*, Veneţia, 1600 şi 1691; citat aici după ediţia îngrijită de patriarhul Ierusalimului (1707–1731) Hrisant Notara la Târgovişte, 1715 (8 f. + 144 p., BRV 173; reed. Veneţia, 1778), care anexează propriului său *Syntagmation* despre oficiile bisericeşti tratatul despre cele Şapte Taine al monahului Iov Iasites (secolul XIII) şi o omilie despre Euharistie a patriarhului Ghenadie Scholarios (1454–1456, 1462–1463, 1464).

nezeieştile Taine, mă îndoiesc cum ar putea ei să se sfinţească. Sfinţitul Cabasila spune că nu se sfinţesc, şi ascultă-l din nou: „Deci dacă sufletele sunt gata şi pregătite pentru Taină, iar Domnul Care sfinţeşte şi celebrează vrea pururea să sfinţească şi doreşte în fiecare zi să Se dăruiască, atunci ce împiedică împărtăşirea? Absolut nimic. Ar putea spune cineva: dacă vreunul dintre cei vii are în suflet lucrurile bune spuse mai înainte, dar nu se apropie de Taine, va avea oare de aici o sfinţire cu nimic mai mică decât sufletele celor morţi? Nu oricine, ci numai dacă cineva nu poate să se apropie trupeşte, ca sufletele celor morţi. Dar dacă nu se apropie de masă cineva care poate să facă aceasta, e absolut cu neputinţă ca acela să dobândească sfinţirea lor, nu pentru că nu s-a apropiat, ci pentru că putând să o facă nu s-a apropiat"[22].

D. Nu numai câte le-am spus până acum obligă pe fiecare creştin care nu este împiedicat de la aceasta să se împărtăşească încontinuu, ci, dacă ne gândim bine, însăşi dumnezeiasca Împărtăşanie şi Cuminecătură atrage pe fiecare să o primească încontinuu [*synechōs*], fiindcă este un element constitutiv al vieţii sufletului. Să vedem acum ce înseamnă aceasta. Elementul constitutiv, spun teologii scolastici, e acel lucru în afara căruia e cu neputinţă ca el să devină ceea ce devine. Astfel, de exemplu, în viaţa omului un element constitutiv este respiraţia, fiindcă fără ea e cu neputinţă ca omul să fie viu, iar hrana e necesară pentru constituirea firii trupului. Aşa cum respiraţia continuă [*sychnē*] e necesară pentru viaţă, iar hrana continuă [*sychnē*] e necesară pentru constituirea firii trupului, tot aşa şi cuminecarea continuă [*sychnē koinonia*] e necesară pentru viaţa sufletului şi pentru constituirea fiinţei lui sau, ca să spun încă şi mai bine, mult şi incomparabil mai necesară.

Să vină în mijloc Marele Vasile [† 379], temeiul dogmelor drepte ale Bisericii, şi să ne-o spună: „Cuminecarea cu Tru-

[22] NICOLAE CABASILA, *Tâlcuirea dumnezeieştii Liturghii*, cap. 42; *PG* 150, 457–460.

pul şi Sângele lui Hristos e necesară pentru viaţa veşnică"[23]; şi iarăşi: „Cel născut din nou prin Botez trebuie să fie hrănit prin împărtăşirea dumnezeieştilor Taine"[24], prin urmare avem obligaţia să ne hrănim cu hrana vieţii veşnice pe care ne-a dat-o Fiul Dumnezeului Celui Viu; şi iarăşi, întrebat fiind de o femeie din Cezareea pe nume Patricia, îi răspunde într-o scrisoare zicând: „Bun şi folositor lucru este a ne cumineca şi împărtăşi în fiecare zi cu Sfântul Trup şi Sânge al lui Hristos, întrucât El Însuşi spune limpede: «Cine mănâncă Trupul Meu şi bea Sângele Meu are viaţă veşnică» (*In* 6, 54). Căci cine se îndoieşte că faptul de a te împărtăşi încontinuu [*synechōs*] de viaţă nu e nimic altceva decât a fi de mai multe ori viu?"[25], adică a vieţui după toate puterile şi simţirile sufleteşti şi trupeşti.

Iar monahul Iov Mărturisitorul[26] spune: „Lucru bun, drept şi cuvenit este pentru creştin să se sfinţească de multe ori prin Împărtăşirea cu cele Sfinte, să alerge spre aceasta şi să o dorească mai mult decât să respire. Drept pentru care, dacă e cu putinţă, celor vrednici le este îngăduit să săvârşească aceasta încontinuu, ba chiar în fiecare zi" (vezi *Synt*[agma lui] *Chrys*[ant Notara]).

Iar Ghenadie [Scholarios], patriarhul Constantinopolului [† 1472], arată în chip preaînţelept cât de necesară e creştinului Sfânta Împărtăşire zicând: „Şi acum Taina aceasta lucrează, în cei ce se împărtăşesc din ea, un progres al vieţii potrivit lui Hristos, căci ceea ce lucrează trupeşte partea ei arătată/văzută, aceasta o săvârşeşte tainic şi nevăzut înăuntrul [sufletului] lui; căci Trupul lui Hristos hrăneşte şi susţine sufletul, aşa cum pâinea face acelaşi lucru pentru trup. Şi aşa cum, botezându-ne, suntem născuţi din nou şi primim în locul fiinţei păcatului fiinţa harului, tot aşa, hrănindu-ne cu Taina Împărtăşaniei, primim putere şi câştigăm

[23] VASILE CEL MARE, *Regula morală* 21; *PG* 31, 737.
[24] VASILE CEL MARE, *Despre Botez* I, cap. 3; *PG* 31, 1573.
[25] VASILE CEL MARE, *Epistola* 93; *PG* 32, 484–485.
[26] Iov Iasites, polemist antilatin de la sfârşitul secolului XIII, autor şi al primului tratat bizantin despre cele *Şapte* Sfinte Taine, editat incomplet la Târgovişte, 1715; cf. *supra* n. 21.

stăruinţă şi sporire în har; căci aşa cum căldura naturală a trupului ar mistui umiditatea lui naturală dacă aceasta n-ar fi ajutată prin adăugările mâncărurilor, şi de aceea prin hrană şi băutură se susţin, pe de-o parte, cele ce constituie natura lui interioară, iar, pe de altă parte, se completează şi salvează cele stricate de căldura lui, iar altfel e cu neputinţă ca viaţa omenească să dăinuie câtuşi de puţin, tot aşa şi căldura răutăţii, care mistuie înăuntru sufletul prin aceea că îi uscă calitatea evlaviei, ar face-o să dispară cu totul, dacă sufletul n-ar primi această hrană duhovnicească care se opune puterii stricătoare a răutăţii şi constituie şi face să crească în noi darurile duhovniceşti ale lui Dumnezeu. În virtutea calităţii lui de trup, Trupul lui Hristos hrăneşte, iar în virtutea curăţiei lui prin unirea Lui cu firea dumnezeiască curăţă şi sfinţeşte, şi aşa ne oferă îndeajuns hrană duhovnicească, din care hrănindu-ne suntem aduşi frumos la curăţia şi sănătatea duhovnicească din care ne-a scos odinioară mâncarea din cele oprite. Căci se cădea ca noi, care printr-o mâncare trupească am pierdut curăţia şi sănătatea aceea, să ne întoarcem iarăşi la ea tot printr-o hrană trupească, şi să vindecăm frumos cele asemănătoare prin cele asemănătoare şi cele contrare prin cele contrare; de pildă, amândouă mâncărurile sunt trupeşti, atât cea care ne-a stricat la început, cât şi cea care ne mântuieşte acum; şi una şi aceeaşi sănătate şi viaţă duhovnicească acum ne mântuieşte, iar atunci ne-a stricat. De la aceea Dumnezeu ne-a oprit, ori pe aceasta ne-o îngăduie şi dăruieşte; pe aceea ne-o prezintă răul demon, pe aceasta Fiul lui Dumnezeu, Care Se face nu numai sfătuitor, ci şi slujitor al ei; aceea a fost răpită, iar spre aceasta suntem chemaţi pe faţă; în aceea era ascuns veninul căderii, în aceasta se ascunde o comoară nenumărată de bunătăţi"[27] (vezi *Synt*[agma lui] *Chrys*[ant Notara]).

Aşadar, fraţilor, din moment ce cuminecarea continuă e necesară creştinilor neîmpiedicaţi de la aceasta, precum

[27] GHENADIE SCHOLARIOS, *Omilie despre Trupul şi Sângele lui Hristos; PG* 160, 356–357.

s-a arătat din mărturiile pe care le-am relatat până acum, e mare nevoie ca şi noi să ne cuminecăm frecvent [*sychna*] ca să avem întotdeauna în noi înşine viaţa, care e Hristos, şi să nu murim cu moartea sufletească; fiindcă cei care nu se hrănesc frecvent [*sychna*] din această hrană duhovnicească vor muri cu siguranţă, chiar dacă se arată vii trupeşte; dar sufleteşte murim fiindcă ne-am îndepărtat de viaţa duhovnicească şi adevărată, pe care ne-o oferă Sfânta Împărtăşanie.

Şi aşa cum pruncul când se naşte plânge şi caută cu multă râvnă hrana şi laptele, iar atunci când este alăptat, dar n-are poftă de mâncare, e semn că e bolnav şi e în primejdie de moarte, tot aşa şi noi se cade să avem râvnă spre a ne alăpta cu Sfânta Împărtăşanie, hrana cea duhovnicească, ca să ne facem vii, iar dacă nu vom face aceasta, vom fi în primejdie să murim de moartea sufletească.

De aceea spune dumnezeiescul Hrisostom: „Prin urmare, învredniciţi fiind de atâta iubire şi de cinste, să nu fim indolenţi. Nu vedeţi pruncii cu câtă râvnă iau sânul, cu câtă pornire îşi înfig buzele în el? Cu tot atât de mare râvnă să ne apropiem şi noi de această Masă şi de sânul Paharului duhovnicesc, sau, mai degrabă, cu o râvnă încă şi mai mare să sugem ca nişte prunci harul din sânurile Duhului şi o singură durere să avem: aceea de a nu ne împărtăşi din această hrană"[28].

2. Că Împărtăşirea frecventă [*sychnē*] cu Sfintele Taine e lucru folositor şi mântuitor

Şi înainte de a se împărtăşi, şi atunci când se împărtăşeşte şi după ce se împărtăşeşte, creştinul primeşte un mare folos de la dumnezeieştile Taine atât în suflet, cât şi în trup.

Înainte de a se împărtăşi cineva trebuie să facă cuvenita pregătire, adică să se mărturisească duhovnicului, să-şi zdrobească şi străpungă inima, să se îndrepte, să ia seama la el însuşi; să se păzească, pe cât e cu putinţă, de gândurile

[28] Ioan Hrisostom, *Omilia 82 la Matei; PG* 58, 744.

pătimaşe şi de orice altă răutate. De asemenea, să se înfrâneze, să se roage, să privegheze, să se facă mai evlavios şi să facă toată fapta bună gândindu-se ce înfricoşător Împărat va primi în sinea sa. Mai cu seamă atunci când în pregătirea pe care o face se gândeşte ce har i se dă din sfânta Cuminecătură. Şi pe cât mai des face cineva această pregătire, e vădit că primeşte şi mai mult folos.

Iar atunci când creştinul se împărtăşeşte, cine poate să înţeleagă iarăşi darurile şi harurile pe care le primeşte de la dumnezeiasca Împărtăşanie? Sau cum poate limba noastră neputincioasă să le înfăţişeze una câte una? Drept pentru care să-i aducem iarăşi pe dumnezeieştii şi sfinţii Dascăli ai Bisericii noastre să ni le spună una câte una cu gurile lor cu limbi uşoare şi insuflate de Dumnezeu.

Zice Grigorie Teologul [† 390]: „Preasfântul Trup al lui Hristos, când e mâncat frumos, e o armă pentru cei ce luptă şi o întoarcere acasă pentru cei plecaţi; pe cei neputincioşi îi întăreşte, pe cei sănătoşi îi veseleşte, pe cei bolnavi în tămăduieşte, sănătatea o păzeşte; prin el ne facem mai blânzi spre îndreptare, mai îndelung-răbdători spre osteneli, mai fierbinţi spre iubire, mai sprinteni spre cunoaştere, mai râvnitori spre ascultare, mai ageri spre lucrarea darurilor harului, iar celor ce nu se împărtăşesc frumos" — adică încontinuu — „le urmează cele contrare", fiindcă nu sunt pecetluiţi cu scumpul Sânge al Domnului nostru, cum spune acelaşi Grigorie Teologul: „De acum se junghie Mielul şi se pecetluiesc cu scumpul Lui Sânge fapta şi cuvântul, deprinderea şi actul, care sunt străjile uşilor noastre, adică ale mişcărilor şi învăţăturilor minţii care se deschid şi închid frumos spre şi dinspre contemplaţie".

Cuviosul Efrem Sirul [† 373] scrie: „Să zăbovim, fraţilor, în liniştire, post, rugăciune, lacrimi, slujbe, lucrul mâinilor, întâlnirea cu sfinţii părinţi, ascultarea adevărului, auzirea dumnezeieştilor Scripturi, ca să nu ni se învârtoşeze gândul, şi mai ales să ne facem vrednici de Împărtăşirea dumnezeieştilor şi preacuratelor Taine, ca sufletul nostru să se cureţe de gândurile de necredinţă şi întinate, iar Domnul sălăşluindu-Se în noi să ne izbăvească de cel viclean".

Iar dumnezeiescul Chiril al Alexandriei [† 444] spune că prin dumnezeiasca Împărtăşanie, hoţii înţeleşi cu mintea demoni nu găsesc îngăduinţă să intre prin simţuri în sufletul nostru: „Iar uşa casei gândeşte că sunt simţurile din noi, prin care pătrunde în inimile tuturor calitatea lucrurilor şi se scurge mulţimea nemăsurată a poftelor, iar ferestre le numeşte proorocul Ioil zicând: «Şi vor intra hoţi pe ferestrele voastre» (*Ioil* 2, 9), căci nu erau unse cu sângele lui Hristos". Şi iarăşi zice: „După junghiere porunceşte să se ungă cu sânge stâlpii uşilor caselor şi pragul, însemnând prin aceasta că prin Scumpul Sânge al lui Hristos ne asigurăm casa pământească, adică trupul, fugind de omorârea călcării poruncii prin împărtăşirea de viaţă, iar prin ungere îl ţinem departe de noi pe însăşi pierzătorul acela"[29].

Acelaşi dumnezeiesc Chiril spune în altă parte că prin Împărtăşire ne curăţim de orice necurăţie sufletească şi primim râvnă şi înflăcărare spre cele bune: „Scumpul Sânge al lui Hristos ne eliberează nu numai de stricăciune, ci şi de toată necurăţia ascunsă înăuntru, şi nu ne lasă să ne răcim spre indolenţă, ci mai degrabă ne face fierbinţi cu Duhul"[30].

Sfântul Teodor Studitul [† 826] descrie minunat folosul pe care-l primeşte cineva din cuminecarea frecventă [*sychnēn*]: „Multe pot lacrimile şi străpungerea [inimii] şi înainte de toate Împărtăşirea cu cele Sfinte, spre care văzându-vă nepăsători, mă minunez foarte tare: că dacă e duminică veniţi spre Taine, dar dacă se face liturghie în altă zi nu veniţi, deşi în mănăstire ar fi cu putinţă celui ce vrea să se cuminece în fiecare zi; acum se face liturghie mai rar, şi tot nu vine nimeni. Spun acestea nu vrând ca voi să vă apropiaţi pur şi simplu şi cum se nimereşte, căci scris este: «Să se cerceteze omul pe sine însuşi şi aşa să mănânce din această Pâine şi să bea din acest Pahar; căci cel ce mănâncă şi bea cu nevrednicie, osândă îşi mănâncă şi bea nedistingând Trupul şi Sângele Domnului» (*1 Co* 11, 28–29). Deci

[29] CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Glafire; PG* 69, 428.

[30] CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Închinarea în duh şi adevăr; PG* 68, 1077.

nu spun aceasta — să nu fie! —, ci pentru ca prin dorinţa de cuminecare să ne curăţim pe noi înşine pe cât e cu putinţă şi să ne facem vrednici de acest dar; căci Pâinea aceasta e o împărtăşire de viaţă şi ea «s-a pogorât din cer, căci dacă va mânca cineva din Pâinea aceasta va fi viu în veac. Iar Pâinea pe care o voi da Eu este Trupul Meu pe care-l voi da pentru viaţa lumii» (*In* 6, 50–51); şi iarăşi: «Cel ce mănâncă Trupul şi Sângele Meu rămâne în Mine şi Eu în el» (*In* 6, 56). Ai văzut ce dar negrăit? Nu numai că a murit pentru noi, dar ni S-a pus pe Sine pe masă spre mâncare. Ce lucru este mai capabil decât acesta să insufle o iubire puternică? Ce lucru mai mântuitor pentru suflete decât acesta? Apoi de la gustarea în fiecare zi din hrana şi băutura comune nimeni nu lipseşte, iar dacă n-ar gusta, i-ar fi foarte rău. Dar acolo unde nu e o pâine comună, ci o Pâine a Vieţii, şi nu e un pahar comun, ci un Pahar al Nemuririi, socotim că lucrul e indiferent şi deloc necesar? Câtă lipsă de raţiune şi de minte nu este oare în aceasta? Dar chiar dacă s-a făcut aceasta, vă rog ca pe mai departe să ne asigurăm cunoscând puterea darului şi, pe cât e cu putinţă, să ne împărtăşim curăţindu-ne de cele Sfinte. Şi chiar dacă zăbovim într-un lucru de mână, de îndată ce bate toaca, să lăsăm lucrul şi să ne împărtăşim de acest Dar cu multă râvnă/înflăcărare. Şi, pe cât socot, sau mai degrabă pe cât e adevărat, aceasta ne va ajuta foarte mult, dacă ne păzim curaţi prin pregătirea pentru Împărtăşire — să nu ne cuminecăm însă cu indiferenţă, „căci cum nu vom cădea atunci sub patimi? — şi atunci ni se va face merinde a Vieţii veşnice"[31].

Deci, fraţilor, dacă vom face aşa cum ne poruncesc dumnezeieştii Părinţi şi ne cuminecăm frecvent [*sychna*], nu numai că vom avea harul dumnezeiesc lucrând împreună cu noi şi ajutându-ne în această scurtă viaţă, ci ne vor veni în ajutor şi îngerii lui Dumnezeu şi Însuşi Stăpânul îngerilor şi îi vom avea departe de noi demonii potrivnici, precum spune dumnezeiescul Hrisostom [† 407]: „Ca nişte lei

[31] TEODOR STUDITUL, *Cateheza mică* 107; cf. mai jos, p. 399–401.

ce suflă foc aşa ne depărtăm de la acea Masă ajunşi înfricoşători diavolului, gândindu-ne la Capul nostru şi la iubirea pe care ne-a arătat-o. Acest Sânge face scânteietor chipul nostru împărătesc, naşte o frumuseţe minunată, nu lasă să se veştejească nobleţea sufletului, adăpându-l şi hrănindu-l necontenit; primit cu vrednicie acest Sânge alungă demonii şi-i ţine departe chemând la noi pe îngeri şi pe Stăpânul îngerilor; căci dacă văd Sângele Stăpânului, demonii fug, iar îngerii aleargă într-acolo împreună. El este mântuirea sufletelor noastre, cu el se desfată, se împodobeşte şi aprinde sufletul: el face mintea noastră mai strălucitoare decât focul, el face sufletul mai lucitor decât aurul. Cei ce se împărtăşesc de acest Sânge stau împreună cu îngerii şi arhanghelii şi puterile de sus, îmbrăcaţi în această haină împărătească şi ţinând armele duhovniceşti. Dar n-am spus încă lucrul cel mai mare: aceştia Îl îmbracă pe Împăratul Însuşi"[32].

Vezi, iubite frate, câte daruri minunate ale harului primeşti dacă te cumineci frecvent [*sychna*]? Vezi cum prin cuminecarea frecventă [*sychnēn*] mintea e luminată, gândul e făcut strălucitor, şi sunt curăţite toate puterile sufletului? Dacă vrei să omori patimile trupului, vino frecvent [*sychnaze*] la Împărtăşire şi voieşte să te desfătezi de ea. Aşa ne încredinţează Chiril al Alexandriei: „Aşa să te împărtăşeşti din Euharistie: crezând că ea alungă nu numai moartea, ci şi bolile din noi; căci, ajungând în noi, Hristos adoarme legea sălbatică din mădularele trupului, aprinde evlavia faţă de Dumnezeu şi omoară patimile"[33]. Astfel încât fără Împărtăşirea frecventă [*sychnēs*] n-am putea să ne eliberăm de patimi şi să urcăm spre înălţimea nepătimirii. Aşa cum dacă n-ar fi mâncat Paştile în Egipt, evreii nu s-ar fi putut elibera de acolo — iar Egiptul înseamnă viaţa pătimaşă —, tot aşa şi noi, dacă nu ne împărtăşim încontinuu [*synechōs*] (de-ar fi cu putinţă, chiar şi în fiecare zi) cu cinstitul Trup şi Sânge al Domnului nostru, nu ne-am putea elibera

[32] IOAN HRISOSTOM, *Omilia 43 la Ioan; PG* 59, 261.

[33] CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Ioan* IV, 2; *PG* 73, 585.

de faraonii gândiţi cu mintea [de demoni]. Precum spune acelaşi Chiril al Alexandriei: „Iar israeliţii fac unele ca acestea [jertfesc mielul şi mănâncă Paştile] pe când erau robi sub mâna egiptenilor, ca să arate că sufletul omului nu poate altfel să alerge la libertate şi să fugă de lăcomia diavolului decât prin împărtăşirea de Hristos; căci El a zis: «Dacă vă va elibera pe voi Fiul, veţi fi liberi cu adevărat» (*In* 8, 36)"[34]. Şi iarăşi acelaşi zice: „Israeliţii se izbăvesc abia jertfind mielul ca prefigurare a lui Hristos, deoarece altfel acest lucru nu poate fi atins, fiindcă toată mântuirea e în Hristos"[35].

Deci dacă vrem şi noi să fugim din Egipt, adică din păcatul mohorât şi prigonitor, şi de faraon, adică de tiranul gândit cu mintea [diavol], precum zice Grigorie Teologul, şi să moştenim pământul inimii şi al făgăduinţei, se cuvine ca, aşa cum aceia au avut general pe Isus al lui Navi, aşa şi noi să-L avem pe Domnul nostru Iisus Hristos prin Împărtăşirea continuă, ca să biruim pe cananeeni şi pe cei de alte seminţii, adică patimile lipsite de rânduială ale trupului, şi pe ghibeoniţi, adică gândurile amăgitoare, ca să şedem în cetatea Ierusalimului, care se tâlcuieşte pace sfântă spre deosebire de pacea lumii, după cuvântul Domnului: „Pacea mea — sfântă şi sfinţită — o dau vouă. Nu cum o dă lumea o dau Eu vouă" (*In* 14, 27), adică nu pacea lumii care de multe ori priveşte răul. Iar rămânând în această pace, să ne învrednicim să primim în inima noastră arvuna Duhului, aşa cum Apostolii, rămânând în Ierusalim după porunca Domnului, au primit în ziua Cincizecimii desăvârşirea şi harul Duhului. Fiindcă pacea e un dar care primeşte în el toate celelalte haruri dumnezeieşti, şi în pace locuieşte Domnul, precum spune prorocul Ilie: că nu în vântul cel mare şi puternic, nici în cutremur, nici în foc, ci în adierea de aer subţire şi paşnică, acolo era Domnul (*3 Rg* 19, 11–12).

[34] CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Culegere de ziceri din Vechiul Testament; PG* 77, 1204.

[35] CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Închinarea în duh şi adevăr; PG* 68, 205.

Dar pacea n-o poate dobândi cineva fără să aibă celelalte virtuţi; iar virtutea nu se realizează fără lucrarea poruncilor; porunca nu se desăvârşeşte fără iubire; iar iubirea nu se înnoieşte fără dumnezeiasca Împărtăşire, astfel încât fără dumnezeiasca Împărtăşire în zadar ne ostenim. Fiindcă mulţi născocesc adeseori multe virtuţi socotind că se vor mântui prin ele fără Cuminecarea frecventă [*sychnēn*], lucru care e din cele aproape cu neputinţă, fiindcă nu vor să se supună voii lui Dumnezeu şi să se cuminece frecvent [*sychna*] după regula Bisericii la fiecare Liturghie solemnă. Acestora le spune Dumnezeu prin proorocul Ieremia aşa: „Pe Mine, Izvorul apei celei vii — adică al virtuţii şi darurilor harului Duhului Sfânt — M-au părăsit, şi şi-au săpat fântâni aparte care nu pot ţine apă" (*Ir* 2, 13). Şi iarăşi le spune prin proorocul Isaia: „În fiecare zi Mă caută, pentru că voiesc să ştie căile Mele ca un popor care făptuieşte dreptatea şi de la legea Dumnezeului său nu se abate. Ei Mă întreabă despre legile dreptăţii şi doresc să se apropie de Dumnezeu. Pentru ce să postim, dacă Tu nu vezi? La ce să ne smerim sufletul nostru, dacă Tu nu iei aminte? Da, în zi de post, voi vă vedeţi de treburile voastre şi asupriţi pe toţi lucrătorii voştri. Voi postiţi ca să vă certaţi şi să vă sfădiţi şi să bateţi furioşi cu pumnul; nu postiţi cum se cuvine zilei aceleia, ca glasul vostru să se audă sus. Este oare acesta un post care Îmi place, o zi în care omul îşi smereşte sufletul său? Să-şi plece capul ca o trestie, să se culce pe sac şi în cenuşă, oare acesta se cheamă post primit?" (*Is* 58, 2–5). Ci ostenelile sunt primite şi virtuţile folositoare atunci când se fac după voia lui Dumnezeu; iar voia lui Dumnezeu e să facem cum ne porunceşte să facem Domnul nostru Care spune: „Cel ce mănâncă Trupul Meu şi bea Sângele Meu are Viaţă veşnică" (*In* 6, 54); lucru care nu e doar o poruncă, ci rezumatul tuturor poruncilor, fiindcă desăvârşeşte şi constituie toate celelalte porunci.

Astfel încât, iubitul meu, dacă vrei să aprinzi în inima ta dragostea dumnezeiască [*theion erota*] şi să dobândeşti iubirea de Hristos şi cu ea să câştigi şi celelalte virtuţi, vino frecvent [*synechaze*] la Sfânta Cuminecare şi te vei desfăta

de ceea ce doreşti. Fiindcă e cu neputinţă să nu iubească cineva pe Hristos când se cuminecă încontinuu [*synechōs*] cu sfântul Său Trup şi Sânge, şi să nu fie iubit de Hristos, fiindcă acest lucru are loc în mod natural. Ascultă!

Unii sunt nedumeriţi de ce oare părinţii îşi iubesc copiii şi de ce copiii le răspund iubindu-i pe părinţii lor? La aceasta spunem că nimeni nu s-a urât vreodată pe sine însuşi, nici trupul său (*Ef* 5, 29); aşa şi copiii, fiindcă trupul lor îşi are existenţa din trupurile părinţilor lor şi mai cu seamă fiindcă mănâncă sângele mamei şi cresc, atât când sunt în pântec, cât şi după ce s-au născut (fiindcă în mod natural laptele nu e nimic altceva decât sânge albit), de aceea, spun, e o lege naturală să-i iubim pe părinţii noştri, iar părinţii să-şi iubească pruncii, fiindcă aceştia au fost zămisliţi din trupurile lor. În acelaşi mod şi câţi se împărtăşesc frecvent [*sychna*] de Trupul şi Sângele Domnului, îşi vor aprinde într-un mod natural focul şi iubirea lor faţă de El: pe de o parte, fiindcă acel Trup şi Sânge de viaţă izvorâtor şi făcător pe cât e mai încontinuu [*synechōs*] împărtăşit, pe atât îi încălzeşte spre iubire pe cei ce se împărtăşesc de El, chiar dacă aceştia ar fi nerecunoscători şi învârtoşaţi cu inima, iar, pe de altă parte, întrucât cunoaşterea iubirii de Dumnezeu nu e un lucru străin pentru noi, ci e însămânţată în chip natural în inima noastră, de aceea de îndată ce ne-am născut după trup şi ne-am născut din nou după duh prin Sfântul Botez, la cel mai mic prilej acele scântei naturale se aprind şi devin flacără, cum spune înţeleptul în cele dumnezeieşti, Vasile [cel Mare]: „Odată cu alcătuirea vieţuitorului [adică a omului] e aruncată în noi o raţiune seminală care are de la sine imboldurile împroprierii iubirii, sămânţă pe care şcoala poruncilor lui Dumnezeu o primeşte, o cultivă cu grijă, o creşte cu ştiinţă şi o duce la desăvârşire cu harul lui Dumnezeu; căci trebuie să se ştie că realizarea ei [iubirii] e una, dar ea activează şi conţine în ea orice poruncă"[36]. Aşadar, această putere naturală pe care o avem ca să iubim pe Dumnezeu, o face puter-

[36] VASILE CEL MARE, *Regula mare* 2; *PG* 31, 908.

nică, o creşte şi o desăvârşeşte cuminecarea frecventă [*synechēs*] cu Trupul şi Sângele Domnului. De aceea Sfântul Ciprian scrie că atunci când martirii voiau să meargă la martiriu, mai întâi se împărtăşeau cu preacuratele Taine şi astfel, făcuţi puternici de Sfânta Cuminecătură, se aprindeau de iubirea lui Dumnezeu şi aşa alergau spre stadion ca oile spre junghiere; şi în locul Trupului şi Sângelui lui Hristos cu care s-au împărtăşit, îşi vărsau sângele lor şi-şi dădeau trupul lor la felurite chinuri.

De ce alt bine vrei să te desfătezi, creştine, şi nu-l primeşti de la Cuminecarea frecventă [*sychnēn*]? Vrei să ai sărbătoare în fiecare zi? Vrei să ţii un paşte luminos ori de câte ori vrei şi să te bucuri cu bucurie negrăită în această viaţă plină de necazuri? Aleargă încontinuu [*synechōs*] la Sfintele Taine şi împărtăşeşte-te cu cuvenita pregătire şi te vei desfăta de acel lucru. Fiindcă adevăratul Paşte şi adevărata sărbătoare a sufletului e Hristos Care Se jertfeşte în Sfintele Taine, după cum spune Apostolul (*1 Co* 5, 7) şi dumnezeiescul Hrisostom: „Postul Mare se ţine o dată pe an, dar Paştele de trei ori pe săptămână, ba chiar şi de patru ori, sau mai bine zis ori de câte ori am voi. Căci Paştele nu sunt postul, ci Ofranda şi Jertfa care se fac la Liturghia [*Synaxa*] din fiecare zi. Şi că acest lucru e adevărat, ascultă-l pe Pavel care zice: «Hristos Paştele noastre pentru noi S-a jertfit» (*1 Co* 5, 7), astfel încât, ori de câte ori te apropii cu conştiinţa curată, săvârşeşti Paştele; nu când posteşti, ci când te împărtăşeşti din jertfa aceea. Deci catehumenul [nebotezat] nu săvârşeşte niciodată Paştele, deşi posteşte în fiecare an [Postul Mare], fiindcă nu se cuminecă din Ofranda [euharistică]; după cum şi cel ce posteşte, dacă se apropie cu conştiinţa curată, săvârşeşte Paştile şi azi şi mâine şi ori de câte ori se împărtăşeşte din Cuminecătură; căci cea mai bună apropiere de aceasta se socoteşte a fi nu întru păzirea unor soroace" — adică dacă păzim trecerea a opt, cincisprezece sau patruzeci de zile, ca abia apoi să ne împărtăşim — „ci întru conştiinţă curată"[37].

[37] IOAN HRISOSTOM, *Cuvântul 3 împotriva iudeilor; PG* 49, 867–868.

Deci câţi nu se cuminecă, aceia postesc de Paşti şi nu ţin Paştile, cum spune acest dumnezeiesc Părinte, dar câţi nu sunt pregătiţi în fiecare zi să se împărtăşească cu Trupul şi Sângele Domnului n-ar putea prăznui cu adevărat nici duminicile sau celelalte sărbători de peste an, fiindcă nu au cu ei cauza şi prilejul sărbătorii, care e Preadulcele Iisus Hristos şi acea bucurie duhovnicească ce se naşte din Cuminecarea dumnezeiască. Şi se înşală dacă socotesc drept Paşti frângerile de pâini bogate, sfeşnicele strălucitoare, tămâile binemirositoare şi vasele de argint şi de aur cu care înveşmântează bisericile. Fiindcă Dumnezeu nu pe acestea le cere de la noi în primul rând sau în principal, după cum spune prin prorocul Moise: „Omule! ce altceva cere de la tine Dumnezeul tău decât să te temi de Domnul Dumnezeul tău, să umbli în toate căile Lui, să-L iubeşti şi să te închini Domnului Dumnezeu din toată inima ta şi din tot sufletul tău, să păzeşti poruncile Domnului Dumnezeului tău şi îndreptările Lui!" (*Dt* 6, 2. 5; 8, 6). De altfel cuvântul nostru acum nu este să dovedim dacă sunt bune sau nu cele aduse ofrandă în biserici din evlavie, căci ele sunt bune, dar împreună cu ele se cade să aducem ofrandă şi ascultarea de poruncile Domnului nostru şi pe aceasta trebuie să o preferăm mai mult decât pe toate celelalte, precum zice prorocul şi împăratul David: „Jertfă lui Dumnezeu este un duh zdrobit; o inimă zdrobită şi umilită Dumnezeu nu o va urgisi" (*Ps* 50, 18). Iar în *Epistola* sa *către Evrei* Apostolul Pavel spune astfel: „Jertfă şi ofrandă n-ai voit, dar mi-ai făcut trup" (*Evr* 10, 8; *Ps* 39, 9); ceea ce înseamnă: „Doamne!, toate celelalte jertfe şi ofrande nu vrei să Ţi le aduc; vrei însă să mă apropii de dumnezeieştile Taine şi să mă împărtăşesc de Preasfântul Trup al Fiului Tău, pe care mi l-ai pregătit pe Sfânta Masă, fiindcă aceasta e voia Ta". De aceea, vrând să arate că e gata spre ascultare, spune: „Atunci am zis: Iată vin să fac voia Ta, Dumnezeul meu, să fac legea Ta am vrut înăuntrul pântecului meu" (*Ps* 39, 11; *Evr* 10, 9).

De aceea, dacă iubim mântuirea noastră, se cade să facem cu bucurie şi iubire, ca nişte fii, voia lui Dumnezeu şi po-

runcile Lui, nu cu frică, ca nişte robi. Fiindcă frica păzeşte poruncile vechi [ale Vechiului Testament], iar iubirea păzeşte poruncile Evangheliei. Şi anume, cei din Legea veche păzeau poruncile şi îndreptările Legii de frică, ca să nu fie pedepsiţi, dar noi creştinii, pentru că nu mai suntem sub Lege, se cade să facem poruncile Evangheliei nu din frică, ci din iubire, şi trebuie să facem voia lui Dumnezeu ca nişte fii. Iar voia primordială şi în care îşi găseşte bunăvoirea Dumnezeu şi Tatăl e, cum spunea Apostolul, să facă un trup Fiului Său Unul-Născut, Domnul nostru Iisus Hristos, şi anume ca Fiul Său să Se întrupeze şi să-şi verse Sângele pentru mântuirea lumii, iar noi toţi creştinii să ne împărtăşim încontinuu [*synechōs*] de Trupul şi Sângele Lui, ca prin cuminecarea frecventă [*sychnēs*] să ne păzim în această viaţă fără să facem experienţa curselor şi meşteşugirilor diavolului, iar când iese sufletul nostru, să zboare ca un porumbel la ceruri în libertate şi bucurie, fără să fie împiedicat deloc de duhurile din văzduh. Acest lucru îl întăreşte dumnezeiescul Hrisostom, zicând: „Iar altul (căci mai înainte altul i-a povestit părintelui o vedenie) mi-a povestit nu aflând aceasta de la altul, ci învrednicindu-se să vadă şi să creadă el însuşi, că pe cei ce pleacă de aici, dacă se întâmplă să se fi împărtăşit cu conştiinţa curată când îşi dau ultima suflare, îngerii îi escortează din pricina Cuminecării luate şi îi duc acolo"[38].

Aşadar şi tu, frate, fiindcă nu ştii când vine moartea, fie azi, fie mâine, fie în ceasul acesta, se cade să te cumineci întotdeauna [*pantote*] cu Preacuratele Taine şi să fi găsit gata; şi dacă e voia lui Dumnezeu să mai trăieşti în viaţa aceasta, cu harul Sfintei Cuminecături vei duce o viaţă plină de pace, de iubire şi însoţită de toate celelalte virtuţi; iar dacă e voia lui Dumnezeu să mori, atunci prin Sfânta Cuminecătură vei străbate liber vămile demonilor ce se găsesc în văzduh şi te vei sălăşlui cu bucurie negrăită în veşnicele sălaşuri. Căci întrucât eşti unit totdeauna cu dulcele Iisus Hristos, atotputernicul Împărat, vei trăi şi aici o viaţă feri-

[38] Ioan Hrisostom, *Despre preoţie* VI, 4; *PG* 48, 681.

cită, iar atunci când vei muri, demonii vor fugi de tine ca de fulger, iar sfinţii îngeri îţi vor deschide intrarea cerului ca să te escorteze până la tronul Fericitei Treimi.

O, măreţe lucruri, pe care le primesc creştinii de la cuminecarea continuă atât în viaţa de faţă, cât şi în cea viitoare!

Vrei, creştine, să ţi se ierte şi acele greşeli pe care le faci ca om fie cu ochii, fie cu urechile tale? Apropie-te de Taine cu frică şi inimă zdrobită şi vei fi iertat! Acest lucru îl întăreşte Sfântul Anastasie al Antiohiei: „Aşadar, dacă vom cădea în oarecare lucruri mici, omeneşti şi uşor de iertat, de exemplu fiind furaţi de limbă, de auz sau de ochi, de slavă deşartă, întristare şi irascibilitate sau de ceva din unele ca acestea, atunci făcându-ne reproşuri nouă înşine şi mărturisindu-ne lui Dumnezeu, aşa să ne împărtăşim din Sfintele Taine, crezând că Împărtăşirea dumnezeieştilor Taine se face spre curăţirea unora ca acestea"[39], adică de aceste păcate mici, nu însă şi de cele grele şi necurate pe care le-am fi făcut. De acest lucru dau mărturie şi mulţi alţi sfinţi. Sfântul Clement spune: „Împărtăşindu-ne cu cinstitul Trup şi cu cinstitul Sânge al lui Hristos, să mulţumim Celui ce ne-a învrednicit să ne împărtăşim de Sfintele Lui Taine şi să-L chemăm ca ele să nu ne fie spre osândă, ci spre mântuire şi spre iertarea păcatelor"[40]. Marele Vasile spune: „Şi ne învredniceşte fără de osândă să ne împărtăşim cu preacuratele şi de viaţă făcătoarele Tale Taine spre iertarea păcatelor" (în rugăciunile Liturghiei). Iar dumnezeiescul Hrisostom zice: „Ca să fie celor ce vor gusta dintr-însele spre spălarea sufletului, spre iertarea păcatelor" (tot în rugăciunile Liturghiei).

Deşi mărturisirea şi satisfacerea pot să ierte păcatele, ca să ni se ierte păcatele e necesară şi dumnezeiasca Împărtăşire, fiindcă aşa cum mai întâi cineva scoate viermii unei răni urât mirositoare, apoi taie părţile putrezite, după care aplică peste ea o alifie ca să se vindece, ca să o lase să vină iarăşi la starea dintâi, acelaşi lucru se face şi cu păcatul:

[39] Anastasie Sinaitul, text neidentificat ca atare.

[40] *Constituţiile Apostolice* VIII, 14.

mărturisirea scoate afară viermii, satisfacerea taie părţile putrezite, după care dumnezeiasca Împărtăşanie se face ca o alifie şi-l vindecă (*Mt* 12, 45). Căci dacă nu se ia dumnezeiasca Împărtăşanie, nenorocitul păcătos vine iarăşi la starea dintâi şi cele din urmă ale omului aceluia se fac mai rele decât cele dintâi (*Mt* 12, 45).

Ascultă, creştinul meu, câte haruri primeşti de la cuminecarea frecventă [*sychnēn*]! Pentru că şi acele păcate mici care pot fi iertate sunt aici iertate, rănile tale se vindecă şi te faci întreg sănătos. Ce altceva mai fericit e decât să fi pregătit întotdeauna să te împărtăşeşti şi cu ajutorul şi pregătirea dumnezeieştii Împărtăşanii să te afli totdeauna liber de păcat? Să rămâi curat pe pământ tu, cel pământesc, cum sunt curaţi îngerii în cer? Ce altă fericire ar putea fi mai mare decât aceasta?

Dar eu îţi voi spune ceva încă şi mai mare, fratele meu. Dacă te apropii frecvent [*sychna*] de Taine şi te împărtăşeşti cu vrednicie de acel Trup şi Sânge nestricăcios şi slăvit al Domnului nostru Iisus Hristos şi devii concorporal şi consangvin cu Hristos, atunci la învierea drepţilor puterea şi energia făcătoare de viaţă a Preafericitului Trup şi Sânge va face viu şi trupul tău, şi-l va învia nestricăcios, slăvit împreună cu Hristos, precum scrie dumnezeiescul Apostol filipenilor zicând: „Care va preschimba trupul umilinţei noastre făcându-l conform trupului slavei Lui" (*Flp* 3, 21).

Toate aceste slave şi haruri, toate aceste bunătăţi mari şi suprafireşti pe care le-am spus acum, fiecare creştin le primeşte atunci când se împărtăşeşte frecvent [*sychna*] cu conştiinţă curată cu dumnezeieştile Taine ale Preadulcelui meu Iisus, şi încă multe altele pe care le lăsăm deoparte din pricina scurtimii cuvântului.

Iar după ce te împărtăşeşti, gândindu-te iarăşi cu ce înfricoşătoare şi cereşti Taine te-ai cuminecat, ia seama la tine însuţi ca să nu necinsteşti harul; teme-te şi păzeşte-ţi gândurile, fă început al unei vieţi mai riguroase şi virtuoase şi reţine-te după putere de la orice rău. Iar când te gândeşti iarăşi că după puţine zile te vei împărtăşi din nou, dublează atenţia, adaugă râvnă peste râvnă, înfrânare peste înfrânare, priveghere peste priveghere, osteneli peste osteneli şi luptă-te pe cât îţi stă în putinţă. Fiindcă eşti strâns cumva între două lucruri tari: pe de o parte, de faptul că te-ai împărtăşit cu puţin înainte, iar, pe de altă parte, de faptul că după scurt timp te vei împărtăşi din nou.

3. Că faptul de a întârzia cineva să se împărtăşească îi produce mare vătămare

Împărtăşania rară [*spania*] produce însă creştinilor toate cele contrare; căci cine întârzie să se împărtăşească, acela nu face nicio pregătire, nu devine atent, nu are o pază strânsă faţă de gândurile rele, pentru că întârzierea îl face să cadă în nepăsare, iar înflăcărarea evlaviei şi a iubirii dumnezeieşti se răceşte; lungimea timpului îi permite să umble cu uşurătate şi indiferenţă în viaţa lui, să nu aibă teamă în suflet, contracţie în simţuri şi pază la mişcările lui, ci-l face să aibă o dezlegare desăvârşită şi la mâncăruri şi la cuvinte şi la privelişti necuviincioase şi să ajungă asemenea unui dobitoc care, fiindcă n-are frâu, alunecă în prăpastia păcatului. Că toate acestea urmează celor zăbavnici la Împărtăşire e un lucru adevărat, precum le păţim noi înşine cu fapta şi în experienţa de zi cu zi.

Câţi, deşi vrednici pe cât e cu putinţă, sunt zăbavnici la Împărtăşire, mă mir cum ar mai putea să se bucure de sfinţirea şi harul pe care le-am menţionat mai sus şi care vin de la dumnezeieştile Taine, precum spunea Cabasila. Cum pot să veştejească flacăra patimilor când nu se cuminecă cu Preacuratele Taine care, după Sfântul Chiril, alungă orice neputinţă, adorm războiul sălbatic al trupului şi omoară patimile? Cum pot să-şi cureţe mintea? să-şi facă gândirea strălucitoare? să-şi înfrumuseţeze toate puterile sufletului neîmpărtăşindu-se cu Trupul şi Sângele Domnului nostru, care e adevărata curăţire, adevărata frumuseţe, adevărata luminare şi noblеţe a sufletului, cum spunea mai înainte dumnezeiescul Hrisostom? Sau cum vor putea fugi de faraonul cel gândit cu mintea [diavol] şi din Egipt, care e păcatul amar şi prigonitor, când nu sunt pecetluiţi şi însemnaţi cu cinstitul Sânge al lui Hristos, precum spunea

mai înainte Grigorie Teologul? Sau cum îşi vor înălţa inima spre iubirea dumnezeiască, spre bucuria duhovnicească, spre pacea dumnezeiască şi celelalte roade şi daruri ale Duhului Sfânt, fără să se împărtăşească cu Trupul şi Sângele iubitului Fiu al Tatălui Cel de o fiinţă cu Duhul, Fiu Care, potrivit Apostolului, e adevărata bucurie şi pace a noastră, şi izvorul tuturor celor bune?

Îmi ies din mine însumi [de uimire] şi sunt nedumerit cum ar putea creştinii acum să prăznuiască fie duminicile, fie celelalte sărbători ale anului şi să se bucure duhovniceşte cu adevărată bucurie, dacă nu se împărtăşesc încontinuu [*synechōs*] din dumnezeiasca Cuminecătură, care e cauza şi prilejul oricărei sărbători şi prăznuiri?

Prin urmare, cu cea mai mare siguranţă cei ce nu se împărtăşesc încontinuu se lipsesc de toate aceste bunuri cereşti şi dumnezeieşti; şi, pe lângă aceasta, sunt, cum spuneam mai sus, şi călcători ai poruncilor şi hotărârilor stăpâneşti ale Domnului şi ai canoanelor apostolice şi sinodale şi ale tuturor Sfinţilor Părinţi în parte, la care ne-am referit; şi sunt supuşi îndepărtării/afuriseniei pe care o hotărăsc dumnezeieştii Apostoli şi Sinodul de la Antiohia, precum am arătat pe larg mai înainte.

Pe lângă aceasta, prin zăbava lor la Cuminecare unii ca aceştia dau permisiune şi loc diavolului să-i tragă în felurite păcate şi în multe alte ispite, cum spune dumnezeiescul Chiril al Alexandriei: „Cei ce se depărtează de Biserică şi de Cuminecare se fac vrăjmaşi ai lui Dumnezeu şi prieteni ai demonilor"[41]. Iar dumnezeiescul Hrisostom zice: „Ca nu cumva stând prea mult deoparte de cuminecarea cu Tine să ajung pradă vânării lupului gândit cu mintea" (în rugăciunea de la împărtăşire). Cu alte cuvinte: de aceea mă apropii în continuare de Sfintele Taine şi mă împărtăşesc din ele, pentru că mă tem ca nu cumva îndepărtându-mă multă vreme de Sfânta Cuminecare cu El, să nu mă găsească lupul gândit cu mintea diavol dezbrăcat de harul ei şi să mă omoare. Iar Cuviosul Paladie povesteşte despre

[41] CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Omilia* 19; *PG* 77, 1088.

avva Macarie Egipteanul [† 390] că, după cea vindecat-o pe femeia aceea care prin conlucrarea diavolului apărea oamenilor ca un cal, i-a dat următorul sfat şi i-a spus: „Niciodată să nu lipseşti de la Cuminecarea cu Tainele lui Hristos, ci să te împărtăşeşti frecvent [*sychna*], fiindcă această lucrare diavolească ţi-a venit fiindcă nu te-ai împărtăşit cinci săptămâni şi, plecând de aici, demonul a găsit loc şi te-a ispitit"[42]. La fel şi dumnezeiescul Hrisostom, vindecând un demonizat în ziua în care a fost hirotonit, l-a povăţuit să vină necontenit la biserică şi la dumnezeieştile Taine cu post şi rugăciune, ca să nu-l mai ispitească demonul. Sau, aşa cum scrie Simeon Metafrastul în *Viaţa* lui: „Un bărbat posedat de un demon necurat a intrat pe neaşteptate în mijlocul bisericii şi, scoţând limba din gură, se vedea şezând fără rânduială. Deci toţi cei din biserică l-au rugat pe acel suflet sfânt să se roage pentru vindecarea celui ce pătimea. Iar el spunându-i să se apropie, privind la el cu iubire de oameni, pecetluindu-l [făcând asupra lui semnul crucii] cu mâna şi chemând Sfânta Treime, a poruncit demonului să iasă. Şi îndată s-a văzut urmând acestui cuvânt fapta, iar omul a fost de îndată slobozit de acel chin insuportabil. După care, sculându-se marele Ioan, i-a îndemnat să-şi petreacă timpul în biserică şi dumnezeiasca cuminecare a Sfintelor Taine şi să fie cu luare-aminte la posturi şi rugăciuni; şi făcând aşa, zicea, nu va mai fi prins de vrăjmaşul, nici nu va mai cădea în cursele lui"[43].

Auziţi, fraţii mei, ce rele pătimesc câţi nu se împărtăşesc încontinuu, ci se ţin departe de Taine? Auziţi că ajung demonizaţi şi se prefac în animale necuvântătoare, cum s-a prefăcut în vechime în bou Nabucodonosor împăratul (*Dn* 4, 33)? Şi pe drept cuvânt pătimesc aceasta: fiindcă prin împărtăşirea continuă cu Cuminecătura dumnezeiască pot să devină din oameni dumnezei prin har, dar nu vor, ci,

[42] *Lavsaikon* 19; *PG* 34, 1049. Textul sună exact: „Niciodată să nu părăseşti biserica, nici să stai deoparte de cuminecarea Tainelor lui Hristos, fiindcă acestea ţi s-au întâmplat pentru că cinci săptămâni nu te-ai apropiat de preacuratele Taine ale Mântuitorului".

[43] *Viaţa Sfântului Ioan Hrisostom* 17; *PG* 114, 1089.

stând departe de dumnezeiasca Cuminecătură, îşi pierd şi chipul omenesc pe care-l au şi se preschimbă în animale necuvântătoare, şi se predau puterii satanei, cum spune Psalmistul: „Cei ce se depărtează de Tine vor pieri" (*Ps* 72, 26). Iar dacă acelora care zăbovesc de la Împărtăşanie le va urma o moarte neaşteptată, ce soartă vor avea nenorociţii? Cum vor putea trece în libertate de vameşii demoni ai văzduhului? Ce frică şi cutremur va încerca sufletul lor, în vreme ce prin Cuminecarea frecventă [*sychnēn*] ar fi putut să se elibereze de toate acestea, cum spunea mai înainte dumnezeiescul Hrisostom? Mila lui Dumnezeu.

Aşadar, fraţii mei, dacă Împărtăşania rară [*spania*] ne produce atâtea rele mari şi de nepovestit, iar Cuminecarea frecventă [*sychnē*] ne dăruie atâtea bunuri mari, cereşti şi suprafireşti, atât în viaţa de faţă, cât şi în cea viitoare, de ce să fim atât de zăbavnici să ne împărtăşim, fraţilor? De ce să nu ne pregătim cu cuvenita pregătire ca să ne cuminecăm cu dumnezeieştile Taine, dacă nu în fiecare zi, măcar în fiecare sâmbătă şi duminică şi în fiecare sărbătoare? S-ar cădea să alergăm frecvent [*sychna*] cu mare bucurie la Sfânta Masă să ne cuminecăm cu Preadulcele nostru Iisus Hristos, care e toată viaţa noastră, suflarea şi existenţa noastră şi toată nădejdea şi mântuirea noastră, ca să fim pururea uniţi şi nedespărţiţi de El. Dar noi atât în această viaţă, cât şi în cealaltă, preferăm şi avem mare bucurie să zăbovim şi să stăm departe de El.

Dacă ne-ar lipsi cineva o singură zi de masa mâncărurilor trupeşti, ne mâhnim, ne neliniştim şi ni se pare un mare rău; dar dacă suntem lipsiţi de masa duhovnicească şi cerească a dumnezeieştilor Taine chiar şi una sau două luni întregi, nu socotim că e un lucru rău. O, ce mare lipsă de discernământ, între cele trupeşti şi duhovniceşti pe care-l au creştinii de acum; fiindcă pe cele dintâi le îmbrăţişăm cu toată iubirea, dar pe acestea din urmă nu le dorim defel.

Mulţi creştini iubitori de Dumnezeu cheltuie mulţi bani, suferă multe osteneli, rabdă multe primejdii şi pe mare şi pe uscat, ca să meargă să se închine la Ierusalim la Mormântul de viaţă făcător al Domnului şi la celelalte Locuri

Sfinte; şi e o laudă pentru ei să se numească închinători ai unor asemenea Locuri Sfinte. Mulţi, auzind că se găsesc într-un loc îndepărtat moaştele unui sfânt, aleargă cu multă râvnă să meargă să li se închine, ca să primească har şi sfinţire. Dar să se împărtăşească cu Preacuratele Taine şi să se învrednicească să se desfăteze nu de Mormântul de viaţă făcător, nici de Locurile Sfinte, nici de moaştele unor sfinţi, ci de Împăratul a toate şi de Sfântul Sfinţilor fie au puţină dorinţă, fie nu le pasă. Ca să meargă la Locurile Sfinte cheltuie bani, umblă drumuri lungi şi suferă multe primejdii, dar ca să se cuminece n-au nevoie nici să cheltuiască bani, nici să umble departe, nici să sufere primejdii; ajunge numai să facă o mărturisire zdrobită, o satisfacere şi o pregătire adevărată, şi îndată ar putea să se bucure şi să devină concorporali şi consangvini cu Hristos. Şi cu toate că e un lucru uşor, toţi sunt nepăsători, toţi refuză.

Ah!, fraţii mei, de-am vedea o dată cu ochii minţii sufletului nostru de ce bunuri înalte şi mari ne lipsim neîmpărtăşindu-ne încontinuu [*synechōs*], atunci am face tot ce ne stă în putinţă să ne pregătim şi să ne împărtăşim, dacă s-ar putea în fiecare zi!

Prin urmare, dacă până acum am arătat o nepăsare atât de mare faţă de sfânta Cuminecare, de acum mai departe însă, rogu-vă în suspine pornite din măruntaiele unei iubiri frăţeşti, să ne trezim din somnul cel greu al indolenţei, să arătăm înflăcărare şi purtare de grijă. Şi dacă cineva din cei ce au puterea duhovnicească [clerici] ar voi să ne împiedice de la acest lucru plăcut lui Dumnezeu, să nu ne răcim de îndată căldura înflăcărării noastre şi să ne neliniştim; nu, ci căzând la picioarele lui, să-l chemăm cu căldură ca şi cananeanca, să-i sărutăm picioarele ca şi desfrânata şi să stăruim bătând la uşă şi cerând permisiune. Şi cu siguranţă nu cred că se va găsi vreodată cineva atât de învârtoşat la inimă care, văzând înflăcărarea pe care o avem faţă de sfânta Cuminecătură, să ne împiedice, ci am certitudinea că, oricât de aspru ar fi, oricât s-ar teme de răul obicei care stăpânea acest lucru, inima i se va înmuia să ne dea permisiunea să săvârşim lucrul dorit.

Partea a III-a

Obiecţia 1

Sunt unii oameni evlavioşi care, neştiind Scripturile, atunci când văd un creştin împărtăşindu-se frecvent [*sychna*], îl împiedică şi îl ocărăsc, zicând că acest lucru e al preoţilor: „Dacă vrei să te cumineci frecvent [*sychna*], fă-te şi tu preot!"

Acestora le răspundem nu cu cuvintele noastre, ci cu cele ale Sfintelor Scripturi, ale Sfintelor Sinoade şi ale Sfinţilor Dascăli ai Bisericii noastre în parte, şi spunem că demnitatea preoţilor e să aducă Ofranda şi săvârşească dumnezeieştile Daruri prin venirea Duhului Sfânt ca nişte instrumente, şi să mijlocească la Dumnezeu pentru popor, încă să facă şi alte lucrări sfinte pe care nu le poate lucra altul nesfinţit. Dar în timpul Cuminecării, când se împărtăşesc, preoţii n-au nicio deosebire faţă de laici sau monahi, decât numai aceea că preoţii îi împărtăşesc şi pe alţii, iar laicii se împărtăşesc de la ei; şi că preoţii se împărtăşesc în altar şi în chip nemijlocit, fără linguriţă, iar laicii şi monahii în afara altarului şi în chip mijlocit cu sfânta linguriţă.

Iar că acest lucru e adevărat şi preoţii n-au nicio deosebire faţă de mireni în ce priveşte Cuminecarea, martor e dumnezeiescul Hrisostom care spune: „Ne-a născut un singur Părinte, am dezlegat toţi durerile aceleiaşi maici [în Botez], ni s-a dat tuturor aceeaşi băutură; mai mult, nu numai aceeaşi băutură, ci şi din acelaşi pahar; căci tatăl, vrând să ne ducă la afecţiune, a născocit şi acest meşteşug, făcându-ne pe toţi să bem dintr-un singur pahar, care e un semn al unei iubiri intense"[44]. Sunt lucruri în care preotul nu se deosebeşte de cel stăpânit, ca, de exemplu, atunci când trebuie să se împărtăşească de înfricoşătoarele Taine; căci toţi ne învrednicim de ele în chip asemănător, nu ca în Vechiul Testament, unde unele părţi ale jertfelor le mânca preotul, iar altele cel stăpânit, şi nu era îngăduit poporului să se împărtăşească din ce se împărtăşea preotul; dar nu

[44] IOAN HRISOSTOM, *Omilia 22 la Matei; PG* 57, 386.

acum, când tuturor le stă înainte un singur Trup şi un singur Pahar[45]. Simeon al Tesalonicului spune: „Cuminecarea e pentru toţi credincioşii, iar celebrarea nu este pentru arhiereu [sau preot], ci ca să fie sfinţit Preasfântul Trup şi Sânge al lui Hristos şi să fie dat credincioşilor spre cuminecare şi în sine e numai pentru cuminecare"[46]. Iov păcătosul, în tratatul său despre Taine, spune: „Sfârşitul, scopul şi lucrul ei [al Liturghiei] e împărtăşirea cu de viaţă făcătoarele şi sfintele Taine; de aceea ele se dau mai întâi înăuntrul [altarului] preoţilor sfinţiţi, iar mai apoi afară celor din popor care sunt pregătiţi". De aici urmează cu necesitate că preoţii care slujesc trebuie să fie gata să se împărtăşească mai întâi ei înşişi, care aduc Ofranda, apoi şi întreg poporul, potrivit Sfântului Clement care spune: „Să se împărtăşească mai întâi episcopul, apoi preoţii, diaconii şi ipodiaconii, citeţii şi cântăreţii, asceţii şi diaconiţele, fecioarele şi văduvele, apoi copiii şi tot poporul în ordine cu respect şi evlavie, fără tulburare"[47]. Sus-zisul Iov mai spune că „celor vrednici le este îngăduit să se cuminece şi în fiecare zi, în chip asemănător preoţilor şi celor simpli, bărbaţilor şi femeilor, pruncilor şi bătrânilor, şi tuturor creştinilor de orice vârstă şi rang".

Iar acei preoţi, care nu-i împărtăşesc pe creştinii care vin la dumnezeiasca Cuminecătură cu evlavie şi credinţă, sunt judecaţi de Dumnezeu ca nişte ucigaşi, cum stă scris la prorocul Osea: „Preoţii au ascuns calea, au făcut omoruri în Sichem şi au făcut fărădelege în poporul Meu" (*Os* 6, 9). Mă mir şi sunt nedumerit că se găsesc asemenea preoţi care îi alungă pe cei ce vin la Sfintele Taine, şi nu se gândesc că ei înşişi mint în cuvintele pe care le spun. Fiindcă la sfârşitul Liturghiei ei strigă cu glas mare şi-i cheamă pe toţi credincioşii zicând: „Cu frică, cu credinţă şi cu dragoste să vă apropiaţi!", adică: Apropiaţi-vă de Taine şi vă împărtăşiţi!, şi tot ei desfiinţează apoi cuvintele lor şi-i alungă pe

[45] IOAN HRISOSTOM, *Omilia 18 la 1 Corinteni; PG* 61, 527.

[46] SIMEON AL TESALONICULUI, *Dialog*, cap. 78; *PG* 155, 252.

[47] *Constituţiile Apostolice* VIII, 13.

cei ce se apropie[48]. Şi nu ştiu cum să numesc această neorânduială.

Obiecţia 2

Unii obiectează zicând că se cade să ne cuminecăm tot la patruzeci de zile şi nu la mai puţine.

Câţi avansează această obiecţie aduc drept justificare a lor o mărturie din dumnezeiescul Hrisostom care spune: „De ce postim aceste patruzeci de zile? În vechime mulţi veneau la aceste Taine pur şi simplu şi cum se nimerea, mai cu seamă în vremea aceasta [în Joia Mare] când Hristos a predat acest lucru. Ştiind deci Părinţii vătămarea care vine din apropierea cu nepăsare, au stabilit adunându-se patruzeci de zile de post, rugăciune, ascultare şi adunări în biserică, pentru ca, toţi curăţindu-ne cu rigoare în aceste zile prin rugăciuni şi prin milostenie, prin post şi privegheri, prin lacrimi şi mărturisire şi prin toate celelalte, să ne apropiem după putinţă cu conştiinţa curată"[49].

La această obiecţie răspundem că cei ce vor să-şi susţină opinia au obiceiul de a aduce în ajutor şi ziceri ale Sfintei Scripturi sau ale unuia dintre sfinţi, ca acel cârlig al lor să nu apară gol, fără momeală. Fiindcă „minciuna, spune dumnezeiescul Hrisostom, când vrea să fie crezută, dacă nu-şi împlântă temelia unui părut adevăr, nu e crezută"[50]. Cum fac şi binecuvântaţii aceştia. Dar nu se cuvine a tăia şi a scinda zicerile dumnezeieştii Scripturi separându-le de celelalte ziceri ale lor şi a le întrebuinţa cu forţa în scopul propriu. Căci zice acelaşi Hrisostom: „Să nu cercetăm numai aceasta, ci şi tot ceea ce urmează şi pentru cine s-a zis şi de către cine, de ce, când şi cum anume; căci nu e de ajuns a spune că stă scris în Scripturi, nici a rupe şi sfâşia mădularele trupului de Dumnezeu insuflatelor Scripturi, şi a trage de ele cu forţa luându-le goale şi lipsite de legătura lor;

[48] Unul dintre aceştia e şi ieromonahul Partenie Yavopulos, care atunci când m-am apropiat, m-a respins [nota ed. S. Schinas].

[49] IOAN HRISOSTOM, *Cuvântul 3 împotriva iudeilor; PG* 48, 867.

[50] Ioan Hrisostom, discurs apocrif neidentificat ca atare în ediţiile moderne.

căci aşa au intrat în viaţa noastră multe învăţături stricate, diavolul convingându-i pe cei indolenţi să proclame disparat texte din Scripturi şi să întunece adevărul lor fie adăugând, fie scoţând ceva din ele"[51].

De aceea şi aceştia se cade să spună nu numai ceea ce zice aici Hrisostom: că dumnezeieştii Părinţi au stabilit patruzeci de zile în care să postim ca să ne împărtăşim. Ci se cuvine să se gândească şi la cele pe care acest dumnezeiesc Părinte le menţionează mai sus şi mai jos în acelaşi cuvânt, precum şi la pricina pentru care şi la cine ţine această omilie. Fiindcă, aşa cum afirmă ei, ea dovedeşte că dumnezeiescul Hrisostom mărginea întrebuinţarea dumnezeieştii Împărtăşiri numai în ziua de Paşti, lucru pe care vor să-l instituie aceşti apărători ai celor patruzeci de zile, atunci, potrivit opiniei lor, se cade ca ei fie să se împărtăşească numai o dată pe an, adică de Paşte, şi să se asemene celor despre care vorbea atunci dumnezeiescul Hrisostom, fie să ţină zece păresimi pe an, după numărul stabilit de ei să se împărtăşească. Dacă însă primul lucru nu le place, iar cel de-al doilea n-ar putea să-l realizeze, atunci să tacă şi să nu-l mai acuze, pe lângă alţii, şi pe dumnezeiescul Hrisostom şi să-l arate prin aceasta contrar nu numai Apostolilor şi Sinoadelor Ecumenice şi locale şi celorlalţi purtători de Dumnezeu Părinţi care tratează despre Împărtăşirea continuă, ci şi lui însuşi, întrucât tocmai el vorbeşte mai mult decât alţii despre cuminecarea continuă [*synechous*] atât în multe alte omilii ale lui, cât chiar şi în aceasta zicând:

„Aşadar, nu-mi pune în faţă acest lucru, ci arată-mi-l pe acela, şi anume că aşa a poruncit să facem Hristos, fiindcă eu îţi arăt, din contră, că nu numai nu ne-a poruncit să păzim anumite zile, dar chiar ne-a dezlegat de nevoia aceasta. Ascultă deci ce spune Pavel; iar când spun Pavel, spun Hristos, pentru că Acela punea în mişcare sufletul lui Pavel. Deci ce spune acesta? «Păziţi zile şi luni şi soroace şi ani? Mă tem să nu mă fi ostenit la voi în zadar» (*Ga* 4, 10–11); şi iarăşi: «Ori de câte ori veţi mânca din această Pâine şi

[51] IOAN HRISOSTOM, *La cuvântul: Nu în om, Doamne; PG* 56, 156.

veţi bea din acest Pahar, moartea Domnului vestiţi, până când va veni» (*1 Co* 11, 26). Iar zicând «ori de câte ori» l-a făcut stăpân pe cel ce se apropie eliberându-l de orice păzire a unor zile. Fiindcă Paştile şi Păresimile nu sunt acelaşi lucru, ci una sunt Paştile, iar alta Păresimile; căci Păresimile se ţin o dată pe an, iar Paştile de trei ori pe săptămână, ba chiar şi de patru ori, sau, mai bine zis, ori de câte ori voim. Căci Paştile nu sunt post, ci Ofranda şi Jertfa făcută la fiecare Liturghie [*synaxis*]. Şi că acest lucru e adevărat, ascultă-l pe Pavel care spune: «Hristos, Paştile noastre, pentru noi S-a jertfit» (*1 Co* 5, 7). Aşa încât, ori de câte ori te apropii cu conştiinţă curată, săvârşeşti Paştile, nu atunci când posteşti, ci atunci când te împărtăşeşti de această Jertfă. Prin urmare, catehumenul nu săvârşeşte nicicând Paştile, chiar dacă posteşte în fiecare an, fiindcă nu se cumineca din Ofrandă; aşa cum, dacă se apropie cu conştiinţă curată, cel ce nu posteşte săvârşeşte Paştile şi azi şi mâine, ori de câte ori se împărtăşeşte de Cuminecătură; căci cea mai bună apropiere are loc nu întru paza soroacelor, ci întru conştiinţa curată. Noi însă facem din contră: gândul nu ni-l curăţim, iar când ne apropiem în ziua aceea, socotim că săvârşim Paştile, chiar dacă facem zeci de mii de păcate. Dar nu aşa stau lucrurile acestea, nu! Ci dacă te apropii în Sâmbăta aceasta [Sâmbăta Mare] cu conştiinţă vicleană, ai căzut din Cuminecare şi ai plecat fără să fi săvârşit Paştile; aşa cum, dacă te cumineci mâine spălându-ţi mai înainte păcatele, ai săvârşit în chip riguros Paştile. Ar trebui, aşadar, ca această rigoare şi intensitate să o avem nu în păzirea soroacelor, ci în curăţia apropierii. Şi aşa cum preferaţi să suportaţi toate mai degrabă decât să vă schimbaţi obiceiul, aşa s-ar cădea să-l disprețuiţi pe acesta şi să preferaţi să suferiţi şi să faceţi toate, ca să nu vă apropiaţi cu păcate; căci e ruşine nu a te schimba în mai bine, ci a rămâne la sfădirea inoportună; fiindcă acest lucru i-a pierdut pe iudei, care, căutând întotdeauna obiceiul cel vechi, au fost târâţi spre necredinţă"[52].

[52] IOAN HRISOSTOM, *Cuvântul 3 împotriva iudeilor; PG* 48, 866–869.

Şi iarăşi zice: „Ştiu că mulţi aleargă la această sfinţită masă din pricina obiceiului sărbătorii. Deşi s-ar cădea, cum v-am spus de multe ori, să nu păziţi doar sărbătorile pentru ca să vă cuminecaţi, ci să vă curăţiţi conştiinţa şi atunci să vă atingeţi de sfânta masă. Căci cel spurcat şi necurat nu e drept să se cuminece nici în sărbători cu acel sfânt şi înfricoşător Trup; dar cel curat, şi care şi-a spălat prin pocăinţă greşelile, e drept să se cuminece cu dumnezeieştile Taine şi să se desfăteze de darurile lui Dumnezeu şi în sărbători şi întotdeauna. Dar fiindcă acest lucru, nu ştiu cum, e trecut cu vederea de unii, mulţi deşi sunt plini de zeci de mii de rele, când văd că vine sărbătoarea, ca împinşi de însăşi această zi, se ating de Sfintele Taine pe care nu e legiuit nici măcar să le vadă într-o asemenea dispoziţie"[53].

Iată, aşadar, că dumnezeiescul Hrisostom nu numai că întăreşte în chip vădit intenţia şi opinia lui pentru cei ce iubesc să asculte adevărul, dar răstoarnă în chip profetic acest obicei al celor 40 de zile păzit cu duh de sfădire de mulţi.

Iar dacă va voi cineva să vorbească despre cele patruzeci de zile pe care spune că le-au fixat dumnezeieştii Părinţi, discuţia va fi amplă; ci noi să menţionăm doar câteva lucruri spre certitudinea celor şovăitori. Creştinii din vremea aceea prăznuiau Paştile împreună cu iudeii pretextând că aşa au primit de la Ioan Teologul şi Apostolul Filip şi de la alţii. Şi deşi mulţi dumnezeieşti Părinţi de la diferite sinoade locale le-au scris de multe ori, tot nu şi-au lăsat obiceiul lor până ce nu s-a ţinut Sfântul Sinod I Ecumenic [325] care, pe lângă altele, a legiuit şi despre Paşti să nu le mai prăznuiască cineva împreună cu iudeii, ci după echinocţiul de primăvară, în zi de duminică, pentru ca să nu mai coincidă cu paştele iudeilor. Cu toate acestea, unii au stăruit în răul lor obicei, şi acestora li se adresează dumnezeiescul Hrisostom în omilia aceasta, mustrându-i că disprețuiesc atâţia dumnezeieşti Părinţi numai din cauza răului lor obicei. Din această cauză laudă el atât de mult demnitatea dumnezeieştilor Părinţi de la Sinodul I Ecumenic şi le atribuie

[53] IOAN HRISOSTOM, *La Botez; PG* 49, 369–370.

regula celor 40 de zile şi spune că au fixat-o drept lege, vrând prin aceasta să-i convingă şi tragă spre supunere. Căci cine nu ştie că postul Sfintelor Păresimi e legiuit de Sfinţii Apostoli care spun în canonul 68: „Dacă vreun episcop sau preot sau diacon sau ipodiacon sau citeţ sau cântăreţ nu posteşte Sfântul şi Marele Post de 40 de zile sau miercurile şi vinerile de peste tot anul, să fie depus/caterisit din treaptă, iar dacă e laic să fie îndepărtat/afurisit". Sau, poate, zice el, Părinţii de la Sinodul I au legiuit şi au adăugat această Săptămână Mare a Patimilor, cum spune în altă parte acelaşi: „De aceea Părinţii au întins stadionul postului, dându-ne nou prilej de pocăinţă, ca mai întâi curăţindu-ne şi spălându-ne pe noi înşine, aşa să ne apropiem [de Împărtăşire]"[54].

Dar prilejul cel mai adevărat, pentru care dumnezeiescul Hrisostom spune că Sinodul I a legiuit Păresimile, pare a fi următorul: deoarece creştinii de pe atunci erau nepăsători şi nu posteau tot Sfântul şi Marele Post de 40 de zile, ci unii posteau numai trei săptămâni, alţii şase, iar alţii altfel, fiecare cum se obişnuia în locul său, cum dă mărturie de acest lucru Socrate în *Istoria bisericească* (cartea V, capitolul 22)[55], de aceea Părinţii Sinodului I au înnoit iarăşi canonul [68 al] Sfinţilor Apostoli şi au legiuit să se postească neîncălcate toate 40 de zile; iar dumnezeiescul Hristos, vorbind despre această înnoire spune că au fixat-o acei Părinţi.

Dar fiindcă ei îl pun înainte pe dumnezeiescul Hrisostom ca un apărător al celor 40 de zile, iar el destramă gândurile lor ca pe o pânză de păianjen, noi să tăcem şi să venim la celelalte obiecţii.

Obiecţia 3

Obiectând unii zic că intenţia împărtăşirii continue [*synechous*] de care vorbesc Sfinţii Părinţi e ca să nu întoarcem cu totul spatele cuminecării cu dumnezeieştile Taine; iar dacă unii din multă

[54] Ioan Hrisostom, *La: Am văzut pe Domnul* 6, 3; *PG* 56, 139.
[55] Socrate, *Istoria bisericească* V, 22; *PG* 67, 633.

frică şi evlavie se cuminecă cu întârziere şi se apropie cu mai multă evlavie de Taine, se împărtăşesc cu vrednicie.

Noi însă am vrea să-i invităm pe cei ce spun acestea să ne arate de unde şi din care mărturii au învăţat intenţia lui Hristos şi a Sfinţilor? Nu cumva s-au urcat la ceruri ca Pavel şi le-au auzit acolo? Dar Pavel a auzit cuvinte negrăite, pe care omul nu le poate spune (*2 Co* 12, 4) şi cum le-ar putea spune? Iar dacă sunt altele decât acelea, cum de nu se găsesc scrise în cărţile dumnezeieştilor noştri Părinţi? Iar dacă sunt scrise şi noi nu le-am găsit, îi invităm să ni le arate.

De altfel frica de Taine pe care o invocă nu e după Dumnezeu, precum spune Prorocul: „S-au înfricoşat cu frică acolo unde nu era frică" (*Ps* 52, 6); fiindcă unde urmează călcarea poruncilor, acolo se cade să fie şi frica, iar nu unde e supunere şi ascultare. Dar nici evlavia unora ca aceştia nu e adevărată, ci una plăsmuită şi făţarnică, fiindcă adevărata evlavie are evlavie faţă de cuvintele şi poruncile Domnului şi nu le nesocoteşte. Iar ei spun acestea nu ca să-i facă pe creştini mai atenţi şi mai cu evlavie la Cuminecare, ci ca să-i descurajeze şi să-i întrerupă cu totul de la aceasta şi, prin urmare, ca să le facă pierzanie sufletească.

De aceea şi dumnezeiescul Chiril al Alexandriei răspunde unor asemenea oameni evlavioşi şi le spune: „Dacă suntem iubitori ai vieţii veşnice, dacă ne rugăm să avem în noi pe Dătătorul nemuririi, să nu refuzăm Euharistia, cum fac unii mai nepăsători, nici diavolul adânc priceput în născocirea răutăţilor să nu ne facă din evlavia noastră păgubitoare o cursă şi un laţ pentru noi. Căci scris este: «Cel ce mănâncă din această Pâine şi bea din acest pahar cu nevrednicie, osândă îşi mănâncă şi bea» (*1 Co* 11, 29). Dar cercetându-mă nu mă văd vrednic. Dar când oare vei fi vrednic? Cel ce spune aceasta să audă de la noi aceasta: Atunci când te vei înfăţişa lui Hristos? Căci dacă te vei teme pururea de alunecări, nu vei înceta niciodată să aluneci (căci cine va înţelege greşelile?, potrivit Sfântului Psalmist [18, 13]) şi te vei găsi pururea nepărtaş de sfinţirea mântuitoare. Aşadar,

socoteşte drept un lucru mai evlavios să duci o viaţă potrivit legii; iar împărtăşindu-te astfel, crede că ea depărtează nu numai moartea, ci şi bolile care sunt în noi, căci, venind în noi, Hristos adoarme legea trupului care e în mădularele noastre, aprinde evlavia faţă de Dumnezeu şi omoară patimile, nemaisocotind greşelile care sunt în noi şi vindecându-le ca pe nişte boli; căci îl pansează pe cel zdrobit (*Iz* 34, 11) şi scoală pe cel căzut (*Oda* 3, 8) ca un Bun Păstor Care-Şi pune sufletul Său pentru oi (*In* 10, 11)"[56].

Şi iarăşi acelaşi zice: „Aşadar, amestecându-se cu trupurile noastre, Sfântul Trup al lui Hristos îi face vii pe cei în care ajunge şi-i menţine spre nestricăciune; căci nu e înţeles drept un trup al altuia, ci al Vieţii înseşi prin fire, având în sine însuşi puterea Cuvântului unit cu el şi fiind făcut şi plin de energia Lui, prin care face vii şi păzeşte spre existenţă toate. Deci întrucât acestea stau în acest fel, să ştie, aşadar, cei botezaţi că dacă umblă arareori şi de-abia dacă intră în biserică şi stau departe ani îndelungaţi de binecuvântarea care vine prin [Euharistia lui] Hristos, şi-şi plăsmuiesc o evlavie păgubitoare pentru că nu vor să se împărtăşească de El în taină, să ştie deci că alungă de la ei înşişi Viaţa veşnică refuzând să se facă vii. Şi deşi acest refuz li se pare a fi un rod al evlaviei, ea se preface în cursă şi poticneală; căci trebuie mai degrabă să depună toată puterea şi râvna care este în ei, ca să se arate năvalnici spre curăţirea de păcate şi să încerce să ducă o viaţă cât mai civilizată, şi aşa să alerge cu îndrăzneală spre împărtăşirea de Viaţă; căci aşa vom ajunge deasupra înşelăciunii diavoleşti şi, făcându-se părtaşi ai dumnezeieştii firi (*2 Ptr* 1, 4), vom urca spre viaţă şi nestricăciune"[57].

Iar în explicaţia sa la canonul 2 al Sinodului de la Antiohia, Ioan Zonara spune: „Iar întoarcere a spatelui n-au numit aici Părinţii ura faţă de dumnezeiasca Împărtăşanie şi nesuportarea Cuminecării din această pricină, ci evitarea ei din motiv de evlavie şi ca dintr-o smerită-cugetare;

[56] CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Ioan* IV, 2; *PG* 73, 584–585.
[57] *Ibid.* III, 6; *PG* 73, 521.

căci dacă ar fi întors spatele Sfintei Împărtăşanii urând-o şi scârbindu-se de ea, n-ar fi fost condamnaţi la îndepărtare/afurisanie, ci la dezavuare desăvârşită şi anatemă"[58].

Îndeajuns au mustrat dumnezeiescul Chiril şi Ioan Zonara pretinsa evlavie a celor nepăsători, care nu naşte rodul folosirii şi mântuirii, ci moarte sufletească şi lipsire desăvârşită de viaţa veşnică pe care o oferă Cuminecarea frecventă [*sychnēn*] cu dumnezeieştile Taine. Fiindcă toţi câţi sunt cu adevărat evlavioşi nu numai nu dispreţuiesc cuvintele Domnului şi atâtea sfinte canoane apostolice, sinodale şi ale sfinţilor în parte, dar nici măcar n-ar primi în gândul lor aceasta, temându-se de verdictul şi condamnarea neascultării. Despre aceşti evlavioşi adevăraţi spune Duhul Sfânt prin prorocul Ilie: „Spre cine voi privi, dacă nu spre cel blând, smerit şi liniştit şi care tremură la cuvintele Mele?" (*Is* 66, 2).

Obiecţia 4

Unii avansează iarăşi şi spun că, iată, cuvioasa Maria [Egipteanca] şi mulţi alţi pustnici şi asceţi s-au cuminecat o singură dată în toată viaţa lor şi această întârziere nu i-a împiedicat să se sfinţească.

Acestora le răspundem că nici pustnicii nu guvernează Biserica, nici Biserica n-a făcut canoanele pentru pustnici, precum zice Apostolul: „Legea nu e pusă pentru cel drept" (*1 Tim* 1, 9); iar dumnezeiescul Hrisostom adaugă: „Toţi câţi au avut zel pentru filozofia din Noul Testament au ajuns în jurul lui Dumnezeu nu de frică şi pedepse, nici de ameninţare, ci dintr-o iubire dumnezeiască şi dintr-o afecţiune înflăcărată; căci n-aveau nevoie de ordine, porunci şi legi ca să aleagă virtutea şi să fugă de rău, ci, ca nişte copii de neam bun şi liberi care-şi cunosc demnitatea, s-au pus în mişcare de la sine spre virtute fără vreo teamă şi pedeapsă"[59].

De altfel chiar şi sihaştrii, dacă ar avea mijlocul şi nu s-ar cumineca, sunt condamnaţi ca nişte călcători ai sfintelor

[58] A se vedea mai jos p. 386.
[59] IOAN HRISOSTOM, *La. Având însă acelaşi duh; PG* 51, 286.

canoane şi dispreţuitori ai dumnezeieştilor Taine. Dacă n-au însă mijlocul, sunt nevinovaţi, precum spune Sfinţitul Cabasila: „Deci dacă sufletele sunt gata şi pregătite pentru Taină, iar Domnul vrea să Se sfinţească şi doreşte să se comunice fiecăruia pururea, ce anume împiedică atunci împărtăşirea? Negreşit nimic. Deci ar spune cineva: dacă cineva dintre cei vii are în suflet cele zise mai înainte, dar n-ar veni la Taine, va avea oare de acolo o sfinţire cu nimic mai mică? Nu oricine, ci numai dacă cineva nu se poate apropia trupeşte, precum sufletele morţilor şi cum sunt cei ce rătăcesc în pustii, în munţi, în peşteri şi în crăpăturile pământului (cf. *Evr* 11, 38), cărora le e cu neputinţă să vadă jertfelnic şi preot; căci pe aceştia i-a sfinţit cu sfinţirea aceasta în chip nevăzut Hristos Însuşi. Dacă însă cineva, deşi poate, nu se apropie de Masă, acestuia îi este cu desăvârşire imposibil să dobândească sfinţirea care vine de la acestea, nu pentru că nu a venit pur şi simplu, ci pentru că deşi putea n-a venit. Şi de aceea e vădit că are sufletul gol de cele bune datorate; căci cum are un imbold şi o râvnă de a veni la această Masă cel care poate alerga uşor la ea, dar nu vrea? Şi cum are credinţă în Dumnezeu cel ce nu se teme de ameninţarea care vine din cuvintele Domnului pentru cei ce trec cu vederea această Cină? Cum ar putea crede că iubeşte cele pe care nu le primeşte deşi poate să le primească? De aceea nu e nimic nou dacă sufletelor desfăcute de trupuri care nu sunt vinovate de o asemenea răutate, Hristos le dă părtăşie la această Masă"[60].

Obiecţia 5

Unii obiectează zicând că Sfânta Cuminecătură e un lucru mare şi înfricoşător, şi de aceea are nevoie de o viaţă sfântă, desăvârşită şi îngerească.

Că Taina dumnezeieştii Cuminecături e mare şi înfricoşătoare şi are nevoie de o viaţă sfântă şi curată nu se îndoieşte nimeni. Numai că numele „sfânt" înseamnă multe.

[60] NICOLAE CABASILA, *Tâlcuirea dumnezeieştii Liturghii*, cap. 42; *PG* 150, 457–460.

Sfânt e numai Dumnezeu, pentru că El are sfinţenia naturală şi nu dobândită, iar oamenii care s-au învrednicit de Sfântul Botez primesc sfinţenia prin împărtăşirea de Dumnezeu Cel Sfânt şi de aceea se numesc sfinţi, fiindcă au primit sfinţirea prin harul Preasfântului Duh din naşterea din nou de sus. Şi, pe lângă aceasta, primesc mereu sfinţirea de la dumnezeieştile Taine; şi pe cât se apropie de Dumnezeu prin lucrarea poruncilor Sale stăpâneşti, pe atâta urcă spre desăvârşire sfinţindu-se; şi, iarăşi, pe cât se depărtează de Dumnezeu prin omiterea poruncilor, pe atât sunt stăpâniţi de patimi şi răutatea sporeşte în ei fiind lipsiţi de sfinţire; căci răutatea nu e nimic altceva decât lipsa binelui.

Aşa încât cei ce s-au învrednicit de naşterea din nou a Duhului Sfânt nu sunt împiedicaţi să se numească sfinţi şi, prin urmare, să se împărtăşească încontinuu de dumnezeieştile Taine ca nişte fii după har ai lui Dumnezeu Cel Sfânt. De aceea dumnezeiescul Hrisostom zice: Cele sfinte se cuvine să fie date sfinţilor, iar nu celor necuraţi şi întinaţi; iar vrând să arate deosebirea sfinţilor spune: „Deci niciun păcătos să nu se apropie; sau mai bine nu spun niciun păcătos, fiindcă atunci mă opresc de la dumnezeiasca Masă mai întâi pe mine însumi; ci nimeni care rămâne păcătos să nu se apropie; căci ştiu că toţi suntem în pedepse şi că nimeni nu se poate lăuda că are o inimă curată. Dar lucrul cumplit nu e că nu avem o inimă curată, ci că deşi nu avem o inimă curată, nu venim la Cel ce poate să o facă curată"[61]. Iar Teodoret spune: „Din câţi se împărtăşesc de Hristos unii se împărtăşesc ca nişte oi, adică dobândind virtutea desăvârşită, iar alţii ca nişte iezi, adică ştergându-şi prin pocăinţă petele păcatelor"[62].

Deşi aceştia acordă numai celor desăvârşiţi îngăduinţa de a se cumineca încontinuu [*synechōs*], dumnezeieştii Părinţi par totuşi a nu cere de la cei ce se împărtăşesc desăvârşirea, ci doar o îndreptare a vieţii prin pocăinţă. Căci aşa cum în această lume văzută nu toţi oamenii au aceeaşi vârstă, tot

[61] IOAN HRISOSTOM, *La: Am văzut pe Domnul* 6, 3; *PG* 56, 139.
[62] TEODORET AL CYRULUI, *Întrebări la* Ieşire 24; *PG* 80, 253.

aşa şi în lumea duhovnicească a Bisericii stările sunt diferite potrivit parabolei semănătorului: şi cel desăvârşit aduce lui Dumnezeu rod înmulţind [sămânţa primită] de o sută de ori, cel mijlociu de şaizeci de ori, iar începătorul de treizeci de ori (*Mt* 13, 23), fiecare după puterea lui şi nimeni nu e respins de Dumnezeu pentru că nu aduce rod însutit.

Noi însă, dacă vrem să gândim bine, să spunem că e cu neputinţă să vină cineva la desăvârşire fără cuminecarea continuă [*synechous*] cu Sfintele Taine; căci fără ea nu poate realiza iubirea, fără iubire nu poate realiza nici ascultarea de poruncile stăpânului, iar fără ascultare nu poate realiza nici desăvârşirea. Fiindcă, aşa cum spune înţeleptul Solomon, „începutul înţelepciunii e pofta cea adevărată de învăţătură, iar îngrijirea de educaţie are în ea iubirea, iubirea are în ea paza legilor, atenţia la legi e întărirea nestricăciunii, iar nestricăciunea ne face să fim aproape de Dumnezeu. Prin urmare, pofta de înţelepciune duce la Împărăţie" (*Sol* 6, 17–20).

De aceea, şi cel întru sfinţi avva Apollo, ştiind că Cuminecătura dumnezeiască e desăvârşirea iubirii dumnezeieşti, o numără împreună cu porunca iubirii şi spune că de aceste două porunci: Împărtăşirea frecventă [*sychnēn*] şi iubirea de aproapele, atârnă toată Legea şi Prorocii.

Dar ce nevoie avem să vorbim multe? Cum se împărtăşesc oare la patruzeci de zile cei ce avansează acestea: ca nişte desăvârşiţi sau ca nişte păcătoşi şi nedesăvârşiţi? Dacă se împărtăşesc ca nişte nedesăvârşiţi, atunci se cade să se cuminece mai frecvent [*sychnotera*] potrivit hotărârii lor, iar dacă se împărtăşesc ca nişte nedesăvârşiţi, se cade să se împărtăşească mai frecvent [*sychnotera*] ca să devină desăvârşiţi, cum spuneam mai sus.

Întrucât pruncul nu creşte să ajungă bărbat fără hrană trupească, cu atât mai mult nu ajunge la desăvârşire sufletul fără hrană duhovnicească. Şi precum înţelepţii din afară [păgâni] spun că trei sunt lucrurile care se văd la un prunc: ceea ce se hrăneşte, lucrul prin care se hrăneşte şi ceea ce hrăneşte, atunci ceea ce hrăneşte e sufletul, ceea ce se hrăneşte e trupul însufleţit, iar lucrul prin care acesta se hră-

neşte e hrana. Tot aşa, spune Gavriil al Filadelfiei, urmează lucrurile şi în naşterea din nou duhovnicească: „Şi aici este ceea ce se hrăneşte, adică omul botezat şi născut din nou; lucrul prin care se hrăneşte, adică preacuratele Taine, şi ceea ce hrăneşte, adică harul dumnezeiesc care le preface pe acestea în Trupul şi Sângele Mântuitorului nostru". De aceea spune şi Marele Vasile că acela care s-a născut din nou prin Botez trebuie să fie hrănit cu cuminecarea dumnezeieştilor Taine[63].

Dacă însă se împărtăşesc ca nişte păcătoşi, atunci nu se cade să se împărtăşească nici o dată la 40 de zile, şi nici măcar o dată pe an, cum spune Ioan Hrisostom: „Aşa cum cel ce nu are niciun rău pe conştiinţa lui trebuie să se apropie în fiecare zi, aşa cel ce zace în păcate şi nu se pocăieşte, nu este lucru sigur să se apropie nici de sărbători; căci nu apropierea o dată pe an ne eliberează de învinuiri, dacă ne apropiem cu nevrednicie, ci însuşi acest lucru ne condamnă încă şi mai mult, pentru că apropiindu-ne o singură dată, nici atunci nu ne apropiem în chip curat. De aceea vă rog pe voi toţi să nu vă atingeţi de Taine pur şi simplu din pricina necesităţii impuse de sărbătoare"[64].

Şi altundeva acelaşi zice: „Fiindcă preoţii nu-i ştiu pe toţi păcătoşii care se împărtăşesc cu nevrednicie, de multe ori Dumnezeu face acest lucru şi-i predă satanei; căci atunci când se întâmplă boli, uneltiri, doliu şi necazuri şi altele asemenea, ele au loc din această pricină. Acest lucru îl arată Pavel zicând aşa: «De aceea sunt între voi mulţi bolnavi şi neputincioşi şi mor destui» (*1 Co* 11, 30). Dar cum aceasta, zic ei, când ne apropiem o dată pe an? Fiindcă acesta e lucrul cumplit: faptul că hotărăşti vrednicia apropierii nu cu curăţia gândului, ci printr-un interval de timp; şi că socoteşti că a nu te apropia de multe ori e evlavie, neştiind că apropierea cu nevrednicie, chiar de se va face o singură dată, te-a întinat; iar dacă se face de multe ori, dar cu vrednicie, te-a mântuit. Nu este o îndrăzneală faptul de a te

[63] VASILE CEL MARE, *La Botez* I, cap. 3; *PG* 31, 1573.
[64] IOAN HRISOSTOM, *La Sfântul Filogon; PG* 48, 755.

apropia de multe ori, ci a te apropia cu nevrednicie, chiar şi o dată în tot anul. Noi însă, suntem atât de lipsiţi de minte şi nenorociţi, că, deşi facem tot anul mii de rele, nu ne facem nicio grijă să ne dezbrăcăm de ele, şi socotim că ne e de ajuns să nu îndrăznim să ne apropiem încontinuu şi ofensator de Trupul lui Hristos, negândindu-ne că şi cei ce L-au răstignit pe Hristos L-au răstignit o singură dată, iar dacă L-au răstignit o singură dată, urmează oare de aici că păcatul lor e mai mic? Şi Iuda L-a vândut o dată, şi oare acesta l-a scutit oare de osândă? De ce să măsurăm lucrul cu timpul? Timpul apropierii să ne fie conştiinţă curată!"[65].

Şi iarăşi: „Deci pe cine să-i primim? Pe cei ce se apropie o dată? Pe cei ce se apropie de multe ori? Pe cei ce se apropie de puţine ori? Nici pe cei ce se apropie o dată, nici pe cei ce se apropie de multe ori, nici pe cei ce se apropie de puţine ori, ci pe cei ce se apropie cu conştiinţă curată, cu inimă curată, cu viaţă ireproşabilă. Unii ca aceştia să se apropie pururea, iar cei ce nu sunt aşa nici măcar o singură dată. De ce? Fiindcă îşi primesc condamnare, osândă şi pedeapsă"[66].

Dar nu ştim de ce aceşti binecuvântaţi nu ascultă aceste lucruri, ci cer de la cei ce se împărtăşesc o viaţă şi o stare îngerească. Dacă oricine s-a botezat şi a fost născut din nou prin Sfântul Botez făgăduieşte să ducă o viaţă îngerească e în chip vădit pentru că se forţează pe cât îi stă în putinţă să săvârşească poruncile Stăpânului, precum e poruncit (*Mt* 11, 12); căci a împlini şi a săvârşi totdeauna poruncile dumnezeieşti e propriu cetelor îngereşti. Aşa încât şi cei botezaţi care păzesc poruncile dumnezeieşti nu sunt prin aceasta departe de conduita îngerilor şi întrucât se sârguiesc să păzească în trup curăţia îngerilor netrupeşti, precum strigă Apostolul şi zice: „Cetăţenia noastră e în ceruri" (*Flp* 3, 20), adică cetăţenia noastră, a creştinilor, e cerească şi îngerească. Dar şi dumnezeiescul Hrisostom zice: „Să ne atragem, aşadar, ajutorul imbatabil al Duhului

[65] Ioan Hrisostom, *Omilia 6 la 1 Timotei; PG* 62, 529.
[66] Ioan Hrisostom, *Omilia 17 la Evrei; PG* 63, 132.

păzind poruncile şi nu vom fi cu nimic mai prejos decât îngerii"[67]. Şi iarăşi: „Cel ce se mântuieşte primeşte un dublu har: îşi face viu sufletul şi se face pasăre care atinge bolţile cereşti"[68].

Obiecţia 6

Unii pun înainte ca referindu-se la dumnezeiasca Cuminecare cuvântul spus în *Proverbe* (25, 16) şi spun: „Când găseşti miere, mănâncă îndeajuns, ca nu cumva mâncând peste măsură să vomiţi".

La aceste sofisme ne ruşinăm să facem întâmpinare. Fiindcă, potrivit lui Grigorie Sinaitul şi altor părinţi, mâncarea mierii nu se înţelege cu referire la dumnezeieştile Taine, ci despre contemplaţia mentală şi desăvârşire. Iar dacă ei o iau cu referire la dumnezeieştile Daruri, eu îl ascult pe acelaşi grăitor în proverbe care-mi spune: „Mănâncă miere, fiule, căci bună e ceara; ca să-ţi îndulceşti gâtul. Aşa vei simţi înţelepciunea în suflet; căci dacă o găseşti, bun va fi sfârşitul tău şi nădejdea nu te va părăsi" (*Pr* 24, 13–14).

S-ar fi cuvenit să ne spună însă cum anume înţeleg pe acel „îndeajuns"; fiindcă nu avem altă măsură pentru Împărtăşire decât sfintele canoane ale Apostolilor şi ale întregii Biserici a lui Hristos: şi anume să ne cuminecăm (dacă e cu putinţă şi în fiecare zi, iar dacă nu) fie de patru ori pe săptămână, cum spun Vasile cel Mare şi dumnezeiescul Hrisostom, fie cel puţin în fiecare sâmbătă şi duminică şi în celelalte zile de sărbătoare; aşa cum Apostolul porunceşte soţilor să se abţină unii de la alţii în zilele în care se cuminecă cu dumnezeieştile Taine zicând: „Nu vă lipsiţi unii de alţii, decât, de comun acord pentru o vreme, ca să petreceţi în post şi rugăciune" (*1 Co* 7, 5). Iar dumnezeiescul Dionisie al Alexandriei spune: „Sâmbăta şi duminica soţii să se abţină de la comuniunea fizică unii cu alţii, pentru că în acestea se aduce lui Dumnezeu jertfa duhovni-

[67] Ioan Hrisostom, *Omilia 76 la Ioan* 14; *PG* 59, 499.
[68] Pseudo-Ioan Hrisostom [Severian al Gabalei], *Cuvântul 4 la Facerea lumii; PG* 56, 459.

cească" (canonul 4). Dar şi dumnezeiescul Grigorie [Palama] al Tesalonicului vorbeşte despre sărbători zicând aşa: „Ziua întâi a săptămânii — care se numeşte duminică pentru că e închinată Domnului Care a înviat în ea din morţi şi ne-a arătat dinainte şi ne-a încredinţat învierea cea de obşte, în care orice lucru pământesc va înceta — să o sfinţeşti şi să nu faci în ea niciun lucru din cele ale vieţii, afară de cele neapărat necesare, iar celor aflaţi sub ascultarea ta sau împreună cu tine să le dai toată uşurarea, ca să slăviţi împreună pe Cel ce ne-a câştigat prin moartea Sa şi a înviat împreună cu El firea noastră; să-ţi aduci aminte de veacul viitor şi să meditezi la toate poruncile şi îndreptările Domnului. Şi să te cercetezi dacă n-ai călcat sau omis vreo poruncă şi să te îndreptezi în toate, şi să stărui în această zi în biserica lui Dumnezeu, să iei parte la adunările ce se fac în ea şi să te împărtăşeşti cu credinţă sinceră şi conştiinţă neosândită cu Sfântul Trup şi Sânge al lui Hristos şi să pui început al unei vieţi mai riguroase, să te înnoieşti şi să te pregăteşti pentru primirea bunătăţilor veşnice viitoare. Aşa să sfinţeşti ziua sâmbetei [odihnei], odihnindu-te prin nelucrarea celor rele; iar cu duminica să uneşti şi marile sărbători legiuite, făcând şi în ele aceleaşi lucruri şi abţinându-te de la aceleaşi"[69].

Obiecţia 7

Unii, puşi în mişcare de o frică lipsită de Dumnezeu, numesc erezie împărtăşirea continuă [*synechōs*] zicând că aşa cum cei botezaţi în afara predaniei Bisericii sunt eretici, aşa sunt eretici şi câţi se împărtăşesc încontinuu [*synechōs*].

Noi însă ne mirăm într-adevăr ce să spunem la nişte cuvinte atât de îndrăzneţe? Spunem doar că potrivit acestei opinii urmează că sunt eretici toţi sfinţii, nu numai câţi îi îndeamnă pe credincioşi la dumnezeiasca Împărtăşire, ci şi câţi primesc cuvintele lor; precum şi toţi preoţii câţi

[69] Grigorie Palama, *Decalogul legiuirii potrivit lui Hristos*, porunca 4.

liturghisesc şi se împărtăşesc în fiecare zi — vai ce blasfemie! —, şi mai ales sfântul Apollo care era renumit în sfinţenie şi avea cinci mii de ucenici sub ascultarea lui; despre acesta dumnezeiescul Ieronim scrie că s-a dus şi l-a găsit că „după ce am făcut rugăciune, spălându-ne picioarele şi punând masa, ne-a sărutat sufleteşte şi trupeşte, adică ne-am cuminecat împreună cu ei cu dumnezeieştile Taine, cum facem în fiecare zi; iar după masă noi ne-am odihnit, iar ei mergând în pustie, s-au rugat în genunchi până a doua zi când a venit vremea adunării [slujbei]. Şi după ceasul al nouălea şi vecernie s-au cuminecat; iar după cuminecare, unii au şezut şi au mâncat, alţii mai înflăcăraţi s-au dus în liniştire [isihie], trăind numai cu puterea Împărtăşirii. Şi pururea pomenitul ne-a spus multe povestiri folositoare de suflet, mai cu seamă ca să ne cuminecăm în fiecare zi cu dumnezeieştile Taine şi să-i primim pe străini ca pe nişte îngeri ai lui Dumnezeu, ca Avraam, Lot şi alţii asemenea lor, fiindcă de aceste două porunci atârnă toată Legea şi Prorocii"[70].

Aşadar, dat fiind că întreg corul dumnezeieştilor Părinţi e alcătuit din sfinţi şi robi adevăraţi ai lui Hristos, de aici urmează, din contră, că aceştia, care pun înainte unele ca acestea, sunt de fapt potrivnici atât Apostolilor, cât şi Sinoadelor ecumenice şi locale şi sfinţilor în parte; şi nu numai acestora, ci şi Însuşi Domnului Care spune: „Cel ce mănâncă Trupul Meu şi bea Sângele Meu are viaţă veşnică (*In* 6, 54) şi iarăşi: „Aceasta să faceţi întru pomenirea Mea" (*Lc* 22, 19), adică în fiecare zi şi întotdeauna, cum explică dumnezeiescul Hrisostom, aşa cum am văzut mai înainte.

Sfântul Timotei al Alexandriei îi primeşte la Împărtăşire în fiecare duminică chiar şi pe demonizaţi, dacă nu hulesc/blasfemiază dumnezeieştile Daruri, zicând: „Şi credinciosul demonizat, dacă nu defaimă sau huleşte/blasfemiază Taina, să se cuminece; nu însă în fiecare zi, îi este de ajuns numai în fiecare duminică" (canonul 3). Dumnezeieştii Părinţi îi primesc încontinuu [*synechōs*] la împărtăşirea cu dumne-

[70] *Lavsaikon* 52; *PG* 34, 1148.

zeieştile Taine nu numai pe cei sănătoşi, dar chiar şi pe cei demonizaţi, iar binecuvântaţii aceştia nu-i primesc nici pe cei ce au mintea întreagă, ci caută să se arate mai legali decât legea.

Obiecţia 8

Unii obiectează şi spun: „Oare ei, ca nişte oameni, nu sunt chinuiţi de patimi, de lăcomia pântecelui, slavă deşartă, râs, vorbire deşartă şi alte asemenea? Şi cum vor să se cuminece frecvent [*sychna*]?"

Acestora le răspunde Sfântul Anastasie al Antiohiei şi spune: „Sunt mulţi care, deşi se împărtăşesc o dată pe an, se predau păcatului, şi alţii care se împărtăşesc mai des, se feresc de multe ori de la multe rele, temându-se de osânda Împărtăşirii. Deci dacă greşim cu unele lucruri mici şi omeneşti şi uşor de iertat, furaţi de limbă, de auz, de ochi, de slavă deşartă, atunci făcându-ne reproşuri nouă înşine şi mărturisindu-ne lui Dumnezeu, să ne împărtăşim aşa cu Sfintele Taine crezând că Împărtăşirea dumnezeieştilor Taine se face spre curăţirea de asemenea păcate; dacă însă facem lucruri grele, rele, trupeşti şi necurate şi avem ranchiună pe aproapele, să nu ne atingem nicidecum de dumnezeieştile Taine. Dar întrucât suntem oameni trupeşti şi neputincioşi, târâţi de multe păcate, Dumnezeu ne-a dat felurite jertfe spre iertarea păcatelor, pe care dacă I le aducem, ne curăţă spre apropierea de Sfintele Taine; căci milostenia e o jertfă curăţitoare de păcate; căci zice proorocul David: «Jertfa lui Dumnezeu: duh zdrobit, o inimă umilită şi smerită Dumnezeu nu va urgisi» (*Ps* 50, 18). Dacă-I aducem lui Dumnezeu aceste jertfe, chiar dacă avem unele scăderi omeneşti, putem să ne apropiem de Sfintele Taine cu frică şi cu cutremur, cu străpungere şi mărturisire, ca femeia care avea scurgere de sânge care s-a apropiat de Hristos plângând şi tremurând (cf. *Mt* 9, 20); căci este păcat spre moarte şi este păcat spre pocăinţă; iar pocăinţa adevărată poate tămădui toate; căci altă iertare are cel ce se apropie de Sfintele Taine cu frică şi cu cutremur, cu mărturisire şi străpungere, şi altă pedeapsă are cel ce se apropie de dumnezeieştile Taine fără frică şi cu dispreţ: căci celor ce se apropie cu dispreţ şi nevrednicie nu numai că nu li se dă iertarea păcatelor, dar, mai mult, intră în ei diavolul; dar cei ce se apropie cu frică şi cutremur de dumnezeieştile Taine nu numai că se sfinţesc şi primesc iertarea păcatelor, dar îl alungă din ei înşişi şi pe diavolul"[71].

Dar cu toate aceste mărturii contrare ale sfinţilor dascăli ai Bisericii, unii nu încetează, ci avansează încă o altă obiecţie zicând:

Obiecţia 9

Pentru că în vremea aceea se împărtăşeau cei mai mulţi şi foarte puţini nu se împărtăşeau, de aceea dumnezeieştii Părinţi îi canonisesc pe cei foarte puţini ca să nu se scandalizeze cei mai mulţi. Acum însă, fiindcă cei mai mulţi nu se împărtăşesc, ci numai câţiva puţini, trebuie să nu se împărtăşească şi aceştia puţini, ca să nu se facă neorânduială în Biserică şi să-i scandalizeze pe cei mulţi.

Cei ce spun acestea s-ar cădea să ştie ce înseamnă scandal şi neorânduială, şi abia atunci să avanseze aceşti termeni; fiindcă scandal este şi se spune ceea ce depărtează pe om de Dumnezeu şi-l apropie de diavol, cum spune Marele Vasile: „Lucrarea păcatului înstrăinează de Domnul şi apropie de diavol"[72]; şi iarăşi: „Tot ce se opune voii Domnului e scandal"[73]. Sau ca să vorbesc mai limpede: scandal e orice obstacol pus în drum ca să se împiedice de el trecătorul, precum îl roagă proorocul pe Dumnezeu să-l izbăvească de unele ca acestea zicând: „Păzeşte-mă, Doamne, de mâna păcătosului, scoate-mă de la oamenii nedrepţi, care au gândit să împiedice paşii mei; ascunsu-mi-au cei mândri cursă şi laţ au întins cu funii picioarelor mele; pe cărare pietre de poticneală [*skandala*] mi-au pus mie" (*Ps* 139, 4–5).

[71] Anastasie al Antiohiei, citat neidentificat.

[72] VASILE CEL MARE, *Regula morală* 22, 1; *PG* 31, 741.

[73] *Ibid.*, 33, 2; *PG* 31, 752.

Deci, dat fiind că odinioară cei mai puţini îi scandalizau în acest chip pe cei mai mulţi fiindcă-i trăgeau spre nepăsare şi călcarea poruncii lui Dumnezeu, aşa cum acum cei mulţi îi scandalizează pe cei puţini trăgându-i spre nesocotirea poruncii, ce anume se cade să facem? Aşa cum atunci cei puţini îşi tăiau voia şi urmau celor mulţi făcând voia lui Dumnezeu, aşa şi acum cei mulţi se cade să-şi taie voia lor şi să-i urmeze pe cei puţini făcând voia lui Dumnezeu, iar nu aceia să lase porunca lui Dumnezeu pentru că sunt puţini şi să urmeze călcării poruncii din cauza celor mulţi. Căci dacă aşa s-ar face lucrurile, atunci s-ar fi căzut şi ca prorocul Ilie şi Apostolii şi atâţia alţi Părinţi câţi s-au luptat pentru adevăr, să acopere adevărul şi să urmeze celor mulţi, fiindcă aceştia erau puţini. De aceea Vasile cel Mare zice: „În cele ce privesc voia Domnului trebuie să arătăm o îndrăzneală fermă, chiar dacă unii se scandalizează"[74].

Iar dacă unii spun că se scandalizează neputând să-i vadă împărtăşindu-se, să înţeleagă singuri că acest lucru e un rezultat fie al invidiei, fie al urii de fraţi.

Deci nu se cade să dispreţuim poruncile lui Dumnezeu ca să nu se scandalizeze oamenii, cum spune dumnezeiescul Hrisostom: „Până într-atât să ne îngrijim să nu-i scandalizăm pe oameni, cât să nu le dăm şi oferim noi înşine prilej; dar dacă, fără să le dăm noi prilej, ei vor să ne învinuiască pur şi simplu, atunci să râdem şi să plângem [pentru nebunia lor]. Tu poartă de grijă să te porţi bine înaintea Domnului şi a oamenilor; dacă însă te îngrijeşti să te porţi bine, iar acela te batjocoreşte, să nu-ţi faci griji deloc. Căci aşa zicea Hristos celor ce se scandalizau de El: «Lasă-i!, căci sunt călăuze oarbe orbilor» (*Mt* 15, 14). Pentru că atunci când scandalizarea vine de la noi, vai nouă! Dar când nu vine de la noi, nu avem păcat. Şi iarăşi: «Vai vouă!, pentru că din pricina voastră e blafemiat Numele lui Dumnezeu» (*Rm* 2, 24). Ce deci? Dacă eu fac ceva din cele ce trebuie făcute, iar altul huleşte? Atunci nu tu ai păcat, ci acela; căci prin acela este blasfemiat. Căci atunci când ceva din cele

[74] VASILE CEL MARE, *Regula morală* 33, 5; *PG* 31, 753.

plăcute lui Dumnezeu e oprit din pricina scandalizării altuia, trebuie să nu băgăm de seamă; trebuie să ne facem însă griji atunci când din pricina aceluia suntem siliţi să-L supărăm pe Dumnezeu. Căci, spune-mi!, dacă vorbind noi şi luându-i în râs pe beţivi, cineva se scandalizează, voi înceta oare să vorbesc? Nu. Căci în toate e bine să se cunoască măsura. Mulţi au blasfemiat pentru că o fată frumoasă a rămas fecioară şi-i defăimau pe cei ce o catehizau. Ce deci? Trebuia oare ca aceia să înceteze din această pricină? Nicidecum. Căci n-au făcut nimic potrivnic, ci mai degrabă un lucru care-i place lui Dumnezeu. Întotdeauna se cade să urmăm legilor lui Dumnezeu şi să ne sârguim să nu oferim niciun prilej de scandal, pentru ca noi să fim nevinovaţi, şi să ne învrednicim de iubire de oameni de la Dumnezeu"[75].

Acestea deci despre scandal; iar neorânduială este atunci când un lucru se face afară de rânduiala lui. Iar întrucât rânduiala şi legea Bisericii e ca toţi creştinii, ce se găsesc de faţă la dumnezeiasca Liturghie şi nu sunt sub canon, să se împărtăşească, este evident că fac neorânduială călcând legile Bisericii câţi nu se cuminecă. De aceea zice şi prorocul Avacum: „Soarele s-a ridicat şi luna a stat în rânduiala ei" (*Oda* 4); adică: Soarele dreptăţii, Hristos Dumnezeul nostru, S-a înălţat pe cruce şi luna, adică Biserica, a stat în rânduiala ei, adică în voinţa şi porunca lui Dumnezeu, din care a căzut. Aşadar, câţi fac ceva în afara poruncii lui Dumnezeu aceştia fac scandalurile şi neorânduielile, iar nu câţi se luptă după putere să păzească poruncile Stăpânului.

Obiecţia 10

Alţii pun înainte *Tomosul Unirii* şi spun că e un canon scris în *Ceaslov* care hotărăşte că creştinii trebuie să se împărtăşească de trei ori pe an.

Acest canon pe care-l pun înainte binecuvântaţii aceştia, dacă e falsificat, dar şi dacă ar fi autentic, vă rog să-mi

[75] IOAN HRISOSTOM, *Omilia 46 la Fapte* 21; *PG* 60, 321–326.

spuneți: este oare cuvenit și drept ca el să aibă mai multă putere decât atâtea și atâtea trâmbițe ale Duhului Sfânt pe care le-am menționat? Căci scriu legile imperiale că orice lege de la aceștia, adică imperială, s-ar găsi contrară sfintelor canoane ale dumnezeieștilor Părinți, să fie nevalidă. Iar dumnezeiescul Hrisostom spune ca obiceiul contrar dumnezeieștilor canoane să se întrerupă; și, iarăși, zice: „Greu este obiceiul, cumplit și cu anevoie de păzit; prin urmare, pe cât știi puterea obiceiului, pe atât sârguiește-te să te eliberezi de obiceiul rău și să te muți spre un altul, mai folositor"[76]. Deci cum caută aceștia să recomande acest obicei vătămător de suflet? Dar fiindcă aceștia caută să acopere adevărul cu canonul acesta, noi vom arăta pe scurt sensul exact al acestui canon, ca să se arate adevărul curat și nimeni să nu se amăgească.

Acest canon s-a făcut din această pricină: Pentru că împăratul Leon cel Înțelept [886–912] a venit la a patra căsătorie, a fost îndepărtat/afurisit de patriarhul Nicolae [901–907]; iar împăratul l-a silit pe Nicolae să iasă din scaun fiindcă nu voia să-i îngăduie căsătoria a patra, și a pus în locul lui pe Eftimie [907–912], care a desființat îndepărtarea/afurisenia împăratului. Cu acel prilej arhiereii și împăratul s-au împărțit în două: unii erau cu patriarhul Nicolae, alții cu Eftimie. După ce împăratul Leon a murit, a venit împărat în locul său fratele lui, Alexandru [912–913], care l-a silit pe Eftimie să iasă din scaun și l-a pus iarăși patriarh pe Nicolae [912–925]. Murind și Alexandru, a venit împărat nepotul său, adică fiul lui Leon, Constantin Porfirogenetul [913–959]; iar socrul acestuia, Roman [920–944], avea demnitatea de părinte al împăratului. Aceștia au adunat un sinod în anul 920 după Hristos și au împiedicat nu numai căsătoria a patra, dar au făcut un canon și contra căsătoriei a treia, care spune: „Dacă cineva a ajuns la vârsta de patruzeci de ani și, fără să se rușineze de fire și fără să se îngrijească de viața creștină cuviincioasă datorată, ci numai de

[76] Ioan Hrisostom, *Prima catehează către cei ce vin la luminare*; *PG* 49, 230.

pofta pătimașă, se grăbește spre căsătoria a treia, cu toată rigoarea și paza hotărâm ca acesta să rămână neîmpărtășit până la cinci ani și nicidecum să nu i se scurteze acest timp, dar chiar și după ce se va fi învrednicit din nou de preacurata Împărtășanie, să nu-i fie îngăduit să vină la Împărtășanie în altă vreme decât numai la mântuitoarea Înviere a lui Hristos Dumnezeul nostru, din pricina curățirii din nou, după putință, prin înfrânarea anterioară a postului. Iar dacă cineva, fiind în vârstă de treizeci de ani și având copii din căsătoriile anterioare, se leagă cu o a treia femeie, și acesta să rămână neîmpărtășit de cuminecarea Preasfintelor Taine până în al patrulea an fără iertare; după care se învrednicește iarăși de Împărtășirea Tainelor, dar să se bucure de ele numai de trei ori pe an: o dată de mântuitoarea Înviere a lui Hristos Dumnezeul nostru; a doua oară de Adormirea Preacuratei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoarea; iar a treia oară de Nașterea lui Hristos Dumnezeul nostru, pentru că acestora le premerge post și folosul care vine de la acesta"[77].

Actul acestui sinod s-a numit *Tomosul Unirii*, fiindcă arhiereii și poporul, care mai înainte erau împărțiți din pricina căsătoriei a patra lui Leon, s-au unit din nou. Nu știu însă care binecuvântat, fie din lipsă de învățătură, fie vrând să-i împiedice pe creștini de la viața veșnică, a prescurtat canonul acesta și așa l-a introdus în *Ceaslov*. Iar binecuvântații noștri duhovnici găsindu-l aici l-au răspândit în întreaga lume, împovărându-i cu epitimia și canonul celor căsătoriți a treia oară pe toți creștinii feciorelnici, căsătoriți o singură dată, sau de două ori, de orice vârstă.

Dar eu nu mă mir atât de duhovnici, cât mă mir că bunii arhierei și păstori n-au trâmbițat numaidecât cu trâmbițele insuflate de Dumnezeu ale adevărului, ca să înfiereze pe semănătorul unei asemenea neghine și să smulgă această plantă putredă din Biserică, pentru că ei au de la harul Duhului Sfânt puterea de a menține cele bune și a îndrepta cele ce au nevoie de îndreptare.

[77] În *Actele Sinoadelor*, vol. 2, p. 975.

Dar poate că arhiereii vor pretexta că, întrucât se găsesc sub jugul otomanilor şi sunt loviţi de multe griji, unele ca acestea sunt încredinţate dascălilor şi predicatorilor. Iar binecuvântaţi aceştia, unul vrând să nu-şi piardă liniştea iar altul pretextând alte pretexte, toţi refuză şi aruncă povara de pe unul pe altul, acoperind ca într-un mormânt cuvântul lui Dumnezeu şi adevărul, şi tăcând arată că sunt de acord să se facă unele ca acestea; precum spune dumnezeiescul Meletie Mărturisitorul [† 1307][78]: „Iar dacă cineva, care are cunoaşterea şi ştie bine cele ale adevărului, îl ascunde în unele moduri, nu-l proclamă deschis şi nu-l spune cu îndrăzneală, nici nu se ţine de dumnezeieştile şi veneratele canoane şi nu pune înainte legile Părinţilor, pe drept se supune unei pedepse nu mai mici [decât a celor care le calcă]. Cel ce trece sub tăcere adevărul îl ascunde pe Hristos în mormânt, precum a zis mai înainte un Părinte, şi altul spune iarăşi: a trece sub tăcere buna cinstire a lui Dumnezeu e primejdie mare cu adevărat, osândă veşnică şi prăpastie a pierzaniei. Nu este drept, nu este îngăduit, nu este cuvenit ca bine-cinstitorii să tacă atunci când cei ce se sârguiesc să recomande amăgirea şi rătăcirea nesocotesc legile. Iar atunci când, spune cineva dintre cei mari, primejdia şi vătămările Îl privesc pe Dumnezeu şi vreuna e atribuită Lui, care bine-cinstitor va tăcea? care va sta liniştit? Căci tăcerea înseamnă consimţământ. Acest lucru îl arată limpede Înainte-mergătorul Domnului şi Macabeii care pentru acea mică prescripţie a Legii s-au primejduit până la moarte şi n-au cedat nimic din ale Legi. De multe ori războiul se cunoaşte a fi lăudabil, iar lupta se arată mai bună decât o pace vătămătoare de suflet. Căci e mai bine a rezista celor ce nu cugetă bine decât a le urî în chip rău într-un gând cu ei separându-ne de Dumnezeu şi unindu-ne

[78] Monah de la Galesion, mărturisitor pentru Ortodoxie în rezistenţa ortodoxă bizantină împotriva „Unirii" de la Lyon (1274) impusă cu forţa de Mihail VIII Paleologul, autor al unui vast poem didactico-moral în 13800 de versuri pe 190 de teme grupate alfabetic (de aici numele său de *Alfavitalfavitos*). Pregătit pentru tipar de Nicodim Aghioritul încă din 1778–1779, el n-a putut găsi un editor decât în 1927.

cu ei"[79]. Iar dumnezeiescul Hrisostom zice: „Dacă însă atunci când e nedreptăţit un bărbat, nu e lucru sigur a te preface, de ce pedeapsă nu va fi vrednic cel ce tace şi trece cu vederea atunci când sunt insultate legile?"[80].

Obiecţia 11

Mulţi potrivnici spun că faptul de a se împărtăşi cineva nu e o dogmă de credinţă care să fie păzită şi indispensabilă.

Chiar dacă Împărtăşirea frecventă [*sychnē*] nu e o dogmă de credinţă, ea este însă o poruncă a Stăpânului care se cuprinde şi în alte vorbe ale Domnului, dar mai ales în aceea pe care a spus-o zicând: „Aceasta să faceţi întru pomenirea Mea" (*Lc* 22, 19), adică încontinuu şi în fiecare zi [*synechōs kai kath'hekasten*], cât ţine veacul acesta. De aceea, întrucât e o poruncă a Stăpânului, ea se cade să fie cu necesitate păzită şi, cum am spus mai sus în partea întâi a cărţii.

Iar câţi spun unele ca acestea arată prin aceasta că vor să dezbrace dogmele şi să le lase lipsite de orice reglementare şi legiuire bisericească. Dar să-i întrebăm: pe ce anume trebuie să stea aceste dogme? Dumnezeiescul Hrisostom ne-a spus oare mai înainte că vieţuirea [conduita] are nevoie de dogme corecte, iar dogmele au nevoie de vieţuire curată, iar vieţuirea curată se naşte din şi se realizează prin dumnezeieştile porunci, prin legile sfinte ale Bisericii şi veneratele predanii şi reglementări ale dumnezeieştilor Părinţi. Deci dacă vom nesocoti sfintele canoane, poruncile Stăpânului şi celelalte, atunci va dispare şi vieţuirea curată. Dar dacă dispare vieţuirea curată, atunci pierdem şi dogmele drepte şi vom rămâne pustii şi întunecaţi.

Timpul nu-mi va ajunge să enumăr zecile de mii de exemple ale atâtor şi atâtor sfinţi care au suferit cele rele şi au murit pentru aşezămintele şi canoanele bisericeşti. Şi totuşi se găsesc unii atât de îndrăzneţi, încât nu numai că

[79] *Alfavitalfavitos*, tema 10.

[80] Ioan Hrisostom, *Cuvânt la Sfinţitul Mucenic Vavila; PG* 50, 547.

nu suferă cele rele pentru adevăr, dar i se opun şi desfiinţează poruncile Stăpânului, împiedicându-i de la dumnezeiasca Cuminecătură pe câţi se apropie să se cuminece, fără nicio altă greşeală sau prilej; ceea ce este un lucru foarte cutezător, întrucât Însuşi Domnul nu l-a exclus de la cuminecare nici măcar pe Iuda, deşi îl ştia ca pe un vas întinat al răutăţii. Domnul îi primeşte în fiecare zi pe toţi cei ce se împărtăşesc, şi pe cei vrednici îi curăţă, îi luminează şi sfinţeşte, iar pe cei nevrednici mai întâi îi predă muşcăturii conştiinţei, după care, dacă se îndreaptă, îi primeşte cu îndurare. Dacă însă rămân neîndreptaţi, îi predă feluritor neputinţe, precum zice Apostolul, că, întrucât mulţi s-au împărtăşit cu nevrednicie, din această pricină destui creştini au ajuns bolnavi şi au murit (*1 Co* 11, 30).

Dar binecuvântaţii aceştia, fără să ştie starea celor ce se împărtăşesc, numai ca să menţină răul obicei care stăpâneşte cu vătămare sufletească, îi împiedică pe ortodocşi de la Cuminecarea dumnezeiască. Să-l întrebăm însă pe Marele Vasile să ne spună adevărul: „Este oare necesar sau lipsit de primejdie să refuzăm ceva din cele poruncite de Dumnezeu ori să-l împiedicăm pe cel ce i s-a poruncit să le facă, sau să ţinem partea celui care-l împiedică, mai cu seamă dacă acela care-l împiedică e un om autentic sau un gând binecuvântat se opune poruncii?" La care Sfântul răspunde: „Întrucât Domnul zice: «Învăţaţi de la Mine că sunt blând şi smerit cu inima» (*Mt* 11, 29), e evident că şi toate celelalte sunt învăţate de El în chip sigur. Să ne aducem aminte că, atunci când Ioan Botezătorul i-a spus: «Eu am nevoie să fiu botezat de Tine şi Tu vii la mine?», Însuşi Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul Unul-Născut al Dumnezeului Celui Viu, i-a răspuns: «Lasă acum, că aşa trebuie să plinim toată dreptatea» (*Mt* 3, 15); şi cum, atunci când Petru voia să-l abată de la încercările prorocite de Însuşi Domnul că aveau să i se întâmple la Ierusalim, i-a spus cu iritare: «Înapoia Mea, Satano! Că piatră de poticneală îmi eşti, fiindcă nu gândeşti cele ale lui Dumnezeu, ci cele ale oamenilor» (*Mt* 16, 23); şi iarăşi cum, atunci când acelaşi Petru a refuzat sub pretextul cinstirii date Stăpânului slujirea Acestuia, Domnul i-a zis: «Dacă nu te voi spăla, nu vei avea parte de Mine» (*In* 13, 8). Iar dacă e să ajutăm mai mult sufletul cu exemple luate dintre cei de un neam cu noi, să ne amintim şi de Apostolul care spune: «Ce faceţi de plângeţi şi-mi sfâşiaţi inima? Căci eu gata sunt nu numai să fiu legat, ci şi să mor în Ierusalim pentru Numele Domnului Iisus» (*FA* 21, 13). Şi cine e mai slăvit decât Ioan? sau mai autentic decât Petru? Sau ce gânduri s-ar putea arăta mai evlavioase decât cele care le-au venit acelora? Se ştie însă că nici Moise cel sfânt, nici Iona prorocul, care s-au folosit de unele gânduri spre nesocotirea ascultării, n-au rămas nevinovaţi înaintea lui Dumnezeu. Toţi aceştia ne învaţă, aşadar, că nu trebuie nici să-i contrazicem, nici să-i împiedicăm pe alţii şi nici să luăm partea celor care-i împiedică. Iar dacă toate acestea şi unele ca acestea ne învaţă să nu luăm partea unora ca aceştia, cu atât mai mult e necesar să-i imităm în toate celelalte pe sfinţi, care uneori spuneau: «Trebuie să ascultăm de Dumnezeu mai mult decât de oameni» (*FA* 5, 29), iar alteori au zis: «Judecaţi dacă e mai bine să ascultăm de voi decât de Dumnezeu! Căci nu putem să nu spunem cele ce am văzut şi auzit» (*FA* 4, 19)"[81]. Şi iarăşi: „Nu trebuie să împiedicăm pe cel ce face voia lui Dumnezeu fie din porunca lui Dumnezeu, fie dintr-un cuvânt care urmează poruncii Lui, nici nu trebuie ca acela ce face porunca să ţină partea celor care-l împiedică, chiar dacă sunt oameni autentici, ci să stăruie în judecata sa"[82]. „Pe cel ce face porunca lui Dumnezeu nu dintr-o dispoziţie sănătoasă, dar salvează în aparenţă exactitatea cuvântului Domnului, nu trebuie să-l împiedicăm, în măsura în care nimeni nu e vătămat de acel lucru, ba chiar câteodată unii se şi folosesc de acesta, ci trebuie îndemnat să aibă gândul demn de realizarea lui"[83]. „Nu trebuie să urmăm predaniilor oamenilor spre desfiinţarea poruncii lui Dumnezeu"[84]. „Nu trebuie să preferăm voia noastră proprie voii lui Dum-

[81] VASILE CEL MARE, *Despre Botez* II, întrebarea 11; *PG* 31, 1621–1624.
[82] VASILE CEL MARE, *Regula morală* 19, 1; *PG* 31, 733.
[83] *Ibid.* 19, 2; col. 736.
[84] *Ibid.* 12, 2; col. 724.

nezeu, ci în orice lucru să căutăm şi să facem voia lui Dumnezeu"[85].

Iar dumnezeiescul Hrisostom spune: „Trebuie să stăm cu vitejie împotriva tuturor lucrurilor care ne retează pornirea noastră bună. Ascultă ce spune Hristos: «Cine iubeşte pe tată sau pe mamă mai mult decât pe Mine nu este vrednic de Mine» (*Mt* 10, 37). Căci atunci când facem ceva din cele plăcute lui Dumnezeu, oricine ne împiedică să le facem trebuie să ne fie vrăjmaş şi duşman, chiar de ar fi tată ori mamă, sau oricine ar fi"[86].

Purtătorul de Dumnezeu Ignatie zice: „Oricine vorbeşte pe lângă cele orânduite, chiar de-ar fi demn de crezare, chiar de-ar posti, chiar de-ar fi feciorelnic, chiar de-ar face semne sau ar proroci, să vă pară lup în piele de oaie care lucrează stricăciunea"[87].

Iar dumnezeiescul Meletie Mărturisitorul spune: „Nu ascultaţi de monahi, nici de preoţi în cele ce vi le spun fără lege şi vi le explică cu răutate. Dar ce spun de monahi şi de preoţi? Nu ascultaţi nici de episcopi dacă vă îndeamnă cu vicleşug să faceţi, să spuneţi şi să gândiţi cele nefolositoare!"

Obiecţia 12

Unii se scandalizează fiindcă nu ascultăm de cele ce ne spun, mai ales în ce priveşte oprirea de la Cuminecarea continuă [*synechous*], şi pun înainte în apărarea lor acestea trei: 1. că atât canoanele, cât şi poruncile sunt sub puterea arhiereilor; 2. că nu se cade să-i cercetăm pe arhierei, pe învăţători şi duhovnici pentru cele ce ne spun, ci doar să ascultăm de toţi cu simplitate; şi 3. pun înainte cuvântul apostolic: „Ascultaţi de conducătorii voştri şi supuneţi-vă lor" (*Evr* 13, 17).

La aceste trei părţi ale obiecţiei n-avem nimic propriu de spus, ca să nu creăm confuzie şi tulburare unora; dar a

[85] *Ibid.* 12, 4; col. 724.
[86] IOAN HRISOSTOM, *Despre feciorie* 78; *PG* 48, 591.
[87] PSEUDO-IGNATIE TEOFORUL, *Către Heron* 2, 1.

tăcea cu totul faţă de ele socotim că e un lucru vătămător e suflet; de aceea, să vedem ce spun sfinţii, ca să nu se osteneasc fiecare degeaba.

La prima parte a obiecţiei răspunde Marele Vasile şi spune: „Căci dacă Însuşi Domnul, întru Care a binevoit Tatăl (*Mt* 3, 17), întru Care sunt toate comorile ascunse ale înţelepciunii (*Col* 2, 3), Care a primit de la Tatăl toată puterea şi judecata (*Mt* 28, 18; *In* 5, 22), spune: «Poruncă Mi-a dat Tatăl ce să spun şi ce să grăiesc» (*In* 12, 49); şi iarăşi: «Cele ce le grăiesc, cum Mi-a grăit Tatăl, aşa grăiesc» (*In* 12, 50), iar Duhul Sfânt nu grăieşte de la Sine, ci câte aude de la El acestea le grăieşte (*In* 16, 13), cu cât mai mult e cucernic şi sigur pentru noi a cugeta şi a face acest lucru"[88].

Iar dumnezeiescul Hrisostom arată pornind de la însăşi hirotonia arhiereilor că aceştia sunt supuşi dumnezeieştilor canoane şi porunci zicând aşa: „Fiindcă arhiereul [Legii vechi] era cap al poporului, trebuia ca acela care devenea capul tuturor să aibă puterea sa pe cap (căci ca putere absolută e insuportabilă, dar având pusă pe ea semnul stăpânirii e sub lege); deci porunceşte ca creştetul său să nu fie gol, ci acoperit; pentru ca să înveţe capul poporului că şi el are un cap. De aceea şi în Biserică la hirotoniile arhiereilor li se pune pe cap Evanghelia lui Hristos, ca să înveţe cel hirotonit că ia tiara adevărată a Evangheliei, şi ca să înveţe că, deşi este capul tuturor, acţionează sub legile ei: stăpânind peste toţi, dar fiind stăpânit de legi; legiuind toate, dar fiind legiuit de lege"[89]. De aceea un viteaz din cei din vechime pe numele lui Ignatie, care s-a distins prin arhierie şi martiriu, scriind unui alt arhiereu, spunea: „Nimic să nu se facă fără socotinţa ta, nici tu să nu faci nimic fără socotinţa lui Dumnezeu, căci faptul că arhiereul are Evanghelia [pusă peste cap] e un semn că este sub o putere"[90].

Cât despre partea a doua [a obiecţiei], unde spun să nu-i cercetăm noi pe arhierei, învăţători şi duhovnici, ci să-i

[88] VASILE CEL MARE, *Cuvânt despre credinţă; PG* 31, 677.
[89] PSEUDO-IOAN HRISOSTOM, *Cuvântul* 62, vol. VI, neautentic.
[90] PSEUDO-IGNATIE TEOFORUL, *Către Policarp* (varianta interpolată).

ascultăm pe toţi, la ea răspunde Marele Vasile spunând că „întâi-stătătorul trebuie să facă şi să spună fiecare cuvânt cu multă reflecţie şi punere la încercare, cu scopul de a bineplăcea lui Dumnezeu ca unul ce trebuie să fie pus la încercare şi să aibă mărturie şi de la cei încredinţaţi lui"[91]. Şi iarăşi: „Se cade ca cei mai învăţaţi în Scripturi dintre ascultători să pună la încercare cele spuse de învăţători, iar pe cele ce concordă cu Scripturile să le primească, iar pe cele străine să le respingă şi să întoarcă cu energie spatele celor ce persistă în asemenea învăţături"[92]. Şi iarăşi: „Cei ce n-au multă cunoaştere a Scripturilor se cade să recunoască sensul distinctiv al sfinţilor în roadele Duhului; iar pe cei ce sunt aşa să-i primească, iar celor ce sunt altfel să le întoarcă spatele"[93]. Şi iarăşi: „Nu trebuie să fim răpiţi pur şi simplu şi fără o cercetare de către cei ce făţărnicesc adevărul, ci să-i recunoaştem după semnul distinctiv dat nouă de Scriptură"[94]. Şi iarăşi: „Orice cuvânt sau lucru trebuie să fie încredinţat de mărturia de Dumnezeu insuflatei Scripturi spre certitudinea celor buni şi ruşinea celor răi"[95].

Iar la partea a treia a obiecţiei răspunde dumnezeiescul Hrisostom care zice: „Rău lucru este peste tot anarhia, prilejul multor nenorociri şi obârşia dezordinii şi confuziei; dar un rău nu mai mic e şi neascultarea celor conduşi. Dar cineva ne spune poate că este şi un al treilea rău; atunci când stăpânitorul e rău. Ştiu şi eu: acesta nu e un rău mic, ci mult mai rău decât anarhia; căci e mai bine să nu fim stăpâniţi de nimeni decât să fim conduşi de cineva rău, pentru că în primul caz de multe ori scăpăm şi de multe ori ne primejduim, dar în al doilea caz ne vom primejdui cu totul mânaţi fiind în prăpastie. Deci cum anume spune atunci Pavel: «Ascultaţi de conducătorii voştri şi supuneţi-vă lor» (*Evr* 13, 17)? Pentru că mai sus a spus: «Văzându-le sfârşitul vieţii să le imitaţi credinţa» (*Evr* 13, 7), de aceea a zis

[91] VASILE CEL MARE, *Regula morală* 70, 37; *PG* 31, 844.
[92] *Ibid.* 72, 1; col. 845.
[93] *Ibid.* 72, 2; col. 848.
[94] *Ibid.* 28, 1; col. 748.
[95] *Ibid.* 26, 1; col. 744.

acum: «Ascultaţi de conducătorii voştri şi supuneţi-vă lor». Dar atunci, ce? Când acesta este rău, să nu-l ascultăm? Dar cum zici că e rău? Dacă e rău din pricina credinţei, fugi şi refuză-l, chiar şi dacă n-ar fi doar om, ci şi un înger din cer (cf. *Ga* 1, 8). Dar dacă e rău din pricina vieţii lui, nu fii curios. Iar acest îndemn nu ţi-l spun de la mine, ci plecând de la dumnezeiasca Scriptură. Ascultă-l pe Hristos Care spune: «Pe scaunul lui Moise au şezut cărturarii şi fariseii». După ce a spus multe lucruri cumplite despre ei, a spus apoi: «Pe scaunul lui Moise au şezut cărturarii şi fariseii. Deci toate câte vă vor zice vouă, faceţi-le şi păziţi-le; dar după faptele lor să nu faceţi» (*Mt* 23, 2–3), căci au demnitatea, dar viaţa lor este necurată; voi însă fiţi atenţi, nu la viaţa, ci la cuvintele lor. Căci din năravurile lor nu se vatămă nimeni. De ce? Pentru că sunt vădite tuturor şi, chiar dacă ar fi de mii de ori rău, nu va învăţa lucruri rele niciodată. Dar dacă e rău din pricina credinţei, acest lucru nu e evident tuturor şi cel rău nu va refuza să înveţe răul. Fiindcă şi acel: «Nu judecaţi ca să nu fiţi judecaţi!» (*Mt* 7, 1), s-a spus cu referire la viaţă, nu la credinţă. De aceea şi Pavel mai întâi i-a recomandat [a dat mărturie despre păstori că sunt drepţi întru toate] şi abia atunci a zis: «Ascultaţi de conducătorii voştri»"[96].

Şi altundeva zice iarăşi: „Dar, spui, cutare om blând, cutare preot, cutare om foarte înţelept face aşa. Dar să nu-mi spui acest om blând, preot, înţelept. Chiar dacă ai presupune că acesta e un Petru sau un Pavel sau un înger care s-a coborât din cer, nu m-aş întoarce atât spre demnitatea persoanelor. Căci nu citesc o lege de rob, ci una împărătească, iar când se citesc scrisorile unui împărat, orice demnitate a robilor trebuie să înceteze. Ce-mi aduci în mijloc pe cutare şi cutare? Căci Dumnezeu îţi va da verdictul nu plecând de la indolenţa celor robi împreună cu tine, ci plecând de la porunca legilor Lui. «Am poruncit», va spune, «trebuia să asculţi, iar nu să-l pui înainte pe cutare, nici să cercetezi cu curiozitate relele altora. Întrucât marele David

[96] IOAN HRISOSTOM, *Omilia 34 la Evrei; PG* 63, 231–234.

a căzut într-un păcat greu, nu te temi că păcătuirea nu e lipsită de primejdie nici pentru noi? Spune-mi! De aceea trebuie să ne asigurăm şi să avem zel numai faţă de realizările sfinţilor, iar de indolenţă şi de călcarea legii să fugim cu multă sârguinţă, căci vom da cuvânt de socoteală nu celor ce sunt robi împreună cu noi, ci Domnului, iar Lui îi vom da răspuns pentru toate cele făcute şi trăite în viaţă»"[97].

Aşa spun sfinţii, noi însă, fraţilor, pentru că Domnul ne-a chemat la pace, se cade să ne supunem şi arhiereilor şi duhovnicilor şi învăţătorilor din pricina demnităţii pe care o au de la Dumnezeu. Dar dacă vreunul din ei face ceva absurd sau ne împiedică să facem vreun lucru plăcut lui Dumnezeu, noi să nu încetăm rugându-i până ce îi vom convinge să facă voia lui Dumnezeu, ca între noi să împărăţească pacea, să domnească înţelegerea şi acordul, să fie iubire între păstori şi oi, între arhierei şi creştini, între preoţi şi laici, între întâi-stătători şi stăpâniţi; ca să rămână departe de noi scandalurile, tulburările, schismele, dezbinările, fiindcă acestea distrug sufletele, casele şi bisericile noastre, toată comunitatea şi neamul. Pe scurt, ca să fim toţi un trup şi un duh, toţi cu o singură nădejde, aşa cum am fost şi chemaţi (cf. *Ef* 4, 4), ca Dumnezeul păcii să fie cu noi (cf. *2 Co* 13, 11).

Obiecţia 13

Unii spun: „Iată că facem porunca Domnului şi ne împărtăşim de două sau trei ori pe an, şi aceasta ne e de ajuns pentru apărarea noastră".

Unora ca acestora le răspundem că şi acest lucru e bun şi folositor, dar a se împărtăşi cineva mai frecvent [*sychnoteron*] e un lucru şi mai bun; căci pe cât se apropie cineva de lumină, pe atât se luminează; pe cât se apropie de foc, pe atât se încălzeşte; pe cât se apropie de sfinţenie, pe atât se sfinţeşte. Tot aşa, pe cât se apropie cineva mai frecvent [*sychnoteron*] de Dumnezeu prin cuminecare, pe atât mai

[97] IOAN HRISOSTOM, *Cateheza 1 către cei pentru luminare; PG* 49, 230.

mult se luminează, încălzeşte şi sfinţeşte. Frate, dacă eşti vrednic să te împărtăşeşti de două sau trei ori pe an, atunci eşti vrednic să te împărtăşeşti şi mai frecvent [*sychnoteron*], precum spune dumnezeiescul Hrisostom, păzindu-ţi pregătirea şi vrednicia. Căci ce ne împiedică să ne împărtăşim? Nepăsarea şi indolenţa [*ameleia kai rhathymia*], de care biruiţi fiind nu ne pregătim cât ne stă în putinţă ca să ne cuminecăm.

Iar în alt fel răspundem că unii ca aceştia nu acţionează, cum cred, după porunca lui Dumnezeu. Căci unde anume a poruncit Dumnezeu sau altul din sfinţi să ne împărtăşim de două sau de trei ori pe an? Nicăieri nu se găseşte aşa ceva. Se cade, aşadar, să ştim că atunci când facem o poruncă, se cuvine să fim cu luare-aminte să o păzim şi potrivit poruncii. Şi anume, se cade să păzim şi locul şi timpul şi scopul şi modul şi toate împrejurările în care se cuvine să se facă; ca aşa acel bine pe care vrem să-l facem să fie desăvârşit întru toate şi bineplăcut lui Dumnezeu.

Acelaşi lucru se observă şi la dumnezeiasca Împărtăşanie, şi atunci a se împărtăşi cineva încontinuu [*synechōs*] e şi necesar şi folositor sufletului, şi după porunca lui Dumnezeu, şi e un bine desăvârşit şi bineplăcut; iar a se împărtăşi doar de trei ori pe an, acest lucru nu e nici potrivit poruncii, nici un bine desăvârşit, fiindcă nu e bine ceea ce nu se şi face bine.

De aceea, aşa cum toate celelalte porunci ale lui Dumnezeu cer fiecare timpul ei cuvenit, precum spune Ecleziastul: „Este o vreme prielnică [*kairos*] pentru orice lucru" (*Ecc* 3, 1), tot aşa şi poruncii dumnezeieştii Împărtăşanii se cade să-i dăm timpul prielnic cuvenit. Iar timp potrivit e momentul în care preotul strigă acel: „Cu frică de Dumnezeu, cu credinţă şi cu dragoste să vă apropiaţi!" Oare aceasta se aude doar de trei ori pe an? Vai, vai! Şi dacă, pentru ca acest trup material să fie viu, e nevoie să mâncăm de două sau trei ori pe zi, oare pentru ca nenorocitul suflet să aibă viaţa duhovnicească, trebuie să mănânce hrana făcătoare de viaţă numai de trei ori sau o dată pe an? Nu e acest lucru o mare absurditate? Iar dacă se face aşa, mă tem că nu vom avea

folos din lucrarea poruncilor, fiindcă le deformăm şi stricăm, şi atunci nu suntem făcători, ci adversari ai legii. Iar dacă postind de multe ori credem că plinim porunca lui Dumnezeu, păcătuim, cum spune dumnezeiescul Hrisostom: „Să nu-mi spui că aceştia postesc, ci arată-mi dacă ei fac aceasta după socotinţa lui Dumnezeu; căci dacă nu e aceasta, atunci postul e mai fărădelege decât orice beţie, căci trebuie să observăm nu numai ceea ce se face de ei, ci trebuie cercetată şi cauza celor făcute de ei. Întrucât dacă ceea ce se face este după socotinţa lui Dumnezeu, chiar dacă tuturor li se pare că e ceva rău, e de fapt un lucru foarte bun; iar ceea ce e contrar socotinţei Lui şi nu-I e pe plac, chiar dacă se crede că e un lucru foarte bun, e mai rău şi mai fărădelege decât toate. Căci nu firile lucrurilor, ci verdictele lui Dumnezeu le fac pe acestea să fie bune şi rele"[98].

Epilog

Iată, iubiţii mei fraţi, cu ajutorul lui Dumnezeu tema cărticelei de faţă a luat sfârşit, iar din mărturiile şi ale Sfintei Scripturi şi ale Sfinţilor în parte a fost dovedit în chip limpede că astfel Cuminecarea continuă [*he synechēs koinonia*] cu Preacuratele Taine e necesară şi foarte folositoare de suflet[99], şi că fără ea e cu neputinţă să urcăm spre iubirea Domnului nostru Care ne-a plăsmuit când nu eram şi ne-a plăsmuit din nou atunci când am fost zdrobiţi [de păcat].

Acum nu mai e nevoie de altceva decât să ne pregătim cu cuvenită pregătire prin zdrobire, mărturisire şi satisfacere, şi să ne apropiem de Taine cu frică şi cutremur aşa ca să ne împărtăşim. Câţi care, potrivit Psalmistului, vrem viaţa şi iubim să vedem zile bune (*Ps* 33, 13), să ne apropiem de Domnul nostru, de preadulcele Iisus Hristos, Care ne strigă în fiecare zi de pe Sfânta Masă şi ne spune: „Veniţi, mâncaţi Trupul Meu şi beţi Sângele Meu pe care vi l-am

[98] IOAN HRISOSTOM, *Cuvântul 1 împotriva iudeilor; PG* 48, 873.

[99] Hoti einai anankaia kai psychophelestate he syneches koinonia ton achranton Mysterion.

amestecat în Sfântul Potir, ca să vă luminaţi sufleteşte şi trupeşte, ca să vă hrăniţi şi îngrăşaţi cu hrana nemuririi şi să beţi băutura nemuririi şi ambroziei, pentru ca «feţele noastre să nu se ruşineze în vreme de încercare» (*Ps* 33, 6)!"

Până când avem vreme, să lucrăm binele potrivit Apostolului (*Ga* 6, 10): „Iată acum e vreme bineprimită; iată acum e ziua mântuirii!" (*2 Co* 6, 2). „Să-L urmărim şi să-L urmăm pe Domnul şi, potrivit lui Osea, Îl vom găsi ca pe nişte zori" gata să ne lumineze, şi va veni la noi „ca o ploaie timpurie şi ca o ploaie târzie care adapă pământul" (*Os* 6, 3). Să-l auzim pe Ieremia care spune: „Staţi în căile poruncilor şi gândiţi-vă, căutaţi legile şi voile lui Dumnezeu, vedeţi care e calea cea bună şi umblaţi pe ea" (*Ir* 6, 16). Să ne pocăim din tot sufletul şi din toată inima de nepăsarea noastră dinainte şi să ne îndreptăm, ca să nu-l auzim tot pe proorocul Ieremia învinuindu-ne şi zicând: „Doamne, ochii Tăi sunt spre credinţă. Tu i-ai bătut, şi ei n-au simţit durerea; i-ai pierdut, şi ei n-au vrut să primească povaţă. Şi-au făcut feţele mai tari decât piatra, şi n-au vrut să se întoarcă (*Ir* 5, 3). Prorocii au prorocit lucruri nedrepte, preoţii au bătut din palme şi poporului Meu i-a plăcut aşa (*Ir* 5, 31). Cu cine voi vorbi, la cine să protestez şi mă va auzi? Iată, urechile lor sunt netăiate împrejur şi nu vor putea auzi. Iată, cuvântul Domnului li s-a făcut spre ocară şi nu-l vor (*Ir* 6, 10). Pentru că de la mic la mare toţi au făcut fărădelegi; de la preot şi până la proorocul mincinos toţi au făcut minciuni (*Ir* 10, 13)."

Să ascultăm cuvintele care folosesc sufletul nostru şi să nu cercetăm cine anume le spune, fie el înţelept sau neînţelept, fie cu nume mare, fie umil. Căci ce folos avem dacă ştim de cutare sau cutare că e mare şi mult? Sau cu ce ne vătămă dacă ştim de cutare sau cutare că e umil şi dispreţuit? Spre folosul nostru avem nevoie doar de cuvintele Scripturii; că ni le spune un înţelept sau un neînţelept, nu ne pasă. Se cade să le comparăm însă cu cele scrise şi, dacă sunt de acord cu ele, să le primim, iar dacă nu sunt de acord, n-avem nevoie nici de unul, nici de altul; fiindcă şi cel ce se duce la piaţă să cumpere o pasăre sau altceva, nu se gândeşte

cine anume i-o vinde, dacă acela e bun sau rău, ci se uită doar la ceea ce cumpără, să vadă dacă e un lucru bun sau nu.

Aşa şi noi se cade să fim atenţi cu rigoare la cuvintele spuse şi să nu călcăm câte ne-au predat dumnezeieştii Părinţi, dacă vrem să nu pierdem calea cea dreaptă. Dacă ereticii ar fi fost atenţi la dumnezeieştile Scripturi, n-ar fi urmat primilor ereziarhi, ca să piară împreună cu ei. În aceia mult-vicleanul diavol a semănat felurite erezii lipsindu-i între altele şi de Sfântul Botez, iar pe noi ortodocşii el se sârguieşte să ne piardă îndepărtându-ne de continuitatea [*synecheian*] Cuminecării dumnezeieşti; fiindcă n-a putut să ne clatine de la Sfântul Botez unelteşte să ne omoare într-alt fel. Şi să nu socotiţi că e o deosebire între acestea două, fiindcă Domnul S-a pronunţat deopotrivă despre amândouă, cum am spus mai înainte; pentru că nu e nicio deosebire între a nu fi născut în chip desăvârşit şi, după ce te-ai născut, a muri de foame. Aşa şi noi ne naştem din nou, da!, prin dumnezeiescul Botez; dar dacă mai apoi nu ne hrănim prin Cuminecarea frecventă [*sychnēn koinonian*] ca să avem viaţa duhovnicească, iarăşi vom muri de foamea harului şi vom cădea în patimi mai rele decât chiar cei nebotezaţi.

De aceea, rogu-vă, să ne temem de cuvintele Domnului nostru acum cât suntem vii, ca să aflăm mântuire şi să nu tremurăm atunci la judecata viitoare, fără nicio mângâiere; să nu ne asemănăm celor cărora le-a spus: „Lăsând porunca lui Dumnezeu ţineţi predania oamenilor" (*Mc* 7, 8).

Să nu ne lăsăm amăgiţi de superstiţiile şi prejudecăţile care stăpânesc, ci să luăm aminte la cele scrise; căci spune Marele Vasile: „Ne-a amăgit, aşadar, obiceiul cel foarte rău, predania deformată a oamenilor ni s-a făcut pricină de rele"[100]. Şi iarăşi: „Iar dacă atunci când e urmărită de unii care s-au mărturisit pe ei înşişi lui Dumnezeu prin Botez că nu mai trăiesc pentru ei, ci pentru Cel ce a murit şi a înviat pentru ei, dreptatea Legii [vechi] aduce osânda de adulter, ce ar putea spune cineva despre predaniile omeneşti? În ce

[100] VASILE CEL MARE, Prolog la *Despre judecata lui Dumnezeu; PG* 31, 669.

priveşte predaniile omeneşti osânda e vădită din cuvintele Domnului, iar în ce priveşte gândurile proprii într-o înţelepciune omenească, Apostolul ne-a învăţat să le surpăm cu luptă zicând: «Căci armele campaniei noastre nu sunt trupeşti, ci puternice în Dumnezeu spre surparea întăriturilor, atunci când surpăm gânduri şi toată înălţarea care se ridică împotriva cunoaşterii lui Dumnezeu» (*2 Co* 10, 4–5), vorbind în general despre orice dreptate care pare aşa fiecăruia, chiar dacă ea se face cu râvnă pentru Dumnezeu. Astfel încât din acestea şi din unele ca acestea e vădită osânda celor ce vor să trateze sofistic judecăţile lui Dumnezeu; căci scris este: «Vai celor priceputi pentru ei înşişi şi ştiutori înaintea lor înşişi» (*Is* 5, 21). De aceea e nevoie să ne curăţim de toate poftele diavolului, de împrăştierile lumii, de predaniile omeneşti şi de voile proprii, chiar de par a fi respectabile"[101].

Să nu călcăm poruncile lui Dumnezeu şi prin aceasta să ne facem mai răi decât animalele necuvântătoare şi mai lipsiţi de minte decât peştii, care nu contrazic legea lui Dumnezeu, potrivit aceluiaşi Vasile care zice: „Peştele nu contrazice legea lui Dumnezeu, dar noi oamenii nu ne ţinem de învăţăturile mântuitoare"[102].

Să-i lăsăm pe cei ce vor să trăiască nepăsător, sau mai bine să-L rugăm pe Dumnezeu să le dea râvnă/înflăcărare. Să ne trezim toţi din somnul indolenţei şi să luăm căldură şi iubire în inimă, ca să ascultăm de chemarea duhovnicească a preotului şi să venim cu inimă zdrobită la Taine. Mare e dispreţuirea lui Dumnezeu: să mergem atâta mulţime de creştini la dumnezeiasca Liturghie, după care Domnul să ne cheme prin preot să ne ducem să ne împărtăşim, şi nimeni din o atât de mare mulţime a celor chemaţi să nu se găsească să împlinească chemarea dumnezeiască din pricina niciunui alt păcat sau prilej decât din cea a răului obicei.

Ah, fraţii mei!, mă tem ca nu cumva şi vouă să vă spună: „Nimeni din acei bărbaţi chemaţi nu va gusta din cina Mea"

[101] VASILE CEL MARE, *Cuvântul II la Botez; PG* 31, 1557–1560.
[102] VASILE CEL MARE, *Omilia 7 la Hexaemeron; PG* 29, 157.

(*Lc* 14, 24), şi nu cumva să ne pedepsească şi mai grav, dacă nu ne pocăim şi îndreptăm.

Vreau să vă întreb aceasta: Dacă în timpul Cinei de Taină unul dintre Apostoli ar fi spus: Azi nu mă împărtăşesc!, ce ar fi spus oare Domnul? Cu siguranţă, mi se pare, că i-ar fi spus ceea ce i-a spus şi lui Petru la sfânta spălare: „Dacă nu te spăl, nu ai parte cu Mine" (*In* 13, 8); la fel şi la Cină celui ce nu se împărtăşea i-ar fi spus: „Dacă nu mănânci Trupul Meu şi nu bei Sângele Meu, nu ai parte cu Mine". Acelaşi lucru ni-l spune şi acum nouă, iubiţilor, la fiecare Liturghie: „Dacă nu mâncaţi Trupul Fiului Omului nu veţi avea viaţă în voi" (*In* 6, 53). Dacă e împiedicat cineva de păcat şi de canonul duhovnicului său să nu se împărtăşească, are răbdare; dar să ne lipsim de un asemenea har ceresc numai din reaua obişnuinţă!

Atât de mult s-a înrădăcinat acest foarte rău obicei, încât nu numai că nu ne împărtăşim noi, dar dacă-i vedem pe alţii venind încontinuu la Cuminecarea dumnezeiască le facem reproşuri osândindu-i ca pe nişte lipsiţi de evlavie şi disprețuitori ai dumnezeieştilor Taine, în vreme ce de fapt ar trebui să-i imităm.

Pe drept cuvânt s-a împlinit cu noi prorocia lui Isaia care spune: „Du-te şi spune poporului acestuia: Cu auzul veţi auzi şi nu veţi înţelege, şi uitându-vă vă veţi uita şi nu veţi vedea, căci s-a învârtoşat inima poporului acestuia şi cu urechile sale greu a auzit şi ochii săi i-a închis ca nu cumva să vadă cu ochii şi cu urechile să audă şi cu inima să înţeleagă şi să se întoarcă la Mine şi să-l vindec" (*Is* 6, 9–10). Căci cu adevărat toţi ne-am făcut ca nişte nesimţiţi şi nu mai înţelegem nici câte spunem, nici câte auzim, nici câte vedem.

Din pricina acestei stări vrednice de milă ştiu şi eu că, oricât aş grăi şi eu pe tema aceasta, puţini vor da ascultare; căci cei mulţi şi-au îngreunat urechile ca să nu audă, precum zice Isaia. Pentru cei puţini voi mai spune însă o pildă şi voi pune sfârşit.

Dacă, fraţii mei, un împărat şade pe un tron înalt şi înaintea lui stau de faţă cu frică şi mult cutremur toţi demnitarii, ofiţerii şi regimentele de soldaţi, şi acel împărat i-ar

porunci unuia din aceia să vină înaintea lui să-i vorbească despre o slujire oarecare, dar alţii, invidiindu-l pentru privilegiul de a vorbi deschis cu împăratul, l-ar împiedica, oare acela i-ar asculta pe aceştia disprețuind pe împărat? Socot că nu le va da nicio atenţie, ci va alerga cu multă râvnă la împărat, socotind că acest lucru e o cinste şi o slavă pentru el. Deci, dacă faţă de un împărat muritor ne-am arăta atât de ascultători, de ce să nu ne facem încă şi mai ascultători faţă de Împăratul şi Stăpânul nostru ceresc? Împăratul pământesc ne poate lipsi numai de cinste, slavă şi bogăţie, pe care toate azi sau mâine le va nimici moartea, dar pe Dumnezeu, Care poate să ne osândească la moarte veşnică, cine-L va mai îndupleca atunci? Ce vom face atunci noi nenorociţii care călcăm acum poruncile stăpâneşti, când se va constitui marele tribunal? Am putea oare găsi atunci un pretext la Dumnezeu pe care-L disprețuim acum, pretextând cum că atunci cutare sau cutare ne-a împiedicat şi de aceea n-am săvârşit porunca Lui? Aceasta o vor spune poate mulţi, dar fără folos.

De aceea, acum trebuie să ne pocăim, mai înainte de a veni ceasul acela, acum trebuie să lăsăm voile diavolului şi obiceiurile oamenilor, trebuie să facem poruncile lui Dumnezeu şi, pregătindu-ne cu pregătirea cuvenită, să ne împărtăşim frecvent [*sychna*] cu Trupul şi Sângele Domnului nostru Iisus Hristos, ca prin Cuminecarea dumnezeiască să ne întărim în harul lui Dumnezeu. Şi întăriţi astfel, să facem în fiecare zi pe pământ voia lui Dumnezeu cea bună bineplăcută şi desăvârşită, aşa cum o fac în cer îngerii. Iar dacă unii ne împiedică, avem obligaţia să-i rugăm cu lacrimi fierbinţi în ochi pe părinţii noştri duhovniceşti până ce o să-i convingem în orice fel să ne lase să ne învrednicim să primim arvuna Duhului în inimile noastre cu certitudine desăvârşită. Pentru ca şi aici şi dincolo să ne învrednicim să slăvim împreună cu îngerii şi cu toţi sfinţii pe Tatăl, pe Fiul şi pe Duhul Sfânt, Unimea în Treime şi Treimea în Unime, Dumnezeu Cel infinit desăvârşit, în veci nesfârşiţi de veci. Amin.

Sfântul Nicodim Aghioritul
Lorenzo Scupoli
Cuminecare sacramentală şi cuminecare spirituală*
(din *Războiul nevăzut*, 1796)

Partea II

Cap. 1: Despre Preasfânta Taină a Euharistiei

Până aici am avut grijă — precum vezi — o, cititorule!, să-ţi procuri patru arme de care ai nevoie în acest război ca să-i birui pe vrăjmaşii tăi, şi anume: să nu te încrezi în tine însuţi; să nădăjduieşti în Dumnezeu; să te lupţi pururea; şi să te rogi. Acum îţi pun înainte o alta, care e preasfânta Taină a Euharistiei. Căci aşa cum această Taină e mai înaltă decât celelalte, aşa şi această armă e mai presus decât celelalte. Cele patru arme de care am vorbit îşi primesc puterea de la meritele şi harul de care ne-a făcut vrednici Sângele lui Hristos. Dar această armă este Însuşi Sângele şi Însuşi Trupul cu sufletul şi Dumnezeirea lui Hristos. Cu acelea se face lupta împotriva vrăjmaşilor în puterea lui Hristos, cu aceasta însă ducem războiul cu aceştia împreună cu Hristos, şi Hristos duce războiul cu ei împreună cu noi. Fiindcă oricine mănâncă Trupul lui Hristos şi bea Sângele Lui rămâne cu Hristos şi Hristos rămâne cu el" (*In* 6, 56).

---

* Traducere după ed. *Aoratos polemos*, Atena, 1922, p. 186–196, 157–161. Este vorba de traducerea neogreacă a cărţii duhovniceşti a teatinului Lorenzo Scupoli (1530–1610), *Il combatimento spirituale* (1589) realizată de Manuel Romanitis din Patmos, în jurul anului 1740, adaptată de Nicodim Aghioritul (1749–1809) şi publicată prima dată la Veneţia în 1796.

De aceea, dacă-l biruim pe vrăjmaşul, îl biruim cu puterea acestui Sânge, precum stă scris în *Apocalipsă:* „Pentru că l-au biruit din pricina Sângelui Mielului" (12, 11).

Şi pentru că această preasfântă Taină, această armă sau, mai bine zis, Hristos Cel aflat în această Taină, poate fi pusă în practică în două moduri: poate fi primită în chip sacramental deseori şi de câte ori ar putea cineva — şi anume dacă nu are vreo piedică de la duhovnic — cu cuvenita pregătire, şi anume cu zdrobire, mărturisire, satisfacere şi postirea după putere; şi poate fi primită în chip spiritual şi mental în fiecare ceas şi în fiecare clipă; de aceea să nu lipseşti să o iei de multe ori în al doilea mod, iar când îţi este cu putinţă şi în primul mod.

Cap. 2: Cum se cuvine să primească cineva Preasfânta Taină a Euharistiei, sau cum să-L primească pe Hristos în chip sacramental

De această preadumnezeiască Taină ne putem apropia în diverse scopuri; dar ca să avem succes trebuie să facem diferite lucruri, împărţite după trei timpuri: înainte de împărtăşire, în timpul împărtăşirii şi după împărtăşire.

Înainte de împărtăşire se cade să ne curăţim prin Taina Pocăinţei şi a Mărturisirii de întinăciunea atât a păcatului de moarte, cât şi a celui care nu este de moarte, ca prin dispoziţia întregii noastre inimi să ne dăm în întregime din întreg sufletul, cu toată tăria şi cu toate puterile lui Iisus Hristos şi la tot ce Îi place Lui. Pentru că şi El ne dă în această Taină Trupul şi Sângele Lui cu sufletul, Dumnezeirea şi meritele Lui. Şi gândindu-ne că darul nostru e puţin şi aproape nimic în comparaţie cu al Lui, se cade să dorim să avem un atât de mare dar, cât nu I l-ar putea aduce vreodată toate făpturile omeneşti şi cereşti, ca să-l dăm măreţiei Lui dumnezeieşti.

De aceea, când vrei să primeşti Taina aceasta, ca să fie biruiţi şi nimiciţi vrăjmaşii Lui şi ai tăi, înainte să te împărtăşeşti începe de cu seară sau şi mai înainte să te gândeşti la dorinţa pe care o are Fiul lui Dumnezeu de a-I da loc în inima ta prin această Taină, ca să se unească cu tine

şi să-ţi ajute să birui orice patimă a ta. Această dorinţă a Domnului nostru e atât de mare şi nemărginită, încât o minte creată nu poate să o înţeleagă în chip desăvârşit. Tu însă, ca să o încapi puţin, întipăreşte-ţi bine în minte două lucruri: unul e plăcerea nespusă pe care o are preabunul Dumnezeu de a se afla împreună cu noi, fiindcă această unire a Lui cu oamenii o numeşte desfătarea şi răsfăţul Său: „Desfătarea mea e cu fiii oamenilor"[1]. Celălalt e să te gândeşti că Dumnezeu urăşte mult păcatul, fiindcă el este în acelaşi timp contrar unirii Lui cu noi, pe care o doreşte atât de mult, şi contrar perfecţiunilor Lui dumnezeieşti. Întrucât, dat fiind că este prin fire bine culminant, lumină curată şi frumuseţe nemărginită, El nu poate decât să urască păcatul şi să se scârbească infinit de el, care nu e altceva decât un rău culminant, întuneric, deficienţe şi urâţenii insuportabile pentru sufletele noastre. Şi această ură a lui Dumnezeu împotriva păcatului e atât de aprinsă şi de multă, încât pentru stricarea lui au fost rânduite şi s-au făcut de la început şi până la sfârşit toate lucrurile Vechiului şi Noului Legământ, şi mai cu seamă cele ale Preasfintei Patimi de către Fiul Său. De aceea spun unii teologi şi dascăli că, pentru ca să şteargă de la noi orice greşeală, chiar şi cea mai mică, dacă ar fi nevoie, ar fi cu siguranţă gata să Se predea altor zeci de mii de morţi. Înţelegând — chiar dacă într-un mod doar foarte nedesăvârşit — din aceste meditări şi reflecţii măreţia dorinţei pe care o are Dumnezeu de a intra în inima ta, ca să biruie în chip desăvârşit pe vrăjmaşii tăi şi ai Lui, în tine se va aprinde o dorinţă vie de a-L primi ca să lucreze în tine acest lucru. Şi astfel, îmbărbătându-te întreg şi luând îndrăzneală din nădejdea că în tine va veni cerescul Tău general Iisus, strigă de multe ori la război acea patimă pe care vrei să o birui, şi se va surpa prin atacuri înflăcărate duble şi triple, urând-o şi punând înaintea acelei patimi faptele contrare virtuţii. Şi aşa să faci seara.

---

[1] Această zicere o relatează şi dumnezeiescul Augustin în Rugăciunile sale de dragoste [Solilocvii], dar nu ştiu în ce parte a Scripturii se află, deşi am căutat mult.

Iar dimineaţa, puţin înaintea Sfintei Cuminecări, aruncă o scurtă privire a minţii la greşelile pe care le-ai făcut din timpul în care te-ai împărtăşit [ultima dată] şi până atunci, şi pe care le-ai făcut cu o atât de mare nefrică, de parcă nu era Dumnezeu să te vadă şi să te judece, nici n-a suferit pentru tine atâtea pătimire pe cruce. Fiindcă şi tu ai preferat mai bine poftele Tale tulburi şi de nimic, iar nu voia şi cinstea lui Dumnezeu. Şi gândind aşa cu multă ruşine şi frică sfântă te vei ruşina de nerecunoştinţa şi nevrednicia ta. Dar după acestea, gândindu-te iarăşi că abisul infinit al bunătăţii Dumnezeului tău cheamă la Tainele Lui abisul nerecunoştinţei tale, apropie-te de El cu îndrăzneală şi dă-I un loc larg în inima ta, ca să ajungă în el în întregime Stăpân şi Domn. Cum anume? Şi în ce mod? Când vei alunga din inima ta orice dispoziţie şi iubire faţă de făpturile create încuind-o ca să nu intre în ea altcineva decât Dumnezeul tău.

Iar după ce te-ai împărtăşit intră numaidecât în cele ascunse ale inimii tale, închinându-te mai întâi Domnului cu toată smerenia şi evlavia şi vorbeşte cu El în minte aşa: „Tu, Singurul meu Bine, vezi cât de uşor Te vatăm, şi câtă putere are împotriva mea această patimă care duce război cu mine, şi că prin mine însumi n-am putere să mă eliberez. De aceea acest război este de fapt al Tău şi numai de la Tine nădăjduiesc biruinţa, deşi trebuie să mă lupt şi eu." După care, întorcându-te spre Tatăl ceresc, adu-I mulţumire pentru biruinţa Ta şi pentru binecuvântatul Lui Fiu, pe Care ţi l-a dat în Taine şi pe Care-L ţii în măruntaiele Tale; şi luptându-te vitejeşte cu patima aceea care se luptă cu tine, aşteaptă cu credinţă biruinţa de la Dumnezeu, care nu e chip să-ţi lipsească dacă din partea ta faci cât poţi chiar şi atunci când va întârzia să ţi-o dea.

Cap. 3: Cum trebuie să ne pregătim pentru Cuminecare ca să fim puşi în mişcare spre iubirea de Dumnezeu

Ca să fii pus în mişcare prin această Taină cerească spre iubirea de Dumnezeu, întoarce-te cu gândul la iubirea pe

care o are pentru tine Dumnezeu, gândindu-te din seara dinainte că Acel Mare şi Atotţiitor Dumnezeu nu S-a mulţumit doar să te plăsmuiască după chipul şi asemănarea Sa, ci şi cum L-a trimis pe pământ pe Fiul Său Unul-Născut să umble treizeci şi trei de ani ca să te caute şi să sufere pătimiri foarte aspre şi moartea de tortură a crucii, ca să te răscumpere din mâinile diavolului; şi a vrut să ţi-L lase spre întrebuinţare şi folosul tău şi în această Preasfântă Taină. Gândeşte-te bine, copile, la excelentele însuşiri neînţelese cu mintea ale acestei iubiri care o fac în toate părţile ei preadesăvârşită şi excepţională.

1. Pentru că, dacă ne gândim la timpul când Dumnezeu ne-a iubit veşnic şi fără început, pe cât El Însuşi este veşnic potrivit Dumnezeirii Lui, tot atât de veşnică e şi iubirea Lui prin care a întărit în mintea Lui mai înainte de toţi vecii gândul să ni-L dea pe Fiul Său în acest mod minunat! De aceea, veselindu-te în sinea ta cu bucurie duhovnicească, poţi să spui aşa: „Aşadar, în acel abis al veşniciei micimea mea era atât de voită şi iubită de înaltul Dumnezeu, încât pentru mine a socotit şi a dorit cu o voinţă de iubire de nepovestit să-mi dea pe Fiul Său spre mâncare".

2. Pentru că oricât de mari ar fi celelalte iubiri ale făpturilor, ele au o măsură şi un hotar peste care nu se pot întinde mai mult, dar singură această iubire a lui Dumnezeu faţă de noi e fără măsură. De aceea, vrând Dumnezeu să fie slujit mai deplin, L-a dat pe Fiul Său egal în măreţie şi nesfârşire cu El Însuşi şi de o singură şi aceeaşi fiinţă şi o natură cu El. De aceea, pe cât de mare e iubirea Lui, pe atât de mare e şi darul Lui. Şi atât una, cât şi cealaltă sunt atât de mari, încât nicio minte creată nu-şi poate închipui o măreţie mai mare.

3. Dumnezeu n-a fost pus în mişcare ca să ne iubească de nicio necesitate, ci numai de bunătatea Lui naturală şi de iubirea Lui atât de necuprinsă pentru noi.

4. Nicio faptă sau merit al nostru n-a putut premerge ca să-l constrângă pe Acel nesfârşit Dumnezeu să facă o astfel de covârşire a iubirii cu nenorocirea noastră, ci numai din generozitatea Lui S-a dat nouă, făpturilor Lui nevrednice.

5. Dacă te vei gândi la puritatea acestei iubiri, vei vedea că ea nu este ca iubirile lumii amestecată cu vreun câştig propriu. Fiindcă Dumnezeu n-are nevoie de cele bune ale noastre. Pentru că este preafericit şi preaslăvit în Sine Însuşi fără noi. De aceea a folosit nespusa Lui bunătate şi iubire faţă de noi nu pentru un folos al Său, ci pentru al nostru. Lucruri la care gândindu-te bine, spune-ţi în sinea ta: „Cum e aceasta, ca un Dumnezeu atât de înalt să-Şi pună inima într-o făptură atât de josnică? Ce vrei Tu, Împărate al slavei? Ce aştepţi de la mine, care nu sunt decât praf şi pulbere? Văd bine, Dumnezeul meu, în lumina iubirii Tale aprinse, că ai un singur scop, care-mi arată mai limpede neviclenia iubirii Tale faţă de mine. Fiindcă nu pentru altceva mi Te dai întreg spre mâncare şi băutură, decât ca să mă prefac întreg întru Tine, nu pentru că ai nevoie de mine, ci pentru ca, trăind Tu în mine şi eu în Tine, să pot deveni printr-o unire iubitoare ca Tu Însuţi, şi din iubirea inimii mele pământeşti cu inima Ta cerească să se facă în mine o singură inimă spirituală şi dumnezeiască."

Din astfel de gânduri se cade să te umpli de uimire şi bucurie, văzându-te cinstit şi iubit de Dumnezeu într-un mod atât de înalt şi cunoscând că prin iubirea Lui atotputernică El Însuşi nu caută nici nu vrea altceva de la tine decât să atragă la El toată iubirea ta şi să te despartă mai întâi de toate făpturile, şi mai apoi şi de tine însuţi, care eşti o făptură creată, ca să te aduci pe tine însuţi întreg Dumnezeului tău ca jertfă de ardere de tot, şi începând de acum înainte numai iubirea şi plăcerea Lui dumnezeiască să pună în mişcare mintea ta, voinţa ta şi memoria ta, şi să cârmuiască toate simţurile tale. Văzând după acestea că nici un alt lucru nu poate lucra în tine asemenea efecte dumnezeieşti ca preasfânta Taină a dumnezeieştii Euharistii, deschide inima ta spre ea cu următoarele rugăciuni de dragoste şi inspiraţii iubitoare şi spune:

„O, hrană supracerească! Când să fie ceasul acela să mă jertfesc întreg Ţie nu cu alt foc, ci cu acela la iubirii Tale? Când? Când, Iubire necreată? Pâine a Vieţii! Când voi trăi numai din Tine, prin Tine şi pentru Tine? Când, Viaţa mea?

Viaţă dulce şi veşnică! Hrană cerească, când mă voi scârbi de orice altă mâncare pământească şi te voi dori doar pe Tine, să mănânc numai din Tine? Când va fi aceasta, Dulceaţa mea? Când, singurul meu Bine? Preadorite şi atotputernice Doamne, eliberează această nenorocită inimă de orice alipire şi orice patimă vinovată, îmbrac-o cu virtuţile Tale sfinte şi cu acel sfârşit lămurit pentru care pot face orice lucru doar ca să-Ţi plac Ţie. Pentru că în acest mod voi veni să-Ţi deschid inima, Te voi chema şi Te voi forţa dulce să intri în ea, în care Tu, Doamne al meu, vei lucra fără rezistenţă în mine lucrurile pe care doreşti să le lucrezi mereu."

În aceste dispoziţii iubitoare poţi să te exersezi seara şi dimineaţa pentru pregătirea Sfintei Împărtăşiri. După care când se apropie vremea, gândeşte-te ce lucru e Acela pe care-L vei primi, şi anume cum e Acel Fiul al lui Dumnezeu Care are o măreţie necuprinsă, în faţa căreia tremură cerurile şi toate puterile! Cum e Sfântul Sfinţilor, oglinda neîntinată, puritatea neînţeleasă pe măsura căreia nu e nicio făptură curată. Cum e Cel care, ca un vierme al pământului şi o drojdie a vinului, a vrut din iubire pentru tine să fie dispreţuit, batjocorit, răstignit de răutatea şi nelegiuirea lumii! Cum e Acel Dumnezeu în mâinile Căruia se găseşte viaţa şi moartea întregului univers! Şi cum tu, care te vei împărtăşi din El, eşti din contră un nimic, iar prin răutatea ta te-ai făcut mai rău şi decât nimic, decât orice nimicnicie şi făptură necurată, vrednic doar să fii ruşinat şi batjocorit de demonii subpământeni! Şi cum în loc să dai mulţumire pentru binefacerile Lui atât de nenumărate, ai dispreţuit cu închipuirile şi poftele tale un Stăpân atât de înalt şi nemuritor şi ai călcat în picioare preascumpul Lui Sânge! Şi, cu toate acestea, din iubirea Lui veşnică faţă de Tine şi din bunătatea Lui neschimbată te cheamă la Masa Lui dumnezeiască; şi uneori te forţează să te duci cu ameninţări de moarte spunându-ţi: „De nu veţi mânca Trupul Fiului Omului şi nu veţi bea Sângele Lui nu veţi avea viaţă în voi" (*In* 6, 53). Şi nici nu-ţi închide uşa îndurării Lui până în măruntaie, nici nu-ţi întoarce umerii Lui dumnezeieşti, deşi

eşti prin fire lepros, şchiop, hidropic, orb, demonizat şi înrobit patimilor şi destrăbălărilor! Cere de la tine numai aceasta: 1. inima ta să se îndurereze pentru vătămarea pe care I-ai făcut-o; 2. să urăşti mai mult decât orice altceva păcatul, mic şi mare; 3. să I te aduci întreg şi să te predai pururea şi în orice lucru voinţei Lui şi ascultării de El cu dispoziţie şi iubire inimoasă; 4. să nădăjduieşti şi să ai credinţă tare că El te va ierta, te va curăţi şi te va păzi de toţi vrăjmaşii tăi.

Şi după ce ai fost întărit de această nespusă iubire a lui Dumnezeu, apropie-te de Sfânta Cuminecătură cu frică sfântă şi iubitoare spunând: „Eu, Doamne al meu, nu sunt vrednic să Te primesc, fiindcă de atâtea ori Te-am vătămat şi n-am plâns cum se cuvine vătămarea pe care Ţi-am făcut-o. Eu, Doamne al meu, nu sunt vrednic să Te primesc, fiindcă nu sunt curat încă de dispoziţiile şi ataşamentele păcatelor mele. Eu, Doamne al meu, nu sunt vrednic să Te primesc, fiindcă nu m-am predat sincer iubirii Tale, voinţei Tale şi ascultării de Tine. Dumnezeul meu atotputernic şi nesfârşit bun, Tu Singur cu puterea bunătăţii Tale învredniceşte-mă să Te primesc cu această credinţă!"

Iar după ce te-ai împărtăşit, încuie-te numaidecât în cele ascunse ale inimii tale, uită de orice lucru creat şi vorbeşte cu Dumnezeul tău în acest mod sau într-unul asemănător: „O, preaînalte Împărate al cerului, cine Te-a adus în inima mea, care sunt nenorocit, sărac, orb şi gol? Iar El îţi va răspunde: „Iubirea". Şi tu zi-I iarăşi: „O, iubire necreată! O, iubire dulce! Ce vrei de la mine?" Iar El îţi va spune că nu vrea nimic altceva decât iubire spunând: „Nu vreau să aprind alt foc pe altarul inimii tale şi în toate lucrurile tale decât focul iubirii Mele, ca să ardă orice altă iubire şi orice voie a ta proprie şi să mi-o dea în miros de bună-mireasmă. Aceasta am căutat şi caut pururea de la tine. Pentru că doresc să fiu întreg al tău, iar tu să fii întreg al Meu; lucru care nu se poate face vreodată dacă nu te supui, ci rămâi alipit de iubirea ta în cugetul tău şi de orice poftă şi ambiţie a ta. Caut ura de tine însuţi, ca să-ţi dau iubirea Mea; caut inima ta, ca să se unească cu a Mea, care de aceea a fost

deschisă cu suliţa pe cruce; te caut pe tine întreg, ca să fiu şi Eu întreg al tău. Tu vezi că am o cinste incomparabilă şi, cu toate acestea, mă fac de o cinste cu tine. Cumpără-mă deci, suflete al meu iubit, prin faptul că mi te dai Mie. Preadulcele Meu copil, vreau să nu mai vrei nimic, să nu mai auzi nimic afară de Mine şi de voia Mea, ca să vreau şi Eu orice lucru în tine, să gândesc în tine, să aud în tine, să văd în tine, în aşa fel încât nimicul tău cufundându-se în infinitatea Mea să se prefacă în aceasta. Şi aşa vei fi în Mine întreg deplin şi fericit, iar Eu voi fi în tine întreg slujit şi mulţumit."

Sârguieşte-te în fiecare zi să creşti şi să sporeşti în sufletul tău mai mult credinţa în acea preasfântă Taină a Euharistiei şi să nu încetezi vreodată să te minunezi de o taină atât de mare şi să te bucuri gândindu-te cum Se arată Dumnezeu jos în acele înfăţişări umile şi simple ale Pâinii şi Vinului, ca să te facă mai sfânt, mai vrednic şi mai fericit. Căci fericiţi sunt cei care nu văd şi cred, potrivit cuvântului Domnului: „Fericiţi care n-au văzut şi cred" (*In* 20, 29). Nu dori să ţi Se arate Dumnezeu în această viaţă de jos în altă formă şi înfăţişare decât cea a Tainelor. Încălzeşte-ţi voinţa faţă de această Taină şi să fii zi de zi mai râvnitor să faci voia lui Dumnezeu în toate lucrurile. Când te aduci lui Dumnezeu prin această Taină, şi anume când te împărtăşeşti, se cuvine să fii întotdeauna dispus şi pregătit să suferi din iubire faţă de El toate chinurile, toate necazurile şi ocările care ţi se vor întâmpla, şi orice boală trupească[2].

---

[2] Din cuvintele Apostolului, Marele Vasile scoate şi o altă datorie cu care sunt datori câţi se împărtăşesc. Căci întrucât cei ce se împărtăşesc vestesc prin împărtăşire moartea Domnului, cum spune Pavel: „Căci ori de câte ori mâncaţi din Pâinea aceasta şi beţi Paharul acesta, moartea Domnului vestiţi" (*1 Co* 11, 26), iar moartea Domnului s-a făcut pentru cei ce se împărtăşesc şi simplu spus pentru toţi oamenii potrivit aceluiaşi Pavel care spune: „Dacă unul a murit pentru toţi, urmează că toţi au murit şi El a murit pentru toţi" (*2 Co* 5, 15), prin urmare cei ce se împărtăşesc sunt datori să arate ascultare de iubire, credinţă şi de poruncile lui Dumnezeu Cel împărtăşit de ei şi Care a murit şi a înviat pentru ei, potrivit aceluiaşi Pavel care spune: „Ca

În cele din urmă Îl vei aduce Tatălui ceresc pe Fiul Său mai întâi pentru mulţumirea Lui, iar apoi pentru nevoile tale, pentru întreaga Sfântă Biserică, pentru toţi ai tăi, pentru cei cărora le eşti dator şi pentru sufletele celor adormiţi în credinţă. Şi această ofrandă o vei face spre aducere-aminte şi unirea cu cea prin care Însuşi Fiul lui Dumnezeu S-a adus pe Sine Însuşi Tatălui sângerând şi spânzurat pe cruce. Şi în acest mod poţi să-i aduci toate jertfele, adică lucrările sfinte şi rugăciunile câte se fac în acea zi în Sfânta Biserică.

Cap. 4: Despre cuminecarea spirituală şi mentală, sau cum e cuminecat Hristos în mod spiritual şi mintal

Deşi în chip sacramental nu-L putem primi pe Domnul nostru mai mult de o dată pe zi, totuşi spiritual şi mental Îl putem primi în fiecare ceas şi în fiecare clipă prin lucrarea tuturor virtuţilor şi poruncilor, şi îndeosebi prin dumnezeiasca rugăciune, mai ales prin cea a minţii[3]. Fiindcă Domnul se găseşte ascuns şi în virtuţi şi în sfintele Lui porunci; şi cine face o virtute sau poruncă primeşte în acelaşi timp în sufletul său şi pe Domnul Cel ascuns în ele, Care a orânduit să locuiască împreună cu Tatăl în cel care păzeşte poruncile Lui spunând: „De Mă iubeşte cineva, va păzi cuvântul Meu, şi Tatăl Meu îl va iubi şi vom veni la el şi ne vom face la el

cei care trăiesc să nu mai trăiască pentru ei, ci pentru Cel ce a murit şi a înviat pentru ei" (*2 Co* 5, 15). Aceasta ce spune sfântul e o învăţătură predată de Pavel (în cuvântul că „cel renăscut prin Botez trebuie să se hrănească" etc.).

[3] Fiindcă prin asemănarea pe care o au cu Dumnezeu toate celelalte virtuţi îl fac capabil pe omul virtuos să se unească cu Dumnezeu, dar nu-L unesc cu El, însă rugăciunea minţii are o asemenea putere şi de a-l uni cu Dumnezeu. Într-un fel celelalte virtuţi se aseamănă cu instrumentele care geluiesc două scânduri, iar rugăciunea seamănă cu cleiul care uneşte între ele scândurile geluite. De aceea şi marele Grigorie [Palama] al Tesalonicului spunea că „puterea rugăciunii consacră şi celebrează învierea şi unirea omului cu Divinul, fiind o legătură a fiinţelor raţionale cu Creatorul făpturilor" (*Philokalia* [1782], p. 962).

sălaş" (*In* 14, 23)[4]. Iar cuminecarea/comuniunea şi unirea aceasta nu poate fi luată de nicio făptură, decât de nepăsarea noastră sau de vreo altă greşeală a noastră. Şi de multe ori această cuminecare/comuniune e atât de roditoare şi atât de plăcută lui Dumnezeu, cât nu sunt poate multe alte cuminecări sacramentale din pricina lipsurilor celor care le primesc. Aşadar, ori de câte ori te vei dispune şi pregăti pentru o astfel de cuminecare/comuniune [spirituală], vei afla venindu-ţi în întâmpinare şi gata pe Fiul lui Dumnezeu Care te va hrăni cu mâinile Lui în chip spiritual.

Ca să te pregăteşti pentru această cuminecare mentală fă aşa: întoarce-ţi mintea spre Dumnezeu şi, aruncând o scurtă privire, pe de o parte, la păcatele tale, iar, de alta, la Dumnezeu, întristează-te pentru vătămarea pe care I-ai făcut-o, şi cu toată umilinţa şi credinţa roagă-L să primească să vină la săracul tău suflet cu un har nou, ca să-l tămăduiască şi să-i dea putere împotriva vrăjmaşilor.

Sau când vrei să te forţezi şi să te ridici împotriva vreunei pofte ori ca să faci o nouă faptă de virtute ori să păzeşti o poruncă, fă aceasta cu scopul de a pregăti inima ta pentru Dumnezeu, Care o caută mereu; şi întorcându-te după aceasta spre El strigă-L cu dorinţă să vină cu harul Său să te vindece şi să te elibereze de vrăjmaşi, ca să ai doar puterea Lui în inima ta.

Sau aducându-ţi aminte de rugăciunile spuse înaintea cuminecării sacramentale, spune cu inimă aprinsă: „Niciodată, Doamne, să nu Te mai primesc oare altă dată? Niciodată? Niciodată?", şi celelalte. Şi dacă vrei să te pregăteşti şi mai bine să te cumineci spiritual, depune din seara dinaintea toate asprele nevoinţe şi faptele virtuţilor şi orice lucru bun pe care-l vei face în acest scop, adică pentru ca să primeşti spiritual pe Domnul tău; şi dimineaţă, cum s-a făcut

[4] Din acest cuvânt dumnezeiescul Maxim [Mărturisitorul] trage concluzia că cine lucrează poruncile Domnului nu primeşte în sufletul său doar pe Domnul, dar împreună cu El Îl primeşte şi pe Tatăl Care este împreună cu Acesta şi pe Duhul Sfânt cel nedespărţit de El, cu alte cuvinte primeşte în Sine întreaga Sfântă Treime Care-Şi face locaş în el (cap. 71 din Suta a II-a; *Philokalia*, p. 356).

de ziuă, gândeşte-te ce bine! ce noroc! ce fericire pentru sufletul acela care se împărtăşeşte sacramental cu vrednicie de Preasfânta Taină a Euharistiei! Fiindcă în ea se dobândesc iarăşi virtuţile pierdute, şi sufletul se întoarce iarăşi la frumuseţea lui de la început şi se cuminecă cu roadele şi meritele Patimii Fiului lui Dumnezeu. Şi de la cuminecarea aceea sacramentală treci la cuminecarea spirituală şi, gândindu-te că aceste bunuri le primeşti mental şi prin ea, sârguieşte-te să aprinzi în inima ta o mare dorinţă de-a-L primi spiritual şi mental, şi după ce te-ai aprins de la ea, întoarce-te la Domnul şi spune-I: „Fiindcă nu pot, Doamne al meu, să Te primesc sacramental în această zi, Tu, Bunătate şi Putere necreată, fă să Te primesc cu vrednicie în mod spiritual acum, în fiecare ceas şi în fiecare zi, ca să-mi dai un har nou şi putere împotriva tuturor vrăjmaşilor mei; şi mai cu seamă împotriva acelei patimi, şi acelui vrăjmaş împotriva căruia mă împotrivesc şi fac război cu el ca să-Ţi plac şi să fac voia Ta"[5].

Partea I

Cap. 46: Ce este rugăciunea minţii şi în câte feluri se poate face

Potrivit Sfinţilor Părinţi numiţi trezvitori [neptici] rugăciunea minţii e în sens propriu faptul de a-şi aduna omul mintea în inima lui şi a spune fără a rosti cu gura, ci numai cu cuvântul interior care vorbeşte în inimă, această rugă-

[5] Dar şi câţi nu pot să primească în mod continuu şi când vor cuminecarea sacramentală, adică să se împărtăşească cu Hristos Care Se găseşte în Taine, fie pentru că se găsesc într-un loc pustiu, unde nu e nici preot, nici altar, nici biserică, fie pentru că se găsesc în lume, dar sunt împiedicaţi de duhovnici nu din pricina vreunei greşeli a lor, ci din pricina obiceiului rău şi sucit care stăpâneşte, aceştia, spun, fiindcă au dorinţa şi iubirea de a se cumineca sacramental cu Hristos, dar din pricina celor zise, sau din alte cauze necesare, nu pot, să-L primească în sinea lor pe Hristos în chip mental şi spiritual, cum spune Sfântul Nicolae Cabasila în *Tâlcuirea Liturghiei* (cap. 42); căci Hristos, Care se află în Taine, le dă în chip mental, nearătat şi nevăzut sfinţirea care vine din Taine în modul pe care-l ştie El.

ciune scurtă de un singur gând: „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluieşte-mă!" ţinând puţin respiraţia[6].

[6] Multe şi mari sunt darurile harului pe care le oferă această sfântă rugăciune a minţii şi pe care le enumeră sfinţii şi de Dumnezeu purtătorii Părinţi numiţi trezvitori [neptici]; vezi în *Philokalia*, p. 858, 869, 911, 918, 945, 946, 955, 1037 şi mai departe în multe alte pagini. Aici însă vorbesc numai de darul cel mai general şi care naşte celelalte harisme. Omul e şi se numeşte chip al lui Dumnezeu prin aceea că are minte, cuvânt şi duh care face viu trupul, adică voinţă naturală şi iubire. Întrucât Dumnezeu este şi Trei şi Unul, omul creat după chipul Său se cuvine să se facă şi trei şi unu ca să se asemene cu Prototipul Său şi drept urmare să se unească cu El. Dar această asemănare şi unire cu Dumnezeu nu se face în alt mod decât prin rugăciunea minţii. Aşadar, când mintea e atentă în întregime la cuvântul interior care vorbeşte în inimă, iar cuvântul interior spune: „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluieşte-mă!", iar duhul şi voinţa naturală iubesc cuvintele acestei rugăciuni, atunci aceste trei puteri devin una rămânând trei, iar omul unul devine trei rămânând unul. Aceasta vrea să spună ceea ce zice în chip întunecos marele lucrător şi învăţător al rugăciunii minţii Grigorie [Palama] al Tesalonicului atunci când spune: „Când unitatea minţii devine triplă rămânând unitară, atunci se uneşte cu Unimea Treimică tearhică închizând orice intrare a rătăcirii şi şezând peste trup, lume şi stăpânitorul lumii". După care sfântul adaugă că, deşi această unire prin rugăciunea scurtă a acestor trei e mai obositoare decât orice osteneală a virtuţii, totuşi ea naşte tainele şi descoperirile negrăite ale lui Dumnezeu atunci când cineva ar stărui mulţi ani în lucrarea şi unirea aceasta; vezi la pagina 962 din *Philokalia*, ce să mai întind vorba? În alt mod nu poate omul păzi întâia poruncă, şi anume să iubească pe Dumnezeu din toată inima lui, din tot sufletul lui, din toată puterea lui şi din tot gândul lui, cum ne porunceşte Domnul (*Lc* 10, 27), decât prin această rugăciune a minţii; cine vrea să înveţe metoda naturală şi modul practic în care se lucrează rugăciunea aceasta să vadă p. 875, 1178 şi 1186 şi 1037. Notez aici, pentru cei ce vorbesc împotriva modului acestei rugăciuni, hotărârea Tomosului Sinodal [din 1341] făcut împotriva lui Varlaam şi Akindynos de toată Biserica, de împăratul Andronic Paleologul, de senat şi de judecătorii generali ai romeilor, care sună aşa: „S-a arătat vădit, aşadar, din acestea că Varlaam a scris vorbind cu hulă şi gândirea rea despre dumnezeiasca lumină din Tabor şi împotriva monahilor despre sfânta rugăciune meditată şi adusă de ei; iar monahii s-au arătat mai presus de învinuirile lui ca unii care îmbrăţişează şi rămân în explicările

În sens impropriu şi mai larg, rugăciune a minţii se numeşte şi orice altă cerere care nu se rosteşte cu gura, ci cu mintea şi cuvântul interior al inimii.

Deci dacă iubeşti să fii auzit mai uşor de Dumnezeu şi să primeşti ceea ce ceri, luptă-te, frate, cât poţi în această rugăciune a minţii, chemând pe Dumnezeu cu toată mintea şi inima ta, ca să aibă milă de tine şi să-ţi dea cele ce sunt de folos pentru mântuirea ta. Fiindcă pe cât această rugăciune a minţii are mai multă osteneală decât cea rostită şi grăită cu gura, pe atât mai mult decât aceea ajunge ea la urechile Domnului Care aude mai bine strigătul gândit al inimii decât marile glasuri ale gurii, de aceea i-a şi zis lui Moise, când acesta Îl ruga numai cu mintea şi cu inima pentru iudei: „Ce strigi la Mine?" (*Iş* 14, 15).

Află însă că întrucât mila lui Dumnezeu e un nume general care cuprinde toate harurile[7], pe care le cerem de la Dumnezeu, iar Dumnezeu ni le dă, de aceea la orice lucru şi har pe care-l ceri de la Dumnezeu poţi folosi mai înainte zisa rugăciune scurtă şi universală: „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluieşte-mă!" Fiindcă în ea şi mintea se adună mai uşor, iar în rugăciunile mai largi şi multe, mintea se risipeşte.

şi predaniile privitoare la acestea ale Sfinţilor Părinţi. [...] De aceea Varlaam şi oricare altul din cei care s-ar arăta vorbind sau scriind cu hulă şi gândire rea împotriva monahilor, sau mai bine zis împotriva Bisericii, acuzându-i iarăşi pe monahi sau atingându-se de aceştia în acestea, azvârlit fiind de smerenia noastră aceleiaşi osânde, să fie şi el dezavuat şi tăiat de Biserica Universală Răsăriteană a lui Hristos şi de adunarea ortodoxă a creştinilor."

[7] De unde se vede acest lucru? Fiindcă atât harul pe care-l dă Dumnezeu în viaţa de acum, cât şi slava pe care o va da în viaţa cealaltă, şi despre care David zicea: „Har şi slavă va da" (*Ps* 83, 12), amândouă se numesc milă. Harul este milă, fiindcă toţi câţi îl primesc de la Dumnezeu se numesc miluiţi potrivit lui Petru: „Cei care odinioară eraţi popor, iar acum sunteţi popor al lui Dumnezeu, care n-aţi fost miluiţi, dar acum sunteţi miluiţi" (*1 Ptr* 2, 10), iar dumnezeiescul Pavel care a primit atât de mult har se numeşte pe sine însuşi miluit: „Dau sfat ca unul miluit de Domnul" (*1 Co* 7, 25), şi iarăşi: „Dar am fost miluit, pentru că fără să ştiu lucram în necredinţă" (*1 Tim* 1, 13). Asemenea şi slava şi cununa fericiţilor din cer sunt milă şi se dau după milă, potrivit Psalmistului: „Pe Cel ce te încununează cu milă şi cu îndurări" (*Ps* 102, 4), verset pe care tâlcuindu-l Hrisostom spune: „Cununa este, aşadar, a harului şi a iubirii de oameni".

Iar dacă iubeşti să te rogi după diferitele lucruri pe care le cauţi, iată îţi formulez aici câteva rugăciuni ca să le ai drept model. De pildă, atunci când cauţi o virtute şi un har, spune cu mintea şi cu inima ta acestea: „Doamne, Dumnezeul meu, dă-mi acest har şi virtute spre cinstea şi slava Ta!" sau aşa: „Doamne al meu, cred că-Ţi place şi e spre slava Ta ca să caut şi primesc acest har. Plineşte, aşadar, spre mine bunăplăcerea Ta!" Când eşti războit aievea de vrăjmaşi tăi, roagă-te aşa: „Sârguieşte şi grăbeşte, Dumnezeul meu, să-mi ajuţi, ca să nu fiu biruit de vrăjmaşii mei!", sau: „Dumnezeul meu, scăparea mea, puterea sufletului meu, ajută-mă degrabă, ca să nu cad!" Când lupta continuă, continuă şi tu acest mod de rugăciune, împotrivindu-te vitejeşte celui ce se luptă cu tine. Apoi, după ce s-a sfârşit asprimea luptei, întoarce-te spre Dumnezeul tău, înfăţişează-I pe vrăjmaşul care te războieşte şi neputinţa ta de a i te împotrivi zicând: „Iată, Doamne, făptura mâinilor bunătăţii Tale, răscumpărată cu Sângele Tău. Iată vrăjmaşul Tău, care caută să o piardă şi să o mănânce. La Tine, Doamne, alerg; în Tine numai nădăjduiesc, Care eşti bun şi atotputernic. Vezi neputinţa mea şi repeziciunea de a mă supune lui de bunăvoie dacă nu mă ajuţi. Ajută-mă deci, nădejdea mea şi puterea sufletului meu!"

Îţi amintesc şi aceasta: că atunci când ţi-e greu să te rogi cu mintea şi cu inima, poţi să spui şi cu gura şi cuvântul rostit atât rugăciunea: „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluieşte-mă!" (cum spun dumnezeieştii Părinţi), cât şi celelalte rugăciuni pe care le vei voi. Sârguieşte-te însă ca atunci să-ţi aduni mintea, ca să fie atentă la cuvintele rugăciunii.

Unii spun că rugăciune a minţii se mai numeşte şi atunci când omul adunându-şi toate puterile sufletului său în inimă, fără să grăiască un cuvânt, nici cu cuvântul rostit, nici cu cel interior, se gândeşte şi înţelege nestrămutat doar cu mintea că Dumnezeu e prezent înaintea lui, că uneori stă

înaintea Lui cu frică şi cutremur, ca un condamnat, iar alteori cu credinţă vie, ca să primească ajutorul Lui, iar alteori cu iubire şi bucurie, ca să-I slujească pururea. Aceasta e ceea ce spunea David: „Am văzut pe Domnul înaintea mea pururea" (*Ps* 15, 8). Această rugăciune se poate face şi doar cu o singură privire nestrămutată a minţii plângătoare şi rugătoare spre Dumnezeu; privire care e ca o aducere-aminte tăcută de Cel pe care l-am căutat mai înainte prin cuvânt şi prin rugăciunea inimii. De aceea, întrucât această rugăciune se poate face uşor în orice loc şi cu orice prilej şi împrejurare, ţine-o în mâinile tale ca pe o armă puternică şi uşor de folosit, şi vei primi mare folos şi ajutor.

Sfântul Nicodim Aghioritul
Giovanni Pinamonti

Meditaţie la Taina Sfintei Împărtăşanii*

(din *Exerciţii duhovniceşti*, 1800)

În Taina Sfintei Împărtăşiri se cuprind:
A) mărimea darului,
B) iubirea celui ce dăruieşte,
C) folosul celui ce primeşte.

A

Ia aminte, frate, că trei lucruri conlucrează ca să facă mai scump un dar: 1) mărimea darului; 2) iubirea celui ce face darul şi 3) folosul pe care îl care cel ce primeşte darul.

Aceste trei condiţii se unesc în chip minunat în Taina Sfintei Împărtăşiri.

1) Socoteşte mărimea acestui dar. Cu adevărat mari lucruri ne-a dăruit nouă Dumnezeu, pentru că ni s-a dăruit pe Sine Însuşi, făcându-ne din nefiinţă după chipul şi asemănarea Sa; pentru că ne-a dăruit nenumărate făpturi cereşti şi pământeşti, materiale şi nemateriale spre trebuinţa naşterii şi vieţuirii noastre: pentru că a creat pentru noi cerul şi pământul şi toate cele dintr-însele. Dar toate aceste,

* NICODIM AGHIORITUL, *Deprinderi duhovniceşti*, „Meditaţia a 26-a", trad. rom. pr. N. Donos (revizuită), Ed. Episcopiei Ortodoxe Alba Iulia, 1995, p. 207–215. Este vorba de traducerea neogreacă a lucrării iezuitului GIOVANNI PIETRO PINAMONTI (1632–1703), *Esercitti spirituali per dieci giorni* (1698), realizată în jurul lui 1740 de către Manuel Romanitis din Patmos, adaptată apoi şi prelucrată de Nicodim Aghioritul (1749–1809), adaptare publicată prima dată la Veneţia în 1800.

deşi aşa de mari şi de mult preţ, sunt trecătoare şi mărginite; Dumnezeu însă le-a dăruit oamenilor în economia Întrupării Sale un dar şi un har nemărginit, şi anume trupul cu care S-a unit ipostatic Cuvântul lui Dumnezeu, înomenindu-Se şi, prin aceasta, S-a făcut şi ceea ce suntem noi, încât abia a mai rămas în Domnul nostru ceva ce să ne mai dea, dându-ne pe Sine fiecăruia dintre credincioşi în parte şi în modul acesta lărgind şi mai mult nespusa binefacere a Întrupării Sale.

Deci tot ceea ce ne-a lăsat şi ne-a dăruit, ne dăruieşte prin mijlocirea Sfintei Taine a Împărtăşaniei, dăruindu-ne prin ea bogăţia bunătăţilor pe care le are preasfântul Său Trup şi preascumpul Său Sânge — unit cu sufletul Său îndumnezeit şi cu desăvârşirile trupeşti pe care le are Dumnezeirea Lui. De aceea a zis Sfântul Ioan Damaschinul că: „Se numeşte Împărtăşanie taina aceasta, pentru că prin ea ne împărtăşim din dumnezeirea lui Iisus; iar cuminecătură pentru că prin ea noi ne împărtăşim cu Hristos şi cu trupul şi cu dumnezeirea Lui". Pe scurt, taina aceasta este, după spusa patriarhului Ieremia, icoana întregii economii a Întrupării şi cuprinde în sine şi naşterea Domnului şi creşterea şi patima şi moartea şi mormântul şi coborârea la iad şi învierea şi înălţarea şi şederea de-a dreapta şi a doua venire, aşa cum se cuprind acestea în dumnezeieştile Liturghii, a lui Vasile şi a lui Hrisostom. Dar ce spun eu? Dumnezeiasca Împărtăşanie poartă chiar şi prefigurarea fericirii din viaţa viitoare a unirii, după cum spune Sfântul Nicolae Cabasila[1], întrucât atunci fericiţii au să fie uniţi şi între dânşii şi cu Iisus Hristos, aşa cum mădularele sunt unite cu capul şi după cum şi acum ne împărtăşim dintr-o pâine şi dintr-un potir şi suntem uniţi şi între noi şi cu Hristos, după rugăciunea Domnului: „Ca toţi să fie una, precum şi noi una suntem" (*In* 17, 22). Toate acestea nu le cuprinde nici una din celelalte Sfinte Taine, încât şi Dionisie Areopagitul a numit taina aceasta „Taina Tainelor", ca una ce cuprinde în sine toate tainele.

[1] *Cuvântarea a 4-a despre viaţa cea întru Hristos.*

De aceea nu ne-a mai rămas să căutăm altceva mai de seamă decât pe Răscumpărătorul nostru şi să zicem şi noi cu Filip: „Doamne, ajunge" (*In* 14, 8). Dar şi dacă am vrea să căutăm ceva mai mult ca El în această viaţă, El ar putea să ne răspundă: Copiii mei, această Taină pe care v-am dăruit-o este plinătatea tuturor bunătăţilor şi altceva mai desăvârşit nu am ce vă da; pentru că în pâine şi vin v-am dăruit tot binele, zicând pentru voi ceea ce a zis şi Isaac către Esau, despre fiul său Iacov: „Cu grâu şi cu vin l-am întărit pe el, dar ţie ce voi face, fiule?" (*Fc* 27, 37). O, dar neîntrecut! O, dărnicie neasemănată, pe care heruvimii cei cu mulţi ochi şi serafimii cei cu câte şase aripi nu o vor putea înţelege în toate veacurile.

Acum, iubitule, pentru o aşa de mare dărnicie pe care ţi-a arătat-o Dumnezeu, nu se cade oare ca şi tu să-i dăruieşti din tot sufletul puţina libertate a voii tale? Pentru aşa de mare binefacere pe care ţi-a făcut-o Dumnezeu prin Taina aceasta, nu se cade oare să te jertfeşti şi tu să-I mulţumeşti, dăruindu-te cu trup şi suflet spre slujirea Lui? Haide, te-ai împotrivit destul până acum, om nerecunoscător ce eşti, şi te-ai arătat nemulţumitor pentru toate darurile primite de la Dumnezeu; cum mai îndrăzneşti să te împotriveşti şi să fii nerecunoscător unui Dumnezeu Care ţi S-a dat pe Sine Însuşi întreg? Ce vor zice îngerii de o aşa de mare nerecunoştinţă? Ce vor zice de aceasta toţi sfinţii din cer? Căci ei cunosc foarte bine şi marea dărnicie a lui Hristos şi urâta zgârcenie a sufletului tău.

Ruşinează-te deci, ruşinează-te, frate, de marea nerecunoştinţă pe care o ai faţă de Sfânta Taină a Euharistiei, adică a marii mulţumiri, numită aşa nu numai pentru că Domnul mulţumind ţi-a dat-o, precum este scris: „Luând pâinea şi binecuvântând... şi luând paharul şi binecuvântând" (*Mt* 26, 26), ci şi pentru că, cu acest nume ne îndeamnă să mulţumim şi noi lui Dumnezeu pentru multele binefaceri şi daruri, care ni le dă prin mijlocirea acestei Taine, după cum zice Clement Alexandrinul şi mai ales dumnezeiescul Hrisostom: „Cea mai bună pază a binefacerii este aducerea aminte de binefacere şi mulţumirea

neîncetată"[2]. Adu-ţi aminte că după măsura binefacerilor ce le primeşti va fi şi măsura pedepselor tale: şi anume cu cât sunt mai mari binefacerile primite de la Dumnezeu, cu atât mai mari vor fi şi pedepsele pe care le vei primi, dacă nu le vei întrebuinţa cum se cuvine. Hotărăşte-te să te dăruieşti lui Dumnezeu întreg, pentru că şi El ţi Se dăruieşte întreg. Mulţumeşte-I din toată inima pentru marele dar ce ţi-a făcut şi roagă-L să mai adauge şi pe acesta, adică să-ţi dea, precum a făgăduit, un suflet nou şi o inimă nouă, ca să cinsteşti după cuviinţă aceste binefaceri, răsplătind cu cuvenita mulţumire, atât prin grai, cât şi prin faptă. „Şi vă voi da inimă nouă şi duh nou vă voi da... şi voi face ca să umblaţi întru îndreptările Mele, şi să păziţi şi să faceţi judecăţile mele" (*Iz* 36, 26).

B

Ia aminte, frate, la iubirea cu care Iisus Hristos ţi-a dat acest dar al Sfintei Împărtăşanii. Pentru că în dragoste se găseşte înţelesul binefacerii: iubirea este sufletul darului, iar darul îi este trup. Iar iubirea pe care a avut-o Hristos, dându-ne acest dar, a atins culmea plinătăţii, după cum zice Sfântul Evanghelist Ioan: „Iubindu-i pe ai Săi, care erau în lume, până la sfârşit i-a iubit" (*In* 13, 1). Şi precum căldura cuptorului se cunoaşte după flăcările ce ies din el, tot aşa şi nemăsurata iubire a lui Hristos se cunoaşte întrucâtva din aceste trei lucruri: 1) din timpul când a rânduit această taină; 2) din modul cum a rânduit-o, şi 3) din greutăţile înlăturate în această orânduire.

Timpul era seara acelei Vineri Mari, când, după vânzarea trădătorului Iuda, întreg sinedriul iudeilor se sfătuia să-I

[2] Şi Sfântul Nicolae Cabasila, episcopul Dyrachiumului [sic!], zice: „Vrednic de cercetat este şi acest lucru, dacă slujba este şi mulţumire şi rugăciune de ce nu se numeşte cu amândouă numele, ci numai Euharistie (mulţumire), căci mai multe sunt pricinile mulţumirii, decât ale cererii. Mai mult am primit decât cerem. Căci cele ce cerem să luăm sunt o parte numai din cele ce am luat" (*Explicarea Liturghiei*, cap. 53). Zice şi dumnezeiescul Hrisostom: „De aceea tainele cele înfricoşate se numesc Euharistie pentru că se pregătesc cu mulţumire în amintirea multor binefaceri ale Proniei dumnezeieşti".

dea o moarte îngrozitoare. Tocmai când El le făgăduia oamenilor Pâinea Vieţii, atunci aceşti nerecunoscători se sileau din răsputeri să-I ia viaţa şi să-L ucidă. De aceea Evanghelistul zice: „Iar făcându-se seară, a şezut cu cei doisprezece şi, pe când mâncau ei..., luând Iisus Hristos pâinea şi binecuvântând a frânt-o şi a dat ucenicilor..., şi luând paharul şi binecuvântând, le-a dat" (*Mt* 26, 20).

Modul în care le-a dat-o, sub forma pâinii şi a vinului, adică sub formă de mâncare şi băutură; mâncare şi băutură nu greu de găsit, ci care se află aproape în fiecare loc unde sunt oameni. Aceasta pentru două pricini: întâi, pentru ca Domnul să devină aşa de propriu al nostru încât, aşa cum nu există nicio ştiinţă sau meşteşug care să poată îndepărta din fiinţa noastră hrana mâncată cu puţin mai înainte şi răspândită în tot trupul nostru, tot aşa să nu se găsească niciun meşteşug şi nicio putere care să ne poată despărţi de Domnul. În al doilea rând, ca să putem cu uşurinţă, ori de câte ori vrem, să ne împărtăşim şi să ne unim cu Domnul, după cum este uşor oricui să găsească pâine şi vin[3].

[3] Unii adaugă şi a treia pricină pentru care Dumnezeu a voit să fie hrana noastră. Copiii împart dragostea lor între mama care i-a născut şi doica care-i hrăneşte. Fiul lui Dumnezeu, ca să nu se împartă dragostea noastră faţă de El, după ce ne-a născut prin Botez, devenind astfel Maica noastră, vrea să fie tot El şi doica noastră, hrănindu-ne cu Trupul şi Sângele Său, precum frumos a însemnat dumnezeiescul Hrisostom: „Nu s-a ruşinat să devină doică, Cel ce s-a făcut mamă". Mai este şi altă pricină, şi anume iubirea de sine cu care se iubeşte fiecare. Pentru ca să nu se împartă dragostea omului între dragostea de Dumnezeu şi dragostea de sine, ci amândouă să fie afierosite lui Dumnezeu, Mântuitorul a găsit acest mod care ne dă ca hrană Trupul şi Sângele Său, care nu se prefac în trupul şi sângele nostru, cum se preface cealaltă hrană pe care o mâncăm, ci, fiind Trupul şi Sângele Domnului nostru, Dumnezeu desăvârşit şi om desăvârşit, mai cu putere preface duhovniceşte trupul şi sufletul nostru, adică pe noi înşine în El Însuşi şi face din trupul şi sângele nostru Trupul şi Sângele lui Hristos după har. După cum zice Pavel: „Mădulare suntem ale trupului Lui, din carnea Lui şi din oasele Lui" (*Ef* 5, 30). Pentru că în chip firesc cele mai energice biruiesc şi prefac în ele pe cele mai slabe şi mai neputincioase, după cum foarte nimerit arată înţeleptul Nicolae Cabasila, în Cuvântarea a 4-a, *Despre viaţa în Hristos*. De aceea,

Dar mai mult decât toate, iubirea lui Hristos se arată din greutăţile pe care El le-a biruit, ca să ne facă bine cu această Taină. Pentru că, deşi Domnul a prevăzut nenumărata mulţime de nelegiuiri, de dispreţ, de nepăsare, de răceală şi de alte mii de păngăriri, pe care nu numai simplii creştini, ci şi preoţii aveau să le arate faţă de Preasfântul Său Trup şi Sânge, totuşi bunătatea Sa a biruit toate acestea, căci „Apă multă nu va putea stinge dragostea şi râuri nu o vor îneca" (*Cânt* 8, 7). Le-a biruit pe toate, zic, iubirea Sa şi a primit să rabde orice, numai să se unească cu sufletul nostru. Ba mai mult, la această răbdare a adăugat şi dorul din toată inima şi din tot sufletul de a se uni cu noi cu un ceas mai devreme, zicând: „Cu dor am dorit să mănânc acest Paşti cu voi, mai înainte de patima Mea" (*Lc* 22, 15). Voind să vină în lume şi să Se întrupeze, a făcut să fie dorit şi aşteptat de toţi strămoşii, prorocii şi neamurile, pe scurt de toată omenirea, mai mult de cinci mii de ani, gândindu-se cu un dor vrednic numai de inima lui Dumnezeu cum anume doreşte să vină în inimile noastre prin mijlocirea acestei Sfinte Taine. O, iubire neajunsă şi cu adevărat dumnezeiască! O, iubire, ale cărei flăcări se urcă până la cer, după cum stă scris: „Mai tare decât moartea este dragostea... aripile ei ca aripile focului, cărbuni sunt flăcările ei" (*Cânt* 8, 6). Şi cine poate măsura mărimea iubirii lui Dumnezeu dacă nu ne-o va arăta credinţa!

Ah, frate, dar tu cu ce răspunzi la o atât de mare iubire lui Dumnezeu? De unde s-au ivit în tine atâtea năzuinţe potrivnice? Dumnezeu să dorească aşa de mult să se unească cu sufletul tău, nenorocitul, iar tu să doreşti aşa de puţin să te uneşti cu El, Binele cel preamare! Dumnezeu să-ţi arate atâta căldură, iar tu, un boţ de lut, să-I arăţi aşa răceală? Dumnezeu să Se smerească să vină să locuiască în inima ta, ca să te lumineze şi să te sfinţească, iar tu, făptură nerecunoscătoare, să-I închizi uşa şi să nu voieşti a-L primi

iubindu-ne pe noi înşine iubim prin aceasta în acelaşi timp pe Domnul ai Căruia suntem, sau mai bine zis: iubind pe Domnul, ne iubim şi pe noi înşine care suntem ai Lui.

înăuntru? Vai şi amar de tine, iubitule! Mai poţi avea vreo îndreptăţire să nu fi recunoscător pentru nemărginita iubire a lui Dumnezeu şi să-ţi saturi doar patimile tale? Mai poţi tu să te reîntorci cu inima în Egipt şi să doreşti, ca nerecunoscătorul popor al evreilor, prazul şi usturoiul şi ceapa Egiptului, adică plăcerile simţurilor şi poftele trupeşti, după ce ai primit drept hrană această dumnezeiască Mană? Ce să mai facă Hristos ca să-ţi biruiască împietrirea şi atât de urâta neomenie, decât să te nimicească şi să-ţi arunce oasele în iad, cum a împrăştiat şi oasele evreilor în pustie, precum este scris: „Asupra cui s-a mâniat? Oare nu asupra celor ce au păcătuit, ale căror oase au căzut în pustie?" (*Evr* 3, 17).

Grăbeşte-te, dar, şi mărturiseşte-ţi făţiş nesimţirea faţă de măreţia lui Dumnezeu, întoarce-te din toată inima şi mustră-te de mii de ori. Dăruieşte-te întreg lui Dumnezeu, împărtăşindu-te din iubire cu iubitul Iisus, care din negrăita iubire a orânduit anume pentru iubirea ta această Taină iubită, ca să se facă o unire iubită şi cerească între Dumnezeu Care iubeşte şi între tine cel iubit[4].

Deşteaptă-te, frate, din somn şi teme-te cu mare frică de orice păcat şi de orice păngărire trupească sau sufletească, zicându-ţi aşa: „Prin împărtăşirea cu Sfintele Taine, eu m-am făcut sălaş al lui Dumnezeu, cum m-aş mai putea face sălaş al păcatului? M-am unit cu Hristos şi am devenit mădular al Lui, cum mai pot să fac eu dintr-un mădular al lui Hristos, un mădular al desfrânării şi al diavolului? Luând dar mădularele lui Hristos, să le fac dar mădulare ale desfrânării? Să nu fie!" (*1 Co* 6, 15). Roagă, apoi, pe Domnul în care crezi, nădăjduieşti şi pe care-L iubeşti, ca să-ţi dea har să-I răsplăteşti dragostea cu dragoste, căldura cu căldură, fără să te temi sau să te laşi biruit de vreo greutate din cele aduse de vrăjmaşul ca să te răpească, după cum nici Domnul nu S-a lăsat biruit de nicio greutate, când era vorba să-ţi facă bine.

[4] „Căci dacă un trup atingându-se de trup se schimbă în lucrarea lui, cum se va schimba cel ce se atinge cu mâini nevinovate de Trupul lui Dumnezeu?", zice Sfântul Ioan Scărarul (Cuv. 28, *Despre rugăciune*).

Şi aşa cum El, din iubire pentru tine, Se jertfeşte zilnic pe Sfânta Masă, aşa şi tu, din iubire pentru El, eşti dator să aduci: 1) *Jertfa tuturor cugetelor şi a voii tale*, pe care să le smereşti, precum este scris: „Jertfa lui Dumnezeu duhul umilit" (*Ps* 50, 18); 2) *Jertfa cuvintelor tale*, proslăvindu-L şi mulţumindu-I totdeauna pentru dragostea ce ţi-o arată prin această Sfântă Taină: „Jertfeşte lui Dumnezeu jertfă de laudă" (*Ps* 49, 15); 3) *Jertfa faptelor*, făcând milostenie, ajutând pe săraci şi alte binefaceri ca acestea, precum este scris: „Să nu uiţi facerea de bine şi dărnicia, că astfel de jertfe sunt plăcute lui Dumnezeu" (*Evr* 13, 15); 4) *Jertfa trupului tău*, jertfind pentru Dumnezeu toate patimile trupului şi poftele, după cum porunceşte Apostolul zicând: „Vă rog, fraţilor, pentru mila lui Dumnezeu, să înfăţişaţi trupurile voastre ca o jertfă vie, sfântă şi plăcută lui Dumnezeu" (*Rm* 12, 1). Căci să ştii, imboldul iubirii este asemănarea, adică însăşi iubirea este izvor al iubirii şi cine vrea să fie iubit trebuie să iubească şi el, după cum spune Înţelepciunea: „Eu iubesc pe cei ce mă iubesc şi ei pe mine" (*Pr* 8, 17), şi Ucenicul cel iubit: „Noi Îl iubim pentru că El mai întâi ne-a iubit pe noi" (*1 In* 4, 10).

C

Ia aminte, frate, la folosul pe care-l ai de la Sfânta Împărtăşanie, care adună laolaltă în sufletul nostru toate cele bune şi împărăţia lui Iisus Hristos. De aceea şi Isidor Pelusiotul spune: „Împărtăşire se cheamă primirea Sfintelor Taine, fiindcă ne dăruieşte unirea cu Hristos şi ne face părtaşi Împărăţiei Lui". Negreşita comoară a bunurilor şi a slavei pe care a dobândit-o Iisus în Sine cu viaţa şi cu moartea Sa ne-o dăruieşte întreagă în această taină, prin care Domnul reînnoieşte în fiecare din noi dobânda şi folosul aduse prin dumnezeiasca Sa Patimă. Cu această Taină El nu numai că nu socoteşte mult că s-a chinuit şi a suferit cu trupul pentru mântuirea noastră, ci ne arată că mereu voieşte să sufere pentru noi, şi de aceea vrea să înmulţească tainic pe Sfânta Masă acelaşi Trup de nenumărate ori, ca să ia asupră-Şi toate suferinţele şi aşa să înmulţească de

nenumărate ori şi folosul nostru: „În tot locul se aduce tămâie numelui Meu şi jertfă curată" (*Mal* 1, 11).

Putea Domnul să ne dea harul Său şi să ne fie de folos prin făptuiri, cum face în celelalte Taine, dar în această Taină aflându-Se El Însuşi în chip substanţial vrea să ne dea harul Său cu propria Sa mână, luminându-ne mintea, întărindu-ne slăbiciunile, păstrându-ne sănătatea, punând iarăşi în rânduială simţurile noastre. Mai lămurit ne arată aceste foloase gurile cele bine grăitoare ale teologilor, dintre care sunt de ajuns două mărturii: zice Sfântul Grigorie Teologul: „Preasfântul Trup al lui Hristos primit cu vrednicie e armă celor din războaie, întoarcere celor ce călătoresc; pe cei slabi îi întăreşte, pe cei sănătoşi îi bucură, pe bolnavi îi vindecă, sănătatea o păzeşte. Prin El ne facem mai blânzi, în necazuri mai răbdători, în dragoste mai fierbinţi, la cunoaştere mai ageri, mai grabnici la ascultare, mai simţitori la lucrarea harului". Iar dumnezeiescul Chiril al Alexandriei zice: „Fiind în noi, Hristos pǫtoleşte aprinderea mădularelor noastre, omoară patimile şi înflăcărează evlavia faţă de Dumnezeu"[5]. Ba mai mult: în ce chip insectele îşi depun ouăle în pământ sau pe copaci şi stau acolo în timpul iernii, iar când vine dulcea primăvară sămânţa se deschide şi devine vietate, tot aşa şi în această lume, unindu-Se cu noi prin Sfânta Împărtăşanie, Domnul lasă până şi în alcătuirea grosolană a trupului sămânţa nemuririi,

[5] Zice şi Sfântul Ioan Hrisostom: „Dacă cineva având viermi în intestine nu poate să se odihnească, fiind ros de ei, cum noi, având un aşa şarpe, care ne roade măruntaiele — adică mânia —, vom putea da naştere la ceva bun? Cum deci vom scăpa de această pieire, dacă nu vom bea o băutură care ucide viermii şi şerpii dinăuntrul nostru? Şi care băutură are oare această putere? Sângele lui Hristos, dacă-L vei primi cu vrednicie, căci acesta stinge toată boala" (*Omilie la Matei*). Dar ce spun eu. Şi dracii au mărturisit, fără voia lor, folosul pe care-l aduce Sfânta Împărtăşanie. Sfântul Ioan Bostrinul întrebând pe draci, asupra cărora avea mare putere, de ce lucruri anume se tem ei mai mult, au răspuns că de Botez, de Cruce şi de Sfânta Împărtăşanie. Întrebaţi iarăşi de care din aceste trei au mai mare teamă, au zis: „Nimeni din noi nu se poate apropia de creştinul care păstrează Sfânta Împărtăşanie" (*La a treia întrebare a lui Ioan Antiohianul*).

cu ajutorul căreia, la sfârşitul lumii, îl va învia spre viaţa veşnică, precum limpede spune Domnul: „Cel ce mănâncă trupul Meu şi bea sângele Meu are viaţă veşnică şi Eu îl voi învia în ziua de apoi" (*In* 6, 54).

O, Dumnezeul meu! De mii de ori slavă Sfântului Tău Nume, pentru că ne-ai rânduit atât de minunat această Sfântă Taină!

Ce zici, iubite frate, de acestea? Dacă Domnul tuturor ţi-a dat tot binele prin Trupul şi Sângele Său, atunci tu ce dar mai ales ar trebui să-I dai? Dacă Domnul aşa de bogat Se dăruieşte prin această taină, cum de mai ai inimă să-L jigneşti iarăşi cu alte păcate? O, vai de tine! Dacă Domnul ar da numai o dată această preafolositoare Taină uneia din cele mai înalte făpturi ale cerului, aceea n-ar socoti îndestulătoare mulţumire ca să se pogoare până chiar şi la nimicire din iubire pentru Dumnezeul său. Pe când tu, un vierme ticălos, care de nenumărate ori primeşti acest mai presus de ceruri dar; tu care te spovedeşti şi te lepezi de păcate înainte de a te împărtăşi, te întorci iarăşi, cum se întoarce câinele, la păcatele de mai înainte şi înşeli pe Dumnezeu cu noi păcate! Vai, câtă nerecunoştinţă! Acesta-i răspunsul iubirii tale? Aceasta-i mulţumita faţă de Binefăcătorul tău? Acesta-i folosul dobândit de la Taină? Ruşinează-te, frate, în nenorocirea ta, că ai dobândit atât de puţin folos şi rod de la această mult folositoare masă dumnezeiască, rămânând mereu acelaşi, semeţ, mânios, mereu pătimaş şi stăpânit de plăcerile trupeşti şi de bunurile lumeşti. „Ruşinează-te şi te abate de la căile tale, casă a lui Israel" (*Iz* 36, 32). Hotărăşte-te ca de acum să te pregăteşti cu mai multă grijă şi băgare de seamă pentru Sfânta Împărtăşanie: cu spovedanie înflăcărată, cu zdrobire de inimă şi nevoinţă, cu post după putinţă şi cu înfrânarea gândurilor; cu frică de Dumnezeu, cu credinţă şi cu iubire, după cum ţi-a rânduit duhovnicul, pentru ca astfel să îmblânzeşti pe Dumnezeu şi să dobândeşti mai mare câştig duhovnicesc de la Sfintele Taine; căci după mai mare sau mică pregătire pe care o face omul, primeşte şi har mai mult sau mai puţin de la dumnezeiasca Împărtăşire.

Este vădit că, cu cât mai des vei face o astfel de pregătire şi te vei împărtăşi mai des, cu atât mai des vei primi şi folosul sufletesc din Sfintele Taine, spre tămăduirea sufletului şi a trupului, spre iertarea păcatelor, spre sporirea dumnezeiescului har, spre omorârea patimilor şi spre împlinirea poruncilor lui Dumnezeu. De aceea şi Sfinţii Apostoli şi Sfinţii Părinţi în Liturghiile şi învăţăturile lor, toţi — cu o gură — îndeamnă pe toţi şi pe monahi şi pe mireni, care nu sunt opriţi de duhovnic, să se pregătească — precum am spus — şi să se împărtăşească încontinuu cu Sfintele Taine. Căci pe cât se lenevesc şi nu se împărtăşesc, pe atât mai mult sunt stăpâniţi de patimi şi păcate. Mulţumeşte-I lui Dumnezeu, Care ţi-a răbdat atâta vreme nerecunoştinţa, şi roagă-L să reverse asupra-ţi Harul Său. Şi pentru că atât S-a smerit, încât să ţi se facă şi hrană, săvârşind o aşa de mare minune pentru folosul tău, să facă şi acum această minune şi să te preschimbe cu desăvârşire lăuntric, şi în iubirea ta învrednicindu-te să te împărtăşeşti des şi deplin, pentru sfinţirea, curăţia şi înfrumuseţarea ta, ca să te prefaci cu totul curat, cu totul sfânt, cu totul frumos şi la suflet şi la trup. Pentru că în cele materiale, după hrana pe care o mănâncă omul, după aceasta se şi preface. De aici vine şi părerea istoricilor că iepurii care trăiesc pe munţii cei înalţi sunt albi pentru că se hrănesc cu zăpadă. De vei face aşa, vei auzi şi tu de la Mirele Hristos cuvintele cântării: „Toată eşti frumoasă, iubita mea, şi întinăciune nu este întru tine" (*Cânt* 4, 7).

Dosarul unei polemici
Scrisori, decrete, mărturisiri de credinţă (1772–1819)

1
Prima intervenţie
(1772)

Teodosie [II, apr. 1769 – nov. 1773] din mila lui Dumnezeu arhiepiscop al Constantinopolului, Nouă Roma, şi patriarh ecumenic[1]

Preaiubite de Dumnezeu episcope al Hierissosului şi al Sfântului Munte, frate şi coliturghisitor în Duhul Sfânt, şi preacuvioşi egumeni, foşti egumeni şi ceilalţi părinţi ai sfintelor şi venerabilelor noastră mănăstiri patriarhale şi stavropighiale, copii în Domnul ai smereniei noastre, har vouă şi pace de la Dumnezeu.

Cunoscut să vă fie că din scrisori trimise de acolo şi înmânate nouă am aflat de sfădirile nepotrivite iscate între unii dintre părinţii monahi din schituri şi de pedepsele aduse şi pronunţate de unii din aceştia. Drept pentru care ne-am întristat de moarte văzând că astfel de sfădiri au ajuns să avanseze până într-atât, încât să tulbure starea paşnică a monahilor şi să le răpească liniştea [isihia].

Pe cât am cunoscut, aceste sfădiri au răsărit din această chestiune: în ce zi anume trebuie săvârşite pomenirile în parte ale celor adormiţi: sâmbăta sau duminica?, întrucât

[1] Traducere după ed. PH. MEYER, *Die Haupturkunden für die Geschichte der Athosklöster*, Leipzig, 1894, p. 229–231.

unii monahi le săvârşesc duminica. Nu se cuvenea însă ca nişte bărbaţi anahoreţi şi care au ales viaţa isihastă ca voi să se sfădească despre asemenea chestiuni, a căror cercetare nu le aparţine. Căci bine fac cei ce săvârşesc pomenirile celor adormiţi sâmbăta, iar cei ce le-ar săvârşi duminica nu sunt supuşi osândei, întrucât nu plâng, ci aduc lui Dumnezeu cântări pentru mântuirea celor adormiţi şi săvârşesc pomeniri care poartă în ele pomenirea învierii celei de obşte, şi anume ca să se facă pomenirile celor adormiţi duminica, lucru care se şi obişnuieşte în bisericile din oraşe din pricina adunărilor creştinilor atunci în ele.

Iar despre venirea mai deasă sau mai întârziată [*pyknoteron ē bradyteron*] la împărtăşirea preacuratelor Taine spunem că nu este hotărât un timp, dar e neapărat necesară pregătirea prealabilă prin dumnezeiasca pocăinţă şi mărturisire. Creştinii de la începutul propovăduirii [creştinismului] veneau la împărtăşirea dumnezeieştilor Taine în fiecare duminică, iar cei de după, la patruzeci de zile, pregătindu-se în prealabil prin dumnezeiasca pocăinţă, aşa veneau. De aceea să se alăture fiecare, dacă e vrednic, celor dintâi, iar dacă nu, celor de-al doilea, căci şi acest lucru e fericit. Nu suntem neştiutori că şi în aceste vremuri din urmă se pot vedea bărbaţi virtuoşi care petrec fără să mănânce nimic toată săptămâna şi aşa se cuminecă cu preacuratele Taine în fiecare săptămână. Deci, potrivit dumnezeiescului Apostol: „Să se pună la încercare omul pe sine însuşi, şi aşa să mănânce din această Pâine şi să bea din acest Pahar" [*1 Co* 11, 28].

Să înceteze, aşadar, sfada nepotrivită cu privire la aceste chestiuni şi altele asemănătoare. Scriind cu avizul şi acordul preafericitului şi preasfântului patriarh al Ierusalimului, kyr Sofronie [V, apr. 1770 – înc. 1775], iubitul şi preadoritul în Duhul Sfânt al nostru frate şi coliturghisitor prezent de faţă, hotărâm sinodal împreună cu preasfinţiţii noştri confraţi arhierei şi preacinstiţi[2] [mitropoliţi], şi poruncim

[2] În limbajul cancelariei patriarhale *hypertimoi* nu este un simplu epitet, ci un titlu rezervat mitropoliţilor.

mai întâi tuturor ca de acum înainte să înceteze desăvârşit a se mai sfădi în chip nepotrivit despre aceste chestiuni şi altele asemănătoare şi să petreacă în pace şi înţelegere în isihie făptuind cele ale lor şi lucrând cu mâinile lor potrivit poruncii Apostolului [*Ef* 4, 28], ca să nu se arate locuind în zadar pustiile. Şi făcând aşa sau supunându-se acestui ordin sinodal al nostru, să fie toţi iertaţi şi binecuvântaţi de Domnul Dumnezeu Atotţiitorul şi dezlegaţi şi liberi de orice pedepse aduse şi pronunţate.

Cine însă va îndrăzni şi pe mai departe să pună în mişcare limba sau condeiul despre asemenea chestiuni şi să tulbure isihia celorlalţi monahi, unul ca acesta, întrucât e încăpăţânat şi neascultător al poruncii bisericeşti, scandalagiu şi iubitor de tulburare, să fie afurisit de Sfânta de o fiinţă şi de viaţă făcătoare şi nedespărţită fericită Treime, Un Dumnezeu prin fire, să fie blestemat şi neiertat, iar după moarte neputrezit. Pietrele şi fierul să se destrame, iar el nicidecum. Să moştenească lepra lui Ghiezi [*4 Rg* 5, 27] şi ştreangul lui Iuda [*Mt* 27, 5]. Mânia lui Dumnezeu să fie peste capul lui în toate zilele vieţii lui şi partea lui împreună cu vânzătorul Iuda şi luptătorii cu Dumnezeu iudei care L-au răstignit pe Domnul slavei [*1 Co* 2, 8]. Să se desfacă pământul şi să-l înghită ca odinioară pe Datan şi Abiron [*Nm* 16, 32] suspinând şi tremurând pe pământ ca şi Cain [*Fc* 4, 14], neavând propăşire în nimic din ce face. Şi să aibă blestemele celor 318 de sfinţi şi de Dumnezeu purtătorilor Părinţi de la Niceea şi de la celelalte Sinoade şi să fie în afara Bisericii lui Hristos şi cetei creştinilor. Aşa să fie cum s-a hotărât.

1772, luna iulie

† *Sofronie al Ierusalimului*

Metodie al Heracleei, Gherasim al Cyzicului,
Nichifor al Nicomidiei, Antim al Niceei,
Partenie al Chalcedonului, Calinic al Târnovei,
Meletie al Brusei, Samuil al Philipopolisului,
Partenie al Dristrei şi Anania al Anchialosului

2

Alte scrisorile patriarhale (1773)

Teodosie [II, apr. 1769 – nov. 1773] din mila lui Dumnezeu arhiepiscop al Constantinopolului, Nouă Roma, şi patriarh ecumenic[3]

Preacuvioşi egumeni, foşti egumeni şi gheronţi şi ceilalţi părinţi din sfintele şi cinstitele noastre mănăstiri patriarhale şi stavropighiale, şi din schiturile şi chiliile Sfântului Munte al Athosului, copii iubiţi în Domnul ai smereniei noastre, har şi pace vouă de la Dumnezeu.

Spunând: „Pace multă au cei ce iubesc legea Ta şi nu este în ei poticneală [scandal]" [*Ps* 118, 165], proorocul şi regele [David] a arătat că acolo unde sunt scandaluri şi certuri, acolo nu e nici pace creştinească, nici iubire frăţească, ci dimpotrivă toată nestarea, ura şi tulburarea, din care urmează şi nesocotirea şi desfiinţarea oricărei porunci şi a oricărui lucru bun. Şi aşa celor ce au o dispoziţie atât de nenorocită în zadar le va fi negreşit toată asceza, lupta şi viaţa, care nu le mai este singuratică şi îngerească, iar cei ce iubesc scandalurile nu vor mai fi robi şi următori ai Începătorului păcii şi Iubitorului de oameni Dumnezeului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos, ci următori şi prizonieri ai iubitorului de tulburări şi urâtorului de oameni demon şi „vase rele gătite spre pierzanie" [*Rm* 9, 23], cum spune vasul alegerii [*FA* 9, 15], fericitul Apostol Pavel.

Îndemnându-i anterior părinteşte cele cuvenite pe cei ce dispută cu privire la în ce zi a săptămânii trebuie săvârşite pomenirile celor adormiţi, întrucât unii din voi le săvârşesc în zi de duminică, şi tratând şi despre alte câteva chestiuni, precum şi cele menite să ducă la pacea şi înţelegerea lor, prin scrisoarea noastră patriarhală şi sinodală anterioară am spus că bine fac cei care săvârşesc pomenirile în zi de sâmbătă, urmând obiceiului vechi al Bisericii, iar pe cei ce vor să le săvârşească în zi de duminică sau în altă zi a săptămânii nu i-am oprit din pricina obiceiului care domneşte în bisericile din oraşe. Spunând însă acestea, am poruncit fiecărei părţi să înceteze pe mai departe să dispute fără rost, de aceea şi nădăjduiam să ia sfârşit astfel de dispute şi cei ce dispută despre unele ca acestea să se împace.

Aflând însă cele de acum, şi anume că scandalurile au ajuns mai rele, ne-am întristat mult ca unii care trebuie să suferim cu cei ce suferă şi suntem datori şi cu starea voastră paşnică. De aceea am hotărât să vă îndemnăm din nou cu cele spre pacea şi înţelegerea datorate de toţi cuvioşii creştini, şi mai cu seamă de cei ce au făgăduit o viaţă singuratică şi liniştită, iar pe cei ce se arată nesupuşi şi după a doua povăţuire să-i azvârlim blestemelor celor mai cumplite şi pedepselor celor mai înfricoşătoare. Şi cu avizul şi acordul preafericitului şi preasfinţitului patriarh al Ierusalimului kyr Sofronie [V, 1770–1775], iubitului şi preadragului nostru frate şi coliturghisitor, hotărâm sinodal împreună cu preasfinţiţii arhiepiscopi şi preacinstiţii [mitropoliţi], iubiţii în Duhul Sfânt ai noştri fraţi şi coliturghisitori, şi sfătuim să-i povăţuim pe toţi care dispută despre unele ca acestea ca de acum şi pe mai departe să înceteze asemenea dispute tulburătoare şi fără rost care nu sunt nicidecum ale lor; şi nici cei ce săvârşesc în zi de sâmbătă pomenirile celor adormiţi să nu le facă reproşuri celor ce vor să le săvârşească în zi de duminică sau în altă zi a săptămânii, nici aceia să nu li se împotrivească şi să-i numească pe cei ce săvârşesc bine pomenirile în zi de sâmbătă „eretici" şi „inovatori" sau să le dea pe nedrept alte nume defăimătoare, şi să tulbure şi liniştea celorlalţi monahi, ci să facă pace şi să stea în comuniune şi să petreacă în iubire şi înţelegere cum se cuvine şi e de datoria creştinilor, şi mai cu seamă a celor ce şi-au ales viaţa monahală.

Pe lângă acestea, întrucât pedeapsa pentru această chestiune dată de părinţii lavrioţi rămâne nevalidă şi nu mai este în vigoare, cei ce au crezut că vor cădea sub pedeapsa aceea să fie iertaţi, ireproşabili şi netulburaţi, având co-

[3] Ed. PH. MEYER, *op. cit.*, p. 231–233.

muniune şi petrecând neîndoielnic împreună cu ceilalţi monahi.

Câţi însă, şi oricare dintre toţi, stăruind în pizmă se arată nesupuşi şi neascultători şi faţă de acest al doilea îndemn şi poruncă bisericească şi îndrăznesc şi pe mai departe în chip neclintit asemenea dispute şi diferende fără rost şi să producă iarăşi tulburare şi scandal în cuvânt şi faptă, unii ca aceştia ca nişte trufaşi, scandalagii, iubitori de tulburare şi vrednici de osândă, oricare ar fi rangul, starea, treapta şi demnitatea lui, să fie afurisiţi de fericita, de viaţă făcătoarea şi nedespărţita Treime, Un Singur Dumnezeu prin fire, să fie blestemaţi şi neiertaţi, iar după moarte neputreziţi şi umflaţi. Mânia lui Dumnezeu să fie asupra capetelor lor şi partea lor să fie cu vânzătorul Iuda, pământul să se rupă şi să-i înghită ca pe Datan şi Abiran oarecând, să fie suspinând şi tremurând pe pământ ca şi Cain şi să nu vadă niciodată propăşire, nici faţa lui Dumnezeu, şi să aibă parte de blestemele sfinţilor 318 Părinţi de la Niceea şi ale celorlalte Sfinte Sinoade şi ale noastre ale tuturor. Unii ca aceştia, nesupuşi tari în cerbice, oricine ar fi, de vor rămâne neîndreptaţi vor fi încercaţi negreşit şi de altă pedeapsă mai grea spre cuminţirea lor şi liniştea celorlalţi. Voi toţi însă fiţi copiii noştri ascultători şi ai Sfintei Biserici a lui Hristos, precum scriem şi vă îndemnăm părinteşte, şi nu altfel, ca harul lui Dumnezeu şi mila nesfârşită împreună cu rugăciunea şi binecuvântarea noastră să fie cu voi cu toţi.

1773, luna iunie

† *Sofronie al Ierusalimului*
Grigorie al Cezareei, Metodie al Heracleei,
Gherasim al Cyzicului, Nichifor al Nicomidiei,
Antim al Niceei, Partenie al Chalcedonului,
Anania al Derkăi, Samuil al Philipopolisului,
Pafnutie al Dristrei, Macarie al Mesembriei,
Gavriil al Anchialosului, Neofit al Varnei,
Serafim al Bosniei

[Altă scrisoare a patriarhului Samuil,
a 2-a oară, nov. 1773 – dec. 1774][4]

Preacuvioşi întâi-stătători şi bătrâni ai sfintelor şi cinstitelor noastre mănăstiri patriarhale şi stavropighiale, şi ceilalţi părinţi din ele, încă şi cei ce vă nevoiţi în chilii şi schituri, copii iubiţi în Domnul ai smereniei noastre, har vouă şi pace de la Dumnezeu.

Întrucât Apostolul învaţă: „Faceţi pace, fraţii mei, şi Dumnezeul iubirii va fi cu voi" [*2 Co* 13, 11], acest lucru l-am arătat şi noi prin scrisorile sinodale date mai înainte ca pe o poruncă apostolică şi o datorie a creştinilor, şi mai cu seamă a celor ce şi-au ales viaţa singuratică şi petrec în pustietăţi, poruncind să facă pace cei ce dispută fără rost despre în ce zi a săptămânii trebuie să fie săvârşite pomenirile celor decedaţi, şi am dat şi pedepse bisericeşti ca să înceteze asemenea sfădiri, şi nici cei ce săvârşesc pomenirile decedaţilor sâmbăta potrivit obiceiului vechi al Bisericii să nu facă reproşuri celor ce vor să le săvârşească duminica sau în altă zi a săptămânii, nici aceia împotrivindu-se lor să nu-i numească „eretici" sau „inovatori" sau să spună în chip nedrept împotriva lor alte nume defăimătoare.

Dar întrucât scandalurile ieşite de aici au înaintat spre mai rău ameninţând cu ruina generală comunitatea acestui Sfânt Munte, gândindu-ne bine la vindecarea unor asemenea scandaluri, am judecat că se cuvine ca toţi cei ce se nevoiesc în chilii şi schituri, întrucât îşi au raportarea şi supunerea faţă de sfintele mănăstiri de acolo, să urmeze neclintit rânduiala păzită în acele mănăstiri şi obiceiul privitor la pomenirile celor decedaţi, şi anume în orice zi a săptămânii s-ar obişnui să se săvârşească pomenirile în acele mănăstiri, în aceea să se săvârşească şi în schituri şi în chilii, fără nicio împotrivire în cuvânt de acum încolo.

Drept pentru care scriind hotărâm sinodal, cu avizul şi acordul preafericitului şi preasfinţitului patriarh al Ierusalimului kyr Sofronie [V, apr. 1770 – înc. 1775], iubitul şi

[4] Ed. PH. MEYER, *op. cit.*, p. 234–236.

preadoritul în Duhul Sfânt al nostru frate şi coliturghisitor al smereniei noastre, şi al preasfinţiţilor arhierei şi preacinstiţilor [mitropoliţi], iubiţii noştri în Duhul Sfânt fraţi şi coliturghisitori, ca de acum încolo toţi părinţii care se nevoiesc în schituri şi chilii să păzească în pomenirile celor adormiţi săvârşite de ei netulburată rânduiala şi obiceiul sfintelor mănăstiri de acolo, şi anume în care zi a săptămânii obişnuiesc în acele sfinte mănăstiri să săvârşească pomenirile, în acea zi să săvârşească în chip neclintit pomenirile şi ei.

Poruncim deci cu tărie tuturor celor ce se nevoiesc în schituri şi chilii să înceteze pe mai departe astfel de dispute fără nicio contradicţie şi, arătând datorata ascultare şi supunere acestei hotărâri sinodale a noastre, atât cei dintr-o parte, cât şi cei din cealaltă parte, fie ieromonahi, fie monahi, fie din chilii, fie din schituri, gândindu-se bine că astfel de chestiuni nu sunt ale celor care străbat sincer viaţa monahală, care în orice chip se cade să urmărească şi să caute liniştirea [isihia], care constituie prin excelenţă această viaţă, şi să stăruie numai în rugăciune şi post.

Iar câţi dintre monahi, puşi în mişcare de aroganţă şi îndrăzneală, încercă să tulbure treburile Bisericii, unii ca aceştia se fac vinovaţi de pedeapsa cuvenită potrivit dumnezeieştilor canoane ale sinoadelor. Gândindu-se la acestea şi ascultând de îndemnurile noastre părinteşti, să lase de acum încolo disputele privitoare la unele ca acestea şi să tacă şi să se liniştească fără contrazicere, căci potrivit Marelui Vasile contradicţia arată nesupunerea, chiar dacă se face în haina smereniei. Iar câţi şi oricare, fie dintr-o parte, fie din cealaltă, s-ar arăta neascultători şi faţă de acest îndemn sinodal şi s-ar pune în mişcare şi împotriva acestei hotărâri sinodale a noastre, fie prin cuvânt, fie prin faptă, fie prin scrisori, unii ca aceştia, oricare ar fi cinul şi starea lor, şi oricare ar fi treapta lor, ca unii trufaşi, scandalagii, ciumaţi şi vrednici de osândă la Dumnezeu şi oameni, să fie afurisiţi de fericita şi nedespărţita Treime, Un singur Dumnezeu prin fire, să fie blestemaţi, neiertaţi, iar după moarte neputreziţi şi umflaţi. Mânia lui Dumnezeu să fie

peste capetele lor în toate zilele vieţii lor şi partea lor să fie împreună cu vânzătorul Iuda şi luptători împotriva lui Dumnezeu iudei, care L-au răstignit pe Domnul slavei [*1 Co* 2, 8]. Să se crape pământul şi să-i înghită ca odinioară pe Datan şi Abiron, şi să fie suspinând şi tremurând pe pământ, precum Cain, vinovaţi de toate blestemele patristice şi sinodale şi de focul gheenei. Iar dacă după acestea, asemenea neascultători tari în cerbice vor fi prinşi că stăruie în pizma lor şi mai pun în mişcare vreun scandal cu cuvântul sau cu fapta, ori îndrăznesc să mai scrie despre unele ca acestea, vor cădea sub pedeapsă foarte grea.

Îi sfătuim, aşadar, şi îndemnăm din nou pe toţi ce se nevoiesc în chilii şi schituri, ieromonahi, monahi, învăţaţi şi alţii, să înceteze astfel de dispute şi să tacă fără nicio contrazicere, făcând pace şi având comuniune unii cu alţii în iubire şi înţelegere duhovnicească, cum se şi cuvine şi e de datoria creştinilor, şi mai ales a monahilor sau pustnicilor. Aşa să se facă prin hotărâre.

3

Mărturisirea „colivarilor"
(1774)

Expunere sau mărturisire a adevăratei credinţe ortodoxe făcute de cei defăimaţi pe nedrept ca inovatori spre înştiinţarea iubitoare de Dumnezeu a fraţilor scandalizaţi[5]

1. Fiindcă în diferenţele privitoare la sfânta credinţă şi câte ţin de ea nu e de ajuns numai să gândim drept, dar, atunci când cere nevoia, trebuie să mărturisim cu îndrăzneală şi cu buzele şi în scris aşa cum gândim, ca să fim fără reproş la Dumnezeu şi la Biserica lui Dumnezeu, de aceea

[5] După ms. 2183 din Biblioteca Naţională a Greciei, f. 77–82; editată lacunar şi defectuos de Porfiri Uspenski în 1880 şi, recent, de ieromonahul Theodorit, Atena, 1988, p. 115–125 ca anexă la ediţia: *Athanasiou tou Pariou Dēlosis tēs en Hagio Orei tarachōn alethēias*, Atena, 1988, p. 115–124.

şi noi, cei învinuiţi în Sfântul Munte de mulţi fraţi despre unele chestiuni bisericeşti şi care ţin de credinţă şi defăimaţi ca inovatori şi ocărâţi şi huliţi peste tot în fiecare zi, am socotit lucru necesar şi mântuitor, potrivit obiceiului apostolic şi predat de Părinţi care stăpânea de la început în sfânta Biserică a lui Dumnezeu (*Rm* 10; *1 Ptr* 3), să răspundem tuturor cu o mărturisire în scris şi semnată a sfintei noastre credinţe aşa cum am fost învăţaţi de preasfânta şi apostolica Biserică a lui Hristos, adică aşa cum ne-au predat Apostolii, cum au legiuit sfintele sinoade ecumenice şi locale şi propovăduiesc marii şi însemnaţii luminători ai Bisericii.

Credem deci şi mărturisim mai întâi câte le cuprinde Sfântul Simbol, canonul credinţei adevărate şi ortodoxe, iar toate cele din el le mărturisim nu altfel decât le dogmatizează şi învaţă preasfânta Biserică Răsăriteană, închinata şi preaiubita maică a noastră a tuturor, anatemizând într-un glas cu toate Sinoadele Ecumenice şi Locale pe cei care au îndrăznit sau vor îndrăzni să schimbe în el fie şi măcar o iotă sau o cârtă (*Mt* 5, 18).

După acesta primim şi mărturisim cele şapte dumnezeieşti şi sfinte Taine ale sfintei noastre Biserici ca unele predate ei de Începătorul şi Desăvârşitorul mântuirii noastre Iisus Hristos: dumnezeiescul Botez, preasfântul Mir, cinstita Preoţie, preadesăvârşita Euharistie, tainica Pocăinţă, cinstita Nuntă şi sfântul Maslu, prin care credem că suntem sfinţiţi, păziţi, mântuiţi şi învredniciţi de viaţa veşnică. Iar celui ce tăgăduieşte una din acestea şi zice fie că nu e necesară, fie că nu e folositoare spre mântuirea sufletelor, îi spunem anatema.

Acestea le mărturisim în general şi în comun despre dogme şi taine, iar în special şi în chip ritos despre cele pentru care suntem huliţi răspundem aşa. În primul rând, cugetăm şi spunem că în *Dumnezeiasca Împărtăşire* a preacuratelor Taine un interval de atâtea sau atâtea zile, adică o vreme potrivită rânduită de dumnezeiasca Scriptură sau de un canon sau de vreun mare Părinte şi Dascăl al

Bisericii, fără vreun motiv opritor, nici nu există nicăieri, nici nu se cere în general; mai mult, din de Dumnezeu insuflata Scriptură, din sfintele canoane şi din marii dascăli şi luminători a toată lumea, fiecare în parte se dovedeşte şi recomandă prin zeci de mii de mărturii exact contrariul, şi anume că vremea dumnezeieştii Împărtăşiri e cu totul nedeterminată plecând de la zile, fiind determinată numai plecând de la conştiinţă.

Dar fiindcă acum nu e cu putinţă să desfăşurăm ritos şi cuvânt de cuvânt toate mărturiile pe care le avem gata, trimiţând numai la locurile lor[6], aducem în loc de orice altă crezare autoritatea suficientă şi de ajuns a Scripturii. Aşadar, dumnezeiescul Pavel, gura lui Hristos, ne-a predat ceea ce a primit de la Domnul, că „Domnul Iisus, în noaptea în care a fost vândut, a luat pâine şi, mulţumind, a frânt şi a zis: «Luaţi, mâncaţi; acesta este Trupul Meu Cel ce se frânge pentru voi. Aceasta să faceţi spre pomenirea Mea.» Asemenea şi paharul după cină, zicând: «Acest pahar este Legea cea Nouă întru Sângele Meu. Aceasta să faceţi ori de câte ori veţi bea, spre pomenirea Mea.» Fiindcă de câte ori veţi mânca pâinea aceasta şi veţi bea paharul acesta, moartea Domnului o vestiţi până când El va veni. Astfel, oricine va mânca pâinea sau va bea paharul Domnului cu nevrednicie, vinovat va fi faţă de Trupul şi Sângele Domnului. Să se cerceteze dar omul pe sine, şi aşa să mănânce din Pâine şi să bea din Pahar. Căci cel ce mănâncă şi bea cu nevrednicie, osândă îşi mănâncă şi bea, nesocotind Trupul Domnului" (*1 Co* 11, 23–30).

Nu e nevoie de foarte multe ca să înţelegem că „ori de câte ori" nu vrea să spună de atâtea ori, adică în fiecare lună, la fiecare 40 de zile sau la 3 luni ori la 6 luni — cine

[6] Iustin Martirul şi Filozoful în *Apologia I pentru creştini;* Vasile cel Mare, *Epistola 93;* Chiril al Alexandriei; Simeon Noul Teolog; Marele Varsanufie, *Întrebarea 7;* Teodor Studitul, *Cateheza 4 în Săptămâna a 5-a a Postului Mare;* Nil preacuviosul; Grigorie Palama, *Decalogul legiuirii după Hristos* porunca 4; Ieronim, *Viaţa avvei Apollo;* Ghenadie patriarhul de după cădere[a Constantinopolului], Iov monahul.

nu ştie că „ori de câte ori" arată în chip recunoscut un timp nedeterminat —, astfel că nici de la Domnul, nici de la Apostolul care ne-a predat aşa cum a primit, nu e determinat atât sau atât timp. Apoi, zice el, vinovat faţă de Trupul şi Sângele Domnului va fi nu cel ce mănâncă şi bea înainte de vreme, ci acela care ar mânca şi ar bea cu nevrednicie. Prin urmare, nu spune: „să înmulţească omul zilele", ci „să se cerceteze omul pe sine însuşi, şi aşa să mănânce din această Pâine şi să bea din acest Pahar". Când anume? E vădit că *ori de câte ori vrea;* căci „osândă îşi mănâncă şi bea" nu cel ce mănâncă şi bea înainte de împlinirea zilelor, ci cu nevrednicie.

Dar ca să nu spună cineva că nu acesta e adevăratul înţeles al cuvântului Apostolului, ci că l-am forţa spre socotinţa noastră, să asculte pe de Dumnezeu insuflatul exeget al marelui dascăl a toată lumea, adică pe dumnezeiescul Hrisostom, care zice aşa: „Zicând «ori de câte ori veţi bea şi veţi mânca această pâine etc.», Apostolul l-a făcut stăpân pe cel ce se apropie, eliberându-l de orice păzire a unor zile."

Aşadar, atât din hotărârea Apostolului, cât şi din tâlcuirea Hrisostomului, s-a arătat pe scurt în chip strălucit că nu există o vreme a dumnezeieştii Împărtăşiri determinată după zile, ci numai după conştiinţă. Iar acest lucru e arătat foarte bine şi de alte multe ziceri ale Hrisostomului[7] între care sunt şi acestea: „Acesta e lucrul cumplit că hotărăşti vrednicia apropierii nu cu curăţia cugetului, ci cu intervalul timpului; şi socoteşti că e evlavie a nu veni de multe ori, neştiind că, şi dacă are loc numai o dată, faptul de a te apropia cu nevrednicie te-a prihănit; iar faptul de a te apropia cu vrednicie, chiar şi de multe ori, te-a mântuit; îndrăzneală nu e a te apropia de multe ori, ci a te apropia cu nevrednicie, chiar şi dacă te-ai apropia şi numai o dată în tot timpul"[8]. Ce e mai strălucit şi mai bine-cinstitor decât

[7] *Omilia 17 la Evrei; Cuvânt către cei ce postesc de Paşti; Omilia 3 la Evrei; Către cei ce lasă dumnezeieştile adunări; Omilia 28 la 1 Corinteni; Cuvânt la mucenicul Filogon.*

[8] *Omilia 5 la Timotei.*

aceste cuvinte? Aşadar, aceasta o şi gândim şi o facem, şi anume venim la dumnezeiasca Împărtăşanie unul mai întârziat [*bradyteron*], altul mai des [*pyknoteron*], după cum îi este îngăduit, nu ca unii care am dispreţui dumnezeieştile Taine — să nu fie! —, ci, aşa cum citim în sfintele rugăciuni „îndrăznind în iubirea de oameni a lui Iisus Hristos". Încă şi pentru ca nu cumva stând departe mult timp de dumnezeiasca şi îndumnezeitoarea Cuminecătură, să fim vânaţi de lupul cel gândit cu mintea [diavol], crezând neşovăielnic că prin harul şi puterea care vin de acolo ne întărim împotriva demonilor şi a patimilor, ascultându-L pe Domnul Care zice: „Fără Mine nu puteţi face nimic" (*In* 15, 5).

Dar nu venim nici în fiecare zi, nici nu învăţăm aceasta, precum suntem defăimaţi. Gândim însă că, dacă se va găsi cineva făcând aceasta după cuvenita cercetare, să nu fie judecat din pricina împărtăşirii continue, întrucât are ca apărători pe sfinţi şi conştiinţa sa. Acestea le gândim despre înfricoşătoarea Cuminecătură. Iar cel ce zice că pentru ea nu este necesară pregătirea şi o curăţire puternică prin pocăinţă şi mărturisire, să fie anatema.

2. În al doilea rând, precum am primit de sus, aşa gândim şi despre *sâmbătă şi duminică*, şi anume că sâmbăta are sensul odihnei creaţiei lui Dumnezeu şi a vieţii omeneşti, iar duminica înnoieşte Învierea Mântuitorului şi prefigurează învierea morţilor în puterea Învierii lui Hristos (*1 Co* 15, 20–23). De aceea, în ziua de sâmbătă am primit să săvârşească în chip obştesc şi individual pomenirile celor morţi în Hristos prin aşa-numitele colive, ca unii care zac şi se gândesc încă a fi în stricăciune, necinstire şi neputinţă (*1 Co* 15, 42–43), rugând pe Dumnezeul duhurilor şi a tot trupul să le ierte greşelile, să-i înfăţişeze înaintea Lui îndreptaţi şi curaţi de păcate atunci când va veni să judece viii şi morţii, după Scripturi. Duminica însă ne păzim să facem acest lucru, întrucât e impropriu şi păcătos: impropriu, fiindcă duminica e zi de bucurie, iar pomenirea celor adormiţi şi îngropăciunea însăşi e slujbă de jale şi întristare: una e a Stăpânului şi împărătească, iar cealaltă e a robului

şi umilă. O socotim iarăşi un lucru păcătos şi fiindcă, potrivit *Constituţiilor Sfinţilor Apostoli*, cine plânge şi se mâhneşte în zi de praznic al Domnului vinovat va fi de osândă (Cartea V, cap. 20; Cartea VII, cap. 24). Prin urmare, cât de necorespunzătore şi cât de păcătoasă nu se va arăta oare o astfel de vorbire despre morţi dacă s-ar face în ziua Naşterii, Arătării şi Înălţării lui Hristos sau în ziua dumnezeieştii Bunei Vestiri? Nu va fi oare condamnată ca un dispreţ, o necinste şi o insultă vădită a acelui praznic al Domnului? Nu este nicio îndoială. Cele trei metanii mari scrise în tipic se desfiinţează ca nişte semne de plâns în ziua Bunei Vestiri; şi pomenirea [morţilor] din sâmbăta dinainte de lăsatul de carne, deşi e de obşte şi a toată lumea, se mută în cazul în care cade de Întâmpinare, care e mai modestă decât celelalte sărbători[9]. Deci cu cât mai mult trebuie să fie mărturisit acelaşi lucru atunci când această acţiune se face în ziua cea vestită, sfântă şi una a sâmbetelor, împărăteasa şi doamna zilelor, praznicul praznicelor şi sărbătoare a sărbătorilor [Învierea]. Gândim că această acţiune e absurdă, întrucât nu e îngăduit ca în aceeaşi zi să ne gândim la aceiaşi şi ca morţi, şi ca înviaţi.

Glasul comun al tuturor dumnezeieştilor Părinţi şi gândirea comună a întregii Biserici, precum am însemnat mai sus, e acela că ziua a şaptea arată odihna morţilor în morminte, Însuşi Domnul nostru, potrivit numelui ei care se cheamă sabat [odihnă], odihnindu-se în ea trupeşte în mormânt, iar ziua a opta prefigurează scularea din morminte şi restaurarea [*apokatastasin*] prin care Dumnezeul-om Iisus a înviat dezlegând durerile iadului.

De aceea Sfânta Biserică, crezând şi ţinând ziua a opta ca prefigurare [*typon*] şi icoană nemincinoasă şi nemutabilă a veacului viitor, cântă: „Ieri m-am îngropat împreună cu Tine, Hristoase, azi înviez (în chip prefigurat [*typikos*]) împreună cu Tine înviind Tu". Cum se pot deci acorda în aceeaşi zi pomenirea odihnei în mormânt cu gândul învierii

[9] Vezi tipicul pentru luna martie 26 şi Întâmpinarea Domnului, p. 212.

din mormânt? Cum pot gândi în acelaşi timp mortalitatea şi nemurirea, stricăciunea şi nestricăciunea, necinstea şi slava?

Dacă în ce priveşte zilele n-am avea în Biserică dogme, aşezăminte şi înţelesuri mari şi înalte, ci am putea, după unii, să luăm foarte bine una în locul altora, atunci toate ar fi în regulă. Dar dacă dumnezeieştii Părinţi disting în chip drept şi cu dumnezeiască înţelepciune înţelesurile tainice şi în ce priveşte zilele, atunci e vădit că şi noi trebuie să le distingem bine şi să le păzim în chip sigur. Căci aşa cum era drept ca sufletul care nu păzea [în Vechiul Testament] cu frică şi cutremur umbra bunătăţilor viitoare să fie stârpit, apoi cine poate nesocoti fără primejdie însăşi icoana realităţilor lor (*Evr* 10)?

Dar nu numai înţelesul sâmbetei şi slujbelor arată îngroparea în mormânt, dar şi însuşi grâul numit colivă se ia, potrivit Sfântului Simeon al Tesalonicului, drept simbol al mortului. Acest cuvânt nu trebuie socotit drept un mit, ci să fim siguri că e un înţeles atât evanghelic, cât şi apostolic, fiindcă şi Domnul în sfânta Sa Evanghelie (*In* 12, 24) şi Pavel către corinteni (*1 Co* 15, 36–37) aseamănă trupurile morţilor cu seminţele ce cad în pământ. Astfel încât şi înţelesul colivei ca simbol al mortului semănat în pământ e de neîmpăcat cu înţelesul zilei, adică al Învierii.

În sfârşit, fugim de săvârşirea colivelor în zi de duminică şi ca de o încălcare a predaniei bisericeşti, pentru că toate cărţile sfinte ale Bisericii, şi *Triodul* şi *Penticostarul* şi *Octoihul* şi *Tipicul*, hotărăsc pomenirile numai în zi de sâmbătă, niciodată duminica; mai mult, acest lucru e oprit ritos în zi de duminică şi în celelalte praznice împărăteşti[10].

Dar pentru că aceste cărţi sunt foarte vechi şi cei ce au compus şi rânduit slujbele morţilor nu sunt unul sau doi, ci mulţi şi diferiţi şi din felurite locuri, şi pentru că până în ziua de azi Biserica a toată lumea şi de pretutindeni a ortodocşilor ţine aşa, şi anume că (aşa cum e vădit) slujbele obşteşti şi nedeterminate ale morţilor se cântă numai în zi

[10] Vezi *Syntagma* lui Vlastares şi *Tipicul*.

de sâmbătă, iar cele determinate, adică la trei, la nouă şi la patruzeci de zile, şi în altă zi, chiar dacă adeseori acestea nu cad potrivit tipicului, dar nicicând în zi de duminică, fiindcă aşa este, spun, rânduiala privitoare la acestea, din toate acestea este vădit că predania acestora nu este o invenţie omenească ulterioară, ci, precum însemna foarte bine preasfântul Nichifor Calist[11], coboară de la Sfinţii Apostoli. Şi cum ar putea fi lipsit de primejdie a nesocoti cineva o predanie apostolică, afară de un caz de cea mai mare şi inevitabilă necesitate?

Iar dacă unii pun înainte ceea ce se face aşa într-un loc anume, să audă de la marele Grigorie că ceea ce se întâmplă rar nu este o lege a Bisericii[12].

Acestea le gândim despre acestea şi cu privire la acestea. Iar celui ce spune că aceia câţi fac pomeniri duminica sunt idolatrii şi, drept urmare, n-au Preoţie şi Taine, îi spunem anatema. Şi oricine va fi prins gândind şi învăţând unele ca acestea să fie supus judecăţii Sfintei Biserici.

3. În al treilea rând, despre *dumnezeieştile icoane* aşa gândim şi spunem precum am fost învăţaţi de dumnezeieştii noştri Părinţi, şi mai cu seamă de Sfântul Sinod VII Ecumenic, şi anume că pentru a se face sfinte şi vrednice de închinare n-au nevoie de o rugăciune şi o sfinţire introdusă ulterior din afară, fiindcă îşi au sfinţirea din ele însele, adică de la întipărirea şi însemnarea lor. Iată de Dumnezeu insuflatul răspuns al Sinodului la flecăreala iconomahilor, care reproşau icoanelor pe lângă altele şi că icoana nu are nicio rugăciune sfântă care să o sfinţească ca să fie mutată de la profan la sacru, ci, spuneau ei, rămâne comună şi lipsită de cinste aşa cum a făcut-o zugravul. Acestea flecărindu-le acei lipsiţi de minte, răspunzând în apărarea dumnezeieştilor icoane Sinodul a spus: „Multe din cele consacrate la noi nu primesc o rugăciune sfântă fiind de la sine, prin însuşi numele lor, pline de sfinţire şi de har, şi de aceea

[11] În Sinaxarul la sâmbăta dinainte de lăsatul de carne.

[12] *Cuvântul la Lumini.*

le cinstim şi le sărutăm ca demne de venerare. Şi întipărirea de viaţă făcătoarei cruci care are loc fără vreo rugăciune sfântă e venerată de noi, şi ne este de ajuns întipărirea ei ca să primim sfinţirea prin închinarea la ea care se face de noi, iar prin însemnarea ei la frunte şi pecetluirea care are loc în văzduh cu degetul nădăjduim să-i alungăm pe demoni. La fel şi la icoană prin însemnarea numelui [pe ea] suntem ridicaţi spre cinstirea prototipului, iar sărutând-o şi închinându-ne ei cu cinstire credem că ne împărtăşim de sfinţire. Apoi având noi şi diferite vase sfinte, le sărutăm şi îmbrăţişăm şi nădăjduim să luăm de la ele sfinţire. Aşadar, fie să flecărească zicând că sunt comune şi lipsite de cinstire şi crucea şi sfintele vase, aşa cum le-au făcut meşteşugul sau zugravul sau ţesătorul, pentru că nu au o rugăciune sfântă care să le sfinţească, fie să primească ca sfinte, sacre şi cinstite şi venerabilele icoane"[13].

Din acest răspuns cu înţelepciune dumnezeiască învăţăm trei lucruri: mai întâi, că în chip recunoscut pe vremea acelui Sfânt Sinod nu exista o rugăciune pentru icoane, nici nu erau unse cu mir; în al doilea rând că, dacă era necesar sau binecuvântat ca icoana să fie binecuvântată şi unsă cu mir, nu era un timp mai potrivit să se discute şi această chestiune decât acela în care acel mare Sinod Ecumenic s-a întrunit tocmai ca să hotărască şi definească despre sfintele icoane, când s-a hotărât că icoana nu trebuie să primească rugăciune, ca şi întipărirea crucii. În al treilea rând, că trebuie să spunem că ea este sfântă, sacră, cinstită, venerabilă şi demnă de închinare aşa cum este, fără rugăciune şi ungere cu mir [*aneuchelogeton kai amyreton*], ca să nu cădem cu necesitate sub anatema Sinodului, care îi anatemizează pe cei ce nu o mărturisesc sacră şi venerabilă aşa cum este, adică fără rugăciune. Fiindcă acela care stăruie, cerând rugăciune şi mir, o socoteşte negreşit comună şi lipsită de cinste, aşa cum a făcut-o zugravul, şi de aceea face asupra ei o rugăciune şi o unge cu mir, ca să o mute,

[13] Volumul II al *Actelor*, editate la Veneţia, din răsturnarea definiţiei mincinoase a iconomahilor.

chipurile, de la profan la sacru potrivit flecărelii iconomahilor. De aceea în zilele noastre un om cu demnitate înaltă şi nume mare zicea cu aroganţă că pe icoana neunsă cu mir o aruncă jos şi o calcă în picioare.

Astfel încât după ei icoanele care au scăpat şi au ajuns până la noi din vremea iconomahiei, şi care, cum ştim, sunt nemiruite, şi câte se găsesc pe ziduri şi în alte părţi, şi care în chip recunoscut nici nu au vreo rugăciune rostită asupra lor, nici nu sunt miruite, trebuie să fie comune, lipsite de cinste şi de închinare. Noi însă, supunându-ne hotărârilor sinodale şi patristice, spunem anatema celui ce gândeşte şi învaţă aşa.

Iar despre rugăciunea din *Molitvelnic* [*Evhologhion*] răspundem, mai întâi, că nu poate fi mai puternică decât autoritatea Sinodului Ecumenic; iar în al doilea rând, că e şi mult mai nouă, fiind tipărită mai puţin de o sută de ani, precum dau mărturie vechile *Molitvelnice*, în care nu se găseşte.

Acestea le gândim şi spunem despre aceste trei chestiuni discutate, precum am fost învăţaţi de dumnezeieştile Scripturi şi Sfânta Biserică.

4. Iar despre *afurisenie, anafură* şi *agheasma mare şi mică* spunem pe scurt că, dacă cineva gândeşte sau învaţă despre acestea cum spun despre noi în scris monahii de la Schitul Sfânta Ana de la Turn, să fie anatema. Fiindcă noi mărturisim că *afurisania* [îndepărtarea din biserică] e efectul unei puteri cereşti, adică al preoţiei, de unde se arată atât existenţa ei, cât şi decurge în chip strălucit şi adevărul credinţei noastre împotriva ereticilor, precum deopotrivă şi din opusul ei, adică din dezlegarea de ea.

Agheasma mare o deosebim de cea numită mică întrucât cea mare are puterea băii naşterii din nou şi se face numai o dată pe an în ziua în care, botezându-Se Mântuitorul nostru, ne-a dăruit dumnezeiescul dar al naşterii din nou. Iar cea *mică*, care se săvârşeşte la începutul lunii şi cu fiecare prilej şi nevoie, are bogată putere tămăduitoare împotriva oricărei neputinţe, şi sufleteşti şi trupeşti, trăgându-şi

obârşia de la acea preadumnezeiască biserică a Născătoarei de Dumnezeu vestită între toate ca fiind a Izvorului Dătător de Viaţă.

Iar *anafura* o cinstim şi o primim împărtăşindu-ne din ea ca din agheasmă din pricina peceţii Stăpânului din ea şi a crucii întipărite pe ea de sfânta copie. Dar gândim că se deosebeşte de Cinstitele Daruri, întrucât ea se împărtăşeşte de un har, dar aici după transsubstanţiere [*metousiosin*] se găseşte în chip adevărat şi propriu-zis Însuşi Iisus Hristos Dumnezeu nostru.

Toate acestea le gândim aşa şi aşa răspundem fraţilor scandalizaţi şi Sfintei Biserici a lui Dumnezeu în acord cu sfinţii teologi şi marii dascăli ai Bisericii sobornicești. Iar dacă gândim altfel şi spunem altfel, să-i avem acuzatori pe Dumnezeu şi pe aleşii Lui îngeri în ziua cea înfricoşătoare a Judecăţii.

Atanasie din Paros şi ceilalţi

1774 aprilie 3

4

Condamnarea „colivarilor"
(1776)

Sofronie [II, dec. 1774 – oct. 1780] din mila lui Dumnezeu arhiepiscop al Constantinopolului, Noua Romă, şi patriarh ecumenic[14]

Preasfinţiţi şi preacinstiţi [*hypertimoi*] mitropoliţi supuşi Scaunului nostru apostolic, patriarhal şi ecumenic, preaiubiţi de Dumnezeu arhiepiscopi, fraţi şi coliturghisitori în Duhul Sfânt, preacinstiţi clerici ai Marii noastre Biserici a lui Hristos, şi ceilalţi preacucernici preoţi, care cântaţi în bisericile Oraşului, Galatei şi Katastenului, şi preacuvioşi ieromonahi ai sfintelor şi cinstitelor mănăstiri ale Sfântului

[14] Ed. PH. MEYER, *op. cit.*, p. 236–241.

Munte al Athosului, venerabili bătrâni şi întâi-stătători ai eparhiei Tesalonicului şi ceilalţi binecuvântaţi creştini de pretutindeni, copii iubiţi ai noştri în Domnul, har vouă şi pace de la Dumnezeu şi de la noi rugăciune, binecuvântare şi iertare.

Întrucât de la bun început vrăjmaşul şi sucitul demon, obârşia şi stăpânul răului, a dus în chip cumplit şi ruinător războiul lui împotriva noastră, pe care-l urmăreşte şi acum pe faţă, meşteşugind cu multe curse şi atacuri viclene surparea şi pierzania ortodocşilor, şi luând chipul virtuţii să-i abată pe cei mai simpli de la drumul drept şi să-i arunce în prăpăstiile fără ieşire — căci nu suntem neştiutori, zice vasul alegerii [*FA* 9, 15] Pavel, de meşteşugirile lui, că obişnuieşte să se prefacă chiar şi în înger de lumină [*2 Co* 11, 14] —, e necesar de aceea pentru cei ce gândesc bine să vegheze după putinţă şi să se înveliue cu un zid şi să se păzească de astfel de atacuri satanice atunci când se ivesc. Căci ele vin prin niscaiva unelte şi intermediari găsiţi şi pregătiţi de vrăjmaşul care-i pune în mişcare, şi care în afară îmbracă, precum s-a zis, haina evlaviei spre amăgirea celor mai naivi şi care nu sunt în stare să pătrundă în adâncul vătămării stricătoare de suflet dinăuntrul lor, dar în realitate se înarmează împotriva dreptei credinţe şi îndrăznesc să facă nestatornică Biserica lui Hristos prin unele învăţături noi diferite, care n-au niciun folos, dar aduc tulburare şi confuzie în Biserica lui Hristos. Cu toate acestea, având zălog sigur tăria invincibilă şi puterea atotţiitoare a Cuvântului Dumnezeu-om şi Mântuitorului Hristos Care a zidit-o şi alcătuit-o dintru început, Biserica scapă şi răstoarnă cu vitejie pe potrivnici. Căci dacă zice că „porţile iadului nu o vor birui" [*Mt* 16, 18], e nevoie de multă cutezanţă ca cei care au făgăduit rânduiala simplităţii să sară peste cele gândite bine şi să încerce să încalce fără minte hotare pe care le-au pus dumnezeieştii părinţi.

O astfel de tulburare şi confuzie a cuprins deja cu ani în urmă Biserica şi mult popor al lui Dumnezeu şi a tulburat tot cinul preoţilor, monahilor şi laicilor prin unii păruţi înţelepţi şi păruţi gânditori sau, mai bine zis, bolnavi în

credinţă şi de răzvrătire care, fiind vase ale Satanei şi biruiţi fiind de pizmă diavolească şi neavând unde să oprească tronul lucifericei lor păreri de sine şi dispreţuiri, au început ei, vătămaţii la minte şi atotrăii, să legifereze şi învеţe că nu se pot săvârşi duminica pomenirile drept-credincioşilor şi ortodocşilor creştini care au decedat şi s-au mutat de aici întru nădejdea vieţii veşnice, iar cei ce le săvârşesc duminica sunt sub anatemă; şi n-au încetat să flecărească şi să bolborosească şi alte asemenea lucruri impioase şi inepte, liderii, vinovaţii principali şi regizorii unei asemenea inovaţii fiind răul Atanasie [*Kako-Athanasios*] din Paros, răul Iacob [*Kako-Iacob*] Peloponezianul, precum şi Agapie Cipriotul şi Hristofor. Făcându-se cunoscută această inovaţie şi cacodoxie, şi de aici întâmplându-se multe scandaluri, lupte în cuvânt vătămătoare de suflet, lucruri nelalocul lor şi disensiuni, au fost date o dată, de două ori şi de trei ori scrisori patriarhale şi sinodale de afurisire rânduind cu hotărâre împotriva unora ca aceştia ca pomenirile celor decedaţi să se săvârşească şi sâmbăta şi duminica, potrivit obiceiului care a domnit de la început în acest Scaun al nostru apostolic, patriarhal şi ecumenic, în celelalte preasfinte scaune patriarhale ale Alexandriei, Antiohiei şi Ierusalimului şi în orice alt oraş şi sat, căci Sfânta Biserică a lui Hristos săvârşeşte pretutindeni pomenirile celor adormiţi în Hristos prin miride şi ectenie în fiecare duminică, potrivit Sfântului Dionisie, precum în sfânta şi marea zi a Cincizecimii Marele Vasile ne-a predat să săvârşim cu îndrăznire în rugăciuni cereri dese pentru cei adormiţi.

Dar cei care nu vor să consimtă de bunăvoie, ci orbiţi, răzvrătiţi şi bolnavi de apostazie, au cutezat blestemaţii împotriva Bisericii şi a hotărârilor sinodale să ocărască în scris poruncile sinodale, propovăduind şi învăţând cele contrare şi insultând neruşinaţii pe faţă şi fără ocol Biserica, şi îndemnându-i şi aţâţându-i şi pe alţii să gândească şi să creadă aceleaşi lucruri. Şi în acest mod au tulburat universul şi au alcătui partide blestemaţii, ducându-i în rătăcire pe mulţi din cei mai simpli, şi, convocând o adunare de barbari şi neînvăţaţi tovarăşi şi următori ai lor, au iscat o

revoltă sculându-se cu capul descoperit împotriva mamei noastre comune, Sfânta Biserică universale, şi a hotărârilor sinodale. Şi au ajuns până la atâta nebunie şi sminteală, încât să flecărească şi să spună indecent că Sfânta Biserică a lui Hristos nu gândeşte drept, nesuflând niciun cuvânt hulitorii şi cutezătorii despre vigilenţa şi măreţia Bisericii. Şi aşa pe cei ce citesc fără atenţie scrierile lor hulitoare şi anatemizate îi aruncă în pierzania asemănătoare a evlaviei şi blasfemiei lor.

Din care pricină smerenia noastră împreună cu preafericitul şi preasfinţitul patriarh al Ierusalimului şi Palestinei, kyr Avramie [II, iun. 1775 – nov. 1787], iubitul şi preadragul în Duhul Sfânt nostru frate şi coliturghisitor, şi cu preasfinţiţii confraţi arhierei şi preacinstiţi [mitropoliţi] din jurul nostru, în prezenţa şi a preanobililor arhonţi ai acestui oraş împărătesc şi a celorlalţi bărbaţi de seamă ai neamului nostru, vrând să răspundem după putinţă acestei boli supurante şi mistuitoare şi să păzim neinovate cinstea părintească, obiceiul bisericesc şi canonic şi vechea predanie a Bisericii, martori fiind că din această putreziciune apar multe lucruri ruinătoare pentru Biserică şi neam, întrunind prin harul dumnezeiesc al preasfântului, de viaţă făcătorului şi desăvârşitorului Duh un sinod, am hotărât cu acordul preafericirii sale, cu sfat comun unanim şi cu aviz şi decizie sinodală nestrămutată să dăm prezenta prescripţie, prescriind în Duhul Sfânt cu semnăturile proprii noi şi preafericirea sa şi toţi confraţii şi coliturghisitorii noştri preasfinţiţi mitropoliţi supuşi Scaunului nostru apostolic, patriarhal şi ecumenic şi stabilind şi hotărând că, potrivit sfintei rânduieli şi reglementări canonice a Bisericii de până acum, pomenirile în parte ale ortodocşilor să se săvârşească fără observaţii [*aparatērētōs*] şi sâmbăta şi duminica şi în toate zilele săptămânii, potrivit predaniei *Constituţiilor Apostolice* cartea VIII, capitolul 42[15].

[15] „Să se celebreze însă cea de-a treia zi a celor adormiţi din pricina Celui ce a înviat în trei zile; iar ziua a noua spre aducere-aminte a celor ce au rămas în urmă şi a celor adormiţi; şi a treizecea zi după

Aşadar, câţi gândesc şi făptuiesc în acord cu Biserica şi prezenta prescripţie sinodală, săvârşind fără alte precauţii pomenirile în parte ale ortodocşilor şi sâmbăta şi duminica şi în toate zilele săptămânii, să fie iertaţi de Domnul Dumnezeu Atotţiitorul ca unii care nu sunt pricini ale unei împărţiri a vieţuirii paşnice potrivit lui Hristos, ci sunt copii adevăraţi ai Sfintei Biserici a lui Hristos gândind şi acţionând drept. Câţi însă, fiind facţionalişti, cutezători, demagogi şi iubitori de tulburare, îndrăznesc fie în scris, fie nu în scris, să spună cele contrare acestora şi prezentului rescript sinodal şi să gândească şi să înveţe câte sunt învăţate de tatăl lor, diavolul, şi să tulbure cele aşezate şi bine întocmite din pizma, răutatea şi legea lor proprie, unii ca aceştia să fie afurisiţi, blestemaţi şi neiertaţi împreună cu Hristofor şi cei ce conglăsuiesc cu el, şi să fie după moarte neputreziţi şi supuşi tuturor blestemelor Părinţilor şi Sinoadelor. Iar iniţiatorii, liderii şi autorii acestei opinii, răul Atanasie [*Kako-Athanasios*] din Paros, răul Iacob [*Kako-Iacob*] Peloponezianul şi răul Agapie [*Kako-Agapios*] Cipriotul, care au alcătuit o conjuraţie prin amăgirea şi ducerea în rătăcire a celor mai simpli, necioplişti şi neînvăţaţi, şi care i-au atras pe mulţi la cacodoxia şi inovaţia lor făcând dezbinare în adunarea ortodocşilor, ca nişte vase de tulburare, îndrăzneală şi putrede ale Satanei sunt depuşi/caterisiţi de Domnul Dumnezeu Atotţiitorul şi dezbrăcaţi de orice har dumnezeiesc şi lucrare sfântă, fiind numiţi fiecare pe numele lor simplu, socotiţi drept simpli laici şi întorcându-li-se spatele de toţi. Nici unul să nu îndrăznească să se adune ori să coliturghisească cu ei, sau să sărute mâna lor nesfântă sau să-i cinstească drept preoţi ori să le dea vreun venit bisericesc sau parohial mult sau puţin, întrucât sunt depuşi şi cu totul nesfinţiţi, sub povara unei suspendări şi afurisiri nedezlegate de la Domnul Dumnezeu Atotţiitorul. Iar cei care, fiind din partida acestor bărbaţi stricaţi, umblă încoace şi încolo ca nişte şarlatani amăgindu-i prin făţăr-

exemplul vechi, căci aşa l-a plâns poporul pe Moise [*Dt* 34, 8], precum şi la împlinirea unui an spre aducerea-aminte de el."

nicia unei evlavii cu nume mincinos pe cei mai simpli spre cacofonia lor, corupând şi molipsind multul popor al lui Dumnezeu, precum şi alţi câţi citesc scrierile răzvrătiţilor depuşi mai sus şi iau aminte la cele bolborosite de ei, al căror gâtlej e mormânt deschis, potrivit sfântului psalmist David [*Ps* 5, 10], atingându-se numai de scrierile lor blasfematoare şi auzind vorbindu-se de ele şi nu le întorc spatele ca unor lucruri scârboase şi demne de respins, scârbindu-se de ele şi socotindu-le ca nişte răsuciri de şarpe, şi nu dau focului asemenea incitări ce ţin de o fire rea şi de o voinţă răzvrătită, asemenea şi cei care citesc Tipicul lui Malaxos sau gândesc cele scrise în el, unii ca aceştia să-l aibă potrivnic pe Dumnezeu şi părtaş pe răzvrătitul din vechime, să se desfacă pământul şi să-i înghită ca odinioară pe Datan şi Abiron. Mânia lui Dumnezeu să fie peste capetele lor şi partea lor împreună cu vânzătorul Iuda şi luptătorii împotriva lui Dumnezeu iudei care L-au răstignit pe Domnul slavei, să nu vadă faţa lui Dumnezeu şi să fie vinovaţi focului gheenei şi anatemei veşnice.

În anul mântuirii 1776, luna iulie

† Avramie al Ierusalimului,
Meletie al Efesului, Metodie al Heracleei,
Nichifor al Nicomidiei, Partenie al Chalcedonului,
Damaschin al Tesalonicului, Zaharia al Cretei,
Chiril al Bosniei, Agapie al Seresului, Ghedeon al Evripului,
Partenie al Selivriei, Paisie al Ganosului şi Chorei,
Calinic al Lemnosului, Daniil al Carpathosului,
Neofit al Alepului, Ghenadie al Castoriei,
Iacob al Hierissosului şi Sfântului Munte

5[16]

Disculparea „colivarilor"
(1781)

Gavriil [IV, oct. 1780 – iun. 1785] din mila lui Dumnezeu arhiepiscop al Constantinopolului, Nouă Roma, şi patriarh ecumenic

Preasfinţite şi preacinstite [*hypertimos*] mitropolit al Tesalonicului şi exarh al întregii Tesalii, iubite în Duhul Sfânt frate şi coliturghisitor, preacinstiţi clerici, preacucernici preoţi, venerabili bătrâni şi întâi-stătători ai acestei eparhii, har vouă şi pace de la Dumnezeu.

Adeseori o calomnie ţesută poate să sustragă adevărata cunoaştere a realităţilor, să atribuie reproş celor nevinovaţi şi aşa să se ajungă la o condamnare contrară faţă de nişte bărbaţi nevinovaţi şi nepărtaşi ai celor grăite împotriva lor. Dar când străluceşte iarăşi adevărul cel mai puternic decât toate, potrivit proverbului [cf. *3 Ezr* 4, 35], şi se vădesc inexistente şi lipsite de subzistenţă cele inventate şi şuşotite nu adevărat împotriva unor asemenea bărbaţi, atunci cei târâţi astfel prin noroi şi supuşi unor pedepse sunt ridicaţi pe bună dreptate în vechea lor poziţie în Biserica lor printr-o hotărâre bisericească favorabilă.

Aşadar, întrucât şi kyr Atanasie din Paros, fiind bărbat nu din cei uşor de dispreţuit, părtaş al înţelepciunii din afară [profane] şi a noastră [creştine], şi bine iniţiat în cele dumnezeieşti şi împodobit cu o bună educaţie cu adevărat cuviincioasă, a ajuns deja cu ani în urmă să fie defăimat şi supus depunerii/caterisirii din pricina învinuirilor aduse împotriva lui, socotind că lucrul acesta nu e de suportat pentru el şi pentru toţi şi, suferind cumplit, a scris nu o dată Bisericii apărându-se şi expunându-şi fierbinte dezvinovăţirea şi arătând cu cuvântul că cele grăite şi şoptite atunci împotriva lui erau o calomnie evidentă şi departe de orice adevăr, lucru pe care l-a făcut îndeajuns, de aceea şi noi şi sfânta adunare din jurul nostru, cuprinşi de milă

[16] Ed. PH. MEYER, *op. cit.*, p. 241–242.

pentru un bărbat atât de învăţat şi primind favorabil implorările lui cu lacrimi fierbinţi, scriind în Duhul Sfânt hotărâm sinodal împreună cu preasfinţiţii arhierei şi preacinstiţii [mitropoliţi], iubiţii noştri în Duhul Sfânt fraţi şi coliturghisitori, ca zisul preacuvios şi preaînvăţat între ieromonahi kyr Atanasie din Paros e disculpat de pedeapsa bisericească pronunţată împotriva lui, având neîmpiedicată şi lucrarea preoţiei lui ca şi mai înainte, îmbrăcându-se în haină preoţească şi coliturghisind cu arhiereii şi preoţii, oriunde ar fi chemat, vrednic de sărutarea mâinii şi de cinstea care-i revine ca slujitor al Celui Preaînalt, bucurându-se nemicşorat şi de veniturile şi drepturile bisericeşti care-i revin, fără ca nimeni să i se opună, să-l acuze sau să-l contrazică defel. Aşa să se facă din hotărâre.

1781

6[17]

Condamnarea cărţii *Despre Împărtăşirea continuă* (1785)

Gavriil din mila lui Dumnezeu arhiepiscop
al Constantinopolului, Nouă Roma, şi patriarh ecumenic

Preacuvioşi epistaţi ai Comunităţii, foşti egumeni şi egumeni ai sfintelor şi venerabilelor noastre mănăstiri patriarhale şi stavropighiale din preasfântul Munte al Athosului, şi ceilalţi părinţi din mănăstiri, chilii şi asceţi, iubiţii noştri copii în Domnul, har vouă şi pace de la Dumnezeu.

Rău şi vătămător de suflet lucru e să aluneci şi să cazi în păcate, dar încă şi mai rău şi mai vătămător e să nu vrei să te ridici atunci când ai căzut, nici să te pocăieşti şi să asculţi de sfaturi spre îndreptare dacă ai păcătuit; căci sufe-

[17] Ed. M. GEDEON, *Kanonikai diataxeis* I, Constantinopol, 1888, p. 269–272. Ghedeon îl citează pe Atanasie din Paros şi susţine că această condamnare a cărţii *Despre Împărtăşirea continuă* a fost repetată şi de urmaşul lui Gavriil IV: patriarhul ecumenic Procopie (iunie 1785 – aprilie 1789).

rinţele păcatului se vindecă cu leacurile părerii de rău şi abţinerii de la rău, iar unde aceste leacuri nu pot să-şi dea lucrarea lor, acolo nu mai e nicio nădejde de viaţă. Deci pe cât de mai rele sunt lucrurile nevindecate ale patimilor vindecate, pe atât de mai răi sunt păcătoşii fără părere de rău şi vrednici de mai mare pedeapsă şi osândă. Voi nu faceţi însă aceasta, ci, ascultând de Sfânta şi Marea Biserică a lui Hristos, îndreptaţi-vă încetând luptele în cuvânt şi sfădirile nepotrivite.

Căci ni s-a adus şi arătat şi nouă în sinod o carte anonimă despre sfânta Împărtăşire dată deja la tipar şi o scrisoare pecetluită cu pecetea Comunităţii voastre care arată că din cauza acestei cărticele s-au ivit şi s-au făcut acolo multe certuri şi lupte în cuvânt, unii primind-o şi spunând că în fiecare zi trebuie să ne împărtăşim cu preacuratele lui Hristos Taine potrivit celor cuprinse în ea, iar alţii împotrivindu-se şi punând înainte faptul că mai întâi trebuie să ne pregătim multe zile cu necesara mărturisire, înfrânare şi cuvenită pocăinţă, şi aşa să venim la sfânta Împărtăşire. Acestea le conţine deci scrisoarea pecetluită a Comunităţii voastre. Citită şi trecută în revistă această carte s-a arătat mai întâi greşită şi plină de răstălmăciri şi raţionamente false, iar apoi ca ducând în contra bunei ordini şi bunului obicei dintru început al Bisericii.

Căci încă din vechime faptul de a discuta şi a decide despre dogme şi Sfintele Taine, sfânta şi neîntinata noastră Biserică nu-l atribuie oricui, nici unuia singur, ci ştie că e opera unui sinod desăvârşit şi supradesăvârşit. Iar cele judecate de acesta şi arătate ca putând fi primite sunt date spre folos drept-credincioşilor ca unele drepte şi folositoare de suflet, iar cele puse la încercare şi respinse ca greşite şi vătămătoare de suflet se cuvine să fie respingătoare şi urâte pentru creştini, chiar dacă pe alocuri ar avea în ele şi ce este drept; căci la sugestiile celui viclean mulţi au încercat de multe ori sub masca evlaviei să se furişeze şi să strice cu viclenie gândirea dreaptă şi sănătoasă a nepătatei noastre Biserici.

Autorul acestei cărticele a cutezat şi el cu îndrăzneală în chip foarte neruşinat şi plin de trufie să trateze despre

lucruri mai presus de el lăsându-se purtat în contra vechii bune ordini şi a vechiului obicei al Bisericii; şi opera sa şi-a pus-o deschis înaintea tuturor, dar pe sine însuşi, care a făcut-o, s-a ascuns în nearătare, nescriindu-şi numele pe carte, căci era conştient că greşeşte foarte mult, şi de aceea, de teama povăţuirii şi pedepsei care aveau să vină asupra lui s-a ascuns, ca întinzând o ambuscadă şi şezând în siguranţă să-şi arunce în chip viclean săgeţile împotriva celor mai naivi şi mai simpli.

De aceea, această cărticică anonimă ni s-a părut demnă cu totul de respins ca una greşită, care oferă prilej de poticneală şi duce în contra vechii bune rânduieli a Bisericii noastre.

Iar despre timpul potrivit al împărtăşirii cu dumnezeieştile şi preacuratele Taine, cuminecarea mai continuă [*to synechesteron koinonein*] e recunoscută drept un lucru folositor doar dacă se face potrivit vredniciei [*kat'axian*].

Iar că este necesar să fie cu vrednicie îl ştiau şi cei fără de care nu există nepătata noastră credinţă. „Căci timp potrivit al cuminecării — spune marele Părinte al Bisericii, Sfântul Hrisostom — nu este o sărbătoare şi un praznic, ci o conştiinţă curată şi o viaţă liberă de învinuiri"; şi continuând, acelaşi Părinte spune: „ci dacă ar vrea cineva să se împărtăşească de această Sfântă Ofrandă trebuie să se cureţe cu multe zile înainte prin pocăinţă, rugăciune şi milostenie, ca şi prin răgazul în cele duhovniceşti, şi să nu se întoarcă iarăşi ca şi câinele la vărsătura lui [cf. *2 Ptr* 2, 22]"; astfel că, potrivit sfântului Hrisostom şi potrivit dumnezeiescului Apostol: „Fiecare trebuie să se pună la încercare pe sine însuşi, şi aşa să mănânce din această Pâine şi să bea din acest Pahar" [*1 Co* 11, 28].

Dar ca să înceteze de acum înainte cearta şi lupta în cuvânt de la zisa carte şi sfada trufaşă şi nepotrivită cu privire la asemenea chestiuni, scriind cu avizul şi acordul preasfinţiţilor foşti patriarhi ai Constantinopolului, kyr Ioanichie [III, mart. 1761] şi kyr Teodosie [II, apr. 1769 – nov. 1776], şi al preafericitului şi preasfântului patriarh kyr Avramie [II, iun. 1775 – nov. 1787], iubiţii şi doriţii în Duhul Sfânt noştri fraţi şi coliturghisitori, hotărâm sinodal împreună cu

sfinţii noştri confraţi, arhierei şi preacinstiţi [mitropoliţi] din jurul nostru, şi vă vestim tuturor că aceia dintre voi care aveţi zisa carte anonimă despre Împărtăşire, îndată să o respingeţi şi aruncaţi cu toţii, fără să mai îndrăznească cineva să o ia în mâini şi să o citească, întrucât e greşită şi contrară legii, şi să lase pe mai departe asemenea sfădiri şi lupte în cuvânt, fără să mai îndrăznească cineva să pună în mişcare condei sau limbă spre cele ce nu sunt ale lui, ci cu toţii să trăiţi şi să petreceţi potrivit făgăduinţei voastre în pace şi înţelegere în isihie, ascultând de această poruncă şi ordin sinodal al nostru. Şi cei care vor face aşa să fie cu toţii iertaţi şi binecuvântaţi de Domnul Dumnezeu Atotţiitorul, şi să fie dezlegaţi şi liberi de pedepsele date mai înainte. Dar cine va îndrăzni şi pe mai departe să pună în mişcare limbă sau condei despre asemenea chestiuni şi să tulbure liniştea celorlalţi părinţi de acolo, unul ca acesta, întrucât e încăpăţânat şi neascultător al poruncii bisericeşti, scandalagiu şi iubitor de tulburare, să fie afurisit de Sfânta de o fiinţă şi de viaţă făcătoare şi nedespărţită fericită Treime, Un Dumnezeu prin fire, şi blestemat şi neiertat şi după moarte neputrezit. Pietrele şi fierul să se destrame, iar el nicidecum. Să moştenească lepra lui Ghiezi [*4 Rg* 5, 27] şi streangul lui Iuda [*Mt* 27, 5]. Mânia lui Dumnezeu să fie peste capul lui în toate zilele vieţii lui şi partea lui împreună cu vânzătorul Iuda şi luptătorii cu Dumnezeu iudei care L-au răstignit pe Domnul slavei [*1 Co* 2, 8]. Să se desfacă pământul şi să-l înghită ca odinioară pe Datan şi Abiron [*Nm* 16, 32] suspinând şi tremurând pe pământ ca şi Cain [*Fc* 4, 14], neavând propăşire în nimic din ce face. Şi să aibă blestemele celor 318 de sfinţi şi ale de Dumnezeu purtătorilor Părinţi de la Niceea şi de la celelalte Sinoade şi să fie în afara Bisericii lui Hristos şi a cetei creştinilor. Aşa să fie cum s-a hotărât.

1785, luna aprilie

† *Ioanichie, fost al Constantinopolului,*
† *Teodosie, fost al Constantinopolului,*
† *Avramie al Ierusalimului*

Samuil al Efesului, Metodie al Heracleei,
Agapie al Cyzicului, Gherasim al Nicomidiei,
Partenie al Chalcedonului, Anania al Derkăi,
Matei al Serresului, Grigorie al Dramei
şi Meletie al Navplionului

7[18]

Disculparea cărţii *Despre Împărtăşirea continuă*
(1789–1794)

Neofit [VII, mai 1789 – mart. 1794] din mila lui Dumnezeu
arhiepiscop al Constantinopolului, Noua Romă,
şi patriarh ecumenic

Preasfinţite fost mitropolit al Corintului, iubite în Duhul Sfânt frate şi coliturghisitor Macarie, har şi pace de la Dumnezeu să fie peste arhieria ta.

Cu privire la lucrarea arhieriei tale, şi anume cu privire la cartea *Despre sfânta Împărtăşire continuă*, pe care ai dat-o la tipar, îţi facem arătat că a fost trecută în revistă sinodal, a fost cercetată cu grijă, a fost judecată şi s-a dovedit că e legiuită din punct de vedere bisericesc şi neavând nimic care să împiedice pe cel făcut vrednic prin pocăinţă şi mărturisire adevărată să se împărtăşească cu preacuratele şi înfricoşatele Taine. Deci întrucât zisa ta carte a fost dovedită sinodal că e folositoare de suflet şi mântuitoare, cei ce vor pot să o cumpere şi să o citească neîmpiedicat fiind călăuziţi de duhovnicii lor când au vreo nedumerire.

Dar, pentru că s-a arătat o bănuială că a fost dată o afurisanie bisericească spre abrogarea lucrării tale despre care e vorba şi credincioşi evlavioşi temându-se nu o citesc, de aceea spre dezlegarea acelor legături şi pedepse bisericeşti scriem în această scrisoare a noastră de faţă şi hotărâm prin Preasfântul şi desăvârşitorul Duh că acei creştini care au citit, citesc sau vor citi acea lucrare a ta judecată, şi anume

[18] Ed. M. GEDEON, *Kanonikai diataxeis* I, Constantinopol, 1888, p. 273–274.

Despre sfânta Împărtăşire continuă, să fie iertaţi şi binecuvântaţi de Domnul Atotţiitorul, dezlegaţi şi de pedepsele bisericeşti aduse cumva oarecând, şi nepărtaşi ai blestemelor lor, având şi rugăciunile şi binecuvântările tuturor sfinţilor şi de Dumnezeu purtătorilor Părinţi ai Bisericii din veac.

Cunoscând aşa, depărtează orice bănuială şi suspiciune cu privire la lucrarea ta, pentru care vei lua plată de la Dumnezeu, al Cărui har să fie cu sfinţia ta.

† *Neofit al Constantinopolului în Hristos rugător*

[1789–1794]

8

Mărturisire de credinţă
a lăudatului dascăl Nicodim Aghioritul
sau Apologie preadreaptă împotriva celor care au îndrăznit din lipsă de învăţătură şi rea voinţă să răstălmăcească şi defaime unele predanii ale Sfintei Biserici, şi alte câteva cugete sănătoase şi ortodoxe privitoare la credinţă

[1807/1819, fragmente][19]

Fiţi mereu gata să daţi răspuns
oricui vă cere socoteală [*1 Ptr* 3, 15].

Cu inima se crede spre dreptate, iar cu gura
se mărturiseşte spre mântuire [*Rm* 10, 10].

Cumplit lucru e invidia, iubiţilor, şi neliniştit, mereu în mişcare şi nicicând odihnindu-se de la lucrarea însuşirii lui naturale; iar aceasta este să lipească prihană de cei neprihániţi, să învinuiască pe cei de neînvinuit iar pe cei foarte evlavioşi şi ortodocşi să-i defaime ca pe nişte „neevlavioşi" şi „cacodocşi". Spre întărirea acestui lucru sunt destule exemplele marilor dascăli şi sfinţi ai Bisericii noastre, adică ale

[19] Traducere după ediţia postumă: *Homologia pisteos etoi Apologia dikaiotate... Nikodemou Hagioreitou*, Veneţia, 1819.

lui Atanasie, Vasile, Grigorie, Hrisostom şi ale celorlalţi care foarte evlavioşi şi ortodocşi fiind, au fost defăimaţi de potrivnicii lor ca „neevlavioşi" şi „cacodocşi".

Iar dacă unii ca aceştia şi atât de mari Sfinţi ai Bisericii noastre n-au putut fi izbăviţi de invidie şi defăimări, cum era cu putinţă să rămânem mai presus decât ei noi care nu suntem vrednici nici de picioarele acelora? Nu e, aşadar, nimic nou dacă şi noi suntem acuzaţi de unii fraţi mişcaţi de invidie, pizmă sau ură şi că suntem defăimaţi cu vorbe rele şi nume cacodoxe.

Sunt însă unii care, fără să ştie măcar ce vrea să însemne coliva şi fără să înţeleagă cauza pentru care suntem învinuiţi şi defăimaţi, numai pentru că îi aud pe alţii că ne zic „colivari", „eretici", „cacodocşi" sau alte defăimări asemănătoare, îndată urmează şi ei aceleaşi defăimări; de aceea se aseamănă cu acei atenieni lipsiţi de minte care, neculti-vaţi fiind, l-au învinuit pe dreptul Aristide că e vrednic să fie ostracizat şi exilat din Atena, şi, deşi nu-l cunoşteau deloc mai înainte, au auzit numai de la alţii că e vrednic de ostracizare şi exil, cum se istoriseşte despre el în „Vieţile paralele" ale lui Plutarh; şi din pricina defăimării lăsăm deoparte proverbul popular care se potriveşte cu unele ca acestea şi zice: „Când latră un câine, îndată latră şi altul".

De aceea, spre încredinţarea adevărului suntem siliţi să expunem aici prezenta mărturisire cu mână proprie a credinţei noastre şi să răspundem apărându-ne pe scurt ce anume gândim despre cele care suntem învinuiţi pe nedrept, căci îl auzim pe Petru, căpetenia apostolilor, poruncind: „Fiţi gata pururea să daţi răspuns oricărui vă cere socoteală" (*1 Ptr* 3, 15), pentru ca aceia care ne atribuie din patimă acestea împotriva noastră să-şi închidă gurile temându-se de Dumnezeu şi de judecata viitoare, iar fraţii scandalizaţi din ignoranţă şi răciţi faţă de noi din cele spuse împotriva noastră, să înceteze a mai fi scandalizaţi văzând acum descoperite şi prin cuvânt şi prin scris şi prin tipar cugetele din inima noastră, fiindcă, potrivit Apostolului, „cu inima se crede spre dreptate, iar cu gura se mărturiseşte spre mântuire" (*Rm* 10, 10).

Mai întâi deci, mărturisim şi propovăduim şi primim cele 12 articole din Simbolul comun al Credinţei sau cele cuprinse în „Cred întru Unul Dumnezeu" pe care le citim în fiecare zi în privat şi în comun, în chiliile noastre şi în Sfintele lui Dumnezeu biserici în care ne nimerim a fi de faţă; căci îl auzim pe dumnezeiescul Hrisostom zicând: „dogme coborâte din cer sunt înfricoşătoarele canoane din Simbol[ul credinţei]" (*Cuvântul 40 la Corinteni*).

În al doilea rând, mărturisim şi îmbrăţişăm toate celelalte dogme pe care le mărturiseşte şi propovăduieşte Sfânta Biserică Sobornicească Răsăriteană a lui Hristos, atât cele privitoare la Teologia treimică înaltă a Tatălui, Fiului şi Duhului Sfânt a căror Dumnezeire e Una, potrivit canonului 5 al Sinodului II Ecumenic, cât şi cele privitoare la adânca Economie în trup a lui Dumnezeu Cuvântul; şi ca să spun cuvântul Marelui Părinte Vasile: „Credem precum am fost botezaţi şi slăvim precum am crezut" (*Cuvântul ascetic* I).

În al treilea rând, mărturisim şi primim cu cuget evlavios cele Şapte dumnezeieşti şi Sfinte Taine ale Bisericii care sunt: Sfântul Botez, Sfântul Mir, Dumnezeiasca Euharistie, Preoţia, Cununia legiuită, Pocăinţa şi Maslul, şi pe acestea le cinstim şi venerăm cu toată credinţa şi evlavia ca unele ce contribuie la mântuirea sufletului nostru, şi primim harul şi sfinţirea după regula şi rânduiala lucrată şi păzită în Biserica Răsăriteană a lui Hristos.

În al patrulea rând, ţinem Predaniile Apostolice pe care le-am învăţat fie prin cuvântul, fie prin scrisoarea Sfinţilor Apostoli şi rămânem în cele pe care le-am învăţat şi cunoaştem, precum ne porunceşte Apostolul Pavel nouă şi tuturor creştinilor în Epistola Întâi către Corinteni [11, 2] şi în Epistola a Doua către Tesaloniceni [2, 15; 3, 6] şi în Epistola a Doua către Timotei [1, 14].

În al cincilea rând, împreună cu predaniile Apostolilor, ţinem şi primim şi Predaniile Bisericeşti, adică cele rânduite de urmaşii Apostolilor, căci cacodoxul Montan, care a înflorit în secolul II, cugeta să desfiinţeze predaniile şi obiceiurile Bisericii, potrivit lui Eusebiu, *Istoria Bisericii* V, 12;

fiindcă dogmele şi predaniile Bisericii nu sunt contrare între ele — să nu fie! —, ci mai degrabă se constituie una pe alta: căci dogmele credinţei constituie predaniile Bisericii, iar predaniile Bisericii se întemeiază, la rândul lor, pe dogmele credinţei, şi acestea două au una şi aceeaşi putere pentru evlavie. De aceea zicea Marele Vasile: „Acestea au amândouă aceeaşi putere pentru evlavie" (canonul 91). Căci aşa cum de pietrele mari se reazemă pietrele mici şi amândouă alcătuiesc zidirea, căci cine vrea să le atârne pe cele mici le atârnă în acelaşi timp şi pe cele mari, în acelaşi chip şi dogmele Bisericii se reazemă pe predaniile Bisericii şi, de va voi cineva să desfiinţeze predaniile Bisericii, va desfiinţa împreună cu ele şi dogmele credinţei; de aceea zicea iarăşi Marele Vasile: „Căci dacă ne-am apuca să desfiinţăm obiceiurile nescrise ca unele care n-ar avea mare putere, am greşi faţă de cele de căpetenie păgubind Evanghelia sau mai degrabă am reduce propovăduirea la un simplu nume" (canonul 91).

În al şaselea rând, primim şi toate sfintele canoane ale preaslăviţilor Apostoli, ale celor Şapte Sinoade Ecumenice, ale celor locale şi ale Sfinţilor şi de Dumnezeu purtătorilor Părinţi în parte, ale celor întărite de canonul 2 al Sinodului VI Ecumenic şi de canonul 1 al Sinodului VII Ecumenic şi, împreună cu canoanele lor, primim şi Actele Sfinte Sinodale, căci amândouă au aceeaşi putere.

În al şaptelea rând, ca să vorbim în general, toate câte le primeşte şi le mărturiseşte Sfânta, Sobornicească şi Apostoleasca Biserică Răsăriteană a lui Hristos, mama noastră duhovnicească obştească, pe acestea le primim şi mărturisim şi noi; iar câte le respinge şi dezavuează ea, pe acestea le respingem şi dezavuăm şi noi, ca nişte copii sinceri şi adevăraţi ai ei.

Despre colive

Mărturisite fiind mai înainte astfel acestea, venim acum la răspunsul pe care-l dăm pe scurt la cele de care suntem învinuiţi. Dar înainte de răspunsul [apologia] nostru, am socotit necesar să dăm ştire cititorilor ce înseamnă zisele

colive. Colivă deci e grâu fiert care e simbol al trupului omenesc, fiindcă trupul omenesc se hrăneşte şi creşte prin grâu, de aceea şi Domnul Şi-a asemănat Trupul Său cu ipostasă dumnezeiască bobului de grâu, căci aşa spune în capitolul 12[, 24] al Sfintei Evanghelii după Ioan: „Dacă grăuntele de grâu care cade în pământ nu moare, rămâne singur; dar dacă moare, aduce multă roadă". Zice însă şi fericitul Pavel în Întâia sa Epistolă către Corinteni, capitolul 15[, 36]: „Ceea ce semeni nu dă viaţă, dacă nu va fi murit". De aici plecând, Biserica lui Hristos face cele numite colive atât la praznicele Sfinţilor, cât şi la pomenirile fraţilor noştri adormiţi în Hristos, precum spune Gavriil al Filadelfiei în „Manualul" său. Iar potrivit lui [Matei] Vlastares, colivele sunt grâu fiert şi nu nefiert, în principal şi în primul rând ca să poată fi mâncat din pricina minunii pe care a făcut-o Sfântul Teodor Tiron, începătorul colivelor, în prima sâmbătă din Postul Mare, care a poruncit arhiereului să fiarbă grâu şi să-l împartă creştinilor; prin urmare, şi pentru ca prin fierbere să se arate descompunerea şi stricăciunea trupurilor celor adormiţi, ale căror simboluri sunt colivele.

Iar dacă ar vrea să spună unii despre colive că trebuie să fie grâu nefiert şi nu fiert, întrucât grâul fiert nu poate încolţi, iar trupurile celor adormiţi, chiar dacă acum sunt descompuse, vor învia totuşi la sfârşitul lumii, deci simbolul n-ar fi potrivit cu lucrul al cărui simbol este, adică grâul fiert cu trupul mort; dacă am spune cum ar vrea să zică unii, la acestea răspundem că mai degrabă e un simbol foarte potrivit, fiindcă aşa cum grâul fiert nu poate încolţi într-un mod natural, dar poate foarte bine printr-un mod supranatural, adică prin puterea infinită a lui Dumnezeu Care poate toate, tot aşa în chip asemănător şi trupurile moarte cele descompuse în cele din care au fost alcătuite nu pot învia şi să fie făcute vii într-un mod natural, dar pot foarte bine printr-unul supranatural, prin atotputernicia lui Dumnezeu; drept pentru care învierea morţilor e mărturisită de toţi teologii că e un lucru care depăşeşte toate hotarele firii [limitele naturii].

Cunoscute fiind deci dinainte acestea, răspundem mai întâi la aceea că mulţi fraţi, care ne învinuiesc fără frică de Dumnezeu, ne numesc „colivari", şi spunem că aceşti buni fraţi ne dau acest nume în chip mincinos şi defăimător, întrucât noi păzim vechea predanie a Bisericii, care a primit de sus din vechime să săvârşească pomenirile celor adormiţi în Hristos sâmbăta, şi nu duminica (iar pomeniri numim aici pe cele făcute cu colivă şi parastas, nu cele făcute la săvârşirea Sfintei Liturghii, căci acestea au alt motiv, cum se va spune). Iar acest lucru e vădit prin deducţie, căci nu numai că Biserica face pururea sâmbăta pomenirea generală a sufletelor, şi niciodată duminica, cum se arată din Sfântul Triod şi din Sfântul Penticostar, dar face acelaşi lucru în fiecare sâmbătă a fiecărei săptămâni în care-i pomeneşte pe cei adormiţi, cum se arată din sfânta carte a Octoihului. Din ce motive săvârşeşte însă Biserica pururea sâmbăta pomenirea celor adormiţi?

În primul rând, pentru că în ziua de sâmbătă Dumnezeu S-a găsit cu sufletul în iad prădându-l şi dezlegând din legături sufletele ţinute acolo, cum întăreşte dumnezeiescul Ioan Damaschinul: [...]

În al doilea rând, Biserica săvârşeşte pomenirile sâmbăta fiindcă sâmbăta înseamnă odihnă; de aceea, fiindcă şi sufletele celor adormiţi s-au odihnit de toate lucrurile vieţii, de aceea şi pomenirea lor se face în mod corespunzător în ziua odihnei, adică sâmbăta. Întăreşte acest motiv sinaxarul Sfântului Triod din Duminica lăsatului de carne: [...]

Deci noi care păzim predania de mai sus a Bisericii, care face sâmbăta pomenirea celor adormiţi, care păzim cuvintele dumnezeiescului Damaschin şi ale Sfântului Triod, noi suntem învinuiţi şi numiţi „colivari"; de cine? de cei care încalcă această predanie a Bisericii şi fac pomenirile duminica. O, pământule şi soare, şi ochi care văd drept! Nu era drept mai degrabă ca noi să fim lăudaţi cu privire la aceasta şi elogiaţi ca păzitori ai Predaniei Bisericii? Judecaţi nepătimaş, vă rugăm, judecaţi voi care aveţi discernământ şi frică de Dumnezeu în sufletul vostru!

Iar că a face în zi de sâmbătă pomenirile celor adormiţi cu colivă, parastas şi rugăciune extinsă e un obicei şi o predanie veche a Bisericii, acest lucru e întărit de multe.

Îl întăreşte în primul rând însăşi practica Sfintelor Mănăstiri de la Sfântul Munte, ale căror preoţi se duc în seara fiecărei vineri la cimitir cu colive şi fac acolo aceste pomeniri; iar în dimineaţa fiecărei sâmbete fac Liturghie la cimitir pomenindu-i pe cei adormiţi. [...]

În al doilea rând, întăresc predania pomenirilor în zi de sâmbătă comentatorii canoanelor Sfinţilor Teodor Valsamon [la canonul 51 Laodiceea] şi înţeleptul Matei Vlastares [litera T, cap. 5]. [...]

În al treilea rând, Tipicele [Regulamentele] multor mănăstiri, şi mai cu seamă al Marii Lavre a Athosului şi al Dochiariului, care rânduiesc ca atunci când pomenirile ctitorilor cad duminica, colivele să se facă sâmbăta după ceasul al 9-lea. [...]

În al patrulea rând, şi Tipicul vestitei biserici Protaton din Sfântul Munte. [...]

În al cincilea rând, fixarea predaniei pomenirilor în zi de sâmbătă pe care o face Tipicul general tipărit al Bisericii la Sâmbăta dreptului Lazăr. [...]

În al şaselea rând, Marea Biserică a lui Hristos din Constantinopol, căci în anul 1772 aceasta a dat sub patriarhatul fericitului Teodosie [II, apr. 1769 – mai 1773] o scrisoare patriarhală şi sinodală despre pomeniri în care scrie acestea: „bine fac cei care fac pomenirile celor mutaţi de aici în zi de sâmbătă, ca unii care păzesc vechea predanie a Bisericii, iar cei ce o fac duminica nu sunt supuşi osândei". Iată deci că Marea Biserică a lui Hristos scrie şi mărturiseşte aici două lucruri: mai întâi, că a face pomenirile în zi de sâmbătă e vechea predanie a Bisericii şi, în al doilea rând, că aceia care le fac în zi de sâmbătă fac bine. Dat fiind că noi păzim această veche predanie a Bisericii şi facem pomenirile celor adormiţi în zi de sâmbătă, urmează deci că facem bine ca nişte păzitori ai predaniei Bisericii, şi atunci de ce suntem învinuiţi ca şi colivari, din moment ce Marea Biserică ne laudă ca pe unii care facem bine? Vezi însă că

Marea Biserică nu spune că fac bine cei ce săvârşesc pomenirile în zi de duminică, ci că nu sunt supuşi osândei; şi mult se deosebesc acestea una de alta. Să adăugăm aici ca un cuvânt potrivit ceea ce spune Grigorie Teologul: „Căci cel ce nu este vrednic de pedeapsă, nu e şi vrednic de cinste, cum nici cel ce nu este vrednic de cinste, nu este vrednic de pedeapsă" (*Cuvânt la Botez*).

În al şaptelea rând, întăreşte tot Marea Biserică, căci sub patriarhatul preaînţeleptului Samuil [nov. 1773 – dec. 1774] a dat în 1773 o scrisoare patriarhală şi sinodală în care se precizează că toate chiliile şi schiturile care se găsesc în Sfântul Munte trebuie să urmeze în rânduiala pomenirilor Sfintelor Mănăstiri de pe Munte, şi în care zi obişnuiesc mănăstirile să săvârşească pomenirile celor adormiţi, în aceea să le săvârşească şi chiliile şi schiturile ca unele ce atârnă de mănăstiri, deci în zi de sâmbătă, nu de duminică.

În al optulea rând, întăreşte aceasta şi Biserica din Ierusalim, căci aceasta, sub patriarhatul fericitului Sofronie [V, apr. 1770 – înc. 1775], a fost de acord cu scrisorile sinodale şi patriarhale ale Marii Biserici din Constantinopol date sub Teodosie şi Samuil, căci numitul Sofronie le-a semnat pe amândouă, fiind pe atunci patriarh al Ierusalimului; şi nu numai că le-a semnat pe acela, dar însuşi kyr Sofronie a dat o scrisoare proprie, în care întăreşte scrisoarea de mai sus a lui kyr Samuil. Căci întrebat fiind acesta de fericitul kyr Teofan, fost mitropolit al Lacedemoniei care se nevoia în Nea Skiti, când anume să facă pomenirea preacuviosului bătrân hagi Meletie, i-a răspuns prin scrisoare că despre aceasta Biserica a rânduit ca schiturile şi chiliile să urmeze rânduielii despre pomeniri a Sfintelor Mănăstiri, şi de aceea nu trebuie să caute altă rânduială despre aceasta. Această scrisoare am citit-o şi copiat-o şi noi, asemenea şi fericitul kyr Macarie, fost mitropolit al Corintului.

Iată deci că fericitul kyr Sofronie era de acord cu rânduiala despre pomeniri a Sfintelor Mănăstiri, şi anume cu rânduiala ca pomenirile să se facă în zi de sâmbătă nu de duminică; iar dacă mai târziu [în 1776] a dat o altă scrisoare în care stabileşte ca pomenirile să se facă indiferent, în zi

de sâmbătă şi de duminică, a făcut aceasta fiindcă dascălul Visarion [din Rapsani] mergând la Constantinopol a rostit zeci de mii de învinuiri împotriva fraţilor care păzesc vechea predanie a Bisericii cu privire la pomeniri şi le-a atribuit gânduri eretice; şi crezând kyr Sofronie că spunea adevărul şi amăgit fiind de el a dat acea scrisoare. Căci dacă n-ar fi fost amăgit, cum ar fi primit să se contrazică atât de flagrant pe sine însuşi şi el, care mai înainte era de acord cu rânduiala cu privire la pomeniri a Sfintelor Mănăstiri, mai apoi să spună şi să scrie tot el cele contrare semnăturii sale şi scrisorii lui către fostul mitropolit al Lacedemoniei?

Iar ca observaţie să adăugăm şi că în Sfânta Biserică a lui Hristos se găsesc două genuri de guvernare: primul se numeşte acrivie [rigoare], iar celălalt economie [îngăduinţă] şi pogorământ. Prin urmare, nu e nimic nou dacă scrisoarea lui kyr Sofronie stabileşte ca pomenirile celor adormiţi să se facă indiferent, fie în zi de sâmbătă, fie în zi de duminică. Căci dat fiind că în Sfântul Munte au urmat certuri şi tulburări pe tema aceasta a pomenirilor, de aceea kyr Sofronie împreună cu Sfântul Sinod din jurul lui, îngrijindu-se să împace aceste tulburări, s-a folosit de al doilea gen de guvernare, adică de economie şi pogorământ, şi a stabilit ca pomenirile să se facă fără a se respecta ziua, fie sâmbăta, fie duminica. Dar nu cu o silă sau dispreţ şi învinuire a unei părţi faţă de cealaltă, ci fiecare trebuie să fie liber să-şi facă pomenirile cum crede. Şi, ca să vorbesc mai limpede, dacă tu, frate, vrei să faci pomenirile duminică păzind economia Bisericii şi pogorământul, noi nu trebuie să-ţi facem observaţie şi să te învinuim pentru aceasta, nici să te silim să le faci în zi de sâmbătă şi, invers, dacă noi facem pomenirile în zi de sâmbătă păzind acrivia [rigoarea] şi vechea predanie a Bisericii, tu nu trebuie să ne faci observaţie şi să ne învinuieşti pentru aceasta, defăimându-ne cu nume de hulă, ci mai degrabă să ne lauzi; de aceea, nu trebuie să ne ispiteşti să vezi dacă le facem în zi de duminică sau nu, căci acestea sunt proprii celor ce silesc şi unor oameni care fac scandaluri şi iubesc tulburarea.

Iar în al nouălea rând, şi ultimul, întăreşte această veche predanie a pomenirilor însăşi practica şi lucrarea comună a celor mai multe părţi ale lumii [ortodoxe], în care creştinii ortodocşi, atât cei ce locuiesc în Grecia, cât şi cei ce locuiesc în Moscova (care mută în zi de sâmbătă şi pomenirile împăraţilor şi demnitarilor împărăteşti care cad în zi de duminică, cum dau mărturie arhimandriţii de acolo care vin în Sfântul Munte) fac pomenirile celor adormiţi în zi de sâmbătă, iar nu de duminică. Iar dacă în unele locuri ale eparhiilor de mai sus le fac în zi de duminică, acesta e un obicei mai nou furişat în Sfânta Biserică a lui Hristos din ignoranţă sau câştig sau dorinţa de a plăcea oamenilor sau din economia şi pogorământul unora, ca şi multe altele, şi nu obiceiul vechi predat din vechime; de aceea aşa cum, potrivit lui Grigorie Teologul, ceea ce este rar în timp nu poate fi lege în Biserică, tot aşa şi ceea ce este rar şi în parte în spaţiu nu poate fi primit cu putere de lege.

Dar ce spun unii? Această predanie privitoare la pomeniri e mică în comparaţie cu predaniile mari pe care le încălcăm; de aceea, aşa cum le încălcăm pe cele mari, aşa o încălcăm şi pe aceasta mică. Cărora le răspundem că aşa cum nu sunt învinuiţi, ci lăudaţi, cei ce păzesc predaniile mari ale Bisericii, tot aşa trebuie nu să fie învinuiţi, ci lăudaţi cei ce o păzesc pe aceasta mică; de aceea şi noi care o păzim suntem vrednici nu de învinuire, ci de laudă. Apoi şi această predanie socotită mică devine mare când e călcată cu bună ştiinţă şi fără nicio nevoie, ci cu pizmă şi patimă, aşa cum cu o astfel de pizmă şi dispoziţie e călcată în Sfântul Munte; căci zice Sfântul Dionisie al Alexandriei şi Marele Vasile. „Ce este mic în viaţă nu este şi neînsemnat", iar unul dintre cei din afară [înţelepţii păgâni] zice: „Cele mici nu sunt mici când duc la lucruri mari", aşa cum şi păcatele mici şi conştiente devin păcate mari şi inconştiente când se fac cu dispreţ şi pizmă.

Iar dacă unii pun înainte rugăciunea colivelor Sfinţilor care se rosteşte şi în zi de duminică şi care zice acestea: „Pentru că spre slava Ta şi spre cinstea Sfântului [cutare] s-au pus înainte acestea de către robii tăi şi spre pomenirea

celor săvârşiţi întru dreapta credinţă", vom răspunde că prin cei săvârşiţi întru dreapta credinţă se înţeleg aici sfinţii şi nu păcătoşii. Căci aşa şi dumnezeiescul Hrisostom în Sfânta lui Liturghie, după transsubstanţierea [*metousiosin*] Tainelor, făcând mai sus referire la cetele Sfinţilor, adică ale Mucenicilor, Mărturisitorilor, Postitorilor, adaugă în general „şi pentru tot duhul săvârşit în credinţă", prin aceasta înţelegându-se, potrivit lui Cabasila şi tuturor tâlcuitorilor dumnezeieştii Liturghii, toţi sfinţii; de aceea şi Marele Vasile spune cu un adaos „şi pentru tot duhul cel drept săvârşit în credinţă". În ce se deosebeşte „tot duhul săvârşit în credinţă", cum spune aici Hrisostom, de „cei săvârşiţi în dreapta credinţă"? Desigur cu nimic.

Iar că în rugăciunea colivelor prin „cei săvârşiţi în dreapta credinţă" nu se înţeleg păcătoşii, ci sfinţii, e vădit pentru orice minte cu luare-aminte din următoarele pricini. Mai întâi, întrucât, deşi e acelaşi trup, e cu neputinţă să fie şi al unui sfânt şi al unui păcătos, căci sfinţenia şi păcatul sunt extreme opuse, şi nu cu o natură comună în care să se unească între ele; aici însă, în această rugăciune, aceste două lucruri opuse se unesc între ele, fiindcă deşi e aceeaşi colivă, care e simbol al trupului sfântului, aceeaşi colivă se face şi pentru cel păcătos, dar ca acest lucru să se întâmple prin fire e cu neputinţă; prin urmare, şi prin cei săvârşiţi în dreapta credinţă nu se înţeleg păcătoşii, ci sfinţii. Prin urmare, în această rugăciune, împreună cu Cel Sfânt sunt menţionaţi şi ceilalţi Sfinţi, împreună cu Cel asemănător cei asemănători Lui după sfinţenie. În al doilea rând, fiindcă domneşte un obicei comun şi după ce se citeşte rugăciunea pentru coliva sfântului şi se scoate din mijloc, atunci se aduce coliva fraţilor adormiţi şi se citeşte pentru ea de către preot rugăciunea obişnuită a celor adormiţi. Vezi, iubite frate, cum prin această colivă diferită arată că cei menţionaţi în rugăciunea colivelor sunt toţi sfinţi, căci dacă erau şi păcătoşi, ce nevoie mai e de a doua colivă? Căci era de-ajuns numai coliva sfântului pentru pomenirea şi a celor păcătoşi; dar acum coliva diferită arată că sunt diferiţi şi cei ale căror colive sunt.

Dar unii spun că Marele Vasile numeşte întreaga Cincizecime o aducere-aminte a învierii aşteptate în veacul viitor (canonul 91), şi alţii vor ca ea întreagă să fie socotită ca o zi una; şi aşa cum în ziua Cincizecimii se fac pomeniri, aşa se fac şi în duminici. La acestea însă noi răspundem că ce avansează acestea, ar trebui să se gândească şi la cele pe care le spune mai jos acelaşi Vasile, ca să înveţe din ce motiv a numit-o aşa; căci zice Arătătorul celor cereşti: „Fiindcă acea zi una şi întâia (adică duminica) înmulţindu-se de şapte ori câte şapte alcătuieşte cele şapte săptămâni ale Sfintei Cincizecimi — căci începând de la cea dintâi sfârşeşte în aceasta desfăşurându-se de cincizeci de ori prin cele asemănătoare din mijloc —, de aceea şi imită prin asemănare veacul [veşnicia] ca una care într-o mişcare circulară începe de la aceleaşi semne şi sfârşeşte la acelaşi" (canonul 91). Vezi, iubitule, de ce se numeşte Cincizecimea fie aducere-aminte a învierii aşteptate în veac, potrivit lui Vasile, fie şi o zi una, cum spun alţii? Pentru că Cincizecimea începe de la o duminică, adică de la Paştile purtătoare de lumină, şi sfârşeşte iarăşi într-o duminică, adică în însăşi ziua domnească a Cincizecimii, şi în aceasta se aseamănă cu cercul care începe din acelaşi punct şi sfârşeşte iarăşi în acelaşi. În acord cu Marele Vasile vorbeşte despre Cincizecime şi Grigorie Teologul.

Potrivit acestui raţionament, Cincizecimea se socoteşte ca o zi una, şi nu ca o duminică în mod individual, căci aşa o numeşte Moise în cele şase zile ale creaţiei: „Şi a fost seara şi a fost dimineaţa, ziua una" (*Fc* 1, 5) şi tâlcuitorii lor. Dar Cincizecimea nu se socoteşte ca o zi una, aşa cum se socoteşte zi una Săptămâna Luminată; nicidecum, căci în toată această săptămână se cântă în mod invariabil toată slujba Învierii aşa cum se cântă în ziua purtătoare de lumină a Paştelui, şi încheierea se face mereu ca şi în ziua Paştelui, şi în ea nu se săvârşeşte nicio pomenire, iar în ziua Cincizecimii nu se cântă aceeaşi slujbă a Învierii, nici nu se face aceeaşi încheiere, ci altele diferite.

De aceea, întrucât Cincizecimea nu este egală întru toate nici cu ziua una a Domnului, nici cu Săptămâna Luminată

socotită ca o zi una, de aceea Dumnezeieştii Părinţi care au rânduit aceste reguli sfinte stabilesc ca duminica şi în Săptămâna Luminată să nu se facă pomeniri ale celor adormiţi; dar în ziua Cincizecimii îngăduie să se săvârşească atât cele individuale, cât şi generale, căci zice Tipicul general: „Ofrandele şi pomenirile încep de la Duminica Nouă până ce se împlinesc patruzeci de zile". [...]

Iar dacă pune cineva înainte faptul că în Sfânta Liturghie ce se săvârşeşte duminica se pomenesc numele celor adormiţi, la aceasta răspundem că mare e deosebirea între numele pomenite la Liturghie şi cele pomenite prin colivă şi parastas: căci la Sfânta Liturghie se face o simplă pomenire a celor adormiţi fără niciun plâns sau tânguire, dar la pomenirile cu colivă şi slujba îngropării trupul mort al celui adormit e de faţă prin simbolul colivelor, şi se face şi plâns şi tânguire cântându-se tropare de jale, iar plânsul în zi de sărbătoare e oprit, potrivit Constituţiilor Sfinţilor Apostoli care zic: „Nu trebuie plâns în zi de sărbătoare"; iar dacă în zi de sărbătoare nu e îngăduit să se facă aceasta, cu cât mai mult în zi de duminică, zi care ne-a adus negrăita veselie şi bucurie a toată lumea, a Învierii lui Hristos.

Şi dacă ar vrea cineva să afle motivul mai adânc pentru aceasta, să asculte cu cunoştinţă: dumnezeiasca şi Sfânta Liturghie e o aducere-aminte şi o icoană a întregii Economii în trup a Domnului, căci cuprinde în ea şi zămislirea şi naşterea şi patima şi răstignirea şi îngroparea, pogorârea la iad, Învierea, Înălţarea, şederea de-a dreapta Tatălui şi a Doua Lui Venire. Deci nu e nimic fără rânduială şi nelalocul lui dacă în ea se săvârşeşte pomenirea celor adormiţi fie prin simplul nume, fie prin miridă, întrucât ea cuprinde şi mormântul şi coborârea la iad a Domnului, prin care l-a legat pe cel puternic şi a prădat cele ale sale (care e motivul şi pricina pentru care am primit porunca să facem pomenirile în zi de sâmbătă, cum am zis mai sus după dumnezeiescul Damaschin); duminica însă cuprinde numai taina Învierii Domnului şi a învierii obşteşti a tuturor oamenilor, fiindcă este prefigurare a vechiului viitor ca una care depăşeşte sabatul iudaic, potrivit Marelui Vasile şi întâiului

canon al lui Teofil. Din acest motiv a fost rânduit să nu se cânte pomeniri în zi de duminică, ca să nu se furişeze vreo ocară în cinstita taină a Învierii, atât a Domnului, care a avut loc în mod real în ea, cât şi a noastră a tuturor şi e prefigurată în ea; căci ai auzit mai sus iubitule, că am arătat din Sfintele Tipice că în Sâmbăta lui Lazăr nu se fac pomeniri ale celor adormiţi, fiindcă atunci este o înviere şi fiindcă ziua aceea e o zi de înviere.

Din acelaşi motiv, adică din pricina Învierii Domnului, suntem împiedicaţi şi să ne plecăm genunchii în zi de duminică, ca unii care am înviat împreună cu Hristos prin credinţă, precum stabilesc în acord cu aceasta canonul 20 al Sinodului I Ecumenic, canonul 90 al Sinodului VI Ecumenic, canonul 15 al lui Petru al Alexandriei şi canonul 91 al Marelui Vasile şi spun Iustin în întrebarea 115, Irineu, Epifanie, Augustin, Ieronim, Ambrozie şi Tertulian. [...]

Din cele zise mai sus, fiecare, chiar şi cel cu minte mai puţină, numai să aibă frică de Dumnezeu în sufletul său şi să judece nepătimaş adevărul, poate trage concluzia că noi care păzim această predanie a Bisericii cu privire la pomeniri, mărturisită şi întărită de un atât de mare nor de martori, că nicidecum nu trebuie să fim învinuiţi drept „colivari" sau călcători ai sfintei predanii cu privire la pomeniri; ci mai degrabă şi în orice chip drept trebuie să fim lăudaţi ca păzitori ai acestei Predanii bisericeşti, mai cu seamă pentru că nu ne certăm cu cei ce o încalcă şi săvârşesc pomenirile în zi de duminică; dar nici nu ne place să oferim cu privire la aceasta confuzii, scandaluri şi tulburări, fiindcă urâm unele ca acestea ca şi păcatele noastre. Dar câţi ne învinuiesc şi ne defaimă cu privire la aceasta, numindu-ne „colivari", sunt vrednici mai degrabă ei înşişi de orice învinuire, ca unii a căror gură e mormânt deschis, potrivit Prorocului (*Ps* 5, 10; 13, 3); aceştia sunt oameni fără minte şi fără învăţătură, netemători de Dumnezeu, cu rele purtări, dornici să placă oamenilor, făcători de tulburări, urâtori de fraţi şi ai păcii obşteşti a Bisericii lui Hristos, vrăjmaşi şi pierzători ai creştinilor, fie că sunt arhierei, preoţi, monahi, dascăli sau laici. [...]

De aceea şi noi, care păzim Predania Bisericii, i-am putea numi cu toată dreptatea pe cei ce o încalcă „colivari", fiindcă aşa cum cei ce fac ţesături şi papuci se numesc ţesători şi papucari, aşa şi ei trebuie să fie numiţi „colivari", nu cei ce nu săvârşesc colivele celor adormiţi în zi de duminică ca noi, ci aceia care le săvârşesc în acea zi; căci fiecare primeşte numele de la lucrul pe care-l lucrează. Dar cu toate acestea nu-i numim nicicând cu un asemenea nume sau cu un alt nume defăimător, supunându-ne Maicii comune, Marii Biserici a lui Hristos, temându-ne de afurisanie şi de blestemele ei; dar ei care se numesc fără pricepere şi fără minte „colivari", ei sunt într-adevăr copii neascultători şi tari la cerbice ai Bisericii lui Hristos şi care-şi atrag asupra capetelor lor pedepsele şi blestemele ei înfricoşătoare; dar şi le atrag pe acestea mai ales şi îndeosebi cei inconştienţi care îndată ce văd un frate nou-venit din lume la Sfântul Munte îi fac mai întâi această învăţătură: „Păzeşte-te bine, frate!, fiindcă aici se găsesc şi unii eretici şi francmasoni numiţi «colivari». De aceea, fii cu băgare de seamă să nu trăieşti împreună cu ei, nici să nu te duci la ei, ca să nu te adape cu otrava ereziilor lor!" O, Dumnezeul meu, cum suporţi ura de fraţi a unora ca aceştia! [...]

După toate acestea, pecetluim acest capitol mărturisind şi vestind cu gura mare împreună cu Sfântul Sinod VII Ecumenic acestea: „Dacă desfiinţează cineva orice predanie a Bisericii fie scrisă, fie nescrisă, să fie anatema!" Şi iarăşi: „Toate cele inovate şi făcute pe lângă predania Bisericii, pe lângă învăţătura şi exemplul sfinţilor şi fericiţilor Părinţi, sau care se vor face după acestea, să fie anatema!" Acelaşi lucru se găseşte scris şi la Duminica Ortodoxiei în Triod.

Despre prerogativele Duminicii

Dar ca adaos să se însemneze aici şi acesta. Noi, fraţilor, tremurăm gândindu-ne la prerogativele înalte, mari şi minunate ale zilei Duminicii şi Învierii, care sunt acestea:

1. Duminica e începutul creaţiei făpturii simţite pe care a lucrat-o Tatăl cu împreună-lucrarea Fiului şi a Duhului.

2. Duminica s-a făcut început în parte al înnoirii făpturii create pe care a lucrat-o Fiul îndeosebi prin Învierea Lui.

3. Duminica e desăvârşirea în parte a făpturii create pe care a lucrat-o Duhul Sfânt pogorându-Se într-o zi de duminică în chip de limbi de foc şi luminând şi desăvârşind pe Apostoli. Iată cum a cinstit Sfânta Duminică întreaga Sfântă Treime.

4. Duminica e ziua a opta:

a) pentru că se numără după ziua a şaptea şi depăşeşte ziua a şaptea şi sabatul potrivit lui Atanasie, Vasile şi Grigorie Teologul în suprascrierea la Psalmul 6;

b) fiindcă şi Învierea Domnului care a avut loc în ziua de duminică e a opta, numărată după cele şapte învieri ale Lui, potrivit lui Grigorie al Tesalonicului (*Cuvânt la Duminica Nouă*), căci trei învieri au avut loc în Vechiul Testament, una făcută de Ilie şi două de Elisei, iar patru au fost făcute de Domnul: fiicei lui Iair, fiului văduvei, lui Lazăr şi celor înviaţi în Vinerea Mare, iar a opta e Învierea Domnului;

c) se numeşte a opta pentru că Domnul înviind în ziua a opta şi arătându-Se Apostolilor, li S-a arătat iarăşi după opt zile fiind de faţă şi Toma;

d) fiindcă toate celelalte praznice domneşti se prăznuiesc o dată pe an, dar duminica se prăznuieşte tot la opt zile şi, prin urmare, se prăznuieşte de 52 de ori pe an. Iată cu cât mai presus de celelalte sărbători e Duminica!

5. Duminica e ziua una, aşa cum o numeşte Moise: „Şi a fost seară şi a fot dimineaţă, ziua una" (*Fc* 1, 5). Vezi şi cele ce se vor spune mai jos potrivit cu aceasta.

6. Duminica e o icoană şi un preludiu al veacului viitor; de aceea, nedumerit fiind de ce anume Moise a numit-o ziua „una", iar nu ziua „întâia", Marele Vasile zice: „Ca să ne aducă gândul nostru la viaţa viitoare a numit-o zi «una» icoana veacului viitor, pârga zilelor, tovarăşa luminii, Sfânta Duminică, cea cinstită prin Învierea Domnului". Şi Grigorie [Palama] al Tesalonicului: „Ziua nouă şi întâia dintre toate zilele pe care o numim Duminică, iar Moise a numit-o nu întâia, ci «una», ca una care se detaşează dincolo de celelalte şi e un preludiu al zilei una şi neînserate a veacului viitor" (*Cuvânt la Duminica Nouă*).

7. Duminica depăşeşte sâmbăta tot pe atât, pe cât adevărul şi desăvârşirea depăşesc începutul, prefigurarea şi umbra, potrivit lui Grigorie al Tesalonicului care zice: „Ceea ce este vinerea faţă de sâmbătă, aceasta este sâmbăta faţă de duminică, depăşind-o în chip limpede aşa cum desăvârşirea şi adevărul depăşesc începutul, prefigurarea şi umbra" (*Cuvânt la Duminica Nouă*).

8. Duminica va veni şi Domnul la a Doua Sa Venire, de aceea zicea de Dumnezeu purtătorul Maxim: „Arătându-Se Domnul în ziua a opta (care e duminica, fiindcă altă zi a opta nu este), adică la Parusia Lui" (la Nichita Scoliastul [lui Grigorie Teologul], la Cincizecime).

9. Duminica va avea loc şi învierea de obşte a morţilor, şi nu în altă zi; de aceea zicea Grigorie [Palama] al Tesalonicului: „Duminica e atât de cinstită din pricina sfârşitului binecuvântat care va avea loc în ea şi a învierii de obşte nădăjduite care va avea loc în ea" (*Cuvânt la Duminica Nouă*).

10. Duminica vor intra drepţii în odihna desăvârşită a veacului acela şi a vieţii fără sfârşit potrivit aceluiaşi sfânt care zice: „În acea zi (duminică) va fi şi intrarea desăvârşită a celor vrednici în dumnezeiasca odihnă şi restaurarea întregii lumi" (*Cuvânt la Duminica Nouă*).

11. Duminica e acum o icoană a veacului viitor, iar atunci va fi însuşi Veacul al Optulea; căci duminica va avea loc şi a Doua Venire, cum spunea mai sus dumnezeiescul Maxim, şi învierea morţilor şi desfătarea drepţilor să vină la miezul nopţii zilei de duminică, cum se deduce din Evanghelie: „Iar la miezul nopţii s-a făcut strigăt mare: Iată Mirele!, ieşiţi în întâmpinarea Lui!" [*Mt* 25, 6], de aceea şi duminica aceea, scânteiată o dată de razele Soarelui gândit cu mintea, Hristos, nu va mai cunoaşte seară, ci va fi o zi una neînserată şi neurmată de alte zile în vecii vecilor. [urmează citate din Vasile cel Mare, Grigorie al Nyssei, şi Ioan Damaschinul] Dar toţi Părinţii, referindu-se la ziua a opta şi una a veacului viitor, vorbesc despre duminică, care e a opta şi una potrivit lui Moise şi a marelui Dascăl [Vasile cel Mare], cum s-a arătat

mai sus. De aceea şi Biserica lui Hristos consideră întreagă Săptămâna Luminată ca o zi de duminică una şi purtătoare de lumină, ca să arate prin aceasta că întreg acest veac înşeptit al vieţii de faţă va deveni o zi una — a opta, adică o duminică, care va fi acel veac al optulea al vieţii viitoare.

12. La cele unsprezece prerogative ale duminicii zise să se adauge şi a douăsprezecea: aceasta e însuşi numele de Duminică [zi a Domnului], întrucât, deşi şi toate celelalte zile ale săptămânii sunt ale Domnului, ca făpturi ale Lui, totuşi nu s-au numit ale Domnului, ci numai aceasta una şi a opta s-a învrednicit să fie numită a Domnului plecând de la Domnul, fiindcă în ea şi nu în altă zi a avut loc Învierea Domnului şi fiindcă dintre toate celelalte zile ea este închinată Domnului.

Vedeţi, fraţilor, prerogativele înalte, mari şi minunate ale zilei de înviere a Duminicii? Să ne temem deci să nu cumva să nesocotim şi să ne împotrivim acestor prerogative atât de înalte şi mari ale Duminicii; să ne temem să aducem vreo atingere Duminicii cinstite de Sfânta Treime; să ne temem să introducem în ziua a opta cele ale săptămânii; să ne temem să introducem umbra şi preînchipuirea sâmbetei în adevărul şi desăvârşirea Duminicii, cum o numea Grigorie [Palama] al Tesalonicului; să ne temem ca nu cumva să nu aducem cinstea cuvenită icoanei veacului viitor, fiindcă cinstea dată icoanei trece la prototipul ei, aşa cum, din contră, necinstirea icoanei urcă la acela; căci noi ne temem de aceasta, şi socotim că acea teamă e o siguranţă. Iar dacă nesocoteşte cineva aceste mari prerogative ale Duminicii şi pe teologii şi sfinţii dascăli ai Bisericii care spun acestea, să facă ce vrea, căci fiecare e stăpân pe socotinţa lui; dar să nu ne defaime, ci mai degrabă să ne laude pe noi care păzim aceste prerogative[20].

[...]

[20] În continuare, Sfântul Nicodim aduce citate biblice şi patristice în sprijinul a două teze contestate din lucrarea *Războiul nevăzut:*
— că Domnul nostru a practicat meseria de dulgher, şi
— a unor detalii preluate din tradiţie despre istoria magilor şi minunile făcute în Persia în ziua Naşterii Domnului.

Ne defaimă unii că am gândi că Taina Dumnezeieştii Euharistii, adică preacuratul Trup al Domnului şi Sfântul Lui Sânge, e ceva pătimitor şi stricăcios şi că nu este întreg trupul Domnului în fiecare parte a Pâinii Sfinţite, nici întreg Sângele în toate părţile Vinului sfinţit. Dar unii ca aceştia sunt demni de luat în râs, căci s-ar fi cuvenit să citească Rugăciunile pe care le-am alcătuit sub formă de icoase către Domnul nostru Iisus şi pe care le-am tipărit în anul 1796 împreună cu cartea numită *Războiul nevăzut*, ca să înveţe de acolo ce gândim despre aceasta. Dar pentru că aceia s-au înfumurat şi n-au citit Rugăciunile acelea, de aceea reluăm aici cuvânt de cuvânt câte le scriem spre şi ruşinarea veşnică a celor ce ne învinuiesc pe nedrept.

La p. 334 a zisei cărţi scriem aşa: „Taina mântuitoare a neamului muritor, Iisuse al meu, ai predat ucenicilor Tăi iniţiindu-i în taine; căci prefăcând la Cină pâinea în Însuşi Trupul Tău şi vinul în Însuşi Sângele Tău, acestea le-ai poruncit să facă întru pomenirea Ta, din Care cuminecându-mă încontinuu ca din nişte lucruri nestricăcioase, mă sfinţesc şi îndumnezeindu-mă strig Tie". Iar mai jos, la p. 335 adăugăm şi acestea: „Iisuse, Care eşti întreg în Taina întreagă şi întreg în fiecare parte a ei, mă mărturisesc Ţie că nu mă apropii de Sfânta Ta Masă cu pregătirea cuvenită".

Iată gândul evlavios despre această Taină necuprinsă, pe care nu numai l-am gândit şi-l gândim, ci şi l-am scris cu mâinile noastre; şi nu numai l-am scris, dar l-am şi tipărit nu cu un an sau doi ori trei în urmă, ci în urmă deja cu zece ani şi mai bine, ca şi cum am fi prevăzut că unii invidioşi vor porni să ne defaime, şi de aceea le-am luat-o înainte şi le-am încuiat gurile lor fără porţi cu cuvintele acestea; căci chiar dacă sunt scurte, sunt totuşi de ajuns ca să închidă gura defăimătorilor, deoarece, ca să spunem aşa, cuprind tot acul şi cojocul desfiinţării calomniilor lor. Dar, ca să punem mai mult frâu buzelor lor, să adăugăm şi următoarele. Spre înţelegerea mai multă şi mai concisă a celor ce se vor spune, redăm aici toate slavele şi proprietăţile con-

stitutive ale dumnezeieştii Taine a Euharistiei în două definiţii generale şi universale, de care atârnă celelalte, ca să arătăm ce gândim despre taina aceasta.

Credem deci în chip neşovăielnic cu inima şi mărturisim cu gura spre mântuire, iar cu mâna scriem spre încredinţare că preacuratul Trup al Domnului, precum şi viul Lui Sânge e mai întâi real, iar în al doilea rând duhovnicesc. E real pentru că Pâinea care zace după sfinţire pe Sfânta Masă e cu adevărat Însuşi Trupul Domnului nostru Iisus Hristos, nu ceva şi altceva; de asemenea şi Vinul care se află după sfinţire în Potir e cu adevărat Însuşi viul Sânge al Domnului, nu ceva şi altceva. Fiindcă nu e un alt trup şi un altul, ci unul şi acelaşi în mod real, de unde urmează că Pâinea sfinţită e Însuşi Trupul Domnului zămislit în mod real de la Duhul Sfânt, născut real din Fecioară, botezat în mod real; care a pătimit în mod real, a fost răstignit în mod real, îngropat în mod real, înălţat în mod real la ceruri, care şade în mod real de-a dreapta Tatălui şi va veni în mod real să judece viii şi morţii.

De aceea şi Meletie Syrigos spunea: „În sfânta noastră Liturghie facem pomenirea întregii Economii a lui Hristos, cântând cu glas şi gând bun naşterea Lui, vestirea Evangheliei pe care a făcut-o şi sfintele Lui Patimi, Crucea, îngroparea, Învierea cea de a treia zi şi Înălţarea la ceruri; toate acestea le facem asupra Pâinii puse înainte". Iar în capitolul 17 al Mărturisirii celor două Sinoade reunite [în 1642] împotriva lui Chiril Lukaris, unul la Constantinopol şi altul la Iaşi, se scriau acestea: „În Liturghie credem că e prezent în mod adevărat şi real Domnul nostru Iisus Hristos, încât după Sfinţirea Pâinii şi a Vinului se preface, se transsubstanţiază şi se transformă Pâinea în Însuşi adevăratul Trup al Domnului Care S-a născut în Betleem din Fecioara Maria de Dumnezeu-Născătoarea, a fost botezat în Iordan, a pătimit, a fost îngropat, a înviat, a fost înălţat, şade de-a dreapta lui Dumnezeu şi Tatăl şi va veni pe norii cerului; iar Vinul se preface şi transsubstanţiază în Însuşi Adevăratul Sânge al Domnului care când a fost spânzurat pe cruce s-a vărsat pentru viaţa lumii".

De aici urmează şi că Taina Euharistiei e o Jertfă adevărată şi o ofrandă desăvârşită în care Însuşi Hristos e şi Jertfitor şi Jertfă şi Cel ce primeşte jertfa împreună cu Tatăl, şi Preot şi Victimă, şi Cel ce aduce şi Cel ce Se aduce şi Cel către Care se aduce ofranda; de aceea spunea Hrisostom: „Aşa cum, deşi Se aduce de multe ori, (Hristos) e un Trup, şi nu multe trupuri, tot aşa e şi o singură jertfă; Arhiereul nostru e Cel care a adus jertfa care ne-a curăţit, aducând-o şi acum pe cea pe care a adus-o atunci necheltuită" (*Cuvântul 17 la Evrei*). Vezi despre aceasta şi p. 807 a *Dekabiblos*-ului.

Este însă şi duhovnicesc Trupul şi Sângele Domnului din Taină, cu alte cuvinte deşi e real şi adevărat, cum spuneam mai sus, nu este însă şi natural sau văzut ori în întregime sensibil, ci e duhovnicesc. Acest lucru se înţelege în două feluri. Mai întâi pentru că Trupul şi Sângele Domnului din Taină se lucrează şi celebrează nu în limitele naturii, ci prin lucrarea şi puterea atotţiitoare a Preasfântului Duh Care celebrează. De aceea această Taină e supranaturală, e tainică, e necuprinsă şi drept urmare e de negrăit şi de nespus şi primită numai prin credinţă. În al doilea rând, e duhovnicesc Trupul şi Sângele Domnului din Euharistie, întrucât el nu se înţelege în modul trupului omenesc, ci în modul sufletului, care e Duh, cum spune Meletie Syrigos; de aici urmează că aşa cum Duhul sau sufletul e nevăzut şi nu cade sub simţuri, aşa şi Trupul şi Sângele Domnului din Euharistie sunt nevăzute şi nu cad sub simţuri, fiind mai presus de simţire; căci zice acelaşi Syrigos: „Nu credem că Trupul Domnului e văzut şi cu totul simţit, ci spune că se acoperă sub vălul pâinii şi că e prezent în chip nevăzut în Euharistie". De aceea unii abuzând nu în chip drept de numele „real" vor în Taina Euharistiei o junghiere sensibilă a unui trup şi o vărsare simţită a unui sânge; dar dacă ar fi aceasta, s-ar cuveni ca ei să adune în chip văzut şi toate instrumentele sensibile care slujesc la o astfel de junghiere şi o astfel de vărsare a Sângelui Domnului, şi anume crucea, piroanele, suliţa şi celelalte. Dar nu este aceasta, pentru că, deşi jertfa din Taină a Trupului Domnului e reală, ea este

însă duhovnicească, adică tainică, nevăzută şi mai presus de simţire; de aceea se numeşte şi jertfă nesângeroasă, căci Tainele cer credinţă, nu simţire.

De aici urmează că aşa cum duhul sau sufletul e întreg în întreg trupul şi întreg în orice parte a trupului, aşa şi Trupul din Euharistie e întreg în întreaga Pâine şi întreg în orice parte a Pâinii; asemenea şi Sângele e întreg în întreg Vinul şi întreg în orice parte a Vinului. De aici urmează că, aşa cum atunci când trupul să strică, duhul sau sufletul rămâne nestricăcios, tot aşa şi atunci când accidenţii pâinii şi vinului se strică, Trupul şi Sângele Domnului rămân nestricăcioase. De aici urmează că, aşa duhul sau sufletul, deşi e unul, se divide indivizibil în toate mădularele şi părţile trupului şi se împarte neîmpărţit, în acelaşi fel şi Trupul şi Sângele Euharistiei se divide indivizibil în toate părţile Pâinii şi Vinului şi se împarte neîmpărţit; de aceea se spune: „Cel ce Te sfărâmi şi nu Te împarţi, Cel ce Te mănânci pururea şi nu te cheltui nicicând".

De aceea, în anul 1185, pe vremea împăratului Alexie, fratele lui Isaac, întrucât un monah pe nume Sikiditis spunea: „Oare Trupul lui Hristos din Taină e nestricăcios, ca după Patimă şi Înviere, sau stricăcios, cum era înainte de Patimă şi de moarte?", şi a continuat aşa, cei ce gândeau corect au adus mărturii din Chiril, Hrisostom, Grigorie al Nyssei şi Eutihie al Constantinopolului „că Trupul lui Hristos din Taină e nestricăcios, fiindcă e cel de după Înviere, nepătimitor, nu cel pătimitor şi dinainte de Patimă, şi oricine primeşte o parte din Pâine primeşte pe Hristos întreg* şi se împărtăşeşte în chip străin de o lucrare dumnezeiască a lui Dumnezeu spre viaţă veşnică". Au mai adus şi exemple din Eutihie de mai sus spunând: „Prin urmare se primeşte întreg Sfântul Trup şi scumpul Sânge al Domnu-

* Vezi că spunând că primeşte pe Hristos întreg arată că cei ce se împărtăşesc din Taine Îl primesc pe Hristos întreg împreună cu Divinitatea şi umanitatea Lui, adică împreună cu sufletul şi cu trupul, cu alte cuvinte, primesc Dumnezeul desăvârşit şi omul desăvârşit, fiindcă şi Hristos este Dumnezeu desăvârşit şi om desăvârşit, potrivit lui Ioan Damaschinul şi potrivit tuturor sfinţilor teologi.

lui, chiar dacă primim doar o parte a lor, căci se împarte neîmpărţit în toţi prin amestecare; aşa cum şi o singură pecete comunică toate întipăririle şi formele ei celor ce se împărtăşesc de ea şi rămâne una şi după comunicare, nu micşorată, nici alterată în cele ce se împărtăşesc din ea (sau aşa cum acestea sunt multe, pecetea nu este şi ea multe) chiar dacă sunt mai multe la număr; sau şi o voce a cuiva produsă şi revărsată în aer rămâne întreagă şi în cel care o emite şi ajungând întreagă în aer loveşte urechile tuturor, nimeni din cei ce o aud neprimind mai mult sau mai puţin decât altul, ci e întreagă indivizibilă şi întreagă la toţi, chiar dacă cei ce aud vor fi zeci de mii la număr sau mai mulţi, deşi e un corp" (vezi p. 807 din *Dekabiblos*).

Iar Samonas al Gazei şi Ghenadie Scholarios aseamănă Trupul Domnului din Taină cu o asemănare mai sesizantă, şi anume cu oglinda; căci aşa cum soarele întreg apare în întreaga oglindă nespartă şi în fiecare parte a celei sparte, în acelaşi fel şi întregul Trup al Domnului, se găseşte în întreaga Pâine nesfărâmată şi în fiecare parte a celei sfărâmate. Şi acest Samonas spune iarăşi: „Când Pâinea sfinţită se taie în părţi, nu socoti că se împarte sau rupe sau divide acel preacurat Trup, căci este nemuritor, nestricăcios şi inepuizabil, ci că sfărâmarea în bucăţi e doar a accidenţilor sensibili după sfinţire spre întărirea credinţei şi oferirea unui semn văzut al celor viitoare şi ca arvună şi merinde a vieţii veşnice" (în Sfânta Cateheză). Zice şi dumnezeiescul Hrisostom: „Să ne apropiem, aşadar, cu credinţă (de Euharistia sacramentală) fiecare câţi avem o neputinţă; căci dacă cei ce se atingeau de poalele hainei Lui trăgeau o atât de mare putere, cu atât mai mult cei ce-L ţin pe El întreg?" Iar în rugăciunea Împărtăşirii Ioan Damaschinul spune: „Iar eu, ticălosul, cutezând să primesc Trupul Tău întreg, să nu mă ard".

Adăugăm însă aici şi aceasta pentru că, pe lângă celelalte calomnii, fraţii iubitori de ocară au aprins împotriva noastră şi aceasta: şi anume că am purta în camilafca noastră un artoforion cu Sfânta Pâine şi umblând pe drum în orice parte am voi şedem şi ne împărtăşim. Când am auzit

prima dată aceste calomnii evidente, am râs sau, mai bine zis, am luat în râs ura de fraţi a acelora; fiindcă avem toată libertatea şi ori de câte ori ne punem la încercare pe noi înşine potrivit Apostolului (*1 Co* 11, 28), ne pregătim şi mergem la biserica lui Dumnezeu şi ne împărtăşim de la preot. Şi ce nevoie e să purtăm un artoforion sfânt?, afară decât ca să se satureze urâtorii de fraţi de calomniile împotriva noastră. Aproape e Judecătorul, Căruia Îi vor da socoteală pentru intrigile pe care le ţes împotriva noastră plăsmuind cele inexistente.

Acestea toate le mărturisim şi gândim despre necuprinsa Taină a dumnezeieştii Euharistii. Iar celor ce spun că de aceea am scris în cărticica *Despre Împărtăşirea continuă* că e bine ca creştinii să se împărtăşească încontinuu cu dumnezeieştile Taine cu cuvenita pregătire, câţi nu au o piedică canonică, şi anume cu scopul de a ne împărtăşi cu întreg Trupul lui Hristos, fiindcă împărtăşindu-ne o dată nu ne împărtăşim cu întreg Trupul Lui, acestora care flecăresc acestea împotriva noastră le spun că sunt cu adevărat o gură a diavolului, prin care diavolul grăieşte şi vorbeşte câte le strecoară în inima lor. Fiindcă suntem atât de departe de o astfel de gândire cacodoxă, încât nicicând nu ne-a trecut prin închipuire un astfel de gând, nici chiar o simplă idee sau o asemenea momeală, de aceea spunem şi acel cuvânt al Susanei: „Dumnezeul Cel veşnic, Cunoscătorul celor ascunse, Care ştii toate înainte de a se face. Tu ştii că au dat mărturie mincinoasă împotriva noastră" (*Susana* 42).

Iar cu adaos spunem şi aceasta: că suntem atât de contrari gândului de mai sus, şi anume faptului de a gândi că Tainele sunt stricăcioase şi că nu se găseşte întreg Trupul Domnului în toate părţile Pâinii sfinţite, încât, auzind mai înainte că unul se pregăteşte să editeze o lucrare a lui tratând despre aceasta, am scris unui personaj sfânt ca să împiedicăm editarea acelei lucrări, întrucât are să tulbure mult Biserica lui Hristos şi are să vatăme pe fraţii simpli şi, prin urmare, are să facă din cele mai dumnezeieşti Taine subiecte de trăncăneală prin pieţe şi pe la răscruci. Iar bunii fraţi, prinzând scrisoarea noastră, au deschis-o şi citind-o

au falsificat-o, adăugând acest adaos care spune: „Iar eu [de acord] cu cele de mai sus...", ca prin el să ne defaime ca eretici şi cacodocşi. Dar binecuvântat fie Dumnezeu Care, potrivit lui Iov, îi prinde pe cei înţelepţi în răutatea lor (*Iov* 5, 13), că adaosul de mai sus era făcut atât de orb, încât aproape toţi învăţaţii dascăli ai Sfântului Munte au recunoscut această uşurătate şi rea plăsmuire; de aceea au mărturisit şi mărturisesc într-un glas că acel cuvânt e un adaos şi un fals, ca neavând niciun loc acolo potrivit sintaxei şi artei gramaticale. După care însă, răstălmăcind-o aceşti violatori de morminte, au copiat-o şi răspândit-o în multe părţi, vrând să ne învinuiască drept eretici şi să scoată numele nostru ca unul rău. Oare unele ca acestea sunt proprii oare creştinilor? Oare răutatea lor poate propăşi? Fie însă ca ele să nu le fie socotite de Dumnezeu, sau, mai bine zis, fie să le dea Dumnezeu luminare şi pricepere, ca să înceteze unele ca acestea şi să se îndrepte.

Dar pentru că, trecând vremea, vedeam şi auzeam cum mulţi fraţi se vătămau din citirea acelei scrisori a noastre deschise şi falsificate, de aceea ne-am prezentat în Adunarea Obştească a Sfântului Munte şi cerând îndreptarea acestui lucru, am dobândit-o, căci ni s-a dat scrisoarea de mai jos, pecetluită cu pecetea Comunităţii şi semnată; ea a fost citită în vestita biserică din Protaton în auzul tuturor şi sună cuvânt de cuvânt aşa:

„Preacuvioşi Părinţi şi iubiţi nouă în Hristos fraţi care vă nevoiţi în Sfântul nostru Munte în sfintele mănăstiri, în schituri şi în chilii, vă îmbrăţişăm pe toţi frăţeşte întru Domnul.

Nimic nu e mai presus decât iubirea, nici mai dulce decât pacea; căci iubirea e semnul şi trăsătura distinctivă a ucenicilor lui Hristos, iar pacea e o moştenire a Stăpânului Hristos pe care ne-a lăsat-o nouă, celor ce credem în El, fiindcă zice: „Pace las vouă, pacea Mea o dau vouă" [*In* 14, 27]. Dar vrăjmaşul obştesc al neamului omenesc şi diavolul, întâia pricină a tot răul, nu încetează să ducă război împotriva celor două virtuţi de frunte de mai sus,

a iubirii şi a păcii, oferind prin cei ce ascultă de voile lui ură în loc de iubire şi tulburare în locul păcii.

Dar ce vrea să spună această introducere? Cu trei ani în urmă, preaînţeleptul dascăl de aici kyr Nicodim a trimis o scrisoare unui personaj sfinţit şi duhovnicesc, scrisoare care trata despre o chestiune/ipoteză tainică [*mystiken hypothesin*], iar zisa scrisoare a lui kyr Nicodim unii răi şi întortocheaţi la cuget au deschis-o şi au citit-o, punând-o în mâna celor din Constantinopol; un lucru foarte împotriva legii şi foarte vătămător pentru comunitatea civilă a oamenilor şi, potrivit înţeleptului Sinesie, supus osândei jefuitorilor de morminte, dar condamnat şi prin blestemele Marii Biserici a lui Hristos, fiindcă sub patriarhul Ieremia[21] a fost dată o Scrisoare Patriarhală şi Sinodală, în care e supus celor mai răzbunătoare blesteme oricine ar deschide şi ar citi o scrisoare străină. Deci răii aceia nu s-au mulţumit să deschidă şi să citească scrisoarea de mai sus a lui kyr Nicodim, dar au şi falsificat-o şi răstălmăcit-o şi aşa falsificată au copiat-o, iar copia ei au împrăştiat-o în toate părţile Muntelui. De ce şi în ce scop? Ca să-l defaime pe kyr Nicodim că e «eretic» şi «cacodox».

Aflând de acestea, însuşi kyr Nicodim s-a prezentat în sinaxa noastră comună şi, mărturisind câte mărturiseşte Biserica Sobornicească a Răsăritului, s-a arătat pe sine nevinovat de învinuirile aduse împotriva lui, iar pe cei ce-l defaimă i-a dovedit mincinoşi şi calomniatori. De aceea şi noi toţi întâi-stătătorii celor douăzeci de sfinte mănăstiri prin prezenta scrisoare pecetluită facem arătat tuturor fraţilor care se nevoiesc în Muntele cu Numele Sfinţeniei, în sfintele mănăstiri, în schituri şi în chilii, că zisa scrisoare a lui kyr Nicodim a fost rău deschisă, rău falsificată, rău tălmăcită şi rău au fost împrăştiate copiile ei în toate părţile Muntelui; fiindcă aceste uşurătăţi şi fraude nu sunt proprii creştinilor, cu atât mai mult mo-

[21] Ieremia I (1522–1544), Ieremia II (1572–1579, 1580–1584, 1587–1595) sau Ieremia III (1716–1726).

nahilor şi predicatorilor. Şi de acum încolo hotărâm ca zisa scrisoare a lui kyr Nicodim, oriunde s-ar afla, să fie şi să se numească nevalidă şi ca şi cum n-ar fi, la fel şi copiile ei, iar câţi au copiat-o să o ardă şi să n-o citească, nici să scoată în chip rău din ea materie ca să-l defaime pe zisul kyr Nicodim. Căci noi toţi îl proclamăm într-un cuget şi-l mărturisim drept foarte evlavios şi foarte ortodox şi hrănitor al dogmelor Bisericii lui Hristos, precum se dovedeşte şi din sfintele şi de obştesc folos scrieri ale lui în care nu se cuprinde niciun gând eretic, şi aşa cum noi îl mărturisim drept ortodox, aşa şi voi toţi să-l cunoaşteţi că este într-adevăr aceasta. Iar dacă cineva după aceasta, pus în mişcare de acea scrisoare falsificată, îşi deschide gura şi grăieşte nedrept şi calomniator împotriva dascălului de mai sus kyr Nicodim, acesta fiind demascat pe faţă nu numai va fi pedepsit sever de sinaxa noastră comună, oricare ar fi cinul şi rangul lui, dar şi va fi surghiunit definitiv din acest loc sfânt ca un scandalagiu şi iubitor de tulburare şi ca un vrăjmaş obştesc şi stricător al păcii obşteşti a Sfântului Munte. Iar fiecare se cade să ia seama la făgăduinţa lui şi să fie în pace, căci având noi astfel pace întreolaltă, şi Dumnezeul păcii va fi cu noi [cf. *Rm* 15, 33], păzindu-ne mai presus de orice greutate vremelnică prin soliile Doamnei Născătoare de Dumnezeu şi Supraveghetoare prin excelenţă a Muntelui şi Ocrotitoarea noastră.

Scrisă în anul 1807, iulie 13

Toţi întâi-stătătorii
celor douăzeci de Sfinte Mănăstiri
ale Sfântului Munte"

Acestea am fost puşi în mişcare să le scriem nu ca să dăm prilej de scandal Bisericii lui Hristos — să nu fie! —, ci mai întâi şi în principal ca să ne arătăm dezvinovăţiţi de defăimările şi învinuirile pe care bunii fraţi le spun împotriva noastră, şi mai ales pentru că ne numesc „eretici" şi „francmasoni". Căci nu suntem noi mai presus de acel cu-

vios avvă Agaton care, învinuit ca desfrânat, trufaş, flecar şi bârfitor, a primit aceste învinuiri cu mulţumire, dar când a fost învinuit drept eretic, n-a răbdat defăimarea, ci a rămas aşa: „Nu sunt eretic", şi justificându-se pentru aceasta a zis: „Cele dintâi (păcate) le scriu asupra mea, căci este spre folosul sufletului meu; dar numele de eretic e o despărţire de Dumnezeu şi nu voiesc să mă despart de Dumnezeu" [*Pateric*, avva Agaton 5], precum sunt scrise acestea în manuscrisul *Raiul Părinţilor* scris de Paladie, episcopul Helenupolisului. Credeţi-ne, iubiţilor, nu ne-am pus în mişcare de la noi înşine; ci cheia bunilor fraţi care ne învinuiesc a deschis poarta noastră, şi defăimările şi învinuirile lor au născut mărturisirea şi apologia aceasta. Căci în Biserica lui Hristos domneşte din vechime un obicei, şi cine e învinuit în cele ale credinţei are toată îngăduinţa să se apere pentru cele de care e acuzat spre încredinţarea celor ce nu ştiu şi spre îndreptarea celor ce-l învinuiesc în cunoştinţă de cauză, precum în cărţile sfinte se păstrează multe şi nenumărate exemple ale celor ce au scris o mărturisire proprie. Astfel dumnezeiescul Grigorie Palama a scris o mărturisire de credinţă proprie în apărarea celor de care era acuzat ca diteist de varlaamiţi şi akindynişti; tot aşa şi dumnezeiescul Chiril al Alexandriei în epistola lui către Acachie, episcopul Melitinei, se apără de unii episcopi din Fenicia care-l acuzau pe nedrept pentru că a făcut o expunere a mărturisirii proprii; dar şi dumnezeiescul Marcu al Efesului la Sinodul de la Florenţa se arată îngăduind aceasta — vezi despre aceasta nota de la canonul 7 al Sinodului III Ecumenic —; tot aşa şi mulţi din dascălii mai noi au făcut şi ei, cum a făcut kyr Evghenie [Vulgaris], şi alţii. De aceea nu se cade să se scandalizeze unii văzând şi această mărturisire a noastră, a cărei cauză au fost cele dinainte.

A doua cauză a fost ura pe care o hrănesc în inima lor acuzatorii noştri şi ai tuturor fraţilor care păzesc predania Bisericii cu privire la pomeniri în ziua de sâmbătă şi, prin urmare, dezrădăcinarea unei asemenea uri care e nădăjduită să se facă, cu conlucrarea harului dumnezeiesc, prin această mărturisire şi apologie a noastră. Fiindcă fraţii care

ne acuză pe noi şi pe cei ca noi nu fac pomenirile în zi de duminică fără patimă şi fără pizmă şi cu simplitatea inimii, cum le săvârşesc în acest mod nepătimaş şi simplu atât cei din Constantinopol, cât şi cei aflaţi în alte oraşe, nu!, ci le fac în chip pătimaş şi cu pizmă şi cu ură de fraţi.

Acest lucru poate fi încredinţat din următoarele lucruri. Mai întâi, pentru că aceşti binecuvântaţi se întâmplă de multe ori să aibă privegheri şi ele cad sâmbetele, dar totuşi lasă pomenirile pe duminică. De ce? Din pizmă pe cei ce nu le fac duminica. Şi, în al doilea rând, pentru că viaţa şi conduita monahală cer ca monahii să aibă blândeţe şi netulburarea inimii; dar aceşti binecuvântaţi, când se întâmplă să se spună un cuvânt de vreun frate care păzeşte predania pomenirilor, îndată se tulbură, îndată răspund cu mânie şi îndată vorbesc defăimări împotriva lui şi a celor asemenea lui, şi prin aceasta arată ura şi amarul pe care le păzesc în inima lor. „O, relele mele! Cine va da capului meu apă şi ochilor mei izvor de lacrimi, ca să plâng zdrobirea fiicei poporului meu?", cum spune Ieremia (8, 23). Şi nu e vrednic de plâns să vadă cineva atâţia şi atâţia fraţi lăsând lumea şi locuind în munţi şi în peşteri ca să-şi mântuiască sufletul, vărsând atâtea sudori de sânge, luptându-se cu lupte, postiri, privegheri, pătimiri de lucruri rele, purtându-şi cele de nevoie cu spatele şi umblând pe jos în locuri cu anevoie de călcat şi prăpăstioase, şi după toate acestea să-i vezi pe unii ca aceştia hrănind în inima lor un balaur atât de otrăvitor, cum e ura de fraţii lui? Cine nu va suspina? Cine nu va vărsa lacrimi din inimă?

De aceea vă rugăm, veniţi-vă în fire, preacinstiţi părinţi şi iubiţii noştri fraţi în Hristos; veniţi şi simţiţi vătămarea pe care v-o aduce vrăjmaşul; lăsaţi pizmele, dezrădăcinaţi din inimile voastre ura împotriva fraţilor voştri şi sădiţi în ele iubirea de fraţii voştri, care e legătura desăvârşirii, cum spune fericitul Pavel (*Col* 3, 14). Ce anume e legătura desăvârşirii tâlcuieşte Cel cu Gură de Aur: „Ce vrea să spună e aceasta: că toate acelea (adică virtuţile) le strânge ea; în absenţa ei, orice ai numi bine nu e nimic, ci curge; dacă nu e iubire, toate realizările pe care le are cineva o iau la vale"

(*Cuvântul 8 la Coloseni*). Lăsaţi, părinţilor, defăimările împotriva fraţilor voştri şi luaţi în schimb laudele aduse lor şi tuturor, aducându-vă aminte de cuvântul Apostolului care spune: „În rest, fraţilor, câte sunt adevărate, câte sunt de cinste, câte sunt drepte, câte sunt curate, câte sunt iubite, câte sunt cu nume bun, orice virtute şi orice laudă, la acestea să vă fie gândul" (*Flp* 2, 8).

Să facem sfârşitul acestei mărturisiri şi apologii a noastre şi să spunem acest lucru scurt, dar nobil şi preaadevărat. Fraţi şi părinţi, dacă nu veţi smulge din rădăcină ura din inima voastră şi nu veţi sădi în locul ei iubirea, şi dacă nu veţi înceta defăimările împotriva fraţilor voştri, să ştiţi (iertaţi-ne îndrăzneala), că în zadar locuiţi în munţi şi pe dealuri; în zadar sunt toate luptele voastre ascetice, toate ostenelile şi sudorile. Să spunem însă şi ceva mai mare? Martiriu simţit de veţi răbda pentru Hristos, dar aveţi ură şi nu-i iubiţi pe fraţii voştri, în zadar e un asemenea martiriu al vostru. Şi acesta nu e cuvântul nostru, ci al [Sfântu]lui Ioan cel cu mintea şi cu limba de aur; căci acela spune: „Nimic nu e nici mai mare, nici egal cu iubirea, nici chiar însuşi martiriul, care e rezumatul tuturor celor bune. Cum anume? Ascultă. Iubirea chiar şi fără martiriu face pe ucenicii lui Hristos. Dar martiriul fără iubire n-ar putea face aceasta" (*Cuvânt la marele martir Roman*).

Lăsând deci deoparte, fraţi şi părinţi, ura şi invidia şi defăimările împotriva fraţilor, să luăm din nou semnul distinctiv al ucenicilor lui Hristos, iubirea, şi să îmbrăţişăm iubirea şi înţelegerea unii cu alţii, şi aşa să ne aducem în pace rugăciunile noastre Stăpânului păcii Dumnezeu, Care a făcut pace cu noi prin sângele crucii Fiului Său şi Care dă pace celor de departe şi celor de aproape, potrivit Apostolului (*Ef* 2, 13), slăvind cu o gură şi cu o inimă preasfântul Nume al Tatălui, al Fiului şi al Duhului Sfânt, Dumnezeirea Una în Treime, Căreia I se cuvine toată slava în vecii vecilor. Amin.

9[22]

Tomosul patriarhal din 1807

Grigorie [V, a 2-a oară, iun. 1806 – sept. 1808]
din mila lui Dumnezeu arhiepiscop al Constantinopolului,
Noua Romă, şi patriarh ecumenic

Preasfinţiţi şi preacinstiţi [*hypertimoi*] mitropoliţi, şi preaiubiţi de Dumnezeu arhiepiscopi şi episcopi supuşi preasfântului nostru Scaun apostolic şi ecumenic, iubiţii şi dragii în Duhul Sfânt ai noştri fraţi şi coliturghisitori, preacinstiţi clerici ai Marii Biserici a lui Hristos a noastră şi din fiecare eparhie; preacuvioşi părinţi ai mănăstirilor din Sfântul Munte al Athosului şi ai celorlalte sfinte mănăstiri stavropighiale şi eparhiale, şi toţi binecuvântaţii creştini, copii iubiţi în Domnul ai smereniei noastre, har vouă şi pace de la Dumnezeu, iar de la noi rugăciune, binecuvântare şi iertare.

Cu destui ani în urmă, prin conlucrarea diavolului, obârşie a răului şi semănătorul neghinei, s-a ivit între monahii din Sfântul Munte o dispută şi o polemică cu privire la pomenirea colivelor şi sfânta împărtăşire a preacuratelor Taine, unii punând înainte ca pomenirile ortodocşilor săvârşiţi în dreapta credinţă şi prin colive să se săvârşească după vechea predanie a Sfintei Biserici a lui Hristos în toate zilele săptămânii, iar alţii împotrivindu-se şi spunând că numai sâmbăta, potrivit regulii slujbei bisericeşti; iar despre dumnezeiasca Euharistie unii spuneau că trebuie să ne împărtăşim în mod continuu chiar şi fără mărturisire, iar alţii cu pregătire şi neosândiţi. Cu privire la această discuţie nepotrivită, Sfânta Biserică a lui Hristos a hotărât atunci când trebuia şi i-a înfierat cu dreptate pe cei ce le-au pus în mişcare şi păruta lor înţelepciune.

Deci, întrucât o rămăşiţă din acea părută înţelepciune s-a arătat rămânând încă în Sfântul Munte, am hotărât nu pe nedrept cuvânt să tăiem, printr-o hotărâre sinodală comună,

[22] Ed. M. GEDEON, *Kanonikai diataxeis* II, Constantinopol, 1889, p. 122–126.

din rădăcină această nouă odrăslire ca nu cumva vrăjmaşul să semene iarăşi în sufletele monahilor şi ale celorlalţi ortodocşi îndoială şi o a doua discuţie nepotrivită şi rezistenţă, şi să se producă pierzanie sufletească.

De aceea scriind şi dând la tipar prezentul tomos bisericesc şi interpretând intenţia corectă a Sfintei Biserici împreună cu preasfinţiţii arhierei şi preacinstiţii [mitropoliţi] din jurul nostru, iubiţii în Duhul Sfânt fraţi ai noştri şi coliturghisitori, explicăm mai întâi tuturor despre cuminecarea cu dumnezeiasca Euharistie că împărtăşirea preacuratelor Taine trebuie să se facă neapărat prin punerea la încercare a fiecărui credincios potrivit dumnezeiescului Apostol care declară: „Să se pună la încercare fiecare pe sine însuşi, şi aşa să mănânce din această Pâine şi să bea din acest Pahar" [*1 Co* 11, 28]; dar această punere la încercare nu se poate face prin sine însuşi, ci prin părinţii duhovnici, care au permisiunea de la arhierei, purtând cu ei scrisori bisericeşti de recomandare care să-i călăuzească cum trebuie să cerceteze şi să iscodească adâncurile inimilor celor ce se mărturisesc, dispoziţiile, faptele şi deprinderile, şi să le aducă leacurile potrivite, şi cum să pedepsească potrivit canoanelor sfinţilor şi de Dumnezeu purtătorilor Părinţi şi să îngăduie celor vrednici, după ce au dat satisfacţie, împărtăşirea cu preacuratele Taine, cum învaţă şi dumnezeiescul Părinte al Bisericii cu Gură de Aur că „nu trebuie să-i fericim pe cei ce se împărtăşesc încontinuu [*synechōs*], ci pe cei ce se împărtăşesc cu vrednicie şi fără osândă [*axiōs kai akatakritōs*]". Din acestea deci fiecare drept-credincios să-şi certifice intenţia şi voinţa Bisericii, care grăieşte prin Duhul Sfânt în inima credinciosului ortodox, şi, aliniindu-se acestui îndreptar/canon, să se pună la încercare pe sine însuşi prin părintele său duhovnicesc, şi aşa să se apropie cu frică de Dumnezeu, cu credinţă şi cu dragoste de împărtăşirea preacuratelor şi înfricoşătoarelor Taine spre tămăduirea sufletului şi a trupului.

În al doilea rând, hotărâm bisericeşte şi cu privire la pomenirile ortodocşilor adormiţi în dreapta-credinţă ca să se păzească predania bisericească şi regula slujbelor în toate

zilele săptămânii, adică duminica, ziua Învierii, lunea, ziua netrupeştilor Puteri, marţea, ziua cinstitului Înainte-mergător, miercurea şi vinerea, zilele crucii şi răstignirii, joia, ziua Sfinţilor Apostoli, şi sâmbăta, ziua celor adormiţi, şi această rânduială bisericească trebuie să se facă fără încălcare toată săptămâna în toate sfintele lui Dumnezeu biserici. Dar, întrucât timpul morţii e nedefinit, urmează că zilele în care sunt rânduite să se facă pomenirile celor adormiţi coincid şi cu zilele de sâmbătă şi de duminică, şi cu înseşi slăvitele zile ale Învierii, în care împreună cu imnele Învierii le cântăm şi cele ale morţilor, şi împreună cu „Hristos a înviat" rostim în chip ortodox şi „Dumnezeul duhurilor şi a tot trupul" şi „că Tu eşti învierea, viaţa şi odihna adormitului robului Tău"; facem însă pomenirea celor adormiţi în dreapta-credinţă şi la dumnezeiasca şi înfricoşătoarea Liturghie ce se săvârşeşte în toate zilele. De aceea hotărâm în Duhul Sfânt şi stabilim ca pomenirile celor adormiţi în dreapta credinţă care coincid să se săvârşească fără alte observaţii [*aparatērētōs*] şi în zilele de duminică şi de sâmbătă, ca şi în toate celelalte zile ale săptămânii, spre ştergerea desăvârşită a disputei părutilor înţelepţi ivită oarecând.

De aceea, spre arătare veşnică s-a întocmit prezentul Tomos în sfânta condică a Patriarhiei, şi pe el trebuie să-l întocmiţi şi voi în mod asemănător în sfintele condici ale preasfintelor mitropolii, arhiepiscopii, episcopii, mănăstiri şi schituri.

Iar oricine de acum înainte fie în Sfântul Munte, fie în alte locuri şi părţi ar încerca cu părută înţelepciune să clintească această predanie bisericească şi cele hotărâte astfel sigur în mod patriarhal şi sinodal şi să semene în ascuns cuvinte în public şi să-i facă să se poticnească pe drept-credincioşii de un neam cu el, unul ca aceasta, oricine ar fi, ajungând cunoscut va fi supus ultimelor pedepse bisericeşti şi în cele din urmă va fi respins din Biserică şi din ceata drept-credincioşilor evlavioşi. Şi ca nimeni să nu facă experienţa unor asemenea lucruri nedorite, luaţi aminte bine cu toţii cu înţelepciune evlavioasă, aşa cum scriem bisericeşte şi în hotărâre; ca şi harul lui Dumnezeu şi mila Lui nesfâr-

şită, şi rugăciunea şi binecuvântarea smereniei noastre să fie cu voi cu toţi. Amin.

1807, luna august

Filotei al Cezareei, Dionisie al Efesului,
Meletie al Heracleei, Atanasie al Nicomidiei,
Daniil al Niceei, Ieremia al Chalcedonului,
Grigorie al Derkăi, Gherasim al Tesalonicului,
Ioanichie al Brusei, Meletie al Neocezareei,
Hrisant al Veriei, Grigorie al Atenei,
Ioanichie al Ancyrei, Policrat al Noului Patras,
Partenie al Proilavei, Ioanichie al Elasonului,
Partenie al Fersalei şi Serafim al Nyssavei

10[23]

Decretul patriarhal din 1819

Grigorie [V, a 3-a oară, dec. 1818 – 10 apr. 1821]
din mila lui Dumnezeu arhiepiscop al Constantinopolului;
Noua Romă, şi patriarh ecumenic

Preacuvioşi epistaţi şi nazirei ai Comunităţii Sfântului Munte, egumeni, foşti egumeni şi skevofilacşi ai sfintelor mănăstiri stavropighiale de acolo, şi ceilalţi părinţi care duceţi viaţa singuratică în sfintele schituri şi chilii, copii iubiţi şi preadragi în Domnul nostru, har vouă şi pace de la Dumnezeu, iar de la noi rugăciune şi binecuvântare.

Cu ani în urmă, pe vremea celei de-a doua noastre patriarhii, văzând Biserica certurile şi polemicile dintre preacuvioşii părinţi de acolo despre colive a dat un Tomos al ei patriarhal şi sinodal care desfiinţează şi retează nebuniile unora dând corbilor şi scandalurile ivite prin înrâurirea Satanei şi ridicând din ele ruina sufletească, câştigă o conduită iubită de Dumnezeu şi o viaţă monahală ireproşabilă.

[23] Ed. M. GEDEON, *Kanonikai diataxeis* II, Constantinopol, 1889, p. 152–155.

Nu ştim cum însă şi acum s-a ivit din nou între unii cu conlucrarea celui ce urăşte binele acea idee veche şi putredă şi s-a aprins din nou focul căutării slavei şi au început să se întâmple dispute şi polemici despre colive din partea unor oameni neînvăţaţi, nedesăvârşiţi în cele ale credinţei şi necunoscători ai hotărârilor şi canoanelor bisericeşti. Pe lângă acestea şi alţii puşi în mişcare de patima părerii de sine şi a gândirii înalte proclamă drept dogmă şi definiţie neschimbabilă a Bisericii împărtăşirea la interval de patruzeci de zile cu preacuratul Trup şi Sânge al Domnului şi Dumnezeului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos şi declară drept nepermisă şi neiertată pe cea care are loc înainte sau după patruzeci de zile.

De aceea, văzând vătămarea şi paguba sufletească din aceste dispute şi polemici absurde şi satanice şi ruina din aceste gânduri rele, şi vrând să retezăm şi să restrângem astfel de idei putrede şi vătămătoare de suflet ale unora, am hotărât cu purtare de grijă bisericească să vă vestim şi prin prezenta câte a hotărât şi hotărăşte Biserica şi le socoteşte legiuite, iubite de Dumnezeu şi ireproşabile. Şi scriind prin prezenta împreună cu preasfinţiţii arhierei din jurul nostru, ne rugăm şi vă binecuvântăm părinteşte pe toţi şi vă poruncim şi îndemnăm cu putere şi neschimbare, ca toţi câţi au ajuns sub înrâurirea Satanei să cadă într-un păcat sau altul ori într-o greşeală sau alta, depărtându-se de astfel de mişcări vătămătoare de suflet, să-şi vină în ei înşişi şi să se şteargă cu desăvârşire de astfel de idei şi gânduri nebuneşti, ştiind că un obicei vechi al Bisericii e să se aducă colive în sfântul şi dumnezeiescul locaş al bisericii şi să se săvârşească pomeniri în ziua de sâmbătă, iar dacă şi în cursul săptămânii, fie duminica, fie lunea, fie în oricare altă zi s-ar face colive şi le-ar aduce în sfânta biserică, un asemenea lucru, pe lângă că nu e deloc oprit, e şi cu neputinţă de învinuit şi de neacuzat, precum a arătat limpede despre aceasta Biserica în zisul nostru Tomos patriarhal şi sinodal dat mai înainte.

Iar cu privire la dumnezeiasca şi sfânta Împărtăşire fiţi siguri şi cunoaşteţi că drept-credincioşii au datoria [*chreos*]

să vină la fiecare Sfântă Liturghie şi să se împărtăşească cu Trupul făcător de viaţă, căci de aceea sunt şi chemaţi de preot prin: „Cu frică de Dumnezeu, cu credinţă şi cu dragoste să vă apropiaţi!" Dar din pricina alunecării omului şi a nedestoiniciei lui faţă de împărtăşirea în fiecare zi, Biserica a stabilit aceasta şi a poruncit ca fiecare să vină la sfânta împărtăşire atunci când, mărturisindu-se părintelui său duhovnicesc, e găsit vrednic de dumnezeiasca Cuminecătură şi ia permisiunea de la părintele său duhovnicesc; iar dacă, arătându-se vinovat, e supus unui canon, să-şi săvârşească mai întâi canonul care i s-a dat cu pocăinţă şi cu lacrimi, după care venind iarăşi la părintele său duhovnicesc să ia permisiunea şi aşa să se învrednicească de dumnezeiasca şi sfânta Împărtăşire; lucru pentru care nu există nici hotărârea unor zile, nici nu trebuie să treacă mai întâi patruzeci de zile după apropierea de cele dumnezeieşti, fiindcă e neoprit şi neîmpiedicat, şi dacă e nevinovat, oricine vrea şi ia permisiune de la duhovnicul lui poate să se împărtăşească şi în toată săptămâna, iar în acestea nici nu există hotărâre, nici nu trebuie să treacă mai întâi patruzeci de zile după apropierea de cele dumnezeieşti, fiindcă e un lucru neoprit şi neîmpiedicat, şi oricine vrea şi ia permisiune de la duhovnicul lui, dacă e nevinovat, poate să se împărtăşească şi în toată săptămâna, şi în acestea nu există nici hotărâre, nici canon apostolic.

Acestea vă îndemnăm şi vă sfătuim pe toţi, în care să fiţi întăriţi şi să nu vă abateţi de la unele ca acestea, dar nici să nu vă lăsaţi traşi în polemici şi dispute nepotrivite şi înfumurate şi în gânduri satanice, al căror rod este moartea şi ruina sufletească. Iar cine ar fi prins că din voinţă şi gândirea rea rămâne în acele gândiri vătămătoare de suflet, şi va fi dovedit că polemizează despre ele şi se opune — fie că gândeşte că e legiuit să se săvârşească pomenirile morţilor şi să se aducă colive pentru mântuirea sufletelor lor doar sâmbăta, şi nu în altă zi, fie că le săvârşeşte şi aduce din pizmă şi patimă şi duminica luându-le locul în greşeală celor căzute în aceste timpuri, fie se arată spunând că trebuie să ne împărtăşim o dată la patruzeci de zile, nu mai

puţin, nici mai mult de patruzeci — unul ca acesta, oricare ar fi rangul, treapta şi vârsta lui, să ştie că dacă ajunge cunoscut Bisericii va fi azvârlit mâniei şi pedepsei ei drepte şi va încerca cele ce nici în vis nu-şi închipuie. De aceea, luând aminte bine cu toţii, fiţi râvnitori şi ascultători, cum vă sfătuim şi poruncim şi scriem acum, şi nu altfel decât s-a hotărât. Fiţi sănătoşi şi în Domnul.

1819, luna august

Ioanichie al Cezareei, Meletie al Heracleei,
Constantin al Cyzicului, Atanasie al Nicomidiei,
Grigorie al Derkăi, Iosif al Tesalonicului,
Eugeniu al Pisidiei, Grigorie al Atenei, Chiril al Larisei,
Antim al Smyrnei, Ieremia al Vizyei,
Constanţiu al Maroneei, Antim al Scopiosului,
Calinic al Siphnosului şi Samuil al Dyrrachionului

III. Mărturiile Tradiției

Canoane din secolul IV şi interpretările canoniştilor bizantini din secolul XII[1]

Canonul 8 Apostolic:

Dacă un episcop, preot sau diacon, ori altul din registrul preoţesc, nu s-ar împărtăşi atunci când se face Ofranda [euharistică], să spună cauza; şi dacă e întemeiată, să dobândească iertare; iar dacă n-ar spune-o, să fie îndepărtat [aphorizestho] *ca unul care se face cauză de vătămare poporului şi insuflă bănuială împotriva celui ce o aduce că n-ar aduce-o în chip sănătos.*

Ioan Zonaras: Canonul vrea ca toţi să fie pururea gata şi vrednici de împărtăşirea cu cele Sfinte, şi mai cu seamă cei sfinţiţi [clericii]. De aceea spune că, dacă nu s-ar împărtăşi cineva atunci când se aduce Ofranda [euharistică], fie să spună cauza şi dacă e întemeiată să fie iertat, fie să fie îndepărtat [*aphorizestho*] dacă nu o spune; fiindcă dă poporului prilej de bănuială nu bună împotriva preotului care face Jertfa fără de sânge, ca unul care nu vrea să primească împărtăşania de la acela ca şi cum ar şti că are o oprire la lucrarea celor sfinte.

Teodor Balsamon: Nu ştie cineva de un episcop sau un preot care intră în altar şi lucrează cele sfinte şi nu se împărtăşeşte cu cele Sfinte. Iar dacă s-ar găsi cineva făcând

[1] K. RALLIS – M. POTLIS, *Syntagma tou theion kai hieron kanonon*, Atena, II, 1852, p. 11–14; III, 1853, p. 125–129.

aşa ceva, nu numai să fie îndepărtat, dar să fie şi pedepsit cu pedeapsă mare, în cazul în care n-ar spune o cauză întemeiată şi evidentă care-i opreşte dumnezeiasca Împărtăşire. Dintre diaconi însă pe cei mai mulţi îi vedem intrând în altar şi neîmpărtăşindu-se, dar nici atingându-se de cele Sfinte; dacă însă cineva dintre ei se va atinge de ele cu mâna şi nu se va împărtăşi, să fie îndepărtat potrivit canonului.

Unii interpretează acest canon astfel; alţii însă spun că acest canon îndepărtează orice cleric sfinţit care nu se împărtăşeşte, chiar dacă stă în afara sfântului altar, lucru excesiv.

Altă interpretare

Cele privitoare la canoanele 8 şi 9 unii le-au interpretat într-un fel, iar alţii într-altul. Legând între ele cele privitoare la ele spunem că aceia care se numără în registrul preoţesc şi slujesc Sfintelor Taine şi nu se împărtăşesc când se aduce Ofranda [euharistică] să fie îndepărtaţi, dacă nu spun o cauză întemeiată. Iar cei sfinţiţi [clericii] care nu pun mâna în altar pe cele Sfinte şi toţi credincioşii laici care nu rămân sau nu stăruie până la sfârşit, când se face sfânta Împărtăşire de către cei vrednici, să fie îndepărtaţi ca unii lipsiţi de rânduială. Căci a spune noi că toţi credincioşii laici şi cei sfinţiţi care nu pun mâna pe cele Sfinte trebuie să se împărtăşească în fiecare zi cu cele Sfinte, iar dacă nu să fie îndepărtaţi, nu e nici părerea canonului, nici nu e cu putinţă să se facă; de aceea spune şi canonul 9 să fie pedepsiţi credincioşii care nu rămân, şi nu a adăugat cei care nu se împărtăşesc. Aşa să interpretezi deci aceste canoane, în conformitate cu canonul 2 al Sinodului de la Antiohia.

Alexie Aristen: Preotul care nu se împărtăşeşte să spună cauza, iar dacă nu o spune să fie îndepărtat; căci face să cadă sub bănuială pe cel care aduce [Ofranda euharistică].

Preotul sau altcineva din registrul preoţesc, care nu se împărtăşeşte şi nu spune cauza pentru care face acest lucru, să fie îndepărtat ca unul care dă prilej de bănuială împotriva celui ce aduce Jertfa fără de sânge.

Canonul 9 Apostolic:

Toţi credincioşii care intră şi ascultă Scripturile, dar nu rămân la rugăciune şi la sfânta Împărtăşire, trebuie să fie îndepărtaţi ca unii care fac neorânduială bisericii.

Ioan Zonaras: Prezentul canon cere ca, atunci când se săvârşeşte Jertfa [euharistică], toţi să stăruie până la sfârşit în rugăciune şi în sfânta Împărtăşire. Fiindcă pe atunci se cerea şi laicilor să se împărtăşească încontinuu[2], căci există un canon [11] al Sinodului de la Sardica, un altul [80] al celui din Trullo şi un altul [2] al celui de la Antiohia care spune că, dacă cineva aflat de faţă nu s-ar împărtăşi trei duminici la rând, să fie îndepărtat. Drept pentru care şi prezentul canon îi îndepărtează pe cei ce nu rămân până la sfârşit ca unii care tulbură rânduiala; despre aceasta vorbeşte şi canonul 2 al Sinodului de la Antiohia.

Teodor Balsamon: Hotărârea prezentului canon e foarte muşcătoare [*drimytatos*], fiindcă îi îndepărtează pe cei ce vin la biserică şi nu rămân până la sfârşit, nici nu se împărtăşesc. Şi alte canoane hotărăsc în chip asemănător ca toţi să fie gata şi vrednici de împărtăşire şi-i îndepărtează pe cei care nu se împărtăşesc trei duminici la rând.

Alexie Aristen: Să îndepărtezi pe cel ce nu rămâne la rugăciune şi împărtăşire.

Cel ce nu stăruie în biserică până la sfârşit, ci iese din biserică pe când se săvârşeşte încă sfânta Liturghie, trebuie să fie îndepărtat ca unul care produce neorânduială bisericii.

*

Canonul 2 Antiohia (431):

Toţi cei care intră în biserică şi ascultă sfintele Scripturi, dar nu iau parte în comun la rugăciune împreună cu poporul sau întorc spatele sfintei împărtăşiri din Euharistie potrivit vreunei neorânduieli, toţi aceştia să fie daţi

[2] *Kai hoi laikoi gar synechos metalambanein tote apetounto.*

afară din biserică până ce vor putea dobândi iertare mărturisindu-se, arătând roade de pocăinţă şi cerând iertare; însă nu le este îngăduit să intre în comuniune cu cei excomunicaţi, nici adunându-se prin case să se roage împreună cu cei ce nu se roagă împreună cu biserica, nici să fie primiţi în altă biserică cei ce nu se adună în biserică. Iar dacă vreunul din episcopi, preoţi sau diaconi, ori cineva ce ţine de acest canon va intra în comuniune cu cei excomunicaţi să fie excomunicat şi acela ca unul care tulbură canonul bisericii.

Ioan Zonaras: Părinţii Sinodului au stabilit aceasta urmând canonului 9 apostolic, căci acela zice că trebuie îndepărtaţi toţi credincioşii care intră şi ascultă Scripturile, dar nu rămân la rugăciune şi la sfânta Împărtăşire ca unii care fac neorânduială bisericii. Aşadar, şi aceştia au hotărât să fie respinşi din biserică, adică să fie depărtaţi şi scoşi afară din adunarea credincioşilor, cei ce intră în biserică şi nu rămân la rugăciune, nici nu se împărtăşesc potrivit vreunei neorânduieli ori dintr-o cauză neîntemeiată, ci fără rânduială şi fără motiv. Părinţii au numit aici întoarcere a spatelui nu faptul de a urî dumnezeiasca Împărtăşire şi a nu suporta din această pricină cuminecarea, ci faptul de a fugi de ele chipurile din evlavie şi ca din smerită-cugetare. Căci, dacă ar întoarce cineva spatele sfintei Împărtăşiri urând-o şi scârbindu-se de ea, acela n-ar fi osândit la îndepărtare, ci la o dezavuare desăvârşită şi anatemă. Iar după ce au menţionat îndepărtarea, au adăugat şi faptul că nu e îngăduit cuiva să intre în comuniune cu cei excomunicaţi şi respinşi din biserică, nici să se roage într-o casă, nici să fie primiţi într-altă biserică; iar pe cei care se roagă împreună cu aceştia sau îi primesc în biserică să fie şi ei excomunicaţi ca unii care tulbură canonul bisericii. Aceleaşi lucruri le spuneau şi canoanele 10 şi 11 ale Sfinţilor Apostoli şi canonul 33 al Sinodului de la Laodiceea: că nu se cade să ne rugăm cu un eretic sau schismatic.

Teodor Balsamon: La canoanele apostolice 8 şi 9 s-a explicat cine anume sunt cei care nu rămân la rugăciune şi la

sfânta Împărtăşire şi cum anume se pedepsesc; iar la canonul 10 şi despre cei ce intră în comuniune cu cei excomunicaţi. Urmând acestora şi prezentul canon hotărăşte să fie îndepărtaţi cei care intră în biserică şi nu rămân la rugăciune, nici nu vin la sfânta Împărtăşire potrivit vreunei neorânduieli, şi să fie daţi afară până ce vor arăta pocăinţă vrednică cu mărturisire. Dar pentru că cei îndepărtaţi astfel obişnuiau să intre în comuniune şi să se roage cu unii nu în biserica din care fuseseră scoşi, ci într-o casă de rugăciune sau în altă biserică, şi să spună că acest lucru nu e pedepsit, întrucât cel îndepărtat ar fi chipurile prigonit de biserica care l-a îndepărtat pe bună dreptate, prezentul canon spune că toate casele de rugăciune şi lăcaşurile, oriunde s-ar afla, sunt o singură biserică, de aceea clericii nu trebuie să se roage cu cel îndepărtat, chiar dacă e din altă enorie, iar pe cei ce fac în chip contrar acestora îi azvârle pedepsei excomunicării.

Tu însă citeşte cele scrise la zisele canoane apostolice şi potrivit acelora înţelege şi prezentul canon, şi spune că nu trebuie socotiţi că întorc spatele sfintei Împărtăşiri cei care se scârbesc de ea sau, cum spuneau unii, cei care fug de ea din motiv de evlavie şi smerită-cugetare — căci primii vor fi nu numai îndepărtaţi, ci şi dezavuaţi ca eretici, iar ceilalţi vor trebui să ceară iertare pentru evlavia şi sfiala faţă de cele Sfinte —, ci cei care din dispreţ şi trufie ies cu neorânduială afară din biserică înainte de sfânta Împărtăşire şi nu rabdă să vadă dumnezeiasca Împărtăşire a Sfintelor Taine. Auzind însă canonul care spune că sunt excomunicaţi episcopii şi ceilalţi clerici care se roagă împreună cu cei excomunicaţi, nu spune că laicii care acţionează contrar canonului sunt nevinovaţi, căci şi aceştia sunt îndepărtaţi potrivit canonului 10 apostolic, care nu face deosebire între clerici şi laici. Caută şi canonul 9 al Sinodului de la Cartagina.

Din pricina ameninţării canoanelor 8 şi 9 ale Sfinţilor Apostoli, dar şi a celui de faţă, s-a inventat distribuirea anaforei, astfel ca şi cei care nu se pot împărtăşi cu sfintele şi de viaţă făcătoarele Taine să aibă toată necesitatea de a

stării până la sfârşitul dumnezeieştii celebrări sfinte şi să o primească spre sfinţire din mână preoţească.

Alexie Aristen: Cine intră în biserică şi ia aminte la Sfânta Scriptură, după care iese dispreţuitor şi întoarce spatele Împărtăşirii, acela trebuie dat afară până ce va fi iertat arătând rod de pocăinţă. Şi cine intră în comuniune cu un excomunicat să fie şi el excomunicat. Şi cine se roagă cu cei ce nu se roagă împreună cu biserica e vinovat. Iar cine primeşte pe cel ce nu se adună la biserică nu e nevinovat.

E dat afară din biserică şi cel care nu ia parte în comun cu poporul la rugăciune, ci iese înainte de concediere, ca unul care dispreţuieşte dumnezeiasca Împărtăşire şi-i întoarce spatele, până ce părându-i rău va arăta rod de pocăinţă; dar dacă se căieşte, să fie primit. Iar cel care îl primeşte pe cel ce nu se adună în biserică împreună cu credincioşii şi se roagă cu el prin case sau în altă biserică va fi vinovat faţă de canoane, aşa cum şi cel care intră în comuniune cu cei excomunicaţi va fi şi el excomunicat.

*3

Întrebare

Împărtăşirea cu dumnezeieştile Daruri sfinţite este la libera latitudine a tuturor monahilor, clericilor şi laicilor neopriţi, ca aceştia să se poată sfinţi prin ea aproape în fiecare zi, sau e pusă în balanţă de o regulă? Şi împărtăşirea Binelui este pentru cei ce adunaţi în biserică una necesară/constrângătoare sau la libera alegere şi spontană?

Răspuns

Aşa cum lege este ca demnităţile să se dea celor demni, tot aşa şi cele sfinte sfinţilor. Deci cei care şi-au netezit prin viaţa curată calea dumnezeieştii Împărtăşiri o vor primi neîmpiedicat; căci negreşit nici ei n-ar cuteza să se apropie

[3] Răspunsul lui Teodor Balsamon la întrebarea 17 a patriarhului Marcu al Antiohiei, *ibid.* IV, 1854, p. 460–461.

de ea la întâmplare, înţelegând înălţimea harului şi măreţia tainei. Dar nu s-a hotărât ca unii să se împărtăşească din dumnezeieştile Daruri sfinţite în chip necesar/constrângător, chiar dacă unii se folosesc de canonul 9 apostolic care spune aşa: „Toţi credincioşii care intră şi ascultă Scripturile, dar nu rămân la rugăciune şi la sfânta Împărtăşire, trebuie să fie îndepărtaţi ca unii care fac neorânduială bisericii" şi vor ca toţi cei adunaţi în biserică să se împărtăşească din dumnezeieştile Daruri sfinţite, chiar dacă aceştia nu vor; dar noi nu luăm aşa canonul acesta. Căci suntem de părere ca toţi credincioşii să rămână adunaţi în biserică până la sfârşitul dumnezeieştii celebrări sfinte, până la ultima rugăciune a celebrantului şi împărtăşirea din anafură, iar asupra celor ce nu fac aşa agităm constrângerea acestui canon; dar nu-i constrângem să se împărtăşească din pricina violentării conştiinţei. Să se bage de seamă deci că, potrivit cuprinsului zisului canon, cei adunaţi în biserică nu au voie să lase celebrarea sfântă în chip dezordonat ci, fiindcă până la proclamarea sfintelor Evanghelii puterea tainei o sfinţesc psalmii chitarei lui David, dar după ea se deschid preludiile Jertfei fără sânge, care poruncesc şi arhiereilor să-şi depună omoforul, împodobit ca o figură a Mielului, şi aşa să se atingă de taina adevăratului Miel făcător de viaţă, dacă cei din biserică o părăsesc spontan îndată după sfintele Evanghelii, să nu fie învinuiţi, dar dacă o părăsesc după începutul Jertfei celei fără de sânge şi tainice, să fie îndepărtaţi pe drept cuvânt, ca unii care produc dezordine şi scandal.

Sfântul Vasile cel Mare

Epistola 93 către Cezaria patriciana despre Cuminecare[1]

(372)

Bun şi folositor lucru este a ne cumineca şi împărtăşi în fiecare zi cu Sfântul Trup şi Sânge al lui Hristos, întrucât El Însuşi spune: „Cine mănâncă Trupul Meu şi bea Sângele Meu are viaţă veşnică" [*In* 6, 54]. Căci cine se îndoieşte că faptul de a te împărtăşi încontinuu [*metechéin synechōs*] de viaţă nu e nimic altceva decât a fi de mai multe ori viu [*zēn pollachōs*].

Noi ne cuminecăm de patru ori pe săptămână: duminica, miercurea, vinerea şi sâmbăta, precum şi în celelalte zile dacă e pomenirea vreunui sfânt.

Iar faptul că în vremuri de persecuţii unii erau nevoiţi, în absenţa unui preot sau liturg, să ia Cuminecătura cu mâna proprie e de prisos să demonstrăm că nu e nicidecum un lucru grav, întrucât obiceiul îndelungat confirmă acest lucrul prin puterea faptelor înseşi.

Căci toţi câţi vieţuiesc ca monahi în pustiu unde nu este preot ţin Cuminecătura acasă şi se împărtăşesc ei înşişi.

Iar în Alexandria şi Egipt chiar şi fiecare laic are, cum au majoritatea, Cuminecătura în casa lui şi se împărtăşeşte când vrea el însuşi.

Căci din moment ce preotul a săvârşit şi dat odată Jertfa, cel ce a primit-o odată întreagă, dacă se împărtăşeşte din ea în fiecare zi, trebuie să creadă pe drept cuvânt că se îm-

[1] *PG* 32, 484–485.

părtăşeşte şi o primeşte de la cel care i-a dat-o. Pentru că şi în biserică preotul dă părticica şi cel ce o primeşte o ţine cu toată puterea şi aşa o duce la gură cu mâna proprie. Prin urmare, e acelaşi lucru dacă cineva primeşte de la preot o singură părticică sau mai multe părticele deodată.

Cuminecarea continuă în monahismul secolului IV

Relatare despre monahii din Egipt[1] (394)

2, 1. Am văzut în Tebaida şi un alt bărbat minunat, pe nume avva Or, părinte al unor mănăstiri cu o mie de fraţi, cu înfăţişare îngerească, în vârstă de 90 de ani, care avea o barbă albă căzându-i pe piept şi o faţă strălucitoare [...] *7.* Văzându-ne, bărbatul ne-a îmbrăţişat bucurându-se şi s-a rugat pentru noi; şi spălându-ne picioarele cu mâinile lui s-a întors spre învăţătură, căci era foarte experimentat în Scripturi având acest har de sus de la Dumnezeu. Şi dezlegându-ne multe puncte din Scripturi şi predându-ne credinţa ortodoxă ne-a îndemnat la rugăciuni. *8.* Căci la aceşti mari [bărbaţi] era obiceiul de a nu apropia hrana de trup înainte de a da sufletului hrana duhovnicească, iar aceasta este cuminecarea cu Hristos. Aşadar, după ce ne-am împărtăşit din ea şi am mulţumit, ne-a îndemnat la masă [...].

8, 1. Am văzut în Tebaida, în hotarele Hermopolisului, un alt bărbat sfânt pe nume Apollo [...] *2.* El avea mănăstiri sub munte şi era părinte a 500 de monahi. Era faimos în Tebaida şi avea lucruri mari, iar Domnul făcea prin el multe puteri şi tot felul de semne se săvârşeau prin el. Arătând o

[1] Ed. A. Festugière: *Historia Monachorum in Aegypto* (Subsidia hagiographica 53), 1971, p. 35, 37; 66–67, 69; 134; 112–113.

mare asceză încă de copil, acesta dobândise la sfârşitul vieţii şi acest har: căci la vârsta de 80 de ani îşi alcătuise o mare mănăstire din 500 de bărbaţi desăvârşiţi care aproape toţi puteau săvârşi semne. [...] *49.* Văzându-ne s-a închinat primul întinzându-se la pământ şi sculându-se ne-a sărutat şi ducându-ne înăuntru s-a rugat pentru noi şi spălându-ne picioarele cu mâinile lui ne-a îndemnat la odihnă. Făcea aceasta cu toţi fraţii care veneau la el. *50.* Căci fraţii care erau cu el nu gustau hrană înainte de a se cumineca cu Euharistia lui Hristos. Făceau aceasta în fiecare zi la ceasul al nouălea. Şi prânzind astfel, şedeau ascultându-l învăţând toate poruncile până la primul somn. După care unii dintre ei se retrăgeau în pustiu rostind pe de rost Scripturi toată noaptea, iar alţii stăruiau acolo lăudând pe Dumnezeu în imne neîncetate până la ziuă; eu însumi i-am văzut începând imnele seara şi neîncetând cântarea până în zori. *51.* Mulţi dintre ei coborau din munte numai la ceasul al nouălea, se împărtăşeau din Euharistie şi se întorceau iarăşi înapoi mulţumindu-se doar cu această hrană duhovnicească până la celălalt ceas al nouălea. Şi mulţi dintre ei făceau aceasta timp de multe zile. [...] *56.* Mai zicea: „Dacă e cu putinţă, monahii trebuie să se cuminece în fiecare zi cu Tainele lui Hristos. Căci cine se îndepărtează de ele se îndepărtează de Dumnezeu. Iar cine face încontinuu [*synechōs*] aceasta, primeşte încontinuu pe Mântuitorul; căci glasul Mântuitorului zice: «Cine mănâncă Trupul meu şi bea Sângele Meu rămâne în Mine şi Eu în el» [*In* 6, 56]. *57.* Este de folos monahilor care fac încontinuu aducereaminte de Patima mântuitoare să fie gata şi să se pregătească pe ei înşişi astfel încât să fie întotdeauna vrednici de primirea cereştilor Taine, fiindcă aşa ne învrednicim şi de iertarea păcatelor."

25, 1. Mai este un alt pustiu în Egipt pe ţărmul mării, dar foarte aspru, în care locuiesc mulţi anahoreţi mari, şi care e aproape de Diolcopolis. *2.* Am văzut acolo un preot, bărbat sfânt şi foarte smerit şi care vedea încontinuu vedenii, pe nume Piamona. Acesta pe când aducea odată

slujba lui Dumnezeu a văzut un înger stând de-a dreapta jertfelnicului şi însemnându-i pe fraţii care se apropiau de har [Euharistie] şi scriind numele lor într-o carte. Şi cum unii din ei nu veneau la Liturghie [sinaxă], a văzut numele lor şterse, iar după treisprezece zile au murit.

16, 1. Am văzut şi un alt preot pe nume Evloghie care când aducea lui Dumnezeu Darurile primea atâta har al cunoaşterii, încât cunoştea socotinţele fiecăruia din monahii care se apropiau. Văzându-i pe unii monahi vrând să se apropie de altar îi reţinea adeseori spunându-le: „Cum îndrăzniţi să veniţi la Sfintele Taine având gânduri rele? În noaptea aceasta tu te-ai dedat gândului necuviincios al desfrânării. Altul, spunea, socotea în gândul lui că nu e nicio diferenţă dacă se apropie de har fie păcătos, fie drept. Iar altul se îndoia cu privire la Dar[urile euharistice]: «Oare mă vor sfinţi ele când mă apropii de ele?» Retrageţi-vă aşadar puţin de la Sfintele Taine şi pocăiţi-vă din suflet, ca să vi se facă iertarea păcatelor şi faceţi-vă vrednici de cuminecarea cu Hristos. Căci dacă nu vă curăţiţi mai întâi de gânduri, nu vă puteţi apropia de harul lui Dumnezeu."

*

Sfântul Ioan Cassian
(† 430)

Din *Convorbirile cu Părinţi din Egipt*[2]

Din prima convorbire cu avva Isaac

IX, 21. Despre Pâinea cea spre fiinţă sau de toate zilele. „Pâinea noastră cea spre fiinţă [*epiousion*] dă-ne-o nouă astăzi" înseamnă calitatea noblеţei şi fiinţei ei, prin care e mai presus de toate fiinţele, iar înălţimea măreţiei şi sfinţirii ei întrece toate făpturile; iar cea de-a doua exprimă însuşirea folosului şi utilităţii ei. Căci atunci când spune „cea de

[2] *PL* 49, 794–796; 708–709; 1277–1280.

toate zilele", arată că fără ea n-am putea duce nicio zi viaţa duhovnicească. Iar când spune „astăzi" arată că trebuie luată în fiecare zi [*cotidie esse summendum*] şi că dăruirea ei de ieri nu e de ajuns dacă nu ne-ar fi dată în chip asemănător şi astăzi. Lipsa ei zilnică să ne fie un avertisment că trebuie să facem această rugăciune tot timpul, fiindcă nu e zi în care să nu avem nevoie să ne întărim inima omului nostru lăuntric prin mâncarea şi primirea ei, chiar dacă expresia „astăzi" poate fi înţeleasă şi cu referire la viaţa de faţă, cu alte cuvinte: cât timp rămânem în acest veac dă-ne nouă această Pâine. Căci ştim că trebuie să le-o dai şi în cel viitor celor ce au meritat-o de la Tine, dar Te rugăm să ne-o dărui şi astăzi, fiindcă cine n-a meritat să o primească în această viaţă nu va putea fi părtaşul ei nici în viaţa aceea.

Din prima convorbire cu avva Serenus

VII, 29. Obiecţie: din ce pricină cei chinuiţi de duhuri necurate sunt separaţi de Cuminecarea duminicală [Communione dominica]?

Gherman: Cum se face că pe aceştia îi vedem nu numai dispreţuiţi sau urâţi de toţi, dar în provinciile noastre vedem că sunt ţinuţi în permanenţă departe de Cuminecarea duminicală potrivit cuvântului evanghelic: „Nu daţi cele sfinte câinilor, nici nu aruncaţi mărgăritarele voastre înaintea porcilor" [*Mt* 7, 6], dacă, precum spui, trebuie crezut că umilinţa acestei ispite li s-a dat spre dobândirea curăţirii sau a unui folos?

30. Serenus: Dacă am avea acea ştiinţă sau mai degrabă credinţă de care am vorbit mai sus, încât să credem că toate se fac prin Dumnezeu şi toate se rânduiesc spre folosul sufletelor, nu numai că nu-i vom dispreţui, dar ne vom ruga neîncetat pentru ei ca pentru înseşi mădularele noastre, şi-i vom compătimi din toate măruntaiele noastre cu deplină afecţiune (căci „când suferă un mădular, suferă împreună toate mădularele" [*1 Co* 10, 26]), ştiind că fără ei ca mădulare ale noastre nu putem fi desăvârşiţi [cf. *Evr* 11, 39–40]. Iar preasfânta Cuminecare nu ne amintim să le

fi fost interzisă vreodată, ba chiar se socotea că, dacă e cu putinţă, trebuie să le fie dată zilnic [*cotidie*]. Căci potrivit cuvântului Evangheliei, „Nu daţi cele sfinte câinilor", pe care le-aţi luat aici în chip nepotrivit în acest sens, nu trebuie crezut că preasfânta Cuminecare ajunge mâncare demonilor, şi nu mai degrabă curăţire şi pază a trupului şi a sufletului. Primită de om ea devine pentru duhul care şade în mădularele lui sau încearcă să se ascundă în ele ca un foc care-l arde şi-l sileşte să fugă.

Din convorbirea a treia cu avva Theona

XXIII, 21. Că şi dacă ştim că nu suntem fără păcat, nu trebuie să ne oprim de la Cuminecarea duminicală.

Şi pentru că ne ştim păcătoşi nu trebuie să ne oprim de la Cuminecarea duminicală, ci trebuie să ne grăbim cu lăcomie şi mai mult spre ea atât pentru vindecarea sufletului, cât şi pentru curăţirea duhului, cu acea smerenie a minţii şi credinţă care ne fac ca, judecându-ne nevrednici de primirea unui aşa mare har, să dorim arzător leacuri pentru rănile noastre. Altfel n-ar putea fi luată în chip vrednic nici cuminecarea anuală, cum fac unii care, stând în mănăstiri, măsoară astfel vrednicia, sfinţirea şi meritul Tainelor cereşti, încât socotesc că nu trebuie primite decât de cei sfinţi şi fără prihană, şi nu mai degrabă ca să ne facă sfinţi şi curaţi prin împărtăşirea lor. Aceştia se arată însă în chip vădit căzând într-o mai mare prezumţie de aroganţă decât cea de care li se pare că se feresc, fiindcă măcar atunci când le primesc se judecă vrednici de primirea lor. E însă cu mult mai drept ca, tocmai cu această smerenie a inimii prin care credem şi mărturisim că pe merit nu ne putem atinge niciodată de acele sfinte Taine, să le primim în fiecare duminică ca leac al bolilor noastre, decât înălţaţi de deşarta convingere a inimii să credem că suntem vrednici de împărtăşirea lor după un an.

Cuviosul Teodor Studitul
(† 826)

Cateheza mică 107: Despre pomenirea morţii şi faptul de a nu fi cu nepăsare faţă de împărtăşirea Sfintelor Taine[1]

Fraţilor şi părinţilor, ieri, fiindcă a venit un trimis împărătesc, îndată ne-am tulburat şi mâhnit de inspecţia neaşteptată; dar după ce ne-am dat seama că venirea lui nu era din pricina noastră, repede ne-am scăpat de lupta noastră [lăuntrică]. Mă întreb deci din ce motiv am fost în luptă cu noi înşine? Oare nu ca unii care nu suntem în graţiile împăratului din pricina mărturisirii prezente, ci îi suntem urâţi şi dispreţuiţi? Căci dacă i-am fi fost prieteni adevăraţi, ne-am fi bucurat văzându-l venind la noi pentru un lucru bun. Ce vrea să arate însă această introducere a noastră? Că şi sufletul, care printr-o viaţă bună s-a învrednicit să-L aibă pe Dumnezeu favorabil în vremea ieşirii lui [din viaţă], nu se va teme de îngerul trimis la el de Împăratul a toate, ci va privi la el cu plăcere şi va veni cu bucurie spre Stăpânul. Dar cel care nu se va afla astfel se va tulbura şi mâhni neavând în sine însuşi nici reazem, nici mângâiere de undeva. Fiindcă aici un prieten sau un frate ştie să călăuzească sufletul şi să alunge lupta lui [lăuntrică]; dar acolo lipsesc toţi aceştia atunci când îngerul ia sufletul în chip silnic şi aspru. Dar poate că ne-a înspăimântat acest cuvânt. Dacă însă şi simpla auzire ne-a produs spaimă, ce vom pătimi atunci când ni se vor face înseşi aceste lucruri? Cum va sta acel suflet înaintea tribunului lui Hristos? Căci potrivit pro-

[1] *Mikra Katechesis*, Thessaloniki, 1984, p. 270–272.

rocului Daniel, „un râu de foc curge înaintea Lui, mii şi mii stau înaintea Lui şi zeci de mi de zeci de mii slujesc Lui" [7, 10], Judecătorul e înfricoşător şi cu neputinţă de înşelat şi, cum se spune în Evanghelie, vom da socoteală şi de ultima vorbă deşartă [*Mt* 12, 36]. Şi cum va purta atunci sufletul acestea? Cu adevărat „înfricoşător lucru este a cădea în mâinile Dumnezeului Celui Viu" [*Evr* 10, 31], dar mult mai înfricoşător va fi atunci când va auzi preadreapta sentinţă şi va fi predat osândei nesfârşite.

De aceea, fraţii mei, vă rog şi vă cer să ne împăcăm cu Dumnezeu înainte de moarte, să-L dobândim favorabil, să ne dobândim prieteni pe îngerii care vor veni la noi. Să avem veghetor ochiul gândului, să avem mintea nebiruită neabătându-ne de la rezistenţa în faţa patimilor, ci chiar de am aluneca puţin, să ne ridicăm repede stingând cu multe lacrimi săgeţile aprinse ale vrăjmaşului şi opunându-le dorul lui Hristos. „Căci mult poate rugăciunea dreptului" [*Iac* 5, 16]. Astfel că avem nevoie de rugăciunile unora pentru alţii, de pomenirile întreolaltă. Mult pot lacrimile, străpungerea [inimii] şi înainte de toate împărtăşirea Sfintelor [Taine].

Văzându-vă, nu ştiu cum, nepăsători faţă de ea, tare mă mir că, dacă duminica vă văd venind la Taine, în altă zi, dacă se face Liturghie, nu vă înghesuiţi nicicum. Deşi în mănăstire ar fi cu putinţă celui ce vrea să se cuminece în fiecare zi, acum întâmpinarea ei e mai rară şi chiar deloc. Spun acestea nu pur şi simplu, ca voind să veniţi la întâmplare, căci stă scris: „Să se pună la încercare omul pe sine însuşi, şi aşa să mănânce din această Pâine şi să bea din acest Pahar; căci cine mănâncă şi bea cu nevrednicie, osândă însăşi îşi mănâncă şi bea, nedeosebit Trupul Domnului" [*1 Co* 11, 28–29]. Nu spun deci aceasta — să nu fie! —, ci ca prin dorinţa cuminecării să ne curăţim pe noi înşine şi să ne facem vrednici de acest dar, pe cât e cu putinţă, căci Pâinea care stă înainte e o împărtăşire de Viaţă. Fiindcă zice Domnul: „Eu sunt Pâinea Care S-a pogorât din cer. De va mânca cineva din Pâinea aceasta, va fi viu în veac. Iar pâinea pe care o voi da Eu e trupul Meu pe care-L voi da

pentru viaţa lumii" [*In* 6, 57]. Ai văzut darul negrăit şi nesfârşit? Căci n-a murit numai pentru noi, ci ni S-a pus şi înainte spre mâncare. Ce lucru poate stârni mai bine o iubire puternică? Ce lucru poate fi mai mântuitor pentru suflet? Apoi, dacă înainte ar sta o mâncare ori o băutură comună, nimeni n-ar lipsi de la împărtăşirea lor în fiecare zi, ci dacă nu s-ar împărtăşi s-ar simţi foarte rău. Dar atunci când nu e o pâine comună, ci Pâinea Vieţii, şi nu un pahar comun, ci Paharul nemuririi, socotim lucrul indiferent şi nu neapărat necesar. Şi cum n-ar fi aceasta o mare absurditate şi nebunie? Ci chiar dacă acest lucru s-a întâmplat, de acum înainte să ne asigurăm cunoscând puterea darului şi curăţind-ne şi împărtăşindu-ne din Sfintele Daruri pe cât e cu putinţă. Şi chiar dacă s-ar întâmpla să zăbovim într-un lucru de mână, după ce a bătut toaca, să lăsăm lucrul şi să ne împărtăşim din acest dar cu multă râvnă. Şi, pe cât socot, sau mai bine zis cum este adevărul, acest lucru ne va ajuta foarte mult să ne păzim curaţi prin pregătirea împărtăşirii. Căci prin indiferenţa faţă de cuminecare cum nu vom fi cuceriţi de patimi? Dar ea ni se va face merinde a vieţii veşnice. De care fie să ne facem vrednici cu harul şi cu iubirea de oameni a Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia fie slava şi puterea, împreună cu Tatăl şi cu Duhul Sfânt acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

Sfântul Simeon Noul Teolog

Împărtăşire continuă cu lacrimi şi străpungerea inimii[1]

[Din *Viaţa*]

Regimul ascetic zilnic

25. Iată, aşadar, şi regimul de fiecare zi al acestui om de o curăţie extremă: Pâinea făcătoare de viaţă şi scumpul Sânge al lui Hristos, ierburi şi seminţe comestibile; căci cu acestea îşi susţinea viaţa trupului său, negustând nimic altceva în celelalte zile ale săptămânii afară de duminica, iar în zilele de sărbătoare lua parte la masa comună împreună cu fraţii cu faţă tristă şi străpungere [a inimii] neîncetată, după care mulţumind se ridica împreună cu ei şi fugind în chilie încuia uşile în urma lui şi stătea în picioare la rugăciune, după care citind puţin lua puţină odihnă culcându-se pe pământ; căci n-avea pat, cuverturi şi altceva care să servească trupului, ci pat cu aşternuturi şi covoare scumpe îi era pământul gol, şi nici pe acesta nu-l avea zăcând în fiecare zi, fiindcă duminica şi de sărbătorile însem-

[1] Fragmente din *Viaţa şi conduita celui întru sfinţi Părintelui nostru Simeon Noul Teolog preot şi egumen al mănăstirii Sfântul Mamas din Xirokerkos [scrisă de ucenicul său, cuviosul Nichita Stithatul]*, trad. rom. diac. Ioan I. Ică jr în: SFÂNTUL SIMEON NOUL TEOLOG, *Viaţa şi epoca. Scrieri IV*, Ed. Deisis, Sibiu, 2006, p. 260–266; *Cateheza 4*, trad. în: SFÂNTUL SIMEON NOUL TEOLOG, *Cateheze. Scrieri II*, Ed. Deisis, Sibiu, ed. a II-a revăzută, 2003, p. 52–73; *Discursul etic 14*, trad. în: SFÂNTUL SIMEON NOUL TEOLOG, *Discursuri teologice şi etice. Scrieri I*, Ed. Deisis, Sibiu, ed. a II-a revăzută, 2001, p. 374–382.

nate chilia îl avea fără somn de cu seară şi până în zori, şi nu se împărtăşea de somn nici măcar ca marele Arsenie[2], ci de îndată ce scânteia soarele, stătea în picioare la rugăciune înecat în lacrimi preafierbinţi; căci nu punea nimic altceva mai presus şi mai de preferat decât convorbirea cu Dumnezeu. Şi se sârguia foarte mult să nu-i scape un cuvânt nefolositor [*Mt* 12, 36], căci ştia foarte bine că încălcarea chiar şi a celei mai mici în aparenţă porunci a lui Hristos aduce nu mică primejdie în viaţa viitoare.

Programul duhovnicesc zilnic

26. Şi putea fi văzut în fiecare zi alergând cu însufleţire şi cu duh aprins ca într-un stadion cursa poruncilor [*Ps* 118, 32] lui Hristos, fără să se întoarcă spre vreun om, devenit întreg atenţie, întreg plin de căldura Duhului, întreg plin de descoperiri şi luminări dumnezeieşti. De aceea toată ziua stătea încuiat în chilie şi nu ieşea deloc din ea: lucra şezând în ea mierea virtuţii şi construia frumos ca o albină iubitoare de lucru [*Pr* 6, 8] fagurii de ceară pentru fiecare virtute, ca să aibă pentru viitor o hrană necheltuită şi să aducă Împăratului şi Dumnezeului său roadă vrednică de masa cerească. Drept pentru care la începutul zilei, cum s-a spus, adunându-se pe sine însuşi întreg din cele din afară, stătea la rugăciune, răpindu-şi mintea sus şi unindu-se în chip imaterial cu Dumnezeu Cel Imaterial, neavând gândirea trasă de nicio grijă, nici împărţită în simţuri, iar Însuşi Divinul o lua numaidecât înaintea cererilor lui şi, învăluindu-i mintea în lumina Lui naturală şi topind orice lucru pământesc se mai afla în ea, umplea inima lui de căldura Duhului şi de toată veselia. Atunci spălat de lacrimi ca de o baie şi ajuns întreg ca o flacără din pricina rugăciunii, ieşea din chilie pentru „catisma" [Psaltirii], după care frecventa dumnezeieştile Scripturi şi citind vieţile asceţilor dinainte aduna în el însuşi izbânzile acelora.

27. După citire se atingea de lucrul manual, scriind caietele de Dumnezeu insuflatelor Scripturi, căci scria foarte

[2] *Pateric*, avva Arsenie 15; *PG* 65, 97C.

frumos şi, când erau văzute, toate cele scrise de el umpleau sufletul de plăcere. Iar când bătea toaca, se scula deîndată la cântarea de imne lui Dumnezeu, şi când se săvârşea dumnezeiasca Ofrandă [Liturghie], închizându-se după citirea Evangheliei într-unul din paraclisele bisericii stătea în picioare la rugăciune şi vorbea cu Dumnezeu cu lacrimi, până când preotul înalţa Pâinea; după care ieşind de acolo întreg foc dumnezeiesc se împărtăşea cu preacuratele Taine. Apoi se întorcea în tăcere în chilia lui şi, gustând din acea masă modestă şi fără pretenţii [de care am vorbit mai sus], se apuca după obicei de lucrul său, cum s-a spus. Dar când cădea seara şi începea noaptea putea fi văzut ca o altă stea neadormită strălucind în întunericul ei stând în picioare până la miezul nopţii la rugăciune şi în frecventarea dumnezeieştilor Scripturi, iar uneori ieşind din el însuşi [în extaz] prin contemplări dumnezeieşti şi unindu-se în chip tainic cu Dumnezeu.

28. Iar când toaca bătea ceasul al şaptelea din noapte [ora 1], se scula de la pământul pe care culcându-se gusta puţină odihnă şi, aducându-I lui Dumnezeu împreună cu fraţii imnele dimineţii, petrecea în picioare toată utrenia până la sfârşitul ei, căci nu şedea când se citeau dumnezeieştile Scripturi, ci intrând într-unul din paraclisele bisericii stătea în picioare ascultând neclintit citirea udând pardoseala cu lacrimi. Iar când slujba de dimineaţă se termina, ieşind în tăcere singur şi în urma tuturor din biserică, alerga în chilia lui şi începea iarăşi sfintele lui lupte. Aceasta era cursa luptelor ascetice de toată ziua şi noaptea ale minunatului Simeon. Iar în zilele Postului Mare rămânea aproape nemâncat toate zilele săptămânii afară de sâmbăta şi duminica, fiindcă în aceste două zile gusta ceva grăunţe şi legume fierte; nu se culca niciodată pe o parte, ci când vedea că firea se muia, plecându-şi capul pe braţe aşa cum şedea, îi dădea astfel o odihnă chinuită şi plină de durere şi un somn mincinos până la un ceas. Aceasta era lucrarea ostenelilor de început şi de mijloc ale întrecerii sale după reguli [*2 Tim* 2, 5].

Pregătit pentru preoţie

29. Şi după ce a alergat aşa timp de doi ani şi a trecut frumos de mijloc, alerga cu înţelepciune spre desăvârşire: observând cu ochiul contemplării firile celor ce sunt, cunoştea raţiunile pentru care acestea îşi aveau mişcarea de sus, limba i-a fost limpezită de Duhul şi grăia cuvinte bune în mijlocul bisericii lui Hristos [*Ps* 44, 1]. Iar când păstorul şi învăţătorul [egumenul] său a cunoscut că ucenicul alerga repede prin căldura Duhului la statura de bărbat desăvârşit la măsura vârstei lui Hristos [*Ef* 4, 13], s-a gândit frumos să-l pună ca pe o făclie aprinsă în sfeşnicul Bisericii credincioşilor, ca să lumineze tuturor celor din ea cu lumina cunoaşterii care-l luminase pe el.

Hirotonit preot

30. Deci pe când acel sfânt bărbat gândea astfel de lucruri despre Simeon, după scurt timp întâi-stătătorul acelei mănăstiri [Antonie] a plecat la Domnul lăsând cele de jos. Şi cu votul patriarhului Nicolae Chrysoverghis [980–992] şi al monahilor de la Sfântul Mamas, cel care liturghisea împreună cu puterile de sus a fost urcat pe scaunul de învăţător şi hirotonit preot, nu fără osteneală şi o lăudabilă rezistenţă cu care s-a împotrivit tare în smerenia inimii, temându-se de demnitatea preoţiei şi împingând departe de el povara stăpânirii din pricina unei timidităţi lăudabile şi mai bune. A fost uns, aşadar, cu untdelemnul veseliei [*Ps* 44, 8] şi glăsuia poporului pacea cel care a primit cu glas mare de la toţi mărturie că era vrednic să fie preot şi povăţuitor în tainele lui Dumnezeu, văzătorul vedeniilor înfricoşătoare pe care le contempla cu ochi de heruvimi. Fiindcă atunci când preaînţeleptul Simeon a fost făcut preot de arhiereu, şi acesta a rostit asupra lui rugăciunea, iar el avea genunchiul şi capul plecat în faţa tainei, a văzut vedenie şi, iată, Duhul Sfânt coborând în chip de lumină infinită, simplă şi fără formă, a acoperit preasfântul său cap, [Duh] pe Care în cei patruzeci şi opt de ani ai preoţiei lui L-a văzut pogorându-Se peste Jertfa sfântă adusă de el lui

Dumnezeu, cum el însuşi a spus cuiva ascunzându-se ca şi cum vorbea despre un altul şi stă scris în zicerile lui.

Simeon despre înălţimea preoţiei

31. Cine deci în generaţia aceasta s-a suit la o înălţime atât de mare, încât să vadă pururea în chip curat pe Duhul Sfânt, să-L audă grăind şi să-L simtă lucrând şi mişcându-Se? Venind de aici în adâncurile smeritei-cugetări, se sârguia să se ascundă dacă era cu putinţă chiar şi de cei cu care vieţuia împreună, întorcând spatele slavei omeneşti. De aceea, fiind adesea întrebat de unii cum anume trebuie să fie preotul, de-abia răspundea cu străpungere[a inimii] şi suspinând: „Vai, fraţilor, de ce mă întrebaţi despre unele ca acestea? E un lucru înfricoşător chiar şi numai a ne gândi la el. Eu nu sunt nicidecum vrednic când mă gândesc la demnitatea înfricoşătoare a preoţiei. Totuşi, eu, josnicul şi umilul, ştiu negreşit cum trebuie să fie preotul: mai întâi trebuie să fie curat nu numai la trup, ci şi, mult mai mult, la suflet. Nu numai aceasta, dar trebuie să fie nepărtaş la orice păcat, în purtarea din afară trebuie să fie smerit, iar în starea dinăuntru zdrobit [cu inima]. Iar când stă înaintea Sfintei Mese, trebuie să vadă cu mintea Dumnezeirea, iar cu simţurile darurile puse înainte, şi trebuie să-L aibă în inima sa în chip conştient [*gnostos*] pe Însuşi Cel prezent în chip nevăzut în daruri, ca să-I poată aduce cu îndrăzneală rugăciunile, să vorbească cu Dumnezeu Tatăl ca un prieten cu prietenul lui şi să spună fără osândă «Tatăl nostru Care eşti în ceruri» ca unul care are pe adevăratul Dumnezeu şi pe Cel ce este prin fire Fiu al lui Dumnezeul locuind în el prin Duhul Sfânt Care locuieşte în el”[3].

32. Spunând acestea vărsa şiroaie de lacrimi şi-i ruga pe fiecare din cei care erau împreună cu el să nu dorească această stare, nici să alerge la ea cu nevrednicie înainte de

[3] Această cuvântare despre preoţie a lui Simeon e redată în *Philokalia* greacă (şi *PG* 120, 685CD) între *Capitolele* sale *practice şi teologice* (cap. 119); cf. *FR* 6, 1977, p. 117–118, unde însă pr. prof. Dumitru Stăniloae o atribuie greşit lui Simeon Evlaviosul.

a fi ajuns prin multe osteneli la o stare asemănătoare acestei înalte taine înfricoşătoare pentru îngeri, ci să se osteneas-că în fiecare zi în lucrarea sârguincioasă a poruncilor lui Hristos şi să se pocăiască în fiecare ceas pentru greşelile făcute, ca unii ce sunt oameni, nu numai cu trupul, ci şi cu mintea, cu gândurile nearătate ale sufletului, şi aşa să-I aducem lui Dumnezeu în fiecare zi cu duh zdrobit jertfă pentru noi înşine, iar pentru aproapele nostru rugăciuni şi cereri cu lacrimi: aceasta e liturghia noastră tainică, cea care-I place lui Dumnezeu şi „pe care primind-o în sfântul, cel mai presus de ceruri şi duhovnicescul Său jertfelnic, ne dă în schimb darul Preasfântului Duh".

Cum liturghisea Simeon

33. Aşa răspundea deci celor care-l întrebau şi într-o ase-menea stare el, care liturghisea împreună cu cetele cele de sus, şezând în scaunul preoţilor, aducea pururea lui Dum-nezeu jertfa cea fără de sânge în vederea Duhului şi cu o formă a feţei cu chip de înger. Căci nici cel care-şi aţintea privirea spre el în timpul Liturghiei, chiar dacă era stabil la suflet, nu putea privi fix strălucirea feţei lui când dădea poporului pacea, întunecându-i-se ochii din pricina razelor care ţâşneau din ea, ci aşa cum cel care se uită dintr-o dată la discul soarelui îşi întunecă lumina inerentă lui, tot aşa păţea şi el şi se strângea în sine. Căci, revărsându-se întreg în trupul său întreg, harul Duhului îl făcea întreg foc şi aproape de neapropiat pentru ochii omeneşti în timpul Liturghiei lui. Spunea şi Simeon efeseanul, care a fost şi el ucenic al bărbatului şi povestea cuiva cele ale aceluia: „Liturghisind împreună cu sfântul, descoperindu-ni-se ochii minţii l-am văzut în vremea aceea a Liturghiei lui înăun-trul jertfelnicului îmbrăcat în haine patriarhale cu omofor şi îndeletnicindu-se cu dumnezeieştile Taine". Iar Meletie care a fost tuns de mâna lui, mi-a întărit aceasta: „Adesea vedeam un nor luminos acoperindu-l întreg când stătea în altar în timpul sfintei Ofrande [Liturghii]. Şi pe drept cu-vânt, căci aceia care se disting prin înălţimea virtuţilor se învrednicesc şi de slava dumnezeiască."

[Din *Cateheza 4*]

„Să nu ne cuminecăm fără lacrimi!"

Deoarece, părinţilor şi fraţilor, citiţi scrierile cele insu-flate de Dumnezeu ale sfântului părintelui nostru Simeon Studitul, scrieri care ne vorbesc despre faptele lui sublime şi pe care el însuşi le-a alcătuit spre folosul multora mişcat fiind de Duhul Cel dumnezeiesc; iar aici laolaltă cu celelalte isprăvi mai presus de fire ale lui a scris şi a învăţat limpede, precum a păzit de altfel neabătut în întreaga sa viaţă, şi acest lucru zicând: „Frate, fără lacrimi să nu te cumineci vreodată!"[4] şi auzind aceasta ascultătorii — şi ei erau mulţi —, nu numai mireni, ci şi monahi — dintre cei mai renumiţi şi slăviţi pentru virtutea lor —, s-au mirat de acest cuvânt, şi, uitându-se unii la alţii, au spus într-un suflet şi cu un singur glas, pe jumătate ironic: „Atunci să nu ne mai cuminecăm niciodată, ci să rămânem cu toţii necuminecaţi!" Auzind deci aceasta eu, nenorocitul şi ticălosul, şi aducându-mi aminte în parte de cei ce spuneau acestea şi de cuvintele lor, cuprins fiind de durere, am plâns cu amar grăind în mine însumi întru durerea inimii mele aşa: „Oare aceştia au spus ceea ce spuneau având într-adevăr o astfel de dis-poziţie faţă de acest lucru şi judecând într-adevăr şi din tot sufletul lor că el este cu neputinţă? Sau au râs de acest cu-vânt mai degrabă socotind că faptul de a plânge numai în vremea cuminecării e doar o mică ispravă?" Fiindcă, negre-şit, dacă nu va avea cineva înaintea lui Hristos Dumnezeu plânsul ca lucrare de fiece zi şi de fiece noapte, acela nici atunci când va voi să se cuminece cu dumnezeieştile Taine nu va putea plânge câtuşi de puţin potrivit lui Dumnezeu, nici nu va putea vărsa picături de lacrimi. Căci cum i-ar putea veni cuiva aşa ceva dacă nu printr-o economie ne-grăită sau din întâmplare, dintr-o cauză oarecare şi doar arareori? Ceea ce nu mi se pare de mirare, când mulţi

[4] Cf. SIMEON EVLAVIOSUL, *Cuvânt ascetic*, cap. 24 (*Philokalia* greacă cap. 144) [trad. rom. în: SFÂNTUL SIMEON NOUL TEOLOG, *Viaţa şi epoca. Scrieri IV*, Ed. Deisis, Sibiu, 2006, p. 112].

plâng sau lăcrimează în chiar clipa ieşirii sufletului din trupul lor (eu însă socot că aceştia nu sunt mulţi, ci mai degrabă foarte puţini şi uşor de numărat). Iar dacă aceştia socotesc că este negreşit cu neputinţă şi acest lucru: şi anume faptul de a te împărtăşi în fiecare zi vărsând lacrimi cu înfricoşătoarele Taine, atunci vai de neştiinţa lor, vai de nesimţirea, vai de lipsa de minte şi de nebunia celor ce grăiesc acestea, vai de nepăsarea şi învârtoşarea lor! Căci dacă s-ar fi judecat ei înşişi, n-ar mai fi judecaţi de propriile lor cuvinte; dacă s-ar fi îngrijit de pocăinţă, n-ar mai fi proclamat vreodată sus şi tare că acest lucru e cu neputinţă; dacă ar fi avut o făptuire roditoare, n-ar fi fost lipsiţi cu totul de gustarea unui asemenea lucru bun, a unui asemenea dar al lui Dumnezeu; dacă ar fi dobândit frica de Dumnezeu în inima lor, ar fi dat mărturie că este cu putinţă şi să plângi şi să lăcrimezi nu numai în vremea împărtăşirii cu dumnezeieştile Taine, ci şi în tot ceasul.

Străpungerea inimii ţine de voinţa, nu de firea omului

De aceea, vrând să încredinţez şi iubirea voastră despre acest lucru, am ales să vă pun unele întrebări, ca şi cum aş vorbi chiar cu aceia care spuneau unele ca acelea: „Spuneţi-mi, fraţi preaiubiţi, de ce e cu neputinţă acest lucru?" „Pentru că, zic aceştia, unii sunt predispuşi prin fire şi fără osteneală, ca de la sine, să aibă străpungerea [inimii]; alţii însă, fiind mai aspri la inimă şi cu inimi de piatră, nu sunt străpunşi nici chiar atunci când sunt loviţi. Aşadar, cei ce sunt aşa cum vor putea plânge sau cum se vor putea cumineca întotdeauna cu lacrimi? Încă şi preoţii ce săvârşesc dumnezeiasca Liturghie şi Jertfa fără de sânge cum vor putea ei plânge?" „Deci însuşi acest fapt, şi anume acela de a fi, cum spuneţi, aspri şi cu anevoie de mişcat spre străpungere, de unde anume vine? Spuneţi dacă ştiţi? Iar dacă nu ştiţi, atunci, pogorându-vă puţin fără nicio ruşine din înălţimea voastră şi plecându-vă binevoitor urechea, să nu socotiţi un lucru nevrednic de voi să învăţaţi de la mine, cel din urmă dintre toţi; căci scris este: «Dacă s-a descoperit celui de pe urmă, cel dintâi să tacă» [*1 Co* 14, 30]."

„De unde, zic ei, vine faptul că unul este aspru, iar altul uşor înclinat spre zdrobire?" „Ascultă! Acest lucru vine din alegerea liberă a voinţei fiecăruia, care la unul este bună, iar la altul rea; din gândurile fiecăruia, care la unul sunt rele, iar la altul nu; şi din faptele fiecăruia, care la unul sunt potrivnice, iar la altul iubitoare de Dumnezeu. Şi dacă vrei, bagă de seamă şi vei afla că toţi cei din veac sunt cum sunt numai din aceste trei pricini, fiindcă mulţi s-au făcut din buni răi şi din răi buni. [...]

Monahii fără străpungerea inimii

Astfel, nu din fire, cum socotesc unii, ci din alegerea voinţei ajunge orice om fie smerit şi uşor de înclinat spre străpungere, fie aspru la inimă, învârtoşat şi lipsit de străpungere; căci de unde, spune-mi, se va străpunge la suflet şi va vărsa lacrimi din ochii săi cel care-şi petrece aproape toată ziua umblând încoace şi în colo şi neîngrijindu-se nici de tăcerea buzelor, nici de rugăciune, nici de citire, nici de liniştire, ci uneori vorbind cu vecinii în timpul slujbelor, lipsindu-se nu numai pe sine însuşi de folos, ci şi pe cei cu care vorbeşte, iar alteori luând în râs şi defăimând pe fraţii cei mai evlavioşi şi chiar pe egumen? Când va dobândi străpungere cel ce scrutează cu curiozitate lucrurile mănăstirii şi nu numai cele ale mănăstirii, ci şi viaţa fiecăruia în parte, zicând uneori unora dintre fraţi: „Am auzit ieri cutare şi cutare", alteori: „Ai aflat ce s-a întâmplat cu cutare, săracul?" Şi iarăşi: „Aţi auzit de nenorocirea lui cutare?" Îşi mai aduce aminte oare unul ca acesta de răutăţile proprii ca, îndurerându-se, să verse lacrimi din ochii lui când iese de la Liturghie în timpul citirii dumnezeieştilor Scripturi aşezându-se aproape sau mai departe şi vorbind cu unii, povestindu-şi, când acela când ceilalţi, întâmplări nefolositoare şi grăind aşa: „Aţi auzit ce-a făcut egumenul cutărui frate?", iar altul: „Dacă vă spun ce a făcut cutare, săracul, ce veţi spune?" Cel care discută unele ca acestea, şi mai rele decât acestea, cel care îi ocupă pe alţii şi se ocupă pe sine însuşi cu asemenea flecăreli, când oare va ajunge la conştiinţa păcatelor proprii şi se va plânge pe sine însuşi?

Asistarea la slujbe nu e de ajuns

Căci cel care nu ia aminte la cuvintele insuflate de Dumnezeu nici nu pune uşă de îngrădire împrejurul buzelor lui [*Ps* 140, 3], nici nu-şi întoarce urechea lui de la auzire deşartă [*Ps* 118, 37] şi nu-şi aduce aminte de răspunsul de pe urmă şi de înfricoşătorul tribunal al lui Hristos, cum va trebui să ne înfăţişăm cu toţi goi şi dezbrăcaţi înaintea lui şi să dăm cuvânt pentru cele grăite de noi, cum oare ar putea dobândi lacrimi şi se va putea plânge cu căldură pe sine însuşi, chiar dacă ar fi să trăiască mai mult de o sută de ani în haina monahală? Cum cel care cere pentru sine însuşi întâietăţile la starea în biserică sau la şederea la masă şi se luptă şi se întristează mereu de unele ca acestea, se va întrista vreodată pentru sufletul lui şi va plânge cu amar [*Lc* 22, 62] înaintea lui Dumnezeu? Iar cel care pretextează pretexte în păcate [*Ps* 140, 4] punând înainte neputinţa sa, deşi este viguros şi tânăr, şi măsurându-se pe sine însuşi cu cei mai evlavioşi dintre fraţi care se ostenesc mult şi în chip îndelungat în asceză, zicând: „N-oi fi eu al doilea, mai prejos decât cutare sau decât cutare pentru că, iată, acela stă pentru că se sprijină [în strană], şi ducându-se iarăşi stă sprijinindu-se", punându-se pe sine însuşi pe acelaşi plan cu aceia, el care poate nu e vrednic nici măcar de locul cel mai de jos — când ajunge oare să-şi dea seama de neputinţa lui, ca, suspinând din suflet, să fie străpuns la inimă şi să verse lacrimi din ochii săi? Fiindcă slava deşartă, care-l face rob lâncezelii [*akedia*], nu-l mai lasă să îndure în răbdare şi oricare din unii ca aceştia petrece la toate slujbele în trândăvie şi nepăsare, pălăvrăgind necontenit poveşti deşarte şi băbeşti [*1 Tim* 4, 7] cu vecinii lui şi cu cei ce primesc să-l asculte. Şi aşa, intrând în chip nesimţitor sau mai bine spus fără durere la dumnezeieştile slujbe împreună cu bărbaţii duhovniceşti şi cinstitori de Dumnezeu, iese de acolo fără niciun folos, nesimţind nicio schimbare în mai bine întâmplându-se cu el, schimbare dată de Dumnezeu prin străpungerea [inimii] celor ce se luptă, şi, părându-i-se că îi este de ajuns numai să nu lipsească de la

slujbele rânduite — adică de la utrenie, de la vecernie şi de la ceasurile cântate —, pentru a ajunge aşa, simplu, la izbânda virtuţilor şi la desăvârşirea celor desăvârşiţi, după vârsta lui Hristos [*Ef* 4, 13]. Fiindcă am cunoscut pe unii care până într-atât erau stăpâniţi de o asemenea amăgire sârguindu-se numai să nu cadă în vreun păcat trupesc, încât, neîngrijindu-se să fugă în genere de cele făcute în ascuns sau de cele meditate în cele nearătate ale inimii, li se părea că se vor mântui fără nicio altă lucrare, adică fără rugăciune şi tăcerea buzelor, fără priveghere, înfrânare şi sărăcia duhovnicească [*Mt* 5, 3], fără smerenie şi iubire, asistând numai pur şi simplu la slujbe. Dar nu aşa stau lucrurile, fiindcă Dumnezeu nu se uită la faţa omului [*1 Rg* 16, 7], nici numai la veşmântul cel din afară al deprinderilor, nici la strigătele noastre, fraţilor, ci la o inimă înfrântă şi smerită [*Ps* 50, 19], paşnică şi purtând frica lui Dumnezeu: „Peste cine, spune, voi privi dacă nu peste cel blând şi liniştit şi care tremură la cuvintele Mele?" [*Is* 66, 2]. [...]

Lacrimile şi străpungerea spală casa sufletului

Străpungerea [inimii] este o roadă a lucrării [virtuţilor] şi aduce roade, sau, mai degrabă, face şi zideşte toate virtuţile, precum mărturiseşte de Dumnezeu insuflata Scriptură [*2 Tim* 3, 16]. Prin urmare, şi cel ce vrea să reteze patimile şi să dobândească virtuţile, pe aceasta trebuie să o caute cu sârguinţă mai înainte de toate cele bune şi decât toate virtuţile, fiindcă fără aceasta nu-şi va vedea niciodată sufletul său curat; şi, dacă nu dobândeşte această curăţie, negreşit nici trupul nu-l va avea curat. Fiindcă fără apă e cu neputinţă să fie spălată haina murdărită, şi fără lacrimi e şi mai cu neputinţă ca sufletul să se spele şi să se curăţească de pete şi întinăciuni. Să nu pretextăm pretexte [*Ps* 140, 4] păgubitoare de suflet şi deşarte sau, mai bine zis, cu totul mincinoase şi care duc la pierzanie, şi să căutăm din tot sufletul această împărătească a virtuţilor.

Căci cel care o caută din tot sufletul o va afla [*Mt* 7, 8]; sau, mai degrabă, venind ea însăşi îl va găsi pe cel care o caută cu osteneală, şi chiar dacă va avea o inimă mai în-

vârtoşată decât arama, decât fierul sau decât diamantul, de îndată ce vine, o face mai moale decât ceara. Fiindcă e un foc dumnezeiesc care destramă munţii şi stâncile [*3 Rg* 19, 11], face netede toate [*Lc* 3, 5], le face raiuri şi preschimbă sufletele care-l primesc. Pentru că în mijlocul acestora se face izvor ţâşnitor, apă a vieţii care izvorăşte şi curge pururea [*In* 4, 14; *Ap* 22, 1] şi le udă din belşug, şi se scurge ca dintr-o cisternă peste cei de aproape şi peste cei de departe [*Ef* 2, 17] şi umple până peste margini sufletele care primesc cuvântul cu credinţă [*Lc* 8, 13 ş. a.]. Fiindcă mai întâi spală de întinăciune pe cei ce se împărtăşesc de ea, apoi spală împreună şi şterge şi patimile, smulgându-le ca pe nişte cruste de pe răni, adică răutatea, invidia, slava deşartă şi toate celelalte care urmează acestora; şi nu numai acestea, ci, alergând ca o flacără, le şterge câte puţin arzându-le în fiecare ceas ca pe nişte spini; mai întâi trezeşte dorul libertăţii şi curăţirii desăvârşite de acestea, iar mai apoi dorinţa de bunătăţile puse deoparte şi gătite de Dumnezeu celor ce-l iubesc pe El [*1 Co* 2, 9].

Toate acestea însă le lucrează dumnezeiescul foc al străpungerii împreună cu lacrimile, sau mai degrabă prin lacrimi; dar fără lacrimi, precum spuneam, un lucru din acestea nu s-a făcut nici nu se va face cândva în noi înşine sau în oricare altul. Fiindcă nu din dumnezeieştile Scripturi va demonstra cineva aceasta: şi anume că fără lacrimi şi fără străpungere necontenită s-a curăţit vreodată vreun om sau s-a făcut sfânt sau a primit Duhul Sfânt sau a văzut pe Dumnezeu sau L-a cunoscut sălăşluindu-Se în el sau L-a avut pe Acesta vreodată sălăşluind întreg în inima lui, fără să fi premers căinţa şi străpungerea şi lacrimi necontenite ţâşnind pururea ca dintr-un izvor să inunde şi să spele casa sufletului şi să o scalde în rouă şi să răcorească sufletul cuprins şi aprins de focul cel neapropiat [*1 Tim* 7, 16].

Plânsul duhovnicesc, chezăşia virtuţilor

Aşadar, cei ce spun că nu e cu putinţă să plângem şi să ne tânguim în fiecare zi şi noapte dau mărturie că ei înşişi sunt dezbrăcaţi de orice virtute. Căci dacă sfinţii noştri

părinţi spun aşa: „Cine vrea să-şi reteze patimile şi le reteză prin plâns, şi cine vrea să dobândească virtuţile le dobândeşte prin plâns”[5], e evident că acela care nu plânge în fiecare zi nu-şi reteză patimile, nici nu primeşte virtuţile, chiar dacă se pare că străbate prin toate. Fiindcă la ce folosesc, spune-mi, uneltele meşteşugului, dacă nu e de faţă meşteşugarul care ştie să prelucreze materia şi să facă din ea un vas armonios? Şi ce câştigă grădinarul dacă lucrează toată grădina, dacă seamănă şi sădeşte în ea tot felul de legume, iar peste ele nu cade ploaie de sus şi nu le udă umezeala apei? Negreşit niciunul. Tot aşa nici cel ce străbate toate celelalte virtuţi şi se osteneşte nu va avea niciun câştig din ele fără această sfântă şi fericită stăpână şi zidi-toare a tuturor virtuţilor.

Fiindcă aşa cum, fără armata aflată sub conducerea lui, împăratul ajunge neputincios şi la cheremul tuturor şi nu se arată a mai fi împărat, ci este ca unul din ceilalţi oameni, şi aşa cum mulţimea oştirilor şi armatelor fără împărat sau fără generalul lor se risipesc uşor şi sunt nimicite de potrivnici, tot aşa socoteşte că este şi plânsul faţă de celelalte virtuţi; fiindcă prin oştirea adunată la un loc înţelegem virtuţile începătorilor, iar împăratul şi generalul acestora e fericita plângere şi tânguire, prin care toată oştirea e pusă şi aşezată în linie de bătaie, încurajată, antrenată, întărită şi învăţată unde, cum, când şi cât să ia armele şi să împotriva cui, la bună vreme şi prilej, şi ce iscoade să trimită şi ce străji să pună şi ce discuţii să aibă cu trimişii potrivnicilor şi cu care anume — fiindcă se poate ca şi numai dintr-o singură discuţie să-i întoarcă pe toţi înapoi, iar uneori prin simplul fapt de a nu-i fi primit la discuţii — şi cum trebuie făcute ambuscadele şi atacurile surpriză împotriva lor, când şi ce fel de armată trebuie trimisă împotriva lor şi în ce locuri, toate acestea le sugerează în chip limpede, spun, plânsul; fără el însă tot poporul virtuţilor e la cheremul potrivnicilor.

[5] *Patericul* (egiptean), *PG* 65, 53A: Pimen 119; în colecţia sistematică (*PL* 73, 1055C) e atribuită Sfântului Antonie cel Mare.

De aceea, înainte de toate şi împreună cu toate, lucrul nostru al tuturor, fraţilor, să ne fie căinţa şi plânsul unit cu ea, şi lacrimile care urmează plânsului; fiindcă nici plânsul nu este fără căinţă, nici lacrimile fără plâns; şi toate acestea trei sunt legate între ele, şi nu e cu putinţă ca unul să se arate fără celălalt. Să nu spună cineva că e cu neputinţă să plângă în fiecare zi; căci cel ce spune aceasta, spune că e cu neputinţă şi să ne căim în fiecare zi şi răstoarnă toate dumnezeieştile Scripturi, ca să nu spun şi însăşi porunca Domnului: „Pocăiţi-vă, că s-a apropiat Împărăţia cerurilor" [*Mt* 4, 17], şi iarăşi: „Cereţi şi vi se va da, căutaţi şi veţi afla, bateţi şi vi se va deschide" [*Mt* 7, 7]. Fiindcă dacă spui că e cu neputinţă să ne căim, să plângem şi să lăcrimăm în fiecare zi, atunci cum vei spune că va fi cândva cu putinţă să se înfăptuiască de către nişte oameni stricăcioşi smerita-cugetare, bucuria pururea şi rugăciunea neîncetată [*1 Tes* 5, 17], dar chiar şi dobândirea unei inimi curate de tot felul de patimi şi gânduri rele pentru a vedea cineva pe Dumnezeu [*Mt* 5, 8]? Nicidecum. Şi aşa vei ajunge să fii aşezat împreună cu cei necredincioşi, iar nu cu cei credincioşi. Căci dacă Dumnezeu a spus că toate acestea sunt cu putinţă să se facă de către noi şi El spune şi strigă acest lucru în fiecare zi, dar tu Îl contrazici pe faţă pe Acela, spunând că ele sunt cu neputinţă pentru noi, negreşit nu te vei deosebi cu nimic de necredincioşi.

Vrei, aşadar, să nu te cumineci vreodată fără lacrimi? Fă cele cântate şi citite de tine în fiecare zi şi vei putea săvârşi neîncetat şi aceasta. Dar care sunt acestea? Ascultă pe cel ce spune: „Fiindcă nu cei ce ascultă Legea sunt drepţi la Dumnezeu, ci cei ce fac Legea se vor îndrepta" [*Rm* 2, 13]. Dar ca să nu lungim cuvântul, îţi voi aduce aminte aceste cuvinte ale lui David: „Nu mă voi sui pe patul meu de odihnă, nu voi da somn ochilor mei şi genelor mele dormitare şi odihnă tâmplelor mele, până ce nu voi găsi loc Domnului, lăcaş Dumnezeului lui Iacob" [*Ps* 131, 3–5], şi iarăşi: „Nu este pace în oasele mele de la faţa păcatelor

mele, că fărădelegile mele au covârşit capul meu, ca o sarcină grea apăsat-au peste mine. Împuţitu-s-au şi au putrezit rănile mele de faţa nebuniei mele. Chinuitu-m-am şi m-am gârbovit până în sfârşit, toată ziua mâhnindu-mă umblam. Necăjitu-m-am şi m-am smerit foarte; răcnit-am în suspinarea inimii mele [*Ps* 37, 4–7. 9], făcutu-m-am ca o pasăre singuratică pe acoperiş, asemănatu-m-am pelicanului pustiei, că cenuşă am mâncat în loc de pâine şi băutura mea cu plânsul am amestecat-o [*Ps* 101, 8. 7. 10]. Ostenit-am în suspinul meu, spăla-voi în fiecare noapte patul meu, cu lacrimile mele aşternutul meu voi uda [*Ps* 6, 7]"[6]. Fiindcă zice şi Sfântul Ioan Scărarul: „Setea şi privegherea necăjesc inima, iar din inima necăjită ţâşnesc ape"[7]. Iar celelalte câte s-au spus despre unele ca acestea le va învăţa cel ce va voi să se plece asupra acestei cărţi.

Deci dacă şi tu vei împlini neştirbit din toată inima cu smerită-cugetare şi credinţă acestea pe care le cânţi şi le citeşti sau îi auzi pe alţii citindu-le în fiecare zi, amin îţi vestesc ţie bucurie mare [*Lc* 2, 10] că, dacă stărui făcând acestea, însetând, priveghind, supunându-te până la moarte şi ascultând fără deosebire şi făţărnicie de întâi-stătătorul tău, suportând tot necazul şi ocara, şi defăimarea şi batjocura, şi nu numai acestea, dar şi loviturile şi înţepăturile de la fraţii cei mai josnici, rămânând cu toată mulţumirea, fără ţinere de minte de rău, faţă de ei şi rugându-te pentru ei, atunci bucură-te şi veseleşte-te cu bucurie negrăită, pentru că nu numai seara şi dimineaţa şi la amiază [*Ps* 54, 8], ci şi mâncând şi bând şi discutând de multe ori, cântând şi citind şi rugându-te şi şezând pe pat, venind la tine acest dar dumnezeiesc şi negrăit îţi va urma în toate zilele vieţii tale [*Ps* 22, 6] şi te va însoţi pe cale, se va opri împreună cu tine atunci când te opreşti şi va sluji împreună cu tine atunci când slujeşti, mângâindu-te şi îndemnându-te în suferinţele din ostenelile tale. Şi atunci vei cunoaşte că în

[6] Acest şir de versete din Psalmi era probabil deja asociat în rugăciuni speciale de străpungerea inimii (*katanyktikai*) la monahii bizantini.

[7] *Scara* 6, 14; *PG* 88, 796B (*FR* IX, 1980, p. 159).

chip foarte cuviincios şi frumos a zis Sfântul Simeon că nu trebuie să se cuminece cineva vreodată fără lacrimi, şi că acest lucru e cu putinţă şi cu adevărat potrivit pentru toţi. Fiindcă nu acela, ci Duhul Sfânt a spus şi a scris prin acela acestea. Căci dacă nimeni nu este fără de păcat, chiar dacă viaţa lui ar fi doar o zi [*Iov* 14, 4–5], şi nimeni nu poate să aibă inimă fără prihană, e vădit că, pe cât îi stă cu putinţă, omul nu trebuie să petreacă fără căinţă şi lacrimi nici măcar o singură zi din toată viaţa lui. Şi chiar dacă nu are lacrimi, trebuie totuşi să le caute din toată puterea şi din tot sufletul său. Fiindcă altfel nu e cu putinţă să ne facem fără de păcat, nici fără prihană cu inima.

Fără exerciţiu nu apare străpungerea

Iar dacă cineva nu vrea să se culce pe pământ şi să privegheze, nesocotind mulţimea păcatelor lui şi povara greşelilor lui, şi dacă lasă infectate şi cangrenate de negrijă şi nepăsare rănile poftei pătimaşe şi ale apucăturilor [*prolepseon*] lui care îl duc spre nesimţire — căci acest lucru e o adevărată nebunie —, cum va veni la simţirea osândei şi judecăţii viitoare a păcătoşilor şi cum va plânge întru durerea inimii lui? Iar dacă nu vrea cineva să sufere răul lăsându-se chinuit şi gârbovit până la sfârşit şi umblând toată ziua în mâhnire, necăjit şi umilit foarte şi răcnind din suspinarea inimii lui [*Ps* 37, 9], şi fiind ca o casă singuratică pe acoperiş [*Ps* 101, 8] şi asemănându-se unui pelican al pustiei [*Ps* 101, 7], făcându-se prin dispoziţia sufletului străin de toate cele din mănăstire şi de cele din lume şi lipsit de îndrăzneală faţă de cei mari şi de cei mici, ostenindu-se întru suspin [*Ps* 6, 7] şi mâncând în loc de pâine cenuşă şi amestecând băutura cu lacrimi [*Ps* 101, 10], cum va putea cândva, fraţilor, să-şi spele în fiecare noapte aşternutul său, sau să-şi ude aşternutul cu lacrimi [*Ps* 6, 7]? Cu adevărat nicidecum nicicând; şi nu numai că nu le va putea vedea pe acestea făcându-se în el însuşi, dar nici nu le va găsi în rugăciunea lui, nici nu va putea găsi loc Domnului, nici lăcaş vrednic Dumnezeului lui Iacob [*Ps* 131, 5], Care este Hristos Domnul [*Lc* 2, 11], Mântuitorul şi Dumnezeul nostru [*Tit* 2, 13;

2 Ptr 2, 1]. Iar dacă nu le va găti dinainte pe acestea în chip frumos, nu va primi în el însuşi cu vrednicie pe Împăratul Dumnezeu cuminecându-se cu lacrimi după cum se cuvine, chiar dacă ar face aceasta o singură dată pe an.

„Sfintele sfinţilor!", zic în fiecare zi unii şi vestesc celorlalţi strigând cu glas mare acestora — fie însă ca să le strige şi lor înşile — iar ceilalţi îi aud pe aceia zicând acestea. Ce deci? Cine nu este sfânt e oare şi nevrednic? Nu, dar cine nu vesteşte în fiecare zi cele ascunse ale inimii sale, cine nu arată pocăinţă vrednică pentru ele şi pentru toate cele făcute întru neştiinţă, cine nu plânge pururea şi nu umblă mâhnindu-se şi nu străbate cu râvnă cele zise mai înainte, acesta nu este vrednic. Iar cine face toate acestea şi-şi petrece viaţa în suspine şi lacrimi, acela e foarte vrednic să se facă părtaş de aceste dumnezeieşti Taine nu numai în zi de sărbătoare, ci în fiecare zi, şi, chiar dacă e lucru îndrăzneţ a spune aceasta, încă de la începutul căinţei şi întoarcerii lui. Fiindcă acesta e iertat întrucât vrea să stăruie până la sfârşit în fapte ca acestea, umblând în smerenie şi în inimă zdrobită [*Ps* 50, 19]; căci făcând aşa şi fiind astfel, îşi luminează sufletul în fiecare zi, ajutat la aceasta de împărtăşirea celor Sfinte şi se înalţă mai repede spre o curăţie şi sfinţenie desăvârşită.

Altfel însă e cu neputinţă să spălăm sau să curăţim vasul nostru murdar şi casa întinată a sufletului nostru. Eu n-am învăţat nimic mai mult din dumnezeieştile Scripturi, nici n-am putut să ştiu de la mine însumi. Fiindcă îl auzim pe Apostolul zicând în fiecare zi: „Să se cerceteze fiecare pe sine însuşi şi aşa să mănânce din pâine şi să bea din pahar. Fiindcă cel ce mănâncă şi bea cu nevrednicie Trupul Domnului osândă lui însuşi îşi mănâncă şi bea" [*1 Co* 11, 28–29]; şi iarăşi: „Cel ce mănâncă cu nevrednicie Trupul şi Sângele Domnului vinovat va fi faţă de Trupul şi Sângele Domnului, nedeosebind Trupul Domnului" [*1 Co* 11, 27. 29]. Iar dacă cineva care nu arată roade vrednice de pocăinţă [*Lc* 3, 8] este vădit ca nevrednic de către de Dumnezeu insuflata Scriptură [*2 Tim* 3, 16], spune-mi oare cum se va putea curăţi cineva cândva fără lacrimi şi se va putea împărtăşi

de Taine cu vrednicie, pe cât îi e cu putinţă? Fiindcă acestea sunt întâiul rod al pocăinţei [*Mt* 3, 8] şi, aşa cum curgerea scârboasă a trupului şi amestecarea voluptoasă a inimii spre orice patimă se aduc de către noi ca o jertfă diavolului, aşa şi lacrimile vărsate din aceasta se aduc ca o jertfă bine primită [*1 Ptr* 2, 5] Stăpânului şi curăţă ruşinea acelei plăceri pătimaşe. Arătând aceasta, David zicea: „Jertfa lui Dumnezeu e un duh zdrobit, o inimă zdrobită şi umilită Dumnezeu nu o va urgisi" [*Ps* 50, 19]. Şi pe drept cuvânt: fiindcă ajungând sufletul la o asemenea deprindere şi smerindu-se astfel în fiecare zi, nu trece o singură zi fără lacrimi potrivit lui David care zicea: „Spăla-voi în fiecare noapte patul meu, cu lacrimile mele aşternutul meu voi uda" [*Ps* 6, 7].

O căinţă de moment nu e de ajuns

De aceea vă îndemn şi pe voi, părinţii şi fraţii mei, ca fiecare să-şi exerseze sufletul său cu sârguinţă în acestea şi în unele ca acestea, fiindcă sufletul străpuns şi transformat puţin câte puţin se face izvor ce ţâşneşte râuri de lacrimi şi zdrobire. Dar dacă nu ne grăbim să ajungem curaţi în acest chip, ci vrem să umblăm în nepăsare, indolenţă şi uşurătate, eu nu voi spune nimic apăsător faţă de iubirea voastră, afară de aceasta: chiar dacă se întâmplă ca cineva să se cuminece poate cu lacrimi, sau să plângă fie înainte de Liturghie, fie în timpul Liturghiei, fie chiar în vremea dumnezeieştii Împărtăşiri, dar nu râvneşte cu înflăcărare să facă aceasta şi în celelalte zile şi nopţi, nu va avea niciun folos din acest plâns al său întâmplat o dată pentru totdeauna. Fiindcă nu numai acest lucru ne face numaidecât vrednici şi curaţi, ci faptul de a plânge în fiecare zi şi neîncetat până la moarte, precum ne-a poruncit să facem Stăpânul Însuşi zicând: „Pocăiţi-vă, cereţi, căutaţi şi bateţi [*Mt* 3, 17; 7, 7]. Până când? „Până când veţi primi, veţi afla şi vi se va deschide" [*Mt* 7, 7–8]. Ce anume? Evident, Împărăţia cerurilor.

Strălucirea şi vrednicia sufletului curăţit

Fiindcă însăşi căinţa, şi anume cea săvârşită astfel în chip neştirbit, precum spuneam, până la moarte cu osteneală şi

necaz, ne face puţin câte puţin să vărsăm lacrimi amare, prin care se şterge şi se curăţă murdăria şi necurăţenia sufletului; iar după acestea ne dă o căinţă curată şi preschimbă în dulceaţă lacrimile amare şi naşte în inimile noastre o bucurie veşnică, şi ne dă să vedem lumina cea neînserată, pe care dacă nu ne luptăm să o apucăm cu toată râvna, părinţi şi fraţi duhovniceşti, nu ne vom putea elibera desăvârşit de toate patimile, nu vom dobândi toate virtuţile, nu vom putea să ne împărtăşim în fiecare zi lăcrimând după Dumnezeu cu dumnezeieştile Taine şi nu vom vedea Lumina dumnezeiască care este în El. Nici nu vom avea vreodată inima curată [*Mt* 5, 8], nici Duhul Sfânt nu Se va sălăşlui în chip conştient [*gnostos*] în noi, nici nu ne vom învrednici să vedem, ca sfinţii, pe Dumnezeu [*Mt* 5, 8], atât când suntem încă aici, cât şi când vom fi acolo, cum mi se pare, pentru că plecăm de aici orbi şi, precum zice Teologul Grigorie, pe atât vom cădea din acea vedere „pe măsura orbirii noastre, a fiecăruia", pe cât ne-am lipsit noi înşine de bunăvoie de acea lumină în viaţa aceasta.

Facă-se însă ca noi toţi să ne învrednicim să-L vedem curăţindu-ne şi curăţiţi.

[Din *Discursul etic 14*]

Sărbătorile noastre sunt prefigurarea adevăratului praznic: lumina Duhului Sfânt

Scriptura spune: „Prăznuieşte sărbătorile!" [*Naum* 1, 15]. De aceea săvârşeşte cele spre cinstea lui Dumnezeu şi a sfinţilor Lui, întrucât îţi stă în putere, şi cheamă, dacă poţi, pe toţi împăraţii, nobilii, arhiereii, preoţii, mirenii, ca de către toţi să fie slăvit Dumnezeu prin tine; şi slava lor se va socoti ţie şi îţi va fi bine-primită, ca înălţată lui Dumnezeu de tine singur. Dar nu-ţi închipui de aici că-L slăveşti pe Dumnezeu şi pe sfinţii Lui sau că adaugi ceva slavei lor. Căci cum va fi aceasta, atunci când Scriptura spune: „Ceea ce e slăvit nu e de fapt slăvit faţă de slava cea covârşitoare" [*2 Co* 3, 10], iar sfinţii n-au lipsă de slavă pământească şi omenească. Prăznuieşte numai ca să dobândeşti milă de la

Dumnezeu prin rugăciunile acelora. Dar nici aşa nu socoti că cele făcute de tine sunt o adevărată sărbătoare, ci mai degrabă socoteşte că aceasta e doar o prefigurare, o umbră şi un simbol al sărbătorii. Căci ce părtăşie ar avea vreodată, spune-mi, cele simţite şi neînsufleţite şi cu totul lipsite de simţire cu cele spirituale [inteligibile], dumnezeieşti şi însufleţite sau, mai bine zis, duhovniceşti şi vii, şi care dau viaţa cea veşnică?

Să-ţi fie deci sărbătoare, ţie, celui ce prăznuieşti cu judecată şi evlavie nu lumina ce străluceşte în lămpi spre a se stinge puţin mai târziu, ci însăşi strălucirea curată a sufletului tău, care este cunoaşterea lucrurilor dumnezeieşti şi cereşti, dăruită de Duhul Sfânt celui ce este israelit cu mintea. Aceasta să-ţi fie strălucirea care să lumineze toată viaţa ta, luminând mai presus decât razele soarelui pe toţi cei din casa lumii, lumină curată a unui cuvânt presărat cu sarea Duhului, potrivit poruncii care spune: „Aşa să strălucească lumina voastră înaintea oamenilor, ca să vadă faptele voastre cele bune şi să preamărească pe Tatăl vostru Cel din ceruri" [*Mt* 5, 16].

În loc de multe sfeşnice să fie cugetele luminoase prin care se ţese toată podoaba vieţii şi felurimea templului duhovnicesc şi a frumuseţii lui se arată cu strălucire celor ce văd drept.

În loc de miruri şi aromate, să ţi se reverse bună-mireasma spirituală [inteligibilă] a Duhul Sfânt, a Cărui mireasmă e negrăită şi a cărui înălţare e luminoasă pentru miros.

În loc de mulţime de popor, să se unească cu tine cetele sfinţilor îngeri slăvindu-L pe Dumnezeu pentru tine şi veselindu-se pururea pentru mântuirea, urcuşul şi înaintarea ta.

În loc de prieteni, nobili şi împăraţi, să prăznuiască împreună cu tine ca nişte prietenii toţi sfinţii cei închinaţi şi cinstiţi de către ei. Aceştia să fie cei iubiţi şi cinstiţi de tine mai presus decât toţi, ca ei să te primească pe tine după moarte în corturile lor cele veşnice [*Lc* 16, 9], aşa cum Avraam l-a primit în sânurile sale pe Lazăr [*Lc* 16, 23], chiar dacă cele spuse se tâlcuiesc şi altfel.

Pâinea cea adevărată

În loc de masă largă şi bogată prin belşugul mâncărurilor, să-ţi fie numai Pâinea vieţii [*In* 6, 51], nu numai cea simţită şi arătată, ci şi aceea care ţi se face şi ţi se dă ca simţită în şi prin cea simţită, însăşi Pâinea care Se coboară din cer şi dă viaţă lumii [*In* 6, 50–51], pe care mâncând-o oamenii nu se hrănesc numai din ea, ci şi se fac vii şi, fiind vii, învie ca din morţi; aceasta să-ţi fie desfătare şi hrană nesăturată şi necheltuită. Iar vin să-ţi fie nu vinul acesta văzut, ci cel care se arată vin, dar se înţelege a fi Sângele lui Dumnezeu, lumină nerostită, negrăită, dulceaţă şi veselie veşnică; pe care dacă-l bei pururea cu vrednicie, nu vei mai înseta în veac, dacă îl vei bea în simţirea sufletului, în pregătirea păcii puterilor lui.

Împărtăşania cu vrednicie şi nevrednicie

Şi observă aici sensul celor spuse. Dacă o faci întru simţire şi conştiinţă [*en aisthesei kai gnosei*], atunci te împărtăşeşti de unele acestea cu vrednicie; dar dacă nu te împărtăşeşti aşa, negreşit mănânci şi bei din ele cu nevrednicie. Dacă te-ai împărtăşit în vedere curată [*en theoria kathara*] din cele din care te-ai împărtăşit, iată că te-ai făcut vrednic de o masă ca aceea; iar dacă nu te-ai făcut vrednic, nu te vei alipi şi nu te vei uni nicidecum de Dumnezeu. Aşadar, să nu socotească cei ce se împărtăşesc cu nevrednicie de dumnezeieştile Taine că prin ele se alipesc şi se unesc pur şi simplu de Dumnezeu Cel nevăzut; căci acest lucru nu se va face nicidecum, nici nu se va petrece cu ei vreodată. Fiindcă numai cei care în împărtăşirea dumnezeiescului Trup al Domnului s-au învrednicit să vadă şi să mănânce cu ochiul şi gura minţii şi descoperirea Dumnezeirii nevăzute într-o atingere spirituală, aceştia cunosc că bun este Domnul [*Ps* 33, 9], ca unii care nu mănâncă şi beau numai o pâine simţită în chip simţit, ci în acelaşi timp în chip spiritual [inteligibil] pe Dumnezeu, hrănindu-se cu îndoite simţiri în acelaşi timp din una în chip văzut, iar din cealaltă în chip nevăzut, ei se unesc în amândouă acestea cu Hristos Cel îndoit după fire, făcându-se concorporali [*Ef* 3, 6] şi

copărtaşi ai Slavei şi Dumnezeirii Lui [*1 Ptr* 5, 1]. Fiindcă aşa se unesc cu Dumnezeu cei ce mănâncă această Pâine în conştiinţa şi vederea tainei şi beau din acest pahar cu suflet şi cu inimă sensibilă; dar cei care fac aceasta cu nevrednicie sunt deşerţi de darul Duhului Sfânt hrănindu-şi numai trupul, nu şi sufletul.

Împărtăşirea conştientă:
unire mistică şi Paşte eshatologic

Dar să nu te tulburi, iubitule, ascultând adevărul arătat ţie de către noi. Căci dacă mărturiseşti că Trupul Domnului este Pâine a vieţii care dă viaţă şi ştii că Sângele Său dă viaţă celor ce se împărtăşesc cu el, şi se face în cel care-l bea izvor de apă curgătoare spre viaţă veşnică [*In* 4, 14], cum — spune-mi! — împărtăşindu-te de acestea nu adaugi nimic mai mult sufleteşte, ci, chiar dacă vei simţi poate puţină bucurie, după scurt timp rămâi iarăşi aşa cum erai mai înainte, neavând în tine niciun adaos de viaţă sau izvor ţâşnitor, sau văzând vreo lumină oarecare? Căci celor ce n-au ajuns să treacă dincolo de simţire, pâinea aceasta li se arată în chip simţit ca o simplă bucătură, dar în chip spiritual [inteligibil] ea este lumină necuprinsă şi neapropiată; tot aşa şi vinul e şi el în chip asemănător lumină, viaţă, foc şi apă vie. Deci, dacă mâncând şi bând pâinea dumnezeiască şi vinul veseliei, nu vei cunoaşte că vieţuieşti viaţa cea stricăcioasă, că ai primit înăuntrul tău pâinea ca pe o lumină sau ca pe un foc, şi că ai băut Sângele Stăpânului ca o apă curgătoare şi vorbitoare, dacă n-ai ajuns la vederea şi împărtăşirea cu nimic din toate acestea, cum socoteşti că te-ai făcut părtaş al vieţii? Cum crezi că te-ai atins de focul cel neaprins sau presupui că te-ai împărtăşit de lumina cea veşnică? Negreşit, nicidecum nu s-a făcut aceasta cu tine, care eşti nesimţitor faţă de unele ca acestea. Lumina te luminează, şi tu eşti orb; focul te încălzeşte, şi nu te aprinzi; viaţa te-a adumbrit, dar nu s-a unit cu tine; apa cea vie a trecut prin sufletul tău ca printr-o trestie, fiindcă nu te-ai găsit vrednic de primirea ei. Deci, primind şi atingându-te astfel de cele neatinse şi părându-ţi-se că mănânci,

de fapt nu primeşti, nu mănânci, nici nu ai în tine însuţi nimic din acestea. Căci Cuvântul cel neapropiat, Pâinea care se coboară din cer [*In* 6, 33], nu se cuprinde în chip simţit, ci mai degrabă El Însuşi cuprinde şi Se atinge şi Se uneşte fără amestecare cu cei vrednici şi cu cei bine pregătiţi pentru primirea ei.

Dacă vei prăznui aşa, şi aşa te vei împărtăşi de dumnezeieştile Taine, toată viaţa ta va fi o sărbătoare, şi nu numai o sărbătoare, ci şi un prilej de sărbătoare şi un Paşte, trecere şi ieşire din cele văzute spre cele spirituale [inteligibile], unde încetează orice umbră, orice închipuire şi toate simbolurile de acum şi unde ne vom desfăta veşnic curaţi în chip curat de Jertfa cea preacurată în Dumnezeu Tatăl şi în Duhul Cel de-o-fiinţă, privind pururea pe Hristos şi fiind văzuţi de către El, fiind împreună cu Hristos, împărăţind împreună cu Hristos, decât care nimic nu e mai mare în Împărăţia cerurilor. Căruia I se cuvine toată slava, cinstea şi închinăciunea împreună cu Tatăl şi cu Preasfântul şi de-viaţă-făcătorul Său Duh acum şi pururea şi în vecii nesfârşiţi. Amin.

Sfântul Grigorie Palama
(† 1357/1359)

Despre sfintele şi înfricoşătoarele lui Hristos Taine
(Omilia 56 rostită cu patru zile înaintea Naşterii lui Hristos cca 1350)[1]

1. Cuvântul care contribuie la mântuirea sufletelor noastre joacă rolul unei seminţe. Deci aşa cum plugarii lucrează mai întâi pământul cu plugul, după care aruncă în el seminţele, tot aşa şi noi trebuie să ne lucrăm şi să ne pregătim pe noi înşine spre primirea seminţei cereşti, adică a cuvântului înţelepciunii duhovniceşti. Căci nu suntem un pământ neînsufleţit şi insensibil, ca să ne primim cultivarea şi seminţele de la alţii, ci suntem un pământ însufleţit care respiră şi cuvântător. De aceea trebuie să ne pregătim pe noi înşine prin pocăinţă. Iar ca să vă arăt şi începutul pocăinţei şi cultivării sufletului, aceasta e ceea ce făceau de la ei înşişi cei ce veneau la botezul lui Ioan, căci zice [Scriptura]: „Ieşeau şi se botezau în Iordan mărturisindu-şi păcatele lor" [*Mt* 3, 5; *Mc* 1, 5].

2. Aşadar, mărturisirea păcatelor e începutul acestei cultivări, adică al pocăinţei şi pregătirii ca să primească cineva în sine cuvântul lui Dumnezeu care poate să mântuiască sufletele noastre; căci şi plugarii de aceea au inventat aratul, pentru că acesta scoate din sânul pământului rădăcinile sălbatice şi-l face în stare să primească seminţele şi răsadurile noastre. Acelaşi lucru îl face şi mărturisirea ogorului cuvântător al inimii: dezgroapă şi scoate patimile rele din ascunsul ei şi o face gata spre primirea sfintelor seminţe şi

[1] Trad. după ed. P. Christou: *Gregoriou tou Palama Apanta ta erga 11: Homelies 43–63* (*EPE* 79), Thessaloniki, 1986, p. 396–420.

în stare de cultivarea şi purtarea roadelor virtuţilor. Căci aşa cum după căderea lui Adam pământul a ajuns să nască spini şi pălămidă [*Fc* 3, 18] şi celelalte plante nefolositoare, tot aşa şi inima omului a ajuns să nască patimile şi gândurile de ruşine şi rele, şi păcatele care ies din ele.

3. De aceea e necesar, fraţilor, ca fiecare din noi să aibă un părinte duhovnicesc şi să vină la el cu credinţă, să se smerească înaintea lui şi să-i vestească patimile rele ale inimii şi, primind medicina duhovnicească, să scoată din suflet spinii şi pălămida păcatului, pe care fiecare din voi le-aţi crescut la sân prin viaţa pătimaşă şi iubitoare de plăcere, şi aşa să vă plecaţi urechile la învăţătura Duhului şi să ascultaţi la cele propovăduite şi spuse înainte de noi spre folosul comun, iar prin iertarea şi binecuvântarea de la noi să vă împăcaţi cu Cel care din neasemănata Sa iubire de oameni a plecat cerurile şi S-a pogorât şi a aruncat seminţele mântuirii în inimile celor ce-L ascultă. Nimeni dintre voi să nu se abţină de la acest început al pocăinţei, căci cum va înainta mai departe şi va progresa mai bine, dacă nu s-a atins nici măcar de începutul virtuţilor?

4. E necesar însă ca voi toţi să vă sârguiţi spre aceasta mai cu seamă acum, căci aceste patruzeci de zile ni s-au dat de purtătorii de Dumnezeu Părinţi ca înainte-curăţire, fiindcă duc spre prăznuirea anuală a naşterii după trup a Domnului şi Dumnezeului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos, în care e obiceiul pentru aproape toţi creştinii să vină la împărtăşirea Sfântului Său Trup şi Sânge şi prin Acesta să se unească cu El şi să se facă în chip dumnezeiesc un duh şi un trup cu El. Căci dacă, aşa cum a arătat mai înainte cuvântul nostru şi cum va mai înfăţişa înaintând, fără mărturisire şi pocăinţa care urmează nimeni nu va fi vrednic nici măcar de primirea cuvintelor dumnezeieşti, cum va primi cineva în sine însuşi Trupul şi Sângele lui Hristos fără să se fi curăţit mai înainte prin mărturisire şi pocăinţă pe măsura greşelilor lui? De aceea şi marele Pavel dă mărturie şi vesteşte spunând: „Să se pună la încercare fiecare pe sine însuşi, şi aşa să mănânce din această Pâine şi să bea din acest Pahar; căci cine mănâncă şi bea

cu nevrednicie, osândă îşi mănâncă şi bea, nedeosebind Trupul Domnului" [*1 Co* 11, 28], nedeosebind adică faptul că acest Trup fiind fără păcat nu va binevoi să locuiască într-un trup îndatorat păcatelor.

5. Căci dacă nu e cu putinţă să-şi întindă mâinile spre Hristos şi să se roage celui care nu le are curate de păcat şi n-a îndepărtat mai întâi toată ura şi gândurile care vin din aceasta — iar acest lucru îl arată iarăşi Pavel zicând: „Vrem să vă rugaţi în tot locul ridicând mâini cuvioase, fără mânie şi gânduri" [*1 Tim* 2, 8] —, şi dacă n-avem îndrăznire spre Dumnezeu fiindcă n-am agonisit o conştiinţă necondamnată — cum spune ucenicul cel iubit al lui Hristos, [Ioan] Teologul: „Dacă inima noastră nu ne condamnă, avem îndrăznire la Dumnezeu" [*1 In* 3, 21] —, cum vom avea în noi înşine pe Dumnezeu şi ne vom face concorporali cu El, dacă n-am îndepărtat mai întâi de la noi păcatele prin mărturisire, nici n-am curăţit murdăria care se face sufletului de la ele prin milostenie, curăţie, înfrânare, rugăciune şi străpungere[a inimii] şi celelalte fapte ale pocăinţei? Sau nu cumva Dumnezeu nu va primi darul tău, dacă nu eşti curat atât tu însuţi, cât şi el — iar acest lucru l-a arătat pe de o parte prin Cain care n-a fost atent la darurile lui, ci i-a zis: „Nu, dacă le-ai adus corect, dar nu le-ai împărţit corect" [*Fc* 4, 7], apoi prin Legea veche, care oprea să se aducă la casa lui Dumnezeu plata unei desfrânate [*Dt* 23, 19], iar mai apoi spunând prin Evanghelie: „Du-te mai întâi şi împacă-te cu fratele tău şi apoi venind adu darul tău" [*Mt* 5, 24] —, dar îţi va da ţie, celui ce nu te-ai curăţit mai înainte prin mărturisire şi pocăinţă marele Lui dar, Trupul Său? Ce spui? Dumnezeu însă nu vrea nici măcar ca îndreptările Lui să fie grăite de o gură necurată, căci zice [Scriptura]: „Iar păcătosului i-a zis Dumnezeu: Pentru ce povesteşti îndreptările Mele şi iei legământul Meu în gura ta?" [*Ps* 49, 19]. Nu lăsa deci legământul Său să fie luat într-o gură necurată, dar va da Trupul Său într-o asemenea gură?

6. De aceea să ne curăţim mai înainte, fraţilor, şi gura şi trupul şi gândirea, şi să ne apropiem cu conştiinţă bună şi curată. Căci dacă lucrătorii în aramă şi aurarii care topesc

în jurul aramei aur sau argint sau altceva asemănător vrând să adauge prin lustruire floarea culorii, mai întâi le răzuiesc curăţind orice murdărie, cu cât mai mult noi, care urmează să fim auriţi într-un mod mai bun sau mai bine zis să fim îndumnezeiţi, trebuie să ne curăţim mai înainte de orice întinăciune a trupului şi a duhului? Căci nu ne facem strălucitoare numai suprafaţa, ca arama lustruită, ci toate cele dinăuntru. Să ne apropiem astfel după ce ne-am spălat mai înainte de petele din adâncul sufletului. Fiindcă aşa ne vom apropia şi de mântuire.

7. Dacă însă ne apropiem cu o rea conştiinţă, nedobândind prin mărturisire iertarea de la cel ce a primit puterea de a lega şi dezlega unele ca acestea, înainte de a ne fi întors de la Dumnezeu, înainte de a ne fi îndreptat după îndreptarul evlaviei, atunci ne apropiem negreşit spre osânda noastră şi pedeapsă veşnică, alungând înseşi îndurările dumnezeieşti şi răbdarea Lui faţă de noi, „căci am călcat în picioare pe Fiul lui Dumnezeu, am socotit sânge comun sângele testamentului cu care ne-a sfinţit şi am batjocorit harul Duhului" [*Evr* 10, 29]. Căci cel care a rupt mantia împărătească şi cel care a aruncat-o în noroi, vor fi supuşi negreşit aceleiaşi osânde, iar cel care a vărsat un parfum în noroi şi cel ce l-a încuiat într-un vas împuţit au făcut acelaşi rău. Prin urmare, darul dumnezeiesc nu păţeşte nimic, căci este nepătimitor, dar zboară de la noi în chip nevăzut, căci „mirul nu se încredinţează unui vas putred"[2]; iar ceea ce a păţit, dacă e supus pătimirii, ajungând netrebnic, aceea o va suferi în chip nevrednic cel care l-a adus [ofrandă].

8. Să ne facem, aşadar, vrednici prin pocăinţă, sau mai bine zis să ne aducem [ofrandă] pe noi înşine prin faptele pocăinţei Celui ce poate să facă vrednici din nevrednici; şi aşa să ne apropiem cu o nădejde ce nu va fi ruşinată şi cu credinţă privind nu simplu la ceea ce se vede, ci la cele ce nu se văd. Fiindcă Pâinea aceasta e ca o perdea care ascunde înăuntru dumnezeirea; acest lucru arătându-l dumnezeiescul Pavel spunea că El „ne-a înnoit o cale nouă şi vie prin

[2] GRIGORIE DIN NAZIANZ, *Tetrasticha* 2.

perdea, adică prin trupul Său" [*Evr* 10, 20] şi prin el urcă la ceruri cetăţenia noastră — căci acolo e Pâinea aceasta —, şi intrăm în Sfânta Sfintelor cea adevărată prin ofranda în curăţie a trupului lui Hristos: „Să ne apropiem deci, fraţilor, cu inimă adevărată în certitudinea credinţei" [*Evr* 10, 22].

9. Căci de aceea se numesc Taine, pentru că nu este pur şi simplu ceea ce se vede, ci ceva duhovnicesc şi de nespus; şi dacă, precum spunea Domnul, „Duhul e ceea ce face viu, carnea nu foloseşte la nimic" [*In* 6, 63], dacă te uiţi numai la ceea ce apare, nu te vei folosi cu nimic, dar dacă te uiţi la Duhul, adică dacă vezi însăşi Pâinea care stă înainte în chip duhovnicesc, atunci te vei face viu împărtăşindu-te din ea. Căci Ea este „mâncarea care nu piere, ci rămâne spre viaţă veşnică" [*In* 6, 27], Pâinea cea adevărată Care coboară din cer, Care e vie şi dă viaţă lumii; pe Care cine nu o mănâncă, nu va fi viu, dar cel care o mănâncă va fi viu în veac, nu numai înviind, ci şi slobozit fiind de pedeapsă şi dobândind Împărăţia veşnică. Căci despre această Pâine Domnul le-a vorbit nu numai ucenicilor Lui la Cina cea de Taină, ci a glăsuit limpede învăţând deschis şi cu îndrăzneală în sinagogă şi spunând: „Pâinea pe Care Eu o voi da pentru viaţa lumii este trupul Meu" [*In* 6, 51], şi iarăşi: „Dacă nu veţi mânca trupul Fiului Omului şi nu veţi bea sângele Lui, nu veţi avea viaţă în voi. Cine mănâncă trupul Meu şi bea sângele Meu are viaţă veşnică" [*In* 6, 53–54]. O, ce minune! Vai, ce măreţie a iubirii, pe care Dumnezeu a revărsat-o peste noi cu bogăţie! Ne-a născut din nou prin Duhul şi ne-am făcut un duh cu El, precum spune Pavel: „Cine se lipeşte de Domnul e un duh cu El" [*1 Co* 6, 17].

10. Deci ca să fim una cu El nu numai după duh, ci şi după trup, carne din carnea Lui şi os din oasele Lui, ne-a dăruit contactul intim cu El prin această Pâine. Căci orice iubire îşi are desăvârşirea printr-o unire, iar începutul dintr-o asemănare, de aceea un cuvânt vechi spune: „asemănare prietenie"[3]. Dar iubirea conjugală pare a avea ceva mai mult decât celelalte, „căci din această pricină va lăsa omul pe

[3] ARISTOTEL, *Etica nicomahică* II a 147; PLATON, *Phaidros* 307.

tatăl său şi pe mama sa şi se va lipi de femeia sa şi vor fi cei doi un trup" [*Mt* 19, 5], „Taina aceasta mare este, spune dumnezeiescul Pavel, dar eu vorbesc despre Hristos şi despre Biserică" [*Ef* 5, 32]. Acolo deci se vor lipi într-un singur trup, nu şi într-un singur duh; noi însă prin împărtăşirea acestei Pâini dumnezeieşti nu ne lipim numai, ci ne amestecăm cu trupul lui Hristos şi devenim nu numai un trup, ci un duh cu El. Vezi că măreţia covârşitoare a iubirii lui Dumnezeu faţă de noi are loc şi se arată prin dăruirea acestei Pâini şi a acestui Pahar? Fiindcă potrivit Psalmistului, „jertfă şi ofrandă n-ai voit, dar ne-ai întocmit un trup" [*Ps* 39, 7; *Evr* 10, 5].

11. O, ce comuniune multiplă şi nespusă! Hristos S-a făcut frate cu noi, intrând în comuniune cu noi atât prin trup, cât şi prin sânge şi prin ele asemănându-Se nouă; ne-a câştigat robi adevăraţi ai Lui răscumpărându-ne prin acest Sânge; ne-a făcut prieteni ai Lui dăruindu-ne arătarea acestor Taine; ne-a legat şi armonizat cu Sine Însuşi prin împărtăşirea acestui sânge făcându-Se un trup cu noi. Dar şi Tată al nostru S-a făcut prin dumnezeiescul Lui botez şi ne hrăneşte la sânii Săi ca o mamă iubitoare pruncii sugari; şi, lucru încă şi mai mare şi mai uimitor, nu ne hrăneşte numai cu Sânge în loc de lapte, dar şi cu Trupul Său, şi nu numai cu Trupul Său, dar şi cu Duhul Lui, păstrând pururea nemicşorată noblețea dată nouă de El, ducând spre o dorinţă mai mare şi împlinind această dorinţă, lăsându-Se nu numai văzut, ci şi atins şi făcut desfătarea noastră, şi ţinut de fiecare din noi în inimă şi în înseşi măruntaiele noastre, şi spunând: „Veniţi, mâncaţi Trupul Meu şi beţi Sângele Meu cei ce doriţi viaţă veşnică, ca să nu fiţi numai după chipul lui Dumnezeu, ci şi dumnezei şi împăraţi veşnici şi cereşti, îmbrăcaţi în Mine, Împăratul şi Dumnezeul cerului, înfricoşători pentru demoni, dar minunaţi pentru îngeri, fii iubiţi ai Tatălui ceresc, pururea vii, frumoşi la fiii oamenilor, locaş plăcut al preaînaltei Treimi.

12. Căci dacă prefigurarea acestui Trup l-a îndreptat pe Avraam [*Fc* 14, 18; 15, 6; 22, 2–19], dacă prefigurarea acestui Sânge i-a păzit în Egipt vii pe întâii-născuţi ai lui Israel

[*Iş* 12, 23], dacă prefigurarea acestui Sânge a curăţit şi sfinţit însăşi Sfânta Sfintelor, a arătat pe pământ un cort al Numelui lui Dumnezeu şi a făcut preoţi, arhierei şi unşi ai Domnului [*Iş* 16, 34; *Evr* 9, 11 sq], dacă prefigurarea a lucrat acestea, ce va lucra adevărul lor? Aaron nu intra fără această prefigurare în sanctuar, nici noi nu vom putea păşi în cele cereşti dacă nu ne împărtăşim de acest adevăr al lui, nici nu vom avea sălaş în ceruri, nici nu vom fi sălaş al Dumnezeului cerurilor, nici jertfă vie şi sfântă bineplăcută lui Dumnezeu; căci numai prin el am dobândit apropierea. „Căci ce folos ai de sângele meu, de mă cobor în stricăciune?", spune împăratul şi prorocul David [*Ps* 29, 9].

13. De aceea, să ne amestecăm sângele cu Sângele lui Dumnezeu, ca să ştergem stricăciunea din el, fiindcă mult şi negrăit folos e în acest Sânge. El ne face noi în loc de vechi, şi veşnici în loc de vremelnici; ne face nemuritori şi veşnic înfloritori, ca nişte pomi sădiţi lângă curgerile apelor [*Ps* 1, 3] dumnezeiescului Duh, din care se adună rod spre viaţă veşnică. Căci din rai ţâşnea un izvor sensibil şi adăpa faţa pământului născând râuri sensibile [*Fc* 2, 10]; dar din această Sfântă Masă, pe care potrivit psalmistului Hristos „ne-a gătit-o împotriva" demonilor şi patimilor „care ne necăjesc" [*Ps* 22, 5], ţâşneşte un izvor care naşte izvoare duhovniceşti, adapă suflete, le urcă până la cer şi întoarce ochii îngerilor spre frumuseţea în care se vede diversitatea înţelepciunii lui Dumnezeu [*Ef* 3, 10], îi aduce să dorească să se plece spre cele dăruite nouă printr-un asemenea Sânge. Căci apropiindu-ne de aceste Taine ne facem purpură împărătească, sau mai bine zis sânge şi trup împărătesc, şi ne prefacem — o, ce minune! — într-o filialitate dumnezeiască, întrucât strălucirea lui Dumnezeu vine tainic asupra noastră, ne învăluie în chip extraordinar, ne face unşi/hristoşi ai lui Dumnezeu şi ne dă putere să strălucim ca soarele în prezenţa Tatălui nostru potrivit făgăduinţei Lui [*Mt* 13, 43], numai să nu împiedice acest lucru vreo pată pusă pe sufletul celui ce se apropie.

14. De aceea, nu numai să ne curăţim înainte şi aşa să ne apropiem, dar să fim atenţi la noi înşine şi, după ce am

dobândit acest dumnezeiesc dar, să arătăm şi multă pază, ca să rămânem mai presus de patimi şi să vestim virtuţile Celui ce a binevoit a locui în noi plecând de la asemănarea cu El în acestea arătată în noi. Să ne gândim cu Cine ne unim şi de ce lucruri ne-am învrednicit şi, uimiţi de măreţia covârşitoare a darului şi a iubirii faţă de noi, să ne rânduim fapta, cuvântul şi gândul după „voinţa bună, bineplăcută şi desăvârşită" a lui Dumnezeu; fiindcă un sânge al unui nou testament întăreşte acest Nou Testament, adică Evanghelia lui Hristos, căci spune: „Un testament intră în vigoare după moarte" [*Evr* 9, 17]. Aşadar, împărtăşindu-ne de Sângele Testamentului lui Hristos, să nu-l facem lipsit de vigoare prin faptele noastre, ca să nu fim supuşi unei osânde şi pedepse veşnice, pentru că am socotit un sânge comun Sângele Testamentului în care am fost sfinţiţi [*Evr* 10, 29]. Căci pe cât de mare e făgăduinţa făcută celor ce păzesc sfinţirea din împărtăşire — căci e făgăduită Împărăţia cerurilor —, pe atât de mare e şi pedeapsa celor ce s-au făcut netrebnici după ce au primit darul; „căci dacă încălcând cineva legea lui Moise, e ucis fără milă, de o cât mai aspră pedeapsă se va învrednici cel ce a socotit sânge comun Sângele Testamentului şi a batjocorit acest mare har?" [*Evr* 10, 28–29].

15. Noi însă, fraţilor, vă rog să păzim pentru noi înşine nemicşorat harul lui Dumnezeu, întinzându-ne întregi spre ascultarea şi împlinirea sfintelor porunci şi aducându-ne pe noi înşine ofrandă lui Dumnezeu prin fapte, fiindcă şi Acela S-a dat pe Sine Însuşi pentru noi. Însuşi Tatăl L-a dat pe Fiul Său Unul-Născut pentru noi, Însuşi Fiul Unul-Născut al lui Dumnezeu S-a dat pe Sine Însuşi, iar noi nu ne vom da la rândul nostru pe noi înşine nu pentru Acela, ci pentru noi înşine? Cum însă ne vom da pe noi înşine lui Hristos Care S-a dat pe Sine Însuşi pentru noi? Dacă vom îmbrăţişa iubirea faţă de El şi a unora faţă de alţii; dacă ne vom smeri sub mâna tare a lui Dumnezeu şi din pricina Lui atât faţă de noi înşine, cât şi unii faţă de alţii „negândind la cele înalte, ci lăsându-ne duşi spre cele smerite" [*Rm* 12, 16]; dacă ne vom răstigni după putinţă trupul împreună cu patimile şi cu poftele lui [*Ga* 5, 24], „dacă ne vom omorî mădularele noastre pământeşti, beţia, desfrânarea, necurăţia, lăcomia, şi orice patimă rea" [*Col* 3, 5]; dacă vom muri pentru păcat şi vom trăi pentru virtute.

16. Fiindcă acestea ne învaţă trupul răstignit al lui Hristos care ne este pus înainte spre hrană; căci de El suntem în acelaşi timp hrăniţi şi învăţaţi să avem comuniune cu virtuţile şi pătimirile Lui, ca să trăim şi să împărăţim veşnic împreună cu El. Acest lucru l-a vestit mai dinainte spunând prin proorocul David: „Jertfa de laudă Mă va slăvi, şi acolo e calea în care îi voi arăta lui mântuirea Mea" [*Ps* 49, 23]. Căci, întrucât e celebrat spre aducerea-aminte a celor săvârşite de El pentru noi, este o jertfă de mulţumire, de slavă şi de laudă pentru El. Şi întrucât Însuşi Trupul şi Sângele lui Hristos stă înainte cu adevărat, El grăieşte lui Dumnezeu şi Tatăl mult mai bine decât sângele lui Abel — fiindcă acela striga la Dumnezeu împotriva fratelui său [*Fc* 4, 10], dar Acesta strigă pentru noi, al căror frate a socotit lucru vrednic să se facă Hristos, făcându-ni-l milostiv şi împăcându-ne cu Tatăl Cel mai de sus —, ne grăieşte însă şi nouă, arătându-ne limpede calea iubirii, fiindcă El S-a golit pe Sine Însuşi până la noi din iubirea Lui pentru noi şi Şi-a pus sufletul pentru noi arătându-ne calea smereniei, „pentru că în smerenia Sa judecata Lui s-a ridicat, şi a fost adus ca o oaie spre junghiere" [*Is* 53, 7], calea ascultării, pentru că El Însuşi a ascultat de Tatăl până la cruce şi moarte [*Flp* 2, 8], calea care ne dăruie prin omorârea patimilor viaţă veşnică. Pentru că şi El S-a făcut mort, şi iată e viu în veci făcându-i vii pe cei ce se lipesc de El prin virtute şi credinţă, slăvindu-i şi fiind slăvit de ei, împreună cu Părintele Său fără de început şi cu preasfântul, bunul şi de viaţă făcătorul Său Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

Calist şi Ignatie Xanthopouloi
(sfârşitul secolului XIV)

Despre Sfânta Cuminecătură şi câte lucruri bune ne oferă împărtăşirea şi cuminecarea continuă cu Ea cu conştiinţă curată[1]

Dar nimic nu conlucrează şi nu contribuie astfel la curăţirea sufletului, la luminarea minţii şi sfinţirea trupului, şi la transformarea mai dumnezeiască şi nemurirea amândurora, ca şi la îndepărtarea patimilor şi demonilor sau, mai potrivit spus, la unirea şi contactul şi amestecul dumnezeiesc şi suprafiresc cu Dumnezeu, ca împărtăşirea şi cuminecarea continuă, pe cât e cu putinţă omului, din inimă şi dispoziţie sinceră, cu sfintele, preacuratele, nemuritoarele şi de viaţă făcătoarele Taine, cu Însuşi scumpul Trup şi Sânge al Domnului şi Dumnezeului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos. De aceea e foarte necesar să tratăm în parte despre aceasta şi în compunerea acestei lucrări, şi aşa să punem capăt cuvântului.

Acest lucru e vădit nu numai din cele ce le grăiesc sfinţii, ci mult mai mult din grăirile Vieţii Înseşi şi ale Adevărului Însuşi; căci spune: „Eu sunt Pâinea Vieţii" [*In* 6, 48]. Şi: „Aceasta este Pâinea care se pogoară din cer, pentru ca tot cel ce mănâncă din Ea să nu moară. Eu sunt Pâinea cea vie, Care S-a pogorât din cer. De va mânca cineva din Pâinea aceasta, viu va fi în veci. Iar Pâinea pe care Eu o voi da pentru viaţa lumii este Trupul Meu" [*In* 6, 50–52]. Şi: „De

[1] Cap. 91–92 ale *Metodei şi canonului riguros pentru cei care-şi aleg viaţa isihastă* a cuvioşilor CALIST ŞI IGNATIE XANTHOPOULOI (de la sfârşitul secolului XIV): *Philokalia*, ed. V, vol. IV, Atena, 1991, p. 284–289.

nu veţi mânca Trupul Fiului Omului şi nu veţi bea Sângele Lui, nu veţi avea viaţă întru voi. Cel ce mănâncă Trupul Meu şi bea Sângele Meu are viaţă veşnică" [*In* 6, 53–54]. Şi iarăşi: „Căci Trupul Meu este mâncare şi Sângele Meu este adevărată băutură. Cel ce mănâncă Trupul Meu şi bea Sângele Meu rămâne întru Mine şi Eu întru el. Aşa cum Tatăl Cel Viu M-a trimis pe Mine şi Eu viez prin Tatăl, tot astfel cel ce Mă mănâncă pe Mine va via prin Mine. Aceasta este Pâinea care S-a pogorât din cer, nu ca a părinţilor voştri care au mâncat mană şi au murit; cel ce va mânca Pâinea aceasta, viu va fi în veac" [*In* 6, 53–58].

Iar purtătorul de Hristos Pavel zice acestea: „Fraţilor, eu am primit de la Domnul ceea ce v-am predat vouă: Că Domnul Iisus, în noaptea în care a fost vândut, a luat pâine şi, mulţumind, a frânt şi a zis: «Luaţi, mâncaţi; acesta este Trupul Meu Cel ce se frânge pentru voi. Aceasta să faceţi spre pomenirea Mea.» Asemenea şi paharul după cină, zicând: «Acest pahar este Legea cea Nouă întru Sângele Meu. Aceasta să faceţi ori de câte ori veţi bea, spre pomenirea Mea.» Fiindcă de câte ori veţi mânca pâinea aceasta şi veţi bea paharul acesta, moartea Domnului o vestiţi până când El va veni. Astfel, oricine va mânca pâinea sau va bea paharul Domnului cu nevrednicie, vinovat va fi faţă de Trupul şi Sângele Domnului. Să se cerceteze dar omul pe sine, şi aşa să mănânce din Pâine şi să bea din Pahar. Căci cel ce mănâncă şi bea cu nevrednicie, osândă îşi mănâncă şi bea, nesocotind Trupul Domnului. De aceea sunt mulţi dintre voi neputincioşi şi bolnavi şi mulţi au murit. Că dacă ne-am judeca noi înşine, nu am mai fi judecaţi; dar când ne judecă Domnul, ni se dă o pedeapsă, ca să nu fim osândiţi împreună cu lumea" [*1 Co* 11, 23–32].

Scrie însă şi Gură de Aur: „E necesar să învăţăm ce este minunea Tainelor şi pentru ce s-au dat, şi care e folosul lucrului. Suntem un trup [*Rm* 12, 15] şi mădulare ale trupului Domnului nostru Iisus Hristos şi din vasele Lui [*Ef* 5, 30]. Iar cei care au fost iniţiaţi [în acestea] să urmeze celor spuse. Deci, ca să nu devenim aceasta numai prin iubire, ci să ne amestecăm în mod real cu acel trup, acest

lucru are loc prin hrană, pe care ne-a dăruit-o vrând să ne arate dorul pe care-l are faţă de noi. De aceea S-a amestecat pe Sine Însuşi cu noi şi a amestecat trupul Lui în noi, ca să devenim un trup unit cu Capul, căci acest lucru e propriu celor ce se doresc cu tărie. Sugerând deci acest lucru, Iov spunea despre casnicii săi, cărora le era drag în chip covârşitor, că arătându-şi dorul lor spuneau: «Cine ne va da să ne săturăm de carnea lui?» [*Iov* 31, 31]. De aceea şi Hristos a făcut acest lucru ridicându-ne la o prietenie şi mai mare şi arătându-ne dorul Lui faţă de noi, neoferindu-Se pe Sine celor ce-L doresc doar ca să-L vadă, ci şi ca să fie atins, să-L mănânce şi să se împlânte în trupul Lui şi să se împletească cu el, şi aşa să-şi sature tot dorul"[2].

Şi iarăşi: „Cei ce se împărtăşesc de preasfântul Trup şi scumpul Sânge stau împreună cu îngerii, cu arhanghelii şi cu puterile de sus, îmbrăcaţi în însăşi haina împărătească a lui Hristos şi având armele cele duhovniceşti; dar n-am spus încă nimic, căci sunt îmbrăcaţi în Împăratul Însuşi. Dar aşa cum taina e mare, înfricoşătoare şi minunată, aşa dacă te apropii cu curăţie, te apropii spre mântuire; dar dacă te apropii cu conştiinţă rea, te apropii spre osândă şi pedeapsă, căci «cel ce mănâncă şi bea cu nevrednicie Trupul şi Sângele Domnului, osândă îşi mănâncă şi bea» [*1 Co* 11, 27]. Căci dacă cei ce pătează purpura împărătească sunt pedepsiţi la fel cu cei care o rup, nu e nimic neverosimil ca şi cei ce primesc cu cuget necurat Trupul să suporte aceeaşi pedeapsă cu cei care L-au rupt prin piroane. Vezi deci cât de înfricoşătoare a arătat Pavel că e pedeapsa spunând: «Călcând cineva Legea lui Moise, e ucis fără milă pe cuvântul a doi sau trei martori; gândiţi-vă: cu cât mai aspră fi-va pedeapsa cuvenită celui ce a călcat în picioare pe Fiul lui Dumnezeu şi a nesocotit sângele testamentului cu care s-a sfinţit» [*Evr* 10, 28–29]"[3].

Sau: „Câţi deci ne împărtăşim cu acest Trup, câţi gustăm din acest Sânge se înţelege că gustăm din Cel care şade

[2] *Omilia 45 la Ioan*, 2; *PG* 59, 260.

[3] *Omilia 45 la Ioan*, 4; *PG* 59, 262.

sus, Care e închinat de îngeri, de Cel aproape de Puterea cea curată. Vai, câte drumuri ne duc spre mântuire? Ne-a făcut trupul Său, ne-a dat trupul Său. Şi nimic din acestea nu ne îndepărtează de rele; o, ce insensibilitate! O, ce nesimţire!"[4].

Şi iarăşi: „Un preot minunat mi-a povestit că s-a învrednicit să vadă şi să audă aceasta: că pe cei ce urmează să plece de aici, de se întâmplă să se împărtăşească cu conştiinţă curată, când vor muri, îngerii îi vor duce escortându-i la cer din pricina Celui cu Care s-au împărtăşit"[5].

Iar dumnezeiescul Ioan Damaschinul zice[6]: „Întrucât suntem dubli şi compuşi, şi naşterea noastră trebuie să fie dublă. Asemenea şi mâncarea compusă. Aşadar, naşterea ni se dă prin apă şi prin Duh, iar mâncarea e însăşi Pâinea Vieţii, Domnul nostru Iisus Hristos Care S-a pogorât din cer." „Şi aşa cum la Botez, întrucât oamenii au obiceiul de a se spăla cu apă şi a se unge cu untdelemn, a unit cu untdelemnul şi apa harul Duhului şi a făcut-o baie a naşterii din nou, tot aşa, întrucât avem obiceiul de a mânca pâine şi de a bea apă şi vin, a unit cu ele dumnezeirea Lui şi le-a făcut Trupul şi Sângele Lui, ca prin cele obişnuite şi potrivit firii să ajungem în cele mai presus de fire." „E un trup unit într-adevăr cu Dumnezeirea, trupul din Sfânta Fecioară; nu pentru că pogoară din cer însuşi trupul înălţat, ci pentru că Însăşi Pâinea şi Vinul se prefac în Trupul şi Sângele lui Dumnezeu. Iar dacă ai să cauţi cum anume are loc aceasta, să-ţi fie de ajuns să auzi că se face prin Duhul Sfânt, aşa cum Domnul a dat subzistenţă trupului pentru El Însuşi şi în El Însuşi din Sfânta Născătoare de Dumnezeu prin Duhul Sfânt şi mai mult nu cunoaştem nimic decât că Cuvântul lui Dumnezeu e adevărat, activ şi atotputernic, dar modul e de necercetat." „Celor ce se împărtăşesc cu credinţă şi cu vrednicie li se face spre iertarea păcatelor, spre viaţa veşnică şi spre păzirea sufletului şi a trupului, dar

[4] *Omilia 3 la Efeseni*, 1; *PG* 62, 27.

[5] *Despre preoţie* VI, 4; *PG* 48, 681.

[6] *Expunerea exactă a credinţei ortodoxe* IV, 12; *PG* 94, 1117–1140.

celor ce se împărtăşesc cu necredinţă şi nevrednicie li se face spre osândă şi pedeapsă, ca şi moartea Domnului." „Pâinea şi Vinul nu sunt o prefigurare a Trupului şi Sângelui lui Hristos, ci Însuşi Trupul îndumnezeit al lui Hristos şi Însuşi Sângele Lui; căci zice: «Trupul Meu e adevărată mâncare, iar Sângele Meu e adevărată băutură» [*In* 6, 55]." „E Trup şi Sânge al lui Hristos care intră în alcătuirea [constituirea] sufletului şi trupului nostru, necheltuindu-se, nestricându-se neducându-se în afară, ci intrând în fiinţa şi conservarea noastră, curăţitor de orice murdărie, căci şi aurul dacă a luat o pată se curăţă prin arderea judecăţii, ca să fim osândiţi în veacul viitor împreună cu lumea [*1 Co* 11, 52]. Curăţindu-ne prin el ne unim cu Trupul lui Hristos şi cu Duhul Lui şi devenim trup al lui Hristos. Aceasta e Pâinea, pârga Pâinii viitoare, Care e spre fiinţă [*Mt* 6, 11], căci expresia «spre o fiinţă» o arată fie pe cea viitoare, adică a veacului viitor, fie pe cea luată spre conservarea fiinţei noastre. Trupul Domnului e Duh făcător de viaţă, fiindcă a fost zămislit din Duhul făcător de viaţă. Iar aceasta o spun nu desfiinţând firea trupului, ci vrând să arăt că e făcător de viaţă şi dumnezeiesc. Ele se numesc prefigurări ale celor viitoare nu ca nefiind cu adevărat Trup şi Sânge al lui Hristos, ci pentru că de Dumnezeirea lui Hristos ne împărtăşim acum prin ele, iar atunci numai prin vedere."

Iar dumnezeiescul Macarie spune: „Precum vinul se amestecă în toate mădularele celui ce îl bea şi vinul ajunge în el şi el în vin, tot aşa şi cel ce bea Sângele lui Hristos se adapă cu Duhul dumnezeiesc, şi Acesta se amestecă în sufletul desăvârşit şi sufletul în el. Şi sfinţindu-se astfel, se face vrednic de Domnul. Căci «toţi, zice, ne-am adăpat din Acelaşi Duh» [*1 Co* 12, 13]. Iar prin Pâinea Euharistiei cei ce se împărtăşesc cu vrednicie se învrednicesc să se facă părtaşi ai Duhului Sfânt, şi aşa sufletele vrednice pot să fie vii în veci. Şi aşa cum pentru trup viaţa nu vine de la trup, ci din afara lui, adică din pământ, tot aşa Dumnezeu a binevoit ca sufletul să aibă mâncare, băutură, haină, care sunt viaţa adevărată a sufletului, nu din firea Lui, ci din Dumnezeirea Lui, din Duhul şi Lumina Lui; căci El are firea dumne-

zeiască şi ca Pâine a Vieţii pe Cel ce a spus: «Eu sunt Pâinea Vieţii» [*In* 6, 48] şi ca Apă Vie [*In* 7, 38] şi ca Vin care veseleşte [*Ps* 103, 15] şi ca Untdelemn al veseliei [*Ps* 44, 8]"[7].

Iar Sfântul Isidor [Pelusiotul] spune: „Împărtăşirea dumnezeieştilor Taine se numeşte cuminecare/comuniune, fiindcă ne dăruie unirea cu Hristos şi ne face părtaşi ai Împărăţiei Lui"[8].

Iar Sfântul Nil zice: „E cu neputinţă să se mântuiască altfel credinciosul şi să primească iertarea greşelilor şi să dobândească Împărăţia cerurilor, dacă nu se împărtăşeşte cu frică, cu credinţă şi cu dragoste din Trupul şi Sângele lui Hristos cel tainic şi preacurat"[9].

La fel scrie şi Marele Vasile în scrisoarea către patriciana Cezaria: „Bun şi folositor lucru este cuminecarea şi împărtăşirea în fiecare zi cu Sfântul Trup şi Sânge al lui Hristos, încât El Însuşi a spus limpede: «Cine mănâncă Trupul Meu şi bea Sângele Meu rămâne în Mine şi Eu în el, şi are viaţă veşnică» [*In* 6, 56]. Căci cine se îndoieşte că împărtăşirea continuă de viaţă e altceva decât o viaţă înmulţită? Noi, aşadar, ne cuminecăm de patru ori în fiecare săptămână: duminica, miercurea, vinerea şi sâmbăta, precum şi în celelalte zile, dacă se face pomenirea vreunui sfânt"[10]. Fiindcă în aceste zile liturghisea sfântul, căci nu putea în fiecare zi, fiind înghesuit de atâtea griji.

Spunea şi sfântul [avvă] Apollo că „dacă e cu putinţă, monahul trebuie să se cuminece în fiecare zi cu tainele lui Hristos. Căci cel ce se depărtează pe sine de la ele se depărtează de la Dumnezeu. Iar cel ce face acest lucru în mod continuu, primeşte în mod continuu Trupul, căci spune glasul mântuitor: «Cine mănâncă Trupul Meu şi bea Sângele Meu rămâne în Mine şi Eu în el» [*In* 6, 56]. Aşadar, acest lucru le este de folos monahilor, care fac încontinuu pomenirea Patimii mântuitoare. Prin urmare, unul ca acesta

[7] *Cuvântul 22* din Colecţia B.

[8] *Epistola* I, 228; *PG* 78, 325A.

[9] *Epistola* III, 280; *PG*, 79, 521D.

[10] *Epistola* 93; *PG* 32, 484.

trebuie să fie gata în fiecare zi şi să se pregătească astfel încât să fie întotdeauna vrednic de primirea Sfintelor Taine, fiindcă aşa ne învrednicim şi de iertarea păcatelor"[11].

Zice şi Sfântul Ioan Scărarul: „Dacă un trup care se atinge de un alt trup se transformă în ce priveşte lucrarea lui, cum nu se va transforma cel ce se atinge cu mâini nevinovate de Trupul lui Dumnezeu?"[12].

Iar în *Pateric* stă scris: „Ioan din Bostra, bărbat sfânt şi având putere împotriva duhurilor necurate, a întrebat nişte demoni care locuiau în nişte fetiţe înnebunite şi aflate în chip rău sub înrâurirea lucrării lor, spunând: «De care lucruri vă temeţi de la creştini?» Iar ei i-au spus: «Aveţi într-adevăr trei lucruri mari: unul pe care-l purtaţi la gâtul vostru, altul cu care vă spălaţi în biserică şi altul pe care-l mâncaţi în adunare.» Şi întrebându-i iarăşi: «De acestea trei de care vă temeţi mai mult?» Iar ei au răspuns: «Dacă aţi păzi bine lucrul cu care vă împărtăşiţi, nimeni dintre noi n-ar putea face nedreptate vreunui creştin.» Iar lucrurile de care duşmanii se tem cel mai mult sunt: crucea, botezul şi cuminecătura."

[11] *Istoria lausiacă* 72; *PG* 73, 1161.

[12] *Scara* 28, 52; *FR* IX, 1980, p. 415.

Sfântul Simeon al Tesalonicului
(† 1429)

Despre faptul că toţi trebuie să se împărtăşească încontinuu cu înfricoşătoarele Taine, întrucât e un lucru folositor mai presus de toate[1]

Mai trebuie să ne îngrijim în permanenţă neîncetat şi în toată vremea de cele ce ţin de sfârşitul nostru înfricoşat şi inevitabil. Acest lucru ne este la fel de folositor ca şi vederea, precum şi faptul de a ne aduce aminte de Dumnezeu ne este la fel de folositor ca şi acela de a respira aerul; căci zice [Scriptura]: „Adu-ţi aminte de cele de pe urmă ale tale şi nu vei greşi niciodată" [*Sir* 7, 36], şi: „Pregăteşte pentru ieşire [din viaţă] cele ale tale" [*Pr* 24, 27]. Pentru aceasta e toată purtarea noastră de grijă, sunt toate fugile de lume, pustietăţile şi ascezele: ca atunci când vine sfârşitul să fim găsiţi gata; fiindcă Cel ce a venit să ne mântuiască şi ne-a mântuit, ne învaţă aşa: „Fiţi gata, pentru că nu ştiţi ceasul în care vine Domnul vostru!" [*Lc* 12, 40], şi: „De ar şti stăpânul casei ceasul în care vine hoţul, ar veghea şi n-ar lăsa să fie prădată casa lui" [*Mt* 24, 43], şi: „Voi să fiţi gata, că în ceasul în care nu gândiţi va veni Fiul Omului" [*Mt* 24, 44]. De aceea noi toţi trebuie să fim mereu gata de ieşire şi să nu ne îngrijim doar de cele de aici lăsate altora, ci de cele ce sunt cu noi înşine, ca nu cumva astăzi să se ceară de la noi sufletele noastre. Şi care va fi atunci folosul pentru cele de care ne facem griji? Drept pentru care trebuie să nu ne îngrijim de cele prezente, ci să ne smerim, să facem pocăinţă şi să ne mărturisim lui Dumnezeu şi pe El să-L che-

[1] Cap. 360 din *Dialog; PG* 155, 669–673.

măm spre milă şi să ne grăbim să ne împărtăşim cu cuminecarea tainică şi să facem acest lucru încontinuu cu luare-aminte [atenţia] şi smerenia sufletului: pentru că aceasta înseamnă a fi noi cu Dumnezeu şi a fi Dumnezeu cu noi, lucru pentru care S-a şi întrupat. De aceea ne-a predat aceste Taine, ca să fim una cu El, şi noi arhiereii şi preoţii slujitori să ne împărtăşim continuu din aceste înfricoşătoare taine cu luare-aminte [atenţie], străpungere[a inimii] şi mărturisire, dar şi ceilalţi să se desfăteze încontinuu de cuminecare în mărturisire, în zdrobirea şi evlavia sufletului, şi nimeni din cei ce se tem şi iubesc pe Domnul să nu lase să treacă patruzeci de zile, ci pe cât îi e puterea şi luarea-aminte [atenţia] să se apropie şi mai des de cuminecarea cu Hristos, în fiecare duminică dacă e cu putinţă, mai cu seamă bătrânii şi bolnavii, pentru că acest lucru e pentru noi viaţa şi puterea. Iar dacă unii se tem de moarte, să fie mai sârguitori spre cuminecare, şi să nu se teamă să se cuminece cu Viaţa ca unii lipsiţi de minte — căci ei zic: Să nu ne împărtăşim ca să nu murim! —, căci mai degrabă vei muri dacă nu te vei împărtăşi cu sfânta Cuminecătură. Fiindcă aceasta e pentru tine viaţa, sănătate, putere şi merinde pentru viaţa veşnică aceea, şi dacă vei fi vrednic să vieţuieşti acolo, vei dobândi mai mult şi din viaţa de faţă, care n-are niciun folos, fiindcă aceasta e doar o alergare ostenitoare care duce la un sfârşit şi la stricăciune, o luptă fără măsură şi fără capăt, o plată nefolositoare, un drum plin de toată frica şi tulburarea şi pentru cei ce înţeleg o viaţă neiubită ca una nearătată şi stricăcioasă, care te fură mereu şi e foarte plină de griji. Dar cuminecarea Tainelor lui Hristos o vei găsi pricină de viaţă şi de putere, pentru că El este Cel de care atingându-se femeia cu scurgere de sânge s-a vindecat, de care atingându-Se numai El leproşii s-au curăţit şi la atingerea mâinii Căruia morţii au înviat; deci şi pe tine te va face viu, nu mort. Iar dacă ţi s-a gătit sfârşitul şi ţi-a venit vremea, apropie-te mai mult, ca să-L primeşti drept arvună, căci El îţi va fi acolo şi viaţa şi hrana şi lumina şi odihna; şi dacă te vei împărtăşi din El aici, vei fi miluit şi vei avea încă de aici pârga vieţii Lui şi vei fi îm-

preună cu El mereu, iar vrăjmaşii vor fugi de la tine, căci nu vor putea ceva împotriva ta, întrucât ai luat cu tine Focul de nestins. Aşadar cine s-a apropiat de sfârşit să se mărturisească, să facă pocăinţă, să se pregătească în toate, şi cel nedesăvârşit în haina [monahală] să se desăvârşească, ca să nu plece de aici nedesăvârşit şi fără haina desăvârşirii ultime. Căci şi în aceasta îi ştiu nepăsători pe cei mai mulţi, aşa cum mai înainte unii erau nepăsători faţă de Botez şi nu mai ajungeau la el, pentru că aşa cum cel nebotezat nu e creştin, şi cel nedesăvârşit în haina [monahală] nu va fi monah. Cele privitoare la aceasta să le înveţe de la dascălii Bisericii, mai ales de la Vasile şi Grigorie, şi cuvântările acestora privitoare la Botez tu să le iei cu referire la haina [monahală] şi pocăinţă. Iar cine n-a ajuns să fie monah, să devină spre sfârşitul său; căci este cel mai mare dar, pecete împărătească, al doilea Botez, curăţă de păcate, dă daruri şi haruri, înarmează şi scoate de la vrăjmaşi, ne înfăţişează la Împăratul şi ni-L face prieten. Dacă vei veni la El, te vei lumina şi nu vei fi ruginit; dacă vei fi fricos, nu vei face pocăinţă şi vei fi moale, şi cum vei vedea pe Împăratul? Pocăieşte-te totuşi măcar în cuvinte, cheamă preotul care are putere, smereşte-te, mărturiseşte-te, pocăieşte-te cu adevărat, căci se apropie de tine Împărăţia cerurilor, cere iertare, fă milostenie din câte ai, dă înapoi nedreptatea făcută, dacă poţi dă înapoi împătrit ca Zaheu cele pe care le-ai dobândit prin înşelăciune, opreşte-te de la a mai face răul, depărtează de la tine femeia desfrânată, alungă de la tine femeia adulteră, împacă-te cu cel ce te-a lovit, dă pace şi primeşte pace, ca să fii împreună cu prietenii lui Hristos, fă milă, ca să dobândeşti mila dumnezeiască, pune să ţi se săvârşească cele ale sfântului untdelemn după porunca Apostolului [*Iac* 5, 14] crezând că vei afla ştergerea păcatelor şi ridicarea din boală; şi dacă ai aflat iertare, dacă prin mila lui Dumnezeu te-ai vindecat la trup şi te-ai ridicat din boală, mulţumeşte şi săvârşeşte făgăduinţa rămânând în pocăinţă, şi aşteaptă iarăşi sfârşitul, căci va veni şi este aproape; şi să nu fugi vreodată de le, ci să fii gata permanent de el. De multe ori îţi spun aceasta: „Fii gata", fiindcă şi Mântuitorul

spune mereu aceasta: „Fiţi gata", adică întotdeauna. Şi dacă ai fost chemat la moarte, fă aşa încât să fii găsit gata, să fii cu Dumnezeu şi rânduit împreună cu prietenii Lui şi să te desfătezi de bucuria şi desfătarea pe care o doreşti. Căci în chip înşelător te mângâie aici pe tine, care nu cunoşti plăcerea, plăcerea nenorocită. Deci dacă o vrei pe cea adevărată, urăşte-o pe cea de acum şi a trupului, ca să o dobândeşti pe cea adevărată şi care n-are sfârşit. Acestea fie deci spuse despre cei ce pleacă de aici ca trebuind să fie făcute de ei.

Sfântul Nicolae Cabasila

(† cca 1393)

Din *Tâlcuire la dumnezeiasca Liturghie*[1]

1. Care e înţelesul întregii lucrări sfinte [a Liturghiei] într-un rezumat

1. Lucrul/opera sfintei celebrări a sacrelor Taine e prefacerea darurilor în dumnezeiescul Trup şi Sânge, iar scopul/sfârşitul ei e sfinţirea credincioşilor carè prin ele primesc iertarea păcatelor, moştenirea Împărăţiei cerurilor şi unele ca acestea.

2. Drept pregătire şi contribuţie la acel lucru şi la acest scop sunt rugăciuni, psalmodii, citiri din Sfintele Scripturi şi, simplu spus, toate cele făcute şi spuse în chip sacru înainte de sfinţirea darurilor şi după sfinţirea lor. Căci dacă Dumnezeu ne dă gratis toate cele sfinte şi noi nu-I aducem nimic în locul lor, ci ele sunt la modul absolut haruri, totuşi el cere cu necesitate de la noi să ne facem destoinici de a le primi şi păzi, şi nu i-ar face părtaşi la sfinţire pe cei ce nu au această dispoziţie. Aşa ne botează, aşa ne unge, aşa ne ospeţeşte şi ne face părtaşi ai acestei înfricoşătoare Mese.

3. Acest lucru l-a arătat în parabola semănătorului, căci zice. „Ieşit-a semănătorul" nu ca să are ţarina, ci ca „să semene" [*Mt* 13, 3], întrucât aratul şi toată pregătirea trebuie să fie aduse de noi.

[1] Trad. după ed. S. Salaville: NICOLAS CABASILAS, *Explication de la Divine Liturgie* (*SC* 4 bis), Paris, 1967, p. 56–68, 222–225, 236–252.

4. Aşadar, întrucât pentru ordinea Tainelor era necesar să le întipărim stând bine şi pregătiţi, se cădea ca acest lucru să existe în însăşi compunerea sacrei celebrări, şi el chiar există. Fiindcă acest lucru îl pot face în noi rugăciunile, psalmii şi orice alt lucru ce se face şi spune în chip sacru în ea. Căci ele ne sfinţesc şi dispun atât pentru a le primi frumos, cât şi pentru a păstra sfinţirea şi a rămâne în posesia ei.

5. Ne sfinţesc însă în două moduri. Un mod e cel în care ne folosim plecând de la înseşi aceste rugăciuni, psalmi şi citiri. Căci rugăciunile ne întorc spre Dumnezeu şi ne oferă iertarea păcatelor, iar psalmii ni-L fac în chip asemănător milostiv şi ne atrag îndurarea de acolo; fiindcă spune [Psalmistul]: „Jertfeşte lui Dumnezeu jertfă de laudă, şi te voi izbăvi iar tu Mă vei preamări" [*Ps* 49, 14–15]. Iar citirile sacrelor Scripturi care ne vestesc bunătatea şi prietenia faţă de oameni a lui Dumnezeu, ca şi dreptatea şi judecata Lui, sădesc în sufletele noastre frica Lui şi aprind iubirea faţă de El, şi aşa insuflă multă înflăcărare spre păzirea poruncilor Lui. Iar toate acestea făcând mai frumos şi mai dumnezeiesc sufletul atât preotului, cât şi poporului, îi fac pe amândoi destoinici spre primirea şi păstrarea cinstitelor Daruri, care e scopul lucrării sfinte, iar pe preot în particular îl pregătesc să fie vrednic pentru celebrarea jertfei, care, precum s-a zis, e lucrul/opera acestei iniţieri în taină. [...]

6. Alt mod însă de a fi sfinţit de aceasta şi de toate cele celebrate în această lucrare sfântă e cel prin care vedem întipărit în acestea pe Hristos, lucrările şi pătimirile Lui pentru noi. Căci în psalmi, în citiri şi în toate cele făptuite de preot prin toată celebrarea e semnificată economia lui Hristos: primele rituri ale lucrări sfinte arătând primele ei acte, iar următoarele pe celelalte, iar ultimele pe cele de după acelea. Şi astfel cei ce le văd pe acestea au putinţa de a avea înaintea ochilor toate acelea; căci sfinţirea darurilor, care e însăşi jertfa, „vesteşte moartea" [*1 Co* 11, 26], învierea şi înălţarea, pentru că aceste cinstite daruri se prefac în Însuşi Trupul Domnului care a primit toate acestea, cel răstignit, cel înviat, cel înălţat la cer; iar cele dinainte de

jertfă arată cele dinainte de moarte, venirea Sa, arătarea Sa, manifestarea Lui desăvârşită; iar cele de după jertfă arată „făgăduinţa Tatălui" [*Lc* 24, 49; *FA* 1, 4], cum a spus El Însuşi, pogorârea Duhului Sfânt la Apostoli, întoarcerea neamurilor păgâne prin aceia şi comuniunea lor [cf. *In* 11, 52].

7. Şi întreaga iniţiere în taină e ca o unică icoană a unui unic corp, al vieţii Mântuitorului, care aduce sub privire toate părţile ei de la început până la sfârşit în ordinea şi armonia lor reciprocă. [...]

11. Iar cele făcute în celebrarea darurilor se raportează toate la economia Mântuitorului, ca spectacolul lor pus înaintea ochilor noştri să ne sfinţească sufletele şi aşa să ne facem destoinici pentru primirea Sacrelor Daruri. Căci aşa cum atunci când s-a făcut a înviat lumea, aşa şi contemplată astfel pururea să facă mai frumos/bun şi mai dumnezeiesc sufletul celor ce o contemplă. Mai mult, nici atunci ea n-ar fi fost de niciun folos, dacă n-ar fi fost contemplată şi crezută; de aceea a fost propovăduită şi pentru ca să fie crezută Dumnezeu a pus în mişcare zeci de mii de maşinaţiuni, întrucât ea n-ar fi putut face cele ale ei şi mântui pe oameni, dacă odată făcută ar fi rămas ascunsă celor ce urmau să fie mântuiţi de ea. Fiind propovăduită atunci a creat în sufletele care nu o cunoşteau respectul, credinţa şi iubirea faţă de Hristos care nu existau până atunci; iar contemplată acum cu sârguinţă de cei ce au crezut deja nu sădeşte în ele aceste fericite afecte, ci le păstrează, înnoieşte şi sporeşte pe cele deja sădite şi-i face mai tari în credinţă şi mai fierbinţi în evlavie şi iubire. Căci cele pe care le-a făcut fără să fi existat înainte, pe acestea le-ar putea cu atât mai uşor păzi, păstra şi înnoi. Dar acestea sunt cele cu care e necesar să ne apropiem de cele sacre: evlavia, credinţa şi iubirea foarte fierbinte de Dumnezeu, fără de care chiar şi faptul de a privi într-acolo e cu desăvârşire lipsit de cucernicie.

12. De aceea trebuia ca în însăşi compunerea lucrării sfinte să fie semnificată această contemplare care poate să sădească în noi acestea, ca nu numai să raţionăm/gândim cu mintea, dar şi să privim cu ochii într-un anume mod

multa sărăcie a Celui bogat, venirea aici a Celui ce ocupă orice loc, ocările Celui binecuvântat, pătimirile Celui nepătimitor, cât a fost de urât şi cât a iubit, cât de mult S-a umilit fiind atât de mare, câte a pătimit şi câte a făcut, ca să gătească înaintea noastră această Masă; şi minunându-ne astfel de noutatea mântuirii, înlemniţi de mulţimea îndurărilor, să ne sfiim de Cel ce ne-a miluit astfel, ne-a mântuit astfel şi să-I încredinţăm sufletele, să-i predăm viaţa şi să ne aprindem inimile cu focul iubirii Lui; şi ajungând aşa, să ne apropiem în siguranţă şi în chip intim de focul Tainelor.

13. Căci pentru ca să ajungem aşa ceva nu e de ajuns să învăţăm o dată cele ale lui Hristos şi să fim cunoscători ai lor, ci e necesar să avem şi acum ochiul gândirii acolo şi să le contemplăm, scoţând activ orice alt gând, dacă e ca în suflet să ni se lucreze destoinicia faţă de acea sfinţire, de care am vorbit. Căci dacă avem cuvântul dreptei credinţe, astfel încât atunci când suntem întrebaţi de el i-am putea răspunde sănătos, dar atunci când luăm parte la iniţierea în Taine, nu le contemplăm pe toate bine, ci mintea noastră e atentă la altele, nu ne este niciun folos din cunoaşterea aceea, fiindcă nu poate să sădească în noi ceva din afecţiunile de care s-a vorbit. Căci dispoziţiile noastre sunt în legătură cu gândurile care ne stăpânesc şi suferim acele afecţiuni pe care le pot produce acelea.

14. De aceea a fost inventată o astfel de întipărire/figurare [simbolică], care nu numai semnifică acest lucru prin cuvinte, ci aduce toate sub ochi făcându-l să apară prin toată lucrarea sfântă, ca pe de o parte prin aceea să acţioneze mai uşor asupra sufletelor şi să se sădească în noi nu numai o simplă contemplare, dar şi o afecţiune, întrucât prin ochi imaginaţia se imprimă în noi mai clar, iar pe de altă parte, prin aceea să nu dea loc uitării, nici să lase gândul să se întoarcă spre altceva, până ce ne va conduce la această masă; şi aşa plini de aceste gânduri şi având înfloritoare/vie amintirea lor să ne împărtăşim de Tainele care, adăugând sfinţire la sfinţire, pe cea a celebrării la cea a contemplărilor şi „transformaţi din slavă în slavă" [*2 Co* 3, 18], de la cea mai mică la cea mai mare dintre toate. [...]

36. Despre cele pe care le strigă preotul înălţând cele sfinte şi cele pe care i le strigă aceia răspunzându-i

1. Şi urmând să vină el însuşi la Masă şi să-i cheme şi pe ceilalţi, întrucât cuminecarea Tainelor nu e cu putinţă simplu tuturor, [preotul] nu-i cheamă pe toţi, ci luând Pâine făcătoare de viaţă şi arătând-o îi cheamă la împărtăşirea ei pe cei vrednici de ea şi zice: „Sfintele Sfinţilor!" ca şi cum ar spune: „Iată, ceea ce vedeţi e Pâinea Vieţii. Alergaţi, aşadar, şi să împărtăşiţi, dar nu toţi, ci dacă e cineva sfânt. Fiindcă cele Sfinte sunt îngăduite numai sfinţilor." Iar „sfinţi" îi numeşte aici pe cei desăvârşiţi în virtute, dar şi pe câţi se grăbesc spre acea desăvârşire, dar încă sunt lipsiţi de ea. Căci nimic nu-i împiedică pe aceştia să se sfinţească şi ei prin împărtăşirea sfintelor Taine şi să fie sfinţi în această parte, aşa cum se numeşte sfântă şi toată Biserica şi cum spune fericitul Apostol [Pavel] scriind întregului norod: „Fraţi sfinţi, părtaşi ai chemării cereşti" [*Evr* 3, 1]. Fiindcă se numesc sfinţi din pricina Sfântului la care participă şi cu al Cărui Trup şi Sânge au comuniune. Căci fiind mădulare ale trupului Aceluia, carne din Carnea Lui şi oase din Oasele Lui, până când suntem uniţi şi păzim armonia cu el, avem viaţa Lui, trăgând prin Taine sfinţirea din Capul şi Inima aceea. Dar după ce ne-am tăiat şi am căzut din totalitatea acestui preasfânt trup, în zadar mai gustăm din Tainele sacre, căci viaţa nu va trece spre mădularele moarte şi tăiate.

2. Dar ce taie de acel trup sfânt aceste mădulare? „Păcatele voastre, spune, stau ca zid despărţitor între Mine şi voi" [*Iş* 59, 2].

3. De ce? Orice păcat îl face mort pe om?

4. Nicidecum, ci numai cel spre moarte, căci de aceea se şi numeşte spre moarte, fiindcă „este şi păcat nu spre moarte", potrivit fericitului Ioan [*1 In* 5, 16–17]. De aceea pe cei iniţiaţi [botezaţi], dacă n-au comis astfel de păcate care să-i despartă de Hristos şi să aducă moartea, nimic nu-i împiedică să aibă parte cuminecându-se de sfinţire,

atât de realitatea, cât şi de numele ei, întrucât sunt mădulare încă vii şi unite cu Capul.

5. De aceea, atunci când preotul strigă: „Sfintele Sfinţilor!", credincioşii îi răspund strigând: „Unul Sfânt, Unul Domn Iisus Hristos, spre slava lui Dumnezeu Tatăl", pentru că nimeni nu-şi are sfinţirea de la sine, nici nu este o lucrare a unei virtuţi omeneşti, ci toţi au nu de la Acela şi din pricina Aceluia. [...]

41. Despre mulţumirea şi slăvirea de după acestea

1. Aici însă toată lucrarea sfântă e completată şi celebrarea Euharistiei ia sfârşit. Căci Darurile s-au sfinţit şi Ele au sfinţit preotul şi tot corul din jurul său, iar prin Ele acela a desăvârşit şi sfinţit restul plinătăţii bisericii.

2. De aceea preotul însuşi şi credincioşii din jurul lui încheie printr-o mulţumire şi o slăvire a lui Dumnezeu. Şi el spune: „Binecuvântat Dumnezeul nostru totdeauna acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin."

3. Iar mulţimea cântă începutul cântării de la cuvintele proorocului: „Să se umple gurile noastre de lauda Ta, Doamne, ca să lăudăm slava Ta" [*Ps* 70, 8]. Şi spune: Nu suntem în stare, Stăpâne, nici să-Ţi aducem cântare de laudă pentru lucrurile bune de care ne-ai învrednicit, ci Tu dă-ne şi aceasta. În ce mod? Umplând gura noastră de laudă şi dând rugăciune celor ce se roagă, ca să ştim ce şi cum trebuie să cerem; aşa şi pentru această cântare de laudă a Ta dă putere gurii noastre.

4. Apoi se roagă pentru ca sfinţenia pe care au primit-o să rămână în ei şi ajutaţi de mâna Lui să nu trădeze harul şi să nu piardă darul: „Păzeşte-ne pe noi întru sfinţirea Ta". Făcând ce? Căci e nevoie şi de cele ale noastre. „Toată ziua meditând dreptatea Ta", numind aici dreptate înţelepciunea şi prietenia faţă de oameni a lui Dumnezeu văzută în Taine, cum a primit-o Pavel, care spune: „Căci nu mă ruşinez de Evanghelia lui Hristos, fiindcă în ea dreptatea lui Dumnezeu se descoperă tuturor şi peste toţi cei ce cred" [*Rm* 1, 16]. Meditarea la această dreptate poate păstra în

noi sfinţirea. Căci ea va spori şi credinţa în Dumnezeu, va aprinde iubirea şi nu va lăsa să intre în suflet nimic rău, prin urmare nu în zadar spuneam mai sus că fără gândurile care se cuvin Tainelor, sfinţirea nu se poate constitui şi rămâne în noi.

42. Despre cei adormiţi, dacă sunt sfinţiţi şi ei de către Duhurile Mesei în chip asemănător celor vii

1. Pe lângă cele spuse e necesar să se cerceteze şi aceasta.

2. Fiindcă această dumnezeiască şi sacră celebrare se arată sfinţind în două moduri. Într-un mod prin mijlocire, căci prin însăşi aducerea lor darurile aduse îi sfinţeşte pe cei care le aduc şi pe cei pentru care se aduc şi li-L fac îndurător pe Dumnezeu. Iar în alt mod prin Împărtăşire, pentru că potrivit cuvântului adevărat al Domnului ele devin pentru noi mâncare şi băutură [*In* 6, 53–57].

3. Dintre aceste moduri cel dintâi devine comun şi viilor şi morţilor, fiindcă jertfa se aduce pentru ambele categorii, iar cea de-a doua e cu putinţă numai pentru cei vii, fiindcă morţii nu pot să mănânce şi să bea. Ce deci? De aceea morţii nu sunt sfinţiţi cu sfinţirea care vine din împărtăşire şi sunt aici mai prejos decât cei vii? Nicidecum. Fiindcă Hristos li Se comunică şi lor într-un mod pe care-l ştie El Însuşi.

5. Care sunt însă cauzele sfinţirii? Oare faptul de a avea corp? De a alerga pe picioare la Masă? De a lua cu mâinile Sfintele? De a le primi în gură? De a le mânca şi a le bea? Nicidecum. Fiindcă pentru mulţi care le-au primit aşa şi s-au apropiat de Taine aşa, nici nu li s-a făcut nimic mai mult şi au plecat vinovaţi fiind de zeci de mii de rele.

6. Dar care sunt atunci pentru cei sfinţiţi cauzele sfinţirii, şi care sunt cele pe care le cere de la noi Hristos? Curăţirea sufletului, iubirea de Dumnezeu, credinţa, dorinţa tainei, râvna faţă de împărtăşire, imboldul fierbinte, alergarea însetată. Acestea sunt cele ce atrag această sfinţire, cu care e necesar să se împărtăşească de Hristos cei ce se apropie, şi fără de care e cu neputinţă.

7. Dar toate acestea nu sunt lucruri trupeşti, ci atârnă numai de suflet. Prin urmare, nimic nu împiedică sufletele morţilor să facă acestea ca şi cele ale viilor.

8. Dacă prin urmare sufletele sunt gata şi pregătite pentru Taină, iar Domnul Care sfinţeşte şi săvârşeşte vrea să sfinţească pururea şi doreşte să Se comunice pe Sine Însuşi de fiecare dată, ce anume împiedică împărtăşirea? Negreşit nimic.

9. Atunci ar putea spune cineva: dacă cineva dintre cei vii ar avea în sufletul său lucrurile bune de care s-o vorbit, dar n-ar veni la Tine, ar avea cu nimic mai mică sfinţirea care vine de acolo?

10. Nu oricine, ci numai dacă cineva nu poate să se apropie cu trupul, ca sufletele morţilor; cum au fost „cei ce rătăceau în pustiuri, în munţi şi în peşteri, şi în crăpăturile pământului" [*Evr* 11, 38], cărora le era cu neputinţă să vadă altar şi preot. Fiindcă pe aceştia îi sfinţea cu această sfinţire în chip nevăzut Hristos Însuşi. De unde e evident aceasta? Pentru că aveau viaţă în ei, şi n-ar fi avut, dacă nu s-ar fi împărtăşit din această Taină. Fiindcă Însuşi Hristos a zis: „De nu veţi mânca voi carnea Fiului Omului şi nu veţi bea Sângele Lui, nu veţi avea viaţa în voi" [*In* 6, 53]. Şi ca să semnifice acest lucru, multora din sfinţii aceştia le-a trimis îngeri care să le aducă Darurile.

11. Dar dacă cineva, deşi poate, nu ar veni la Masă, e cu desăvârşire cu neputinţă ca acesta să dobândească sfinţirea care vine de la Ele: nu pentru că n-a venit pur şi simplu, ci pentru că deşi putea n-a venit, şi de aceea e evident că acest suflet e pustiu de lucrurile bune care sunt datorate Tainelor.

12. Căci ce imbold şi râvnă pentru această Masă are cel ce poate să alerge uşor la ea şi nu vrea? Şi ce credinţă în Dumnezeu este în cel ce nu se teme de ameninţarea aflată în cuvintele Domnului către cei care disprețuiesc această Cină? Cum s-ar putea crede că e prieten al ei cel ce nu o primeşte deşi are putinţa de a o primi?

13. De aceea nu e nimic nou dacă Hristos dă Masa aceasta şi sufletelor dezlegate de trupuri pe care nu poate să le

acuze de nicio asemenea răutate. Căci ceea ce e nou şi suprafiresc e că un om care trăieşte în stricăciune ar putea mânca un Trup nestricăcios; dar ca sufletul care are o fiinţă nemuritoare să se împărtăşească de un Trup nemuritor într-un mod corespunzător lui, ce-i de mirare? Iar dacă prin negrăita Sa prietenie faţă de oameni şi nespusa Lui înţelepciune a găsit cum să se facă acest lucru nou şi suprafiresc, cum nu va fi crezut că va face ceea ce e verosimil şi logic?

43. Că sfinţirea are loc în primul rând în sufletul celui ce se împărtăşeşte

1. Chiar dacă Darul se dă prin trup celor ce vieţuiesc cu un scop, mai întâi El pătrunde în substanţa sufletului şi trece la corp prin suflet. Arătând acest lucru fericitul Apostol [Pavel] spune: „Cine se lipeşte de Domnul e un duh cu El" [*1 Co* 6, 17], întrucât această unire şi acest contact se constituie în primul rând în suflet.

2. Fiindcă acolo este în principal omul, acolo e şi sfinţirea care vine din virtuţi şi din sârguinţa omenească, şi tot acolo e ceea ce păcătuieşte şi ceea ce are nevoie de vindecare de la Darul acela. Iar corpului toate i se fac plecând de la suflet, şi aşa cum se întinează plecând de la gândurile rele care ies din inimă [*Mt* 15, 11–20], tot aşa şi sfinţirea îi vine de acolo, cum vine cea de la virtute, aşa şi cea de la Taine. Iar unora li se întâmplă şi boli trupeşti care-şi au drept cauză răul obicei al sufletului, lucru pe care Mântuitorul voia să-l semnifice când pentru a vindeca sufletul celui bolnav, ceea ce era tot una cu dezlegarea lui de păcate, scula trupul din boală [*Mt* 9, 2–8 par.].

3. Dacă, aşadar, pentru primirea sfinţirii sufletul n-are nevoie de trup, ci mai degrabă acesta de acela, ce au mai mult din această celebrare sufletele care au parte de trup faţă de cele eliberate de el pentru că văd pe preot şi primesc Darurile de la el? Dar şi acelea au pe Arhiereul veşnic care le face toate acestea şi care Se dă şi acelor dintre cei vii care-L primesc cu adevărat. Fiindcă nu toţi cărora li le

dă preotul se împărtăşesc cu adevărat, ci negreşit numai cei cărora li le dă Hristos Însuşi. Căci preotul le dă simplu tuturor celor ce se apropie, dar Hristos le dă celor vrednici să se împărtăşească. De unde este evident că Cel care sfinţeşte Taina şi desăvârşeşte sufletele viilor şi morţilor este Unul Singur: Însuşi Mântuitorul.

4. Din toate cele zise devine evident faptul că toate câte au loc în sfânta celebrare sunt comune şi viilor şi morţilor. Pentru că, întrucât sunt calităţi bune sufleteşti, cauzele sfinţirii sunt şi în unii şi în alţii; elementul care are în primul rând şi în sens propriu o legătură cu sfinţirea [sufletul] e acelaşi; iar Preotul care sfinţeşte e Acelaşi. Este numai în cei ce vieţuiesc în trup şi nu în cei care au plecat de aici doar faptul că aici par a fi sfinţiţi şi cei nevrednici de aceste Taine, pentru că Darurile se primesc cu gura. Fiindcă acolo dacă e cineva nepregătit nu e cu putinţă să se apropie, ci împărtăşirea e cu putinţă numai celor vrednici; dar acest lucru nu adaugă o sfinţire celor vii, ci din contră are pedeapsa ultimă. De aceea lipseşte mult ca acest lucru să fie un avantaj pentru neamul celor vii.

5. Din acelaşi motiv însă devine limpede faptul că împărtăşirea Darurilor Sacre e cu putinţă şi nu are nicio piedică, ba chiar că urmează în chip necesar şi pentru acele suflete. Căci dacă acolo ar exista altceva care să veselească sufletele şi să le dea odihnă, atunci acel lucru ar fi o cinstire pentru cele vrednice de curăţie şi n-ar mai avea în mod necesar nevoie de Masa aceasta. Acum însă ceea ce lucrează toată desfătarea şi fericirea pentru cei care se află acolo, fie că ai numi acest lucru rai, sânuri ale lui Avraam, locuri luminoase, verzi şi răcoritoare, curat de orice durere şi întristare, sau însăşi Împărăţia, nu e nimic altceva decât acel Pahar şi această Pâine.

6. Fiindcă toate acestea sunt Mijlocitorul [*Evr* 8, 6; 9, 12; 12, 24], înainte-mergătorul pentru noi în cele sfinte [*Evr* 6, 20], Singurul Care duce la Tatăl [*Evr* 2, 10; *In* 14, 6], Singurul Soare al sufletelor, Care acum străluceşte şi se împărtăşeşte, cum a voit El Însuşi, celor legaţi de trup, iar atunci va fi văzut şi împărtăşit fără perdele, când „Îl vom

vedea aşa cum este" [*1 In* 3, 2], când va chema vulturii la stârv [*Mt* 24, 28; *Lc* 17, 37], când „se va încinge, îi va culca lângă masă şi venind le va sluji" [*Lc* 12, 37], când va fulgera pe nori [*Mt* 24, 30] şi prin El „drepţii vor străluci ca soarele" [*Mt* 13, 43]. Cei neuniţi cu El cum ştie să lege această Masă e cu desăvârşire cu neputinţă să dobândească acolo odihnă sau să primească ceva bun, fie mic, fie mare.

Sfântul Nicolae Cabasila

Despre viața în Hristos

Cuvântul IV:

Ce desăvârșire îi dă [vieții în Hristos] sfânta cuminecare[1]

1. Să venim după Mir la Masa [Domnului]: aceasta e capătul vieții, iar celor care au ajuns la ea nu le mai lipsește nimic din fericirea căutată. Căci de aici nu mai primim o moarte, un mormânt și comuniunea unei vieți mai bune, ci pe Însuși Cel Înviat, și nu mai e cu putință să primim darurile Duhului, câte ar fi ele, ci pe Însuși Binefăcătorul, pe însuși templul pe care se întemeiază tot ciclul harurilor.

2. Fiindcă El este în fiecare din Taine, căci în El suntem unși și spălați, și El este Ospățul nostru, dar e unit cu cei asupra cărora s-au săvârșit aceste rituri și le dă cele ale Sale nu tuturor în același mod, ci atunci când spală, eliberează lutul de răutate, îl replăsmuiește și pune în el forma Lui, iar când unge, îl face lucrător al lucrărilor Duhului, a căror vistierie S-a făcut El Însuși din pricina trupului. Dar atunci când duce la Masă și dă spre mâncare Trupul Său, Îl schimbă întreg pe cel astfel inițiat și-l mută spre deprinderea Lui, iar lutul care primește înfățișarea împăratului nu mai e lut, ci este deja el însuși trup al Împăratului, și nimic mai fericit decât acesta nu poate fi gândit.

---

[1] Trad. după ed. M.-H. Congourdeau: NICOLAS CABASILAS, *La Vie en Christ* I (Sources chrétiennes 355), 1989, p. 262–356.

Că plinătatea şi desăvârşirea vieţii în Hristos
vin din sfânta cuminecare

3. De aceea această Taină e şi ultima, pentru că nu se poate înainta mai departe, nici să i se mai adauge ceva. Căci primul lucru are în chip evident nevoie de cel din mijloc, iar acesta de ultimul. Dar după Euharistie nu mai e lucru spre care să înaintăm, ci oprindu-ne aici trebuie să încercăm să observăm cele prin care ar putea fi salvată până la sfârşit această comoară. Fiindcă atunci când am fost botezaţi, taina a lucrat în noi toate cele ale ei, dar nouă ne mai lipseşte ceva ca să fim desăvârşiţi, căci n-avem încă darurile Duhului Sfânt, care atârnă de preasfântul Mir. Fiindcă în cei botezaţi de Filip nu era încă Duhul Sfânt graţie acestor haruri, ci pentru acestea au mai avut nevoie de mâinile lui Ioan şi Petru, căci zice [Scriptura]: „Acesta [Duhul] nu se pogorâse peste nici unul dintre ei, ci erau doar botezaţi în numele Domnului Iisus. Atunci şi-au pus mâinile peste ei şi au primit Duh Sfânt" [*FA* 8, 16–17].

4. Dar şi atunci când l-am dobândit, şi ritul [Mirungerii] şi-a arătat puterea lui în noi, puterea dată o avem, dar nu e deloc necesar ca şi celelalte [ale noastre] să corespundă Binefăcătorului, ci nu este cu neputinţă nimic din cele pentru care datorăm socoteală, şi nimic nu împiedică şi ca Taina să fi fost săvârşită iar cele date în ea să nu fie stricate şi totuşi să fim lipsiţi de cele de care avem nevoie.

5. Sunt multe mărturii ale acestora. Acest lucru s-a întâmplat pe vremea Apostolilor cu corintenii; căci deşi erau plini de Duh şi profeţeau, vorbeau în limbi şi arătau şi celelalte [cf. *1 Co* 12, 28], erau totuşi atât de departe de a fi desăvârşiţi o dată pentru totdeauna, că nu stăteau departe de invidie, de ambiţii nepotrivite, de certuri şi de alte rele ca acestea. Aceste lucruri li le spune în faţă Pavel: „Sunteţi trupeşti şi umblaţi după om" [*1 Co* 3, 3]. Deşi erau duhovniceşti din partea harurilor, acest lucru nu le era cu nimic de ajuns pentru a scoate tot răul din sufletul lor.

6. Dar în Euharistie nu e nimic din acestea. Căci pe cei în care Pâinea Vieţii s-a făcut lucrătoare şi care prin ea s-au

păzit de moarte, şi care ospătându-se cu ea nici n-au avut, nici n-au adus în ea nimic rău, pe aceştia nimeni nu i-ar putea învinui de aşa ceva. Fiindcă nu se poate, chiar nu se poate ca celebrarea ei să fie întru totul lucrătoare şi în cei iniţiaţi să mai rămână vreo răutate. De ce? Fiindcă faptul că e lucrătoare celebrarea ei înseamnă tocmai că celor care iau parte la ea nu le lipseşte nimic din cele ce se fac. Căci făgăduinţa acestei Mese ne face să locuim în Hristos, iar pe Hristos Îl face să locuiască în noi, fiindcă spune: „În Mine rămâne şi Eu în el" [*In* 6, 56]. Iar dacă Hristos rămâne în noi, ce ne va mai lipsi încă? Ce lucru din cele bune ne-ar mai scăpa? Şi, rămânând în Hristos, ce altceva vom mai putea dori? El este pentru noi şi Locuitor şi Locuinţă, iar noi nu suntem fericiţi, pe de o parte, de această Locuinţă, iar, pe de altă parte, fericiţi pentru că ne-am făcut locuinţă pentru Unul ca Acesta!

7. Căci care din lucrurile bune nu sunt prezente pentru cei ce au această dispoziţie? Ce au în comun cu răutatea cei care au ajuns încă de aici la strălucire? Ce rău ar mai putea sta în picioare în faţa unei grămezi atât de mari de lucruri bune? Ce lucru prezent ar putea rămâne, ce lucru absent s-ar mai putea aduce, atunci când Hristos e atât de riguros unit cu noi şi pătrunde prin toate ale noastre ocupând toate cele dinăuntru şi cele din jurul nostru? Fiindcă împiedică să ne atingă săgeţile care vin spre noi din afară punându-Se înainte din toate părţile, întrucât e o Locuinţă. Iar dacă e în noi ceva rău, îl alungă respingându-l, întrucât e un Locuitor care umple toată Locuinţa Lui.

8. Fiindcă aici nu ne împărtăşim doar din ceva din cele ale Lui, ci de El Însuşi, nu primim în sufletele noastre doar o rază şi o lumină, ci însuşi discul solar, astfel încât locuim în El şi suntem locuiţi de El, ne încingem şi ne îmbrăcăm în El, ne amestecăm cu El şi devenim un duh cu El [*1 Co* 6, 17]. Căci suflet, trup şi toate puterile duhovniceşti devin numaidecât duhovniceşti, pentru că aici un suflet se amestecă cu un Suflet, un trup cu un Trup şi un sânge cu un Sânge. Şi ce rezultă de aici? Cele mai bune le covârşesc ca unele superioare pe cele mai mici, iar cele dumnezeieşti le

domină pe cele omeneşti; şi aşa cum spune Pavel despre înviere: „ce este muritor e înghiţit de viaţă" [*2 Co* 5, 4] şi în continuare: „Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăieşte în mine" [*Ga* 2, 20].

9. O, măreţia acestor taine! Căci este cu putinţă ca mintea lui Hristos să se amestece cu mintea noastră, voinţa Lui cu voinţa noastră, trupul Lui cu trupul nostru, sângele Lui cu sângele nostru. Ce devine mintea noastră când o stăpâneşte mintea dumnezeiască! Ce devine voinţa noastră când o învăluie fericita voinţă! Ce devine ţărâna biruită de focul acela! Că acestea se întâmplă astfel arată Pavel atunci când spune că nu mai are nici mintea, nici voinţa, nici viaţa lui, ci că Hristos a devenit pentru el toate acestea: „Avem mintea lui Hristos" [*1 Co* 2, 16]; şi: „Căutaţi o dovadă că în mine grăieşte Hristos" [*2 Co* 7, 40]; şi: „Cred că am Duhul lui Dumnezeu" [*1 Co* 7, 40]; şi: „Vă iubesc până în măruntaiele lui Iisus" [*Flp* 1, 8] — de unde e evident că avea aceeaşi voinţă cu El —; şi rezumând toate: „Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăieşte în mine" [*Ga* 2, 20].

10. Astfel, spre deosebire de orice altă celebrare, Taina aceasta e desăvârşită şi duce spre însăşi culmea celor bune, fiindcă aici e şi sfârşitul ultim al oricărei sârguinţe omeneşti. Pentru că în ea ne întâlnim cu Dumnezeu, iar Dumnezeu Se uneşte cu noi cu unirea cea mai desăvârşită; căci ce alt contact mai riguros ar putea fi decât faptul de a ne face un duh cu El?

Că dumnezeiasca Euharistie desăvârşeşte şi celelalte Taine, şi că prin ea se face iertarea păcatelor de după Botez

11. De aceea singură dintre celebrări Euharistia oferă desăvârşirea şi celelalte Taine. Le ajută la însăşi celebrarea lor, fiindcă ele nu pot desăvârşi fără ea; le ajută şi după celebrarea lor în cei care le-au primit când e nevoie să fie reîmprospătată raza venită din Taine şi care e amestecată cu întunericul păcatelor.

12. Căci readucerea la o nouă viaţă a celor omorâţi de păcate e un lucru doar al Sfintei Mese. Pentru că nu stă în

puterea omenească să învie pe omul căzut, nici să desfiinţeze cu o dreptate omenească răutatea oamenilor. Fiindcă faptul de a păcătui aduce o ofensă lui Dumnezeu Însuşi, căci zice Scriptura: „Prin încălcarea Legii Îl necinsteşti pe Dumnezeu" [*Rm* 2, 23] şi e nevoie de o virtute mai mare decât cea a omului care să poată desfiinţa învinuirea.

Care e cauza pentru care sârguinţa omenească nu e de ajuns pentru iertarea păcatelor

13. Ca cel mai mic să-l ofenseze pe Cel mai mare e foarte uşor, dar a compensa cu o cinstire ofensa e cu neputinţă, mai cu seamă când Acela îl are pe ofensator dator cu multe şi-l depăşeşte atât de mult încât nu există măsură între ei. Fiindcă este necesar ca acela care desfiinţează învinuirea şi caută să restabilească celui ofensat cinstea care i-a fost luată, să aducă mai multe decât cele datorate, pe unele restituindu-le, iar pe altele adăugându-le pentru contrabalansarea nedreptăţilor pe care le-a suferit. Dar cine ar putea urmări cele mai mari de la cel care nu poate să se apropie nici măcar de cele datorate?

14. De aceea nici un om n-a putut să-L împace pe Dumnezeu cu sine însuşi aducându-I propria sa dreptate; şi aşa nici Legea veche nu putea „desfiinţa duşmănia" [*Ef* 2, 14], tot aşa nici pentru cei ce trăiesc în har nu le-ar putea fi de ajuns pentru această pace sârguinţa lor, fiindcă şi una şi alta sunt lucruri ale puterii oamenilor şi o dreptate omenească. Căci fericitul Pavel numeşte dreptate a oamenilor însăşi Legea: „Fiindcă nu s-au supus dreptăţii lui Dumnezeu căutând să-şi stabilească dreptatea lor" [*Rm* 10, 3], adică Legea veche; pentru că tot ce putea face ea împotriva relelor noastre era să ne pregătească pentru sănătate şi să ne facă vrednici de mâna medicului, căci zice: „Legea s-a făcut pedagogul nostru spre Hristos Iisus" [*Ga* 3, 24], iar fericitul Ioan [Înainte-mergătorul] boteza în vederea Celui ce vine [*FA* 19, 4]. Şi toată filozofia oamenilor şi toată osteneala lor sunt doar nişte anticipări şi pregătiri pentru adevărata dreptate.

Care e cauza pentru care dumnezeiasca Euharistie poate desfiinţa păcatul

15. Aşadar, nouă celor care nu puteam arăta o dreptate proprie şi care să vină de la noi înşine, Însuşi Hristos S-a făcut pentru noi „dreptate de la Dumnezeu, sfinţire şi răscumpărare" [*1 Co* 1, 30], şi „desfiinţează duşmănia în trup" [*Ef* 2, 14], şi împacă pe Dumnezeu cu noi [*Rm* 5, 10; *2 Co* 5, 18], nu numai cu natura umană în comun, nici numai atunci când a murit, ci de fiecare dată pe fiecare om în parte, odinioară fiind răstignit, iar acum ospeţindu-ne împărăteşte de fiecare dată când o cerem, părându-ne rău de păcatele pe care le-am făcut. Pentru că El singur a putut da Celui Care L-a născut toată cinstea datorată şi a putut da socoteală de cinstea care I-a fost luată, primul lucru făcându-L prin viaţa Sa, iar pe cel de-al doilea prin sfârşitul Său. Căci aducându-I cu mai mare pregătire drept contrabalansare a ofensei noastre moartea cu care a murit pe cruce pentru slava Tatălui [cf. *In* 12, 28; 13, 31], Îi redă cu mult mai mult cinstea pe care I-am luat-o prin păcatele noastre; iar prin viaţa Lui I-a dat toată cinstea şi, precum se cuvenea, L-a cinstit pe Acela iar Tatăl a fost cinstit [de El].

16. Căci afară de multele şi marile fapte pe care le-a arătat, şi care aveau cea mai mare cinste faţă de Tatăl, pe de o parte ducând o viaţă curată de orice păcat, iar pe de altă parte prin cele prin care a păzit în chipul cel mai riguros şi desăvârşit legile Lui, nu numai prin cele pe care le-a lucrat El Însuşi, căci zice: „Poruncile Tatălui Meu le-am păzit" [*In* 15, 10], dar şi prin cele pe care le-a legiuit pentru viaţa oamenilor, El Singur arătând şi sădind pe pământ filozofia cea cerească, încă şi prin minunile a căror cauză a vestit-o că e Tatăl [*In* 14, 10], pe lângă toate acestea cine nu ştie oare că şi numai însuşi faptul de a fi ajuns împreună cu oamenii şi de a fi fost unit într-un mod atât de riguros cu trupul, arătând în modul cel mai exact şi clar bunătatea şi prietenia faţă de oameni a Celui ce L-a trimis, a dat Acestuia slava care I se cuvenea? Căci dacă bunătatea trebuie măsurată cu facerea de bine, iar Dumnezeu a făcut în economia Sa atâta bine neamului omenesc, încât n-a cruţat nimic din cele ce duceau la aceasta [*Rm* 8, 32], ci a pus toată bogăţia în firea Acestuia, „căci în El locuieşte toată plinătatea Dumnezeirii în chip trupesc" [*Col* 2, 9], e evident că în Mântuitorul am cunoscut hotarul ultim al prieteniei faţă de oameni a lui Dumnezeu, iar prin cele pe care le-a lucrat El Singur i-a învăţat pe oameni cum anume „a iubit Dumnezeu lumea" [*In* 3, 16] şi câtă e purtarea Lui de grijă faţă de neamul omenesc. De aceea tot de aici îl aduce şi pe Nicodim la cunoaşterea prieteniei faţă de oameni a Tatălui şi face din aceasta un semn suficient al bunătăţii Lui infinite şi spune: „Aşa de mult a iubit Dumnezeu lumea, încât pe Fiul Său Unul-Născut L-a dat, ca tot cel ce crede în El să nu piară, ci să aibă viaţă veşnică" [*In* 3, 16].

17. Căci dacă Tatăl nu poate da haruri mai mari sau mai frumoase decât cele pe care le-a pus în firea noastră la pogorârea Unului-Născut, e evident că nu i s-ar putea oferi o mai mare slavă pentru bunătatea şi prietenia Lui faţă de oameni decât cea pe care a putut-o primi de acolo [din această pogorâre]. De aceea în acest mod Mântuitorul Îl cinsteşte prin El Însuşi pe Tatăl într-un chip vrednic de El Însuşi şi de Cel care L-a născut. Căci cinstirea lui Dumnezeu ce altceva ar putea fi decât faptul de a se arăta ca fiind deosebit de bun? Aceasta e slava care I se datora de mult, dar care nu-i putea fi adusă de niciun om. De aceea spune: „Dacă sunt tată, unde e slava Mea?" [*Mal* 1, 6]. Căci numai Unul-Născut a putut salva toate cele ce reveneau pe drept cuvânt Tatălui. Aşadar, pentru a arăta că numai El putea duce la bun sfârşit această luptă, atunci când a sfârşit orice lucru [*In* 17, 4] faţă de Tatăl pe care-L cinstise astfel, a zis: „Eu Te-am preamărit pe pământ, am arătat numele Tău oamenilor" [*In* 17, 4. 6]. Şi pe drept cuvânt.

18. Fiindcă e Cuvânt Care poartă înfăţişarea exactă a Celui ce L-a născut, „strălucire a slavei şi întipărire a ipostasei Sale" [*Evr* 1, 3], iar când prin cele prin care a intrat în contact intim cu un trup s-a făcut înţeles de cei ce trăiesc prin simţuri, atunci a făcut cunoscută toată buna voinţă a Minţii Care L-a rostit; căci spre acest înţeles duce, socot, ceea ce

a zis Mântuitorul lui Filip care a cerut să vadă pe Tatăl: „Cine M-a văzut pe Mine, a văzut pe Tatăl" [*In* 14, 9] şi de aceea spune Isaia: „Şi se cheamă numele Lui înger de mare sfat" [*Is*9, 5].

19. Nelăsând deci astfel deoparte nimic din cele ce privesc slava Tatălui, Unul-Născut surpă zidul din mijloc al duşmăniei [*Ef* 2, 14] şi dezleagă pe om de învinuirile aduse împotriva lui. Dar pentru că Iisus cel dublu L-a cinstit pe Tatăl prin cealaltă din naturile Lui, şi anume prin umanitatea noastră, şi din trupul şi din sângele Său am împletit acea minunată cunună de slavă Tatălui, de aceea singurul leac al păcatului e Trupul lui Hristos şi singura dezlegare a greşelilor e Sângele Lui.

20. Căci de aceea S-a şi alcătuit de la început: ca să-L slăvească pe Tatăl, şi cum spune Mântuitorul Însuşi: „De aceea M-am născut şi de aceea am venit în lume" [*In* 18, 37] şi tot restul timpului orice lucru pe care l-a săvârşit [*In* 17, 4] poartă numai spre aceasta, şi numai pentru aceasta a răbdat chin în chip deosebit. Fiindcă acest trup a devenit o vistierie a plinătăţii Dumnezeirii [*Col* 2, 9] şi El, Care nu gustase niciun păcat, a împlinit toată dreptatea şi L-a vestit celor de un neam cu El pe Tatăl, Care era necunoscut, atât prin cele pe care le-a spus, cât şi prin cele pe care le-a arătat. Acesta este Trupul junghiat pe cruce şi care, aducându-se spre junghiere, s-a temut, a fost în luptă şi a şiroit de sudoare, care a fost predat, a fost prins şi adus judecătorilor fără de lege şi care, cum spune Pavel, „a dat înaintea lui Ponţiu Pilat bună mărturie" [*1 Tim* 6, 13], iar drept pedeapsă a mărturisirii Sale i s-a dat moartea Sa, şi încă moarte pe cruce [*Flp* 2, 8], care a primit lovituri de bici pe spate, piroane în mâini şi în picioare şi suliţă în coastă, şi a suferit dureri fiind biciuit şi chinuri când a fost pironit. Şi acest Sânge care izvora din rănile Lui a făcut să se stingă soarele şi să se clatine pământul, a sfinţit aerul şi a spălat toată lumea de murdăria păcatului.

21. De aceea, aşa cum legea scrisă avea nevoie de legea duhovnicească, întrucât cea care era nedesăvârşită avea nevoie de cea desăvârşită, şi ceea ce nu-l putea arăta desă-

vârşit pe cel ce o realiza avea nevoie de cea care putea să-l arate astfel, în acelaşi mod şi chinurile, sudorile şi lacrimile celor care imploră harul pentru păcatele pe care le-au făcut după baia [Botezului] au nevoie de Sângele Noului Testament şi de Trupul junghiat, fără de care nimic din acelea nu le e de niciun folos.

22. Iar dumnezeiescul Dionisie spune că înseşi celebrările sfinte n-ar fi desăvârşite şi n-ar putea lucra cele ale lor dacă nu li s-ar adăuga Ospăţul sfânt[2]. Cu greu s-ar putea crede că osteneala şi dreptatea oamenilor ar putea dezlega păcatele şi săvârşi unele ca acestea. De altfel şi dintre Taine, una singură, aceasta, îi poate dezlega de orice pedeapsă datorată lui Dumnezeu Judecătorul pe cei cărora le pare rău de păcatele pe care le-au făcut şi care s-au mărturisit preoţilor. Prin urmare, nici aceasta n-ar putea fi lucrătoare, dacă aceştia n-ar lua parte la Ospăţul sfânt.

23. De aceea ne spălăm o singură dată, dar de Masă ne apropiem de multe ori: pentru că, fiind oameni, se întâmplă să-L rănim pe Dumnezeu în fiecare zi, iar cei care încearcă să desfiinţeze această învinuire au nevoie de pocăinţă, de chinuri şi de trâmbiţarea păcatului lor; dar acestea n-ar putea lucra împotriva păcatului decât dacă li s-ar adăuga singurul leac al relelor omeneşti.

24. Căci aşa cum, atunci când este altoit pe măslinul sălbatic, măslinul bun îl schimbă o dată pentru totdeauna în el însuşi, iar rodul lui nu mai are nimic cu un măslin sălbatic [*Rm* 11, 17–24], în acelaşi mod şi dreptatea oamenilor nu duce la nimic prin ea însăşi, dar a celor uniţi cu Hristos şi ajunşi părtaşi ai Trupului şi Sângelui Lui poate face îndată lucrurile bune cele mai mari: iertarea păcatelor şi moştenirea Împărăţiei, care sunt roada dreptăţii lui Hristos.

25. Căci aşa cum de la Sfânta Masă ni se dă Trupul lui Hristos, un trup alcătuit din cele mai bune lucruri şi care biruie totul, aşa şi aici urmează că dreptatea noastră devine o dreptate hristoformă. Fiindcă cuvântul: „Trup al lui Hristos suntem şi mădulare fiecare în parte" [*1 Co* 12, 27]

[2] DIONISIE AREOPAGITUL, *Despre ierarhia bisericească* III, 1.

nu trebuie înţeles ca spus numai cu privire la trup, ci cu mult mai multă dreptate această comuniune trebuie atribuită sufletului şi lucrării lui; întrucât şi cuvântul: „Cine se lipeşte de Domnul e un duh cu El" [*1 Co* 6, 17] arată că această comuniune şi concrescenţă se constituie mai ales la nivelul minţii şi al sufletului.

26. Căci de aceea n-a îmbrăcat numai un trup, ci a luat şi un suflet şi o minte şi o viaţă şi tot ce-i omenesc, ca să se poată uni cu noi întru toate şi să pătrundă în noi prin toate şi să ne desfacă în El Însuşi, legând toate cele ale Sale cu cele ale noastre. De aceea nu se poate armoniza şi lipi de cei păcătoşi: pentru că numai în aceasta n-avem nimic în comun cu El. Fiindcă toate celelalte le-a primit de la noi cu prietenie faţă de oameni şi Se uneşte cu noi cu şi mai mare prietenie faţă de oameni. Căci pe de o parte Dumnezeu S-a pogorât pe pământ, iar pe de altă parte ne-a ridicat de acolo; pe de o parte, S-a înomenit, iar, pe de altă parte, l-a îndumnezeit pe om. Primul lucru eliberează simplu natura de reproşuri biruind păcatul într-un trup şi un suflet, iar celălalt dezleagă de păcate pe fiecare om şi-l uneşte cu Dumnezeu, iar acestea arată o mai mare prietenie faţă de oameni decât acelea. Căci întrucât nu era cu putinţă să ne împărtăşim de la El urcându-ne la El, împărtăşeşte El cele ale noastre pogorându-Se la noi, şi este concrescut atât de riguros cu cele pe care le-a luat, încât ni Se comunică pe Sine Însuşi prin cele pe care le-a luat de la noi, şi aşa împărtăşindu-ne de un trup şi un sânge omenesc Îl primim în sufletele noastre pe Dumnezeu Însuşi, un Trup şi un Sânge al lui Dumnezeu, un suflet, o minte şi o voinţă a lui Dumnezeu, cu nimic mai prejos decât cele omeneşti.

27. Căci acest leac al neputinţei mele trebuia să fie şi una, şi alta. Pentru că dacă ar fi numai Dumnezeu, nu s-ar putea uni cu mine aşa, căci cum s-ar fi putut face atunci Ospăţ pentru noi? Dacă ar fi numai ceea ce suntem noi, n-ar putea lucra aşa. Acum însă e amândouă acestea: şi ca om se uneşte şi sădeşte împreună cu oamenii de un neam cu el, iar ca Dumnezeu poate ridica firea, o poate pune în mişcare şi muta la Sine Însuşi. Căci atunci când se întâlnesc, pute-

rile mai mari nu le lasă pe cele mai mici să rămână la ale lor, şi atunci când întâlneşte focul, fierul nu mai are nimic din fier, iar când vine focul, pământul şi apa îşi schimbă proprietăţile lor cu cele ale focului. Iar dacă la puterile de acelaşi gen cele mai mari lucrează astfel asupra celor mai mici, ce trebuie gândit despre acea putere suprafirească?

28. Este evident aşadar că, pe de o parte, Hristos Se revarsă şi amestecă pe Sine Însuşi cu noi, iar, pe de altă parte, că ne schimbă şi ne preface în El Însuşi ca o mică picătură de apă vărsată într-un ocean de mir nesfârşit. Căci atât de mari lucruri poate face mirul asupra celor peste care cade, încât nu numai că îi arată pur şi simplu înmiresmaţi şi revărsând mir, ci însăşi deprinderea lor devine bună mireasmă, şi încă bună mireasmă a Însuşi Mirului care s-a vărsat pentru noi [*Cânt* 1, 13], căci zice Scriptura: „Suntem bună mireasmă a lui Hristos" [*2 Co* 2, 15].

29. O astfel de putere şi har are acest Ospăţ pentru cei iniţiaţi în el, dacă apropiindu-ne de el curaţi de orice răutate nu introducem mai apoi în ei nicio răutate; căci dacă suntem aşa şi pregătiţi, nimic nu-L împiedică pe Hristos să Se unească cu noi în chip atât de exact.

Că nunta tainică în care Mirele e Hristos constă în sfânta cuminecare

30. „Taina aceasta mare este", spune Pavel [*Ef* 5, 32] exaltând această unire. Căci aceasta e nunta cea mult cântată, în care preacuratul Mire Îşi duce drept mireasă feciorelnică Biserica [*2 Co* 11, 2]. Fiindcă aici „hrăneşte" Hristos [*Ef* 5, 29] corul celor din jurul Lui şi numai prin această Taină „suntem trup din trupul Lui şi oase din oasele Lui" [*Fc* 2, 32]. Acestea însă sunt cele prin care Apostolul definind nunta arată că Mirele e Hristos [cf. *Ef* 5, 22–32], iar Ioan [Înaintemergătorul], care-i aduce mireasa, spune că Îşi are mireasa Lui [*In* 3, 29].

Că sfânta cuminecare oferă fiecăruia din cei ce se apropie de ea cele de care are nevoie spre mântuire, şi că fără ea nu putea fi desfiinţată legea trupului

31. Această Taină e o lumină pentru cei deja curăţiţi, o curăţire pentru cei care se curăţesc şi un antrenor pentru cei ce luptă împotriva celui rău şi a patimilor. Căci pentru cei dintâi nu le mai rămâne nimic altceva decât să primească „Lumina lumii" [*In* 8, 12] ca un ochi care a lepădat urdoarea, dar pentru cei care au încă nevoie de ceva care să poată să-i cureţe ce alt lucru curăţitor ar mai putea fi? „Căci sângele Fiului lui Dumnezeu ne curăţă de orice păcat", spune Ioan cel iubit îndeosebi de Hristos [*1 In* 1, 7]. Iar biruinţa împotriva celui rău cine nu ştie că a câştigat-o singur Hristos, al Cărui trup e singurul triumf împotriva păcatului, şi prin acesta, în care El Însuşi a pătimit şi a biruit fiind ispitit [*Evr* 2, 18], poate să-i ajute şi pe cei războiţi?

32. Căci întrucât carnea nu avea nimic comun cu viaţa duhovnicească, sau mai bine zis aceea era foarte ostilă şi duşmănoasă acesteia, „căci pofteşte împotriva duhului" [*Ga* 5, 17], de aceea a fost inventată o carne împotriva cărnii, carnea duhovnicească împotriva cărnii de ţărână [cf. *1 Co* 15, 44–49], legea carnală e desfiinţată de legea unei cărni şi o carne se supune duhului şi îl ajută împotriva legii păcatului.

33. Căci de aceea nimănui nu-i era cu putinţă să ducă viaţa duhovnicească atunci când această fericită carne nu se închegase, când însăşi legea, deşi nu avea o mare filozofie, nu era păzită şi nu avea nicio putere asupra oamenilor, dat fiind că firea noastră venea în ajutorul părţii mai rele; căci zice Scriptura: „Legea era neputincioasă din pricina cărnii" [*Rm* 8, 3] şi avea nevoie de altă carne care să-i poată salva tăria; „căci lucrul era cu neputinţă Legii, întrucât era neputincioasă din pricina cărnii, Dumnezeu trimiţând pe Fiul Său întru asemănarea cărnii păcatului a osândit în carnea Lui păcatul" [*Rm* 8, 3].

34. Din aceste pricini avem nevoie mereu de această carne şi ne bucurăm încontinuu de această Masă, pentru ca legea Duhului să fie lucrătoare în noi şi să nu mai fie niciun

loc pentru viaţa cărnii, nici să aibă vreun prilej să fie trasă la pământ ca şi corpurile grele când sunt lăsate de ceea ce le susţine.

Fiindcă această Taină e desăvârşită în toate privinţele şi nu e nimic care să le mai lipsească celor iniţiaţi şi pe care să nu li-l ofere în chip deosebit.

35. Dar întrucât răutatea materiei nu lasă pecetea să rămână nemişcată „căci avem această comoară în vase de lut" [*2 Co* 4, 7], de aceea ne bucurăm nu o dată, ci necontenit de acest leac: olarul trebuie să stea pururea lângă lut şi să-i redea forma atunci când acesta se tulbură, iar noi trebuie să profităm încontinuu de mâna medicului care să vindece materia înmuiată şi să îndrepte voinţa înclinată, ca nu cumva moartea să dea peste noi pe neaşteptate; căci zice Scriptura: „Sângele lui Hristos curăţă conştiinţa noastră de fapte moarte, ca să adorăm pe Dumnezeul Cel Viu" [*Evr* 9, 14].

Că adorarea lui Dumnezeu în Duh şi Adevăr e operă a sfintei cuminecări

36. Căci viaţa adevărată ne-o trage de la acea fericită inimă spre noi puterea Sfintei Mese, şi de aici ne vine şi puterea de a-L adora pe Dumnezeu în chip curat. Căci dacă adorarea curată a lui Dumnezeu e faptul de a ne supune, de a asculta şi de a face toate puşi în mişcare de El, nu ştiu când ne-am putea supune mai bine lui Dumnezeu, decât atunci când devenim mădulare ale Lui. Căci cui ar putea cineva porunci mai mult decât porunceşte capul mădularelor trupului? Căci deşi orice altă sfântă celebrare îi face pe cei iniţiaţi mădulare ale lui Hristos, Pâinea Vieţii ne dă aceasta într-un chip şi mai desăvârşit. Căci aşa cum mădularele sunt vii din pricina capului şi a inimii, tot aşa El zice: „Cine Mă mănâncă pe Mine, acela va fi viu prin Mine" [*In* 6, 57].

37. Căci suntem vii şi prin mâncare, dar celebrarea aceasta nu are acest mod. Fiindcă mâncarea întrucât nu e vie, hrana nu ne-ar putea aduce viaţă prin ea însăşi; dar prin faptul că ajută vieţii inerente corpului, pare celor ce vin

spre ea cauză a vieţii. Dar Pâinea Vieţii este ea însăşi vie şi prin ea cei cărora li se dă sunt vii cu adevărat. De aceea hrana se transformă în cel care o mănâncă, iar peştele, pâinea şi orice alt aliment se transformă în sânge omenesc, dar aici lucrurile stau cu totul din contră. Căci Însăşi Pâinea Vieţii îl pune în mişcare pe cel ce se hrăneşte cu ea, îl schimbă şi transformă în Ea Însăşi şi — lucru care revine în mod normal inimii şi capului — ne mişcăm şi suntem vii [*FA* 17, 28] în funcţie de ea, întrucât are viaţa. Lucru pe care vrând să-l arate Însuşi Mântuitorul, şi anume că El nu ne aduce viaţa la modul alimentelor, ci ne-o insuflă având-o El Însuşi şi dă viaţa ca o inimă sau un cap mădularelor, s-a numit pe Sine Însuşi Pâine Vie [*In* 6, 51] şi spune: „Cine Mă mănâncă pe Mine va fi viu şi el prin Mine" [*In* 6, 57].

38. Apare, aşadar, că închinarea şi adorarea curată a lui Dumnezeu în Duh şi Adevăr [*In* 4, 23–24] e operă a Sfintei Mese, nu numai pentru că de la aceste Taine ne vine şi faptul de a fi mădulare ale lui Hristos şi de a I ne supune în acest mod, ci şi pentru că, fiind morţi, n-am putea adora un Dumnezeu viu şi pentru că e cu neputinţă să fim vii şi eliberaţi de fapte moarte, dacă nu ne ospătăm pururea din acest Ospăţ [cf. *Evr* 9, 14]. Căci aşa cum „Dumnezeu fiind Duh, şi cei ce se închină Lui trebuie să I se închine în Duh şi Adevăr" [*In* 4, 24], tot aşa cei care au ales să adore pe Cineva Viu se cuvine să fie vii, „căci Dumnezeu nu este un Dumnezeu al morţilor, ci al viilor" [*Mt* 22, 32].

39. Aşadar a-L adora pe Dumnezeu înseamnă şi a vieţui potrivit dreptei raţiuni şi în vederea virtuţii, dar acesta ar putea fi şi lucrul unor robi, căci spune [Hristos]: „Când aţi făcut toate acestea spuneţi: Slugi netrebnice suntem" [*Lc* 17, 10]. Adorarea însăşi aparţine însă numai fiilor, iar noi suntem chemaţi nu în corul robilor, ci în cel al copiilor [cf. *Ga* 4, 7].

40. De aceea suntem părtaşi ai cărnii şi sângelui Său, căci zice: „Copiii s-au făcut părtaşi cărnii şi sângelui" [*Evr* 2, 14]. Căci aşa cum, pentru ca să devină tată al nostru şi să poată spune cuvântul: „Iată Eu şi copilaşii pe care Mi i-a dat Dumnezeu" [*Evr* 2, 13; cf. *Is* 8, 18], Acela S-a făcut părtaş

cu noi cărnii şi sângelui, tot aşa şi noi, ca să devenim copiii Lui, e necesar să ne împărtăşim de cele ale Lui; şi în acest mod prin această celebrare devenim nu numai mădulare ale Lui, ci şi copii ai Lui, ca să-L adorăm supuşi de bunăvoie şi cu voinţă voluntară ca şi copiii, dar şi în mod riguros ca mădularele. Adorarea e atât de minunată şi atât de suprafirească, încât e nevoie şi de o imagine şi de alta, şi de cea a fiilor şi de cea a mădularelor, întrucât nici una nu e de ajuns să arate ceea ce este ea.

41. Căci ce lucru minunat ar fi să fim puşi în mişcare de Dumnezeu ca nişte mădulare care nu au nicio mişcare de la ele însele? Şi ce lucru mare ar fi să ne supunem Părintelui duhurilor ca şi părinţilor trupului? Dar ambele la un loc sunt un lucru suprafiresc: atunci când, salvându-ne autonomia raţiunii ca şi copiii, ne putem supune ca şi mădularele.

Că înfierea prin har şi adopţia de către Dumnezeu au loc în sfânta cuminecare

42. Şi acesta este lucrul lăudatei în imne înfieri, care nu stă numai pe o glăsuire, ca la oameni, şi a cărei cinste merge numai până la aceasta. Căci la noi [oamenii] cei făcuţi fii au în comun cu cei născuţi fii doar numele de fii, iar tatăl le este comun numai până la acest nume, fiindcă nu există nici o naştere, nici dureri de naştere. Aici însă există cu adevărat o naştere şi o comuniune cu Unul-Născut, nu numai una a numelui, ci una a realităţilor însele, a sângelui, a trupului şi a vieţii. Căci ce lucru mai mare este decât atunci când Tatăl Însuşi recunoaşte în noi mădularele Unului-Născut, când găseşte pe feţele noastre însăşi forma Copilului Său, căci spune [Scriptura]: „Ne-a prehotărât [predestinat] să fim conformi icoanei Fiului Său" [*Rm* 8, 29].

Că cei adoptaţi potrivit acestei înfieri au cu Hristos o legătură mai strânsă şi mai firească decât cu cei care i-au născut

43. Dar ce mai vorbesc despre filialitatea făcută [adoptivă], când [cea prin har] e mai strânsă, mai firească şi mai

înrudită decât însăşi cea naturală, şi cei născuţi astfel sunt fii ai lui Dumnezeu mai mult decât ai celor care i-au născut, tot atât de mult cu cât sunt mai mult fii ai acelor [care i-au născut] decât ai celor care şi i-au făcut ai lor [prin înfiere]? Căci ce este ceea ce-i face, pe adevăraţii părinţi, părinţi pentru noi? Faptul că avem această carne din carnea lor şi viaţa noastră s-a constituit din sângele lor. Acest lucru e valabil şi pentru Mântuitorul: „Suntem carne din carnea Lui şi oase din oasele Lui [cf. *Fc* 2, 23], dar mare e distanţa între aceste două comuniuni.

44. Căci în cele naturale sângele de acum al copiilor nu mai este cel al celor care i-au născut, ci era al acelora înainte de a fi al copiilor, şi ceea ce face neamul e faptul că ceea ce e acum al acestora era mai înainte al acelora. Dar opera celebrării [euharistice] e faptul că sângele prin care suntem vii acum e Sângele lui Hristos, şi carnea pe care taina o încheagă în noi e Trupul lui Hristos, şi pe lângă aceasta comune sunt mădularele şi comună e şi viaţa.

45. Aceasta e adevărata comuniune, când acelaşi lucru e prezent în acelaşi timp în două făpturi, fiindcă atunci când îl are fiecare, dar acum unul, acum celălalt, ele n-ar putea avea între ele o comuniune, ci mai degrabă o distanţă. Fiindcă nu există ceea ce le leagă, pentru că ceea ce are fiecare singur nu e prezent în acelaşi timp în amândoi; de aceea nici nu au comuniune cu adevărat între ei, nici n-au avut vreodată o comuniune, ci faptul că acelaşi lucru a fost mai întâi al unuia, iar acum al altuia are doar o icoană a unei comuniuni. Căci aşa cum n-ar putea fi cineva colocatar cu cel care locuieşte în aceeaşi casă, dacă ar locui în ea după acela, nici nu e părtaş cumva al stăpânirii, treburilor şi grijilor cel care le-a primit de la altul ci, pe lângă faptul că locuieşte în acelaşi loc şi se ocupă de aceleaşi treburi, mai trebuie să se folosească de ele în acelaşi timp, în acelaşi mod şi aici n-am putea avea în comun carnea şi sângele cu cei care ne-au născut, pentru că nu le împărtăşesc cu noi în acelaşi timp; dar avem comuniune cu adevărat cu Hristos, cu Care avem în comun toate, şi trup şi sânge şi mădulare.

46. Iar dacă ceea ce îi face pe copiii e faptul de a avea în comun carnea şi sângele, e evident că prin Sfânta Masă ne facem mai înrudiţi cu Mântuitorul decât avem înrudire prin natură cu cei care ne-au născut; şi El nu ne părăseşte ca aceia odată ce ne-a dat viaţă şi ne-a alcătuit, ci e prezent şi unit cu noi pururea, şi ne dă viaţă şi ne alcătuieşte prin însăşi această prezenţă.

47. Pe cei ce s-au depărtat de cei ce i-au născut nimic nu-i împiedică să supravieţuiască, dar celor distanţaţi de Hristos nu le mai rămâne nimic altceva decât moartea. Şi de ce să nu spun şi mai mult? Nu e cu putinţă ca fiii să se constituie pe ei înşişi pentru ei înşişi dacă nu se distanţează de cei care i-au născut, şi acest lucru se face încă de la început împărţindu-i pe unii faptul că nasc, iar pe alţii acela că sunt născuţi. Dar la aceste Taine filialitatea stă tocmai în faptul de a fi împreună şi a avea comuniune, iar distanţarea înseamnă aici a se distruge şi a nu mai fi.

48. Aşadar, dacă numele de înrudire vrea să însemne o comuniune, şi el îi desemnează, cred, pe cei uniţi printr-un sânge comun, atunci n-ar putea fi decât o singură comuniune şi o singură înrudire şi filialitate: cea prin care avem comuniune cu Hristos. De aceea ele ascund până şi naşterea naturală atunci când au loc în aceiaşi subiecţi; căci zice [Scriptura]: „Iar câţi L-au primit şi cărora le-a dat putere de a se face copii ai lui Dumnezeu, nu s-au născut din sânge" [cf. *In* 1, 12], deşi au fost născuţi, cei care i-au născut erau carne şi acea naştere a fost anterioară acestei naşteri, dar cea de-a doua a dominat-o până într-atât pe cea veche, încât nu mai e nici urmă, nici nume al aceleia. Şi aşa, introducând omul nou, Sfânta Pâine îl smulge din rădăcină şi îl aruncă afară pe cel vechi [cf. *Col* 3, 9–11; *Ef* 4, 24].

49. Fiindcă aceasta e opera sfintei Mese, „căci cei ce L-au primit, zice Scriptura, nu s-au născut din sânge" [*In* 1, 12]. Dar când anume Îl primim? Să recunoaştem expresia „Luaţi" [*Mt* 26, 26] şi despre care anume din taine este spusă. Căci este evident că prin această glăsuire suntem chemaţi la Ospăţul în care-L luăm cu adevărat pe Hristos în mâini,

Îl primim în gură, Îl amestecăm cu sufletul, Îl unim cu trupul şi-L amestecăm cu sângele nostru.

50. Şi la aceasta se adaugă şi faptul că Îl primim pe bună dreptate; căci pentru cei care-L primesc şi Îl ţin astfel pe Mântuitorul până la sfârşit, El Însuşi este un Cap care armonizează, iar aceia sunt mădulare cuviincioase ale Lui; şi era logic ca mădularele să se nască cu aceeaşi naştere ca şi capul. Căci acea carne [a Mântuitorului] „nu e nici din sânge, nici dintr-o voinţă a cărnii, nici dintr-o voinţă a unui bărbat, ci de la Dumnezeu" [*In* 1, 13] Duhul Sfânt; căci „ceea ce s-a născut în ea este de la Duhul Sfânt" [*Mt* 1, 20]. Era deci verosimil ca şi mădularele să se nască în acelaşi mod acolo unde însăşi naşterea capului a fost naşterea acestor fericite mădulare; căci constituirea mădularelor a fost însăşi naşterea capului.

51. Iar dacă pentru fiecare începutul vieţii e o naştere, iar începutul vieţii e faptul de a se naşte, întrucât Hristos e viaţa celor ce se alipesc de El, ei înşişi se nasc atunci când Hristos a intrat şi S-a născut în viaţa aceasta.

52. Atât de mare e grămada de lucruri bune care ne vine de la această sfântă Masă: scapă de pedeapsă, alungă ruşinea care vine de la păcat, restabileşte frumuseţea, leagă de Hristos Însuşi mai riguros decât legăturile naturale: într-un cuvânt, ne face desăvârşiţi în adevăratul creştinism în chip mai deosebit decât orice altă celebrare.

De ce Taina Mesei, care e mai desăvârşită decât Botezul, nu-l replăsmuieşte pe cel ce a păcătuit, nici nu-l curăţă fără chinuri, cum face Botezul?

53. Aici însă multora le-a venit mirarea cu privire la această taină, de ce dacă e mai desăvârşită decât toate pare să aibă mai puţin decât Botezul puterea de a dezlega de vină, deşi e mai mare decât el; căci acela o face fără chinuri, dar aceasta numai dacă îi premerg chinuri. Şi acolo nu este nicio deosebire a celor ce s-au curăţit faţă de cei care n-au primit vreo întinare de la început, dar în mulţi din cei ce vin la Ospăţ sunt urmele păcatelor făcute.

54. Pentru a vorbi mai exact trebuie să distingem între cele patru lucruri care se văd în cei ce păcătuiesc: cel care a lucrat păcatul, actul rău, pedeapsa pentru el şi înclinarea sădită de aici în suflet. De actul rău cel care l-a lucrat trebuie să se elibereze de la sine şi să înceteze a-l mai face înainte de a veni la baia [Botezului]; toate celelalte însă le face Botezul scoţându-le din mijloc o dată pentru totdeauna fără ca nimeni să facă nimic: desfiinţează pedeapsa, boala şi însuşi păcatul, fiindcă acesta moare în ape, şi cel pe care-l redă baia [Botezului] e un om nou.

55. Iar pe cel care ar primi-o mâhnit şi chinuit Sfânta Pâine îl iartă în chip vrednic de vina păcatelor şi îi spală sufletul de reaua deprindere, dar nu-l omoară, căci nu ştie să replăsmuiască de sus. Şi numai acest element al păcatului îl lasă neclintit şi-i îngăduie să rămână, nu ca pe unul vinovat, dar totuşi ca pe însuşi cel care a îndrăznit păcatul. Sunt însă şi unii care mai poartă semnele bolii şi cicatricele vechilor lor lovituri, în cazul în care s-au îngrijit mai puţin decât s-ar fi cuvenit de rănile lor şi n-au adus pregătirea sufletului lor corespunzătoare puterii leacului.

56. Se deosebeşte de acela şi în curăţire, pentru că ea nu-l îneacă pe păcătos şi nu-l replăsmuieşte, precum şi pentru că îl curăţă numai, lăsându-l să rămână, şi acest lucru nu-l avem fără chinuri. Dar acestea n-au nimic de-a face cu celebrarea, ci cu însăşi natura lucrului, potrivit căreia cei vinovaţi trebuie curăţiţi, aici spălându-i, iar acolo ospătându-i.

Că de aceea primim la Botez puterile de a lucra, ca să le punem în lucrare

57. Iar despre faptul că e nevoie de chinuri spun aceasta: Botezul, care primeşte făpturi încă nealcătuite şi care n-au încă nicio putere de a lucra binele, nu în zadar face toate acestea pe degeaba şi n-are nevoie de la noi de nimic, întrucât nici n-am putea aduce de la noi nimic. Dar Masa, care ne este pusă înainte când suntem deja alcătuiţi şi vii şi ne putem fi de ajuns nouă înşine, ne lasă să ne folosim de această putere şi de armele date, precum şi de a urmări

binele nu duşi, nici târâţi, ci avântându-ne şi puşi în mişcare de noi înşine ca unii care ştim să alergăm.

58. Căci de ce era nevoie să primim puterea de a face, dacă nu trebuia să ne folosim de ea? De ce să învigorăm şi să înarmăm pe cel ce urmează să doarmă acasă? Dacă nu era un timp de lupte şi de chinuri [osteneli] nici la început pentru cei născuţi, nici mai apoi pentru cei ce vor să se curăţească, nu văd când ne-am putea fi de folos nouă înşine şi care ar putea fi lucrul unor oameni lipsiţi de alergările pentru virtute; sau, mai bine zis, nu văd ce altceva mai rău ar putea fi pentru lucrul acesta al nostru atunci când nu mai e niciun lucru lăudabil pe care să-l făptuim şi avem sufletul lucrând în fiecare clipă răul.

59. De aceea trebuie să li se îngăduie oamenilor un loc al faptelor şi un timp al luptelor pentru cei ce au primit deja de la Taine faptul de a fi bărbaţi desăvârşiţi şi care pot lucra lucrul cuvenit firii şi care, când se va arăta ziua pe care a făcut-o Domnul [*Ps* 117, 24], nu dorm, ci trec la fapte, şi cum spune David, „omul iese la lucrul său şi la lucrarea lui până seara" [*Ps* 103, 23]. Căci aşa cum după această zi „vine noaptea, când nimeni nu mai poate să lucreze" [*In* 9, 4], tot aşa şi înaintea ei era un timp în care era o neputinţă desăvârşită de a făptui şi nimeni nu ştia încotro să meargă, întrucât pe pământ era încă noapte „în care, spune Scriptura, cine umblă nu ştie unde se duce" [*In* 12, 35].

60. Dar după ce a răsărit soarele şi raza lui se revarsă pretutindeni prin Taine, e necesar să nu mai fie nicio amânare a faptelor şi ostenelilor omeneşti, ci în sudoarea feţei [*Fc* 3, 19] trebuie să mâncăm această pâine a noastră fiindcă s-a frânt pentru noi, precum şi pentru că e pusă deoparte pentru făpturile raţionale, iar faptul că Domnul ne spune „să lucrăm pentru hrana care rămâne" [*In* 6, 27] înseamnă că ne porunceşte să venim la Ospăţul acesta nu leneşi şi trândavi, lipsiţi de fapte, ci lucrători. Căci dacă legea lui Pavel îi depărtează pe cei leneşi chiar şi de masa stricăcioasă, căci zice: „Cine nu lucrează nici să nu mănânce" [*2 Tes* 3, 10], de ce fapte vor avea nevoie cei chemaţi la această Masă?

Din cele spuse e limpede că aşa trebuie să fim pentru a ne atinge de Sfintele Daruri, şi de aceea trebuie să ne curăţim înainte de această celebrare. Acum trebuie să arătăm că aceasta nu e mai mică decât celelalte Taine, ci mai mare decât tot ce poate fi.

61. Căci mai întâi, dacă Dumnezeu, Care potrivit proroculuí „pune mila pe un talger şi face toată dreptatea" [*Ir* 9, 23], dăruieşte cele mai mari celor mai buni şi ne face bine nouă celor deja iniţiaţi [botezaţi] şi care am luptat cumva pentru virtute şi am ajuns mult mai frumoşi decât cei ce n-au fost încă spălaţi [botezaţi], de aici decurge şi faptul că harul acesta e mai bun decât acela şi cei iniţiaţi în el dobândesc daruri mai bune, deşi sunt secunde. Unul e Botezul, altul e Ospăţul sfânt, care se cade să fie socotit cu atât mai desăvârşit, cu cât cere de la cei care vor să vină la el o pregătire mai mare. Că nu e potrivit ca lucrul cel mai mare să fie accesibil tuturor celor ce vor, iar cel mai mic celor curăţiţi prin lupte sau taine. Deci cele de mai sus atestă pe drept cuvânt contrariul şi că trebuie crezut că e mai desăvârşit ceea ce nu poate fi dobândit fără multe fapte vitejeşti.

62. Apoi trebuie observat şi faptul că Hristos Care ne invită e aici un tovarăş de luptă împreună cu noi. Iar un tovarăş de luptă dă mâna nu celor ce zac jos, nici celor bolnavi, ci celor care au vlagă şi îndrăzneală şi stau frumos şi cu vitejie în faţa adversarului.

63. Căci Însuşi Hristos, Care lucrează în fiecare din Taine, devine pentru noi toate: plăsmuitor, antrenor şi tovarăş de luptă: plăsmuitor spălându-ne, antrenor ungându-ne, iar tovarăş de luptă hrănindu-ne. Căci acolo ne creează mai întâi mădularele, le întăreşte apoi prin Duhul, iar la Masă este în chip riguros unit cu noi şi dispută împreună cu noi premiul; iar după moarte va fi preşedinte de jocuri şi va şedea ca judecător al celor ale căror chinuri le-a împărtăşit; după care, când va fi nevoie să-i încununeze pe cei ce s-au arătat biruitori, El Însuşi va fi cununa.

64. Aşadar, atunci când ne plăsmuieşte şi ne unge ca să înfruntăm luptele pentru filozofie şi să ne putem distinge

în ele, El le face pe toate; dar când luptă împreună cu noi nu le face toate, iar la vremea premiilor nu mai face nimic. Căci nu este potrivit ca antrenorul şi plăsmuitorul să lase deoparte ceva din cele ce-l pot pregăti pe cel ce luptă, nici motivul tovărăşiei nu-l lasă pe tovarăşul de luptă să ia asupra lui totul şi pe celălalt să-l lase să se desfăteze, şi numai el să se dezbrace pentru luptă; nici nu se cuvine ca preşedintele jocurilor sau cel ce e însăşi cununa să ungă, să plăsmuiască sau să facă cele ale medicului, nici să le adauge atleţilor ceva la victorie, fie curaj, fie vigoare, fie orice altă virtute, ci trebuie doar să o împodobească pe cea care este şi se arată. Or pentru campioni e mai bine să fie încununaţi decât să învingă luptându-se, şi e mai bine să fie învingători decât să fie plăsmuiţi, căci luptele sunt pentru victorie, iar victoria e pentru cununi.

65. Dar dacă faptul de a nu curăţi cu totul, a nu pregăti şi a nu plăsmui e semnul unei stări nedesăvârşite şi inferioare, atunci capătul ultim al fericirii ar fi inferior în ce priveşte fericirea; cu alte cuvinte, faptul de a întâlni pe Dumnezeu Care ne încununează ar fi inferior împărtăşirii cu El la Masă sub văluri, întrucât Masa are o pregătire şi o curăţire, dar cununile n-au nici una, nici alta.

66. De aceea, nu trebuie să ne mirăm dacă Ospăţul, deşi e o Taină mai desăvârşită, ştie să curăţească mai puţin, şi de altfel, pe lângă cele spuse, acest dar e şi un premiu, iar lucrul propriu premiilor nu este de a-i stabili şi a-i face pe cei mai buni, ci de a-i arăta şi a-i împodobi. Căci în Ospăţ Hristos nu e doar curăţire şi tovarăş de luptă, ci şi cinstea pe care trebuie să o primească cei care luptă.

67. Căci ce altceva îi aşteaptă pe fericiţi [răposaţi] în locul chinurilor/ostenelilor de aici decât faptul de a-L primi pe Hristos şi a fi împreună cu El? Pavel spune că după acea alergare [cf. *2 Tim* 4, 7] desfacerea de aici va sfârşi în cele din urmă în contopirea cu Hristos: „Căci a mă desface şi a fi împreună cu Hristos e ceva mult mai bun" [*Flp* 1, 23]. Aceasta e opera îndeosebi a acestei Mese.

68. Căci chiar dacă şi în celelalte Taine poate fi găsit Hristos, aceasta are loc întrucât prin faptul că-L primim

suntem pregătiţi să ne putem uni cu El; aici însă, întrucât Îl primim deja, ne şi unim cu El în chip curat. Căci unde e în celelalte [Taine] faptul de a fi un trup şi un duh cu El, a rămâne în El şi a-L avea rămânând în noi? Drept pentru care, cred, şi o spune Hristos Însuşi, fericirea dreptţilor e un ospăţ care-L are ca slujitor pe El Însuşi [*Lc* 12, 37].

69. Astfel deci, Pâinea Vieţii e un premiu. Dar pentru că cei care primesc acest dar umblă încă pe pământ şi călătoresc, şi de aceea se lovesc, se umplu de praf şi se tem de mâinile tâlharilor, pe drept cuvânt ea le e de ajuns pentru nevoia prezentă, le dă tărie, le este conducător şi-i curăţă, până ce ajung acolo unde potrivit, cuvântului lui Petru, e bine să fie omul [*Mt* 17, 4], unde pentru cei ce rămân într-un loc curat de treburile de aici nu mai e niciun loc pentru altele, ci este numai Hristos unit cu ei în chip curat şi Care le este cunună.

70. Prin urmare, ca unul care e curăţire şi pentru aceasta a fost alcătuit de la început, [trupul lui Hristos] eliberează de orice întinăciune; ca tovarăş cu noi al luptelor al căror conducător este intrând în ele cel dintâi, dă tărie împotriva celor ce ne războiesc; iar pentru că e şi cinstire, nu se obţine fără chinuri. Aşadar ce sens are să luăm ceea ce are Ospăţul drept răsplată şi fericire ultimă drept semn că poate face mai puţin?

71. În acelaşi mod trebuie judecat şi cu privire la cealaltă obiecţie şi socotit că ea nu combate desăvârşirea Tainei. Căci nu pentru că nu poate face lucruri mari, nu de aceea nu-l replăsmuieşte pe cel stricat de păcat, ci pentru că acesta nu poate primi şi pătimi acestea, ca unul ce poartă încă prima sa plăsmuire, despre care s-a vorbit în cuvintele de mai sus. Plăsmuire pe care nici ultima răutate nu o poate şterge şi smulge din sufletele celor o dată botezaţi, nici chiar dacă ar îndrăzni să tăgăduiască robia pe are au mărturisit-o Stăpânului comun, întrucât nici cea mai înaltă filozofie sau cea mai simplă mărturisire nu pot să o pună la noi.

72. Apoi, pentru că în general omul e prea bun ca să moară sau să fie zdrobit, dar totuşi fără aceasta n-ar putea fi replăsmuit. Căci moartea ţine de partea cea veche, şi cel

care poate să moară e cel pe care l-a dat ţărâna, căci „securea, zice Ioan, stă la rădăcina pomilor" [*Mt* 3, 10]. Dar cel spălat poartă deja pe cel nou [*1 Co* 15, 49]; prin urmare, cum mai poate muri fiind articulat cu Adamul care nu mai moare [*Rm* 6, 9]? Pentru ce ar mai muri când poartă în suflet pe Cel pentru a cărui dobândire trebuia să moară?

73. Dar acest lucru nu poate fi primit nici măcar de la însăşi baia [Botezului]; deci cum ar putea fi o celebrare mai bună decât alta prin ceea ce nu poate fi găsit în chip asemănător nici în una, nici în cealaltă? Căci nici măcar Botezul însuşi nu poate să-i mai renască din nou pe cei care sunt deja renăscuţi şi replăsmuţi, şi de aceea sfântul aşezământ [al tradiţiei] n-a botezat de două ori niciun om, nu doar păstrând o regulă sau o rânduială, ci pentru că a ne naşte de două ori în acelaşi fel e cu neputinţă.

74. Cineva ar putea spune: un botez e şi faptul de a muri arătându-ţi religia persecutorilor; de ce atunci mulţi din cei iniţiaţi prin apă au venit şi la această alergare, primind această a doua baie? La care se pot spune acestea: pe cei care au ales să umble şi să vieţuiască împreună cu Hristos îi constituie, pe de o parte, faptul de a fi fost plăsmuiţi în acea frumoasă plăsmuire de mâna aceea, iar, pe de altă parte, îi constituie şi faptul de a ajunge aici prin virtute plecând de la ei înşişi şi lăudatele lupte. Prin urmare, faptul de a fi botezat în apă îl plămădeşte pe om şi numai el poate face aceasta, dar moartea pentru Hristos e evident că are amândouă aceste lucruri: şi ceea ce ştie să ofere apa şi ceea ce trebuie adus de noi.

75. Prin urmare, pentru cei încă neiniţiaţi ea este un botez şi o plăsmuire, întrucât aceştia dau mărturie pentru Hristos şi sunt îngropaţi împreună cu Hristos, lucruri în care stă definiţia botezului; este însă şi o virtute plină de sudorile pentru bine şi de răbdarea ultimă. Dar la cei deja iniţiaţi primul lucru n-are loc, fiindcă aceştia sunt deja plăsmuiţi şi vii, al doilea însă da, căci martiriul e un loc de antrenament pentru dreapta credinţă şi a dovedirii virtuţii, a faptului de a cunoaşte şi iubi pe Hristos mai presus de orice ar putea fi îndrăgit, şi de a nu socoti nimic mai sigur

decât nădejdile în El; o experienţă clară pusă la încercare prin fier, prin foc şi prin violenţele cele mai năprasnice. De aceea, nu este deloc îngăduit celor o dată iniţiaţi să se folosească iarăşi de botez, care nu poate dărui nimic mai mult decât ceea ce avem deja primit de la el; dar le este îngăduit să se folosească de martiriu, care ştie nu numai să-i nască şi să plăsmuiască, dar şi să le împletească acestora cununi plecând de la faptele lor de vitejie; şi astfel pentru cei neiniţiaţi el are amândouă lucrurile, dar pentru cei iniţiaţi doar pe unul singur.

76. Căci nu e nimic nou dacă, întrucât martiriul e desăvârşit în ambele privinţe, cei care n-au nevoie de amândouă se folosesc de el doar pentru unul din ele şi dobândesc numai ceea ce au nevoie, întrucât şi Sfintele Daruri ale Mesei ştiu să-i cureţe pe cei care nu l-au primit încă, dar pot şi să-i lumineze pe cei deja curăţiţi; şi totuşi nimic nu-i opreşte pe cei care au primul lucru să se apropie de Taină pentru cel de-al doilea. Dar destul despre acestea.

77. Dar lucrul de unde a plecat cuvântul nostru pentru a ajunge la acestea e că ceea ce lucrează desăvârşita comuniune a oamenilor cu Dumnezeu — fie că acest lucru trebuie numit adoraţie sau înfiere, fie amândouă acestea — e sfântul Ospăţ care ne face înrudiţi cu Hristos mai mult decât faptul de a fi născuţi de cei care ne-au născut. Fiindcă el nu aruncă în noi o bază nedesluşită a unui corp şi nici rudimente de sânge, ci ni le împărtăşeşte desăvârşite; şi nu e doar o cauză a vieţii, ca aceia care ne-au născut, ci şi viaţă, şi nu se numeşte viaţă pentru că e cauză a vieţii, în felul în care-i numeşte pe apostoli lumină [*Mt* 5, 14], pentru că au fost aşezaţi conducători spre lumină, ci pentru că El Însuşi e însăşi viaţa prin care putem fi vii cu adevărat.

78. Apoi El îi face sfinţi şi drepţi pe cei ce se lipesc de El nu numai educându-i şi învăţându-i cele de lipsă şi exersându-le spre virtute sufletul, actualizând puterea pe care o are acela spre dreapta raţiune, ci făcându-Se El Însuşi pentru ei dreptate şi sfinţire de la Dumnezeu [*1 Co* 1, 30]. Căci mai cu seamă în acest mod li se întâmplă sfinţilor să fie fericiţi şi sfinţi din pricina Fericitului care e unit cu ei,

din pricina Căruia sunt vii din morţi, înţelepţi din nebuni, iar din robi întinaţi şi răi se fac sfinţi, drepţi şi fii ai lui Dumnezeu. Căci plecând de la ei înşişi şi de la firea şi sârguinţa omenească, plecând de la care ar fi trebuit să fie numiţi în sens propriu acestea, ei nu s-au făcut niciuna din acestea, ci sunt sfinţi din pricina Celui sfânt, iar drepţi şi înţelepţi din pricina Celui drept şi înţelept Care e unit cu ei. Şi în general, dacă vreunul dintre oameni e cu adevărat vrednic să audă aceste lucruri mari şi nobile, el îşi are toate aceste nume de acolo; mai ales pentru că toate cele care le vin de acasă şi de la ei înşişi sunt atât de departe de a-i face drepţi, încât dreptatea lor e răutate, iar înţelepciunea lor e o limpede nebunie [*1 Co* 3, 19]. Apoi, chiar dacă virtutea ne-ar face deosebit de nobili şi am avea-o drept podoabă, pentru că avem afinitate mai mult spre dreptatea şi înţelepciunea de la Dumnezeu decât spre cea omenească, chiar şi cea pe care a pus-o în noi sârguinţa ar fi mai verosimil să fie numită plecând de la aceasta decât de la aceea.

79. Căci aşa cum nu purtăm numele celor ce ne sunt exterioare şi străine, ci se întâmplă să fim definiţi şi numiţi plecând de la cele proprii şi care sunt în noi prin fire — căci nu casa şi locuinţa ar putea să ne plămădească purtarea faţă de cutare sau cutare, nici să ne dea un nume de răutate sau virtute —, aşa şi dintre cele proprii acelea care sunt mai mult ale noastre ne definesc mai mult şi fac numirea noastră comună. Dar cele ale lui Hristos sunt mai mult ale noastre decât înseşi cele ale noastre. Fiindcă proprii ale noastre sunt faptul că suntem făcuţi mădulare şi fii şi că avem în comun cu El carne, sânge şi Duh; dar acestea sunt mai aproape de noi nu numai decât cele pe care le dobândim prin asceză, ci chiar decât cele care ne învăluie plecând de la fire, fiindcă El S-a arătat mai înrudit cu noi chiar şi decât înşişi cei care ne-au născut.

80. De aceea, noi toţi suntem obligaţi nu să aducem filozofia omenească, nici să rezistăm până la aceste lupte [martirice], ci să trăim această viaţă nouă care e viaţa în Hristos şi să arătăm acea dreptate. N-am putea fi obligaţi aşa mult faţă de aceasta, dacă n-ar fi legată de noi în chip deosebit.

Căci de aceea „ne-am îngropat împreună cu Hristos prin botez, ca să umblăm într-o viaţă nouă" [*Rm* 6, 4]; iar lui Timotei Pavel îi spune: „Pune mâna pe viaţa veşnică" [*1 Tim* 6, 12]; şi Scriptura zice: „Fiţi sfinţi, după Sfântul Care v-a chemat" [*1 Ptr* 1, 15], şi: „Fiţi milostivi" nu cu o milă omenească, ci „precum Tatăl vostru milostiv este" [*Lc* 6, 36]; şi: „Iubiţi-vă unii pe alţii, precum Eu v-am iubit pe voi" [*In* 13, 34]. Cu afecţiunea cu care iubea Pavel „în măruntaiele lui Iisus Hristos" [*Flp* 1, 8]. De aceea şi Mântuitorul Însuşi, când porunceşte ucenicilor să fie în pace, pune în ei înşişi pacea Lui, căci zice: „Pacea Mea dau vouă" [*In* 14, 27], iar către Tatăl spune: „Ca iubirea cu care M-ai iubit să fie în ei" [*In* 17, 26].

81. Şi în general aşa cum naşterea aceasta e una dumnezeiască şi suprafirească, aşa şi viaţa, regimul, filozofia şi toate acestea sunt noi şi duhovniceşti. Arătându-i lui Nicodim acest lucru Mântuitorul zice: „Ce se naşte din Duhul e duh" [*In* 3, 6]. De aceea şi Pavel zice: „Ca să fiu găsit în El neavând dreptatea mea cea din Lege, ci dreptatea prin credinţa în Hristos, cea de la Dumnezeu" [*Flp* 3, 9].

82. Iar motivul e că aceasta e haina împărătească, întrucât cele ale noastre sunt ale unui rob; dar libertatea şi Împărăţia, spre care trebuie să ne grăbim, cum ar putea fi premiul unor robi? Căci atunci faptul de a ne arăta vrednici de Împărăţie n-ar fi nimic altceva decât acela de a arăta o virtute de robi. Pentru că aşa cum „stricăciunea, zice Pavel, n-ar putea moşteni nestricăciunea", ci „ceea ce e stricăcios trebuie să îmbrace nestricăciunea, iar ceea ce e muritor trebuie să îmbrace nemurirea" [*1 Co* 15, 50. 53], în acelaşi mod nici faptele robilor nu ne-ar putea fi de ajuns pentru Împărăţia aceea, ci va fi nevoie de dreptatea cea de la Dumnezeu. Pentru că moştenitorul trebuie să fie fiu, nu rob, „căci robul, zice Scriptura, nu rămâne în casă în veac, fiul rămâne în veac" [*In* 8, 35].

83. În schimb, fiecare din cei care vin la această moştenire trebuie ca, lepădând mai întâi robul, să arate pe Fiul, ceea ce înseamnă că, purtând pe feţele lor forma Unului-Născut, trebuie să se arate cu această frumuseţe Tatălui Care i-a născut. Aceasta înseamnă faptul de a fi eliberaţi de

Fiul lui Dumnezeu de orice robie şi a fi cu adevărat liberi, ceea ce vrea să spună şi cuvântul acela spus de Hristos iudeilor: „Dacă Fiul vă va face liberi, veţi fi cu adevărat liberi" [*In* 8, 36]. Fiindcă El dezleagă şi face fii ai lui Dumnezeu pe robi, fiind El Însuşi Fiu şi liber de orice păcat, şi-i face părtaşi la trupul, sângele, Duhul şi toate cele ale Lui; căci în acest mod a replăsmuit, a eliberat şi a îndumnezeit: amestecându-Se cu noi pe Sine Însuşi, Dumnezeul Cel sănătos, liber şi adevărat.

84. Şi aşa sfântul Ospăţ face din Hristos, Care e adevărata dreptate, un bine al nostru, chiar înaintea celor proprii firii noastre, ca să ne slăvim şi noi cu cele ale Lui şi să primim o astfel de cinste, ca şi cum am fi realizat-o noi înşine, şi să fim numiţi plecând de acolo, în cazul în care păzim comuniunea [cu El]. Şi dacă cineva cu adevărat sfânt şi drept ar auzi ceva din aceste laude, acela a primit aceste numiri de la cele pe care le-a câştigat Acela; căci zice Scriptura: „În Dumnezeu se va lăuda sufletul meu" [*Ps* 33, 3] şi: „Întru El se vor binecuvânta toate neamurile" [*Fc* 18, 18].

85. De aceea nu ni se cere nimic din cele omeneşti, ci cele ale lui Hristos; pe ele trebuie să le purtăm în sufletele noastre şi pe ele purtându-le trebuie să plecăm de aici, iar înainte de cununi trebuie să arătăm în tot felul această filozofie şi bogăţie nouă, neintroducând în ea nimic din partea cea rea, întrucât numai ea este singura taxă vrednică de Împărăţia cerească.

86. Căci, întrucât premiul pe care trebuie să-l ia cei ce luptă e Dumnezeu Însuşi, e necesar ca ei să aibă ceva analog cinstirii, ca luptele lor să fie dumnezeieşti şi ca Dumnezeu să fie pentru atleţi nu numai un antrenor şi un conducător al luptelor, ci şi Cel care le realizează în ei, astfel ca scopul căutat să fie potrivit cu pregătirea, iar pregătirea cu scopul.

87. Căci aşa cum, trimiţându-ne pe pământ, nu ne-a făcut, nici nu ne-a cerut nimic supranatural, tot aşa ducându-ne la Dumnezeu şi eliberându-ne de păcat, [Hristos] nu ne-a lăsat să avem nimic omenesc, ci s-a armonizat pe Sine Însuşi la toate cele de care aveam nevoie şi n-a lăsat nelucrător nimic din cele ce pot pregăti în vederea acestui scop.

88. Căci dacă ar vorbi cineva în ce ne priveşte de boală şi vindecare, El n-a intrat numai la cel bolnav învrednicindu-l doar de ochii şi mâna Lui şi lucrând El Însuşi cele de care avem nevoie spre vindecare, ci S-a făcut El Însuşi leacul, regimul şi orice altceva din cele ce duc la sănătate.

89. Iar dacă e vorba de o replăsmuire, o restaurează prin El Însuşi şi prin carnea proprie, iar ceea ce a introdus în locul a ceea ce a fost stricat de noi a fost El Însuşi. Căci n-am fost replăsmuiţi din aceeaşi materie din care ne-a plăsmuit, ci pe aceea a făcut-o luând ţărână din pământ [*Fc* 2, 7], iar pentru a doua a dat propriul Său trup. Şi recâştigând viaţa, nu face doar mai frumos sufletul lăsându-l în propria lui fire, ci revărsându-Şi sângele în inimile celor iniţiaţi face să răsară în ei viaţa Lui, fiindcă atunci a insuflat o suflare de viaţă [*Fc* 2, 7], dar aceea ne face părtaşi ai Duhului Său; căci zice Scriptura: „Dumnezeu a trimis pe Duhul Fiului Său în inimile noastre, Care strigă: Avva! Părinte" [*Ga* 4, 6]. Pentru că atunci când lipsea lumina, a zis: „Să fie lumină! Şi s-a făcut lumină" [*Fc* 1, 3], această lumină sclavă; dar acum Însuşi Stăpânul „a strălucit în inimile noastre, El Care a zis odinioară să strălucească lumina din întuneric" [*2 Co* 4, 6].

90. Şi ca să spunem totul: în primele timpuri El a făcut bine neamului omenesc prin aceste făpturi văzute şi l-a condus pe om prin porunci, trimişi şi legi, folosindu-se când de îngeri, când de oamenii cei mai nobili; acum însă face acest lucru în chip nemijlocit El Însuşi prin El Însuşi folosindu-Se la toate de Sine Însuşi.

91. Să observăm lucrurile de la început. Ca să mântuiască neamul omenesc n-a trimis un înger, ci a venit El Însuşi. A trebuit să-i înveţe pe oamenii pentru care a venit, aşa că n-a rămas în ţinutul Lui trimiţând după cei care voiau să-L audă să vină ei la El, ci a ieşit străbătând ţinutul El Însuşi şi căutându-i pe cei cărora să le împărtăşească cuvintele Lui. Şi purtând pe limba Sa cele mai mari lucruri bune, bătea pe la porţile celor ce aveau nevoie să fie fericiţi. Şi îi vindeca pe cei bolnavi venind la ei şi atingându-se El Însuşi cu mâna de ei. Orbului din naştere i-a creat ochi punându-i

pe ochi lut pe care l-a făcut El Însuşi scuipând pe pământ şi amestecându-l cu degetul, după care l-a luat şi l-a pus peste ochi [cf. *In* 9, 6]. „S-a atins de sicriu", mai spune Scriptura [*Lc* 7, 14]. A stat la mormântul lui Lazăr şi a dat glas de aproape [cf. *In* 11, 38–43], deşi, dacă ar fi vrut, ar fi putut face toate acestea, şi lucruri încă mai mari decât acestea, numai printr-un cuvânt şi un semn, El Care a făcut cerul în acest mod. Dar aceasta trebuia să fie o mărturie clară a puterii Lui, iar aceea un semn al prieteniei faţă de oameni, pe care a venit să o arate.

92. A trebuit deci să-i dezlege şi pe cei din iad, şi n-a lăsat acest lucru pe seama unor îngeri sau a stăpânitorilor îngerilor, ci S-a pogorât El Însuşi în închisoare [*1 Ptr* 3, 19]. Era însă verosimil ca cei ţinuţi captivi în el să nu primească libertatea pe degeaba, aşa că-i dezleagă plătind cu sângele Lui [*1 Ptr* 1, 19]. Şi începând de atunci şi până în ziua de pe urmă în acest mod eliberează sufletele de păcate, le iartă vina şi le spală de murdărie.

93. Căci El Însuşi e lucrul prin care curăţă; ceea ce arată Pavel atunci când spune: „Făcând prin El Însuşi curăţirea păcatelor noastre, a şezut de-a dreapta tronului măreţiei în ceruri" [*Evr* 1, 3]. De aceea îl numeşte şi slujitor [*Rm* 15, 8] şi El Însuşi spune despre Sine că slujeşte [*Lc* 22, 27] şi că a venit în lume de la Tatăl ca să slujească [*Mt* 20, 28].

94. Iar lucrul cel mai mare dintre toate e că nu numai în prezent, când S-a arătat şi a venit cu slăbiciunea omenească „nu ca să judece lumea" [*In* 3, 17], când a arătat cele ale robilor şi a ascuns toate cele ale Stăpânului, dar şi în viitor, când va veni cu putere [*Mt* 24, 30] şi se va arăta cu slava Tatălui, pentru arătarea şi pentru împărăţia Lui, Scriptura zice că „Se va încinge, îi va pune la masă şi venind le va sluji" [*Lc* 12, 37] El Însuşi, Cel prin Care împărăţesc împăraţii şi stăpânesc tiranii pământului [*Pr* 8, 16].

95. Căci în acest mod a exercitat împărăţia Lui curată şi adevărată El, Care era de ajuns lui Însuşi pentru această împărăţie, şi aşa i-a condus pe cei pe care-i stăpânea: mai vesel decât nişte prieteni, mai riguros decât nişte tirani, mai afectuos decât un tată, mai intim unit decât nişte mădu-

lare, mai necesar decât o inimă, nu plecându-i prin frică, nu aservindu-i printr-o plată, ci fiind El Însuşi pentru Sine Însuşi puterea stăpânirii Lui şi legându-şi El Singur de Sine Însuşi pe cei stăpâniţi. Căci a împărăţi prin frică sau printr-o plată nu înseamnă a stăpâni cu adevărat El Însuşi, ci atunci cauza acestei ascultări trebuie atribuită nădejdilor şi ameninţărilor. Aşadar, aşa cum n-ar putea stăpâni în sens propriu cel a cărui stăpânire vine de altundeva, tot aşa nu înseamnă că suntem cu adevărat robi ai lui Dumnezeu atunci când ne supunem pentru una din cele spuse.

96. Dar pentru că trebuia ca El să împărăţească cu cea mai curată stăpânire, fiindcă o alta nu era verosimilă, a căutat să afle cum anume să o ducă la bun sfârşit. Şi acesta a fost modul cel mai paradoxal. Fiindcă S-a folosit de cele contrare şi, pentru ca să fie un stăpân adevărat, primeşte fire de rob [*Flp* 2, 7] şi slujeşte robilor până la cruce şi moarte, şi aşa răpeşte sufletele robilor şi pune mâna în chip nemijlocit pe voinţa lor. De aceea şi Pavel, ştiind că această slujire e cauza împărăţiei, spune: „S-a smerit pe Sine Însuşi făcându-Se ascultător până la moarte, şi încă moarte pe cruce. De aceea Dumnezeu L-a preaînălţat" [*Flp* 2, 8]. Şi minunatul Isaia spune: „De acea îi va moşteni pe mulţi şi va împărţi prăzile celor puternici, pentru că Şi-a dat spre moarte sufletul Său şi cu cei fărădelege a fost socotit" [*Is* 53, 12].

97. Căci în virtutea creaţiei Hristos e Stăpânul firii noastre, dar în virtutea creaţiei celei noi S-a făcut Stăpânul voinţei noastre; ceea ce înseamnă a împărăţi cu adevărat peste oameni, pentru că aici a legat şi a condus, aservindu-şi-le, puterea raţiunii şi autonomia voinţei, care-l fac pe om. Drept pentru care a şi spus: „Datu-Mi-s-a toată puterea în cer şi pe pământ" [*Mt* 28, 18], ca şi cum Stăpânul mai înainte de veci al lumii pătimea un lucru nou pentru că şi firea oamenilor Îl recunoaştea Stăpân comun împreună cu cei din cer. Dar şi cuvântul lui David: „Împărăţit-a Dumnezeu peste neamuri" [*Ps* 46, 9] sugera şi el această împărăţie prin care, spune Pavel, neamurile devin „concorporale şi copărtaşe la Mântuitorul" [*Ef* 3, 6]. Căci prin faptul că S-a

unit astfel o dată pentru totdeauna cu corpurile şi sufletele noastre S-a făcut Stăpân nu numai al trupurilor, ci şi al sufletelor şi voinţelor, şi stăpâneşte astfel cu împărăţia cu adevărat autosuficientă şi pură, El Însuşi conducând prin El Însuşi ca un suflet corpul şi ca un cap mădularele.

98. Căci cei care au ajuns să îndrăgească jugul acesta sunt conduşi ca şi cum n-ar mai trăi cu raţiunea lor, nici n-ar mai avea autonomia alegerii, căci zice Scriptura: „Dobitoc m-am făcut pentru Tine" [*Ps* 72, 22]; şi aceasta înseamnă să-şi urască şi să-şi piardă cineva sufletul său şi prin faptul că-l pierde să-l scape [*Mt* 10, 39]: atunci când stăpâneşte în acest fel creaţia nouă şi noul Adam îl ascunde cu totul pe cel vechi, şi nimic nu mai rămâne din aluatul cel vechi [*1 Co* 5, 7], nici naştere, nici viaţă, nici moarte.

99. Căci corpul omului cel vechi a fost alcătuit plecând de la pământ, „dar cel nou, spune Scriptura, s-a născut din Dumnezeu" [*In* 1, 13], iar martore pentru o viaţă şi alta sunt o masă şi alta: pe una o oferea pământul, dar pe omul cel nou îl hrăneşte din carnea Sa Cel ceresc; de aceea atunci când se desfac, unul se întoarce în pământul din care a ieşit, iar altul se duce la Hristos, de unde a fost luat.

100. Şi fiecare îşi face sfârşitul corespunzător obârşiei din care a ieşit; căci zice Scriptura: „cum e cel pământesc, aşa sunt şi cei pământeşti; şi cum e cel ceresc, aşa sunt şi cei cereşti" [*1 Co* 15, 48]. Şi nu e vorba numai de suflet, ci şi de trupul însuşi. Fiindcă şi acesta e ceresc, aşa cum aici şi unul şi altul sunt pământeşti. Căci dacă sufletul locuieşte în mâinile Celui ceresc [*Sol* 3, 1] şi trupul e un mădular al aceluia, şi nu mai participă la suflet, ci e plin de Duhul Cel viu; iar după moarte e viu cu o viaţă cât nu se poate spune mai frumoasă decât prima, fiindcă în realitate nici la început n-a murit cu adevărat. Căci zice Solomon: „Au părut că au murit", dar nu pentru cei cu mintea bună, ci „în ochii celor fără minte" [*Sol* 3, 2]. Căci aşa cum „Hristos sculat din morţi nu mai moare, moartea nu mai are putere" [*Rm* 6, 9], tot aşa nici mădularele lui Hristos „nu vor vedea moarte în veac" [*In* 8, 51]; şi cum ar putea gusta moartea când atârnă de o inimă pururea vie?

101. Şi nu trebuie să ne mirăm dacă ceea ce se vede e doar pulbere şi nimic mai mult. Căci bogăţia e înăuntru, fiindcă „viaţa noastră e ascunsă" [*Col* 3, 3], iar vistieria e un vas de lut, „căci avem această bogăţie în vase de lut", spunea Pavel [*2 Co* 4, 7]. De aceea cei cărora le apar doar cele din afară n-ar putea vedea decât lutul.

102. Dar când Se va arăta Hristos, şi această pulbere îşi va arăta frumuseţea ei, şi atunci va apărea ca fiind mădular al acelui fulger [*Mt* 24, 27], se va armoniza cu soarele şi va revărsa aceeaşi rază. Căci zice Scriptura: „Şi drepţii vor străluci ca soarele în Împărăţia Tatălui lor" [*Mt* 13, 43], numind împărăţie a Tatălui acea rază în care S-a arătat El Însuşi strălucind apostolilor [*Mt* 17, 2] care au văzut, cum spune El Însuşi, „Împărăţia lui Dumnezeu venind întru putere" [*Mc* 9, 1]. Din ziua aceea însă drepţii vor străluci cu o singură strălucire şi slavă, strălucind, pe de o parte, prin faptul că o primesc, iar, pe de altă parte, prin acela că o dau. Căci această Pâine, acest Trup, pe Care-l vor fi adus cu ei de la această Masă venind de aici acolo, e cel care va apărea atunci pe norii cerului tuturor ochilor şi-şi va arăta floarea strălucirii lui răsăritului şi apusului ca un fulger într-o clipită [*Mt* 24, 27].

103. Cu această rază vieţuiesc fericiţii, iar atunci când mor lumina nu-i părăseşte; căci „lumina e cu cei drepţi pururea" [*Pr* 13, 9], de aceea vor veni la acea viaţă strălucind cu ea, împreună cu care au fost tot timpul pe când alergau spre ea.

104. Căci ce se va întâmpla atunci cu fiecare din cei care vor fi reînviaţi, şi oasele, părţile şi membrele unindu-se cu capul vor salva corpului integritatea lui, acest lucru se va întâmpla şi cu Mântuitorul Hristos, Capul comun al tuturor. Căci fulgerând doar pe nori, va înălţa de pretutindeni mădularele Sale ca un Dumnezeu în mijlocul unor dumnezei, ca un Corifeu frumos al unui cor frumos. Şi aşa cum, atunci când se rup legăturile care le ţin, corpurile grele care atârnă sus cad la pământ şi caută îndată locul din centru, la fel şi corpurile sfinţilor sunt pironite de pământ şi rămân legate şi tiranizate de stricăciune, şi de aceea

spune Scriptura „suspinăm în acest cort" [*2 Co* 5, 4]; dar când se va arăta libertatea, se vor avânta cu o pornire nestăvilită spre Hristos, primindu-şi locul lor. De aceea, arătând că acea alergare e de neoprit, Pavel numeşte acest lucru răpire, zicând: „Iar noi vom fi răpiţi pe nori în întâmpinarea Domnului în văzduh" [*1 Tes* 4, 17], însemnând că nu mai e în ei nimic omenesc, nici care să vină de la ei, ca să aibă loc o întârziere, ci El Însuşi va atrage, El Însuşi va răpi, El Care nu poate fi rob unui timp.

105. Căci aşa cum la început n-a aşteptat să fie căutat de ei, ci El Însuşi i-a căutat pe cei rătăciţi şi le-a arătat calea, după care, neputând ei umbla, i-a ridicat şi purtat pe umeri [*Lc* 15, 5] şi pe cei ce cădeau îi rechema, pe cei descurajaţi îi îndrepta, pe cei care abandonau îi chema şi, pe scurt, îşi petrecea timpul ocupându-Se de mântuirea lor, tot aşa şi atunci, când vor alerga spre El ultima lor alergare, El Însuşi îi va scula şi le va face aripi ca să zboare. De aceea îi numea şi vulturi care se adună în jurul stârvului, căci spune: „Unde e Stârvul, acolo se vor aduna şi vulturii" [*Mt* 24, 28].

106. Pentru că ei vor veni de la o masă la altă masă, de la cea acoperită la cea acum arătată, de la pâine la Stârv. Căci acum pentru cei ce trăiesc încă această viaţă omenească Hristos le este pâine şi paşte, pentru că trec de aici la cetatea cerească [*Ga* 4, 26; *Evr* 12, 22; *Ap* 21, 2. 10]. Dar când „îşi vor schimba tăria, le vor creşte aripi ca la vulturi" [*Is* 40, 31], zice minunatul Isaia şi atunci se vor aşeza pe Stârvul Însuşi despuiat de orice văluri.

107. Lucru pe care arătându-l fericitul Ioan spune: „Îl vom vedea aşa cum este" [*1 In* 3, 2]. Fiindcă, întrucât viaţa în trup a încetat, Hristos nu mai e pentru ei pâine, nici paşte [trecere] pentru cei care acum rămân. Dar poartă multe semne ale stârvului, căci mâinile Lui au semnele, iar picioarele urmele piroanelor, iar coasta Lui mai poartă şi întipărirea suliţei.

108. Ospăţul acesta duce la Stârvul acela, fără acesta e cu neputinţă a-l lua pe Acela, aşa cum cel cu ochii scoşi nu poate veni la experienţa luminii. Căci dacă cei care n-au

participat la acest ospăţ „nu au viaţă în el" [*In* 6, 53], cum ar putea fi un Cap nemuritor capul unor mădulare moarte?

109. Fiindcă una e puterea Mesei şi unul e cel ce mănâncă şi într-o lume şi într-alta; una e cămara de nuntă, alta e pregătirea pentru cămara de nuntă, dar e Acelaşi Mire. De aceea pentru cei care n-au plecat spre viaţă cu aceste daruri, dincolo nu vor avea nimic mai mult. Dar cei care au putut primi şi păstra harul, aceia „au intrat în bucuria Domnului lor" [*Mt* 25, 10] şi s-au desfătat în ospăţ de cealaltă desfătare, nu dobândind-o abia acum, ci simţind doar mai curat ceea ce au adus cu ei venind aici şi care se arată acum limpede. Acesta e motivul pentru care „Împărăţia cerurilor e înăuntrul nostru" [*Lc* 17, 21].

Toma din Kempen
(† 1471)

Îndemn cucernic spre sfânta Cuminecare cu Trupul lui Hristos
(*Despre imitarea lui Hristos*, cartea IV; 1427)[1]

Glasul lui Hristos spune:

„Veniţi la Mine toţi cei osteniţi şi împovăraţi, şi Eu vă voi odihni pe voi [*Mt* 11, 28].

Pâinea pe care vă voi da Eu este trupul Meu pentru viaţa lumii [*In* 6, 52].

Luaţi, mâncaţi, Acesta este Trupul Meu, care se va da pentru voi. Aceasta să faceţi întru pomenirea Mea [*Lc* 22, 19; *1 Co* 11, 24].

Cine mănâncă Trupul Meu şi bea Sângele Meu rămâne în Mine şi Eu în el [*In* 6, 57].

Cuvintele pe care vi le spun sunt duh şi viaţă" [*In* 6, 64].

1. Cu câtă cucernicie trebuie primit Hristos
[vorbeşte creştinul]

1. Acestea sunt cuvintele Tale, Hristoase, măcar că ele n-au fost rostite într-un singur timp, nici nu sunt consemnate într-un singur loc. Dar fiindcă sunt ale Tale, trebuie primite de mine cu recunoştinţă şi încredere. Ale Tale sunt şi Tu le-ai rostit, şi totuşi sunt ale mele, pentru că le-ai spus pentru mântuirea mea. Le primesc cu bucurie din gura

[1] *Imitatio Christi* a fost extrem de populară şi în ţările ortodoxe. În secolul XVIII traducerea ei greacă a fost editată constant la Veneţia: în 1746, 1748, 1770 şi 1780. Traducere după textul de pe *www.thelatinlibrary.com*.

Ta, ca să intre şi mai potrivit în inima mea. Cuvintele unei atât de mari îndurări, pline de dulceaţă şi iubire, mă stârnesc. Dar fărădelegile mele mă înspăimântă şi conştiinţa necurată mă aruncă înapoi de la primirea unor atât de mari Taine. Dulceaţa vorbelor Tale mă cheamă, dar mulţimea răutăţilor mele mă apasă.

2. Îmi porunceşti să mă apropii de Tine cu încredere, dacă vreau să am parte de Tine [*In* 13, 8] şi să primesc hrana nemuririi, dacă doresc să dobândesc viaţa şi slava veşnică. „Veniţi, zici, la Mine toţi cei osteniţi şi împovăraţi, şi Eu vă voi odihni pe voi!" [*Mt* 11, 28]. O, dulce şi prietenos cuvânt în urechea unui păcătos, prin care Tu, Doamne Dumnezeul meu, mă chemi pe mine lipsitul şi săracul la cuminecarea preasfântului Tău Trup. Dar cine sunt eu, Doamne, ca să îndrăznesc să mă apropii de Tine? „Iată cerurile nu Te cuprind" [*2 Par* 6, 18] şi Tu zici: „Veniţi la Mine toţi!" [*Mt* 11, 28].

3. Ce vrea să însemne această preaîndurată favoare şi atât de prietenoasă chemare? Cum voi cuteza să vin la Tine eu, care ştiu că n-am făcut nimic bun, de unde să pot avea îndrăznire? Cum Te voi duce în casa mea [*Cânt* 3, 4] eu, care am ofensat adeseori preabuna Ta faţă? Pe Tine Te cinstesc îngerii şi arhanghelii, de Tine se tem sfinţii şi dreptii şi Tu zici: „Veniţi la Mine toţi"? Căci dacă nu Tu, Doamne, ai spune aceasta, cine ar crede că e adevărat? Şi dacă n-ai porunci Tu, cine ar încerca să se apropie?

4. Iată, Noe, bărbat drept, a ostenit o sută de ani făcând arca, ca să scape în ea doar cu puţini [*Fc* 6, 9; 7, 7; *1 Ptr* 3, 20]; iar eu cum mă voi putea pregăti într-un singur ceas să primesc cu cucernicie pe Însuşi Făcătorul Lumii. Moise, robul Tău, marele şi deosebitul Tău prieten, a făcut din lemne neputrezitoare un chivot pe care l-a îmbrăcat în aur preacurat, ca să pună în el tablele Legii [*Sir* 45, 1; *Iş* 25, 10; 25, 11]; iar eu, făptură putredă, îndrăzni-voi oare să Te primesc atât de uşor pe Tine, Dătătorul Legii şi al vieţii? Solomon, cel mai înţelept dintre regii lui Israel, a zidit timp de şapte ani măreţul templu spre lauda numelui Tău, şi a prăznuit timp de opt zile praznicul târnosirii lui, a adus o

mie de jertfe de împăcare şi în sunet de trâmbiţă şi strigăt de bucurie a aşezat în chip solemn în locul pregătit pentru el Chivotul Legământului [*3 Rg* 5, 7]; iar eu, nefericitul şi cel mai sărac dintre oameni, în ce chip Te voi duce în casa mea eu, care de-abia dacă ştiu să cheltui cu cucernicie o jumătate de ceas, şi de-aş petrece măcar o dată cu vrednicie acea jumătate de ceas!

5. Cât de mult s-au străduit să-Ţi placă aceia, Dumnezeul meu! Vai însă cât de puţine fac eu, cât de puţin timp folosesc când mă pregătesc pentru cuminecare! Rar sunt adunat cu totul, şi încă mai rar sunt curat de orice împrăştiere.

6. Şi negreşit în prezenţa mântuitoarei Tale Dumnezeiri nu se cade să-mi treacă prin minte niciun gând necuviincios, şi nicio făptură nu trebuie să o ocupe, căci urmează să primesc drept oaspete nu un înger, ci pe Domnul îngerilor. Şi totuşi e o mare distanţă între Chivotul Legământului Domnului cu toate celelalte ale Lui şi preacuratul Tău Trup cu negrăitele lui virtuţi, ca şi între jertfele Legii, care prefigurau cele viitoare, şi adevărata jertfă a Trupului Tău, care împlineşte toate jertfele cele vechi.

7. Cum să nu ard aşadar mai mult în faţa cinstitei Tale prezenţe? Cum să nu mă pregătesc cu mai mare grijă ca să primesc Sfintele Tale [Taine], când aici sfinţi patriarhi, regi şi principi cu întreg poporul au arătat o atât de mare dragoste şi cucernicie faţă de slujba dumnezeiască?

8. Preacucernicul rege David a săltat din toate puterile înaintea chivotului lui Dumnezeu [*2 Rg* 6, 13–14] aducându-şi aminte de binefacerile arătate odinioară părinţilor lui. A făcut felurite instrumente muzicale, a alcătuit psalmi şi a rânduit să fie cântaţi cu bucurie; el însuşi cânta adeseori la chitară insuflat de harul Duhului Sfânt, a învăţat poporul Israel să laude din toată inima pe Dumnezeu şi să-L binecuvânteze şi propovăduiască cu gura în toate zilele într-un glas [*2 Par* 23, 13; 20, 21]. Dacă înaintea chivotului Vechiului Testament se lucra atâta cucernicie şi era atâta aducere-aminte de lauda dumnezeiască, câtă cucernicie şi evlavie trebuie să am în prezenţa acestei Sfinte Taine, la primirea preacinstitului Trup al lui Hristos?

9. Mulţi aleargă în felurite locuri să viziteze rămăşiţele sfinţilor şi se minunează auzind faptele lor; privesc măreţele ziduri ale bisericilor lor şi sărută sfintele lor oase înfăşurate în mătăsuri şi în aur. Şi iată că, aici la mine pe altar, eşti prezent Tu Însuţi, Dumnezeul meu, Sfântul Sfinţilor, Creatorul oamenilor şi Domnul îngerilor. Adeseori în unele ca acelea e de fapt curiozitatea de a vedea a oamenilor, e noutatea unor lucruri nemaivăzute şi de aici se culege doar o modestă roadă a îndreptării, mai cu seamă acolo unde alergarea e foarte uşoară şi fără o adevărată zdrobire [a inimii]. Aici însă în Sfânta Taină a altarului eşti prezent întreg Tu Însuţi, Dumnezeul meu, Omul Hristos Iisus [*1 Tim* 2, 5]; aici se culege şi o bogată roada a mântuirii veşnice, ori de câte ori eşti primit în chip vrednic şi cucernic. Şi spre ea atrage nu o uşurătate oarecare, nici o curiozitate sau simţualitate, ci o credinţă tare, o nădejde cucernică şi o iubire sinceră.

10. O, Dumnezeule nevăzut, Ziditor al lumii, cât de minunat lucrezi cu noi, cât de dulce şi plin de har rânduieşti toate cu aleşii Tăi, cărora Te pui înainte pe Tine Însuţi spre a fi primit în această Sfântă Taină. Fiindcă acest lucru întrece toată înţelegerea, acest lucru atrage îndeosebi inimile celor cucernici şi le aprinde dragostea [lor către Tine]. Căci înşişi credincioşii Tăi, care-şi pun la dispoziţie toată viaţa lor spre îndreptare, primesc adeseori din această preavrednică Sfântă Taină un mare har al cucerniciei şi iubire de virtute.

11. O, minunat şi ascuns har al acestei Sfinte Taine, pe care-l cunosc numai credincioşii lui Hristos, dar pe care nu-l pot simţi necredincioşii şi slujitorii păcatului. În această Sfântă Taină se dă un har duhovnicesc, iar sufletului îi este restaurată virtutea pierdută, redată frumuseţea desfigurată prin păcat. Uneori acest har e atât de mare, încât din plinătatea cucerniciei dăruite simte puterile sale întărite nu numai mintea, ci şi trupul slab.

12. Dar trebuie să ne doară şi să ne simţim foarte nenorociţi din pricina lâncezelii şi nepăsării noastre, că nu suntem atraşi cu mai mare dragoste spre primirea lui Hristos,

în care stă toată nădejdea şi meritul celor ce se mântuiesc. Căci El Însuşi este sfinţirea şi răscumpărarea noastră [*1 Co* 1, 30]; El Însuşi e mângâierea celor ce călătoresc [în această viaţă] şi desfătarea veşnică a sfinţilor. Aşadar trebuie să ne doară mult faptul că mulţi au atât de puţină băgare de seamă faţă de această taină care veseleşte cerul şi păstrează lumea întreagă. Vai ce orbire şi învârtoşare a inimii omeneşti să nu fie ea cu mai mare luare-aminte faţă de un dar atât de negrăit, şi chiar din folosirea lui zilnică să decurgă nebăgare de seamă!

13. Căci dacă această preasfântă Taină ar fi săvârşită doar într-un singur loc, şi ar fi sfinţită doar de un singur preot pe lume, cu cât de mare dorinţă socoţi că ar alerga oamenii spre acel loc şi un asemenea preot al lui Dumnezeu, ca să audă săvârşirea dumnezeieştilor Taine? Acum însă au fost făcuţi mulţi preoţi, iar Hristos e adus ofrandă în multe locuri [cf. *Mal* 1, 11; *Evr* 7, 23], ca harul şi iubirea lui Dumnezeu faţă de om să apară cu atât mai mare, cu cât mai larg răspândită în toată lumea e Sfânta Cuminecătură.

14. Slavă Ţie, bunule Iisuse, Păstorul veşnic, că ai socotit lucru vrednic să ne refaci pe noi, cei săraci şi surghiuniţi, cu scumpul Tău Trup şi Sânge, şi ne chemi cu însuşi graiul gurii Tale la primirea acestor Taine învăţând: „Veniţi la Mine toţi cei osteniţi şi împovăraţi, şi Eu vă voi odihni pe voi" [*Mt* 11, 28].

2. Că în această Sfântă Taină i se arată omului marea iubire şi bunătate a lui Dumnezeu [vorbeşte creştinul]

1. Încrezător în bunătatea Ta şi în marea Ta milostivire, Doamne, mă apropii bolnav de Mântuitorul, flămând şi însetat de Izvorul vieţii, sărman de Împăratul cerului, rob de Stăpânul, făptură de Făcătorul, urgisit de blândul meu Mângâietor. Dar de unde mie aceasta, ca să vii la mine [*Lc* 1, 43]? Cine sunt eu, ca să mi Te dai pe Tine Însuţi? Cum să îndrăznească un păcătos să se arate înaintea Ta? Şi cum de ai socotit lucru vrednic să vii la un păcătos? Tu cunoşti

pe robul Tău şi ştii că nu e în el nimic bun, plecând de la care să-i dai acest lucru. Mărturisesc aşadar ticăloşia mea, cunosc bunătatea Ta, laud îndurarea Ta şi-Ţi aduc mulţumire pentru multa Ta iubire [*Ef* 2, 4]. Pentru Tine Însuţi, nu pentru meritele mele, faci aceasta, ca bunătatea Ta să-mi fie şi mai bine cunoscută, iubirea Ta să fie şi mai larg sădită, iar smerenia să fie şi mai desăvârşit urmată. Aşadar, fiindcă Îţi e pe plac acest lucru şi aşa ai poruncit să se facă, îmi place şi mie îndurarea Ta, şi fie ca fărădelegea mea să nu stea împotrivă.

2. O, preadulce şi preabunule Iisuse, câtă evlavie şi mulţumire cu laudă neîncetată se cuvine pentru primirea Sfântului Tău Trup, a cărui vrednicie niciun om nu poate să o explice. Dar ce voi cugeta la această cuminecare şi apropiere de Domnul meu, pe Care nu ştiu să-L venerez cum se cuvine, şi totuşi doresc să-L primesc cu cucernicie? Ce lucru mai bun şi mai sănătos voi cugeta decât să mă smeresc cu totul înaintea Ta şi să înalţ nesfârşita Ta bunătate faţă de mine? Te laud pe Tine, Dumnezeul meu, şi în veci Te voi înălţa. Mă dispreţuiesc pe mine şi mă supun Ţie în adâncul ticăloşiei mele.

3. Iată, Tu eşti Sfântul sfinţilor, iar eu gunoiul păcătoşilor. Şi Tu Te pleci spre mine, care nu sunt vrednic să privesc spre Tine. Iată, Tu vii la mine, vrei să fii cu mine, mă chemi la ospăţul Tău, vrei să-mi dai spre mâncare o hrană cerească şi „pâinea îngerilor" [*Ps* 77, 25], nu altceva decât pe Tine Însuţi. „Pâinea cea Vie, Care Te-ai coborât din cer" [*In* 6, 33] şi dai viaţă lumii [*In* 6, 51].

4. Iată de unde purcede iubirea, iată ce favoare străluceşte! Şi ce mari mulţumiri şi laude Ţi se cuvin pentru acestea. O, cât de mântuitor şi folositor a fost sfatul Tău când ai aşezat această [Sfântă Taină]. Ce dulce şi vesel ospăţ, când Te-ai dat de mâncare pe Tine Însuţi. Ce minunată e lucrarea Ta, Doamne, ce puternică e tăria Ta, ce lipsit de greşeală e adevărul Tău. Căci ai spus şi toate s-au făcut [*Ps* 148, 5], şi s-a făcut ceea ce ai poruncit. Lucrul minunat şi vrednic de credinţă şi care biruie înţelegerea omenească e că Tu, Doamne Dumnezeul meu, Dumnezeu adevărat şi om,

Te cuprinzi întreg sub modesta înfăţişare a pâinii şi vinului şi eşti mâncat fără sfârşire de cel care Te primeşte.

5. „Tu, Stăpâne al tuturor, Care fără să ai nevoie de nimic ai vrut să locuieşti în noi" [*2 Mac* 14, 35], păstrează nepătate prin această Sfântă Taină inima şi trupul meu, ca să pot săvârşi mai des cu conştiinţă veselă şi curată Tainele Tale şi să primesc spre mântuirea mea veşnică cele pe care le-ai rânduit şi aşezat în chip deosebit spre cinstea şi veşnica Ta pomenire.

6. Veseleşte-te, suflete al meu, şi adu mulţumire lui Dumnezeu pentru un dar atât de ales şi o mângâiere atât de deosebită lăsată ţie în această vale a lacrimilor. Căci ori de câte ori săvârşeşti această Taină şi primeşti Trupul lui Hristos, de tot atâtea ori săvârşeşti lucrul mântuirii tale şi te faci părtaşul tuturor meritelor lui Hristos. Căci iubirea lui Hristos nu se micşorează niciodată, iar măreţia îndurării Lui nu se istoveşte niciodată. De aceea pentru aceasta se cade să te pregăteşti mereu cu înnoirea minţii şi să te gândeşti cu atentă luare-aminte la această mare taină a mântuirii. Atunci când săvârşeşti sau auzi Liturghia, taina aceasta se cade să-ţi apară atât de mare, de nouă şi de veselă, ca şi cum în acea zi Hristos S-ar face om coborând în pântecul Fecioarei, sau, spânzurând pe cruce, ar pătimi şi ar muri pentru mântuirea oamenilor.

3. Că e folositor să ne cuminecăm des
[vorbeşte creştinul]

1. Iată vin la Tine, Doamne, ca să-mi facă bine darul Tău şi să mă veselească ospăţul Tău, pe care l-ai gătit în dulceaţa Ta săracului, Dumnezeule [cf. *Ps* 67, 11]. Întru Tine, iată, e tot ce pot şi trebuie să doresc. Tu eşti mântuirea şi răscumpărarea mea, nădejdea şi tăria, podoaba şi slava. „Veseleşte" deci astăzi „sufletul robului Tău, căci spre Tine", Doamne Hristoase, „am ridicat sufletul meu" [*Ps* 85, 4]. Doresc să Te primesc cu cucernicie şi cuviinţă, doresc să Te duc în casa mea, ca împreună cu Zaheu să merit să fiu binecuvântat de Tine şi să fiu numărat între fiii lui Avraam

[*Lc* 19, 9]. Sufletul şi trupul meu au poftă de Tine, inima mea doreşte să se unească cu Tine.

2. Dă-Te mie şi-mi e de-ajuns, căci în afară de Tine nu e nicio mângâiere. Nu vreau să fiu fără Tine, şi nu pot să trăiesc fără cercetarea Ta. De aceea se cade să mă apropii mai des de Tine şi să Te primesc ca leac al mântuirii mele, ca nu cumva de voi fi lipsit de această merinde cerească să mă prăbuşesc pe cale. Căci aşa ai zis cândva Tu, preamilostive Iisuse, propovăduind mulţimilor şi tămăduindu-le feluritele boli: „Nu vreau să le dau drumul la casele lor flămânzi, ca să nu se prăbuşească pe cale" [*Mt* 15, 32]. Fă, aşadar, în acest chip şi cu mine Tu, Care Te-ai lăsat în această Sfântă Taină spre mângâierea credincioşilor. Căci Tu eşti dulcea înviorare a sufletului, şi cine Te va mânca cu vrednicie, va fi părtaş şi moştenitor al slavei celei veşnice.

3. Pentru mine, care sunt chinuit şi păcătuiesc atât de des, care mă toropesc repede şi mă prăbuşesc, e un lucru necesar ca, prin dese rugăciuni şi mărturisiri şi sfânta primire a Trupului Tău, să mă înnoiesc, să mă curăţesc şi să mă aprind, ca nu cumva, abţinându-mă mult prea mult timp, să mă abat de la această hotărâre sfântă. Căci „simţurile omului sunt pornite spre rău din tinereţea lui" [*Fc* 8, 21], şi dacă nu-i vine în ajutor un leac dumnezeiesc, omul e dus şi mai mult spre cele rele. Aşadar, sfânta Cuminecătură ne trage de la rău şi ne întăreşte în bine. Căci dacă acum, când mă cuminec sau slujesc, sunt atât de adeseori nepăsător şi lânced, ce va fi dacă n-aş lua acest leac şi n-aş căuta un ajutor atât de mare? Măcar că nu sunt în orice zi pregătit şi gata de slujire, îmi voi da osteneala să primesc la timpurile potrivite dumnezeieştile Taine, şi să mă arăt sau fac părtaş al unui atât de mare har. Fiindcă aceasta e o mângâiere de căpetenie a sufletului credincios câtă vreme umblă pribeag spre Tine într-un trup muritor [*2 Co* 5, 6], ca să-şi aducă aminte mai des de Dumnezeul său şi să-L primească pe Iubitul său cu minte cucernică.

4. O, minunată favoare a îndurării Tale faţă de noi: că Tu, Doamne Dumnezeule, Creatorule şi Dătătorule de viaţă al tuturor duhurilor, Te înduri să vii la sărăcuţul meu su-

flet şi să-i potoleşti foamea cu întreaga Ta divinitate şi umanitate. O, fericită mintea şi fericit sufletul care merită să Te primească cu cucernicie pe Tine, Domnul Dumnezeul său, şi să se umple de bucurie duhovnicească prin primirea Ta. O, ce mare Domn primeşte, ce Oaspete iubit duce înăuntru, ce Tovarăş plăcut, ce Prieten credincios primeşte, ce Mire chipeş şi nobil îmbrăţişează, Unul care trebuie iubit înaintea tuturor celor iubite şi mai presus decât toate cele ce pot fi dorite. Să tacă în faţa Ta, preadulcele meu iubit, cerul şi pământul [*Avc* 2, 20] şi toată podoaba lor [*Fc* 2, 1], fiindcă orice laudă şi podoabă pe care o au sunt din favoarea bunătăţii Tale şi nu ajung la podoaba numelui Tău, a Cărui înţelepciune nu are număr [*Ps* 146, 5].

4. Că multe lucruri bune se dau celor ce se cuminecă în chip cucernic [vorbeşte creştinul]

1. Doamne, Dumnezeul meu, „întâmpină pe robul Tău în binecuvântarea dulceţii Tale" [*Ps* 20, 4], ca să merite să se apropie cu vrednicie şi cucernicie de această măreaţă Sfântă Taină a Ta. Stârneşte spre Tine inima mea şi smulge-mă din greaua mea lâncezeală. „Cercetează-mă cu mântuirea Ta" [*Ps* 105, 4], ca să gust cu duhul dulceaţa Ta ascunsă în chip deplin în această Sfântă Taină ca într-un izvor. Luminează ochii mei [*Ps* 12, 4] ca să vadă o atât de mare taină şi întăreşte-mă să cred în ea cu credinţă neîndoielnică. Căci e lucrarea Ta, nu o putere omenească; e aşezământul Tău sfânt, nu o născocire omenească. Căci nu poate fi găsit cineva destoinic prin el însuşi să cuprindă şi să înţeleagă acestea care întrec până şi subţirimea unei minţi îngereşti. Aşadar, ce voi putea cerceta şi cuprinde din această Sfântă Taină atât de înaltă şi tainică eu, păcătosul nevrednic, pământ şi cenuşă [*Sir* 17, 31]?

2. Doamne, în simplitatea inimii [*1 Par* 29, 17], în credinţă bună şi tare şi la porunca Ta mă apropii de Tine cu nădejde tare şi cuviinţă, şi cred cu adevărat că aici în această Sfântă Taină eşti prezent Tu Însuţi, Dumnezeu şi om.

Vrei aşadar să Te primesc şi să mă unesc pe mine însumi cu Tine în iubire. De aceea rog îndurarea Ta şi o implor să-mi dea pentru aceasta un har deosebit, ca să mă topesc şi să mă scurg cu totul în Tine prin iubire şi să nu las să intre în mine nicio altă mângâiere. Căci această preaînaltă şi preavrednică Sfântă Taină e mântuirea sufletului şi a trupului, leacul oricărei tânjeli duhovniceşti, în care răutăţile mele sunt vindecate, patimile sunt strunite, ispitele sunt biruite şi micşorate, harul se revarsă mai mult, virtutea primită sporeşte, credinţa se întăreşte, nădejdea se înviorează, iar iubirea se aprinde şi lărgeşte.

3. Căci multe lucruri bune ai dăruit şi dăruieşti încă şi mai des în această Sfântă Taină iubiţilor Tăi care se cuminecă cu cucernicie, Dumnezeul meu, ajutătorul sufletului meu [*Ps* 53, 6], reparatorul neputinţei mele şi dătătorule a toată mângâierea lăuntrică. Căci torni în ei multă mângâiere împotriva feluritelor necazuri şi din adâncul ticăloşiei lor îi ridici la nădejdea ocrotirii Tale, iar printr-un har nou îi recreezi şi-i luminezi lăuntric, ca ei care înainte de cuminecare se simţeau plini de spaimă şi fără iubire, după ce s-au refăcut cu hrana şi băutura cerească, să se afle schimbaţi în mai bine. Fiindcă de aceea lucrezi cu aleşii tăi prin această rânduială, ca ei să cunoască cu adevărat şi să experieze limpede că de la ei înşişi n-au nimic şi câtă bunătate şi har vin de la Tine. Pentru că de la ei înşişi sunt reci, aspri şi necucernici, dar de la Tine merită să fie slujitori, cucernici şi sprinteni. Căci cine apropiindu-se de izvorul dulceţii nu va aduce de acolo nu puţină dulceaţă? Sau cine stând lângă un foc mare nu va simţi de aici nu puţină căldură? Iar Tu eşti un izvor mereu plin şi care Te reverşi pe deasupra, un foc care arzi mereu [*Evr* 12, 29] şi nu slăbeşti niciodată.

4. Iar dacă nu-mi e îngăduit să scot apă din fântâna plină, nici să beau până la săturare, îmi voi pune totuşi gura mea la gaura conductei cereşti, ca să scot de acolo măcar o mică picătură să-mi răcoresc setea şi să nu mă usuc de tot. Şi dacă nu pot să fiu cu totul ceresc şi atât de înflăcărat ca serafimii şi heruvimii, mă voi sili totuşi să stărui în cucernicie şi să-mi pregătesc inima, ca să adun din primirea cu smerenie a acestei Sfinte Taine făcătoare de viaţă fie şi doar o mică flacără a văpăii dumnezeieşti. Iar orice îmi mai lipseşte, bunule Iisuse, Mântuitorule preasfinte, suplineşte în locul meu cu bunătate şi har Tu Însuţi, Care Te-ai îndurat să-i chemi pe toţi la Tine spunând: „Veniţi la Mine toţi cei osteniţi şi împovăraţi şi Eu vă voi odihni pe voi" [*Mt* 11, 28].

5. Căci eu ostenesc în sudoarea feţei mele [*Fc* 3, 19], sunt chinuit de durerea inimii, sunt apăsat de păcate, sunt neliniştit de ispite, sunt încâlcit şi apăsat de multe patimi rele, şi nu este cine să-mi ajute, nu este cine să mă libereze şi să mă scape fără numai Tu, Doamne Dumnezeule, Mântuitorul meu [*Ps* 21, 13; 7, 1; 24, 2], Căruia mă încredinţez pe mine şi toate ale mele, ca să mă păzeşti şi duci la viaţa veşnică. Primeşte-mă spre lauda şi slava numelui Tău, Tu Care mi-ai gătit spre mâncare şi spre băutură Trupul şi Sângele Tău. Doamne Dumnezeule, Mântuitorul meu [*Ps* 61, 3], fă ca odată cu frecventarea tainei Tale să crească şi afecţiunea cucerniciei mele.

5. Despre vrednicia acestei Sfinte Taine şi starea preoţească [vorbeşte Domnul]

1. Dacă ai avea curăţia îngerească şi sfinţenia Sfântului Ioan Botezătorul, tot n-ai fi vrednic să primeşti sau să atingi această Sfântă Taină. Căci nu pentru meritele oamenilor se cade ca omul să sfinţească şi să atingă Sfânta Taină a lui Hristos şi să pună mâna pe hrana care e pâinea îngerilor [*Ps* 77, 25]. Mare e taina şi mare vrednicia preoţilor, cărora li s-a dat ce nu li s-a îngăduit îngerilor. Căci numai preoţii hirotoniţi în Biserică după rânduială au puterea de a sluji şi sfinţi Trupul lui Hristos. Preotul e slujitorul lui Dumnezeu care se foloseşte de cuvântul lui Dumnezeu din porunca şi aşezământul lui Dumnezeu. Dumnezeu însă e autorul principal şi lucrătorul nevăzut, Căruia I se supune tot ce ar voi şi orice ar porunci El.

2. Aşadar, în această preaînaltă Sfântă Taină se cade să crezi mai mult în atotputernicul Dumnezeu decât în simţul tău sau în alt semn văzut. De aceea de această lucrare trebuie să ne apropiem cu frică şi cucernicie. Fii cu luare-aminte, aşadar, şi vezi a Cui slujire ţi s-a încredinţat prin punerea mâinilor episcopului [*1 In* 4, 14. 16]. Iată, ai fost făcut preot şi sfinţit ca să slujeşti [la altar]. Vezi acum să aduci jertfă lui Dumnezeu la vremea sa [*Nm* 9, 13] cu credincioşie şi cucernicie, şi să te arăţi pe tine însuţi fără prihană. Nu ţi-ai uşurat povara, ci te-ai legat şi mai strâns cu lanţul disciplinei, şi eşti ţinut să tinzi spre o mai mare desăvârşire a sfinţeniei. Preotul se cade să fie împodobit cu toate virtuţile şi să ofere altora un exemplu de viaţă bună [*Tit* 2, 7]. Petrecerea lui nu e cu oamenii din popor, ci cu îngerii din cer [*Flp* 3, 20] sau cu bărbaţii desăvârşiţi pe pământ.

3. Preotul îmbrăcat în veşmintele sfinte ţine locul lui Hristos, ca să implore şi să se roage cu implorare şi smerenie lui Dumnezeu pentru sine şi pentru tot poporul său [*Evr* 6, 1. 3; 7, 27]. Are în faţa şi în spatele său crucea Domnului ca semn spre aducerea-aminte neîncetată a patimii lui Hristos. În faţa sa poartă pe veşmânt crucea, ca să se uite cu sârg la urmele lui Hristos şi să se silească să le urmeze adesea [*1 Ptr* 2, 21]. La spate e însemnat cu crucea, ca să rabde cu blândeţe pentru Dumnezeu orice lucruri potrivnice aduse asupra sa de alţii. În faţa sa poartă crucea ca să-şi plângă păcatele sale, la spate o poartă, ca să plângă prin compătimire păcatele săvârşite de alţii şi să ştie că a fost aşezat la mijloc între Dumnezeu şi păcătoşi, şi ca să nu se lenevească de la rugăciune şi de la sfânta jertfă, până ce nu va merita să dobândească har şi milă. Când sluşeşte, preotul cinsteşte pe Dumnezeu, veseleşte pe îngeri, zideşte Biserica, ajută pe cei vii, dă odihnă celor răposaţi şi se face pe sine însuşi părtaş al tuturor celor bune.

6. Întrebare despre exerciţiul dinaintea cuminecării
[vorbeşte creştinul]

1. Când mă gândesc la vrednicia Ta şi la ticăloşia mea, mult tremur şi mă tulbur în mine însumi. Căci dacă nu mă apropii, fug de viaţă; iar dacă mă apropii cu nevrednicie, săvârşesc o ofensă. Ce voi face deci Dumnezeule, ajutătorul [*Ps* 121, 2] şi sfătuitorul meu în nevoi?

2. Tu mă învaţă calea cea dreaptă, pune înaintea mea un scurt exerciţiu potrivit sfintei cuminecări. Căci e de folos să ştiu în ce fel trebuie să-Ţi pregătesc cu cucernicie şi cuviinţă inima mea spre primirea cu folos a Sfintei Tale Taine, sau chiar şi pentru a sluji o jertfă atât de mare şi dumnezeiască.

7. Despre cercetarea conştiinţei proprii
şi hotărârea îndreptării
[vorbeşte Domnul]

1. Mai presus de toate preotul lui Dumnezeu se cade să slujească, să atingă şi să ia această Sfântă Taină cu cea mai mare smerenie a inimii, cu cuviinţă rugătoare, cu deplină credinţă şi cu gândul cucernic de a cinsti pe Dumnezeu. Cercetează-ţi cu sârg conştiinţa şi, pe cât e cu putinţă, curăţ-o şi lumineaz-o cu căinţa ta adevărată şi cu o mărturisire smerită, aşa încât să nu ai ori să ştii nimic grav care să-ţi facă remuşcări şi să-ţi împiedice o apropiere liberă. Să ai neplăcere faţă de toate păcatele tale în general, iar pentru excesele zilnice îndurerează-te şi suspină mai mult în duhul tău. Iar dacă timpul permite, încredinţează lui Dumnezeu în ascunsul inimii mizeriile patimilor tale.

2. Suspină şi îndurerează-te că eşti până acum atât de trupesc şi lumesc, atât de puţin mort faţă de patimi, atât de plin de mişcările poftelor, atât de nepăzit în simţurile din afară, atât de des încâlcit cu multe şi felurite închipuiri, atât de mult înclinat spre cele dinafară, atât de nepăsător faţă de cele dinăuntru, atât de uşor spre râs şi moliciune, atât de învârtoşat spre plâns şi străpungere, atât de grab-

nic spre lucrurile relaxate şi comode ale trupului, atât de molatic spre rigoare şi ardoarea fierbinte, atât de curios spre a prinde şi auzi lucruri noi şi a privi lucruri frumoase, atât de zăbavnic spre a îmbrăţişa cele smerite şi lepădate, atât de doritor de a avea multe, atât de zbârcit în a da, atât de îndârjit în a ţine pentru sine, atât de nesocotit în vorbire, atât de nestăpânit în a tăcea, atât de dezlânat în obiceiuri, atât de necuviincios în fapte, atât de revărsat la mâncare, atât de surd la cuvântul lui Dumnezeu, atât de repede la odihnă, atât de încet la muncă, atât de treaz pentru poveşti, atât de somnoros la privegherile sfinte, atât de repezit spre sfârşit, atât de şovăitor la a aştepta, atât de nepăsător la ceasurile care se rostogolesc, atât de lânced la slujire, atât de sec la cuminecare, atât de repede la împrăştiere, atât de rar adunat în tine însuţi, atât de grabnic mişcat spre mânie, atât de uşor spre neplăcerea altuia, atât de pornit spre judecată, atât de aspru în ceartă, atât de vesel în cele prospere, atât de slab în cele potrivnice, atât de des propunându-ţi multe lucruri bune, dar ducându-le la rezultate atât de modeste.

3. Mărturisind şi plângând aceste defecte ale tale şi altele cu durere şi mare neplăcere pentru slăbiciunea ta, fixează-ţi scopul ferm de a-ţi îndrepta mereu viaţa şi de a progresa în mai bine. Apoi, cu deplină resemnare şi întreaga voinţă adu-te pe tine însuţi pe altarul inimii drept jertfă de ardere de tot întru cinstea numelui Meu, încredinţându-ţi adică Mie cu credincioşie trupul şi sufletul tău, ca astfel să meriţi să te apropii cu vrednicie să aduci jertfă lui Dumnezeu şi să primeşti spre folos Sfânta Taină a Trupului Meu.

4. Căci nu este ofrandă mai vrednică şi satisfacere mai mare spre dezlegarea păcatelor decât faptul de a te oferi pe tine însuţi lui Dumnezeu în chip curat şi întreg odată cu ofranda Trupului lui Hristos în Liturghie şi în Cuminecare. Dacă va face omul ce stă în puterea lui şi se va pocăi cu adevărat şi va veni la Mine pentru uşurare şi har, „viu sunt Eu, zice Domnul, Care nu voiesc moartea păcătosului, ci să se întoarcă şi să fie viu, nu-mi voi mai aduce aminte de păcatele lui" [*Iz* 33, 11; *Evr* 10, 17], ci toate îi vor fi iertate.

8. Despre oferirea lui Hristos pe cruce şi dăruirea totală de sine
[vorbeşte Hristos]

1. Aşa cum M-am adus de bunăvoie jertfă lui Dumnezeu Tatăl pe cruce pentru păcatele tale [*Is* 53, 7; *Evr* 9, 28] cu mâinile întinse şi trupul gol, încât n-a rămas nimic în Mine care să nu fi trecut în jertfa împăcării dumnezeieşti, tot aşa se cuvine să te aduci şi tu pe tine însuţi Mie de bunăvoie ofrandă curată şi sfântă în fiecare zi în Liturghie cu toate puterile şi simţămintele tale, cât de lăuntric poţi. Ce altceva mai mult cer de la Tine, decât să te sârguieşti să mi te dăruieşti cu totul din adâncul tău? Orice mi-ai da afară de tine însuţi, nu mă interesează nimic, fiindcă nu caut darul tău, ci pe tine [cf. *2 Co* 12, 14].

2. Aşa cum nu ţi-ar fi de-ajuns de-ai avea toate în afară de Mine, tot aşa nici Mie nu va putea să-Mi placă orice mi-ai da, dacă nu te vei fi adus pe tine însuţi. Adu-te Mie ofrandă pe tine şi dă-te întreg pentru Dumnezeu, şi ofranda ta va fi primită. Iată, eu m-am adus întreg ofrandă Tatălui pentru tine, Mi-am dat şi tot Trupul şi Sângele Meu spre mâncare, ca să fiu întreg al Tău, iar tu să rămâi al Meu. Dacă însă vei sta în tine însuţi şi nu te vei aduce de bunăvoie ofrandă voii Mele, aceasta nu e o ofrandă deplină, nici nu va fi între noi o unire întreagă. De aceea oferirea de tine însuţi în mâna lui Dumnezeu trebuie să preceadă spontan toate faptele tale, dacă vrei să dobândeşti libertate şi har. De aceea atât de puţini ajung luminaţi şi liberi înăuntru, fiindcă nu ştiu să se tăgăduiască pe ei înşişi cu totul. Hotărârea Mea e fermă: „De nu va renunţa cineva la toate cele pe care le are, nu poate să fie ucenicul Meu" [*Lc* 14, 33]. Aşadar, dacă alegi să fii ucenic, adu-te Mie ofrandă pe tine însuţi cu toate simţămintele tale.

9. Că trebuie să ne aducem ofrandă lui Dumnezeu pe noi înşine şi toate ale noastre şi să ne rugăm pentru toţi
[vorbeşte creştinul]

1. Doamne, ale Tale sunt toate cele ce sunt în cer şi pe pământ [*1 Par* 29, 11]. Doresc să mă aduc pe mine însumi

Ţie ofrandă de bunăvoie şi să rămân pururea al Tău. Doamne, cu simplitatea inimii [*1 Par* 29, 17] mă aduc Ţie astăzi ofrandă pe mine însumi ca rob în veac spre ascultare şi jertfă de laudă veşnică. Primeşte-mă cu această sfântă ofrandă a scumpului Tău Trup pe care Ţi-L aduc drept ofrandă astăzi în prezenţa îngerilor care stau de faţă în chip nevăzut, ca să fie spre mântuire pentru mine şi pentru tot poporul Tău.

2. Doamne, pe altarul împăcării Tale Îţi ofer toate păcatele şi fărădelegile mele, pe care le-am săvârşit înaintea Ta şi a sfinţilor Tăi îngeri din ziua în care am putut păcătui prima dată până în ziua aceasta, pentru ca Tu să le aprinzi deopotrivă pe toate şi să le mistui cu focul iubirii Tale, să ştergi toate petele păcatelor mele, să cureţi conştiinţa mea de orice fărădelege şi să-mi dai înapoi harul Tău, pe care l-am pierdut păcătuind, iertându-mi cu îngăduinţă în chip deplin toate şi primindu-mă în chip milostiv la sărutarea păcii.

3. Ce pot face pentru păcatele mele decât numai să le mărturisesc şi plâng cu smerenie, cerând neîncetat îndurarea Ta? Te rog, auzi-mă şi fii mie îndurat, când stau înaintea Ta, Dumnezeul meu. Toate păcatele mele îmi displac foarte tare, nu mai vreau să le săvârşesc, ci sunt îndurerat pentru ele şi îndurerat voi fi cât voi trăi; sunt gata să fac pocăinţă şi să dau satisfacţie după putinţă. Iartă-mă, Dumnezeule; iartă-mi păcatele mele [*Ps* 24, 18] pentru numele Tău cel sfânt, scapă sufletul meu, pe care l-ai răscumpărat cu scump sângele Tău [*1 Ptr* 1, 18–19]. Iată, mă încredinţez milostivirii Tale, mă predau în mâinile Tale; fă cu mine după bunătatea Ta, nu după răutatea şi nedreptatea mea [*1 Mac* 13, 46].

4. Îţi ofer şi toate faptele mele bune, deşi puţine şi nedesăvârşite, ca Tu să le îndreptăţeşti şi sfinţeşti, ca să-Ţi fie plăcute şi să le faci primite de Tine şi să mă tragi mereu spre lucruri mai bune şi să mă duci, pe mine, omuleţul leneş şi netrebnic, la un sfârşit fericit şi lăudabil.

5. Îţi ofer şi toate dorinţele celor cucernici, nevoile părinţilor, prietenilor, fraţilor, surorilor şi ale tuturor celor dragi ai mei, şi ale celor ce pentru iubirea Ta mi-au făcut

bine mie sau altora, care au dorit şi au cerut de la mine să rostesc Liturghii pentru ei şi pentru toţi ai lor, fie că trăiesc încă în trup, fie că au răposat ieşind din lumea aceasta, ca toţi să simtă ajutorul harului Tău, bogăţia mângâierii, ocrotirea de primejdii, eliberarea de pedepse, şi smulşi din toate relele să-Ţi ducă veseli mulţumiri mărete.

6. Îţi ofer şi rugăciuni de împăcare, îndeosebi pentru cei ce m-au vătămat cu ceva, m-au întristat ori mustrat, sau mi-au făcut vreo pagubă ori supărare; şi pentru toţi cei pe care i-am întristat, tulburat, apăsat şi scandalizat cândva cu cuvântul sau cu fapta, cu ştiinţa sau cu neştiinţa, ca să ne ierţi cu îngăduinţă tuturor deopotrivă toate păcatele, injuriile şi ofensele noastre. Alungă, Doamne, de la inimile noastre orice suspiciune, indignare, mânie şi neînţelegere, şi orice poate vătăma iubirea şi micşora iubirea frăţească. Miluieşte, Doamne, miluieşte [*Ps* 122, 3] pe cei care cer mila Ta, dă har celor lipsiţi, fă ca noi să trăim astfel încât să fim vrednici să ne desfătăm de harul Tău şi să ajungem la viaţa veşnică.

10. Că sfânta Cuminecare nu trebuie lăsată cu uşurinţă [vorbeşte Domnul]

1. Deseori trebuie să alergi la izvorul harului şi al milei dumnezeieşti, la izvorul bunătăţii şi al întregii curăţii, ca să te poţi vindeca de patimile şi răutăţile tale şi să meriţi să te faci mai tare şi mai treaz împotriva tuturor ispitelor şi înşelăciunilor diavolului. Ştiind că în Sfânta Cuminecătură este pus un rod şi un leac foarte mare, vrăjmaşul se sileşte în orice chip şi cu orice prilej să-i tragă şi împiedice, pe cât poate, pe credincioşi şi cucernici.

2. Fiindcă atunci când se pregătesc pentru sfânta Cuminecare, unii suferă atacuri şi amăgiri grele ale Satanei. Căci, aşa cum stă scris în cartea *Iov* [1, 6; 2, 1], acest duh rău vine printre fiii lui Dumnezeu ca să-i tulbure cu viclenia lui obişnuită sau să-i facă timizi şi nedumeriţi, ca să micşoreze rodul simţămintelor lor sau să le ia credinţa luptându-se cu ei, ca să fie să lase cu totul cuminecarea, fie să se apro-

pie de ea cu lipsă de vlagă. Dar nu trebuie să te îngrijeşti de vicleniile şi închipuirile lui, oricât ar fi ele de ruşinoase şi îngrozitoare, ci toate nălucirile lui trebuie întoarse împotriva capului său. El, nenorocitul, trebuie dispreţuit şi luat în râs, şi nu trebuie renunţat la sfânta Cuminecare din pricina batjocurilor şi tulburărilor pe care le stârneşte.

3. Adeseori ne împiedică prea mare grija pentru cucernicia ce trebuie avută şi o nelinişte dinspre mărturisirea ce trebuie făcută. Lucrează potrivit sfatului înţelepţilor, şi dă deoparte neliniştea şi scrupulul, fiindcă împiedică harul lui Dumnezeu şi distrug evlavia minţii. Nu lăsa sfânta Cuminecare pentru o mică tulburare şi apăsare, ci mergi repede de te mărturiseşte şi iartă bucuros celorlalţi toate ofensele. Dacă tu ai ofensat pe cineva, cere smerit iertare şi Dumnezeu te va ierta bucuros.

4. Ce folos este să întârzii mult mărturisirea ori să amâni sfânta Cuminecare? Curăţă-te cât mai repede, scuipă degrabă veninul, grăbeşte-te să primeşti leacul şi te vei simţi mai bine decât dacă ai amâna multă vreme. Dacă azi amâni dintr-o pricină, poate mâine ţi se va întâmpla altceva mai mare, şi aşa ai putea să fii mult timp împiedicat de la cuminecare şi te vei face şi mai nepotrivit pentru ea. Scutură-te cât de repede poţi de greutatea şi inerţia prezentă, fiindcă nu-ţi aduce nimic faptul de a fi neliniştit multă vreme, de a petrece mult timp în tulburare şi a te opri de la cele dumnezeieşti din pricina unor piedici zilnice, ba amânarea mult timp a Cuminecării vatămă foarte mult, căci obişnuieşte să aducă o grea lâncezeală. O, durere, căci unii căldicei şi cu purtări destrămate primesc cu bucurie mărturisirea, dar doresc să amâne sfânta Cuminecare, ca să nu fie obligaţi la o mai mare pază de sine.

5. Vai, ce mică iubire şi ce slabă cucernicie au cei care amână atât de uşor sfânta Cuminecare. Cât de fericit şi primit de Dumnezeu va fi cel care trăieşte astfel şi-şi păzeşte conştiinţa într-o astfel de curăţie, încât să fie gata şi bine pregătit sufleteşte să se cuminece chiar şi în fiecare zi, dacă i-ar fi îngăduit şi ar putea face aceasta fără a atrage atenţia. Dacă se abţine cineva din smerenie sau dintr-o

pricină legitimă, trebuie lăudat pentru respectul său. Dar dacă în el s-a furişat lâncezeala, atunci trebuie să se stârnească şi să facă ce-i stă în putere, şi Domnul va fi alături spre ajutor dorinţei sale din pricina bunăvoinţei lui spre care priveşte îndeosebi.

6. Când însă cineva e împiedicat în chip legitim, dar va avea mereu bunăvoinţa şi intenţia cucernică de a se cumineca, nici aşa nu va fi lipsit de rodul acestei Sfinte Taine. Căci orice om cucernic se poate apropia cu folos şi fără nicio oprelişte în orice zi şi în orice ceas de cuminecarea duhovnicească cu Hristos. Cu toate acestea, în anumite zile, la vremea stabilită, trebuie să primească cu afectuoasă cucernicie Trupul Mântuitorului său şi în chip sacramental şi să pună înainte mai mult lauda şi cinstea lui Dumnezeu, decât să caute mângâierea Lui. Căci se cuminecă în chip tainic şi se reface în chip nevăzut ori de câte ori se gândeşte cu cucernicie la Taina Întrupării lui Hristos şi la Patima Lui şi se aprinde de dragostea Lui.

7. Dar cine nu se pregăteşte decât atunci când e sărbătoare sau îl constrânge obiceiul, acela va fi nepregătit cel mai adeseori. Fericit cel care se oferă Domnului ca jertfă de ardere de tot ori de câte ori slujeşte sau se cuminecă. Când slujeşti să nu fi foarte lung sau grăbit, ci păstrează buna măsură comună celor cu care trăieşti. Nu trebuie să produci altora supărare şi plictiseală, ci păstrează calea comună potrivit iubirii de cele rânduite, şi slujeşte mai degrabă folosului celorlalţi decât cucerniciei sau simţământului propriu.

11. Că Trupul lui Hristos şi Sfânta Scriptură sunt foarte necesare sufletului credincios [vorbeşte creştinul]

1. Preadulce Doamne Iisuse, cât de mare e dulceaţa sufletului cucernic care se ospătează cu Tine la Ospăţul Tău, unde nu i se pune înainte spre mâncare altă hrană decât Tu, Unicul lui Iubit mai dorit decât toate dorinţele inimii. Şi mie mi-ar fi dulce să vărs în prezenţa Ta lacrimi din iu-

bire adâncă şi să ud cu lacrimi picioarele Tale împreună cu milostiva Magdalena [*Lc* 7, 37–38]. Dar unde este această cucernicie? Unde e îmbelşugata revărsare a sfintelor lacrimi? Desigur inima mea ar trebui să ardă şi să plângă de bucurie în faţa Ta şi a sfinţilor Tăi îngeri. Căci în Sfânta Taină Te am prezent cu adevărat, măcar că ascuns sub o înfăţişare străină.

2. Fiindcă ochii mei nu se pot uita la Tine în strălucirea Ta dumnezeiască, dar nici lumea întreagă n-ar putea dăinui în fulgerarea slavei măreţiei Tale. Dar şi în aceasta Te îngrijeşti de neputinţa mea, fiindcă Te ascunzi sub această Sfântă Taină. Şi într-adevăr am înaintea mea şi mă închin Celui Căruia I se închină îngerii în cer; eu însă Îl am încă în credinţă, aceia Îl au în faţă şi fără văl [cf. *1 Co* 5, 7]. Se cuvine să mă mulţumesc să fiu în lumina adevăratei credinţe şi să umblu în ea „până ce se iveşte ziua" strălucirii veşnice „şi umbrele" prefigurărilor „se vor înclina" [*Cânt* 2, 17; 4, 6]. „Dar când va veni ceea ce e desăvârşit" [*1 Co* 13, 10], folosirea Sfintelor Taine va înceta, fiindcă fericiţii din slava cerească n-au lipsă de doctoria Sfintelor Taine, căci se bucură nesfârşit de prezenţa lui Dumnezeu oglindind slava Lui faţă către faţă şi, transformaţi din slavă în slavă [*1 Co* 13, 12; *2 Co* 3, 8] de abisul Dumnezeirii, gustă Cuvântul lui Dumnezeu făcut trup aşa cum era la început şi cum rămâne în veac [*In* 1, 14; 1, 1; *1 Ptr* 1, 25].

3. Aducându-mi aminte de aceste lucruri minunate, orice uşurare duhovnicească îmi este o apăsătoare plictiseală, şi câtă vreme nu văd deschis pe Domnul meu în slava Lui, socotesc drept nimic tot ce văd şi aud în lume. Martor îmi eşti Tu, Dumnezeul meu, că niciun lucru nu mă poate mângâia, nicio făptură nu mă poate linişti fără numai Tu, Dumnezeul meu, pe Care doresc să Te văd în veci. Dar acest lucru nu e cu putinţă cât timp dăinui în această viaţă muritoare, şi de aceea se cade să mă gătesc pentru o mare răbdare şi să mă supun Ţie în orice dorinţă. Căci şi sfinţii Tăi, care saltă în Tine acum în Împărăţia cerurilor, aşteptau pe când trăiau venirea slavei Tale în credinţă şi răbdare mare. Ce au crezut ei cred şi eu; ce au nădăjduit ei nădăjduiesc şi eu; acolo unde au ajuns ei cred că voi veni şi eu prin harul Tău. „Până atunci voi umbla în credinţă" [*2 Co* 5, 7], întărit de exemplul sfinţilor. Căci am drept uşurare şi oglindă a vieţii cărţile sfinte [*1 Mac* 12, 9], iar peste toate acestea am drept leac şi răcorire specială Preasfântul Tău Trup.

4. Căci simt că în această viaţă două lucruri îmi sunt cele mai necesare, şi fără de ele viaţa aceasta mi-ar fi insuportabilă. Deţinut în închisoarea acestui trup, mărturisesc că am lipsă de două lucruri: de hrană şi de lumină. Şi aşa mi-ai dat mie, neputinciosului, Sfântul Tău Trup spre refacerea minţii şi a trupului, şi „ai pus drept lumină picioarelor mele Cuvântul Tău" [*Ps* 118, 105]. Fără acestea două n-aş putea trăi bine, căci Cuvântul lui Dumnezeu e lumină sufletului [*Pr* 6, 23], iar Sfânta Ta Taină e o pâine a vieţii [*In* 6, 48]. Acestea pot fi numite două mese puse de-o parte şi de alta în vistieria Sfintei Biserici [*Iz* 40, 39; 44, 19]: una e masa Sfântului Altar, care are pâinea sfântă [*3 Rg* 21, 4]: scumpul Trup al lui Hristos, iar alta cuprinde învăţătura sfântă a Legii dumnezeieşti, care învaţă credinţa dreaptă şi duce în chip ferm spre cele dinăuntrul vălului, unde e Sfânta Sfintelor [*Evr* 6, 19; 9, 3].

5. Îţi mulţumesc Ţie, bunule Iisuse, lumina luminii celei veşnice, pentru masa învăţăturii sfinte pe care ne-ai pus-o [*Sol* 6, 19] prin robii Tăi, proroci, apostoli şi ceilalţi învăţători [*Ef* 4, 11–12]. Îţi mulţumesc, Mântuitorule şi Făcătorule al oamenilor, Care ca să-Ţi arăţi întregii lumi iubirea Ta ai gătit cină mare [*Lc* 14, 16; *Ps* 22, 5], în care ai pus înainte spre mâncare nu mielul prefigurării, ci preasfântul Tău Trup şi Sânge, veselind pe toţi credincioşii cu ospăţul cel sfânt şi îmbătându-i cu paharul mântuirii [*Ps* 115, 4], în care sunt toate desfătările raiului şi se ospătează împreună cu noi sfinţii îngeri, dar cu o dulceaţă mai fericită.

6. O, cât de mare şi vrednică de cinste e slujirea preoţilor, cărora li s-a dat să sfinţească cu cuvinte sfinte pe Domnul slavei [*Ps* 27, 3], să binecuvânteze cu buzele, să ţină cu mâinile, să ia cu gura lor şi să-L dea celorlalţi pe Domnul slavei! O, cât de curate trebuie să fie mâinile acelea,

cât de curată gura, cât de sfânt trupul, cât de neprihănită inima preotului în care intră de atâtea ori Pricinuitorul curăţiei. Din gura unui preot care primeşte atât de des Sfânta Taină a lui Hristos se cade să iasă numai un cuvânt sfânt, cinstit şi folositor.

7. Simpli şi sfioşi trebuie să fie ochii care obişnuiesc să privească Trupul lui Hristos. Curate şi ridicate la cer trebuie să fie mâinile [*1 Tim* 2, 8] care obişnuiesc să atingă pe Făcătorul cerului şi al pământului. Căci îndeosebi preoţilor li s-a spus în Lege: „Fiţi sfinţi, fiindcă sfânt sunt Eu Domnul Dumnezeul vostru" [*Lv* 11, 2;10, 7].

8. Să ne ajute harul Tău, Atotputernice Dumnezeule, ca noi care am primit slujirea preoţească să-Ţi putem sluji cu vrednicie şi cucernicie, cu toată curăţia şi buna conştiinţă [*1 Tim* 1, 5]. Şi dacă nu ne putem petrece viaţa într-o atât de mare nevinovăţie cum ar trebui, dă-ne măcar să ne plângem cu vrednicie relele pe care le săvârşim, ca să-Ţi putem sluji de-acum înainte mai fierbinte, în duh de smerenie şi cu hotărârea unei voinţe bune.

12. Că acela care urmează să se cuminece trebuie să se pregătească cu mare sârguinţă [vorbeşte Domnul]

1. Eu sunt iubitorul curăţiei şi dătătorul a toată sfinţenia. Eu caut o inimă curată, şi acolo e locul odihnei Mele [*FA* 7, 49]. „Pregăteşte-Mi o odaie de cină mare, aşternută, şi la tine voi face Paştele cu ucenicii Mei" [*Mc* 14, 15; *Lc* 22, 12]. Dacă vrei să vin la tine şi să rămân la tine, „curăţă aluatul cel vechi" [*1 Co* 5, 7] şi mătură sălaşul inimii tale. Scoate din ea tot ce e lumesc şi toată răscoala răutăţilor, „şezi ca o pasăre singuratică pe acoperiş şi cugetă la exesele tale în amărăciunea sufletului tău" [*Ps* 101, 8; *Is* 38, 15]. Căci oricine iubeşte pregăteşte iubitului său drag locul cel mai bun şi mai frumos, fiindcă în aceasta se cunoaşte afecţiunea celui ce-l primeşte pe cel iubit al său.

2. Să ştii însă că numai prin meritul faptei tale nu poţi satisface această pregătire, chiar dacă astfel te-ai pregăti

un an întreg, încât să nu mai ai în minte nimic altceva. Ci numai din îndurarea şi harul Meu îţi este îngăduit să te apropii de masa Mea ca şi când un cerşetor ar fi chemat la prânzul unui bogat şi n-ar avea nimic altceva cu care să răsplătească [cf. *Lc* 14, 12–14] binefacerea aceluia decât smerindu-se şi mulţumindu-i. Fă, aşadar, ce stă în puterea ta şi fă-o cu sârguinţă, nu din obişnuinţă, nu din constrângere, ci cu teamă, respect şi afecţiune primeşte Trupul Domnului Dumnezeului Tău iubit, care se îndură să vină la Tine. Eu sunt Cel ce te-am chemat, Eu am poruncit să fie aşa, Eu voi umple ceea ce îţi lipseşte. Vino şi primeşte-Mă!

3. Când îţi dau harul cucerniciei, adu mulţumire Dumnezeului tău nu fiindcă eşti vrednic, ci pentru că mi-a fost milă de tine [*Mt* 18, 33]. Dacă n-ai cucernicie, ci te simţi mai degrabă uscat, stăruie în rugăciune, suspină, bate, nu înceta până nu vei merita să primeşti o fărâmă sau o picătură din acest har mântuitor. Tu ai lipsă de Mine, nu Eu de tine [cf. *2 Mac* 14, 35], şi nu tu vii să Mă sfinţeşti pe Mine, ci Eu vin să te sfinţesc şi să te fac mai bun pe tine. Vii ca să fii sfinţit de Mine şi să te uneşti cu Mine, ca să primeşti un har nou de la Dumnezeu şi să te aprinzi din nou spre îndreptare. Nu fi nepăsător faţă de acest har [*1 Tim* 4, 14], pregăteşte mereu cu toată sârguinţa inima ta [*3 Rg* 7, 3] şi du-L la tine pe Iubitul tău.

4. Se cade însă să te pregăteşti spre cucernicie nu numai înainte de cuminecare, ci să te păstrezi în ea cu grijă şi după primirea Sfintei Taine. Nu mai mică pază se cere după, decât se cere o pregătire cucernică înainte. Căci o pază bună după e iarăşi cea mai bună pregătire pentru primirea unui har încă şi mai mare. Căci, dacă cineva se revarsă numai-decât în mângâierile din afară, ajunge foarte nepotrivit. Păzeşte-te de multa vorbărie;r ămâi în ascuns şi desfăteazăte de Dumnezeul tău. Fiindcă Îl ai pe Însuşi Cel pe care lumea toată nu-L poate purta. Eu sunt Cel căruia trebuie să i te dai cu totul, aşa încât de acum înainte să nu mai trăieşti în tine, ci în Mine fără nicio grijă.

13. Că sufletul cucernic trebuie să dorească din toată inima unirea cu Hristos prin această Sfântă Taină [vorbeşte creştinul]

1. Cine-mi va da, Doamne, să Te găsesc numai pe Tine şi să-Ţi deschid toată inima mea, ca să mă desfătez de Tine aşa cum doreşte sufletul meu, şi de acum înainte nimeni să nu se mai uite la mine, nicio făptură să nu mă mai mişte sau să-mi atragă privirea, ci numai Tu să vorbeşti cu mine şi eu cu Tine, cum obişnuieşte să vorbească iubita cu iubitul său şi prietena cu prietenul său [cf. *Cânt* 8, 1; *Iş* 33, 11]? Aceasta mă rog, aceasta o doresc: ca să mă unesc cu Tine întreg şi să-mi scot inima afară din toate cele create, iar prin sfânta cuminecare şi o slujire mai deasă să învăţ să gust mai mult cele cereşti şi veşnice. Ah, Doamne Dumnezeule, când voi fi cu totul unit cu Tine şi absorbit în Tine, uitând cu totul de mine? Dă-mi să rămâi Tu în mine şi eu în Tine, şi aşa să rămânem una.

2. Cu adevărat, cu adevărat „Tu eşti iubitul meu, ales dintr-o mie" [*Cânt* 5, 10], în Care a plăcut sufletului meu să locuiască în toate zilele vieţii lui. Cu adevărat Tu eşti împăciuitorul meu [cf. *Fc* 49, 10], în care e pacea supremă şi adevărata odihnă, în afara Căruia e osteneală, durere şi nenorocire nesfârşită. „Cu adevărat Tu eşti un Dumnezeu ascuns" [*Is* 45, 15] şi sfatul Tău nu e cu cei necucernici, ci „vorbeşti cu cei smeriţi şi simpli" [*Pr* 25, 5; 3, 32]. O, cât de dulce e Duhul Tău, Doamne, Care, ca să-Ţi arăţi dulceaţa Ta fiilor Tăi [*Sol* 12, 1; 16; 21], Te-ai îndurat să-i refaci cu preadulcea Pâine care coboară din cer [*In* 6, 5]. Cu adevărat „nu e niciun alt neam, care să aibă dumnezei atât de apropiaţi de el, cum eşti Tu, Dumnezeul nostru" [*Dt* 4, 7] faţă de toţi credincioşii Tăi, cărora pentru mângâiere zilnică şi pentru a le ridica inima la cer Te dai spre mâncare şi desfătare!

3. Ce alt neam e atât de slăvit ca poporul creştin? Sau care făptură sub cer e atât de iubită ca sufletul cucernic, în care intră Dumnezeu ca să-l hrănească cu slăvitul Său Trup? O, negrăit har! o, minunată îndurare! O, iubire nemăsurată, necruţată îndeosebi pentru om! Dar ce voi răsplăti Domnului [*Ps* 115, 3] pentru harul acesta? pentru o iubire atât de mare? Nu e altceva mai plăcut pe care să I-l pot da decât să-mi dau cu totul inima mea Dumnezeului meu şi să mă însoţesc cu El în mod intim. Când sufletul meu va fi unit în chip desăvârşit cu Dumnezeul nostru, atunci vor sălta toate cele dinăuntru ale mele. Atunci El îmi va spune: „Dacă vrei să fii cu Mine, Eu vreau să fiu cu tine!" Iar eu Îi voi răspunde: „Îndură-Te, Doamne, şi rămâi cu mine, căci vreau bucuros să fiu cu Tine!" Aceasta e toată dorinţa mea; ca inima mea să fie unită cu Tine.

14. Despre dorinţa fierbinte a unora faţă de Trupul lui Hristos [vorbeşte creştinul]

1. „Cât de mare e mulţimea dulceţii Tale, Dumnezeule, pe care ai ascuns-o pentru cei ce se tem de Tine" [*Ps* 30, 19]. Când mi-aduc aminte de unii cucernici care se apropie de Sfânta Ta Taină, Doamne, cu mare cucernicie şi afecţiune, atunci mă tulbur adeseori în mine însumi şi roşesc, pentru că eu mă apropii atât de amorţit şi rece de altarul Tău şi de masa sfintei cuminecări, fiindcă rămân atât de uscat şi fără cucernicia şi afecţiunea inimii şi nu sunt cu totul aprins înaintea Ta, Dumnezeul Meu, nici nu sunt atât de năprasnic atras şi îndrăgostit cum au fost mulţi cucernici, care în marea lor dorinţă de cuminecare şi în dragostea simţită a inimii nu se puteau opri din plâns, ci până în măduvă Te sorbeau prin gura inimii şi a trupului pe Tine Izvorul cel viu, neputându-şi domoli foamea şi setea altfel decât dacă primeau Trupul Tău cu toată voioşia şi lăcomia duhovnicească.

2. O, credinţă cu adevărat vie a acelora, care e un argument plauzibil al sfintei Tale prezenţe. Fiindcă Îl cunosc cu adevărat pe Domnul lor la frângerea pâinii cei a căror inimă arde atât de puternic în ei din pricina lui Iisus Care umblă împreună cu ei [*Lc* 25, 32. 35]. Departe de mine, vai!, e adeseori o asemenea afecţiune şi cucernicie, şi o înflăcărare atât de năprasnică. Fii mie milostiv [*Lc* 18, 13],

bunule, dulce şi îndurate Iisuse, dă sărmanului Tău cerşetor să simtă în sfânta cuminecare măcar din când în când puţină afecţiune a inimii, ca astfel credinţa mea să se întărească mai mult, nădejdea în bunătatea Ta să sporească, iar iubirea odată aprinsă în chip desăvârşit şi cunoscând mana cerească să nu slăbească niciodată.

3. Mila Ta poate să-mi dea însă harul dorit şi să mă cerceteze cu toată blândeţea în duhul înflăcărării, când va veni ziua bineplăcută Ţie. Căci chiar dacă nu ard atât de mult de dorinţă ca acei cucernici deosebiţi ai Tăi, am totuşi dorinţa acelei mari şi înflăcărate dorinţe, rugându-mă şi dorind să mă fac părtaş al tuturor acestor atât de fierbinţi iubitori ai Tăi şi să mă număr în sfânta lor ceată.

15. Că harul cucerniciei se dobândeşte prin smerenie şi tăgăduire de sine [vorbeşte Domnul]

1. Harul cucerniciei se cade să-l cauţi neîncetat, să-l ceri cu dorinţă, să-l aştepţi cu încredere, să-l primeşti cu recunoştinţă, să-l păstrezi cu smerenie, să lucrezi împreună cu el cu sârguinţă şi să-I încredinţezi lui Dumnezeu timpul şi modul cercetării de sus, până ce va veni. Trebuie să te smereşti îndeosebi atunci când înăuntrul tău simţi puţină cucernicie sau nimic din ea, dar nu te lăsa abătut foarte tare, nici nu te întrista fără rânduială. Dumnezeu dă adeseori într-o scurtă clipă ceea ce refuză multă vreme. Dă uneori la sfârşit ceea ce a amânat să dea la începutul rugăciunii.

2. Dacă harul s-ar da întotdeauna degrabă şi ar fi prezent după dorinţă, n-ar putea fi bine suportat de un om slab. De aceea harul cucerniciei trebuie aşteptat în nădejde bună şi în răbdare smerită. Când nu ţi se dă sau ţi se ia pe ascuns, impută-ţi acest fapt ţie însuţi şi păcatelor tale. Uneori ceea ce împiedică şi ascunde harul e un lucru mărunt, dacă ar trebui să fie numit mărunt şi nu mai degrabă mare ceea ce opreşte un bine atât de mare. Dar dacă vei da deoparte şi vei birui în chip desăvârşit acest lucru mărunt sau mare, vei fi ceea ce ai cerut.

3. De îndată ce te vei preda lui Dumnezeu din toată inima şi nu vei mai căuta una sau alta după pofta sau voinţa ta, ci te vei pune întreg în El, te vei găsi unit şi împăcat, fiindcă nimic nu-ţi va mai fi pe gust şi pe plac ca bunăplăcerea voinţei dumnezeieşti. Aşadar, oricine îşi va înălţa intenţia cu inimă simplă spre Dumnezeu şi se va goli de orice dragoste sau neplăcere lipsită de rânduială faţă de orice lucru creat, va fi foarte potrivit pentru primirea harului şi vrednic de dăruirea cucerniciei. Căci Domnul dă binecuvântarea Sa acolo unde găseşte vase goale [cf. *2 Rg* 4, 3], şi cu cât mai desăvârşit renunţă cineva la cele mărunte şi moare prin dispreţuire de sine faţă de cele mai mari decât el, cu atât mai repede vine harul, cu atât mai îmbelşugat intră şi cu atât mai sus ridică inima liberă.

4. „Atunci va vedea şi va avea din belşug şi se va mira, iar inima lui se va lărgi în el însuşi" [*Is* 60, 5]. „Căci mâna Domnului este cu el" [*Is*, 60, 5; *Lc* 1, 66], şi el însuşi s-a pus cu totul în mâna Lui până în veac. „Iată aşa se va binecuvânta omul care caută pe Domnul cu inima sa [*Ps* 127, 4] şi nu a luat în deşert sufletul său" [*Ps* 23, 4]. Primind Sfânta Euharistie acesta merită marele har al unirii dumnezeieşti, fiindcă nu se uită la propria lui cucernicie şi mângâiere, ci la slava şi cinstea lui Dumnezeu.

16. Că trebuie să-i descoperim lui Hristos nevoile noastre şi să cerem harul Lui [vorbeşte creştinul]

1. O, preadulce şi preaiubite Doamne, pe Care doresc să Te primesc acum cu cucernicie, Tu ştii slăbiciunea mea şi nevoia pe care o sufăr, în câte rele şi răutăţi zac; cât de adeseori sunt apăsat, ispitit, tulburat şi întinat. Pentru leac vin la Tine, pentru mângâiere şi uşurare Te implor. Vorbesc cu Cel ce ştie toate, Căruia îi sunt arătate toate cele dinăuntru ale mele şi Care singur mă poţi mângâia şi ajuta desăvârşit. Tu ştii de ce lucruri bune sunt lipsit înainte de toate şi cât de sărac în virtuţi sunt.

2. Iată, stau înaintea Ta sărac şi gol, cerând har şi implorând milă. Satură pe cerşetorul Tău flămând; aprinde

răceala mea cu focul iubirii Tale; luminează orbirea mea cu strălucirea prezenţei Tale. Întoarce-mi toate cele pământeşti în amărăciune, toate cele grele şi potrivnice în răbdare, toate cele mărunte şi create în dispreţ şi uitare. Ridică inima mea la Tine în cer, şi nu mă lăsa să rătăcesc pe pământ. De acum înainte până în veac Tu singur să mă îndulceşti, fiindcă Tu singur eşti hrana şi băutura mea, dragostea mea şi bucuria mea, dulceaţa mea şi tot binele meu.

3. O, de m-aş mistui aprinzându-mă cu totul de la prezenţa Ta şi m-aş preschimba întru Tine, ca să mă fac un duh cu Tine [*1 Co* 6, 17] prin harul unei uniri lăuntrice şi prin topirea unei dragoste arzătoare. Nu suferi să mă depărtez de Tine flămând şi uscat, ci fă milă cu mine, precum ai ştiut să faci adeseori în chip minunat cu sfinţii Tăi. Ce lucru de mirare ar fi dacă m-aş cunoaşte întreg numai din Tine şi m-aş desface în mine însumi, întrucât Tu eşti un foc pururea arzător [*Lv* 12, 13] şi care nu slăbeşte niciodată, dragoste care curăţeşti inimile şi luminezi mintea.

17. Despre dragostea fierbinte şi dorinţa năvalnică de a primi pe Hristos [vorbeşte creştinul]

1. Cu cea mare cucernicie şi arzătoare dragoste, cu toată afecţiunea şi aprinderea inimii Te doresc pe Tine, Doamne, în felul în care mulţi sfinţi şi persoane cucernice Te-au dorit cuminecându-se, care Ţi-au plăcut foarte mult prin sfinţenia vieţii şi au trăit într-o cucernicie foarte fierbinte. O, Dumnezeul meu, dragoste veşnică, tot binele meu, fericire nesfârşită, doresc să Te primesc cu cea mai năvalnică dorinţă şi cea mai vrednică cuviinţă pe care a avut-o şi a putut-o simţi vreodată vreun sfânt.

2. Şi, măcar că sunt nevrednic să am toate acele simţăminte de cucernicie, îţi aduc totuşi toată afecţiunea inimii mele, ca şi cum numai eu aş avea toate acele dorinţe înflăcărate. Toate cele pe care o minte evlavioasă le poate concepe şi dori, toate acestea Ţi le aduc şi ofer cu cea mai înaltă venerare şi intimă înflăcărare. Nu doresc să-mi rezerv nimic,

ci doar să mă junghii Ţie de bunăvoie şi cu cea mai mare bucurie atât pe mine, cât şi toate cele ale mele. Doamne Dumnezeul meu, Creatorul şi Răscumpărătorul meu, doresc să Te primesc astăzi cu aceeaşi recunoştinţă, vrednicie şi dragoste, cu aceeaşi nădejde, credinţă şi curăţie cum Te-a primit şi dorit preasfânta Ta mamă, slăvita Fecioară Maria, când a răspuns cu smerenie şi cucernicie îngerului care i-a vestit taina Întrupării Tale: „Iată, roaba Ta, fie mie după cuvântul Tău" [*Lc* 1, 38].

3. Şi aşa cum fericitul Înainte-mergător, preaînaltul între sfinţi Ioan Botezătorul, a săltat în prezenţa Ta veselindu-se întru bucuria Duhului Sfânt, încă pe când era închis în pântecele mamei lui [*Lc* 1, 44], după care zărindu-L pe Iisus umblând între oameni, smerindu-se foarte mult, a zis cu afecţiune cucernică: „Prietenul Mirelui însă, care stă şi-L ascultă cu bucurie, se bucură de glasul Mirelui" [*In* 3, 29]; tot aşa şi eu doresc să mă aprind de dorinţe mari şi sfinte şi să mă înfăţişez înaintea Ta din toată inima. De aceea Îţi ofer chiotele de bucurie ale tuturor celor cucernici; afecţiunile aprinse, extazele minţii, luminările supranaturale şi vedeniile cereşti împreună cu toate virtuţile şi laudele săvârşite şi care se vor săvârşi de toată făptura în cer şi pe pământ, pentru mine şi pentru toţi cei ce mi s-au încredinţat în rugăciune, ca să fii lăudat în chip vrednic şi slăvit de către toţi pururea.

4. Primeşte făgăduinţele mele, Doamne Dumnezeul meu, şi dorinţele unei laude nesfârşite şi ale unei binecuvântări nemăsurate, care Ţi se datorează pe drept după mulţimea măreţiei Tale negrăite [*Ps* 150, 2]. Acestea Ţi le aduc şi doresc să Ţi le aduc în fiecare zi şi în fiecare moment, şi prin rugăciuni şi afecţiuni chem şi rog să Te laude şi binecuvânteze toate duhurile cereşti şi toţi credincioşii.

5. Să Te laude toate popoarele, seminţiile şi limbile [cf. *Dn* 7, 14], şi să mărească cu cea mai înaltă cucernicie şi chiot înflăcărat sfântul şi dulcele ca mierea numele Tău. Şi toţi câţi săvârşesc cu cuviinţă şi cucernicie preaînalta Ta Sfântă Taină şi o primesc cu credinţă deplină, să merite să găsească la Tine har şi milă şi să se roage cu implorare şi

pentru mine păcătosul. Iar după ce se vor face stăpâni pe dorita cucernicie şi desfătata unire, au fost mângâiaţi bine şi s-au depărtat refăcuţi în chip minunat de la această sfântă masă cerească, să se îndure să-şi aducă aminte şi de sărmanul de mine.

18. Că omul nu trebuie să fie scrutător curios al acestei Sfinte Taine, ci imitator smerit al lui Hristos supunându-şi cugetul sfintei credinţe [vorbeşte Domnul]

1. Trebuie să te fereşti de scrutarea curioasă şi nefolositoare a acestei preaadânci Sfinte Taine, dacă nu vrei să te cufunzi în adâncul îndoielii. „Cine scrutează măreţia lui Dumnezeu va fi împilat de slavă" [*Pr* 25, 27 *Vulgata*]. Dumnezeu poate face mai mult decât poate înţelege omul. Poate fi îngăduită o cercetare evlavioasă şi smerită a adevărului, gata mereu să fie învăţată şi să umble după cugetele sănătoase ale Părinţilor.

2. Fericită simplitatea care lasă căile grele ale întrebărilor şi umblă pe cărările netede şi tari ale poruncilor lui Dumnezeu [*Ps* 118, 35]. Mulţi şi-au pierdut cucernicia când au vrut să scruteze cele mai înalte. De la tine se cere credinţă şi o viaţă sinceră, nu înălţimea minţii, nici adâncirea tainelor lui Dumnezeu. Dacă nu înţelegi, nici nu cuprinzi cele ce sunt sub tine, cum vei înţelege cele ce sunt peste tine? Supune-te lui Dumnezeu şi smereşte-ţi cugetul tău credinţei, şi ţi se va da lumina ştiinţei pe cât îţi va fi de folos şi necesar.

3. Unii sunt greu ispitiţi cu privire la credinţă şi la această Sfântă Taină, dar acest lucru nu trebuie imputat lor, ci mai degrabă vrăjmaşului. Nu te îngriji şi nu te sfădi cu gândurile tale, nici nu răspunde la disputele şi îndoielile trimise de diavol. Ci crede în cuvintele lui Dumnezeu, crede în sfinţii şi prorocii Lui, şi vrăjmaşul va fugi de la Tine [*2 Par* 20, 20; *Iac* 4, 7]. Adeseori e de mare folos ca un rob al lui Dumnezeu să îndure unele ca acestea. Căci pe necredincioşi şi păcătoşi, pe care-i are deja în chip sigur, diavolul

nu-i ispiteşte. Dar pe credincioşii cucernici îi ispiteşte şi îi supără în felurite moduri.

4. Mergi, aşadar, cu credinţă simplă şi neîndoielnică şi apropie-te cu cucernicie simplă de această Sfântă Taină. Ceea ce nu poţi înţelege lasă în chip sigur pe seama Dumnezeului atotputernic. Dumnezeu nu te înşală;se în şală cine crede prea mult în el însuşi. Dumnezeu umblă cu cei simpli, se descoperă celor smeriţi, dă înţelegere celor mici, deschide cugetul minţilor curate şi ascunde harul de cei curioşi şi mândri[2]. Raţiunea omenească e slabă şi se poate înşela, dar credinţa adevărată nu se poate înşela.

5. Orice socoteală şi cercetare naturală trebuie să urmeze credinţei, nu să-i premeargă, nici să o frângă. Căci credinţa şi dragostea îşi au cel mai mult aici locul şi lucrează în chipuri ascunse în această preasfântă şi preaînaltă Sfântă Taină. Dumnezeu Cel veşnic, nemăsurat şi cu putere nesfârşită face lucruri mari şi de nescrutat în cer şi pe pământ [*Iov* 5, 9], şi nu este cercetare a faptelor Lui minunate. Dacă lucrurile lui Dumnezeu ar fi astfel încât să fie cuprinse uşor de raţiune, n-ar putea fi numite minunate, nici de nepătruns.

[2] Cf. *Pr* 2, 7;3, 32; *Mt* 11, 25; *Lc* 10, 21; *Ps* 118, 130; *Lc* 24, 45.

Cuprins

Împărtăşirea continuă pro şi contra — o dispută perenă şi lecţiile ei (diac. IOAN I. ICĂ JR) 5

I. Prolog românesc: alerta unui păstor

Pastorala mitropolitului NEOFIT CRETANUL (1739) .. 91

II. Împărtăşirea continuă — pro şi contra — documentele unei dispute

NEOFIT KAVSOKALIVITUL, Despre Împărtăşirea continuă (1772/1777) 103
Cuvânt-înainte către cititori 103
1. Evlavia lipsită de evlavie 105
2. Adevăratul sens al cuvântului Apostolului: „Să se pună la încercare pe sine însuşi şi aşa să mănânce din această Pâine şi să bea din acest Pahar" ... 111
3. Desăvârşiţi şi nedesăvârşiţi în apropierea de Sfintele Taine 114
4. Adevărata evlavie 128
5. De ce este necesară apropierea continuă? 131
6. Consecinţele duhovniceşti ale abţinerii nejustificate 138
7. Niciun obicei nu prevalează în faţa sfintelor canoane ale Bisericii 141

8. Drepturile turmei conduse la critică 145
9. Despre scandal şi schismă 148
10. Participarea la aducerea jertfei a celor prezenţi la dumnezeiasca Liturghie 152
11. Cum şi de către cine se vesteşte moartea Domnului şi că îndemnurile Sfinţilor Părinţi adresate credincioşilor nu se deosebesc cu nimic de poruncile corespunzătoare ale Bisericii ... 156
12. *Tomosul Unirii* şi *Mărturisirea Ortodoxă* 162
13. Cine este cel cu adevărat sfânt 166
14. Că Biserica nu-i îndepărtează/afuriseşte pe cei ce calcă poruncile ei 174

SFÂNTUL NICODIM AGHIORITUL, Carte foarte folositoare de suflet despre Împărtăşirea continuă cu preacuratele lui Hristos Taine (1783) 179
[Cuvânt către cititori] 179
Post-scriptumul îngrijitorului ediţiei a III-a (1895) 183
Prolog 184
Partea I. Despre rugăciunea Domnului 188
Partea a II-a 213
1. Că e necesar ca credincioşii ortodocşi să se împărtăşească frecvent cu dumnezeiescul Trup şi Sânge al Domnului 213
2. Că Împărtăşirea frecventă cu Sfintele Taine e lucru folositor şi mântuitor 226
3. Că faptul de a întârzia cineva să se împărtăşească îi produce mare vătămare 239
Partea a III-a: 13 obiecţii şi răspunsul lor 244
Epilog 278

SFÂNTUL NICODIM AGHIORITUL / LORENZO SCUPOLI, Cuminecare sacramentală şi cuminecare spirituală (din *Războiul nevăzut*, 1796) 285

SFÂNTUL NICODIM AGHIORITUL / GIOVANNI PINAMONTI, Meditaţie la Taina Sfintei Împărtăşanii (din *Exerciţii duhovniceşti*, 1800) 301

Dosarul unei polemici (1772–1819): scrisori, mărturisiri de credinţă, decrete 313
1. Prima intervenţie a patriarhului Teodosie (1772) 313
2. Alte scrisori patriarhale ale lui Teodosie (1773) . 316
3. Mărturisirea „colivarilor" (1774) 321
4. Condamnarea „colivarilor" de patriarhul Sofronie (1776) 331
5. Disculparea „colivarilor" de patriarhul Gavriil (1781) 337
6. Condamnarea cărţii *Despre Împărtăşirea continuă* de patriarhul Gavriil (1785) 338
7. Disculparea cărţii *Despre Împărtăşirea continuă* de patriarhul Neofit (1789–1794) 342
8. Mărturisirea de credinţă a lui Nicodim Aghioritul (1807/1819) 343
9. Tomosul patriarhal din 1807 al patriarhului Grigorie V 373
10. Decretul patriarhal din 1819 al patriarhului Grigorie V 376

III. Mărturiile Tradiţiei

Canoane din secolul IV şi interpretările canoniştilor bizantini din secolul XII 383

SFÂNTUL VASILE CEL MARE, Despre Cuminecare (*Epistola 93*) 391

Cuminecarea continuă în monahismul secolului IV . 393

CUVIOSUL TEODOR STUDITUL, Să nu fim cu nepăsare faţă de împărtăşirea Sfintelor Taine (*Cateheza mică 107*) 399

SFÂNTUL SIMEON NOUL TEOLOG, Împărtăşire continuă cu lacrimi şi străpungerea inimii (fragmente) 403

SFÂNTUL GRIGORIE PALAMA,
Mărturisire şi Împărtăşire (*Omilia 56*) 427

CALIST ŞI IGNATIE XANTHOPOULOI,
Cuminecare continuă şi cu conştiinţă curată
(*Metoda 91–92*) 437

SFÂNTUL SIMEON AL TESALONICULUI,
Cuminecare continuă pentru toţi (*Dialog* 360) ... 445

SFÂNTUL NICOLAE CABASILA,
Liturghie şi sfinţire (din *Tâlcuire la dumnezeiasca Liturghie*) 449

SFÂNTUL NICOLAE CABASILA, Cuminecarea — desăvârşirea vieţii în Hristos (*Despre viaţa în Hristos* IV) 461

TOMA DIN KEMPEN, Îndemn cucernic spre Sfânta Cuminecare (*Despre imitarea lui Hristos* IV) 497

Editura DEISIS
vă invită la
noul sediu cu librărie
din Sibiu, str. Timotei Popovici, nr. 21
tel: 0269-214272
cu o ofertă bogată
de carte teologică şi religioasă
la cele mai accesibile preţuri.
Program zilnic: 10.00–18.00
Sâmbăta: 10.00–13.00
Duminica şi de sărbători: închis

Editura DEISIS

vă invită la
noul sediu cu librărie
din Sibiu, str. Timotei Popovici, nr. 21
tel. 0269.214272

cu o ofertă bogată
de carte teologică şi religioasă
la cele mai accesibile preţuri.

Program zilnic: 10.00–18.00
Sâmbăta: 10.00–13.00
Duminica şi de sărbători: închis

Difuzare: SC *SUPERGRAPH* SRL
str. Ion Minulescu, nr. 36
031216 Bucureşti, sector 3
tel. 021-3206119, fax 021-3191084

Tiparul executat la SC *LUMINA TIPO* SRL
str. Luigi Galvani, nr. 20 bis, sect. 2, Bucureşti
tel./fax 021-2113260, tel. 021-2122927
email: office@luminatipo.com
www.luminatipo.com

În urmă cu 225 de ani — pe 13 ianuarie 1772 — ierodiaconul Neofit Kavsokalivitul, refugiat la Braşov, încheia redactarea primului *Manual de Împărtăşire continuă* care îşi propunea restabilirea sensului apostolic şi patristic al practicii euharistice ortodoxe. Publicat anonim în 1777, manualul s-a izbit de răstălmăciri şi a stârnit polemici. În 1783 a intervenit în dezbatere şi Cuviosul Nicodim Aghioritul cu un al doilea manual publicat anonim: *Carte foarte folositoare de suflet despre Împărtăşirea continuă*, relansând o aprinsă controversă care a durat trei sferturi de veac. Patriarhia Ecumenică a ţinut în tot acel răstimp o serie de sinoade şi a emis nenumărate scrisori şi documente oficiale.

Dată fiind uitarea acestor texte şi a altor surse esenţiale, sensul deplin al pledoariei monahilor tradiţionalişti — stigmatizaţi drept „colivari", reprimaţi şi ulterior reabilitaţi — n-a fost şi nu este încă pe deplin sesizat până astăzi. În ultimă instanţă, ei nu voiau decât să restaureze etosul creştinismului apostolic şi al Bisericii vechi — etos pascal, în acelaşi timp euharistic, ascetic şi martiric. Dincolo de recuperarea istorică a acestei dispute, semnificaţia ei pentru practica liturgică actuală este de o actualitate perenă şi stringentă.

Precedându-l de un amplu studiu istorico-teologic, diac. Ioan I. Ică jr restituie în volumul de faţă, pentru prima dată într-o limbă modernă, întreg dosarul controversei şi principalele mărturii ale Tradiţiei în această problemă de maximă importanţă pentru viaţa Bisericii dintotdeauna.

ISBN 973-7859-15-4
978-973-7859-15-0